İBNU'L-ESÎR el-CEZERÎ

Câmiu'l Usûl

Tercüme ve Şerh

Prof. Dr. Kemal Sandıkçı

Prof. Dr. Muhsin Koçak

19

ensar

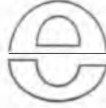
İBNU'L-ESÎR EL-CEZERÎ

جامع الأصول

من أحاديث الرسول

CÂMİU'L-USÛL

C.19

ENSAR NEŞRİYAT
Ticaret Anonim Şirketi

ISBN : 978-9944-704-61-8
Sertifika No: 0107-34-007151

Kitabın Adı
Câmiu'l-Usûl 19

Yazarı
İbnu'l-Esîr El-CEZERÎ

Yayına Hazırlayan
Hüseyin KADER

Tercüme
Prof. Dr. S. Kemal SANDIKÇI

Kapak Düzeni
Erhan Akçaoğlu

Baskı
Acar Basım ve Cilt Sanayi TİC. A. Ş.
0212 422 18 34

1. Basım
Mart 2008

İsteme Adresi
Kıztaşı Cad. No: 10 Fatih-İstanbul
Tel : (0212) 491 19 03-04
Faks : (0212) 491 19 30
www.ensarnesriyat.com.tr ensar@ensarnesriyat.com.tr

İBNU'L-ESÎR EL-CEZERÎ

جامع الأصول

من أحاديث الرسول

CÂMİU'L-USÛL

Tercüme ve Şerh:
Prof. Dr. S. Kemal SANDIKÇI

C.19

İstanbul 2008

İÇİNDEKİLER

الباب الرابع

في احكام متفرقة للنكاح

وفيه خمسة فصول:

الفصل الأول

فيما يفسخ النكاح ، وما لا يفسخه

D- NİKÂHLA İLGİLİ MÜTEFERRİK HÜKÜMLER

I- NİKÂHI FESHEDEN VE ETMEYEN DURUMLAR

٩٠٧٥- (ط- سعيد بن المسيب) أن عمر رضي الله عنه قال: « أَيُّما رجل تزوج امرأة وبها جنون أو جُذام أو بَرَص، فمسَّها فلها صداقها كاملا، وذلك لزوجها غُرْم على وليها».
أخرجه الموطأ.

9,075- Saîd b. el-Müseyyeb'den rivâyet edildiğine göre, Hz. Ömer şöyle dedi:

"Bir erkek, (haberi olmadan) deli, cüzzamlı veya baras hastalığına müptela bir kadınla evlenir ve onunla ilişkide bulunursa, mehrini tam olarak vermesi gerekir. Ancak o kadının velisi, (doğruyu söylemediği için) ceza olarak o mehri erkeğe iade etmesi gerekir."[1]

İZAH

"Diyet borcu" diye tercüme ettiğimiz *"ğurm"* kelimesi, insanın kendi kusuru olmadan gördüğü zararın karşılığı olarak ona ödenmesi gereken ve miktarı sabit olmayan bir diyettir. Bir kadın, deli veya hasta olduğu söylenmeden evlendirilirse, kocası bunu anladığında kadını boşayıp nikâhı feshedebilir. Kadınla ilişkide bulunduktan sonra boşayacak olursa, kendisine mehrini tam olarak

---

[1] **Muvatta**, Nikâh, 3/9.

ödemesi gerekir. Zira bir kadının deli veya hasta olması, onun mehirsiz alınıp ilişkide bulunulmasını helâl kılmaz. Bu durumda kadının velisi, gerçeği gizlediği için erkek tarafının zararını karşılaması gerekir. Böylece hem kadının ve hem de erkeğin mağduriyeti önlenmiş olur. Kadının velisi de yalan söylemenin cezasını çeker.

٩٠٧٦- (ط- سعيد بن المسيب) أن عمر قال : « أيما امرأة فقدت زوجها فلم تدر أين هو؟ فإنها تنتظر أربع سنين ، ثم تعتد أربعة أشهر وعشرا ، ثم تحل ». أخرجه الموطأ.

9,076- Saîd b. el-Müseyyeb'den rivâyet edildiğine göre, Hz. Ömer şöyle dedi:

"Bir kadın kocasını kaybeder ve onun nerede olduğunu bilmezse, dört yıl kendisini bekler. Arkasından dört ay on gün daha iddet bekler. Ondan sonra başkasıyla evlenmesi helâl olur."[2]

٩٠٧٧- (س- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) : « أن الغميصاء - أو الرميصاء - أتت النبي صلى الله عليه وسلم تشتكي زوجها أنه لا يصل إليها ، فلم يلبث أن جاء زوجها فقال: يا رسول الله ، هي كاذبة ، وهو يصل إليها ، ولكنها تريد أن ترجع إلى زوجها الأول ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **ليس ذلك لها حتى تذوق عسيلته** ». أخرجه النسائي.

9,077- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Ğumeysâ –veya Rumeysâ- Hz. Peygamber'e gelip kocasının kendisiyle ilgilenmediğinden şikâyet ediyor (nikâhı feshetmesini istiyor). Çok geçmeden kadının kocası da geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; o yalan söylüyor. Kendisiyle gereği gibi ilgileniyorum, ama o ilk kocasına dönmek istiyor" dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Kadın, ikinci kocasının balcığından tatmadıkça ilk kocasına helâl değildir" buyurdu.[3]

---

[2] **Muvatta**, Talâk, 20/52.

[3] **Nesaî**, Talâk, 12.

٩٠٧٨– (د– سعيد بن المسيب) عن رجل من الأنصار – يقال له: بَصْرَة بن أكثم – من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « تزوّجت امرأة على أنها بكْر في سترها ، فدخلت عليها فإذا هي حُبْلَى، فقال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لها الصداق بما استحللتَ من فرجها، والولد عبد لك** ، وفرّق بيننا ، وقال: **إذا وضَعَتْ [فاجلدوها – أو قال:] فحُدّوها** » أخرجه أبو داود.

قال الخطابي : هذا حديث لا أعلم أحدا من الفقهاء قال به ، وهو مرسل ، ولا أعلم أحدا من العلماء اختلف في أن ولدَ الزنا – إذا كان من حُرّة – حُرّ ، [فكيف يستعبده ؟] قال: ويشبه أن يكون معناه – إن ثبت الخبر – : أنه أوصى به خيرا ، وأمره [باصطناعه] وتربيته واقتنائه ، لينتفع بخدمته إذا بلغ ، فيكون كالعبد له في الطاعة ، مكافأة له على إحسانه ، [وجزاءا لمعروفه] ، ويحتمل – إن صحّ الحديث – أن يكون منسوخا.

9,078- Saîd b. el-Müseyyeb, Ensâr'dan ve Rasûlullah'ın (as.) ashâbından Basra b. Eksem[4] adında birinden rivâyet ediyor:

"Kendi evinde yaşayan ve bâkire olduğunu (zannettiğim) bir kadınla evlenmiştim. Ama gerdeğe girince, hâmile olduğunu anladım. (Meseleyi Hz. Peygamber'e söyleyince) Rasûlullah (as.) bana;

"- Ondan faydalanıp ilişkide bulunduğun için mehrini ver! Doğuracağı çocuk ise senin kölendir" dedi ve aramızı ayırdı.

(Hadîsin râvîlerinden Hasan b. Ali) dedi ki: (Hz. Peygamber);

"- Kadın doğurunca kendisine celde vurun –veya **had vurun-!"** dedi.[5]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti. **Hattâbî** dedi ki:

"Fukahadan hiç kimsenin bu hadîsle hükmettiğini bilmiyorum. Bu, mürsel bir rivâyettir. Ulemadan hiç kimsenin, zina mahsûlü bir

[4] **Basra b. Eksem el-Ensârî**: Sahabîdir, Medîneli Ensâr'dandır. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir. Kendisinden İbn Müseyyeb rivâyet etti.

[5] **Ebû Davud**, Nikâh, 38/2131-32.

çocuğun –şayet hür bir kadından doğmuş ise- hür olacağı konusunda ihtilaf ettiğini de bilmiyorum. Hür bir kadından doğan bu çocuk nasıl köle yapılabilir?"

Sonra **Hattâbî** şöyle devam etti:

"Eğer bu rivâyet sahihse, manası şöyle olmalıdır: Hz. Peygamber adama, çocuk bülûğa erince ondan hizmet görebilmesi için çocuğa iyi davranmasını, onu koruyup gözetmesini, iyi yetiştirmesini ve iyi terbiye etmesini tavsiye etmiştir. Böylece çocuğun da, kendisine yapılan iyiliğe karşılık olarak, itâat konusunda bir köle gibi saygılı davranacağını söylemiştir. Eğer hadîs sahîh ise, mensûh olması da muhtemeldir."

İZAH

Ebû Davud'da muhtelif yollarla rivâyet edilen bu hadîsin bütün senedleri mürseldir. Bunu **Ebû Davud** da belirtmektedir.

Hattâbî'nin de belirttiği üzere hür kadından doğan çocuğun hiçbir şekilde köle yapılması mümkün değildir.

Bu hadîs, evlendiğinde başkasından hâmile kaldığı anlaşılan bir kadının nikâhının feshedilebileceğine delil sayılmıştır.

٩٠٧٩- (ط- مالك بن أنس) قال: بلغني أن عمر بن الخطاب رضي الله عنه قال – في المرأة يطلقها زوجها وهو غائب عنها ثم يراجعها ، فلا تبلغها رجعته وقد بلَغها طلاقه إياها فتزوجَتْ – «أنه إن دخل بها زوجها الآخر أو لم يدخل بها، فلا سبيل لزوجها الأول الذي طلقها». أخرجه الموطأ.

9,079- Mâlik b. Enes'ten rivâyet edilmiştir:

"Bana haber verildiğine göre Hz. Ömer, gurbette bulunan kocası tarafından boşanan, sonra kocasının boşamaktan rucû ettiği, ama boşadığı haberi ulaştığı halde rucû ettiği haberi kendisine ulaşmayan ve bu yüzden başkasıyla evlenen kadın hakkında şöyle dedi:

"- İkinci kocası onunla gerdeğe girmiş olsun veya olmasın, artık kendisini boşayan ilk kocasına dönmesi câiz olmaz."[6]

٩٠٨٠- (خ- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « إذا أسلمت النصرانية تحت الذمي قبل زوجها بساعة ، حرمت عليه ». أخرجه البخاري.

9,080- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Zimmî bir erkekle evli olan hıristiyan bir kadın, kocasından bir saat önce müslümanlığı kabul etse, artık kocasına haram olur."[7]

İZAH

İbn Abbas'ın bu kanâati, bir kısım âlimler tarafından da benimsenmiştir. Ama ashâb içersinde karısından önce müslüman olan erkekler ve kocasından önce müslüman olan kadınlar bulunmakta idi. Bunlar, boşanıp yeniden nikâh da kıymamışlardı. Ya bir müddet sonra diğer eş de müslümanlığı kabul etmiş ve böylece yeniden nikâha gerek kalmadan evliliklerini devam ettirmişler, ya da eşi İslâm'ı hiç kabul etmediği için tamamen ayrılmışlardı.

٩٠٨١- (د ت- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) : « أنّ رجلا جاء مسلما على عهد النبي صلى الله عليه وسلم ، ثم جاءت امرأته مسلمة بعده ، فقال زوجها: يا رسول الله ، إنها كانت قد أسلمت معي ، فردّها عليه ». أخرجه أبو داود والترمذي.

9,081- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edilmiştir:

"Bir adam önce kendisi müslümanlığı kabul ederek gelmiş, sonra arkasından da karısı müslüman olarak gelmişti. Kocası;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; o benimle birlikte müslüman olmuştu" dedi. Hz. Peygamber de hanımını ona verdi."[8]

---

[6] **Muvatta**, Talâk, 21/53. Senedi munkatı bir rivâyettir.

[7] **Buharî**, Talâk, 20.

[8] **Ebû Davud**, Talâk, 23/2238; **Tirmizî**, Nikâh, 43/1144.

٩٠٨٢- (د- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « أسلمت امرأة على عهد النبي صلى الله عليه وسلم ، فتزوجت ، فجاء زوجها إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : يا رسول الله ، إني كنت قد أسلمت وعَلِمَتْ بإسلامي ، فانتزعها رسول الله صلى الله عليه وسلم من زوجها الآخر ، وردها إلى زوجها الأول ». أخرجه أبو داود.

9,082- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber döneminde bir kadın müslüman olmuş ve kocasından başka bir erkekle evlenmişti. Sonra ilk kocası gelip;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben İslâm'ı kabul etmiştim ve benim müslüman olduğumu karım da biliyordu" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber kadını ikinci kocasından alıp ilk kocasına verdi."[9]

İZAH

Burada aslında müşrik olan karı ile kocanın ikisi de aynı zamanda müslüman olmuşlar, ama kadın bir bahane ile kocasından ayrılıp başkasıyla evlenmişti. Adamın müracaatı üzerine de Hz. Peygamber ikinci nikâhı feshederek kadını ilk kocasına verdi. Çünkü kadının yaptığı bu ikinci evlilik, boşanma şartları tahakkuk etmeden gerçekleştirilmişti. Dolayısıyla bu ikinci evlilik bâtıldır, geçersizdir.

٩٠٨٣- (د ت - عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « ردَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ابنته زينب على أبي العاص بن الربيع بالنكاح الأول ، بعد ست سنين ، ولم يحدث شيئا ».

وفي رواية: « سنتين ». أخرجه الترمذي وأبو داود.

9,083- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber kendi kızı Zeyneb'i, Ebû'l-Âs b. er-Rabî'a, altı yıllık ayrılıktan sonra bile eski nikâhı ile tekrar verdi, yeniden nikâh kıymadı."[10]

---

[9] **Ebû Davud**, Talâk, 23/2239.

[10] **Ebû Davud**, Talâk, 24/2240; **Tirmizî**, Nikâh, 43/1143.

RİVÂYETLER

Bir rivâyette "altı yıl" yerine "iki yıl" denir.

Hadîsi **Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etti.

İZAH

Zeyneb, Hz. Peygamber'in en büyük kızıdır. Teyzesi **Hâle**'nin oğlu **Ebû'l-Âs b. er-Rabî** ile evlenmişti. **Ebû'l-Âs, Bedir**'de müslümanlar tarafından esir alınmış, **Zeyneb**'in fidye olarak gönderdiği annesinin hediyesi gerdanlık karşılığında serbest kalmıştı. Rasûlullah (as.), **Hz. Hatice**'nin hatırası olan gerdanlığı kızına geri göndermiş ve **Ebû'l-Âs**'ı da kızını **Medîne**'ye göndermesi şartıyla serbest bırakmıştı. O da sözünde durmuş, **Zeyneb**'i babasına göndermişti. Bilâhare **Mekke** fethinden önce **Ebû'l-Âs** da İslâm'ı kabul ederek **Medîne**'ye gelmiş ve Hz. Peygamber kızını eski nikâhıyla tekrar kendisine vermişti.

İzahına çalıştığımız hadîsin bir rivâyetinde **"altı yıl sonra"** denirken, diğerinde **"iki yıl sonra"** denmektedir. Çelişkili görünen bu ifâdenin aslı şudur: **Zeyneb**'in kocasıyla ikinci defa evlenmesi, kendisinin **Medîne**'ye hicretinden altı yıl sonra olmuştur. Bu aynı zamanda; ***"size hicret eden kadınların mü'min olduklarını anlarsanız, onları kâfirlere geri vermeyin! Çünkü bunlar onlara, onlar da bunlara helâl değildirler"***[11] âyetinin nuzûlünden iki sene sonraya rastlamaktadır. Dolayısıyla bu iki ifâde arasında hakikatte bir çelişki bulunmamaktadır.

İzahına çalıştığımız hadîse göre; eşlerden birinin İslâm'ı kabul ettiği, diğeri kabul etmediği için ayrılan karı koca, bilâhare diğer eş de İslâm'ı kabul edecek olsa, aradan uzun zaman geçse bile yeniden nikâha gerek kalmadan evlenebilirler. Nitekim Hz. Peygamber, yeni bir nikâha gerek kalmadan kızını kocasına vermişti.

Fukahanın ekserisine göre ise; bu durumdaki eşlerin tekrar birleşmeleri, ancak kadının iddeti sona ermeden ikisi de müslüman olursa mümkündür, iddet bittikten sonra müslüman olursa eski nikâhla evlenemezler, yeniden nikâh gerekir. Delilleri de bundan

---

[11] Mümtehine, 10.

sonra gelecek olan **Tirmizî** hadîsidir. Bu hadîse göre Hz. Peygamber kızını yeni bir nikâh ve yeni bir mehirle kocasına vermişti. Fakat bu rivâyet zayıftır ve delil olabilecek nitelikte değildir. Fukaha ayrıca **Zeyneb**'in iddetinin kesilmeden devam etmiş olabileceği ihtimalini de göz önünde bulundurur. Hatta bazıları, yukarıda zikredilen âyetin nuzûlünden sonra **Zeyneb**'in iddet saymaya başladığını ve iddetini henüz bitirmeden **Ebû'l-Âs**'ın gelip İslâm'ı kabul ettiğini, bu yüzden yeniden nikâha gerek görülmediğini söyler.

٩٠٨٤- (ت- عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده) « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ردّ ابنته زينب على أبي العاص بن الربيع بمهر جديد ونكاح جديد ». أخرجه الترمذي.

9,084- Amr b. Şuayb, babası vasıtasıyla dedesinden rivâyet ediyor:

"Hz. Peygamber, kızı Zeyneb'i, Ebû'l-Âs b. er-Rabî'a yeni bir mehir ve yeni bir nikâhla verdi."[12]

İZAH

Bu hadîs zayıftır. Çünkü râvîlerinden **Haccâc b. Ertât**, çok hata eden ve tedlis yapan biri olarak bilinmektedir. Nitekim **Tirmizî** de bu hadîsin senedi hakkında laf edildiğini söylemektedir. Yukarıda belirttiğimiz gibi **Tirmizî** de; kadın kocasından önce müslüman olur, sonra iddet süresi içersinde kocası da İslâm'ı kabul ederse karısı kendisine verilir demektedir. **İmâm Mâlik, Şâfiî, Evzâî, Ahmed b. Hanbel** ve **İshak b. Rahûye**'nin de bu görüşte olduğunu ilave etmektedir. **İbn Hacer** de bu konuda, az önce geçen **İbn Abbas** hadîsinin tercih edilmesi gerektiğini söylemektedir.

٩٠٨٥- (ط- محمد بن شهاب) بلغه : « أَنَّ نساءا كُنَّ في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم يُسْلِمْنَ بأرضِهِنّ ، وهن غير مهاجرات ، وأزواجهن حين أسْلَمْنَ كُفَّار ، مِنْهُنّ

---

[12] **Tirmizî**, Nikâh, 43/1142.

بنت الوليد بن المغيرة ، وكانت تحت صفوان بن أمية ، فأسلمت يوم الفتح ، وهرب صفوان من الإسلام ، فبعث إليه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ابنَ عمِّه وهبَ بن عُمَير برداء رسول الله ، أمانا لصفوان ، ودعاه رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى الإسلام ، وأن يَقْدَم عليه ، فإن رضيَ أمرا قَبِلَهُ ، وإلا سيَّره شهرين ، فلما قدمَ صفوان على رسول الله صلى الله عليه وسلم بردائه ، ناداه على رؤوس الناس ، فقال: يا محمد ، إن هذا وهبَ بن عمير جاءني بردائك، وزعم أنك دعوتني إلى القدوم عليك ، فإن رضيتُ أمرا قَبِلْتُهُ ، وإلا سيَّرْتني شهرين ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **انزل أبَا وهب** ، فقال: لا والله ، لا أنزل حتى تُبَيِّنَ لي ، فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم : **بل لك تسيير أربعة أشهر** ، فخرج رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قِبَلَ هَوَازِنَ بِحُنَيْنٍ ، فأرسل إلى صفوان يستعيره أداة وسلاحا عنْدَهُ ، فقال صفوان: أطوعا أم كرها؟ فقال: **بل طوعا**، فأعاره الأداة والسلاح الذي عنده، ثم خرج مع رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو كافر، فشهد حُنَيْنا والطائف وهو كافر، وامرأته مُسْلِمَة، و لم يُفَرِّقْ رسول الله صلى الله عليه وسلم بينه وبين امرأته حتى أَسْلَمَ صفوان، واستقرّت عنده امرأته بذلك النكاح».

قال ابن شهاب : كان بين إسلام صفوان و بين [إسلام] امرأته نحو من شهر. أخرجه الموطأ.

9,085- Muhammed b. Şihâb'a haber verildiğine göre;

"Hz. Peygamber döneminde bazı kadınlar kendi memleketlerinde müslüman olmuşlar ve hicret etmemişlerdi. Onlar müslüman oldukları halde kocaları yine kâfir idiler. Meselâ Velid b. Muğîre'nin kızı[13] böyle idi. O, Safvan b. Ümeyye'nin karısı idi ve kendisi fetih günü müslüman olmuştu. Ama kocası Safvân, İslâm'ı kabulden sarfı nazar edip kaçmıştı. Hz. Peygamber, onun amcasının

---

13 **Fâhite bint el-Velîd b. el-Muğîre el-Kuraşiyye el-Mahzûmiyye**: Hanım sahabîlerdendir. Halid b. el-Velîd'in kızkardeşi, Safvân b. Umeyye'nin karısıdır. **Mekke** fethi sırasında ve kocasından bir ay önce müslüman olmuştu. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

oğlu Vehb b. Umeyr'e[14] kendi ridasını, Safvân'a tanıdığı emân alâmeti olarak vermiş ve onun arkasından göndermişti. Rasûlullah (as.) onu İslâm'a davet etmiş; yanına gelmesini ve uygun görürse İslâm'ı kabul etmesini, uygun bulmazsa kendisine düşünmesi için iki ay süre vereceğini söylemişti. Safvân, Hz. Peygamber'in ridasıyla Rasûlullah'a (as.) geldiğinde, insanların arasında;

"- Ya Muhammed! Bu Vehb b. Umeyr, bana senin ridanı getirdi ve beni yanına davet ettiğini; eğer uygun görürsem İslâm'ı kabul etmemi, uygun bulmazsam bana iki ay süre tanıyacağını söyledi" diye seslendi. Hz. Peygamber;

"- Atından in, ya Ebâ Vehb!" dedi. Ama o;

"- Hayır! Bana durumu açıklamadıkça vallahi inmem!" diye karşılık verdi. O zaman Hz. Peygamber;

"- Sana iki değil, dört ay süre!" buyurdu.

Sonra Hz. Peygamber Huneyn'e, Hevâzin kabilesi üzerine yürüdü. Safvân'a da adam göndererek, kendisinde bulunan silah ve teçhizatı emaneten vermesini istedi. Safvân;

"- Zorla mı, yoksa gönül rızasıyla mı istiyorsun?" diye sordu.

"- Aksine, gönül rızasıyla!" buyurdu. Bunun üzerine Safvan, yanında bulunan silah ve teçhizatı emanet olarak verdi. Sonra hala kâfir olduğu halde Rasûlullah'la (as.) birlikte savaşa katıldı. Kâfir olduğu halde Huneyn ve Tâif seferlerinde bulundu. Halbuki bu zaman içersinde karısı müslüman idi ve Rasûlullah (as.), Safvân İslâm'ı kabul edene kadar onları ayırmadı. Karısı yine aynı nikâhla onun yanında kaldı."

İbn Şihâb dedi ki:

---

[14] **Vehb b. Umeyr b. Vehb b. Halef el-Kuraşî el-Cumehî**: Sahabîdir. **Bedir** savaşında müşrik ordusunda bulunuyordu. Müslümanlar tarafından esir alınması üzerine babası **Medîne**'ye gelip İslâm'ı kabul etmiş, Hz. Peygamber de oğlunu ona bağışlamıştı. Bunun üzerine Vehb de İslâm'ı kabul etti. Akıllı, asîl biriydi. Hz. Peygamber **Mekke** fethi sırasında onu elçi olarak Safvan b. Ümeyye'ye göndermiş, ona İslâm'ı kabul etmesini teklif etmişti. Vehb, Hz. Peygamber'den sonra **Suriye**'de savaşırken öldü.

"Safvân'ın müslüman olması ile karısının müslümanlığı arasında bir ay kadar bir zaman vardı."[15]

٩٠٨٦- (ط- محمد بن شهاب) « أنَّ أم حكيم بنت الحارث بن هشام - كانت تحت عكرمة بن أبي جهل - فأسلمت يوم الفتح ، وهرب زوجها عكرمة [بن أبي جهل] من الإسلام حتى قدم اليمن، فارتحلت أم حكيم حتى قدمت عليه اليمن ، فدعته إلى الإسلام فأسلم ، وقدم على رسول الله صلى الله عليه وسلم عام الفتح ، فلما رآه رسول الله صلى الله عليه وسلم وثب إليه فرحا ، وما عليه رداء حتى بايعه ، فثبتا على نكاحهما ذلك ». أخرجه الموطأ.

9,086- Muhammed b. Şihâb anlatıyor:

"Hâris b. Hişâm'ın kızı Ümmü Hakîm, (amcası) Ebû Cehil'in oğlu İkrime'nin karısı idi. Kendisi fetih günü müslüman olmuş, ama kocası İkrime müslüman olmamış, kaçıp Yemen'e gitmişti. Ümmü Hakîm de Yemen'e kadar giderek kendisini bulmuş ve onu İslâm'a davet etmişti. O da müslüman olmuş ve fetih yılında (Mekke'ye) Rasûlullah'ın (as.) yanına gelmişti. Hz. Peygamber onu görünce sevinçle yerinden fırladı, o kadar ki Hz. Peygamber'in üzerindeki ridası düşmüştü. İkrime de hemen kendisine bîat etti. Sonra İkrime ile Ümmü Hakîm, eski nikâhları ile evliliklerini devam ettirdiler."[16]

İZAH

İslâm'ın en azılı düşmanı **Ebû Cehil**'in oğlu **İkrime**'nin gelmesinden Hz. Peygamber'in duyduğu sevinç, fevkalâde dikkate değer görülmelidir. **Tirmizî**'nin rivâyetine göre Rasûlullah (as.) onu; **"hoş geldin ey muhâcir süvari!"** diye karşılamıştı. **Hâkim**'in rivâyetine göre de, **İkrime** şöyle konuşmuş:

"- Ya Muhammed! Bu kadın, senin bana emân verdiğini söyledi."

"- Evet sen emniyettesin."

---

[15] **Muvatta**, Nikâh, 20/44.

[16] **Muvatta**, Nikâh, 20/46.

"- Öyleyse ben de Allah'tan başka ilâh olmadığına ve senin de O'nun kulu ve Rasûlü olduğuna şehadet ederim. Sen insanların en iyisi, en doğrusu ve en vefalı olanısın."

İkrime bunları söylerken utancından başını yere doğru eğmişti. Sonra;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Sana karşı yaptığım bütün düşmanlıklardan ve şirkin zaferi için gösterdiğim bütün gayretlerden dolayı benim için mağfiret dile!" ricasında bulundu. Hz. Peygamber de;

"Allah'ım! Bana karşı yaptığı bütün düşmanlıklardan ve insanları senin yolundan çevirmek için gösterdiği bütün gayretlerden dolayı İkrime'yi bağışla!" diye dua etti. Bunun üzerine **İkrime** şunları söyledi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Vallahi, daha önce insanları Allah'ın yolundan döndürmek için yaptığım harcamanın iki mislini Allah yolunda yapacağım. İnsanları Allah yolundan döndürmek için verdiğim mücadelenin iki mislini de Allah yolunda vereceğim."

Netice **İkrime** bu sözünde durdu ve **Hz. Ebû Bekir** döneminde yapılan **Ecnâdeyn** savaşında şehîd oldu.[17]

٩٠٨٧- (ط- **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) كان يقول في الأمة تكون تحت العبد فتعتق «إنَّ لها الخيار ما لم يمسّها ». أخرجه الموطأ.

9,087- Abdullah b. Ömer; bir köle ile nikâhlanan, ama sonra özgürlüğüne kavuşan bir câriye hakkında şöyle diyordu:

"- (Özgürlüğüne kavuştuktan sonra) kocası kendisine dokunmadan (nikâhını feshedip etmemekte) muhayyerdir."[18]

[17] **Evcezu'l-Mesâlik**, IX, 431.
[18] **Muvatta**, Talâk, 10/26.

٩٠٨٨- (مالك بن أنس) قال: بلغني أن عمر - أو عثمان - « قضى [أحدهما] في أمة غَرَّتْ رجلا بنفسها ، [وذكرت] أنها حرة ، فتزوجها ، فولدت له أولادا - أن يَفْدِيَ أولاده بمثلهم من العبيد». قال مالك : والقيمة أعدل ذلك عندي. أخرجه...

9,088- Mâlik b. Enes'e ulaşan bir habere göre; "Hz. Ömer veya Hz. Osman'dan biri, hür olduğunu söyleyerek bir erkeği aldatıp onunla evlenen ve ondan çocuklar doğuran (sonra başkasına ait olduğu anlaşılan) bir câriye hakkında; *kocası, çocukların köle emsâllerine göre fidyelerini öder,* diye hükmetti."

Mâlik; "bu kıymet, bence en âdilidir" dedi.[19]

İZAH

Bu rivâyet zayıftır, çünkü munkatı bir sendle nakledilmiştir.

Adamın aldatılmak suretiyle akdettiği nikâh sahihtir. Ayrıca bu evlilikten doğan çocuklar da hür kabul edilir. Yalnız câriyenin efendisine fidye ödenmesi gerekir. Bu fidye konusu tartışmalı bir meseledir. Bugün için bu tartışmalara girmeye gerek görmüyoruz.[20]

---

[19] **Muvatta**, Akdıye, 22/23.

[20] Bkz., **Evcezu'l-Mesâlik**, XII, 206.

الفصل الثاني

في العدل بين النساء

II- KADINLAR ARASINDA ADÂLET

٩٠٨٩- (د ت س- أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**مَنْ كانت له امرأتان فلم يَعْدِلْ بينهما ، جاء يوم القيامة وشقُّهُ ساقط**». أخرجه الترمذي.

وعند أبي داود : « **مَن كانت له امرأتان فمال إلى إحداهما ، جاء يوم القيامة وشقُّهُ مائل** ».

وعند النسائي « **يميل لإحداهما على الأخرى ، جاء يوم القيامة أحد شقيه مائل** ».

9,089- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Kimin iki karısı olur da aralarında adâletle hareket etmezse, kıyâmet günü (mahşere) **vücûdunun yarısı düşük olarak gelir."**[1]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti; **"Kimin iki karısı olur da birine daha çok meylederse, kıyâmet günü** (mahşere) **vücûdunun yarısı eğik olarak gelir"** şeklindedir.

Nesaî'nin rivâyeti de; **"Birine meyledip diğerini ihmâl ederse, kıyâmet günü** (mahşere) **vücûdunun yarısı eğik olarak gelir"** şeklindedir.

İZAH

Her alanda olduğu gibi kadınlar arasında da adâlet gösterilmesi, İslâm'ın önem verdiği hususlardan biridir. Bir kadın, kumasının varlığından dolayı zaten belli bir sıkıntı yaşamaktadır. Bir de ihmâl

---

[1] **Ebû Davud**, Nikâh, 39/2133; **Tirmizî**, Nikâh, 42/1141; **Nesaî**, İşretu'n-Nisâ, 2.

edilecek olursa, zararı daha da katmerleşir. Bunun içindir ki İslâm, kadınlara eşit muâmele konusunda, diğer hususlardan daha büyük bir hassasiyetle durur. Yüce Allah; ***"iki, üç ve dört kadınla evlenebilirsiniz; ama aralarında âdil davranamayacağınızdan korkarsanız, sadece bir tanesi ile yetinin!"***[2] buyurmaktadır. Burada, öncelikle kadınlar arasında muâmelede eşitlik emredilmektedir.

Başka bir âyette de; ***"ne kadar arzu etseniz bile, eşlerinize tam olarak âdil davranamazsınız. Bari tamamen birine meylederek diğerini askıda bırakmayın!"***[3] buyurulmaktadır. Bu âyet, daha çok kalbî duygularla alâkalıdır; insanın duygularını kontrol altına alamayacağını ifâde etmektedir. Ne kadar arzu ederse etsin, insan eşlerine karşı olan duyguları konusunda tam bir eşitlik sağlaması mümkün değildir. Çünkü kalbe söz geçirebilmek, insanın iradesi dahilinde değildir. Mümkün olsa bu konuda da eşitliğe riâyet edilmelidir, ama bu mümkün olmadığına göre hiç değilse muâmelede ve ilgide eşitlik olmalıdır. Nitekim bundan sonraki hadîste bu husus açıkça dile getirilmektedir.

٩٠٩٠- (د ت س- عائشة رضي الله عنها) قالت: « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يَقْسِم فيعدل ، ويقول: **اللهم هذا قَسْمي فيما أملك ، فلا تَلُمني فيما تملك ولا أملك** - يعني القلب ». أخرجه أبو داود والترمذي والنسائي.

9,090- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber (eşleri arasında günleri) taksim eder ve âdil davranırdı. Şöyle duâ ederdi:

"Allah'ım! Benim elimden gelen taksim budur; senin gücün yettiği halde benim elimden gelmeyen taksimden dolayı *–kalbini kastediyor-* ***beni kınama!"***[4]

---

[2] Nisâ, 3.

[3] Nisâ, 129.

[4] **Ebû Davud**, Nikâh, 39/2134; **Tirmizî**, Nikâh, 42/1140; **Nesaî**, İşretu'n-Nisâ, 2.

İZAH

Bilindiği üzere kalbî duygular, irâdeye bağlı değildir. İnsan birini sevmek istese bile sevemeyebilir, nefret etmek istese de edemeyebilir. Çünkü kalbî duygular isteğe ve irâdeye bağlı değildirler. Bu duygular insan irâdesinin ve gücünün dışında doğup gelişirler. Hz. Peygamber, gücü ve irâdesi dahilinde olmayan kalbî duygularını da eşleri arasında eşit olarak paylaştıramadığı için Allah'tan af dilediğine göre, eşler arasında âdil davranmanın önemini ve onlardan birini ihmâl etmenin vebâlini göz önünde bulundurmak gerekir.

٩٠٩١- (د- عائشة رضي الله عنها) قالت: « كان رسول الله صلى الله عليه وسلم لا يُفضّل بعضَنا على بعض في القَسْم من مُكثه عندنا ، وكان قَلّ يوم يأتي إلا وهو يطوف علينا جميعا ، فيدنو من كل امرأة من غير مَسيس ، حتى يبلغ التي هو يومها ، فيبيت عندها ، ولقد قالت سَوْدة بنت زَمْعة - حين أسَنَّت وفَرِقَتْ أن يُفارقها رسول الله صلى الله عليه وسلم : يا رسول الله ، يومي لعائشة، فقَبِلَ ذلك رسول الله صلى الله عليه وسلم منها ، قالت: نقول : في ذلك أنزل الله عز وجل وفي أشباهها (**وإن امرأة خافت من بَعْلها نُشوزا**) [النساء: ١٢٨] ». أخرجه أبو داود.

9,091- Hz. Âişe anlatıyor:

"Hz. Peygamber, bizim yanımızda kalacağı günlerin taksimi konusunda hiçbirimizi diğerinden üstün tutmazdı. Hemen hemen her gün hepimizi ziyaret eder, ilişkide bulunmaksızın eşlerine tek tek uğrar, sonra geceyi geçireceği zevcesinin yanına giderdi. Sevde bint Zem'a yaşlanıp da Hz. Peygamber'in kendisini boşayacağından endişe edince;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben nöbetimi Âişe'ye veriyorum" demişti. Hz. Peygamber de onun bu teklifini kabul etmişti.

Bizler, Azîz ve Celîl olan Allah'ın; *'eğer bir kadın, kocasının hoşnutsuzluğundan çekinirse...'*[5] âyetini Sevde ve benzerleri hakkında inzâl buyurduğunu söylüyorduk."[6]

٩٠٩٢- (خ د س- **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا أرادَ سفرا أقْرَعَ بين نسائه ، فأيَّتهنَّ خرج سَهْمُها خرج بها معه ، وكان يقسم لكل امرأة منهن يومها وليلتها ، غير أن سودة بنت زمعة وهبت يومها وليلتها لعائشة زوج النبي صلى الله عليه وسلم ، تبتغي بذلك رضى رسول الله صلى الله عليه وسلم ». أخرجه البخاري وأبو داود. وانتهت رواية النسائي عند قوله : « خرج بها ».

9,092- Hz. Âişe anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) bir seyahate çıkacağı zaman, eşleri arasında kura çeker, kura kime isabet etmişse, kendisiyle birlikte seyahate o giderdi. Zevcelerinden her birine gününü ve gecesini âdil şekilde taksim ederdi. Yalnız Sevde bint Zem'a, kendi gününü ve gecesini Hz. Peygamber'in eşi Âişe'ye hediye etmişti; bununla o, Rasûlullah'ı (as.) hoşnut etmek istiyordu."[7]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Ebû Davud** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti ise; "...kendisiyle birlikte seyahate o giderdi" cümlesinde biter.

٩٠٩٣- (خ م- **عائشة** رضي الله عنها) « أنَّ سودة بنت زمعة وَهَبَتْ يومَها لعائشة ، وكان النبي صلى الله عليه وسلم يقسم لعائشة يومها ويوم سودة ».

وفي رواية قالت: «ما رأيتُ امرأة أحبَّ [إليَّ] أن أكونَ في مِسْلاخها: مِنْ سودة بنت زمعة، من امرأة فيها حِدَّة قالت: فلما كَبِرَتْ جَعَلَتْ يومها من رسول الله صلى الله عليه وسلم

---

[5] Nisâ, 128.

[6] **Ebû Davud**, Nikâh, 39/2135.

[7] **Buharî**, Hibe, 15; **Ebû Davud**, Nikâh, 39/2138. Musannıf **Nesaî**'yi de işaret etmesine karşılık hadîs **Nesaî**'nin *Sünen*'inde bulunamamıştır.

لعائشة قالت: يا رسول الله قد جعلتُ يومي منكَ [لعائشة] فكان رسول الله صلى الله عليه وسلم يقسم لعائشة يومين: يومها ويوم سودة». زاد في رواية قالت: «وكانت أول امرأة تزوجها من بعدي».

أخرجه البخاري ومسلم. أخرج الحميدي هذا الحديث في المتفق، والذي قبله في أفراد البخاري، ويجوز أن يكونا حديثا واحدا، لاشتراكهما في ذكر سودة ويومها ولعله إنما أفرده لأجل ذكر السفر والإقراع بين النساء.

9,093- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre; "Sevde bint Zem'a, kendi nöbetini Âişe'ye hediye etmişti. Böylece Hz. Peygamber, hem Âişe'nin ve hem de Sevde'nin nöbetini Âişe'nin yanında geçirirdi."[8]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Âişe şöyle dedi:

"Sevde bint Zem'a'dan daha çok kendisi gibi olmayı istediğim hiçbir kadın görmedim. O keskin bir zekâya ve dinî salâbete sahipti; yaşlandığında, Hz. Peygamber'in kendisine ayırdığı gününü Âişe'ye hediye etmiş ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; senin bana ayırdığın gününü, ben Âişe'ye veriyorum" demişti. Böylece Hz. Peygamber, Âişe'ye iki gün ayırıyordu; hem Âişe'nin kendi gününü, hem de Sevde'nin gününü."

Başka bir rivâyette Hz. Âişe'nin; "Sevde, Hz. Peygamber'in benden sonra evlendiği ilk kadındı" dediği ilave edilir.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Bu rivâyeti **Humeydî, Buharî** ve **Müslim**'in müşterek rivâyetleri arasında, bundan öncekini de **Buharî**'nin münferid rivâyetleri arasında zikretti. Her iki rivâyet de **Sevde bint Zem'a**'nın nöbet günü ile alakalı olduğu için, tek bir hadîs olarak değerlendirilmesi mümkündü. Ama muhtemelen **Humeydî,** önceki rivâyette seyahatten ve kura çekmekten bahsedildiği için bunları ayrı rivâyet olarak görmüştür.

---

[8] **Buharî**, Nikâh, 99; **Müslim**, Radâ', 14/47-48.

İZAH

Sevde, Hz. Peygamber'in ikinci zevcesidir. **Hz. Hatice** vefat edince, Rasûlullah (as.) ikinci evliliğini onunla yapmış ve üç yıl boyunca sadece onunla yaşamıştı. Hz. Peygamber'le evlendiğinde de 50 yaşlarında idi ve altı çocuk annesi idi. Yukarıdaki rivâyette ise **Hz. Âişe, Sevde**'nin kendisinden sonra Rasûlullah (as.) ile evlendiğini söylemektedir. Bu ifâde tarihî açıdan doğru değildir. Çünkü Rasûlullah (as.), **Hatice**'nin vefatından sonra **Sevde** ile evlenmiş ve yaklaşık üç yıl boyunca da sadece onunla evli kalmıştı. **Hz. Âişe** ile ise **Mekke**'de nişanlanmış, ama hicretten sonra evlenmişti. Belki Hz. Peygamber'in **Sevde** ile evleneceği sırada, **Âişe** ile evlenmesi de konuşulmakta idi ve bundan dolayı **Hz. Âişe** böyle söylemişti.

Hz. Âişe'nin, **Sevde**'yi zekâsı ve dinî salâbeti sebebiyle takdir etmesinin sebebi, muhtemelen onun kendi nöbetini **Âişe**'ye vermesi sırasındaki tavrıdır. Rivâyete göre **Sevde** yaşlı olduğu için Rasûlullah'ın (as.) kendisini boşayacağı endişesini taşıyordu. Bu yüzden Hz. Peygamber'e;

"- Benim zevcî hayatla bir alakam yok; ama kıyâmette senin karın olarak dirilmek istiyorum" diyerek kendisini boşamamasını ricâ etmişti. Arkasından da Hz. Peygamber'i memnun etmek için kendi nöbetini, O'nun en çok sevdiği eşi **Âişe**'ye bırakmıştı.

İşte onun, hem Hz. Peygamber'i memnun etmek için gösterdiği fedakârlık ve hem de kıyamette O'nun eşi olarak dirilmek için duyduğu samimi arzusu sebebiyle **Hz. Âişe** onu takdir etmişti.

٩٠٩٤- (د- عائشة رضي الله عنها) قالت : « إنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم بعث إلى النساء - تعني في مرضه - فاجتمعن ، فقال : **إني لا أستطيع أن أدور بينكن ، فإن رأيتن أن تأذنَّ لي ، فأكون عند عائشة فعلتنّ ، فأذنَّ له** ». أخرجه أبو داود.

9,094- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) –hastalandığı günlerde- zevcelerine toplanmaları haberini gönderdi. Toplandıklarında da onlara;

"- Eskisi gibi her birinizi dolaşmaya gücüm yetmiyor; eğer uygun görür ve Âişe'nin yanında kalmama izin verirseniz, onun evinde kalayım" dedi. Eşleri de kendisine izin verdiler.[9]

İZAH

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber, ölüm hastalığı sırasında bile eşleri arasında adâlete uymaya çalışıyor, adâleti tam olarak yerine getirmeye gücü yetmeyince de onların rızalarını alıyor. Bu, eşler arasında riâyet edilmesi gereken adâlet kuralı konusunda önemli bir ölçüdür. Üstelik Hz. Peygamber zorunlu olmadığı halde buna uymaya çalışıyordu. Yüce Allah, kendisine; ***"zevcelerinden dilediğini geri bırakır, dilediğini yanına alırsın"***[10] şeklinde bir hak tanıdığı halde yine de âdil davranmak için olağanüstü bir gayret gösteriyordu.

٩٠٩٥- (م- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « كانَ للنبي صلى الله عليه وسلم تسع نِسوة، وكان إذا قسم بينهن لا ينتهي إلى المرأة الأولى [إلا] في تسع ، فكنَّ يجتمعن كل ليلة في بيت التي يأتيها ، فكان في بيت عائشة ، فجاءت زينب ، فمدّ يده إليها ، فقالت: هذه زينب ، فكفَّ النبي صلى الله عليه وسلم يَدَهُ ، فتقاولتا حتى استخثتا ، وأقيمت الصلاة ، فمرَّ أبو بكر على ذلك ، فسمع أصواهما ، فقال: اخرج يا رسول الله إلى الصلاة ، واحْثُ في أفواههن التراب ، فخرج رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقالت عائشة : الآنَ يقضي رسول الله صلى الله عليه وسلم صلاته ، فيجيء أبو بكر فيفعل بي ويفعل ، فلما قضى النبي صلى الله عليه وسلم صلاته أتاها أبو بكر فقال لها قولا شديدا ، وقال: أتصنعين هذا ؟ » أخرجه مسلم.

9,095- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Hz. Peygamber'in bir arada dokuz hanımı vardı; binâenaleyh eşlerini dolaştığı günlerde, ilk gittiği eşine ancak dokuz gün sonra sıra gelirdi. Ama yine de onlar her gece Rasûlullah'ın (as.) bulunduğu

[9] **Ebû Davud**, Nikâh, 39/2137.

[10] Ahzâb, 51.

evde toplanırlardı. Bir gün Hz. Âişe'nin evinde bulundukları sırada Zeyneb içeri girdi, Hz. Peygamber ona elini uzattı, Hz. Âişe;

"- O, Zeyneb'dir" dedi, Hz. Peygamber de elini çekti. Müteâkıben iki kadın birbirleriyle atışmaya başladı, o kadar ki sesler karıştı ve birbirlerine toprak atmaya başladılar. Tam o sırada ezan okunmuştu. Hz. Ebû Bekir oradan geçerken kadınların seslerini işitmiş ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; onların ağızlarına toprak saç ve namaza gel!" diye seslenmişti. Rasûlullah (as.) da namaza çıkmıştı. O çıkınca Âişe;

"- Şimdi Rasûlullah (as.) namazını bitirir ve (babam) Ebû Bekir de gelip bana yapacağını yapar" diye konuşmuştu. Rasûlullah (as.) namazını bitirince, Hz. Ebû Bekir, Âişe'nin yanına gitmiş, ona çok ağır sözler söylemiş ve;

"- Sen böyle mi yapıyorsun?!" diye azarlamıştı.

٩٠٩٦- (خ س- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « كان النبي صلى الله عليه وسلم يدور على نسائه في الساعة الواحدة من الليل والنهار ، وهُنَّ إحدى عشرة ، قال قتادة : قلت لأنس : وكان يطيقه ؟ قال : كنا نتحدث أنه أُعْطِيَ قوة ثلاثين ».

وفي رواية : أن أنس بن مالك حدثهم « أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم كان يطوف على نسائه في الليلة الواحدة ، وله يومئذ تسع نسوة » أخرجه البخاري ، وأخرج النسائي الثانية.

9,096- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber, gece ve gündüz zevcelerini aynı saatte dolaşırdı. O sırada O'nun on bir hanımı vardı."

Katâde der ki:

"Enes'e sordum:

"- Buna gücü yetiyor muydu?"

"- Biz, Hz. Peygamber'e otuz erkek kuvveti verilmiş olduğunu söylüyorduk" dedi.[11]

---

[11] **Buharî**, Gusül, 12; **Nesaî**, Nikâh, 1.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Enes b. Mâlik şöyle tahdis etmiş:

"Hz. Peygamber bir gece içinde bütün zevcelerini dolaşırdı. O sırada O'nun dokuz hanımı vardı."

Bunları **Buharî** tahric etti. İkinci rivâyeti **Nesaî** de tahric etti.

İZAH

Bu hadîsin izahı sadedinde kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Genelde ardarda yapılan birkaç cinsî temastan dolayı bir defa gusül yapmanın yeterli olacağı ve zevceleri arasında eşit taksimde bulunmanın Hz. Peygamber'e farz olmadığı üzerinde durulmaktadır. Ancak özellikle bir gecede dokuz hanımını dolaşıp hepsi ile ilişkide bulunduğu anlamına gelen ifâde üzerinde hiçbir açıklama yapılmamakta, hadîste de ifâde edildiği üzere sadece Hz. Peygamber'e cinsel açıdan otuz erkek kuvveti verildiği belirtilmektedir.[12]

Gerçi Hz. Peygamber'in sürekli vahiy aldığı, devamlı ilahî âlemle irtibat halinde bulunduğu, dünya hayatı ile irtibatını sürdürmesinin en kolay yolunun da cinsel ilişki olduğu, bu bakımdan Rasûlullah'ın (as.) ruhî ve fizikî açıdan dünya hayatı ile irtibatını sürekli tutması için her gece ilişkide bulunduğu söylenebilirse de, yine de hadîsteki ifâdeyi mantıkla ve gerçeklerle uyuşturmak zor gözükmektedir. Kaldıki burada her gece yapılan normal bir ilişkiden değil, her gece dokuz hanım ile de yapılan ilişkiden söz edilmektedir. Ayrıca bunu **Enes b. Mâlik**'in söylemesi de ilginçtir. Hz. Peygamber'in, eşlerini ziyaretinin tamamen cinsel ilişki ile ilgili olduğunu onun nereden ve nasıl bildiği belli değildir. Özellikle cinsel ilişkinin daha çok gece yapılabileceği düşünülürse, Hz. Peygamber'in geceyi eşlerinden hangisinin nöbeti ise orada geçirdiği de bilinmektedir. Geceleyin yanında kaldığı eşinin odasından çıkıp diğer eşlerine gittiğine dair, eşlerinden hiçbirinden bir rivâyet bulunmamaktadır. Böyle bir şey varsa, bunu en iyi eşlerinin bilmesi gerekirdi. Kaldıki **Enes b. Mâlik**,

---

[12] Bkz., **İbn Hacer**, I, 503-504; **Aynî**, III, 215-217; **Kastalânî**, I, 588-589; **Şenkîtî**, *Kevseru'l-Meânî*, IV, 422-427.

bütün gece Hz. Peygamber'in hareketlerini mi takip ediyordu? Hz. Peygamber'in eşlerini hemen her gün ikindiden sonra ziyaret edip kendileriyle sohbet ettiği, hallerini ve ihtiyaçlarını sorduğu sabittir. Acaba bu ziyareti **Enes b. Mâlik** aynı zamanda cinsel ilişkiye de hamletmiş olabilir mi? Burada **Enes**'in, Hz. Peygamber'in insan üstü çok güçlü bir yapıya sahip olduğunu göstermek istediği düşünülebilirse de, her gece on kadınla ilişkide bulunacak cinsî bir güce sahip olmanın bir Peygamber için fazilet sayılması konusu, doğrusu tartışmaya açık bir husustur.

Bu konuda akla gelen başka bir ihtimal de, Hz. Peygamber'in hergün ikindiden sonra eşlerini dolaşıp ihtiyaçlarını sorması uygulamasını, râvîlerden birinin cinsel ilişki manasına hamletmiş olabileceğidir. Doğrusunu Allah bilir.

Bu hadîsin bir rivâyetinde Hz. Peygamber'in "dokuz hanımı" olduğu söylenirken, diğerinde "on bir hanımı" olduğu belirtilmektedir. Bu çelişkiyi şârihler, dokuz eşi, **Mâriye** ve **Reyhâne** adında da iki câriyesi vardı diye telîfe çalışırlar.

٩٠٩٧- (خ م س- عطاء بن يسار) قال : « حضرنا مع ابن عباس رضي الله عنهما جنازة ميمونة بسَرِفَ ، فقال: هذه زوجة رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فإذا رفعتم نَعْشَها فلا تُزَعْزِعوها ولا تُزَلْزِلُوها ، وارفُقوا بها ، فإنه كان عند رسول الله صلى الله عليه وسلم تسع نسوة، وكان يقسم منهن لثمان ، ولا يقسم لواحدة ».

قال عطاء : « التي كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لا يقسم لها : بلغنا أنها صفية ، وكانت آخرَهُنَّ مَوْتا ، ماتت بالمدينة ». أخرجه البخاري ومسلم.

وقال رزين : قال غير عطاء: « هي سودة – وهو أصح – وهَبَتْ يومها لعائشة حين أرادَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم طلاقها ، فقالت له : أمسكني ، وقد وهبت يومي لعائشة ، لعلّي أن أكون من نسائك في الجنة ».

وفي رواية «أنها إنما قالت له بعد أن طلقها واحدة ، فقالت له: راجعني...» والباقي كما تقدم.

وأخرج النسائي المسند فقط إلى قوله : « لواحدة ». وله في أخرى مختصرا: قال: « توفي رسول الله صلى الله عليه وسلم، وعنده نسوة يصيبهن، إلا سودة ، فإنها وهبت يومها وليلتها لعائشة».

9,097- Atâ b. Yesâr anlatıyor:

"İbn Abbas'la birlikte Serif'te Meymûne'nin cenazesinde bulunuyorduk. İbn Abbas;

"- Bu, Allah Rasûlü'nün zevcesidir; nâşını kaldırdığınızda sarsmayın, hırpalamayın, yavaş ve dikkatle götürün! Hz. Peygamber'in bir arada dokuz hanımı vardı, bunlardan sekizine nöbetleşe gider, birine ise nöbet günü ayırmazdı" dedi.

Râvî Ata; "Rasûlullah'ın (as.) nöbet günü ayırmadığı zevcesi, bize haber verildiğine göre Safiyye idi. O, Hz. Peygamber'in son ölen zevcesi idi, Medîne'de vefat etmişti" dedi.[13]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Rezîn dedi ki:

"Atâ'dan başkaları da şöyle dediler:

"O Safiyye değil Sevde idi. Hz. Peygamber onu boşamak istediğinde;

"- Beni nikâhında tut, cennette senin zevcelerinden biri olmayı ümit ediyorum. Nöbetimi de Âişe'ye veriyorum" diyerek kendi nöbetini Âişe'ye bağışlamıştı. Doğrusu da budur."

Başka bir rivâyete göre; Sevde, bir talakla boşandıktan sonra Hz. Peygamber'e; *"bana tekrar rucû et!"* diyerek bu teklifi yapmıştı.

Nesaî hadîsin sadece "...biri için nöbet günü ayırmazdı" cümlesine kadar olan ilk kısmını tahric etti. Onun muhtasar bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) vefat ettiğinde temas ettiği dokuz karısı vardı; yalnız Sevde müstesnâ, çünkü o nöbetini Âişe'ye bağışlamıştı."

---

[13] **Buharî**, Nikâh, 4; **Müslim**, Radâ', 14/51; **Nesaî**, Nikâh, 1

٩٠٩٨- (خ م ط د ت- أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « من السنة ، إذا تزوج البكر على الثيب: أقام عندها سبعا ، وقسم ، وإذا تزوج الثيب: أقام عندها ثلاثا ، ثم قسم »

قال أبو قلابة: ولو شئت لقلت: إن أنسا رفعه إلى النبي صلى الله عليه وسلم.

وفي رواية عن أبي قلابة عن أنس: ولو شئت أن أقول: قال النبي صلى الله عليه وسلم ، ولكن قال: «السنة ، إذا تزوج البكر: أقام عندها سبعا ، وإذا تزوج الثيب: أقام عندها ثلاثا ».

أخرجه البخاري ومسلم. وأخرج أبو داود والترمذي الرواية الثانية. وفي رواية الموطأ عن أنس: كان يقول: « للبكر سبع ، وللثيب ثلاث ».

9,098- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Dul bir kadın üzerine bâkire bir kız alındığında, onun yanında yedi gün kaldıktan sonra taksime başlanması, ama dul alındığında yanında üç gün kaldıktan sonra taksime başlanması sünnettendir."

Ebû Kılâbe dedi ki:

"İsteseydim, Enes bunu Hz. Peygamber'e ref' etti de diyebilirdim."[14]

RİVÂYETLER

Ebû Kılâbe vasıtasıyla Enes'ten gelen başka bir rivâyet de şöyledir:

"Eğer isteseydim *'Hz. Peygamber şöyle buyurdu'* derdim. Ama diyorum ki: *Bâkire bir kız alınca, onun yanında yedi gün, ama dul bir kadın alınca yanında üç gün kalınıp (sonra taksime başlanması) sünnettendir."*

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Bu ikinci rivâyeti **Ebû Davud** ve **Tirmizî** de tahric ettiler.

Muvatta'nın Enes'ten rivâyeti de şöyledir:

"(Evlenince yanında kalma süresi) bekâr kız için yedi gün, dul kadın için üç gündür."

---

[14] **Buharî**, Nikâh, 101, 102; **Müslim**, Radâ', 12/44; **Muvatta**, Radâ', 5/15; **Ebû Davud**, Nikâh, 35/2124; **Tirmizî**, Nikâh, 41/1139.

٩٠٩٩- (د- أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « لما أخذ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم صفية أقام عندها ثلاثا » زاد في رواية « وكانت ثيبا ». أخرجه أبو داود.

9,099- Enes b. Mâlik şöyle dedi:
"Rasûlullah (as.) Safiyye'yi aldığında, yanında üç gün kaldı."
Bir rivâyette; "Safiyye dul idi" diye ekledi.[15]

٩١٠٠- (م ط د س- أبو بكر بن عبد الرحمن) عن أم سلمة : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لمّا تزوج أم سلمة أقام عندها ثلاثا ، وقال : إنه ليس بك على أهلك هوان ، إن شئت سَبَّعْتُ لك، وإن سبّعت لك سبّعت لنسائي».

وفي رواية « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم حين تزوج أم سلمة وأصبحت عنده قال لها: ليس بك على أهلك هوان ، إن شئت سَبَّعْتُ عندك ، وإن شئت ثلثتُ ، ثم دُرْتُ ، قالت : ثلّث ».

وفي أخرى « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم حين تزوج أم سلمة ، فدخل عليها ، فأراد أن يخرج أخذت بثوبه ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : إن شئت زدْتُك وحاسَبْتُك به ، للبكر سبع، وللثيب ثلاث ». أخرجه مسلم ، والروايتان الآخرتان مرسلتان ليس فيهما « عن أم سلمة ».

وأخرج الموطأ الثانية وقال : « إن شئت سبّعتُ عندك وسبّعتُ عندهن ، وإن شئت ثلثتُ عندك ودُرْتُ ، فقالت: ثَلِّثْ ». وأخرج أبو داود والنسائي الأولى.

9,100- Ebû Bekir b. Abdurrahman, Ümmü Seleme'den rivâyet ediyor:

"Hz. Peygamber Ümmü Seleme ile evlendiğinde, yanında üç gün kalmış, sonra ona şöyle söylemişti:

"- Şüphesiz ehlinden (yani benden) **sana karşı bir aşağılama söz konusu değildir.** (Yanında kalmam gereken günler normalde bitti.) **Ama eğer istersen yanında kaldığım günleri yediye**

---

[15] **Ebû Davud**, Nikâh, 35/2123.

tamamlarım. Ama senin günlerini yediye tamamlarsam, diğer eşlerime de tamamlarım."[16]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah (as.) Ümmü Seleme ile evlendiğinde, sabahleyin ona;

"- **Şüphesiz ehlinden** (yani benden) **sana karşı bir aşağılama söz konusu değildir. İstersen yanında kaldığım günleri yediye tamamlarım, ama istersen üç gün kalır, sonra diğer eşlerimi dolaşmaya başlarım** (tercih senin)" demiş, Ümmü Seleme de;

"- Üç gün kal yeter!" karşılığını vermişti.

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) Ümmü Seleme ile evlenip kendisiyle gerdeğe girmişti. Sonra yanından çıkmak istediğinde, Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'in elbisesinden tutmuştu. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle demişti:

"- Eğer istersen yanında daha fazla kalırım, ama bunu senin hesabına sayarım. Normalde (gerdek için) **bekâr kızın yanında kalma süresi yedi gün, dul kadının üç gündür."**

Bunları **Müslim** tahric etti. Yalnız son iki rivâyet mürseldir, çünkü onlarda Ümmü Seleme'den nakledildiğine dair bir kayıt bulunmamaktadır.

Muvatta ikinci rivâyeti tahric etti. Bu rivâyete göre Hz. Peygamber;

"- İstersen yanında kaldığım günleri yediye tamamlarım, ama o zaman diğer eşlerimin yanında da yedi gün kalırım. Arzu edersen senin yanında üç gün kalır, sonra diğer eşlerimi dolaşmaya başlarım (tercih senin)" demiş, Ümmü Seleme de;

"- Üç gün kal yeter!" karşılığını vermiş.

Ebû Davud ve **Nesaî** de ilk rivâyeti tahric ettiler.

---

[16] **Müslim**, Radâ', 12/41-43; **Muvatta**, Nikâh, 5/14; **Ebû Davud**, Nikâh, 35/2122. Musannıf, **Nesaî**'yi de işaret etmiş, ama hadîs orada bulunamamıştır, muhtemelen **Nesaî**'nin **Sünenu'l-kübrâ**'sında bulunmaktadır.

١٠١ ٩- (ط- محمد بن شهاب رحمه الله) أنّ رافع بن خديج « تزوج ابنة محمد بن مسلمة الأنصاري ، فكانت عنده حتى كبرت ، فتزوج عليها فتاة شابة ، فآثر الشابة عليها ، فناشدته الطلاق ، فطلقها واحدة ، ثم أمهلها حتى إذا كادت تحل راجعها ، ثم عاد فآثر الشابة عليها ، فناشدته الطلاق ، فطلقها واحدة ، ثم راجعها ، ثم عاد فآثر الشابة عليها ، فناشدته الطلاق ، فقال: ما شئت ، إنما بقيت واحدة ، فإن شئت استقررت على ما ترين من الأثرة ، وإن شئت فارقتك ، قالت: بل أستقر على الأثرة ، فأمسكها على ذلك ، ولم ير رافع عليه إثما حين قرّت عنده على الأثرة ». أخرجه الموطأ.

9,101- Muhammed b. Şihâb'dan rivâyet edildiğine göre; Râfi' b. Hadîc şöyle anlatmış:

"Râfi, Muhammed b. Mesleme el-Ensârî'nin kızı ile evlenmişti. Kadın ihtiyarlayınca, kocası onun üzerine genç bir kız aldı ve genç kıza daha önem vermeye başladı. Bunun üzerine ilk karısı ayrılmak istedi, Râfi' de onu bir talakla boşadı. Sonra iddeti bitene kadar ona süre verdi, iddeti bitmek üzereyken tekrar onunla birleşti. Sonra yine genç kızı ona tercih etmeye başlayınca eski karısı tekrar ayrılmak istedi ve kocası onu yine bir talakla boşadı. Sonra iddeti bitmeden tekrar ona döndü. Daha sonra genç karısına yakınlığı yine devam edince, eski karısı yine boşanmak istedi. Bunun üzerine kocası şöyle dedi:

"- Ne düşünüyorsun? Sadece tek bir talak kaldı; eğer istersen görmüş olduğun gibi genç karımı tercih şartıyla yanımda kalmaya razıysan kalabilirsin, değilsen bir daha birleşmemek üzere seni boşarım."

Bu teklif üzerine kadın;

"- Ben bu hâle razıyım, evliliğimiz devam etsin!" dedi. O zaman kocası Râfi' onu tekrar aldı. Kadın kendi rızasıyla bunu kabul ettiği için, bunda bir mahzur görmedi."[17]

---

[17] **Muvatta**, Nikâh, 22/57.

İZAH

Burada eşler arasında yapılan bir anlaşma ile evliliğin sürdürüldüğü anlatılmaktadır. Ancak **Râfi' b. Hadîc**'in, genç karısını öbürüne tercih etmesinin ne anlama geldiği açık değildir. Eğer bu, sevgi ve alâka itibariyle bir tercih ise, bunda bir mahzur yoktur. Çünkü insanın, kalbî duygularına hükmedebilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla bir erkek, eşlerinden birine, diğerlerinden daha çok muhabbet ve alâka gösterebilir.

Şayet infak konusunda eşleri arasında bir tercih yapıyorsa, bu asla câiz değildir. Çünkü meşrû şartlarda eşlerinin her birinin geçimini ve nafakasını âdil şekilde sağlaması farzdır. Ancak herbirinin geçimini ve nafakasını normal şekilde sağladıktan sonra, doğru olmamakla birlikte eşlerinden herhangi birine fazladan bir şeyler vermesi haram değildir.

Eğer nöbette ve eşlerini dolaşmada bir tercih yapıyorsa, bu da câiz değildir. Çünkü her birine eşit olarak gitmesi, yanında kalması ve sıraya riâyet etmesi gerekir. Ancak eşlerden birinin kendi nöbetini başkasına vermesinde bir sakınca yoktur. Bu takdirde erkeğin, onun nöbetine riâyet etmesi şart değildir.

Yukarıdaki rivâyette **Râfi' b. Hadîc**'in bunlardan hangisi ile genç karısını diğerine tercih ettiği açık olmamakla birlikte, kanâatimizce ilk ve son sebepten biri veya her ikisidir. Eşlerin geçimini ve nafakasını âdil şekilde karşılamak farz olduğuna göre, bu konuda bir ihmâlde bulunması söz konusu olamaz.

Bu olay üzerine **Nisâ** sûresindeki şu âyet-i kerîme nâzil olmuştur:

"Eğer kadın, kocasının kendisine kötü muâmelesinden veya kendisini terk edeceğinden korkarsa, anlaşarak sorunlarını çözmelerinde bir mahzur yoktur. Anlaşma en iyi yoldur..."[18]

Bu âyet, eşlerin anlaşarak evliliklerini devam ettirmelerinde bir sakınca olmadığını ifâde etmektedir. İşte **Râfi' b. Hadîc** de, karşılıklı rıza ile anlaştıkları için bu yaptığında bir mahzur görmemişti.

---

[18] Nisâ, 128.

الفصل الثالث

في العزل والغيلة

III- İLİŞKİ SIRASINDA AZİL VE EMZİKLİ KADINLA İLİŞKİ

٩١٠٢- (خ م ط [ت] د س- أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال أبو مُحيريز - عبد الله بن محيريز- الجُمحي: دخلت المسجد ، فرأيتُ أبا سعيد الخدري ، فجلست إليه ، فسألته عن العزل؟ فقال أبو سعيد : « خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في غزوة بني المُصْطَلِق ، فأصبنا سَبْيا من سَبْيِ العرب ، فاشتهينا النساء ، واشتدت علينا العزبة. وأحببنا العزل ، فأردنا أن نعزل ، وقلنا: نعزل ورسول الله صلى الله عليه وسلم بين أظهرنا قبل أن نسأله ؟ فسألناه عن ذلك ، فقال : **ما عليكم أن لا تفعلوا ، ما مِنْ نَسَمَة كائنة إلى يوم القيامة إلا وهي كائنة** ».

وفي رواية نحوه ، وفيه : أنه صلى الله عليه وسلم قال : « **لا عليكم أن لا تفعلوا ، فإنه ليست نسمة كتب الله أن تخرج إلا وهي كائنة** ». وفي أخرى « **إلا وهي خارجة** ».

وفي أخرى « **ما عليكم أن لا تفعلوا ، فإنَّ الله قد كتب مَنْ هو خالق إلى يوم القيامة؟** »

أخرجه البخاري ومسلم. ولمسلم : « **لا عليكم أن لا تفعلوا ، ما كتبَ الله خَلْقَ نَسَمَة هي كائنة إلى يوم القيامة إلا ستكونُ** ». وفي أخرى قال : « ذكر العزل لرسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : **ولِمَ يفعل ذلك أحدكم؟** - ولم يقل: فلا يفعل ذلك أحدكم - **فإنه ليست نفس مخلوقة إلا الله خالقها**».

وقد أخرج البخاري هذه الرواية تعليقا ، فقال : وقال مجاهد عن قَزَعة قال : سألتُ أبا سعيد؟ فقال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **ليست نفس مخلوقة إلا الله خالقها** ».

ولمسلم في أخرى : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **لا عليكم أن لا تفعلوا ذلكم ، فإنما هو القَدَر** ». وفي أخرى قال : « سُئِلَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن العزل ؟

فقال : **لا عليكم أن لا تفعلوا ذلكم ، فإنما هو القدر** ». قال ابن سيرين : وقوله : « **لا عليكم** » أقرب إلى النهي.

وفي أخرى قال : « ذُكِر العزل عند النبي صلى الله عليه وسلم ، فقال : **وما ذاكم ؟** قالوا: الرجل تكون له المرأة تُرْضِعُ ، فيصيب منها ، ويكره أن تحمل منه ، والرجل تكون له الأمة ، فيصيب منها ، ويكره أن تحمل منه ، قال : **فلا عليكم أن لا تفعلوا ذاكم ، فإنما هو القدر**». قال ابن عون: فحدّثت به الحسن فقال: والله لكأن هذا زجر.

وله في أخرى قال : « سُئِل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن العزل ؟ فقال: **ما من كُلِّ الماء يكون الولد ، وإذا أراد الله خَلْقَ شيء لم يمنعه شيء** ».

وأخرج الترمذي وأبو داود الرواية الثانية من أفراد مسلم. وأخرج أبو داود أيضا: أن رجلا قال: «يا رسول الله، إنّ لي جارية وأنا أعزل عنها وأنا أكره أن تحمل وأنا أريد ما يريد الرجال وإنّ اليهود تحدُّث: أنّ العزل موؤودة الصغرى؟ قال: **كذبت يهود لو أراد الله أن يخلقه ما استطعت أن تصرفه**».

وأخرج النسائي رواية مسلم التي فيها قالوا: « الرجل تكون له المرأة تُرضع فيصيب منها».

وأخرج الموطأ الرواية الأولى ، وكذلك أبو داود.

9,102- Abdullah b. Muhayrîz el-Cumehî anlatıyor:

"Mescide girdiğimde Ebû Saîd el-Hudrî'yi gördüm. Yanına oturdum ve kendisine azil konusunu sordum. O dedi ki:

"Rasûlullah'la (as.) beraber Benû Mustalik gazâsına gitmiştik. Orada Araplardan pek çok kadını esir almıştık. Bizler de kadınlara karşı arzu duyuyorduk. Çünkü bekârlık başımıza vurmuştu. Azil yapmak istiyorduk, ama; *'aramızda Allah'ın Rasûlü varken, ona sormadan nasıl azil yaparız?'* dedik ve bunu kendisine sorduk. O şu cevabı verdi:

"- **Bunu yapmanıza gerek yok. Kıyâmet gününe kadar, yaratılacağı takdir edilen her canlı mutlaka yaratılacaktır."**[1]

RİVÂYETLER

Buna benzer başka bir rivâyete göre Hz. Peygamber; "**Bunu yapmanıza gerek yok. Çünkü Yüce Allah'ın yaratacağını takdir buyurduğu her canlı, mutlaka yaratılacaktır**" dedi.

Başka bir rivâyette; "**...her canlı mutlaka çıkacaktır**" şeklindedir.

Diğer bir rivâyette şöyle dedi:

"**Bunu yapmanıza gerek yok. Çünkü Yüce Allah, kıyâmet gününe kadar kimleri yaratacağını yazmıştır.**"

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in başka bir rivâyetine göre Hz. Peygamber; "**Bunu yapmanıza gerek yok. Çünkü Yüce Allah'ın kıyâmet gününe kadar yaratacağını yazdığı her canlı, mutlaka yaratılacaktır**" dedi.

Başka bir rivâyete göre; Hz. Peygamber'e azil konusu sorulunca;

"- **Sizden biri neden böyle bir şey yapar? Yaratılmış hiçbir nefis yoktur ki, onu Allah yaratmamış olsun!**" dedi, "**sizden biri bunu yapmasın!**" demedi.

Bu rivâyeti **Buharî** de muallak olarak tahric etti. Buna göre Mücâhid, Kazaa'dan şöyle naklediyor:

"Ebû Saîd'e bu meseleyi sordum. O da, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu, dedi:

"**Yaratılmış hiçbir nefis yoktur ki, onu Allah yaratmamış olsun!**"

Müslim'in başka bir rivâyetine göre Hz. Peygamber; "**Bunu yapmanıza gerek yok; zira o ancak kaderdir**" dedi.

---

[1] **Buharî**, Nikâh, 96; Buyû, 109; Itk, 13; Megâzî, 32; Kader, 4; Tevhîd, 18; **Müslim**, Nikâh, 22/125-133; **Muvatta**, Talâk, 34/15; **Tirmizî**, Nikâh, 40/1138; **Ebû Davud**, Nikâh, 49/2170-72; **Nesaî**, Nikâh, 55.

Bir başka rivâyete göre, Hz. Peygamber'e azil konusu soruldu, O da; **"Bunu yapmanıza gerek yok; zira o ancak kaderdir"** dedi.

Hadîsin râvîsi Muhammed b. Sîrîn; "bunu yapmanıza gerek yok sözü, yasak anlamına daha yakındır" dedi.

Yine **Müslim**'in başka bir rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah'ın (as.) yanında azilden söz edilince, Hz. Peygamber;

"- O nedir?" diye sordu. Kandisine;

"- Bir adamın süt emziren karısı olur, onunla ilişkide bulunur, ama hâmile kalmasını arzu etmez. Veya adamın bir câriyesi olur, onunla ilişkide bulunur, ama hâmile kalmasını istemez" dediler. Bunun üzerine;

"- Bunu yapmanıza gerek yok; zira o ancak kaderdir" dedi.

Hadîsin râvîsi İbn Avn şöyle dedi: "Bunu Hasan el-Basrî'ye rivâyet ettim. O; *'vallahi bu ifâde, sanki yasağa benziyor'* dedi."

Müslim'in bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah'a (as.) azilden soruldu. Hz. Peygamber;

"Her meniden çocuk olmaz. Ama Allah bir şeyi yaratmak isterse, hiçbir şey ona mani olamaz" dedi.

Müslim'in müfred rivâyetlerinden ikincisini **Tirmizî** ve **Ebû Davud** da tahric ettiler.

Ebû Davud'un başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Bir adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; benim bir câriyem var ve ona azil yapıyorum, çünkü hâmile kalmasını istemiyorum. Her erkeğin arzu ettiği şeyi şüphesiz ben de istiyorum. Ama Yahudiler azil yapmanın, çocuğu diri diri toprağa gömme cürmünün küçüğü olduğunu söylüyorlar" dedi. Hz. Peygamber;

"- Yahudiler yalan söylemişler! Eğer Allah onu yaratmak isteseydi, sen ona mani olamazdın" dedi.

Nesaî de, **Müslim**'in; "Bir adamın süt emziren karısı olur..." ifâdelerinin geçtiği rivâyeti tahric etti.

İlk rivâyeti **Muvatta** ve **Ebû Davud** da tahric ettiler.

İZAH

Azil, cinsî ilişki sırasında erkeğin menisini dışarı akıtmasıdır.

Yukarıdaki hadîsten, azlin hem câiz olduğu ve hem de câiz olmadığı manası çıkarılmıştır. Hadîste geçen; **"Allah bir şeyi yaratmak isterse, hiçbir şey ona mani olamaz"** ifâdesi ve Yahudiler'in azli, çocuğu diri diri toprağa gömme cürmünün küçüğü olduğu iddialarına Hz. Peygamber'in gösterdiği; **"Yahudiler yalan söylemişler! Eğer Allah onu yaratmak isteseydi, sen ona mani olamazdın"** şeklindeki tepki, bunun câiz olduğunu ifâde etmektedir. Hz. Peygamber'in açık ve kesin bir dille azli yasaklamayıp, sadece onun hâmileliği önlemeye yetmeyeceğini söylemesi, haram olmadığını göstermektedir. Nitekim rivâyetlerden birinde; **"sizden biri bunu yapmasın!"** demediği açıkça kaydedilir. Hadîsteki **"bunu yapmanıza gerek yok"** ifâdesi de, yasak anlamına gelmemektedir. Cümlenin siyak ve sibakına bakıldığında, burada bir yasak değil, ilâhî takdirin mutlaka tecelli edeceği manası ortaya çıkmaktadır. Yani; Allah ne takdir etmişse onu yaratacaktır, sizin azil yapmanız veya yapmamanız fark etmez anlamına gelmektedir. Ashâbın ve fukahanın cumhuruna göre de azil yapmak câizdir. Yalnız mezhep imamlarına göre bir erkek, hür olan eşinin iznini aldıktan sonra ancak azil yapabilir.

Bazı âlimler ise, bu rivâyeti, azlin yasaklandığı manasına hamletmişlerdir. Nitekim râvîlerden bazıları; **"bu ifâde yasak anlamına gelmektedir"** şeklinde kanâat belirtmişlerdir. **"Bunu yapmanıza gerek yok"** cümlesinin de, **azlin** yasak edildiği manasına geldiğini söylemişlerdir. Ancak buradaki yasağın haram anlamına değil, mekruh manasına geldiğini de ilave etmişlerdir.

Azlin mübah olduğunu ifâde eden hadîslerin râvîleri, diğerlerine göre daha tercihe şayan kişilerdir. Bu bakımdan bu hadîsler, azlin yasak kılındığını belirten rivâyetlere tercih edilmiştir. Ayrıca haram olduğunu söyleyenlerin, "**haram**" kelimesini tenzihen mekruh anlamında kullandıklarını da kaydetmek gerekir.

٩١٠٣- (خ م د ت - جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « كنا نعزل على عهد النبي صلى الله عليه وسلم والقرآن ينزل » أخرجه البخاري ومسلم. ولمسلم قال : « كنا نعزل على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فبلغ ذلك رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فلم ينهنا ».

وفي أخرى له : « أنَّ رجلا أتى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : إن لي جارية وهي خادمُنا ، وسانيتنا في النخل ، وأنا أطوف عليها ، وأكره أن تحمل ؟ فقال له : **اعزل عنها إن شئت ، فإنه سيأتيها ما قُدِّرَ لها** ، فلبث الرجل [ما شاء الله] ثم أتاه ، فقال: إن الجارية قد حَبِلَتْ ، فقال: **قد أخبرتكم : أنه سيأتيها ما قُدِّرَ لها** ».

وفي أخرى نحوه ، وفيه : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال لما قال : « يا رسول الله ، حَمَلَتْ »- قال : « **أنا عبد الله ورسوله** ». وله مختصرا قال : « لقد كنا نعزل على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم ».

وأخرج أبو داود الثانية من أفراد مسلم. وأخرج الترمذي الرواية الأولى من المتفق.

وله في أخرى قال : قلنا : « يا رسول الله إنا كنا نعزل ، فزَعَمت اليهود : أنها الموؤودة الصغرى ؟ فقال : **كَذَبَت اليهود ، إن الله إذا أراد أن يخلقه لم يَمنَعْهُ** ».

9,103- Câbir b. Abdullah şöyle dedi:

"Hz. Peygamber döneminde ve Kur'ân'ın nâzil olduğu sırada bizler azil yapıyorduk."[2]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) döneminde bizler azil yapıyorduk. Bu haber Hz. Peygamber'e ulaştığı halde bizi bundan men etmedi."

Müslim'in başka bir rivâyeti de şöyledir:

---

[2] **Buharî**, Nikâh, 96; **Müslim**, Nikâh, 22/134-138; **Ebû Davud**, Nikâh, 49/2173; **Tirmizî**, Nikâh, 39/1136-37.

"Bir adam Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Benim bir câriyem var; o bizim hem hizmetçimiz, hem de hurma taşıyan devemizdir. Ben onunla cinsel ilişkide de bulunuyorum, ama hâmile kalmasını istemiyorum" dedi. Hz. Peygamber de cevaben;

"- İstersen azil yap! Şüphe yok ki onun için ne takdir edilmişse, mutlaka başına gelecektir" dedi. Allah'ın dilediği kadar bir süre sonra adam tekrar gelip;

"- Cariye hâmile kaldı" dedi. O zaman Hz. Peygamber;

"- Ben, onun için takdir edilen şeyin mutlaka başına geleceğini sana söylemiştim" dedi.

Buna benzer başka bir rivâyete göre; adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; câriye hâmile kaldı" deyince, Rasûlullah (as.);

"- Ben Allah'ın kulu ve rasûlüyüm" diye cevap vermiş.

Müslim'in muhtasar bir rivâyetine göre de, Câbir; "Hz. Peygamber döneminde biz azil yapıyorduk" demiş.

Ebû Davud, Müslim'in müfred rivâyetlerinden üçüncüsünü, **Tirmizî** de muttefekun aleyh olan ilk rivâyeti tahric etti.

Tirmizî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Bizler azil yapıyorduk, ama Yahudiler bunun, sabiyi diri diri toprağa gömme cürmünün küçüğü olduğunu iddia ettiler" dedik. Hz. Peygamber;

"- Yahudiler yalan söylemişler! Yüce Allah bir şeyi yaratmak isterse, hiçbir şey ona mani olamaz" buyurdu.

İZAH

Bu rivayette de görüldüğü üzere azil yapmakta dinen bir sakınca yoktur. Ashab-ı kirâm azil yapmış, Hz. Peygamber de bunu anlayışla karşılamış, Yüce Allah'ın takdir buyurduğu her şeyin mutlaka gerçekleşeceğini, hiçbir şeyin Allah'ın irâdesinin önüne geçemeyeceğini söylemiştir.

İslâm hukukuna göre bir câriye, efendisinden bir çocuk dünyaya getirirse, artık o ümm-ü veled statüsünü kazanır. Efendisinin ise, ümm-ü veled statüsündeki bir câriyeyi satması haramdır. Hadîste sözü edilen kişi, muhtemelen bundan dolayı câriyesinin hâmile kalmasını istemiyordu.

٩١٠٤ - (م) - عامر بن سعد رحمه الله) أن أسامة [بن زيد] أخبر والده سعد بن أبي وقاص : «أنَّ رجلا جاء إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : إني أعزل عن امرأتي ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لِمَ تفعلُ ذلك ؟** فقال الرجل : أُشفِقُ على ولدها - أو على أولادها - فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لو كان ذلك ضارًا ضرَّ فارس والروم** ».

وفي رواية « **إن كان كذلك فلا ، ما ضارَّ [ذلك] فارس ولا الروم** ». أخرجه مسلم.

9,104- Âmir b. Sa'd'dan rivâyet edildiğine göre; Üsâme b. Zeyd, Âmir'in babası Sa'd b. Ebî Vakkas'a şöyle anlatmış:

"Bir adam Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Ben karımla ilişkide azil yapıyorum" dedi. Hz. Peygamber;

"- Neden bunu yapıyorsun?" diye sorunca;

"- Çocuğuna –veya çocuklarına- zarar geleceğinden korkuyorum" diye cevap verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"- Eğer bu zarar verseydi, İranlılara ve Romalılara zarar verirdi" buyurdu.[3]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyete göre Hz. Peygamber;

"- Eğer bu düşünce ile azil yapıyorsan, yapma! Çünkü bu iş, İranlılara ve Romalılara zarar vermedi" dedi.

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

[3] **Müslim**, Nikâh, 24/143.

İZAH

Bu rivâyette adamın; **"çocuğuna zarar vereceğinden korkuyorum"** derken kasdettiği, kadının emzirmekte olduğu çocuğudur. Araplar, emzikli kadınla ilişkide bulunmanın, kadının sütüne, dolayısıyla emzirdiği çocuğa zarar vereceğini düşünüyorlardı. Bundan dolayı da azil yapıyorlardı. Ama Hz. Peygamber, İran ve Romalıları örnek göstererek bunun bir zararı olmadığını söylemiştir. Böylece aynı zamanda ümmetinin, diğer milletlerin tecrübelerinden de yararlanmalarının yolunu açmıştır.

Aşağıda geleceği üzere, emzikli kadınla ilişkide bulunmak, hadîslerde *"ğîle"* sözcüğü ile ifâde edilmektedir. Burada tartışılan husus ilişki değil, kadının hâmile kalması meselesidir. Emzikli bir kadının hâmile kalması halinde, sütünün çocuğa zarar verebileceği ihtimalidir. Kaldı ki, eğer burada bir zarar varsa, sadece çocuk için değil, belki ondan daha çok anne için söz konusudur.

٩١٠٥- (س- **أبو سعيد الزرقي** رضي الله عنه) « أَنَّ رجلا سأل النبيَّ صلى الله عليه وسلم عن العزل ؟ فقال : إن امرأتي تُرضِع ، وأنا أكره أن تحمل؟ فقال النبي صلى الله عليه وسلم: **إن ما قد قُدِّر في الرحِم سيكون**». أخرجه النسائي.

9,105- Ebû Saîd ez-Zurakî'den[4] rivâyet edildiğine göre; bir adam Hz. Peygamber'e azil konusunu sormuş;

"- Karım çocuk emziriyor, bu yüzden tekrar hâmile kalmasını istemiyorum" demişti. Hz. Peygamber de cevâben;

"- Rahimde ne takdir edilmiş ise, o mutlaka gerçekleşecektir" buyurdu.[5]

---

[4] **Ebû Saîd ez-Zurakî**: Sahabîdir. Künyesiyle meşhurdur. İsmi konusunda çok farklı rivâyetler vardır; Sa'd b. Umâre, Umâre b. Sa'd, Âmir b. Mes'ûd olduğuna dair rivâyetler bulunmaktadır. Kendisinden Mekhûl ve Abdullah b. Murra rivâyet etmiştir. Biri kurbanlıklar, diğeri de azil konusunda olmak üzere iki had3isi bulunmaktadır. Hadîsi **Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

[5] **Nesaî**, Nikâh, 55.

٩١٠٦- (ط- حميد بن قيس المكي) عن رجل يقال له : ذفيف ، أنه قال : « سُئل ابن عباس عن العزل؟ فدعا جارية له ، فقال: أخبريهم ، فكأنها أستحيَتْ ، فقال: هو ذاك ، أما أنا فأفعله » يعني أنه يعزل. أخرجه الموطأ.

9,106- Humeyd b. Kays el-Mekkî, Zefîf[6] denilen bir adamdan naklediyor:

"İbn Abbas'a azil konusu soruldu. Bunun üzerine İbn Abbas, câriyesini çağırdı ve ona;

"- Anlat bunlara!" dedi. Câriye, utanır gibi oldu. Bunun üzerine İbn Abbas;

"- Bu iş olur… (Azli kastederek) ben onu yapıyorum" dedi.[7]

٩١٠٧- (ط- عامر بن سعد رحمه الله) « أنّ أباه سعد بن أبي وقاص كان يعزل ».
أخرجه الموطأ.

9,107- Âmir b. Sa'd'dan rivâyet edildiğine göre; "babası Sa'd b. Ebî Vakkas, azil yapıyordu."[8]

٩١٠٨- (ط- ابن أفلح [عمرو بن كثير]) هو مولى أبي أيوب الأنصاري عن أم ولد لأبي أيوب : « أن أبا أيوب كان يعزل ». أخرجه الموطأ.

9,108- Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin âzâdlısı İbn Eflah Ömer b. Kesîr[9], Ebû Eyyûb'un ümmü velediden rivâyet ettiğine göre; "Ebû Eyyub azil yapıyordu."[10]

---

[6] **Zefîf el-Medenî**: ö. 109/727. Medîneli tâbi3ilerdendir. Abdullah b. abbas'ın âzâdlısıdır. İbn Abbas'tan rivâyeti vardır. Kendisinden Humeyd b. Kays rivâyet etti. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

[7] **Muvatta**, Talâk, 34/100.

[8] **Muvatta**, Talâk, 34/96.

[9] **Ömer b. Kesîr b. Eflah el-Medenî**: Medîneli râvîlerdendir. Ebû Eyyub el-Ensârî'nin âzâd ettiği âiledendir. Abdullah b. Ömer'den rivâyeti vardır. Kendisinden

٩١٠٩- (ط- الحجاج بن عمرو بن غزية) قال : « كنتُ جالسا عند زيد بن ثابت رضي الله عنه فجاء ابن قَهْد - رجل من أهل اليمن - فقال: يا أبا سعيد ، إن عندي جواري لي ، ليس نسائي اللاتي أكنُّ بأعجب إليَّ منهن وليس كلهن يُعجبني أن تَحمل مني ، أفأعزلُ ؟ فقال زيد: أفْته يا حجاج ، قال : فقلتُ : يغفر الله لك ، إنما نجلس عندك لنتعلم منك ، فقال: أفْته ، فقلتُ : إنما هو حَرْثك ، إن شئتَ سَقَيْتَهُ ، وإن شئت أعْطَشْتَهُ ، قال: وكنتُ أسمع ذلك من زيد، فقال زيد: صدق». أخرجه الموطأ.

9,109- Haccâc b. Amr b. Ğaziyye[11] anlatıyor:

"Zeyd b. Sâbit'in yanında oturuyordum. Yemenli İbn Kahd geldi ve;

"- Ya Ebâ Saîd! Benim câriyelerim var. Karılarım bana, câriyelerimden daha cazip gelmiyor. Onların hepsinin benden hâmile kalmasını da istemiyorum. Azil yapabilir miyim?" diye sordu. Zeyd, bana dönerek;

"- Ver fetvâsını, ya Haccâc!" dedi. Ben de;

"- Allah seni mağfiret buyursun! Biz sadece senden bir şeyler öğrenmek için yanında oturuyoruz" dedim. Ama o yine de;

"- Ver fetvâsını!" diye ısrar etti. Bunun üzerine ben, adama;

"- O senin tarlandır; tarlanı ister sular, ister susuz bırakırsın" dedim. Ben, bu sözü Zeyd'den işitmiştim. Bunun üzerine Zeyd;

"- Haccâc doğru söyledi" dedi.[12]

Yahya'l-Ensârî ve İbn Avn rivâyet etti. Hadîsi **Nesaî** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

10 **Muvatta**, Talâk, 34/97.

11 **el-Haccâc b. Amr b. Gaziye el-Ensârî el-Mâzinî el-Medenî**: Sahabîliği ihtilaflıdır, ama sahabî olduğuna dair rivayetler daha fazladır. Bazıları ise onu tâbi3ilerden sayar. Hz. Peygamber'den rivâyeti vardır. Kendisinden Abdullah b. Râfi' ve Kesîr b. Abbas rivâyet etti. **Sıffîn**'de Hz. Ali ile beraberdi.

12 **Muvatta**, Talâk, 34/99.

٩١١٠- (م ط ت د س- جُدامة بنت وهب الأسدية رضي الله عنها) أنها سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يقول : « لقد همت أن أنْهَى عن الغِيْلَة ، حتى ذَكَّرْتُ أن الروم وفارس يصنعون ذلك، فلا يضر أولادهم ».

وفي رواية قالت: «حَضَرْتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم في أُناس، وهو يقول: لقد هممت أن أنهى عن الغيلة، فنظرت في الروم وفارس، فإذا هم يُغيلون أولادهم، فلا يَضرُّ أولادَهم ذلك شيئا، ثم سألوه عن العزل؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: ذلك الوأْدُ الخَفيُّ، وهي (وإذا الموؤودة سُئِلَتْ) [التكوير: ٨]». أخرجه مسلم. وأخرج الموطأ وأبو داود والترمذي والنسائي الرواية الثانية.

وفي رواية الترمذي قالت : سمعتُ النبي صلى الله عليه وسلم يقول : « أردتُ أن أنهى عن الغيال ، فإذا فارسُ والروم يفعلون ولا يقتلون أولادهم ».

9,110- Cüdâme bint Vehb el-Esediyye[13], Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işitmiş:

*"**Ğîle**yi* (emzikli kadınla ilişkide bulunmayı) **yasaklamayı düşünmüştüm; ama Rumların ve İranlıların bunu yaptıklarını ve çocuklarına bundan bir zarar gelmediğini hatırladım** (ve yasaklamaktan vazgeçtim)."[14]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Cüdâme şöyle dedi:

"İnsanlarla birlikte Rasûlullah'ın (as.) huzurunda bulunuyordum. O, şöyle diyordu:

---

[13] **Cüdâme bint Vehb (Cendel, Cündüb?) el-Esediyye**: Hanım sahabîlerdendir. Üneys b. Katâde'nin karısı, Ukkâşe b. Mıhsan'm anne bir kardeşi idi. **Mekke**'de müslüman oldu, Hz. Peygamber'e bîat etti, Medîne hicretine katıldı. Kendisinden Hz. Âişe'nin de rivâyeti vardır. Hadîsi **Buharî** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[14] **Müslim**, Nikâh, 24/140-141; **Muvatta**, Radâ', 3/16; **Tirmizî**, Tıp, 27/2077; **Ebû Davud**, Tıp, 16/3882; **Nesaî**, Nikâh, 54.

"*Ğîle*yi yasaklamayı düşünmüştüm. Ama Rumlara ve İranlılara baktım; onlar çocuklarına *ğîle* yapıyorlar, fakat bundan dolayı çocuklarına bir zarar gelmiyor."

Sonra Hz. Peygamber'e azil konusu soruldu, bu konuda da şöyle dedi:

"- O, çocuğu gizlice toprağa gömmektir. O, *'kız çocuğuna neden dolayı diri diri toğrağa gömüldüğü sorulduğunda...'* âyet-i kerîmesinin ifâde ettiği şeydir" dedi.

Bunları **Müslim** tahric etti. Bu ikinci rivâyeti **Muvatta, Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî** de tahric ettiler. **Tirmizî**'nin başka bir rivâyetine göre Cüdâme, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim, dedi:

"*Ğiyâli* yasaklamayı düşünmüştüm; ama Rumların ve İranlıların onu yaptıklarını ve çocuklarına zarar vermediklerini görünce (vazgeçtim)."

İZAH

Ğayl, ğîle ve ***ğiyâl*** kelimeleri; emzikli kadınla ilişkide bulunmak demektir. Hz. Peygamber, içinde yaşadığı toplumun hâkim fikrine uyarak önceleri emzikli kadınla ilişkide bulunmanın çocuğa zarar verebileceğini düşünmüş, ama sonra bunun başka milletlerde yapıldığı halde hiçbir zararının görülmediğini öğrenince bu kanâatinden vazgeçmişti.

٩١١١- (د- أسماء بنت يزيد [بن السكن] رضي الله عنها) قالت : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **لا تقتلوا أولادكم سرّاً ، فإن الغَيل يدرك الفارس ، فيُدَعْثِره عن فرسه** ». أخرجه أبو داود.

9,111- Esmâ bint Yezîd b. es-Seken'den rivâyet edilmiştir:

Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim:

"(Emzikli kadınlarla ilişkide bulunmak suretiyle) **çocuklarınızı gizlice öldürmeyiniz! Çünkü** ***ğayl,*** (zamanla) **süvariye yetişir ve onu atından aşağı atar."**[15]

İZAH

Hz. Peygamber'in bu sözü, muhtemelen içinde yaşadığı toplumun kanâatine dayanarak söylenmiş olmalıdır. Emzikli kadınla ilişkide bulunmayı, çocuğu içten içe öldürmeye benzetmiş, bunun zararının günün birinde ortaya çıkabileceğini, hatta insan atının üzerinde iken bile bunun arazının ortaya çıkıp insanı atından düşürebileceğini söylemiştir. Ancak bu söz, daha önce geçen 9102 numaralı hadîsle çelişmektedir. Orada Yahudilerin, azli, çocuğu gizlice toprağa gömmek şeklindeki telâkkilerine Allah'ın Rasûlü; **"Yahudiler yalan söylemişler!.."** diye tepki göstermişti. Burada ise aynı şeyi kendisinin söylediği rivâyet edilmektedir. Gerçi bu rivâyet, tam olarak sıhhat şartlarını taşımamaktadır. Çünkü hadîsin râvîlerinden **Esmâ**'nın âzâdlısı olan **Muhâcir b. Ebî Müslim**'e, **İbn Hibbân**'dan başkası sika dememiştir. Ama aynı ifade, bundan önce geçen **Müslim**'in rivâyetinde de yer almaktadır. Dolayısıyla çelişki devam etmektedir. Bu konuda doğru olan herhalde 9102 numaralı hadîste söylenenlerdir.

٩١١٢- (ط- عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أن عمر قال : « ما بالُ رجال يَطؤُون ولائِدَهم ، ثم يعزلون عنهن ؟ لا تأتيني وَليدة يعترف سَيِّدُها أنه قد أَلَمَّ بها ، إلا أَلْحَقْتُ به ولدها ، فاعْزِلُوا بعدُ ، أو اتركوا ».

وفي رواية صفية بنت أبي عبيد عن عمر مثله ، وفيه بدل العزل « ثم يدعوهُنَّ يَخْرُجْنَ » وفي آخره « فأرسلوهن بعد أو أمسكوا ». أخرجه الموطأ.

9,112- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre, babası Hz. Ömer şöyle demiş:

---

[15] **Ebû Davud**, Tıp, 16/3881.

"İnsanlara ne oluyor ki, câriyeleriyle ilişkide bulunuyor, sonra da azil yapıyorlar? Efendinin, ilişkide bulunduğunu kabul ettiği bir câriye bana gelirse, doğacak çocuğu efendisinin üzerine yazarım. Buna göre ister azil yapın, ister yapmayın!"[16]

RİVÂYETLER

Safiyye bint Ebî Ubeyd'in, Hz. Ömer'den rivâyet ettiği buna benzer başka bir rivâyette, "azil" yerine; "kadınları çağırıp ilişkide bulunuyor, sonra da dışarı çıkmalarına izin veriyorlar..." ibaresi yer alır. Rivâyetin sonunda da; "...bundan sonra artık onları ister serbest bırakın, ister evde tutun!" dediği kaydedilir.

Bunları **Muvatta** tahric etti.

İZAH

İnsanların, kendi câriyelerine karşı azil yapmalarının sebebi, daha önce de belirtildiği üzere, kadının ümm-ü veled statüsünü kazanmasını istememeleridir.

Yukarıdaki ikinci rivâyette, azil olayı yerine, ilişkiden sonra dışarı çıkmalarına izin verdiklerinden söz edilmektedir. Bundan maksat da, yine efendinin câriyeden çocuk sahibi olmak istememesidir. Bütün bu hilelere karşı **Hz. Ömer**, câriyeleri koruyucu bir tedbir öngörmüş; efendisi kendisiyle ilişkide bulunur ve sonra da câriye bir çocuk dünyaya getirirse, bu çocuğu efendisi üzerine yazacağını ve câriyenin de böylece ümm-ü veled statüsü kazanacğını söylemiştir. Efendinin azil yaptığını veya câriyenin dışarı çıkmasına izin verdiğini, dolayısıyla çocuğu başkasından kazanmış olabileceğini iddia etmesi ise, neticeyi değiştirmeyecektir.

٩١١٣- (ط- نافع - [مولى عبد الله بن عمر]) « أن ابن عمر رضي الله عنهما كان لا يعزل، وكان يكره العزل ». أخرجه الموطأ.

---

[16] **Muvatta**, Akdıye, 23/24-25.

9,113- Abdullah b. Ömer'in âzâdlısı Nâfi'den rivâyet edildiğine göre; "İbn Ömer azil yapmıyor ve azil yapmayı mekruh görüyordu."[17]

---

[17] **Muvatta,** Talâk, 34/98

الفصل الرابع
في النشوز

IV- GEÇİMSİZLİK

٩١١٤- (خ م- عائشة رضي الله عنها) قالت - في قوله تعالى (**وإن امرأة خافت من بعلها نشوزا أو إعراضا...**) [النساء : ١٢٨] - « نزلت في المرأة تكون عند الرجل لا يستكثر منها ، فيريد طلاقها ويتزوج غيرها فتقول له: أمسكني، لا تطلقني ثم تزوّج غيري، وأنت في حلّ من النفقة عليّ والقسمة لي، قالت: فذلك قوله: (**فلا جناح عليهما أن يصلحا بينهما صلحا والصلح خير**) [النساء: ١٢٨]». أخرجه البخاري ومسلم. وفي رواية قالت : « هو الرجل يرى من امرأته ما لا يعجبُه - كبرا أو غيره - فيريد فراقها، فتقول : أمسكني ، واقسم لي ما شئت ، قالت: فلا بأس إذا تراضيا ».

9,114- Hz. Âişe;

"Eğer kadın, kocasının kendisine kötü muâmelesinden veya kendisini terk edeceğinden korkarsa, anlaşarak aralarını düzeltmelerinde bir mahzur yoktur. Anlaşma en iyi yoldur..."[1] âyeti hakkında şöyle dedi:

"Bu âyet, kocasının kendisiyle uzun süre yaşamayı düşünmeyen, kendisini boşayıp başka bir kadınla evlenmek isteyen, bunun üzerine kocasına;

"- Beni nikâhında tut, boşama! İstersen başka bir kadınla evlenebilirsin. Hatta bana nafaka vermek ve nöbet günü ayırmakta da serbestsin" diyen bir kadın hakkında nâzil olmuştur.

İşte âyetteki; ***"anlaşarak aralarını düzeltmelerinde bir mahzur yoktur. Anlaşma, en hayırlı yoldur"*** cümlesinin manası budur.[2]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

---

[1] Nisâ, 128.

[2] **Buharî**, Sulh, 4; Mezâlim, 11; Tefsir, 4/23; Nikâh, 95; **Müslim**, Tefsir, 13-14.

Başka bir rivâyete göre Hz. Âişe şöyle dedi:

"Bir adam, yaşlılık gibi sebeplerle karısını artık cazip görmeyip kendisinden ayrılmak istediğinde, kadın;

"- Beni nikâhında tut, eşlerin arasındaki taksimatı da istediğin gibi yap!" der. Bu şekilde karşılıklı rıza ile anlaşmaya varmalarında bir sakınca yoktur."

٩١١٥ – (خ – عكرمة) « أنّ رفاعة القُرظي رضي الله عنه طلق امرأته ، فتزوجها عبد الرحمن بن الزبير القرظي ، قالت عائشة وعليها خمار أخضر ، فشكت إليها ، وأرتها خُضرة بجلدها، فلما جاء رسولُ الله صلى الله عليه وسلم – والنساء ينصر بعضُهُنّ بعضا – قالت عائشة: ما رأيتُ مِثْل ما يلقى المؤمنات ، لَجلْدُها أشدُّ خُضْرَةً من ثوبها ، قالت: وسمع زوجها أنها قد أتت رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فجاء ومعه ابنان من غيرها ، فقالت: والله ما لي إليه [من] ذنب ، إلا أن ما به ليس بأغنى عني من هذه – وأخذتْ هُدْبة من ثوبها – فقال : كذبت ، والله يا رسول الله ، إني لأنْفُضُها نفض الأدم ، ولكنها ناشز ، تريد رفاعة ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **فإن كان ذلك لَمْ تَحِلّي [له أ] ولم تَصْلُحي له حتى يذوق عُسيلتك** ، قال: وأبصر معه ابنين له ، فقال : **أَبَنُوك هؤلاء ؟** قال: نعم ، قال: **هذا الذي تزعمين [ما تزعمين] ؟ فوالله لهم أشبه به من الغُراب بالغراب** ». أخرجه البخاري مُرْسَلًا عن عكرمة.

9,115- İkrime anlatıyor:

"Rifâa el-Kurazî, karısını boşamıştı. Bu kadını sonra Abdurrahman b. Zübeyr el-Kurazî aldı. Kadının üzerinde yeşil bir başörtüsü vardı. Bir ara kadın geldi, (dövmeden mütevellit) vücudundaki yeşil bir lekeyi göstererek şikâyetçi oldu. Sonra Rasûlullah (as.) da eve geldi. –İkrime, kadınlar birbirlerine destek vermeye çalışıyorlardı, dedi-. Hz. Âişe;

"- Ben mü'min kadınların karşılaştığı muamelenin böylesini hiç görmedim; bu kadının vücudu, başörtüsünden daha da yeşillenmiş" diye konuştu.

İkrime[3] şöyle devam eder:

"Kadının Hz. Peygamber'e geldiğini duyunca kocası da geldi. Yanında da diğer karısından olma iki çocuğu vardı. Kadın;

"- Vallahi benim ona karşı işlediğim bir suçum yok. Fakat onda – elbisesinin eteğini tutarak- şundan fazla bir şey olmadığı için beni tatmin edemiyor" diye şikâyetlenince, kocası;

"- Vallahi yalan söylüyor ey Allah'ın Rasûlü! Muhakkak ki ben onu deri silkeler gibi silkelerim; fakat o benimle cinsî münasebetten kaçınıyor, Rifâa'yı istiyor" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber kadına;

"- Eğer durum senin dediğin gibi ise, kocan senin balcığından tatmadıkça, ilk kocana helâl olmazsın" buyurdu. Sonra da adamın yanındaki iki çocuğa bakarak;

"- Bunlar senin çocukların mı?" diye sordu. O da;

"- Evet" dedi. O zaman kadına dönüp;

"- İktidarsız olduğunu söylediğin adama bak! Vallahi Abdurrahman'ın bu çocuklara benzerliği, karganın kargaya benzerliğinden daha açıktır" dedi.[4]

İZAH

Bu konu ile ilgili olarak daha önce geçen 9060 numaralı hadîs münasebetiyle bilgi verilmişti.

Buharî'nin tahric ettiği bu rivâyet, **İkrime**'den mürsel olarak rivâyet edilmiştir. Ama aynı hadîsin diğer rivâyetleri, **Hz. Âişe**'den muttasıl bir senedle nakledilmektedir.

---

[3] **Câmiu'l-Usûl**'de burada *"kalet"* fiili kullanılarak bu sözü Hz. Âişe'nin söylediğine işaret edilir. Ancak **Buharî**'deki aslında bu fiil *"kale"* diye zaptedilmiştir. Buna göre bu sözü söyleyen Âişe değil, İkrime'dir. Olayı nakleden İkrime olduğuna göre doğrusu da bu olmalıdır. Biz de tercümede **Buharî**'deki aslını esas aldık. Ancak İkrime'nin bu olayı Hz. Âişe'den nakletmiş olması da muhtemeldir. Nitekim daha önce 9060 numara ile geçen aynı hadîsin râvîsi Hz. Âişe'dir. İkrime'nin bu rivâyetinin mürsel olduğu göz önüne alındığında, onun bu hadîsi Hz. Âişe'den nakletmiş olması ihtimali kuvvet kazanmaktadır.

[4] **Buharî**, Libâs, 6, 23; Şehâdât, 3; Talâk, 4, 7, 37; Edeb, 68.

الفصل الخامس
في لواحق الباب

V- LÂHİKA
(BAZI İLÂVELER)

٩١١٦- (ت- عمر بن **الخطاب** رضي الله عنه) قال : « إذا تزوج [الرجل] المرأة ، وشرط لها أن لا يخرجها من مصرها ، فليس له أن يخرجها بغير رضاها ». أخرجه الترمذي.

9,116- Hz. Ömer şöyle dedi:

"Bir adam bir kadınla evlenirken, ona kendi memleketinden çıkarmayacağına dair söz verirse, kadının rızası olmadıkça onu memleketinden çıkarma hakkına sahip değildir."[1]

İZAH

Evlenirken eşlerin birbirlerine verdikleri sözde durmaları, Hz. Peygamber'in de tavsiyesidir. Bu hadîsi rivâyet eden **Tirmizî**, aynı yerde Hz. Peygamber'in; **"şartların yerine getirilmeye en lâyık olanı, insanın evlendiği karısına verdiği sözdür"** hadîsini de kaydetmektedir. Bir sahâbe buna dayanarak, verilen sözlerin mutlaka tutulmasını gerekli görürler. **Hz. Ömer** de bu kanâattedir. **İmâm Şâfiî, Ahmed b. Hanbel** ve **Evzâî** de aynı görüşü benimserler.

Buna mukabil **Hz. Ali, Süfyan-ı Servî** ve **Kûfe** uleması, **"Allah'ın şartı kadının şartından daha önemlidir"** diyerek, buna karşı çıkarlar. Dolayısıyla bir erkek evlenirken karısına, kendisini memleketinden çıkarmayacağına dair söz verse bile, sonra oradan çıkarmasında bir sakınca olmadığını belirtirler. Cumhurun da bu kanâatte olduğu rivâyet edilmiştir.

Bu konuda yerine getirilmesi gereken sözlerin, kadına iyi muâmele etmek ve her türlü insanî ihtiyaçlarını normal şekilde karşılamak gibi nikâhın temel ilkesine uygun düşen sözler olması

---

[1] **Tirmizî**, Nikâh, 32/1127, ta'lîkan.

gerekir. Bu aynı zamanda erkeğin, karısı üzerindeki görevi ve sorumluluğudur.

٩١١٧- (ت- علي بن أبي طالب رضي الله عنه) قال - وقد سئل عن ذلك - فقال :

«شرطُ الله قبل شرطها والشارط لها ». أخرجه الترمذي.

9,117- Hz. Ali'ye, nikâhta koşulan şart meselesi soruldu. O şu cevabı verdi:

"- Allah'ın şartı, kadının şartından ve onun şartını kabul edenden de önce gelir."[2]

٩١١٨- (د س- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « جاء رجل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : إن امرأتي لا تَرُدّ يَدَ لامس ، قال: **غرِّبها** ، قال : أخاف أن تَتْبعها نفسي، قال: **فاستمتع بها** ». أخرجه أبو داود والنسائي ، وقال النسائي: رفعه أحد الرواة إلى ابن عباس ، وأحَدُهُمْ لم يرفعه ، قال : وهذا الحديث ليس بثابت.

9,118- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Bir adam Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Karım, kendisine uzanan hiçbir eli geri çevirmiyor" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Onu boşa!" dedi. Bu sefer adam;

"- Ama nefsimin onun peşinden gidebileceğinden korkuyorum" dedi. O zaman Rasûlullah (as.);

"- Öyleyse ondan faydalan!" buyurdu.[3]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî dedi ki: "Râvîlerden biri bu hadîsi İbn Abbas'a ref' etti, ama diğeri ref' etmedi. Bu hadîs sabit değildir."

---

[2] **Tirmizî**, Nikâh, 32/1127, ta'lîkan.

[3] **Ebû Davud**, Nikâh, 4/20498; **Nesaî**, Nikâh, 12.

İZAH

"Kendisine uzanan hiçbir eli geri çevirmiyor" cümlesi iki manaya hamledilmiştir. Birine göre; kadın kendisiyle ilişkide bulunmak isteyenlerin bu arzularına uyuyor, yani namusunu korumuyor, fuhuş yapıyor. Diğerine göre de; kadın âilenin malını yeterince korumuyor, kim isterse veriyor demektir.

Bu görüşlerin her ikisi de tenkide açıktır. Kadın eğer fâhişe idiyse, Hz. Peygamber'in **"onunla evliliğine devam et"** demesi makûl değildir. Kaldı ki bu durumda Hz. Peygamber'in ona ya iftira cezasını vermesi, ya da mulâane ahkâmını uygulaması gerekirdi.

İkinci ihtimale göre kadının çok cömert biri olduğu, ne bulursa dağıttığı, her isteyene verdiği düşünülecek olursa, şüphesiz cömertlik boşanmayı gerektiren bir kusur değildir, aksine bir fazilettir. Dolayısıyla bundan dolayı Hz. Peygamber'in **"karını boşa!"** demesi de makûl değildir.

Bu ifâde ile kadında bulunan gayri ciddilik, ahlakî gevşeklik, herkesle senli-benli olabilen yapısının, bir kadında bulunması gereken vakar ve ağırbaşlılığın onda bulunmadığının kastedilmiş olması da muhtemeldir. Kaldı ki **Nesaî**'nin, **"bu hadîs sâbit değildir"** sözünü de ciddiye almak gerekir.

٩١١٩- (ط- أبو الزبير المكي) « أنّ رجلا خطب إلى رجل أخته، فذكر أها قد كانت أحْدَثَتْ، فبلغ ذلك عمر بن الخطاب رضي الله عنه ، فضربه - أو كاد يضربه - [ثم] قال: مَالَكَ وللخبر؟» أخرجه الموطأ.

9,119- Ebû'z-Zübeyr el-Mekkî'den rivâyet edilmiştir:

"Bir adam, birinin kızkardeşine talip olmuştu. Ama o, kızkardeşinin zinakâr olduğunu söyledi. Hz. Ömer bunu duyunca, kızın kardeşine (had) vurdu –veya nerde ise vuracaktı-. Sonra;

"- Sen bunu nerden biliyorsun?" diye çıkıştı.[4]

---

[4] **Muvatta**, Nikâh, 22/53.

İZAH

Bu rivâyetin senedi munkatıdır, ayrıca râvîsi de meçhûldür.

Zina suçunun ispatı için belli şartlar gerekir. Ama adam, kendi kızkardeşi için bu şartları gözetmeden uluorta konuşmuş, ahlâksız biri olduğunu söylemişti. İşte bundan dolayı **Hz. Ömer** ona son derece kızmış ve ceza vermeyi bile düşünmüştü.

٩١٢٠– (س– **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : قالوا : « يا رسول الله ، ألا تتزوج من نساء الأنصار ؟ قال : **إن فيهم غيْرَةً شديدة** ». أخرجه النسائي.

9,120- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre, insanlar;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Ensâr'dan bir kadınla evlenmez misin?" dediler. Hz. Peygamber;

"- Onlarda çok aşırı bir kıskançlık vardır" dedi.[5]

٩١٢١– (د ت– **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**لا تباشرُ المرأةُ المرأةَ ، فتنعتَها لزوجها ، كأنه ينظر إليها** ». أخرجه أبو داود والترمذي.

9,121- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Kadınlar, çıplak bedenle birbirlerine temas etmemelidirler. Çünkü sonra o kadının (vücûdunu ve güzelliğini) **kocasına anlatır da, kocası sanki onu görüyormuş gibi olur."**[6]

İZAH

Gerek erkek, gerek kadın olsun hem birbirlerinin, hem de karşı cinsten birinin avret yerlerine bakmaları haramdır. Yalnız karı-koca bundan müstesnâdır. Bu rivâyette bedenlerin temasından da söz

---

[5] **Nesaî**, Nikâh, 16.

[6] **Ebû Davud**, Nikâh, 29/2150; **Tirmizî**, Edeb, 38/2792. Musannıf işaret etmemekle birlikte hadîsi **Buharî** de tahric etmiştir; Nikâh, 119.

edilmektedir. Bu temastan maksat da, avret sayılan mahallere çıplak olarak dokunmaktır.

Yukarıdaki rivâyette Hz. Peygamber, bu işin bir sakıncasına dikkat çekmektedir. Kadın, dokunmuş olduğu kadının vücûdunu ve güzelliğini kocasına anlatabilir, kocası da bunu hayalinde canlı tutabilir, neticede ya ahlakî bir zafiyete düşebilir, yahut da kendi karısını boşayıp sözü edilen o kadını almayı düşünebilir. Sonuçta bundan yine de kadın zarara uğrar.

٩١٢٢- (ط- نافع -مولى ابن عمر) « أن ابن عمر رضي الله عنهما دبّر جاريتين له ، فكان يطؤهما وهما مُدبّرتان ». أخرجه الموطأ.

9,122- İbn Ömer'in âzâdlısı Nâfi'den rivâyet edilmiştir:

"İbn Ömer, ölümüne bağlı olarak iki câriyesini âzâd etmişti. Câriyeleri müdebber oldukları halde, onlarla cinsel ilişkide bulunuyordu."[7]

İZAH

Müdebber köle, âzâd edilmesi efendisinin ölümüne bağlanmış olan köledir. Köle ile efendisi arasında yapılan bir anlaşmadır. Efendisi öldüğü zaman, başka bir şeye gerek kalmadan köle özgür kalır.

Müdebber olan bir köle, efendisi yaşadığı müddetçe yine onunla kalır, yine onun kölesi hükmündedir. Eğer bu köle kadın ise, efendisi onunla cinsel ilişkide bulunabilir. Yalnız efendinin onu satması veya başka birine bağışlaması câiz değildir.

٩١٢٣- (س- عطاء بن يسار رضي الله عنه) « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم جَهَّزَ فاطمَةَ عليها السلام بخميل وقِرْبة ووسادة حَشوها إِذْخر ». أخرجه النسائي.

9,123- Atâ b. Yesâr'dan rivâyet edilmiştir:

---

[7] **Muvatta**, Müdebber, 5/6.

"Rasûlullah (as.), kızı Fatıma'ya çeyiz olarak kadife bir örtü, bir su kabı ve içi izhir otuyla doldurulmuş bir yastık verdi."[8]

٩١٢٤- (خ س- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال: قلتُ : « يا رسول الله ، إني رجل شاب، وأخاف العَنت ، ولا أجد ما أتزوج به ، ألا أختصي ؟ فسكت عني ، ثم قلت له ، فسكت عني ، ثم قلت له ، فسكت عني، ثم قال : **يا أبا هريرة ، جَفَّ القلم بما أنت لاقٍ ، فاخْتَصِ على ذلك ، أو ذَرْ**».

أخرجه البخاري. وأخرجه النسائي ، إلا أنه قال : « فأعرض عنه ، حتى قال ثلاثا ».

9,124- Ebû Hureyre anlatıyor:

Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Ben genç bir adamım, günaha düşmekten korkuyorum, evlenecek imkâna da sahip değilim; kendimi hadım edebilir miyim?"

Hz. Peygamber sustu. Ben yine aynı şeyi tekrar sordum, yine sustu. Bir daha sordum, yine sustu. Bir müddet sonra;

"- Ey Ebû Hureyre! Karşılacağın şeyler konusunda kalem (gerekeni yazdı ve) **kurudu. Binâenaleyh ister hadımlaş, ister vazgeç!"** buyurdu.[9]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Aynı hadîsi **Nesaî** de tahric etti, yalnız onun rivâyetinde; "Ebû Hureyre üç defa tekrar edinceye kadar Hz. Peygamber yüz çevirdi..." denir.

İZAH

Burada Hz. Peygamber'in hadımlaşmaya izin vermesi söz konusu değildir. Aksine bir azarlama ve kınama söz konusudur. İslâm, mutlak olarak bekârlığı câiz görmediği gibi, hadımlaşmaya da

---

[8] **Nesaî**, Nikâh, 81.

[9] **Buharî**, Nikâh, 8; **Nesaî**, nikâh, 4.

asla cevaz vermez. Rasûlullah (as.) **"...kalem kurudu"** diyerek **Ebû Hureyre**'nin kaderinin önceden yazılıp hükme bağlandığını ve bu yazılan neyse mutlaka onun gerçekleşeceğini söylemiştir.

٩١٢٥- (خ م ت س- **سعد بن أبي وقاص** رضي الله عنه) قال : « لولا أن رسول الله صلى الله عليه وسلم ردّ على عثمان بن مظعون التَّبتُّل لاختَصَيْنا » وفي رواية « لو أجاز له [التَّبتُّل] لاختصينا ». أخرجه البخاري ومسلم ، وأخرج الثانية الترمذي. وفي رواية النسائي قال: «لقد ردّ رسول الله صلى الله عليه وسلم على عثمان التبتل ولو أذن له لاختصينا».

9,125- Sa'd b. Ebî Vakkas'tan rivâyet edilmiştir:

"Eğer Rasûlullah (as.), Osman b. Mazûn'un hiç evlenmeme talebini reddetmemiş olsaydı, bizler kendimizi hadım ederdik."[10]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyette şöyle dedi:

"Eğer Hz. Peygamber onun evlenmemesine cevâz verseydi, bizler kendimizi hadım ederdik."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. İkinci rivâyeti **Tirmizî** de tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetine göre ise; "Rasûlullah (as.), Osman b. Maz'ûn'un hiç evlenmeme talebini reddetmişti. Eğer bu konuda ona izin verseydi, bizler kendimizi hadım ederdik" dedi.

٩١٢٦- (ت س- **سمرة بن جندب** رضي الله عنه) « أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم نهى عن التبتل». زاد بعض رواته: وقرأ قتادة: (**ولقد أرسلنا رسلا من قبلك، وجعلنا لهم أزواجا وذرية**) [الرعد: ٣٨] أخرجه الترمذي والنسائي، وقال الترمذي: وعن عائشة [عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم] نحوه.

9,126- Semüre b. Cündüb'den rivâyet edilmiştir:

---

[10] **Buharî**, Nikâh, ; **Müslim**, nikâh, 1/6-8; **Tirmizî**, Nikâh, 2/1083; **Nesaî**, Nikâh, 4.

"Hz. Peygamber bekârlığı yasakladı."[11]

RİVÂYETLER

Bu hadîsin bazı râvîleri, Katâde'nin buna bağlı olarak; ***"hiç şüphesiz senden önce de Peygamberler gönderdik ve onlara da eşler ve çocuklar verdik"***[12] âyetini okuduğunu ilave ederler.

Hadîsi **Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti. **Tirmizî**, bu rivâyetin Âişe vasıtasıyla Hz. Peygamber'den de nakledildiğini söyler.

İZAH

Burada da bekârlığın yasaklandığı belirtilmektedir. ***"Senden önceki Peygamberlere de eşler ve çocuklar verdik"*** âyetinin burada zikredilmesi de, aynı şeyi pekiştirmek amacına matuftur. Yani Peygamberlerin bile, insanın doğal ve fiziksel varlığının gereklerine uyduklarını ifade etmekte, böylece evlenmemek veya hadımlaşmak suretiyle Allah'a daha iyi bir kul olma düşüncesini reddetmektedir.

٩١٢٧- (س- **عائشة** رضي الله عنها) « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن التبتل».

وفي أخرى : أن سعد بن هشام دخل على أم المؤمنين عائشة قال: قلت « إني أريد أن أسألكِ عن التبتل ، فما ترين فيه ؟ قالت: فلا تفعل ، أما سمعتَ الله عز وجل يقول : (**ولقد أرسلنا رسلا من قبلك وجعلنا لهم أزواجا وذرية**) [الرعد: ٣٨] ؟ فلا تَبَتَّل ». أخرجه النسائي.

9,127- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) bekârlığı yasakladı."[13]

---

[11] **Tirmizî**, Nikâh, 2/1082; **Nesaî**, Nikâh, 4.

[12] Ra'd, 38.

[13] **Nesaî**, nikâh, 4.

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyete göre; Sa'd b. Hişâm[14], mü'minlerin annesi Hz. Âişe'nin yanına gitmiş ve;

"- Ben sana bekârlık meselesini sormak istiyorum, bu konuda ne dersin?" demiş, Hz. Âişe de;

"- Sakın böyle bir şey yapma! Çünkü ben Azîz ve Celîl olan Allah'ın; *'**hiç şüphesiz senden önce de peygamberler gönderdik ve onlara da eşler ve çocuklar verdik**'* buyurduğunu işittim. Binâenaleyh, sakın bekâr kalma!" demiş.

Hadîsi **Nesaî** tahric etti.

٩١٢٨- (ط- نافع -مولى ابن عمر) قال : « كان ابن عمر رضي الله عنهما يكره الإخصاء ، ويقول: فيه نماء الخلق ». أخرجه الموطأ.

9,128- İbn Ömer'in âzâdlısı Nâfi'den rivâyet edilmiştir:

"İbn Ömer, (yumurtalıkları aldırarak) hadımlaşmayı hoş görmez ve; 'yaratılışın gelişmesi –veya tam olması-, ancak onların (yumurtalıkların) kalmasıyla mümkündür' derdi."[15]

٩١٢٩- (معمر بن راشد الأزدي) قال : قال لي الثوري: هل سمعت في الرجل يجمع لأهله قوت سنتهم -أو بعض السنة- ؟ قال معمر : فلم يحضرني ما أقول ، ثم ذكرت حديثا حدثناه ابن شهاب عن مالك بن أوس عن عمر بن الخطاب « أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يبيع نخل بني النضير ، ويحبس لأهله قوت سنتهم ». أخرجه...

9,129- Ma'mer b. Râşid el-Ezdî anlatıyor:

"Süfyan es-Sevrî bana;

---

[14] **Sa'd b. Hişâm b. Âmir el-Ensârî el-Medenî:** Medîneli tâbiîlerdendir. Enes b. Mâlik'in amcasının oğludur. Abdullah b. Ömer ve Hz. Âişe'den rivâyeti vardır. Kendisinde Hasan-ı Basrî ve Zürâre b. Ebî Evfâ rivâyet etmiştir. Sika, âbid ve mücahid biriydi. **Mükrân**'da yapılan savaşa katılmış ve orada şehîd edilmişti. Hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[15] **Muvatta**, Şaar, 1/4.

"- Âilesinin yıllık –veya birkaç aylık- erzakını anbara depolayan bir adam hakkında bir şey işittin mi?" diye sordu. Ben o anda ne söylemem gerektiğini düşünemedim. Ama sonra İbn Şihâb'ın bize Mâlik b. Evs tarîkıyla Hz. Ömer'den rivâyet ettiği şu hadîsi hatırladım:

"Rasûlullah (as.) Benû Nadîr'in hurmasını satar ve âilesi için bir yıllık erzak depolardı."[16]

---

[16] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu hadîsi **Buharî** (Nafakat, 3) ve **Müslim** (Cihâd, 15/48) tahric etmişlerdir.

(ن) "nun" harfi:

الكتاب الثالث

من حرف النون:

في النذور

3. KİTAB: **NUZÛR (Adaklar):** **9,130-9,162**

الكتاب الثالث

من حرف النون:

في النذور

وفيه أربعة فصول:

الفصل الأول

في النهي عن النذر

118- NUZÛR
(Adaklar)

I- ADAK YAPMANIN YASAKLANMASI

٩١٣٠- (خ م د س- سعد بن الحارث) أنه سمع ابن عمر رضي الله عنهما يقول : « أو [لَمْ] يُنْهَوْا عن النذر؟ إن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: **إن النذر لا يقدم شيئا ولا يؤخر وإنما يُستخرج بالنذر من البخيل**».

وفي رواية « نهى عن النذر ، وقال : **إنه لا يرد شيئا ، ولكنه يُستَخْرَج به من البخيل** ».

وفي أخرى « نهى عن النذر ، وقال : **إنه لا يأتي بخير ، وإنما يُستخرج به من البخيل** ».

أخرجه البخاري ومسلم. وأخرج أبو داود والنسائي الثانية وللنسائي في رواية عوض «**البخيل**» «**الشحيح**».

9,130- Saîd[1] b. el-Hâris, İbn Ömer'in şöyle söylediğini işitmiş:

"İnsanlar adak yapmaktan men edilmediler mi? Çünkü Rasûlullah (as.) şöyle buyurmuştu:

---

[1] **Câmiu'l-Usûl**'de râvînin ismi **Sa'd b. el-Hâris** diye kaydedilmiş ise de, doğrusu **Saîd b. el-Hâris**'tir.

"Şüphesiz adak, bir şeyi ne öne alabilir, ne de geri bırakabilir. Adakla ancak cimriden mal alınmış olur."[2]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber nezri yasakladı ve; **'adak, hiçbir şeyi geri çeviremez; ama onunla cimriden mal alınmış olur'** buyurdu."

Başka bir rivâyete göre de; "Hz. Peygamber nezri yasakladı ve; **'adak, fayda getirmez, ancak onunla cimriden mal alınmış olur'** buyurdu."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud ve **Nesaî** de ikinci rivâyeti tahric ettiler. **Nesaî**'nin başka bir rivâyetinde "**cimri**" anlamına gelen "***bahîl***" kelimesi yerine yine aynı manaya gelen "***şahîh***" kelimesi kullanılmıştır.

İZAH

Nezir; mübah olan bir fiili, Allah'a şükür amacıyla kendimize farz kılmaktır diye tanımlanır. Bundan maksat, Allah'ın rızasını kazanmak için bir ibâdeti yapmayı adamaktır. Türkçe'de buna adak yapmak denir. Hiçbir sebep olmadan adak yapılabileceği gibi, herhangi bir işin gerçekleşmesi şartına bağlı olarak da yapılabilir. İnsan bir şarta bağlı olmadan bu ay şu kadar gün oruç tutacağım diyebileceği gibi, şu işim olursa bir kurban keseceğim diye de adakta bulunabilir. Şüphesiz doğru olanı, herhangi bir şarta bağlı olmadan yapılan adaklardır. Çünkü bunda tamamen Allah'ın rızası gözetilmiştir, dünyevî bir çıkar söz konusu değildir. Halbuki şarta bağlı yapılan adaklarda dünyevî bir çıkar öngörülmektedir. Bu yüzden bazı âlimler, şarta bağlı adak yapmayı mekruh görürler.

Yukarıdaki hadîste de ifâde edildiği üzere adak, kaderi değiştiremez. İlahî takdiri ne adağın, ne de başka bir şeyin

---

[2] **Buharî**, Kader, 6; Eymân, 26; **Müslim**, Nezr, 2/2-4; **Ebû Davud**, Eymân, 21/3287; **Nesaî**, Eymân, 24, 25.

değiştirmesi mümkündür. Dolayısıyla adak yapılırken, bunun ilahî takdiri değiştireceği düşünülmemelidir.

İslâm âlimleri genelde adak yapmayı câiz görürler. Ancak nezrin hayır getirmeyeceğini ifâde eden hadîslerin zâhirini dikkate alan bir kısım âlim, adak yapmayı mekruh sayar. Nezri câiz görenler ise bu hadîsleri, yapılan adağı yerine getirmeyi te'yîd manasına hamlederler ve bu hadîslerin nezrin ifâsını önemsememekten sakındırmayı amaçladığını söylerler. Kaldı ki hadîsler, adak yapmayı yasaklamamakta, sadece adağın ilahî takdiri değiştiremeyeceğini belirtmektedir. Doğru olmayan, takdir edilmeyen bir şeye adak yoluyla ulaşmayı veya takdir edilen bir şeyi adak vasıtasıyla geri çevirmeyi düşünmektir. Adak yapmakta böyle bir değişiklik beklentisinden ziyâde, bir şükür manası esastır. Kaldı ki **Şâfiîler**, fayda temini veya zarardan kurtulma düşüncesiyle adak yapmayı da câiz görürler.

Bakara sûresinde; ***"Allah, hatâen yaptığınız yeminlerinizden dolayı sizleri sorumlu tutmaz, ama kalplerinizle bilerek yaptıklarınızdan sorumlu tutar"***[3] âyeti nezrin câiz olmadığını değil, aksine yerine getirilmesi gerektiğini ifâde etmektedir. Aynı sûredeki; ***"Ne infak etmişseniz veya ne adak yapmışsanız, mutlaka Allah onu bilir"***[4] âyeti de adağın câiz ve makbûl bir iş olduğunu ifâde etmektedir. ***"Adaklarını yerine getirsinler!"***[5], ***"onlar adaklarını yerine getirirler"***[6] ve ***"öyle mü'minler vardır ki, onlar Allah'a verdikleri sözde dururlar…"***[7] âyetleri de aynı manayı te'yîd etmektedir. Yukarıdaki hadîste geçen **"adakla cimriden mal alınmış olur"** ifâdesi de, adağın câiz ve yerine getirilmesi gereken bir iş olduğunu göstermektedir. Eğer insan adağını yerine getirip getirmemekte serbest olsaydı, malının alınması söz konusu olmazdı.

---

[3] Bakara, 225.

[4] Bakara, 270.

[5] Hac, 29.

[6] Dehr, 7.

[7] Ahzâb, 23.

Adak yapmak câiz olmakla birlikte bunun bazı şartları da bulunmaktadır:

1- Öncelikle adak sadece Allah rızası için yapılmalıdır.

2- İsyan ve günah işlemek için adak yapılması haramdır, dolayısıyla yapılan adağın dinen makbul ve ibadet kabul edilen bir şey olması gerekir.

3- İnsanın zaten yapmak zorunda olduğu bir farzı adaması câiz değildir. Meselâ bu Ramazan orucunu tutacağım diye bir adak yapılmaz.

4- Yapılan adağın yerine getirilmesi imkân dahilinde olmalıdır. İnsanın kendi mülkünden fazlasını veya başkasının mülküne ait bir şeyi nezretmesi câiz olmaz.

İzahına çalıştığımız hadîsle ilgili olarak **İbn Hacer**'in kaydettiğine göre **Hâkim**'in **Müstedrek**'inde ilave bir bilgi yer almaktadır. Buna göre; **Mes'ûd b. Amr** adında biri **İbn Ömer**'e gelmiş; oğlunun **İran**'da bulunduğu sırada bir veba salgını çıktığını, çocuğu sağ olarak gelirse yaya olarak hac yapmayı adadığını, sonra oğlunun hasta olarak döndüğünü, bir müddet sonra da öldüğünü söylemiş, bu durumda adadığı yaya haccı yerine getirmesinin gerekli olup olmadığını sormuş, **İbn Ömer** de yukarıdaki hadîste geçen cevabı vermiş. Sonunda **İbn Ömer**; **"adağını yerine getir!"** diye de eklemiş.[8]

٩١٣١- (خ م د ت س- أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**لا يأتِي ابنَ آدمَ النذرُ بشيء لم أكن قَدَّرته له ، ولكن يلقيه النذر إلى القدَر قد قُدِّر له ، فيستخرج به من البخيل ، فيؤتيني عليه ما لم يكن يؤتيني عليه من قبل** ».

وفي رواية: أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **لا يأتِي ابنَ آدمَ النذرُ بشيء لم يكن قدرته له ، ولكن يلقيه النذر وقد قدرته له ، يستخرج به من البخيل** ». أخرجه البخاري.

---

[8] Bkz., **İbn Hacer**, XIII, 434.

وأخرج مسلم : أن النبيّ صلى الله عليه وسلم قال : « **إنّ النذر لا يُقرِّب من ابن آدم شيئا لم يكن قدّرَ له ، ولكن النذر يوافق القدر ، فيخرج بذلك من البخيل ما لم يكن البخيل يريد أن يخرج** ».

وفي أخرى له «عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه نهى عن النذر ، وقال: **إنه لا يرد من القدر، وإنما يستخرج به من البخيل** ».

وفي أخرى أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « **لا تنذروا ، فإن النذر لا يغني من القدر شيئا، وإنما يستخرج به من البخيل** ». وأخرج الترمذي والنسائي هذه الرواية الآخرة.

وفي أخرى للنسائي «**لا يأتي النذرُ ابن آدم بشيئ لم أقدره عليه ، ولكنه شيء أستخرج به من البخيل**». وأخرج أبو داود نحو الرواية الأولى وقال في آخرها «**يؤتي عليه ما لم يكن يؤتي من قبل**».

9,131- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (Yüce Allah'ın şöyle buyurduğunu) söyledi:

"Adak, Âdemoğluna benim kendisi için takdir etmediğim bir şeyi getirmez. Ama adak Âdemoğlunu, kendisi için takdir edilmiş olan kadere sürükler. Adak yoluyla cimriden mal çıkarılır, böylece o, daha önceden bana vermediği malını vermiş olur."[9]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Adak, Âdemoğluna benim kendisi için takdir etmediğim bir şeyi getirmez. Ama adak Âdemoğlunu, benim kendisi için takdir etmiş olduğum kadere sürükler. Bununla cimriden mal çıkarılmış olur."

Bunları **Buharî** tahric etti. **Müslim**'in rivâyetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu: **"Adak Âdemoğluna, kendisi için takdir edilmemiş olan şeyi yaklaştırmaz. Ama adak, kadere uygun düşer**

[9] **Buharî**, Kader, 6; Eymân, 26; **Müslim**, Nezr, 2/5-7; **Ebû Davud**, Eymân, 21/3288; **Tirmizî**, Nuzûr, 10/1538; **Nesaî**, Eymân, 25, 26.

ve böylece cimriden, daha önce çıkarmak istemediği malı çıkarılmış olur."

Müslim'in başka bir rivâyetine göre; "Hz. Peygamber adak yapmayı yasakladı ve; **'adak, kaderden hiçbir şeyi geri çeviremez, ancak onunla cimriden mal çıkarılır'** dedi."

Diğer bir rivâyete göre de Hz. Peygamber şöyle dedi: **"Adak yapmayın! Çünkü adak, kaderden hiçbir şeyi yok edemez. Ancak adakla cimriden mal çıkarılır." Tirmizî** ve **Nesaî** de bu son rivâyeti tahric ettiler. **Nesaî**'nin diğer bir rivâyetine göre Hz. Peygamber (Yüce Allah'ın şöyle buyurduğunu) söyledi:

"Adak Âdemoğluna, benim takdir etmediğim bir şeyi getiremez. Fakat o öyle bir şeydir ki, ben onunla cimriden mal çıkarırım." Ebû Davud ise ilk rivâyet gibi tahric etti. Yalnız sonunda; ***"...böylece o, daha önceden vermediği malını verir"*** dedi.

İZAH

Bu hadîs, Hz. Peygamber'in sözü olarak rivâyet edilmiştir. Ancak metinde geçen; **"benim takdir etmediğim şeyi getirmez"**, **"benim kendisi için takdir etmiş olduğum kadere sürükler"** ve **"daha önceden bana vermediği malını vermiş olur"** cümlelerine bakıldığında, bunun kutsî bir hadîs olduğu anlaşılır. **Buharî** ve **Ebû Davud**'un rivâyetleri ile **Nesaî**'nin bir rivâyetinde hadîs bu şekilde geçmektedir. İnsanların kaderlerini tayin edenin Allah olduğuna göre, bu hükmün sahibinin de Allah olması gerekir. Buna dayanarak biz de tercümede bu ifâdelerin yer aldığı rivâyeti italik yaparak bu durumu göstermeye çalıştık.

Müslim ve **Tirmizî**'nin rivâyeti ile **Nesaî**'nin bir rivâyetinde ise hadîs, **"kendisi için takdir edilmeyen şey..."** şeklinde meçhûl sigasıyla zikredilmektedir. Burada sözün Hz. Peygamber'e ait olduğu ve takdir işini de kendisinin Allah'a havâle ettiği anlaşılır. Ancak bu cümlenin de kutsî hadîs olarak Allah'a ait olması, **"tarafımızdan kendisi için takdir edilmeyen şey"** manasında söylenmiş olması da mümkündür. Bu durumda da diğer rivâyetlerle uyuşmuş olur.

الفصل الثاني

في نذر الطاعات وأحكامها

نذر الصلاة

II- İBADET AMACIYLA YAPILAN ADAK VE HÜKÜMLERİ

1*- NAMAZ KILMAYI ADAMAK

٩١٣٢- (م- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) « أن امرأة شَكَتْ شكوى ، فقالت: إن شفاني الله لأَخْرُجَنَّ فَلأُصَلِّيَنَّ في بيت المقدس فبرأت ، ثم تجهَّزَتْ تُريد الخروج ، فجاءت ميمونة تُسَلِّمُ عليها ، فأخبرتها بذلك ، فقالت: اجْلسي فَكُلي ما صَنَعْتِ ، وصَلِّي في مسجد الرسول صلى الله عليه وسلم فإني سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: **صلاة فيه أفضل من ألف صلاة فيما سواه من المساجد ، إلا مَسْجدَ الكعبة** ». أخرجه مسلم.

9,132- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Bir kadın hastalanmış ve; *'eğer Allah bana şifa verirse, seyahate çıkıp Beytülmakdis'te namaz kılacağım'* diye adak yapmıştı. Sonra kadın iyileşince, yola çıkmak üzere hazırlık yaptı. O sırada Meymûne gelip kendisine selâm verdi. Kadın, durumunu ona anlattı. Meymûne kadına şunları söyledi:

"- Evinde otur, hazırladığın nevâleyi de âfiyetle ye! Sonra git, Peygamber mescidinde namaz kıl! Çünkü ben Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Burada (benim mescidimde) **namaz kılmak, Kâbe hariç diğer mescitlerde namaz kılmaktan bin defa hayırlıdır."**[1]

İZAH

Belirli bir yerde namaz kılmayı adayan birinin, başka bir yerde namaz kılmasıyla adağı yerine gelmiş olur. Her ne kadar bu

---

[1] **Müslim**, Hac, 94/510.

rivâyette, insanın bulunduğu yerin, namaz kılmayı adadığı yerden daha faziletli olduğu görülüyor ise de, ulemanın ekserisine göre bu önemli değildir. Önemli olan adanan ibadet fiilinin yerine getirilmesidir. İnsan istediği yerde bu adağını yerine getirebilir. **Hanefî** fukahasının görüşü böyledir. **Şâfiîler** ise sadece Mescid-i Haram'ı istisnâ ederler. Onlara göre Kâbe'de namaz kılacağını adayan birinin, namazını mutlaka orada kılması gerekir. Bazı **Şâfiî** fukahası buna Mescid-i Nebî ve Mescid-i Aksâ'yı da ilave eder.

٩١٣٣- (د- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) « أَنَّ رجلا قام يوم الفتح ، فقال: يا رسول الله ، إني نذرتُ لله عز وجل إن فَتَحَ الله عليك مكة: أن أُصَلِّيَ صلاةً في بيت المقدس - زاد في رواية: ركعتين - فقال : **صَلِّ ههنا** ، ثم أعاد عليه ، فقال : **صَلِّ ههنا** ، ثم أعاد عليه ، فقال : **فشأنك إذا** ». أخرجه أبو داود.

9,133- Câbir b. Abdullah anlatıyor:

"Fetih günü bir adam (eş-Şerîd b. Süveyd es-Sekafî) kalktı ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben, Allah sana Mekke fethini nasip ederse, Azîz ve Celîl olan Allah için Beytülmakdis'te namaz kılacağım –bir rivâyette iki rekât namaz ilavesi vardır- diye adak yapmıştım" dedi. Hz. Peygamber;

"- **İşte burada kıl!**" buyurdu. Adam aynı sözü tekrar söyledi, Hz. Peygamber yine;

"- **Burada kıl!**" buyurdu. Adam sözünü yine tekrar edince;

"- **Öyleyse istediğini yap!**" buyurdu.[2]

٩١٣٤- (د- رجل من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم) بهذا الخبر ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم: «**والذي بعث محمدا بالحق، لو صلّيتَ هاهنا لأجزأ عنك صلاة في بيت المقدس**». أخرجه أبو داود.

---

[2] **Ebû Davud**, Eymân, 24/3305.

9,134- Hz. Peygamber'in ashâbından birinden rivâyet edilen aynı hadîste Hz. Peygamber şöyle söylemiş:

"Muhammed'i hakla gönderen Allah'a yemin ederim ki, eğer namazını burada kılacak olursan, bu, Beytülmakdis'te kılacağın namaz yerine geçer."[3]

٩١٣٥- (**عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) أنه « أمر امرأة - جَعَلَتْ أمها على نفسها صلاة بقباء - : أن تصلّي عنها ، وعن ابن عباس نحوه ». أخرجه...

9,135- Abdullah b. Ömer; annesi Kubâ'da namaz kılacağını adayan bir kadına, annesi adına orada namaz kılmasını emretti. İbn Abbas'tan da buna benzer bir rivâyet vardır.[4]

نذر الصوم

2*- ORUÇ TUTMAYI ADAMAK

٩١٣٦- (خ م- **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) سأله رجل فقال : « نذرت أن أصومَ كلَّ [يوم] ثلاثاء ، أو أربعاء ، ما عشْتُ ، فوافقْتُ هذا اليوم يوم النحر ، قال: أمر الله بوفاء النذر ، ونهانا أن الصوم يوم النحر ، فأعاد عليه ، فرد مثله ، لا يزيد عليه ».

وفي رواية قال : « أمَرَ النبي صلى الله عليه وسلم بوفاء النذر ، ونهى عن صوم هذا اليوم »

أخرجه البخاري ومسلم. وللبخاري من حديث حكيم بن أبي حُرَّة الأسلمي : « أنه سمع ابن عمر - في رجل نذر أن لا يأتي عليه يوم سمّاه - إلا صام ، فوافق يومَ أضحى أو فطر ، فقال: لقد كان لكم في رسول الله أسوة حسنة ، لم يكن يصوم يوم الأضحى والفطر ، ولا يرى صيامهما ».

---

[3] **Ebû Davud**, Eymân, 24/3006.

[4] Kaynağına işaret edilmeyen bu hadîsi **Rezîn** ilave etmiştir.

وفي أخرى « أنه سُئل عَمَّنْ وافق نذره في الصوم أضحى أو فطرا ؟ فقال: أمر رسول الله صلى الله عليه وسلم بوفاء النذر ، ونهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الصوم هذين اليومين ، فأعاد عليه فلم يزد على هذا».

9,136- Abdullah b. Ömer'e bir adam sordu:

"- Ben yaşadığım müddetçe her Çarşamba -veya Perşembe- günü oruç tutmayı adadım. Ama bugün kurban bayramına rastladı (ne yapmalıyım)?"

"- Adağına vefâ göstermek Allah'ın emridir. Ama O bize kurban günü oruç tutmamızı yasakladı" karşılığını verdi. Adam aynı soruyu tekrar sorunca, İbn Ömer yine aynı cevabı verdi, başka bir ilâve yapmadı."[5]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre İbn Ömer; "Hz. Peygamber, yapılan adağa vefâ gösterilmesini emretti, ama bu günde oruç tutmayı da yasakladı" dedi. Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin, Hakîm b. Ebî Hurre el-Eslemî'den[6] rivâyet ettiğine göre, o, sözünü ettiği günde oruç tutmayı adayan, ama o gün kurban veya ramazan bayramına tesadüf eden adam hakkında, İbn Ömer'in şöyle söylediğini işitmiş:

"- Allah'ın Rasûlü'nde sizin için pek güzel bir örnek vardır; o, kurban ve ramazan bayramlarında oruç tutmamış, tutulmasını da uygun görmemiştir."

Buharî'nin başka bir rivâyetine göre; "oruç adağı kurban veya ramazan bayramlarına tesadüf eden kişinin durumu İbn Ömer'e sorulmuş, o da şu cevabı vermiş:

---

[5] **Buharî**, Eymân, 32; Savm, 67; **Müslim**, Sıyâm, 12/142.

[6] **Hakîm b. Ebî Hurre el-Eslemî el-Medenî**: Medîneli tâbiilerdendir. Abdullah b. Ömer ve ebû Ümâme'yi dinledi. Kendisinden Ubeydullah b. Ömer ve Musa b. Ukbe rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Buharî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

"- Allah'ın Rasûlü, yapılan adağa vefâ gösterilmesini emretti, ama Allah'ın Rasûlü aynı zamanda bu iki günde oruç tutulmasını da yasakladı."

Aynı soru tekrar sorulduğunda İbn Ömer, bu cevaptan başka bir şey söylemedi.

İZAH

İnsanın oruç tutmak üzere adak yaptığı gün, oruç tutmanın yasaklandığı bayram günlerine rastlarsa, o günlerde oruç tutamaz. Çünkü bayram günlerinde oruç tutulmaz, dolayısıyla bu muteber bir adak değildir. O gün yerine başka bir günde oruç tutması yeterlidir.

٩١٣٧- (خ ط د- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « بينما رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يخطبُ إذا هو برجل قائم ، فسأل عنه؟ فقالوا: أبو إسرائيل نذر أن يقوم في الشمس ولا يقعد ويصوم ولا يفطر بنهار ، ولا يستظل ولا يتكلم ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **مُروه فليستظل ، وليقعد ، وليتكلم ، وليُتمّ صومه**». أخرجه البخاري وأبو داود.

وأخرجه الموطأ عن حميد بن قيس ، وثور بن زيد مرسلا « أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم رأى رجلا قائما في الشمس... » وذكر الحديث. وزاد : قال مالك : «فأمره رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بإتمام ما كان لله طاعة ، وترك ما كان معصية ، ولم يبلغني أنه أمره بكفارة ».

9,137- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) hutbe okuduğu sırada, bir adamın ayakta durduğunu gördü. Adamın durumunu sorunca;

"- Bu, Ebû İsrâîl'dir[7]; güneş altında ayakta durmak, oturmamak, gündüzleri yememek, oruç tutmak, gölgeye sığınmamak ve konuşmamak üzere adak yaptı" dediler. Hz. Peygamber;

"- **Söyleyin ona, gölgelensin, otursun, konuşsun, ama orucunu tamamlasın!"** buyurdu.[8]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Ebû Davud** tahric etti.

Muvatta ise Humeyd b. Kays ve Sevr b. Yezîd'den naklen; "Rasûlullah (as.) güneşin altında ayakta duran bir adam gördü..." diyerek aynı hadîsi mürsel olarak rivâyet etti. Sonunda Mâlik şunu söyledi:

"Rasûlullah (as.) ona, Allah'a itâat ifâde eden fiilini tamamlamasını, ama masiyet olan filini ise terk etmesini emretti. Onun adağına kefâret vermesini emrettiğine dair bir haber bize ulaşmadı."

İZAH

Adak, sadece Allah rızası için ve ibadet amacıyla yapılır. Yapılan adağın, dinî ibadetler arasında bir benzerinin bulunması da gerekir. İsyan ve eziyet etmek için adak yapılmaz.

Yukarıdaki rivâyette adıgeçen **Ebû İsrâil**'in konuşmamak, oturmamak, güneşin altında beklemek, gölgeye gitmemek şeklinde yaptığı adağın dinî bir anlamı yoktur. Bunlar ibâdet de değildirler. Sadece insanın kendine eziyet etmesidir ve günahtır. Özellikle günah işlemek için yapılan adağın yerine getirilmemesi gerektiğinde şüphe yoktur. Çünkü böyle bir adak meşrû değildir, bu adağın yerine getirilmesi de gerekmez. Ama Hz. Peygamber, aynı kişinin oruç tutma adağını yerine getirmesini emretmiştir. Çünkü oruç ibâdettir.

---

[7] **Ebû İsrâil el-Ensârî**: Medîneli sahabîlerdendir. Künyesiyle meşhurdur. İsminin Yüseyr veya Kuşeyr olduğu rivâyet edilir. Güneşte durmayı adamasıyla bilinir. Hadîsi **Buharî** ve **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir. Kendisinden Tavus rivâyet etti.

[8] **Buharî**, Eymân, 31; **Muvatta**, Eymân, 4/6; **Ebû Davud**, Eymân, 28/3300.

Bu rivâyet, nefis tezkiyesi adı altında nefse ve bedene eziyet etmenin de câiz olmadığını göstermektedir.

٩١٣٨- (خ م د ت س- **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) أن عمر رضي الله عنه قال : «يا رسول الله ، إني نذرت في الجاهلية أن أعتكف يوما في المسجد الحرام ؟ قال : **أوف بنذرك** ».

أخرجه الجماعة إلا الموطأ ، وجعله الترمذي عن ابن عمر عن عمر.

9,138- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Hz. Ömer;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben câhiliyet döneminde Mescid-i Haram'da bir gün i'tikâf yapacağımı adamıştım" demiş, Hz. Peygamber de;

"- Öyleyse adağını yerine getir!" buyurmuş.[9]

الحج

3*- HACCA GİTMEYİ ADAMAK

٩١٣٩- (خ م د ت س- **عقبة بن عامر** رضي الله عنه) قال : « نَذَرَتْ أختي أن تمشي إلى بيت الله الحرام حافية ، فأمرتني أن أستفتي لها رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فاستفتيته ، فقال: **لتمش ولتركب** ». أخرجه البخاري ومسلم.

وفي رواية الترمذي «حافية غير مختمرة» فقال : **مروها فلتختمر ولتركب ولتصم ثلاثة أيام**.

وأخرج أبو داود الروايتين ، وأخرج النسائي الثانية.

9,139- Ukbe b. Âmir şöyle dedi:

[9] **Buharî**, İ'tikâf, 5, 15, 16; Humus, 19; Megâzî, 54; Eymân, 29; **Müslim**, Eymân, 7/27-28; **Ebû Davud**, Eymân, 32/3325; **Tirmizî**, Nuzûr, 11/1539; **Nesaî**, Eymân, 36.

"Kız kardeşim, yaya ve başı açık olarak Beytullah'a gitmeyi adamıştı. Bu konuyu Rasûlullah'a (as.) sormamı benden istedi, ben de sordum. Hz. Peygamber;

"- **Hem yaya yürüsün, hem de hayvana binsin!**" buyurdu.[10]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyetine göre Hz. Peygamber;

"- **Ona söyleyin; başını örtsün, hayvana binsin ve üç gün oruç tutsun!**" dedi.

Ebû Davud her iki rivâyeti, **Nesaî** ise ikinci rivâyeti tahric etti.

İZAH

Hadîsin râvîsi **Ukbe**'nin kız kardeşinin adı **Ümmü Hibbân**'dır.

Burada da görüldüğü üzere haram bir şeyi adamak geçersizdir; nitekim Hz. Peygamber kadına başını örtmesini emretmiştir.

Buna mukabil Hz. Peygamber, yaya olarak hacca gitme adağının geçerli olduğunu, ama insan bunu yerine getirmekte zorlanırsa, ceza olarak üç gün oruç tutması gerektiğini söylemiştir. Buna göre yaya hac yapmayı adayan biri, gücü yettiği kadar yaya gider, sonra bir vasıtaya binerek haccını yapar ve adağını tam yerine getirememenin kefâreti olarak da üç gün oruç tutar.

Bundan sonraki hadîste ise oruç yerine hedy kurbanı kesmesi emredilmektedir. Burada insana tanınan bir tercih imkânından söz edilebilir. Yani gücü yeten kurban keser, yetmeyen de üç gün oruç tutar. Ancak fukahanın büyük çoğunluğu yaya hacca gitmeyi adadığı halde binitli olarak bunu yerine getirenin kurban kesmesi gerektiği kanâatindedir. Fidye için de asgari bir koyun kurban edilir. Hadîslerde deve kesilmesinden söz edilmekte ise de, bu emir vücûba değil, nedbe hamledilir. Ama bazı âlimler bu rivâyetleri dikkate alarak, deve kesmenin vâcip olduğunu söylerler.

---

[10] **Buharî**, Hac, ; **Müslim**, Nezr, 4/11-12; **Ebû Davud**, Eymân, 23/3293-94, 3299; **Tirmizî**, Nuzûr, 16/1544; **Nesaî**, Eymân, 32.

Üç gün oruç emri ise, başı açık gitmekle ilgili adağın kefâreti olduğu söylenmiştir.

Günah olan bir adağı yerine getirmemenin kefâreti gerektirip gerektirmediği konusu da tartışmalıdır. **Hattâbî** gerekli olduğunu, **Ali el-Karî** de kefârete gerek olmadığını söyler.

٩١٤٠- (د- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « إن أخت عقبة بن عامر نذرت أن تحج ماشية ، وإنها لا تطيق ذلك ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **إنّ الله لغنيّ عن مشي أختك، فلتَركب ، ولتُهْد بدَنَة** ». وفي رواية « أمرها أن تركب وتُهدي هديا ». وفي أخرى «**مُرها فلتركب**».

وفي أخرى «**إن الله لا يَصنَعُ بمشي أختك إلى البيت شيئا**». أخرجه أبو داود.

9,140- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edilmiştir:

"Ukbe b. Âmir'in kız kardeşi yaya hacca gitmeyi adamıştı, ama onun buna gücü yetmiyordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Allah senin kız kardeşinin yaya hacca gitmesine ihtiyacı yoktur. Binâenaleyh binsin, ama sonra hedy olarak bir deve kurban etsin!" dedi.[11]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre; "Hz. Peygamber kadına, hayvana binmesini ve bir hedy kurban etmesini emretmiş."

Başka bir rivâyete göre sadece; **"binsin!"** buyurmuş.

Bir diğer rivâyete göre de; **"Muhakkak ki Yüce Allah, senin kız kardeşinin yaya olarak hacca gitmesini bir şey yapacak değildir"** dedi.

Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

---

[11] **Ebû Davud**, Eymân, 23/3295-97.

٩١٤١- (خ م ت د س- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم «رأى شيخا يُهادى بين ابنَيْه ، فقال : **ما بال هذا** ؟ قالوا: نذر أن يمشي ، قال : **إنَّ الله عن تعذيب هذا نفسَهُ لَغنيّ** ، وأمره أن يركب ». أخرجه الجماعة إلا الموطأ.

9,141- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber, çocuklarının omuzlarına dayanarak götürülen bir ihtiyarı gördü ve;

"- Bu ne hâldir?" diye sordu.

"- Yaya gitmeyi adamıştı" dediler. Bunun üzerine;

"- Muhakkak ki Allah'ın, bu adamın kendine işkence ederek (yaptığı ibadete) **ihtiyacı yoktur"** dedi ve ona hayvana binmesini emretti.[12]

٩١٤٢- (م د- **أبو هريرة** رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم « أدركَ شيخا يمشي بين ابنيه ، يتوكأ عليهما ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **ما شأن هذا** ؟ قال ابناه : يا رسول الله ، كان عليه نذر ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **اركب أيها الشيخ ، فإن الله غنيّ عنك وعن نذرك**». أخرجه مسلم وأبو داود.

9,142- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber, çocuklarının omuzlarına dayanarak yürüyen bir ihtiyar gördü ve;

"- Nedir bunun hâli?" diye sordu. Çocukları;

"- Yaya (hacca) gitmeye adak yapmıştı, ey Allah'ın Rasûlü" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Ey ihtiyar, hayvana bin! Çünkü Allah, senden de, senin adağından da müstağnidir" buyurdu.[13]

---

[12] **Buharî**, Eymân, 31; Cezâu's-Sayd, 27; **Müslim**, Nezr, 4/9; **Ebû Davud**, Eymân, 23/3301; **Tirmizî**, Nuzûr, 9/1537; **Nesaî**, Eymân, 42.

[13] **Müslim**, Nezr, 4/10; **Ebû Davud**, Eymân, 23/3301.

٩١٤٣- (ت- أنس رضي الله عنه) قال : « نَذَرَتْ امرأة أن تمشي إلى بيت الله ، فَسُئِلَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن ذلك ؟ فقال: **إنّ الله لغني عن مشيها، مروها فلتركب**». أخرجه الترمذي.

9,143- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Bir kadın Beytullah'a yaya olarak gitmeyi adamıştı. Bu husus Hz. Peygamber'e sorulunca;

"- Muhakkak ki Allah'ın, onun yaya yürümesine ihtiyacı yoktur; söyleyin ona binsin!" dedi.[14]

٩١٤٤- (د- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « جاء رجل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال: يا رسول الله ، إن أختي نَذَرَت أن تمشي إلى البيت - أو قال: أن تحج ماشية - فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إنّ الله لا يصنع بشقاء أختك شيئا ، فلتحجَّ راكبة ، ولتكفّر يمينها** ». أخرجه أبو داود.

9,144- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Bir adam (Ukbe b. Âmir el-Cühenî) Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; kız kardeşim yaya olarak Kâbe'ye gitmeyi –veya yaya hac yapmayı- adadı" dedi. Hz. Peygamber;

"- Şüphesiz Allah, senin kız kardeşinin meşakkat çekmesini bir şey yapacak değildir. Binâenaleyh haccını binitli olarak yapsın ve yemini için kefâret versin!" buyurdu.[15]

٩١٤٥- (ط- عروة بن أذينة الليثي) قال : « خرجْتُ مع جَدَّة لي عليها مشي إلى بيت الله، حتى إذا كُنّا ببعض الطريق عَجَزت، فأرسَلَتْ مولى لها يسأل ابن عمر رضي الله عنهما ، فخرجتُ معه ، فسأل ابن عمر ؟ فقال له : مُرْها فلتركب ، ثم لْتَمْشِ من حيث عجزت ». أخرجه الموطأ.

---

[14] **Tirmizî**, Nuzûr, 9/1536.

[15] **Ebû Davud**, Eymân, 23/3295.

9,145- Urve b. Ezîne el-Leysî[16] anlatıyor:

"Ninemle birlikte yola çıktım. O, Beytullah'a yaya olarak gitmeyi adamıştı. Bir müddet gittikten sonra yoruldu, yürüyemez oldu. Durumunu sorması için İbn Ömer'e kölesini yolladı. Ben de köle ile birlikte gittim. İbn Ömer;

"- Söyle ona, hayvana binsin, ama sonra âciz kaldığı yerden itibaren tekrar yaya yürüsün!" dedi.[17]

İZAH

Burada yürümekten takati kesilen insanın hayvana binerek gidebileceği, sonra gücü-kuvveti yerine gelince tekrar yürüyerek Kâbe'ye gidip haccını yapabileceği ifade edilmektedir. Yalnız **İbn Ömer**, binitli gittiği kadar yeri yaya olarak yürümesi gerektiğini de söylemektedir. **Nevevî**, yaya hacca gitmeyi adayan birinin, yürümeye kadir olduğu halde hayvana binerek giderse kurban kesmesi gerektiğini söyler. Yürümeye gücü yetmezse, hayvana binerek gider, haccını yapar, bir şey de gerekmez. Ancak **İmâm Mâlik**, hedy kurbanı kesmesi gerektiğini söyler. **Hanefîler** de aynı görüştedirler.[18]

نذر المال

4*- SADAKA VERMEYİ ADAMAK

٩١٤٦- (ط- **عائشة** رضي الله عنها) « سُئلَتْ عَنْ رجل ، قال: مالي في رتاج الكعبة ؟ فقالت: يكفره ما يكفر اليمين ». أخرجه الموطأ.

وفي رواية ذكرها رزين : قالت : « من قال : مالي في رتاج الكعبة ، فإنها كفارة يمين ، ومن عيَّنَ أمرا ما من ماله للصدقة ، لزمه إخراجه ولو كان أكثر من الثلث ».

---

[16] **Urve b. Üzeyne (Ezîne) el-Leysî el-Medînî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Abdullah b. Ömer'den rivâyeti vardır. Kendisinden İmâm Mâlik ve Ubeydullah b. Ömer rivâyet etti.

[17] **Muvatta**, Nüzûr, 2/4.

[18] Bkz., **Evcezu'l-Mesâlik**, IX, 23-25.

9,146- Hz. Âişe'ye; *"malım, Kâbe'ye feda olsun!"* diyen bir adamın durumu soruldu. Âişe;

"- Yemin kefâreti vermesi gerekir" dedi.[19]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** tahric etti.

Rezîn'in rivâyetine göre Hz. Âişe şöyle dedi:

"Kim *'malım Kâbe'ye feda olsun!'* derse, yemin kefâreti vermesi gerekir. Malından belli bir miktarı sadaka olarak vereceğini nezreden insanın, bu miktar, malının üçte birini geçse bile vermesi gerekir."

İZAH

Muvatta'nın rivâyetinde, insan bir miktar belirlemeden, mutlak olarak malım Kâbe'ye feda olsun şeklinde bir adak yapmaktadır. Bu, malının tamamını vermesini gerektiren bir ifâde tarzıdır. İşte **Hz. Âişe**, bu gibi durumlarda sadece yemin kefâreti vermenin yeterli olacağını söylemektedir. Ona göre bu, gerçek anlamda yapılan bir adak değildir. Düşünmeden söylenen böyle bir sözle malının tamamını vermesi, şüphesiz insanı büyük sıkıntıya düşürecektir. Bir insana gücünün üstünde bir sorumluluk yüklenmesi ise caiz değildir. Dolayısıyla burada yapılacak olan şey, yemin kefâreti ödeyerek dönmektir.

Başta **İmâm Mâlik** olmak üzere bazı fukaha ise, malının üçte birini ödemesi gerektiği kanâatindedirler. **Ahmed b. Hanbel** de bu görüştedir. Bundan sonra gelecek olan hadîs, bu görüşün delilidir. **İmâm Şâfiî**'ye göre malın tamamını, **Ebû Hanîfe**'ye göre de zekâta tabi olan malını vermelidir. Bu konuda daha farklı görüşler de vardır.[20]

Rezîn'in rivâyetine göre ise, insan malının belli bir miktarını ayırarak bunu tasadduk edeceğini nezrederse, bu ayırdığı malın tamamını vermesi gerekir.

---

[19] **Muvatta**, Nüzûr, 9/17.

[20] Bkz., **İbn Hacer**, XIII, 430-431.

٩١٤٧- (مالك بن أنس رحمه الله) « سئل عن رجل قال: كل مالي في سبيل الله ، فقال: يجْعل ثلث ماله ، لأن رسول الله صلى الله عليه وسلم أمر أبا لُبابة حين قال: يا رسول الله أهْجُرُ دار قومي التي أصبتُ فيها الذنب ، وأُجاوِرُك ، وأنْخلعُ من مالي صدقة إلى الله وإلى رسوله ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : يجزيك من ذلك الثلث ». أخرجه...

9,147- Mâlik b. Enes'e; *"bütün malım Allah yolunda feda olsun!"* diye bir adamın durumu soruldu. Şu cevabı verdi:

"- Malının üçte birini vermesi yeterlidir. Çünkü Ebû Lübâbe;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben, bu günahı işlemiş olduğum kabilemin ülkesinden hicret edip senin komşuluğuna geliyorum. Ayrıca bütün malımı da Allah ve Rasûlü için tasadduk ederek onlardan vazgeçiyorum" deyince, Hz. Peygamber;

"- Malının üçte birini vermen kâfidir" buyurmuştu."[21]

٩١٤٨- (د- ثابت بن الضحاك رضي الله عنه) قال : « نذر رجل على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم أن ينحر إبلا ببُوانَةَ ، فأتى رسول الله فأخبره ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : هل كان فيها وثن من أوثان الجاهلية يُعبد ؟ قالوا : لا ، قال : هل كان فيها عيد من أعيادهم؟ قالوا : لا، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : أَوْفِ بنذرك ، فإنه لا وفاء لنذر في معصية [الله] ، ولا فيما لا يملك [ابن آدم] ». أخرجه أبو داود.

9,148- Sabit b. ed-Dahhâk anlatıyor:

"Hz. Peygamber döneminde bir adam, Büvâne mevkiinde bir deve kurban etmeyi adamıştı. Rasûlullah'a (as.) gelip sordu, O da;

"- Orada câhiliye putlarından tapınılan bir put var mı?" diye sordu. Adam;

"- Yok!" dediler. Tekrar;

"- Orada câhiliye bayramlarından biri kutlanıyor mu?" diye sordu. Adam yine;

"- Hayır!" deyince;

---

[21] **Muvatta**, Nüzûr, 9/16. Bu rivâyetin senedi munkatıdır.

"- Öyleyse adağını yerine getir! Şüphesiz sadece Allah'a isyan konusunda ve bir de Âdemoğlunun mâlik olmadığı bir mal için yapılan adağa vefa gösterilmez" buyurdu.[22]

İZAH

Bu rivâyette adaklar konusunda iki önemli ilkeye dikkat çekilmektedir. Buna göre; Allah'a isyan konusunda yapılan hiçbir yemine ve adağa itibar edilmez, bir defa adak yapmış oldum diyerek bunun yerine getirilmesi gerekmez. Nitekim yukarıdaki hadîste Hz. Peygamber putların dikili olduğu veya putlar için bayram kutlamalarının yapıldığı bir yerde kurban kesmeyi adamanın, bu şeylere saygıyı çağrıştıracağı için bunun orada yerine getirilmesini uygun bulmamıştır. Başka bir yerde kesmekle de aynı adak yerine gelmiş olur.

Bazı fukahaya göre, her ne kadar Allah'a isyan konusunda yapılan bir adağın yerine getirilmemesi gerekiyor ise de, yapılan bu hataya karşı yine de bir yemin kefâreti verilmesi gerekir.

Hadîste işaret edilen diğer bir husus da, insanın ancak mâliki bulunduğu bir mal hakkında adak yapabileceğidir.

٩١٤٩- (د- ميمونة بنت كردم رضي الله عنها) قالت : « خرجتُ مع أبِي في حجة رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فرأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وسمعتُ الناسَ يقولون: رسولُ الله، فَجَعَلْتُ أُبِدُّهُ بَصَرِي ، فدنا إليه أبي وهو على ناقة له ، معه دِرّة كَدِرَّة الكُتَّاب ، فَسمعتُ الأعراب والناس يقولون: الطَّبْطَبِيَّة ، الطبطبية ، فدنا إليه أبي فأخذ بقدمه ، قالت: فأقرّ له ، ووقف فاستمع منه، فقال : يا رسول الله ، إني نذرت إنْ وُلدَ لي وَلد ذكر أن أنْحَرَ على رأس بُوانَة ، في عَقبة من الثنايا ، عِدّة من الغَنَم - قال : لا أعلم إلا أنها قالت: خمسين - فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **هل بها من الأوثان شيء** ؟ قال : لا ، قال : **فأوْف بما نذرت به لله** ، قالت : فجمعها ، فجعل يذبحها ، فانفلتَتْ منه شاة ، فطلبها وهو يقول : اللهم أوْفِ عنّي نذري ، فظفر بها فذبحها ». أخرجه أبو داود.

---

[22] **Ebû Davud**, Eymân, 26/3309.

9,149- Meymûne bint Kerdem anlatıyor:

"Babamla birlikte Rasûlullah'ın (as.) veda haccına katılmıştım. Orada Rasûlullah'ı (as.) gördüm ve insanların; **'işte Allah'ın Rasûlü!'** diye konuştuklarını işittim. Bunun üzerine gözlerimle Hz. Peygamber'i takibe başladım. Babam da kendisine yaklaşmıştı. O, devesinin üzerinde idi, elinde de öğretmenlerin çubuğu gibi bir çubuk vardı. Bedevîlerin ve diğer insanların; ***'tab!.. tab!..'*** diye ses çıkardıklarını duydum. Bu sırada babam ona iyice yaklaştı ve ayağını tuttu. Hz. Peygamber, babamın bu davranışına müdahale etmedi, aksine durup onu dinledi. Babam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben, eğer bir erkek çocuğum olursa Büvâne'nin tepesinde, dağ geçidinde birçok koyunu kurban edeceğime dair adak yapmıştım" dedi.

Hadîsin râvîsi; "tam hatırlamıyorum, herhalde elli koyun demişti" dedi.

Hz. Peygamber;

"- Orada putlardan bir şey var mı?" diye sordu. Babam;

"- Yok!" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"- Öyleyse Allah'a verdiğin sözü yerine getir!" buyurdu.

Bunun üzerine babam koyunları toplayıp kesmeye başladı. Topladığı koyunlardan biri kaçtı. Babam; *'ey Allah'ım; adağımı yerine getirmeme imkân ver!'* diyerek onu aradı, buldu ve kesti."[23]

İZAH

"Tab!.. Tab!.." ifâdesi kinâî bir lafızdır. Elindeki değneği göstererek **"çekilin!.. dikkat edin!.."** anlamında bir sözdür. Değneği taşa vurunca çıkardığı sesten kinâyedir. Bunun, yürürken ayakların çıkardığı sesten kinâye olduğu da söylenmiştir. Buna göre de, insanların koşarak Hz. Peygamber'e yaklaşmaya çalışmaları kastedilmşitir.

---

[23] **Ebû Davud**, Eymân, 26/3310.

٩١٥٠- (د- عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده) أن امرأة أتت رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقالت : « يا رسول الله ، إني نذرتُ إن انصرفتَ من غزوتك سالما غانما أن أضرب على رأسك بالدُّف ؟ قال : **إن كنت نذرت فأوفي بنذرك ، وإلا فلا** ، قالت : ونذرتُ أن أذبح لمكان كذا وكذا - مكان يَذْبَحُ فيه أهل الجاهلية - فقال : **هل كان بذلك المكان وثن من أوثان الجاهلية يُعْبَدُ** ؟ قالت: لا، قال: **هل كان فيه عيد من أعيادهم**؟ قالت: لا، قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **أوفي بنذرك**».

أخرج أبو داود منه « أن امرأة قالت : يا رسول الله إني نذرت أن أضرب على رأسك بالدفّ، قال: **أوفي بنذرك** ». لم يزد على هذا ، والرواية الأولى ذكرها رزين.

9,150- Amr b. Şuayb, babası vasıtasıyla dedesinden rivâyet ediyor:

"Bir kadın Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; eğer sen savaştan sağ-sâlim ve ganimetle dönersen, senin huzurunda def çalacağıma dair adak yapmıştım" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Eğer adak yaptınsa çal, yapmadınsa çalma!" dedi.

Sonra kadın, câhiliye ehlinin kurban kestikleri yerleri işaret ederek;

"- Ben, şu şu yerde kurban kesmeyi de adamıştım" dedi. Hz. Peygamber;

"- Orada câhiliye putlarından, kendisine ibâdet edilen bir put var mı?" diye sordu. Kadın;

"- Yok!" deyince, tekrar;

"- Orada câhiliye bayramlarından biri kutlanıyor mu?" diye sordu. Kadın yine;

"- Hayır!" deyince;

"- Öyleyse adağını yerine getir!" buyurdu.[24]

---

[24] **Ebû Davud**, Eymân, 26/3308.

RİVÂYETLER

Ebû Davud bu rivâyetin;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben, senin huzurunda def çalacağıma dair adak yapmıştım" dediği, Hz. Peygamber'in de;

"- Öyleyse adağını yerine getir!" buyurduğu kısmını tahric etti.

İlk rivâyeti ise **Rezîn** zikretti.[25]

[25] Musannıfın bu kaydına mukabil, **Ebû Davud**'un matbu nüshasındaki rivâyet, bazı küçük farklılıklarla birlikte **Rezîn**'in kaydettiği ilk rivâyete benzemektedir.

الفصل الثالث

في نذر المعصية

III- GÜNAH İŞLEMEYİ ADAMAK

٩١٥١ - (د ت س - عائشة رضي الله عنها) أَنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال :

« لا نَذْرَ في معصية ، وكفارته كفارة يمين ». أخرجه أبو داود والترمذي والنسائي.

9,151- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Günah işlemek üzere adak yapılmaz. Böyle bir adak yapılacak olursa, onun kefâreti, yemin kefâretidir."[1]

İZAH

Daha önce de söylendiği gibi adak ancak namaz, oruç, hac, sadaka gibi ibadet cinsinden olan bir şey için yapılmalıdır. İbadet cinsinden olmayan, hele haram olan bir şeyi yapmak için adakta bulunmak câiz değildir. Böyle bir adağın yerine getirilmesi haramdır. Şu işim olursa içki içeceğim diye bir adak meşrû değildir, adak yaptım diye içki içmek de haramdır.

Her ne kadar haram olan bir fiili yapmak için adakta bulunmanın câiz olmadığında İslâm âlimleri arasında ittifak varsa da, böyle bir adak yapılacak olsa kefâretin gerekli olup olmadığı konusu tartışmalıdır. Ulemanın cumhuruna göre böyle bir adak için kefâret de gerekmez. **"Masiyette adak yoktur"** hadîsi de, böyle bir adak gerçekleşmemiştir şeklinde yorumlanmıştır. Nitekim **Müslim**'de geçen İmrân b. Husayn rivâyetinde hadîs sadece bu cümle ile yer almaktadır.[2] İzahına çalıştığımız hadîsteki **"onun kefâreti, yemin kefâretidir"** cümlesinin ise sabit olmadığı ileri sürülmüştür. **Tirmizî** bu hadîsin sahih olmadığını, **Buharî** ulemanın bu hadîsi terk

---

[1] **Ebû Davud**, Eymân, 23/3290-92; **Tirmizî**, Nuzûr, 1/1524; **Nesaî**, Eymân, 41.

[2] **Müslim**, Nezr, 3/8.

ettiklerini, **Ahmed b. Hanbel** de bu hadîsin hiçbir değerinin olmadığını söylemiştir.

Haram olan bir fiil için yapılan adağı yerine getirmemek gerektiğinde şüphe yoktur. Ancak insanın böyle bir şey için yemin etmek suretiyle yaptığı hataya karşılık yemin kefâreti ödemesinin de, hem yaptığı hatanın cezası ve hem de ölçüsüz ve dikkatsiz konuşmaları için önleyici bir unsur olarak görülmesi yanlış olmasa gerektir.

٩١٥٢- (د- عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **لا نَذْرَ إلا فيما يُبْتَغى به وجه الله تعالى ، ولا يمين في قطيعة رحم** ». أخرجه أبو داود.

9,152- Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan rivâyet edilmiştir:

Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim:

"Yüce Allah'ın rızası olmayan şeyler için adak yapılmaz. Sıla-i rahmi kesmek için de yemin yapılmaz."[3]

İZAH

Az önce de söylendiği gibi **"adak yapılmaz... yemin yapılmaz..."** ifâdeleri, sözü edilen şeyler ve benzerleri için adak ve yemin yapmanın câiz olmadığı anlamına gelir. Bunun yanında bu türlü şeyler için yapılan adak ve yeminin mün'akid olmadığı, yok hükmünde olduğu şeklinde de anlaşılmıştır. Kanâatimizce bu türlü adak ve yeminler için yemin kefâreti vermek uygundur; böylece hem yapılan hatanın cezası ödenmiş, hem de tekrar aynı hatayı yapmamak konusunda önleyici bir tedbir alınmış olur.

٩١٥٣- (م د س- عمران بن حصين رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **لا نَذْرَ في مَعْصِيَةٍ ، ولا فيما لا يملك ابن آدم** ». أخرجه النسائي.

---

[3] **Ebû Davud**, Eymân, 15/3273-74.

وفي أخرى له قال : « لا نذر في معصية ، وكفارته كفارة يمين ».

وفي أخرى : « لا نذر في غضب الله ، وكفارته كفارة يمين ». وهذا طرف من حديث طويل أخرجه مسلم وأبو داود ، وهو في « كتاب الجهاد » من « حرف الجيم ».

9,153- İmrân b. Husayn'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Günah olan şeylerde adak olmaz. Âdemoğlunun mâlik olmadığı şeylerde de adak olmaz."[4]

RİVÂYETLER

Bunu **Nesaî** tahric etti.

Nesaî'nin diğer bir rivâyeti; **"Ma'siyette adak yoktur; onun kefâreti yemin kefâretidir"** şeklindedir.

Bir başka rivâyeti de; **"Allah'ın gazap ettiği konularda adak olmaz; onun kefâreti yemin kefâretidir"** şeklindedir.

Bu rivâyet, **Müslim** ve **Ebû Davud**'un tahric etmiş olduğu uzunca bir hadîsin bir parçasıdır. Bu uzun rivâyet Kitâbu'l-Cihâd'da geçmişti.[5]

İZAH

Daha önce de kaydedildiği üzere bu hadîste de günah işlemek üzere adak yapılamayacağı belirtilmektedir. İkinci bir husus olarak da, insanın mâlik olmadığı bir şeyi adamasının bâtıl olduğudur.

Yukarıda uzun bir hadîsin kısa bir parçası zikredilmektedir. Bu uzun rivâyette belirtildiğine göre **Ebû Zerr**'in zevcesi esir alınmış, kurtulursa Rasûlullah'ın (as.) devesi **Adbâ'**yı kurban edeceğini adamıştı. Halbuki bu deve kendisine ait değildi. İşte bunun üzerine Hz. Peygamber; **"Âdemoğlunun mâlik olmadığı şeylerde adak olmaz"** buyurmuştu.

---

[4] **Müslim**, Nezr, 3/8; **Ebû Davud**, Eymân, 28/3316; **Nesaî**, Eymân, 41.

[5] Bkz., hadîs no; 1117.

٩١٥٤- (ط- **يحي بن سعيد** رحمه الله) أنه سمع القاسم بن محمد يقول : أتت امرأة إلى عبد الله بن عباس ، فقالت: « إني نذرتُ أن أنحر ابني ، فقال ابن عباس: لا تنحري ابنك ، وكفّري عن يمينك ، فقال شيخ عند ابن عباس: وكيف يكون في هذا كفارة؟ فقال ابن عباس : إن الله قال : (**الذين يُظاهِرُون منكم من نسائهم**) [المجادلة: ٢] ثم جعل فيه من الكفارة ما رأيت ». أخرجه الموطأ.

9,154- Yahya b. Saîd, Kasım b. Muhammed'in şöyle söylediğini işitmiş:

"Bir kadın, Abdullah b. Abbas'a geldi ve;

"- Ben, oğlumu kurban edeceğimi adamıştım" dedi. İbn Abbas da;

"- Oğlunu kurban etme, ama yeminine kefâret ver!" dedi.

İbn Abbas'ın yanında duran yaşlı bir adam;

"- Bunun kefâreti nasıl olur?" diye sordu. Bunun üzerine İbn Abbas; ***"aranızda kadınlarına karşı zıhar yapanlar..."***[6] âyetini okudu, sonra da bu âyetteki zıhar diyetini onun kefâreti saydı."[7]

İZAH

Zıhar; bir insanın, karısının sırtını, annesi gibi kendi mahremi olan birinin sırtına benzetmesidir. Bundan maksat da, **"sen bana annem kadar haramsın"** demektir. Câhiliye döneminde yaygın olan bu uygulama ile eşler boşanmış sayılırlardı. **Mücadele** sûresinin baş tarafındaki âyetler bu konu ile ilgilidir. Böyle bir durumda ödenmesi gereken ceza da burada belirtilmektedir. Buna göre zıhar yapan birinin öncelikle bir köle âzâd etmesi gerekir. Buna gücü yetmezse peşpeşe iki ay oruç tutması, buna da gücü yetmezse altmış yoksulu doyurması gerekir.

İşte **İbn Abbas,** "oğlumu kurban edeceğim" diye adak yapan birinin zıhar kefâreti olarak tayin edilen cezayı ödemesi gerektiğini söylemektedir. Böyle bir adak için **İmâm Mâlik** hedy kurban edilmesi

---

[6] Mücâdele, 2.

[7] **Muvatta,** Nüzûr, 4/7.

gerektiğini söyler. **Nevevî** ise, oğlunu kurban etmez, başka bir şey de gerekmez der. **Ebû Hanîfe** de yapılan adağın geçerli olduğunu, ama oğlu yerine fakirler için asgari bir koyun kesmesi gerektiğini söyler.

Burada dikkate değer olan bir husus şudur: İslâm dini işlenen hatalar için genelde sadaka ve kurban gibi cezaları öngörmektedir. Bu, toplum menfâatine yönelik ve sosyal gurup anlayışını dikkate alan fevkalâde önemli bir uygulamadır. Neticede işlenen hatalara bir şekilde ceza uygulanıyor, ama bu ceza sadece hata eden kişinin zarar çekmesiyle kalmıyor, muhtaçların ve toplum fertlerinin fayda görmelerini de sağlıyor.

٩١٥٥- (محمد بن المنتشر رحمه الله) قال : « إنَّ رجلاً نَذَرَ أن يَنْحَرَ نفسه إن نَجَّاه الله من عَدُوِّه ، فسأل ابن عباس ؟ فقال له : سَلْ مَسْرُوقاً ، فسأله ؟ فقال : لا تنحر نفسك ، فإنك إن كنت مؤمنا قتلت نفساً مؤمنة ، وإن كنت كافرا تَعَجَّلْتَ إلى النار ، واشترِ كَبْشاً فاذْبَحْهُ للمساكين ، فإنّ إسْحَاق خَيْرٌ منك وفُدِيَ بكَبْش ، فأُخبر ابن عباس ، فقال: هكذا كنت أردْتُ أن أُفْتِيَكَ ». أخرجه...

9, 155- Muhammed b. el-Münteşir anlatıyor:

"Bir adam, Allah kendisini düşmandan kurtardığı takdirde kendini kurban edeceğini adamıştı. Bu konuyu İbn Abbas'a sormuş, o da;

"- Mesrûk'a sor!" demişti. Gidip ona sorunca, Mesrûk;

"- Kendini kurban etme! Çünkü eğer sen mü'min isen, mü'min birini öldürmüş, şayet kâfir isen cehenneme gitmekte acele etmiş olursun. Binâenaleyh sen bir koç al ve fakirler için onu kes! Şüphe yok ki İshak senden daha hayırlı idi, ona fidye olarak bir koç kurban edilmişti" dedi.

Sonra adam bu cevabı İbn Abbas'a söyleyince, İbn Abbas;

"- İşte benim vermek istediğim fetvâ da budur" dedi.[8]

[8] Kaynağı belirtilmeyen bu hadîsi **Rezîn** rivâyet etti.

الفصل الرابع
في أحاديث مشتركة

IV- KONU İLE İLGİLİ MÜŞTEREK HADÎSLER

٩١٥٦- (خ ت د س- عائشة رضي الله عنها) قالت : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : «مَنْ نَذَرَ أن يُطيع الله فَلْيُطِعْه، ومَنْ نَذَرَ أن يعصي الله فلا يعصه».

وفي رواية « فليطعه ، ولا يَعْصِه ». أخرجه البخاري والترمذي وأبو داود والنسائي.

9,156- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini duydum:

"Kim Allah'a itâat etmek üzere bir adakta bulunursa, adağını yerine getirsin! Kim Allah'a isyan etmek üzere bir adakta bulunursa, onu yerine getirmesin!"[1]

RİVÂYETLER

Bir rivâyete göre son kısmında; **"...Allah'a itâat etsin, isyan etmesin!"** dedi.

Hadîsi **Buharî, Tirmizî, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

٩١٥٧- (س- عمران بن حصين رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : «النذر نذران: فمن كان نَذَرَ في طاعة الله ، فذلك لله ، وفيه الوفاء ، ومن كان نذر معصية الله ، فذلك للشيطان ، ولا وفاء فيه ، ويكفره ما يكفر اليمين ».

وفي رواية : أنه « سُئل عن رجل نذر لا يشهدُ الصلاة في مسجد قومه ؟ فقال عمران: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : لا نذر في غضب ، وكفارته كفارة يمين».
أخرجه النسائي.

---

[1] **Buharî**, Eymân, 31; **Tirmizî**, Nuzûr, 2/1526; **Ebû Davud**, Eymân, 22/3289; **Nesaî**, Eymân, 28.

9,157- İmrân b. Husayn şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu işittim:

"Adak iki çeşittir: Kim Allah'a itâat etmek üzere bir adakta bulunursa, bu Allah için yapılan bir adaktır, dolayısıyla onu yerine getirmek gerekir. Kim Allah'a isyan etmek üzere bir adakta bulunursa, bu da şeytan için yapılan bir adaktır, bunu yerine getirmemek, ama yapılan adağın cezası olarak yemin kefâreti ödemek gerekir."[2]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre; İmrân'a, kabilesinin mescidinde namaza katılmayacağına yemin eden birinin durumu soruldu, İmrân; Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim, dedi:

"Gazap (isyan) **için adak yapılmaz; yapılırsa cezası yemin kefâretidir."**

Hadîsi **Nesaî** tahric etti.

٩١٥٨- (د- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**مَنْ نَذَرَ نَذْرا لم يُسَمِّه ، فكفارته كفارةُ يمين ، وَمَنْ نذرَ نذْرا في معصية ، فكفارته كفارة يمين ، وَمَنْ نَذَرَ نَذْرا لا يطيقه ، فكفارته كفارة يمين ، وَمَنْ نذرَ نذْرا أطاقَهُ ، فَلْيَفِ به** ». وفي رواية : إنه موقوف. أخرجه أبو داود.

9,158- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Kim ismini belirtmeden bir adakta bulunursa, cezası yemin kefâretidir. Günah olan bir şeyi adayan insanın cezası yemin kefâretidir. Gücünün yetmeyeceği bir adakta bulunanın cezası da yemin kefâretidir. Gücünün yettiği bir adakta bulunan insan ise, adağını yerine getirsin!"[3]

---

[2] **Nesaî**, Eymân, 41. İsnâdı zayıf bir rivâyettir.

[3] **Ebû Davud**, Eymân, 30/3322.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre bu hadîs mevkûftur, yani İbn Abbas'ın sözüdür. Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

İsmini belirtmeden adakta bulunmak; **"...adağım olsun!"** diyerek yapılan adaktır. Cezası da yemin kefâretidir. Bu bir anlamda laübali ve gayr-i ciddi hareketin cezasıdır. Ama insanın bu ölçüsüz davranışından fakirler istifade etmektedirler.

٩١٥٩- (م د ت س- **عقبة بن عامر** رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**كفارة النذر إذا لم يسمّ شيئا ، كفارة اليمين**». أخرجه مسلم والترمذي وأبو داود والنسائي إلا أن مسلما وأبا داود والنسائي لم يقولوا: «**إذا لم يُسَمِّ شيئا**».

9,159- Ukbe b. Âmir'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"İsmi belirtilmeyen adağın kefâreti, yemin kefâretidir."[4]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Müslim, Tirmizî, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti. Ancak **Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî** **"ismini verilmeyen"** lafzını zikretmediler.

٩١٦٠- (ت- **ثابت بن الضحاك** رضي الله عنه) أن النبيّ صلى الله عليه وسلم قال: «**ليس على العبد نذر فيما لا يملك**». أخرجه الترمذي. وهو طرف من حديث طويل ، قد أخرجه الجماعة إلا الموطأ ، وهو مذكور في كتاب اللواحق.

9,160- Sâbit b. ed-Dahhâk'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Mâliki olmadığı şeyler için kulun adağı yoktur."[5]

---

[4] **Müslim**, Nezr, 5/13; **Ebû Davud**, Eymân, 31/3323; **Tirmizî**, Nuzûr, 4/1528; **Nesaî**, Eymân, 41.

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Bu rivâyet aynı zamanda uzunca bir hadîsin bir parçasıdır, bu uzun hadîsi **Muvatta** dışındaki kaynaklar rivâyet etmişlerdir. Bu rivâyet de **Kitâbu'l-Levâhik**'de gelecektir.[6]

٩١٦١- (خ م ط د ت س- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال: «استفتى سعد بنُ عبادة رسولَ الله صلى الله عليه وسلم في نذر كان على أمه فتُوفِّيَتْ قبل أن تقضيه، فأمرهُ أن يقضيه عنها».

أخرجه الجماعة. وفي أخرى للنسائي « أن سعدا أتى النبي صلى الله علبه وسلم ، فقال : إن أمّي ماتت وعليها نذر ، أفيُجزي عنها أن أعتق عنها ؟ قال : أعتقْ عن أمّكَ ».

9,161- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Sa'd b. Ubâde, annesinin yaptığı, ama ölmeden önce yerine getiremediği bir adaktan dolayı Rasûlullah'tan (as.) fetvâ istedi. Hz. Peygamber de ona, annesinin adağını kaza etmesini emretti."[7]:

RİVÂYETLER

Bunu Kütüb-ü Sitte müellifleri rivâyet ettiler.

Nesaî'nin başka bir rivâyetine göre Sa'd, Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Annem, adak borcu olduğu halde öldü, onun adına ben köle âzâd etsem olur mu?" diye sordu. Hz. Peygamber de;

"- Annen adına sen köle âzâd et!" buyurdu.

---

[5] **Tirmizî**, Eymân, 3/1527.

[6] Bkz., hadîs no; 9391.

[7] **Buharî**, Eymân, 30; Vesâyâ, 19; Hiyel, 3; **Müslim**, Nezr, 1/1; **Muvatta**, Nüzûr, 1/1; **Ebû Davud**, Eymân, 25/3317; **Tirmizî**, Nuzûr, 18/1546; **Nesaî**, Eymân, 35.

İZAH

İnsan üzerinde malî bir adak borcu olduğu halde ölürse, bu borç terekesinden ödenir. İslâm âlimlerinin çoğunluğu bu görüştedir. **Hanefî** ve **Mâlikî** fukahası ise, adak sahibi vasiyet etmişse vârislerinin ödemek zorunda olduklarını, aksi halde ödemelerinin şart olmadığını söylerler. Ayrıca onlara göre adağı terekesinin üçten birinden fazla ise, bu fazla olan miktarı ödemek de şart değildir.

Eğer yapılan adak bedenî ibadetlerden ise, bunun başkası tarafından yerine getirilmesi gerekli değildir.

٩١٦٢- (ط- عبد الله بن أبي بكر [بن عمرو بن حزم]) عن عمته أنها حدَّثته [عن جدَّته] : «أنها كانت جَعَلَتْ على نفسها مَشْيا إلى مسجد قُباء ، فماتت و لم تَقْضِه ، فأفتى عبد الله بن عباس ابنتها أن تَمْشِيَ عنها ». أخرجه الموطأ.

9,162- Abdullah b. Ebî Bekir b. Amr b. Hazm, halasından, o da ninesinden rivâyet ediyor:

"Ninesi Kubâ mescidine kadar yaya olarak yürümeyi adamıştı. Ama adağını yerine getiremeden öldü. Bunun üzerine Abdullah b. Abbas, onun kızına, annesi yerine yürümesine fetvâ verdi."[8]

İZAH

İmâm Mâlik bu rivâyetin hemen arkasında; "kimse başkasının yerine yürüyemez" der. Çünkü bu türlü adaklar, bedenî ibadetlerden sayılırlar. Bedenî ibadetler de ancak insanın bizzat kendisi tarafından edâ edilirler. Çocuk ise, yaptığı ibadetin sevabını anne-babasına bağışlayabilir.

[8] **Muvatta**, Eymân, ½.

(ن) "nûn" harfi:

الكتاب الرابع

في النية والإخلاص

4. KİTÂB: **NİYET VE İHLÂS:** **9.163-9.166**

الكتاب الرابع

في النية والإخلاص

119- NİYET VE İHLÂS

٩١٦٣- (خ م د ت س- عمر بن الخطاب رضي الله عنه) قال: سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : «**إنما الأعمال بالنيات** ، -وفي رواية: بالنية- **وإنما لكل امرئ ما نوى ، فمن كانت هجرته إلى الله ورسوله ، فهجرته إلى الله ورسوله ، ومن كانت هجرته إلى دنيا يُصيبها ، أو امرأة يتزوجها ، فهجرته إلى ما هاجر إليه** ».

أخرجه الجماعة إلا الموطأ. وهذا الحديث أول حديث في كتاب البخاري. وللبخاري في رواية – وهي التي في أول كتابه – عن علقمة بن وقاص الليثي يقول : سمعت عمر بن الخطاب على المنبر ، قال: سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: « **إنما الأعمال بالنيات ، وإنما لكل امرئ ما نوى، فمن كانت هجرته إلى دنيا يصيبها ، أو إلى امرأة ينكحها ، فهجرته إلى ما هاجر إليه** ».

9.163- Hz. Ömer, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim, der:
"Ameller ancak niyetlere -bir rivâyette niyete- **göre değerlendirilir. Her insan için de sadece niyet ettiği şey vardır. Binâenaleyh kimin hicreti Allah'a ve Rasûlüne** (niyetiyle) **olursa, o gerçekten Allah ve Rasûlüne hicret etmiştir. Kimin hicreti de elde edeceği bir dünyalığa veya evleneceği bir kadına** (niyetiyle) **olursa, o, ne** (niyetle) **hicret etmişse sadece ona hicret etmiştir."**[1]

RİVÂYETLER

Bu hadîs **Muvatta** hariç Kütüb-ü Sitte'de rivâyet edilmiştir. Bu aynı zamanda **Buharî**'nin ilk hadîsidir.

---

[1] **Buharî**, Bed'u'l-Vahy, 1; İman, 41; İkrâh, 1; Nikâh, 5; Talâk, 11; Menâkıbu'l-Ensâr, 45; Itk, 6; Eymân, 23; Hiyel, 1; **Müslim**, İmâret, 45/155; **Ebû Davud**, Talâk, 11/2201; **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 16/1647; **Nesaî**, Tahâret, 60; Talâk, 24; Eymân, 19.

Buharî'nin Alkame b. Vakkas el-Leysî'den naklen kitabının baş tarafında kaydettiği diğer bir rivâyette Alkame şöyle dedi:

"Ömer b. el-Hattâb'ın minberde şöyle söylediğini duydum:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

"Ameller ancak niyetlere göre değerlendirilir. Her insan için de sadece niyet ettiği şey vardır. Binâenaleyh kimin hicreti elde edeceği bir dünyalığa veya evleneceği bir kadına (niyetiyle) **olursa, o, ne** (niyetle) **hicret etmişse sadece ona hicret etmiştir."**

İZAH

Bu hadîs baş tarafı itibariyle ferd-garîb, ama sonu itibariyle meşhurdur. Hadîsi sahîh olarak sahâbeden yalnız **Hz. Ömer,** ondan yalnız **Alkame,** ondan yalnız **Muhammed b. İbrahim,** ondan da yalnız **Yahya b. Saîd el-Ensârî** rivâyet etmiş, **Yahya**'dan da üç yüzü aşkın insan rivâyette bulunmuştur. Ancak **İbn Mande,** bu hadîsin **Hz. Ömer** dışında on yedi sahâbeden de rivâyet edildiğini söyler ve bunların isimlerini de verir. Fakat bu rivâyetler sened itibariyle **Hz. Ömer**'in rivâyeti gibi sağlam değildirler.

Hadîsin vurûd sebebi olarak gösterilen bir olay şudur: Müslüman olup **Medîne**'ye hicret eden **Ümmü Kays** adlı bir hanımla evlenmek isteyen bir adam, **Ümmü Kays**'ın ancak **Medîne**'ye hicret ederse kendisiyle evlenebileceğini söylemesi üzerine **Medîne**'ye hicret eder ve onunla evlenir. Adamın bu niyeti bilindiği için kendisine; **"Ümmü Kays'ın muhâciri"** lakabı verilmişti. İşte bunun hükmü kendisine sorulunca, Rasûlullah (as.) yukarıdaki hadîsi irâd buyurmuştu.

Son derece geniş muhtevalı olması itibariyle bu hadîs, hüküm itibariyle en câmialı, mana açısından en zengin, faydası da en çok olan hadîs kabul edilir. Nitekim **İmam Şâfiî,** bu hadîsin yetmiş konuyu ilgilendirdiğini söyler. **Ebû Davud**'a göre, İslâm'ın esası olan dört ana hadîsten biridir. **Ahmed b. Hanbel** ve **Beyhakî,** bu hadîsin İslâm'ın üçte biri olduğunu ifâde ederler. Bunu izah sadedinde de şöyle derler: *"İnsanın bütün yaptıkları ya niyetinin, ya dilinin, ya da diğer uzuvlarının ürünüdür. Niyet bunların en üstünüdür. Çünkü niyet bazen*

tek başına bir ibadet olduğu halde, diğerleri ibadet sayılabilmeleri için niyete muhtaçtırlar."

Niyet, davranışlara irâdîlik vasfını kazandırır. Bir hareketin değer ifâde edebilmesi ve hakkında hüküm binâ edilebilmesi için, mutlaka irâdî bir hareket olması gereklidir. Gayrı irâdî bir davranışın hiçbir kıymeti yoktur. İrâde ve niyet olmadan insan ne dilini, ne de diğer uzuvlarını hareket ettirebilir. Dolayısıyla uzuvların hareketinde bile irâde ve niyet mutlaka gereklidir. İşte bundan dolayıdır ki niyet, hareketlerimizi gayrı irâdîlikten, mihanikî olmaktan kurtarır. Bu da, hareketlerimizi ve âdetlerimizi ibâdete çevirir. Ama aynı zamanda da, âdet olarak, utanma belâsı ile veya gösteriş için yaptığımız ibâdetleri de riyâya, günaha çevirir. Bundan dolayı İslâm âlimleri, bir hadîs-i şerifte ifâde edildiği üzere **"Mü'minin nîyeti, amelinden hayırlıdır"** kanaatinde birleşmişlerdir.

Hiç şüphe yok ki amellerde niyet mutlaka gereklidir. Niyetsiz yapılan her şey, rasgele bir hareketten ibarettir. Niyetten söz edildiği yerde ihlâsı hatırlamamak mümkün değildir. Çünkü ihlâs niyete bağlıdır. Samîmiyet anlamına gelen ihlâs kelimesi, niyetteki doğruluk ve dürüstlüğü ifâde eder. Her türlü çıkar kaygısından uzak olarak Allah'ın rızasını gözetmektir. Öyleyse niyette esas olan, sadece Allah rızasını gaye edinmektir. Yani niyetinde dürüst, samimi ve ihlâslı olmaktır.

Bununla birlikte ilâhî ve dinî bir niyetle herhangi bir işe koyulan insanın, bu işin neticesinde elde edeceği bazı dünyevî çıkarları da göz önünde bulundurması, elbette ki gayri meşru değildir. Yeter ki dünyevî çıkar niyeti, haramı amaçlamasın ve Allah rızasının önüne de geçmesin...

٩١٦٤- (خ م- **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) أنه سمعَ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **إِذا أنزل الله بقوم عذابا أصاب العذابُ مَنْ كان فيهم ، ثم بُعِثوا على أعماهم** ». أخرجه البخاري ومسلم.

9.164- Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamber'in şöyle dediğini işitmiş:

"Allah bir millete azap indirdiği zaman, bu azap o milletin içindeki herkese isabet eder, ama sonra onlar kendi amelleriyle diriltilirler."[2]

٩١٦٥- (عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **مَنْ أَخْلَصَ لله أربعين صباحا ، ظَهَرَتْ ينابيع الحكمة من قلبه على لسانه** ». أخرجه...

9.165- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim kırk sabah Allah'a karşı ihlâslı olursa, kalbinden diline hikmet pınarları akmaya başlar."[3]

İZAH

Bu ve bundan sonra gelecek olan rivâyet, aynı manadadırlar. Bu iki rivâyet Ebû Hureyre, İbn Abbas, Ebû Berze, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Enes b. Mâlik, Ebû Musa'l-Eş'arî'den merfû olarak, Mekhûl'den de mürsel olarak muhtelif kaynaklarda rivâyet edilmiştir.[4] Ancak bu rivâyetlerin hepsi, zayıftırlar. Hatta **İbnu'l-Cevzî** ve **Sağânî**, mevzu olduğunu kaydederler.

İzahına çalıştığımız **"kırk sabah..."** rivâyetinden maksat, **Kudâî**'ye göre; yatsı ve sabah namazlarını cemâatle edâ etmektir.

٩١٦٦- (أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **مَنْ أَخْلَصَ لله أربعين يَوْما ظَهَرَتْ ينابيع الحكمة من قلبه على لسانه** ». أخرجه...

---

[2] **Buharî**, Fiten, 19; **Müslim**, Cennet, 19/84.

[3] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu rivâyet, **Müsnedü'ş-Şihâb**, I, 285, h., 465; **Keşfu'l-Hafâ**, II, 292, h., 2361'de zikredilmektedir.

[4] Bkz., **İbn Ebî Şeybe,** *Musannaf,* VII, 80, h., 34344; **İbnu'l-Mübârek,** *Zühd,* I, 359, h., 1014; **Hennâd,** *Zühd,* II, 357, h., 678; **Münzirî,** *Terğîb,* I, 24, h., 13; **Münâvî,** *Feyzu'l-Kadîr,* IV, 273; **Ebû Nuaym,** *Hilyetu'l-Evliyâ,* V, 189; X, 70; **Zehebî,** *Mîzânu'l-İ'tidâl,* IV, 413; **İbn Hacer,** *Lisânu'l-Mîzân,* IV, 70; **İbn Adiy,** *Kâmil,* V, 307; **Aclûnî,** *Keşfu'l-Hafâ,* II, 292-93.

9.166- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim kırk gün Allah'a karşı ihlâslı olursa, kalbinden diline hikmet pınarları akmaya başlar."[5]

[5] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu rivâyet de, önceki hadîsle aynı manadadır.

(ن) "nûn" harfi:

الكتاب الخامس

في النصح والمشورة

5. KİTÂB: **NASİHAT VE MEŞVERET: 9.167-9.172**

الكتاب الخامس

في النصح والمشورة

120- NASİHAT VE MEŞVERET

٩١٦٧- (م د س- **تميم الداري** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**إنَّ الدِّينَ النصيحة**، قلنا: لِمَنْ يا رسول الله؟ قال: **لله ، ولكتابه، ولرسوله، ولأئمة المسلمين، وعامتهم**».

أخرجه مسلم. وعند النسائي قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **إنما الدين النصيحة** ، قالوا: لِمَنْ يا رسول الله؟ قال : **للّه ولكتابه ، ولرسوله ، ولأئمة المسلمين ، وعامتهم** ».

وفي رواية أبي داود قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **إنَّ الدين النصيحة ، إن الدين النصيحة ، إن الدين النصيحة** ، قالوا : لِمَنْ يا رسول الله ؟ قال : **لله عز وجل ، ولكتابه ، ولرسوله ، وأئمة المؤمنين وعامَّتهم ، أو أئمة المسلمين وعامَّتهم** ».

9.167- Temîm ed-Dârî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.);

"Şüphesiz din, ihlâs ve samimiyettir" buyurdu.

"- Kimin için ey Allah'ın Rasûlü?" dediğimizde , şu cevabı verdi:

"- Allah için, Kitab'ı için, Rasûlü için, Müslümanların yöneticileri ve halkı için."[1]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Nesaî'deki rivâyet ise şöyledir: "Hz. Peygamber;

"Din ancak ihlâs ve samimiyettir" dedi.

"- Kimin için ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorduklarında;

---

[1] **Müslim**, İman, 23/95; **Ebû Davud**, Edeb, 67/4944; **Nesaî**, Bîat, 31.

"- **Allah için, Kitab'ı için, Rasûlü için, Müslümanların yöneticileri ve avâmı için"** buyurdu.

Ebû Davud'un rivâyetine göre de, Hz. Peygamber;

"Şüphesiz din, ihlâs ve samimiyettir. Şüphesiz din, ihlâs ve samimiyettir. Şüphesiz din, ihlâs ve samimiyettir" dedi.

"- Kimin için ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorduklarında;

"- Azîz ve Celîl olan Allah için, Kitab'ı için, Rasûlü için, mü'minlerin yöneticileri –veya Müslümanların yöneticileri- **ve avâmı için"** buyurdu.

İZAH

Nasihat, geniş anlamlı bir kelimedir. Hatta **Nevevî**, bu hadîsin, dinin ana gayesini bütünüyle aksettirdiğini söylemektedir. Daha çok muhataba iyilik maksadıyla söylenen güzel söz manasında kullanılan bu kelime, aynı zamanda ihlâs, samimiyet, sadakat ve bir şeyi gönülden sevmek anlamına da gelir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de de ihlâs ve samimiyetle yapılan tövbeler için *"tevbe-i nasûh"*[2] ifadesi kullanılmaktadır.

Buna göre "**Allah için nasihat**"; Allah'ın varlığı ve birliği konusunda samimi bir inanca sahip olmak, Allah'a ihlâs ve samimiyetle ibâdet etmektir. Zâhiren de, bâtınen de Allah'a ihlâs ile kulluk yapmak, emir ve yasaklarına samimiyetle uymaktır.

"Allah'ın Kitabı için nasihat" ise; Kur'ân'ı tasdik ve emirlerine ittiba konusunda samimi olmaktır. Onu öğrenmek, öğretmek, gereğini yerine getirmek, onu tahrif etmek ve amacından saptırmak isteyenlere karşı mücadele etmektir.

"Rasûlü için nasihat" da; Hz. Muhammed'in Peygamberliğini ihlâsla tasdik etmek ve onun emir ve yasaklarına samimiyetle itâat etmektir. Ona saygı duymak ve sünnetine uymaktır.

"**Müslümanların yöneticilerine nasihat**" da; onların meşrû icrâatlarını takdir edip desteklemek ve bu konudaki uygulamalarına

---

[2] Tahrîm, 8.

dürüstçe itâat etmek, yanlış icrâatlarında da onları uyarmak; tam bir samimiyetle kendilerini âdil olmaya davet etmektir.

"**Yönetici**" diye tercüme ettiğimiz "***eimme***" kelimesi, aynı zamanda imamlar, ilim adamları anlamına da gelir. Bu durumda onlara karşı nasihat da; fikirlerinden ve içtihatlarından dolayı onlara hüsn-ü zan beslemek, ilimlerine saygı duymak manasına gelir.

"Müslüman halk için nasihat" da; hiçbir çıkar amacı gütmeden, samimiyetle onlara doğru yolu göstermek, irşâd etmek, yanlışlıklardan uzaklaştırmaya çalışmak, kendilerine şefkatle muamele etmek, onların refahı için çalışmak, onlara baskı ve haksızlık yapmamak, eğitimlerini, sağlıklarını ve emniyetlerini sağlamaktır.

Daha önce geçen 4794 numaralı hadîsin izahında da belirttiğimiz gibi, hadîste geçen ***"li men"*** kelimesindeki ***"lam"*** harf-i cerri genellikle illet anlamında kullanılır. O zaman bu lafzın **"kim için?"** diye tercüme edilmesi gerekir. Ancak bu harf-i cer, Türkçe'deki **"e, a"** takısı yerine de kullanılır. O zaman da **"kime?"** diye tercüme edilmelidir. Bu şekilde tercüme edildiği takdirde, arkasından gelen cümleye de; **"Allah'a, Rasûlü'ne..."** diye mana vermek gerekir. Bu takdirde nasihat kelimesine Türkçe'de bilinen anlamını verecek olursak **"Allah'a ve Rasûlüne nasihat etmek"** gibi bir mana ortaya çıkar ki, bunun yanlış olduğuna şüphe yoktur. Bu durumda buradaki "**nasihat**" kelimesine ihlâs ve samimiyet manasını vermek daha uygun düşer. O zaman da cümleye **"Allah'a ve Rasûlüne karşı samimi ve ihlâslı olmak..."** diye mana verilir.

٩١٦٨– (ت س– أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال :
«إن الدين النصيحة ، إن الدين النصيحة ، إن الدين النصيحة ، قالوا: لِمَنْ ، يا رسول الله؟
قال: **لله ، ولكتابه ، ولرسوله ، ولأئمة المسلمين وعامتهم »**
وفي رواية: « **لله ، ولكتابه ، ولأئمة المسلمين وعامتهم** ». أخرجه الترمذي والنسائي.

9.168- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.);

"Şüphesiz din, ihlâs ve samimiyettir. Şüphesiz din, ihlâs ve samimiyettir. Şüphesiz din, ihlâs ve samimiyettir" dedi.

"- Kimin için ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorduklarında;

"- Allah için, Kitab'ı için, Rasûlü için, Müslümanların yöneticileri ve avâmı için" buyurdu.[3]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyette de; **"Allah için, Kitab'ı için, Müslümanların yöneticileri ve avâmı için"** dedi.

Hadîsi **Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

٩١٦٩- (خ م د ت س- جرير بن عبد الله رضي الله عنه) قال زياد بن علاقة: سمعت جرير بن عبد الله [البجلي] يقول - يوم مات المغيرة بن شعبة - : « قامَ فحَمِدَ الله وأثنى عليه ، ثم قال: عليكم باتقاء الله وحده لا شريك له ، والوقار والسكينة ، حتى يأتيكم أمير ، فإنما يأتيكم الآن ، ثم قال: استَعْفُوا لأميركم ، فإنه كان يُحِبُّ العفو ثم قال : أما بعد ، فإني أتيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقلت: أُبايعك على الإسلام ، فشرط عليَّ : **والنُّصْحَ لكل مسلم** ، فبايعته على هذا، وربِّ هذا المسجد ، إني لكم لَناصح ، ثم استغفر ونزل ». أخرجه البخاري ، وأخرج مسلم : المسند منه.

وفي رواية لهما : قال جرير : « بايَعْتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم على إقام الصلاة وإيتاء الزكاة ، والنصح لكل مسلم ».

وفي أخرى لهما قال : « بايَعْتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم على السمع والطاعة ، فَلَقَّنَني: فيما استطعت ، والنصح لكل مسلم ».

وأخرج الترمذي وأبو داود الرواية الثانية ، وزاد فيها أبو داود : « وكان إذا باع الشيء أو اشتراه ، قال : **أمَا إن الذي أخَذْنا منْكَ أحَبُّ إلينا مما أعطيناك ، فاخْتَرْ** ».

[3] **Tirmizî**, Birr, 17/1926; **Nesaî**, Bîat, 31.

وفي رواية النسائي قال: «بايَعْتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم على السمع والطاعة وأن أنصح لكل مسلم». وفي أخرى : « بايعتُ النبيصلى الله عليه وسلم على النصح لكل مسلم ».

وفي أخرى قال : « أتيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقلتُ : أُبايعُكَ على السمع والطاعة فيما أحْبَبْتُ وكرهْتُ ، قال النبي صلى الله عليه وسلم: **أوَ تستطيع ذلك يا جَرير؟ أو تطيق ذلك ؟ قال: قل : فيما استطَعْتُ ، فبايعني ، والنصح لكل مسلم ».**

وفي أخرى قال: «أتيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو يبايع فقلت: يا رسول الله، ابْسُطْ يَدَكَ حتى أُبايعك، واشْتَرِطْ عَلَيَّ، وأنت أَعْلَمُ، قال: **أُبايعك على أن تعبد الله، وتقيم الصلاة، وتؤتي الزكاة، وتُناصح المسلمين، وتُفارق المشركين»**. وأخرج الرواية الثانية، وزاد فيها **«وعلى فراق المشرك»**.

9.169- Ziyâd b. Ilâka anlatıyor:

"Muğîre b. Şube'nin öldüğü günde, Cerîr b. Abdullah el-Becelî'nin, Allah'a hamd ü senâ ettikten sonra şunları söylediğini işittim:

"Başınıza Emîr gelinceye kadar tek ve ortaksız olan Allah'tan sakınmaya, vakar ve sekînet üzere bulunmaya devam edin! (Yeni) Emîr'iniz yakında buraya gelecek. (Şu vefat eden) Emîr'iniz için de (Allah'tan) af dileyin! Çünkü o affı severdi."

Cerîr, sonra şöyle devam etti:

"Vaktiyle ben Rasûlullah'a (as.) gitmiş ve ona;

"- Müslüman olmak üzere sana bîat edeceğim" demiştim. O da bana, her Müslüman'a karşı dürüst ve samimi olmak şartını koşmuştu. Ben de bu şart üzerine O'na bîat ettim. Şu mescidin Rabbine yemin ederim ki, ben size karşı samimiyim."

Sonra Cerîr istiğfâr getirdi ve kürsüden indi."[4]

---

[4] **Buharî**, İlim, 43; Mevâkît, 3; Zekât, 2; Buyû', 68; Şurût, 18; Ahkâm, 43; **Müslim**, İman, 23/97-99; **Ebû Davud**, Edeb, 67/4945; **Tirmizî**, Birr, 17/1925; **Nesaî**, Bîat, 24.

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Müslim ise hadîsin sadece müsned olan kısmını tahric etti.

Buharî ve **Müslim**'in müşterek bir rivâyetinde de Cerîr şöyle dedi:

"Ben Rasûlullah'a (as.); namaz kılmak, zekât vermek ve her Müslüman'a karşı dürüst ve samimi olmak üzere bîat ettim."

Başka bir rivâyetlerine göre de; "Ben Rasûlullah'a (as.); dinlemek ve itâat etmek üzere bîat ettim. Hz. Peygamber bana; 'gücün yettiği kadar... Ve bir de her Müslüman'a karşı dürüst ve samimi olmak üzere' **diye telkin etti."**

Tirmizî ve Ebû Davud **da, ikinci rivâyeti tahric ettiler. Yalnız** Ebû Davud **şöyle bir ilave zikretti:**

"Cerîr bir şey alırken veya satarken; *'bizim senden aldığımız bu şey, bize göre bizim sana verdiğimizden daha iyidir; binâenaleyh tercih senin!'* derdi."

Nesaî'**nin rivâyetine göre de; "Ben Rasûlullah'a (as.); dinlemek, itâat etmek ve her Müslüman'a karşı dürüst ve samimi olmak üzere bîat ettim" dedi.** Nesaî'**nin diğer bir rivâyeti, sadece; "Ben Rasûlullah'a (as.); her Müslüman'a karşı dürüst ve samimi olmak üzere bîat ettim" şeklindedir.**

Onun başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber'e gittim ve;

"- Sana; hoşlandığım ve hoşlanmadığım her konuda dinlemek ve itâat etmek üzere bîat ediyorum" dedim. Hz. Peygamber;

"- Buna gücün **–veya takatın-** yeter mi, ya Cabir?" **dedi, ve;** "*Gücüm yettiği kadar,* diye söyle!" **dedi. Hz. Peygamber bu şartlarla ve bir de her Müslüman'a karşı dürüst ve samimi olmak üzere benim bîatımı kabul etti."**

Nesaî'**nin bir diğer rivâyeti de şöyledir:**

"Kendisine bîat yapıldığı bir sırada Rasûlullah'a (as.) gittim:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; uzat elini, sana bîat etmek istiyorum. Bana (istediğin) şartını koş, sen daha iyi bilirsin" dedim.

"- Allah'a kulluk etmen, namaz kılman, zekât vermen, Müslümanlara karşı dürüst ve samimi olman ve bir de müşriklerden ayrılman şartlarıyla senin bîatını kabul ediyorum" **buyurdu.**

Nihayet **Nesaî**'nin diğer bir rivâyeti de, yukarıdaki ikinci rivâyet gibidir, yalnız **"müşrikten ayrılmak"** şartı da zikredilmektedir.

İZAH

Muğîre b. Şu'be, Halife Muâviye'nin **Kûfe Valisi** idi. Hicrî 50'de vefat etmişti. Ölümünde kendisine oğlunun vekâlet ettiği rivâyet edilir. Başka bir rivâyete göre de ona **Cerîr b. Abdullah** vekâlet etmiş ve yukarıda geçen konuşmayı da bundan dolayı yapmıştı.

Cerîr, bir yöneticinin ölümü sırasında toplumda bazı sıkıntıların yaşanabileceğini, başsız kalan insanların fitne ve kargaşaya düşebileceklerini düşündüğü için halkı ikaz etmek ihtiyacı duymuş, bu yüzden yeni Vali gelinceye kadar sâkin olmalarını istemişti. Nitekim **Muğîre**'nin öldüğü haberini alan **Muâviye,** hemen **Basra Valisi Ziyâd**'a **Kûfe Valisi** olmasını emretmişti.

٩١٧٠- **(علي بن سهل)** أن أباه رضي الله عنه قال : « بعثنا رسول الله صلى الله عليه وسلم في غَزَاة ، فلما بَلَغْنَا المَغَارَ اسْتَحْثَثْتُ فَرَسِي ، فَسَبَقْتُ أصحابي ، فَتَلَقَّانِي أهلُ الحيِّ ، فقلت لهم: قولوا: لا إله إلا الله تُحْرِزُوا منا أموالكم ودماءكم ، فقالوها ، فلامَنِي أصحابي ، وقالوا: حَرَمْتَنَا الغنيمة، فلما قَدِمْنَا على رسول الله صلى الله عليه وسلم أخبروه بالذي صَنَعْتُ ، فَدَعَانِي وحَسَّنَ لي فِعْلِي ، وقال: أمَا إن الله قد كتبَ لك من كل إنسان منهم خيرا ، وقال: أمَا إني سأكتب لك بالوَصاة على قومك ، فكتب لي كتابا ، وختم عليه ، ودَفَعَهُ إليّ ».

أخرجه...

9.170- Ali b. Sehl[5], babasından (hocasının şöyle naklettiğini) anlattı:

---

[5] **Ebû'l-Hasan, Ali b. Sehl Kâdim (Musa?) el-Haraşî en-Nesaî er-Remlî**: ö. 261/875. **Remle** muhaddisidir. Aslen Nesalıdır, ama **Remle**'de ikamet etmiştir. el-Velîd b.

"Rasûlullah (as.) bizi gazâya göndermişti. Baskın yapacağımız yere geldiğimizde, ben atımı mahmuzlayıp arkadaşlarımı geçtim. Üzerine gönderildiğimiz kabile halkı bizi (feryatlarla) karşılamıştı. Ben onlara;

"- *Lâ ilâhe illallâh* deyin ve mallarınızı, canlarınızı bizden kurtarın!" dedim. Onlar da böyle söylediler. Bu yaptığım şeyden dolayı arkadaşlarım beni kınadılar;

"- Bizi ganimetten mahrum ettin!" dediler. Rasûlullah'ın (as.) yanına döndüğümüzde de, benim yaptığım şeyi kendisine anlattılar. Hz. Peygamber beni çağırdı, yaptığımı güzel buldu ve sonra da;

"- **Şüphesiz ki Allah, o insanların her biri için sana bir hayır yazmıştır"** dedi. Müteakiben de;

"- **Senin için kavmine bir vasiyet yazacağım"** buyurdu ve bir mektup yazıp mühürledi, sonra da mektubu bana verdi."[6]

İZAH

Musannıf **İbnu'l-Esîr** bu hadîsi **Rezîn**'in kitabından bu şekilde aldığını, **Ali b. Sehl**'in kim olduğunu ise bilmediğini söylemektedir. Hadîsin senedsiz olarak yukarıda geçtiği gibi rivâyetine baktığımızda **Ali b. Sehl**'in tâbiîlerden, babasının ise sahabîlerden olduğu anlaşılır. Halbuki ne tâbiîler arasında, ne de sahabîler arasında böyle biri yoktur.

Bu hadîsin **Ebû Davud**'daki ve **İbn Hibbân**'ın *Sahîh*'indeki rivâyet şekline baktığımızda bu olayı anlatan kişi, **Müslim b. el-Hâris** (veya el-Hâris b. Müslim) **et-Temîmî**'dir. O da bunu babasından nakletmektedir. **Müslim b. el-Hâris** tâbiîlerden, babası ise sahabîlerdendir. **Ali b. Sehl** ise, bu senedin zincirinde ismi geçen râvîlerden biridir ve bu olayı babasının kendisine hocalarından naklen böyle anlattığını söylemektedir. **İbnu'l-Esîr**'in "**Ali b. Sehl'in**

Müslim ve Mervân b. Muâviye'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Ebû Davud ve Nesaî rivâyet ettiler. Sikadır; hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[6] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu hadîsi **Ebû Davud**, Edeb, 110/5080'de rivâyet etmiştir. Ayrıca bkz., **Sahîhu İbn Hibbân**, V, 366, hadîs no; 2022; **Mevâridu'z-Zem'ân**, I, 583, hadîs 2346; **el-Âhâd ve'l-Mesânî**, II, 417, hadîs, 1212; **Tarihu Dımaşk**, LVIII, 82.

kim olduğunu bilmiyorum" demesi doğrudur. Çünkü o, senedin bütününü görmemiş, sadece yukarıdaki şeklini dikkate almış ve tabiî olarak da **Ali b. Sehl**'i sahabîler veya tâbiîler arasında aramıştır. Halbuki **Ali b. Sehl,** biyografisinde de kaydettiğimiz üzere çok daha sonra yaşayan ve 261/875 yılında vefat eden biridir.

٩١٧١- (د- **أبو هريرة** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **مَنْ أفتى بغير علم ، كان إثمه على مَن أفتاه** ». زاد في رواية: «**وَمَنْ أشارَ على أخيه بأمر يعلم أن الرُّشْدَ في غيره فقد خانه**». أخرجه أبو داود.

9.171- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kime, ilme dayanmayan bir fetvâ verilmişse, onun günahı bu fetvâyı ona verenedir."[7]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette şu ilave görülür:

"Kim din kardeşine, aksinin doğru olduğunu bildiği halde bir şeyi tavsiye ederse, ona ihanet etmiş olur."

Hadîsi **Ebû Davud**, tahric etti.

İZAH

Bu hadîs, hiçbir te'vîle ihtiyaç duymayacak kadar açıktır. Bile bile gerçekleri tersyüz etmek, yanlış fetvalar vermek, insanı büyük bir vebâlin altına sokar. Bilmeden ahkâm kesenleri de buna ilave etmek gerekir. Özellikle günümüzde konjonktürel şartların doğurduğu puslu ortamda ikbal kaygısıyla medya önünde olur olmaz ahkâm kesen ilim adamlarının, bu hadîsi önlerine koyarak kendilerini vicdanlarında sorgulamalarının faydalı olacağını zannediyoruz. Sözlerimizle yanlışa sevk ettiğimiz insanların bu davranışlarından

[7] **Ebû Davud**, İlim, 8/3657.

dolayı onların hiçbir sorumluluk taşımayacaklarını, aksine onların sorumluluğunu da kendimizin üstleneceğini bilmemiz gerekir.

٩١٧٢- (ت د- أم سلمة وأبو هريرة رضي الله عنهما) قالا : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «المستشار مؤتمن». أخرجه الترمذي ، وأخرجه أبو داود عن أبي هريرة.

9.172- Ümmü Seleme ve Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.);

"İstişâre edilen kişi, güvenilen adam (olmalı) **dır."**[8]

İZAH

İstişare ve danışma, insan hayatının zaruri ihtiyaçlarındandır. İnsanın, hiç kimse ile görüşüp danışmadan hareket etmesi mümkün değildir. Hatta bu, hayatın medenî bir tezahürüdür. Sosyal ve siyasî hayatın bütün ihtiyaçları da ancak istişare ile hal yoluna girer. Kur'ân-ı Kerîm'de, Allah'ın Rasûlüne bile, insanlarla istişare etmesi emredilmektedir.[9] Hatta âyette istişare, müslümanların bir özelliği olarak zikredilmektedir.[10]

Bu hadîs, istişare ihtiyacı duyan insanın, samimi, dürüst ve güvenli insanları bulup derdini onlara danışması gerektiğini ifâde etmektedir. Ancak bundan daha önemlisi, hadîsin, danışılan kişiye de hitap etmesidir. Buna göre hadîs, danışılan kişiye dürüst, samimi ve güvenilir olmasını söylemektedir. Bu hadîsin mana ve muhtevasının iyi anlaşılabilmesi için, özellikle nasihat kavramı ile bir arada düşünülmesi gerekir.

---

[8] **Tirmizî**, Edeb, 57/2822-23; **Ebû Davud**, Edeb, 123/5128.

[9] Âl-i İmrân, 159.

[10] Şûrâ, 38.

(ن) "nûn" harfi:

الكتاب السادس

في النوم ، وهيئته ، والقعود

6. KİTÂB: **UYUMAK, UYUMANIN ŞEKLİ VE OTURMAK: 9.173-9.183**

الكتاب السادس

في النوم ، وهيئته ، والقعود

121- UYUMAK, UYUMANIN ŞEKLİ VE OTURMAK

٩١٧٣- (خ م ط د ت س- عباد بن تميم عن عمه رضي الله عنه) « أنه أبصر رسول الله صلى الله عليه وسلم مضطجعا في المسجد ، رافعا إحدى رجليه على الأخرى »

قال مالك رحمه الله: وبلغني عن ابن المسيب « أن عمر وعثمان كانا يفعلان ذلك ».

أخرجه الجماعة ، إلا أن الترمذي والنسائي لم يذكرا « عمر وعثمان ».

9.173- Abbâd b. Temîm, "Hz. Peygamber'in bacak bacak üstüne atarak mescidde uzandığını görmüş".

İmâm Mâlik şöyle dedi:

"Bana İbnu'l-Müseyyeb'den naklen; Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın da aynı şeyleri yaptıkları haberi ulaştı."[1]

RİVÂYETLER

Bu hadîs Kütüb-ü Sitte'de rivâyet edilmiştir. Yalnız **Tirmizî** ile **Nesaî,** Hz. Ömer ve Hz. Osman cümlesini zikretmediler.

İZAH

Şüphesiz mescidler, insanların ibâdet ettikleri yerlerdir, Allah'ın evidir, bu itibarla kutsal mekânlardır; ama hiçbir zaman hayatın dışında bir yer değildir. Müslüman için dünya ve âhiret ayırımı doğru olmadığı gibi, cami içindeki hayat ile cami dışındaki hayat ayırımı da doğru değildir. Çünkü âhiret dünyanın devamıdır; insan orada dünyada iken ektiklerini biçecek, burada yaptıklarının neticelerini orada görecektir. Bu itibarla bir ayrılıktan değil, bir

---

[1] **Buharî**, Salât, 85; İsti'zân, 44; **Müslim**, Libâs, 22/75; **Muvatta**, Kasru's-Salât, 24/87; **Ebû Davud**, Edeb, 36/4866; **Tirmizî**, Edeb, 19/2765; **Nesaî**, Mesâcid, 28.

devamlılıktan söz etmek gerekir. Aynı şey cami hayatı ile cami dışındaki hayat için de geçerlidir. Müslüman camide nasıl dürüst ve edepli olmaya gayret gösteriyorsa, aynı gayreti cami dışında da göstermekle mükelleftir. Cami dışında yaptığı şeyler, camide iken de yapabildiği şeyler olmalıdır. Çünkü cami içinde onu gören Allah, cami dışında da görmektedir. Hiçbir zaman Müslüman'ın Allah'ı, camilerin kalın duvarları arasında hapsolmuş bir varlık değildir. O her yerde hazır ve nazırdır; binâenaleyh hem cami içindeki hayatın, hem de cami dışındaki hayatın, hem yerlerin, hem de göklerin ilâhıdır.

Cami içi ile dışının ayrı telakki edilmesi, islâmî bir anlayışın ürünü olmasa gerektir. Çünkü Müslüman, cami içinde nelerden ve ne kadar sorumlu ise, cami dışında da onlardan ve o kadar sorumludur. Tıpkı câmi içinde olduğu gibi, her yerde meşrû ve makûl hareket etme zorunluluğu vardır.

İşte bu bölümde, belki garip karşılanabilecek bazı rivâyetler görülecektir. Nitekim izahına çalıştığımız hadîste Hz. Peygamber'in sırt üstü yatıp bacak bacak üstüne attığı, **Hz. Ömer** ve **Hz. Osman**'ın da aynı şeyi yaptıkları belirtilmektedir. Diğer bazı rivâyetlerde **Hz. Ebû Bekir, İbn Ömer İbn Mes'ûd** ve **Enes b. Mâlik** gibi büyük sahabelerin de böyle yaptıkları ifade edilmektedir. Hatta sahâbelerin cami içinde zaman zaman şarkı mırıldandıkları da rivâyet edilmektedir. Binâenaleyh bu konuda ölçü; dışarıda yapılması uygun olmayan şeylerin câmide de yapılamayacağı, dışarıda söylenmesi uygun olmayan sözlerin camide de söylenemeyeceğidir. Dışarıda yapılması ve söylenmesi uygun olan her şey câmide de yapılabilir. Çünkü câmi, hayatın bir parçasıdır. İnsanın cami içi sorumluluğu ile cami dışı sorumluluğu farklı değildir.

٩١٧٤– (م د ت– جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «**لا يَسْتَلْقِ أحدكم ، ثم يَضَعْ إِحدى رجليه على الأخرى** ».

وفي رواية « أَنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن اشتمال الصَّمَّاءِ ، والاحْتِباء في ثوب واحد ، وأن يرفع الرجل إِحدى رجليه وهو مستلق على ظهره ».

وفي أخرى أنه قال : « لا تمش في نعل واحد ، ولا تحتب في إزار واحد ، ولا تأكل بشمالك، ولا تشتمل الصمّاء ، ولا تضع إحدى رجليك على الأخرى إذا استلقيت ».

أخرجه مسلم. وأخرج الترمذي الرواية الثانية. وفي رواية أبي داود قال : « نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم أن يضع - وفي رواية : أن يرفع - إحدى رجليه على الأخرى وهو مستلق على ظهره ».

9.174- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Sizden biri sırt üstü yatıp sonra da bacak bacak üstüne atmasın!"[2]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber tek bir elbise ile *iştimâl-i sammâ'*dan, *ihtibâ'*dan ve sırt üstü yatarak bacak bacak üstüne atmaktan men etti."

Başka bir rivâyete göre de Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Tek bir ayakkabı ile yürüme! Tek bir elbiseye sarınarak *ihtibâ* yapma! Sol elinle yeme! *İştimâl-i sammâ* yapma! Sırt üstü yattığında bacak bacak üstüne atma!"

Bunları **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.), sırt üstü yatarken bacak bacak üstüne atmayı yasakladı."

İZAH

Sırt üstü yatarak bacak bacak üstüne atmanın yasak edilmesi, avret mahallinin açılma ihtimalinden dolayıdır. Hz. Peygamber döneminde insanların elbiseleri, genellikle ihrâm ve peştamal gibi bir kumaş parçasından ibaretti. İnsanlar bu kumaş parçasına bürünürlerdi. Sırt üstü yatıp bacak bacak üstüne atıldığında ise bu

---

[2] **Müslim**, Libâs, 21/72-74; **Ebû Davud**, Edeb, 36//4865; **Tirmizî**, Edeb, 20/2766-67.

kumaş parçasının açılması ve avret mahallinin ortaya çıkması kaçınılmazdı. İşte söz konusu yasak, avret mahallinin açılmasına karşı bir tedbir olarak getirilmiştir. Bu mahzur giderilebilirse, sırt üstü yatıp bacak bacak üstüne atmanın bir sakıncası yoktur. Nitekim önceki hadîste bizzat Hz. Peygamber'in aynı şeyi yaptığı ifâde ediliyordu.

"İhtibâ"; dizleri dikerek oturmaktır. Kabaları üzerine ve dizleri dikerek oturup veya dizleri ellerle kavrayarak oturmaktır. Avret mahallini tek bir peştamalla sırtından bağlamak şeklindeki örtünmeye de *ihtibâ* denir. Bunun yasaklanmasının sebebi, küçük bir dikkatsizlik halinde avret mahallinin açılmasıdır. En canlı örneği de hamamlarda giyilen peştamallardır. Eğer avret mahallinin görünmesi mahzuru izâle edilirse, böyle bir oturuş şeklinin elbette ki bir sakıncası olamaz. Nitekim 9182 numara ile gelecek olan hadîste bizzat Hz. Peygamber'in *ihtibâ* yaptığı ifâde edilmektedir.

"İştimâl-i sammâ"; bir giyim şeklidir. Bu giyim tarzında tek kat bir elbise vücudun her tarafını sımsıkı sarar ve insanın elleri de elbisenin içinde kalır. Elbisede, elleri dışarı çıkaracak bir delik de yoktur. Bu elbisenin yasak kılınmasının sebebi de, eller kullanılmak istendiğinde ister istemez avret mahallinin açılmasıdır. Çünkü elleri mutlaka elbisenin alt tarafından çıkarmak gerekecek ve tek kat elbise giyildiği için de örtü kaldırılacak ve avret mahalli görünecektir.

٩١٧٥ – (ت – أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « رأى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم رجلا مضطجعا على بطنه ، فقال: **إن هذه ضجعة لا يحبها الله عز وجل** ». أخرجه الترمذي.

9.175- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber, yüzü koyun yatan bir adamı gördü ve; **'Bu, Azîz ve Celîl olan Allah'ın sevmediği bir yatma şeklidir'** dedi."[3]

---

[3] **Tirmizî**, Edeb, 21/2768.

٩١٧٦- (د- **يعيش بن طخفة بن قيس الغفاري**) قال : « كان أبي من أصحاب الصُّفَّة ، فحدَّثني أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : **انطلقوا معي** ، قال : فأتى بيت عائشة ، فقال : **أطعمينا** ، فجاءت بجشيشة فأكلنا ، ثم قال: **يا عائشة أطعمينا** ، فجاءت بحيسة مثل القطاة ، فأكلنا ، ثم قال: **يا عائشة** ، **اسقينا** ، فجاءت بعُسٍّ من لبن فشربنا ، ثم قال : **يا عائشة** ، **اسقينا** ، فجاءت بقدح صغير فشربنا ، ثم قال: **إن شئتم بتم** ، **وإن شئتم انطلقتم إلى المسجد** ، قال أبي : فجئت إلى المسجد، فبينا أنا مضطجع من السَّحَر على بطني إذا رَجُل يُحَرِّكني برجله ، فقال : **إن هذه ضجعة يبغضها الله** ، قال : فنظرت ، فإذا رسول الله صلى الله عليه وسلم ». أخرجه أبو داود.

9.176- Yaîş b. Tıhfe b. Kays el-Ğifârî[4] anlatıyor:

"Babam[5], Suffa ehlindendi. Onun bana rivâyet ettiğine göre; Hz. Peygamber, kendisine;

"- Benimle gel!" demiş, birlikte Hz. Âişe'nin evine gitmişler. Rasûlullah (as.), Hz. Âişe'ye;

"- Bize yemek ver!" demiş. Hz. Âişe keşkeş getirdi, biz de yedik. Sonra tekrar;

"- Ya Âişe; bize yine yemek getir!" dedi. Bu sefer bir kuş kadar Hayse yemeği getirdi. Onu da yedik. Sonra Hz. Peygamber;

"- Ya Âişe; bize içecek ver!" dedi. Hz. Âişe büyük bir bardak süt getirdi. Onu da içtik. Sonra tekrar;

"- Ya Âişe; bize yine içecek ver!" dedi. Bu sefer küçük bir bardak getirdi, onu da içtik. Sonra bize;

"- İsterseniz yatar, isterseniz mescide gidebilirsiniz" dedi.

Sonra babam şunları söyledi:

---

4 **Yaîş b. Tıhfe b. Kays el-Gifârî**: Tâbiîlerdendir. Babası sahabî idi ve suffa ashabındandı. Babasından rivâyeti vardır. Kendisinden Nuaym el-Mücemmer ve Ebû Seleme b. Abdurrahman rivâyet etti. Yüzü koyun yatmakla ilgili tek hadîsi bilinmektedir.

5 Babası,**Tıhfe b. Kays el-Ğifârî**'dir. İsmi hakkında farklı rivâyetler bulunmaktadır. Sahabîdir, suffe ehlindendir. Kendisinden oğlu Yaîş rivâyet etmiştir. Tek hadîsi bilinmektedir.

"Ben mescide gittim. Seher vakti yüzü koyun yattığım sırada, birinin ayağı ile beni dürttüğünü fark ettim. Dürterken de;

"Bu, Allah'ın hoşlanmadığı bir yatış şeklidir" diyordu. Gözümü açıp baktığımda, Rasûlullah'ı (as.) karşımda gördüm."[6]

İZAH

Yüzü koyun yatmanın neden hoş görülmediği konusunda kaynaklarda tatmin edici bir bilgi bulamadık. Bunun sağlıkla ilgili olabileceği gibi, tok karnına bu şekilde yatmanın insanı rahatsız edeceğinden dolayı mekruh edilmiş olması da mümkündür.

٩١٧٧- (ت- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن ينام الرجل على سَطْحٍ ليس بمَحْجورٍ عليه » أخرجه الترمذي.

9.177- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), insanın, korkuluğu olmayan bir damın üstünde yatmasını yasakladı."[7]

İZAH

Bunun yasaklanması, anlaşılacağı üzere uykuda iken insanın farkında olmadan düşüp bir yerini kırabileceği ihtimalidir. Binâenaleyh yerden yüksek bir yerde yatarken, gerekli tedbirlerin alınması lazımdır. Kendisini koruma tedbirini kendisi almalı, sonra Allah'a tevekkül etmelidir. Nitekim bundan sonra gelecek olan hadîste, o insanın Allah'ın korumasından uzak olduğu belirtilmektedir.

٩١٧٨- (د- عبد الرحمن بن علي بن شيبان عن أبيه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « مَنْ بَاتَ على ظهر بيت ليس عليه حجار فقد برئت منه الذِّمَّة ». أخرجه أبو داود. وفي بعض النسخ : « ليس عليه حجاب ».

---

[6] **Ebû Davud**, Edeb, 103/5040

[7] **Tirmizî**, Edeb, 72/2854. Bu hadîsin senedi zayıftır.

9.178- Abdurrahman b. Ali b. Şeybân'ın[8], babasından[9] rivâyet ettiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Bir binanın, korkuluğu bulunmayan damında yatan insan, Allah'ın korumasından da uzaktır."[10]

٩١٧٩- (ت- جابر بن سمرة رضي الله عنه) قال : « رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم متكئا على وِسَادَة على يَسَارِه ».

وفي رواية : « رأيته متكئا على وِسَادَة » ولم يذكر « على يساره ». أخرجه الترمذي.

9.179- Câbir b. Semüre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ı (as.) sol tarafı üzerine bir yastığa başını koyup yattığını gördüm."[11]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet; "Yastığa başını koyarak yattığını gördüm" şeklindedir, "sol tarafına" lafzı yoktur. Bunları **Tirmizî** tahric etti.

٩١٨٠- (د- بعض آل أم سلمة رضي الله عنها) قال : « كان فراشُ رسول الله صلى الله عليه وسلم نحوا مما يُوضَع الإنسان في قبره ، وكان المسجدُ عند رأسه ». أخرجه أبو داود.

9.180- Ümmü Seleme'nin âilesinden biri tarafından rivâyet edilmiştir:

---

[8] **Abdurrahman b. Ali b. Şeybân b. Amr el-Hanefî el-Yemâmî**: Yemâmeli tâbiîlerdendir. Babası sahabîdir. Babasından rivâyeti vardır. Kendisinden Abdullah b. Bedr ve Yemâmeliler rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[9] **Ali b. Şeybân b. Amr el-Hanefî el-Yemâmî**: Sahabîdir. **Yemâme**'de ikamet ederdi. Bir heyetle birlikte Hz. Peygamber'e gelmiş ve O'nun huzurunda İslâm'ı kabul etmişti. Kendisinden sadece oğlu abdurrahman rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[10] **Ebû Davud**, Edeb, 104/5041. Bu da zayıf bir rivâyettir.

[11] **Tirmizî**, Edeb, 23/2770-71.

"Rasûlullah'ın (as.) yatağı, insanın kabrine konulduğu şekildeki gibi idi. Mescid de baş tarafında idi."[12]

İZAH

İsnâdı itibariyle zayıf kabul edilen bu hadîs, farklı şekillerde izaha çalışılmıştır. Bizce burada tamamen bir şekilden bahsedilmektedir. Yani Hz. Peygamber, aynen kabirdeki insan gibi yatardı; ayakları doğuya, başı batıya, yüzü de kıbleye bakıyordu.

٩١٨١- (د- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أَنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**قامَ مِن الليل فقضى حاجته ، فغسل وجهه ويديه، ثمّ نام**». أخرجه أبو داود ، وقال: يعني « **بال**».

9.181- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber geceleyin kalkıp ihtiyacını giderdi, sonra elini yüzünü yıkadı, sonra da yattı."

Hadîsi rivâyet eden **Ebû Davud;** "yani küçük abdestini yaptı" dedi.[13]

٩١٨٢- (خ- عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : « رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم بفناء الكعبة مُحْتَبِيا بيديه ، هكذا ». ووصف بيديه الاحتباء وهو القُرْفُصاء. أخرجه البخاري.

9.182- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ı (as.) Kâbe'nin avlusunda, elleriyle *ihtibâ* yapıp şu şekilde otururken gördüm."

İbn Ömer, elleriyle *ihtibâ*'yı gösterdi; o *kurfusâ* idi.[14]

---

[12] **Ebû Davud**, Edeb, 106/5044.

[13] **Ebû Davud**, Edeb, 105/5043.

[14] **Buharî**, İsti'zân, 34.

İZAH

Daha önce söylendiği gibi *ihtibâ*; dizleri dikerek kabaları üzerine oturmaktır. *Kurfusâ* da aynı şeydir. Daha önce geçen hadîslerde böyle bir oturuş şeklinin yasaklandığı ifâde ediliyordu. Burada ise bizzat Rasûlullah'ın (as.) öyle oturduğu belirtilmektedir. Anlaşılacağı üzere önceki hadîslerde geçen yasağın sebebi, avret mahallinin gözükebileceği ihtimalidir. Bu ihtimal kalkarsa, öyle oturmanın da bir sakıncası kalmaz.

٩١٨٣- (خ- **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « يُكْرَهُ أن يجعل الرجل يَدَهُ في خاصِرَته ، وكانت تقول : إن اليهود تفعلُهُ ». أخرجه...

9.183- Hz. Âişe şöyle dedi:

"İnsanın elini böğrüne koyması mekruh görülmüştür. Çünkü bunu Yahudiler yaparlar."[15]

İZAH

Elini böğrüne koymanın mekruh görülmesi, genellikle namaz sırasında yapılması şeklinde kayıtlanmıştır; binâenaleyh namaz dışında bir mahzuru yoktur. Ancak bazı âlimler bu kerâheti genele hamlederek namaz dışında da mekruh olduğu kanaatindedirler. Bu kerahetin sebebi olarak da yukarıdaki rivâyette, onun Yahudiler tarafından yapıldığı gösterilmektedir.

---

[15] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu rivâyet, **Buharî**, Enbiya, 50'dedir.

(ن) "nûn" harfi:

الكتاب السابع

في النفاق

7. KİTÂB: **NİFÂK:** **9.184-9.196**

الكتاب السابع

في النفاق

122- NİFÂK

٩١٨٤- (خ م ت د س- عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**أَربع مَنْ كُنّ فيه كان منافقا خالصا، وَمَنْ كانت فيه خصْلة منهن كانت فيه خصْلة منَ النّفاق، حتى يَدَعَها: إذا ائْتمن خَانَ، وإذا حَدّث كَذَبَ، وإذا عَاهَدَ غَدَر؛ وإذا خَاصَم فجر**».

وفي رواية عوض: «**إذا اؤْتُمنَ خان**» «**إذا وَعَدَ أخلف**».

أخرجه الجماعة إلا الموطأ ، وأخرج النسائي الثانية. قال الترمذي : معنى هذا عند أهل العلم: نفاق العمل ، وإنما كان نفاق التكذيب على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم.

9.184- Abdullah b. Amr b. el-Âs, Hz. Peygamber'in şöyle dediğini rivâyet etti:

"Her kimde şu dört haslet bulunursa, o hâlis münâfık olur. Kimde de bu dört hasletten biri bulunursa, onu terk edinceye kadar kendisinde nifâktan bir haslet var demektir:

1- Emânete ihanet eder,

2- Konuştuğunda yalan söyler,

3- Anlaşma yapınca, anlaşmayı bozar,

4- Husûmet ettiğinde de haddi aşar."[1]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette; **"Emânete ihânet eder"** yerine, **"Vaad ettiğinde vaadinden cayar"** cümlesi vardır.

Hadîs **Muvata** hariç Kütüb-ü Sitte'de rivâyet edilmiştir.

Nesaî, ikinci rivâyeti tahric etmiştir. **Tirmizî** şöyle dedi:

---

[1] **Buharî**, İman, 24; Mezâlim, 17; Cizye, 17; **Müslim**, İman, 25/106; **Tirmizî**, İman, 14/2632; **Ebû Davud**, Sünnet, 16/4688; **Nesaî**, İman, 20.

"Âlimlere göre bu hadîs, amelde nifak anlamındadır. (İmanı) tekzîb nifakı ise, yalnız Rasûlullah'ın (as.) zamanında idi."

İZAH

Bilindiği üzere **nifâk**, insanın içinin dışına uymaması hâlidir. İçi başka, dışı başka olmasıdır. Daha çok imanla alakalı olmakla birlikte, amel ile alakalı nifak da vardır. Buna göre nifâk ikiye ayrılır:

1- İmanda nifak: Hakikatte iman etmediği halde, bazı sâikler yüzünden iman etmiş gibi görünen insanların hâlidir. Hz. Peygamber döneminde "**münâfık**" denince ilk akla gelen şey, imanda nifaktı. Yukarıda **Tirmizî**'nin "**tekzîb nifakı**" dediği şey de, işte budur. Hz. Peygamber döneminde daha çok söz konusu olan nifâk da bu idi.

2- Amelde nifâk: Bu da imanla lakası olmayan, daha çok amelde ve davranışlarda görünen nifâk çeşididir. Bir hadîste **Hz. Ömer, Huzeyfe**'ye; **"Bende nifaktan bir şey biliyor musun?"** derken kastettiği de, şüphesiz imanda nifâk değil, amelde nifak idi. İşte Müslümanları asıl alakadar edeni, nifâkın amelde yapılanıdır. **Tirmizî** de, bazı âlimlerden naklen yukarıdaki hadîsi bu manada izah etmektedir.

Bu bölümde münafığın özellikleri ile ilgili bazı farklı rivâyetler ve farklı rakamlar yer almaktadır. Bu farklılıklar bir tezadı değil, çeşitli vesilelerle dikkat çekilmek istenen bazı önemli kusurları göstermektedir.

Yukarıda zikredilen hasletler, münafıklık alâmetleridir. Yani onlar, münafıkların huylarıdır; binâenaleyh öyle davranan mü'min, münafığın yapacağını yapmış, onun ahlâkına uymuş demektir. Dolayısıyla bu hadîs, zikredilen şeyleri yapan insanın münâfık olduğu anlamına gelmez. Aynı hareketi yaptığı için münafık gibi davranmış olur.

Hattâbî, hadîste zikredilen şeylere nifâk denmesini, onlardan sakınma maksadına hamletmektedir.

"Husûmet ettiğinde haddi aşar" cümlesi; **İbnu'l-Esîr**'e göre biriyle tartıştığında kötü söz söyler anlamına gelir.

٩١٨٥- (خ م ت س - أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «آيةُ المنافق ثلاث - زاد مسلم: وإن صام ، وصلى ، وزعم أنه مسلم ، ثم اتفقا :- إذا حَدّث كذب ، وإذا وَعَدَ أخلف ، وإذا عاهد غدَرَ». أخرجه البخاري ومسلم. وفي رواية لهما وللترمذي والنسائي مثله ، والثالثة: « إذا ائتمن خان».

9.185- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Münâfığın alâmeti üçtür:

1- Konuştuğunda yalan söyler,

2- Vaad ettiğinde cayar,

3- Anlaşma yaptığında anlaşmayı bozar."[2]

RİVÂYETLER

Bu **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetidir.

Müslim, bir rivâyetinde bu hadîse; **"Oruç tutsa, namaz kılsa ve Müslüman olduğunu iddia etse bile..."** cümlesini de ilave eder.

Buharî ve **Müslim**'in başka bir rivâyeti ile **Tirmizî** ve **Nesaî**'nin buna benzer rivâyetinde, üçüncü olarak; **"Emânet edildiğinde ihânet eder"** cümlesi geçmektedir.

٩١٨٦- (س- عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال : « ثلاث مَن كُنّ فيه ، فهو منافق: إذا حدّث كذب ، وإذا اؤْتمنَ خان ، وإذا وعد أخْلَفَ ، فمن كانت فيه واحدة منهن ، لم تزلْ فيه خصْلة منَ النفاق حتى يتركها ». أخرجه النسائي.

9.186- Abdullah b. Mes'ûd şöyle dedi:

"Kimde şu üç vasıf bulunursa, o münâfıktır:

1- Konuştuğunda yalan söyler,

2- Emânet edildiğinde ihânet eder,

---

[2] **Buharî** ,İman, 24; Şehâdât, 28; Vesâyâ, 8; Edeb, 69; **Müslim**, İman, 25/107-109; **Tirmizî**, İman, 14/2631; **Nesaî**, İman, 20.

3- Vaad ettiğinde cayar.

Kimde bu vasıflardan biri olursa, onu terk edinceye kadar kendisinde nifâktan bir haslet bulunur."[3]

٩١٨٧- (ت- أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «خصْلَتَانِ لا تجتمعان في منافق: حُسْنُ سَمْتٍ ، ولا فقه في الدين ». أخرجه الترمذي.

9.187- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Münâfıkta şu iki vasıf bir arada bulunmaz:

1- Güzel karakter,

2- Dinde anlayışlı olmak."[4]

İZAH

"Karakter" diye tercüme ettiğimiz ***"semt"*** kelimesine **İbnu'l-Esîr,** insanı hayra veya şerre sevk eden seciye, hal ve gidiş diye mana vermektedir. Bu kelime lügatte; geniş yol, cadde, gidiş, ağır başlılık, vakar, şekil, durum gibi manalara gelmektedir.

Karakteri temiz ve dinî anlayışı da sağlam olan birinin münâfık olamayacağı açıktır.

٩١٨٨- (م س- عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: « مَثَلُ المنافق كالشاة العائرة بين الغنمين ، تُعيرُ إلى هذه مرة ، وإلى هذه مرة ». أخرجه مسلم والنسائي. وزاد النسائي : « لا تدري : أيَّها تَتْبَعُ ».

9.188- Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamber'in şöyle dediğini rivâyet etti:

"Münâfık, iki sürü arasında şaşkın dolaşan ve kâh o tarafa, kâh bu tarafa bir koyun gibidir."[5]

---

[3] **Nesaî,** İman, 20.

[4] **Tirmizî,** İlim, 19/2684.

[5] **Müslim,** Münâfikîn, 17; **Nesaî,** İman, 31.

RİVÂYETLER

Hadîsi **Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî; "Hangisine tâbi olacağını bilemez" diye ekler.

İZAH

Yukarıdaki teşbîh, münafığın karakterine tam olarak uygun düşmektedir. Münâfık, daima menfaat gözetmekte, bunun için de her an saf değiştirmeye hazır halde beklemektedir. Buna benzer bir âyette daha çarpıcı bir ifâde görülmektedir:

***"Onlar, arada bocalayıp durmaktadırlar; ne o tarafta, ne de bu tarafta** (sadık) **kalırlar. Allah'ın saptırdıkları için asla bir çıkış yolu bulamazsın!"*[6]

٩١٨٩- (خ- زيد بن عبد الله بن عمر رضي الله عنه) قال : « قال ناس لابن عمر: إنا لَنَدْخُلُ إلى سلطاننا وأمرائنا ، فنقول لهم بخلاف ما نتكلم إذا خرجنا من عندهم ، فقال: كنا نعدّ هذا نفاقا على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم ». أخرجه البخاري.

9.189- Zeyd b. Abdullah b. Ömer'den[7] rivâyet edilmiştir:

"İnsanlar, İbn Ömer'e;

"- Biz Sultanımızın veya Emîrlerimizin huzuruna girdiğimizde, onlara, dışarıda konuştuklarımızdan daha farklı şekilde konuşuyoruz" diye söylediler. İbn Ömer cevaben;

"- Rasûlullah (as.) döneminde bizler bunu nifâk sayıyorduk" dedi.[8]

٩١٩٠- (خ- حذيفة بن اليمان رضي الله عنهما) قال : « إنما كان النفاق على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فأما اليوم ، فإنما هو الكفر بعد الإيمان ».

---

[6] Nisâ, 143.

[7] **Zeyd b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Adevî el-Kuraşî el-Medenî**: Abdullah b. Ömer'in oğlu ve Hz. Ömer'in torunudur. Medîneli tâbiîlerdendir. Hz. Ömer'in halifeliği döneminde dünyaya gelmişti. Sikadır; hadîsi **Buharî, Müslim, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

[8] **Buharî**, Ahkâm, 27

وفي الأخرى: «[فإنما هو] الكفر أو الإيمان». وفي أخرى قال: «إن المنافقين اليوم هم شر منهم على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم، كانوا يومئذ يُسِرّون، واليوم يجهرون» أخرجه البخاري.

9.190- Huzeyfe b. el-Yemân şöyle dedi:

"Nifak ancak Rasûlullah (as.) döneminde vardı; şimdi ise imandan sonra sadece küfür vardır."[9]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre; "Şimdi ise sadece küfür veya iman vardır" dedi.

Başka bir rivâyete göre de şöyle dedi:

"Bugünün münafıkları, Rasûlullah (as.) dönemindekinden daha kötüdürler; çünkü o gün onlar nifaklarını gizliyorlardı, bugün ise açık açık münafıklık yapıyorlar."

İZAH

Nifak, hiç şüphe yok ki her dönemde kötüdür. Ama **Huzeyfe,** Rasûlullah (as.) dönemindeki nifakın, müteakip dönemlerdeki nifaktan daha az kötü olduğunu, bir ölçüde onların mazur sayılabileceğini söylemektedir. Çünkü o insanlar, câhiliye döneminde yaşamışlardı; binâenaleyh o dönemin şartlarından bütünüyle kopamamaları, bir ölçüde mazur görülebilir. Câhiliye döneminin şartlarında yaşarken, birden karşılarına çıkan İslâm dinine, her şeyi elinin tersiyle iterek teslim olmaya, duydukları hayat endişesi ve dünyevî çıkarlar mani olmuş olabilir. Onlar, bundan dolayı münafıkça davranmaya mecbur kalmış olabilirler. Fakat bugün artık İslâm, dünyada hâkim bir güç hâline gelmiştir. Binâenaleyh insanların Müslüman olmaktan dolayı endişe duymalarını gerektiren herhangi bir engel kalmamıştır. Üstelik bunlar, İslâm'ın egemen olduğu bir ortamda doğmuşlar ve aynı ortamda yaşamaktadırlar. İşte bu şartlarda bile münafıklık yapmak, hiç şüphesiz ilk dönemin

---

[9] **Buharî,** Fiten, 22.

şartlarından daha kötüdür, çünkü ortada makul sayılabilecek bir mazeret kalmamıştır. Ayrıca onlar münafıklıklarını da açıktan değil, gizliden gizliye yapıyorlardı, küfrü irtikâp anlamına gelecek bir davranışı alenen yapmıyorlardı. Halbuki bugünün insanları gizlemek ihtiyacını bile duymadan alenen münafıklık yapıyorlar. Şüphesiz bu da, sonrakilerin aleyhine bir durumdur.

٩١٩١- (م - قيس بن عباد رضي الله عنه) قال : « قلتُ لعمار: أرأيتم صَنيعكمْ هذا الذي صَنعْتُمْ في أمرِ عليّ: أرأياً رأيتموه ، أم شيئا عهده إليكم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ؟ فقال: مَا عَهِدَ إلينا رسول الله صلى الله عليه وسلم شيئا لم يعهده إلى الناس كافة ، ولكن أخبرني حذيفة أن رسول الله صلى الله عليه وسلم : أعلمه اثني عشر منافقا ، منهم ثمانية لا يدخلون الجنة حتى يلج الجمل في سَمِّ الخياط ، وأربعة لم أحفظ ما قال [شُعبة] فيهم ».

وفي رواية: « ثمانية [منهم] تكفيكهم الدُّبيلة - سراج من النار يظهر في أكتافهم- حتى يَنْجُمَ منْ صُدُورِهِم». أخرجه مسلم.

9.191- Kays b. Ubâd anlatıyor:

"Ammâr'a;

"- Hz. Ali meselesindeki bu tutumunuz, kendi içtihâdınız mıdır, yoksa Rasûlullah'ın (as.) size bir vasiyeti midir?" diye sordum.

Ammâr şöyle dedi:

"- Rasûlullah'ın (as.) bütün insanlara söylediklerinden ayrı olarak bize özel bir vasiyeti yoktur. Ama Huzeyfe'nin bana söylediğine göre, Rasûlullah (as.) ona; *'on iki münafığı haber vermiş, onlardan sekiz tanesinin, deve iğne deliğine girmeden cennete giremeyeceklerini'* söylemiş."

(Râvî Esved b. Âmir); "Kalan dördü hakkında (hocam) Şube'nin ne söylediğini iyi ezberleyemedim" dedi.[10]

---

[10] **Müslim**, Münâfikîn, 9-10.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette râvî (Ğunder) şöyle dedi: "Onlardan sekiz tanesine senin namına küçücük bir alev kâfi gelir; bu alev, ateşten bir kandildir, onların omuzlarında çıkar ve harareti göğüslerini sarar."

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

İZAH

Burada devenin iğne deliğinden geçmesi gibi bir mübalağa ifâdesi görülmektedir. Gerçi buna benzer bir ifâde; ***"...onlar, deve iğne deliğinden geçmedikçe cennete giremezler"***[11] şeklinde âyet-i kerîmede de kullanılmaktadır. Bu ifadelerde onların cennete giremeyecekleri, devenin iğne deliğinden geçmesi gibi asla mümkün olmayan temsilî bir üslup söz konusudur.

٩١٩٢- (م- أبو الطفيل رضي الله عنه) قال : « كَانَ بين رجل من أهل العقبة وبين حذيفة بعضُ ما يكون بين الناس ، فقال: أَنْشُدُكَ الله ، كم كان أصحاب العقبة؟ قال: فقال له القوم: أخبره إذ سألك ، فقال: كنا نُخْبَر أنهم أربعة عشر ، فإن كنتَ منهم فقد كان القوم خمسة عشر ، وأشْهَدُ بالله: أن اثني عشر منهم حَرْبٌ لله ولرسوله في الحياة الدنيا ، ويوم يقوم الأشهاد ، وعذَرَ ثلاثة ، قالوا : ما سمعنا مُنَاديَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ولا علمنا بما أراد القوم ، وقد كان في حَرَّة ، فمشى ، فقال: إن الماء قليل ، فلا يَسْبِقُني إليه أحَد ، فوَجَدَ قوما قد سبقوه ، فلعنهم يومئذ ». أخرجه مسلم.

قد يظن بعض من لا علم عنده ، أن أصحاب العقبة المذكورين في هذا الحديث: هم أصحاب العقبة الذين بايعوا النبي صلى الله عليه وسلم في أول الإسلام ، وحاشاهم من ذلك ، إنما هؤلاء قوم عَرَضُوا لرسول الله صلى الله عليه وسلم في عقبة صعدها لما قفل مِنْ غزوة تبوك ، وقد كان أمر مناديا ، فنادى « **لا يطْلُع العقبة أحد** ». فلما أخذها النبي صلى الله عليه وسلم عَرَضُوا له وهم مُتلثمون ، لئلا يُعْرَفوا ، أرادوا به سوءا ، فلم يُقْدِرهم الله تعالى.

9.192- Ebû't-Tufeyl anlatıyor:

---

[11] A'râf, 40.

"(Tebük yolundaki) Akabe'de, bir adamla Huzeyfe arasında, insanlar arasında görülen türde bir münakaşa oldu. Adam;

"- Allah aşkına sana soruyorum; Akabe ehli kaç kişi idiler?" diye sordu. Huzeyfe;

"- Bize, onların on dört kişi oldukları söyleniyordu. Şayet sen de onlardan idiysen, on beş kişi olur. Allah adına yemin ederim ki, onlardan on iki tanesi dünya hayatında da, şâhitlerin ayağa kalkacağı (kıyâmet) gününde de Allah'a ve Rasûlüne karşı harp halindedirler. Hz. Peygamber, onlardan üç kişinin mazeretini kabul buyurmuştu. Çünkü onlar; *'Biz Rasûlullah'ın (as.) münâdîsini duymamıştık ve o insanların maksadını da bilmiyorduk'* demişlerdi. Hz. Peygamber kara taşlık bir arazide yürümekte iken; *'Su çok azdır, binâenaleyh suya kimse benden önce gitmesin!'* buyurmuştu. Ama suyun başına varınca, kendisinden önce oraya giden bir gurup insanı gördü ve o gün onları lanetledi" dedi.[12]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Bazı bilgisiz insanlar, bu hadîste zikredilen Akabe ehlinin, İslâm'ın başlangıcında Hz. Peygamber'e bîat eden Akabe ehli olduğunu zannedebilirler. Hâşâ! Bunlar, Tebük gazasından dönerken bir dağ geçidinde Rasûlullah'a (as.) rastlayan insanlardı. Hz. Peygamber de bir münâdîye "Dağ geçidine kimse çıkmasın!" diye ilan etmesini emretmişti. Ama oraya gidince bu insanları görmüştü. İnsanlar, tanınmamak için yüzlerini örtmüşlerdi, Hz. Peygamber'e sû-i kast yapmak istiyorlardı; ama Allah onlara bu imkânı vermedi.

İZAH

Bilindiği üzere **Tebük,** Hz. Peygamber'in en zorlu ve meşakkatli seferidir. **Tebük** seferine hem gidiş ve hem de dönüş sırasında münafıkların, kışkırtmak, fitne çıkarmak ve bozgunculuk şeklinde pek çok olayları görülmüştür. Yukarıdaki **Huzeyfe** hadîsinde bu olaylardan iki tanesi birbirine bağlı olarak anlatılmaktadır.

---

[12] **Müslim,** Münâfikîn, 11-12.

Tebük, yazın en sıcak ayında ve Medîne'den çok uzak bir bölgeye yapılan bir seferdir. Bu sefer sırasında görülen en büyük sıkıntı, ordunun yiyecek ve içecek ihtiyacını karşılamaktı. Ordu **Tebük**'ten dönerken **Muşakkak** vâdisine geldiklerinde, orada sadece kayadan sızlayan küçük bir su vardı. Hz. Peygamber o suya kendisinden önce kimsenin gitmemesini emretmişti. Ama münafıklardan bazıları bu emri dinlememiş ve herkesten önce oraya gitmişlerdi. Sonra Hz. Peygamber gitmiş, ama orada su bulamamıştı. Bunun üzerine kendisinden önce oraya kimsenin gelip gelmediğini sormuş, insanlar da **"falancılar geldi"** demişlerdi. Hz. Peygamber de; **"ben sizi bundan men etmemiş miydim?"** demiş ve onları lanetlemişti. Yalnız üç kişi, biz Hz. Peygamber'in bu emrini işitmediklerini ve o insanların maksatlarını da bilmediklerini söylemişler, Rasûlullah (as.) da onları mazur görmüştü. Sonra suyun sızdığı yere parmağını sürmüş, oradan avucuna bir miktar su dökülmüş, sonra onu su sızıntısının olduğu yere serpmiş ve dua etmişti. Hemen arkasından da gürleyerek su akmaya başlamıştı.

Diğer olay da şudur:

Tebük dönüşü bazı münafıklar geceleyin yolda, dar bir boğazda Hz. Peygamber'e tuzak kurmuşlardı. Rasûlullah (as.) orduya; **"Siz vadinin içinden gidin, orası sizin için hem kolay, hem de geniştir"** demiş, ama kendisi **Ammar** ve **Huzeyfe** ile birlikte o dar boğaza doğru yönelmişti. İşte o sırada birkaç münafık acele ile boğaza gitmişler ve yüzlerine maske takarak orada mevzilenmişlerdi. Maksatları Hz. Peygamber'i atından düşürüp dağdan aşağı yuvarlayarak öldürmekti. Ama boğaza geldiklerinde duruma muttali olan Rasûlullah (as.), hemen **Huzeyfe**'yi üzerlerine göndermişti. Fark edildiklerini anlayan münafıklar da korkup dağılmışlar ve aşağıya inerek karanlıkta orduya karışmışlardı.

İşte yukarıdaki hadîste bu iki olaydan söz edilmektedir.

Hadîste geçen **akabe** sözcüğü, dağ geçidi, boğaz demektir. **İbnu'l-Esîr**'in de işaret ettiği gibi, bunu meşhur **Akabe** bîatları ile karıştırmamak gerekir.

Hadîste geçen **"Onlar, deve iğne deliğinden geçmeden cennete giremezler"**[13] cümlesi, bir âyetten alınmıştır ve asla cennete giremeyeceklerini ifâde etmektedir.

٩١٩٣- (خ- **عائشة** رضي الله عنها) قالت: قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : « **ما أظن فلانا وفلانا يَعرِفَان من ديننا شيئا** ». قال الليث : كانا رجلين من المنافقين.

وفي رواية قالت : « دخل النبي صلى الله عليه وسلم يوما ، وقال : **يا عائشة ، ما أظن فلانا وفلانا يعرفان ديننا الذي نحن عليه** ». أخرجه البخاري.

9.193- Hz. Âişe, Rasûlullah'ın (as.) şöyle dediğini rivâyet etti:

"Ben, falan ve falan adamın, bizim dinimizden bir şey bildiklerini sanmıyorum."

Leys; "Onlar münafıklardan iki kişi idi" dedi.[14]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Hz. Âişe şöyle dedi:

"Bir gün Hz. Peygamber evime geldi ve;

"- Ya Âişe! Ben, falan ve falan adamın, bizim içinde bulunduğumuz dinden bir şey bildiklerini sanmıyorum" dedi.

Bunları **Buharî** tahric etti.

٩١٩٤- (م- **سلمة بن الأكوع** رضي الله عنه) قال : « عُدنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم رَجُلا مُوْعُوكا ، قال: فوضعتُ يدي عليه ، فقلت: والله ما رأيت كاليوم رجلا أشدّ حَرّا ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أَلا أخبركم بأشدّ حَرّا منه يوم القيامة ؟ هذينك الرجلين [الراكبين] المقفّيين**- لرجلين حينئذ من أصحابه ». أخرجه مسلم.

9.194- Seleme b. el-Ekva'dan rivâyet edilmiştir:

---

[13] A'râf, 40.

[14] **Buharî**, Edeb, 59.

"Rasûlullah'la (as.) birlikte sıtmalı bir adamı ziyarete gitmiştik. Ben, elimi adamın üzerine koydum ve;

"- Vallahi, ateşi bu derece şiddetli bir adam görmedim" dedim. Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"- Ben size, kıyâmet gününde ateşi bundan daha şiddetli olan bir adamı haber vereyim mi?" dedi ve o gün ashâbı arasında bulunan iki adamı göstererek;

"Şu hayvanlarına binmiş giden iki adam" buyurdu.[15]

İZAH

Burada sözü edilen iki kişi için sahabî vasfının kullanılması, Hz. Peyugamber'le konuşmuş, sohbet etmiş kişiler oldukları içindir. Yoksa onlar, sahabîliğin faziletine sahip değil idiler, çünkü münâfıktılar.

٩١٩٥- (خ- الأسود [بن يزيد النخعي]) قال : « كنا في حلقة عبد الله بن مسعود ، فجاء حذيفة ، حتى قام علينا ، فسلَّم ، ثم قال: لقد أُنزل النفاق على قوم خير منكم ، فقلنا: سبحان الله! فإن الله عز وجل يقول: (**إنَّ المنافقين في الدَّرْك الأسفل من النار**) [النساء: ١٤٥] فتبسَّم عبد الله ، وجلس حذيفة في ناحية المسجد ، فقام عبد الله وتفرّق أصحابه ، فرماني بالحصباء ، فأتيته ، فقال حذيفة : عجبت من ضحكه ، وقد علم ما قلتُ ، لقد أنزل النفاق على قوم كانوا خيرا منكم ، ثم تابوا فتاب الله عليهم ». أخرجه البخاري.

9.195- el-Esved b. Yezîd en-Nehaî anlatıyor:

"Abdullah b. Mes'ûd'un ders halkasında idik; Huzeyfe geldi yanımızda durdu, selâm verdi ve sonra;

"- Nifâk, sizden daha hayırlı bir millete indirildi" dedi. Biz de;

"- Sübhânellâh! Azîz ve Celîl olan Allah; ***'Muhakkak münâfıklar, cehennemin en dibindedirler'***[16] buyurmuştur" dedik. Bunun üzerine Abdullah gülümsedi. Huzeyfe de mescidin bir köşesinde oturdu.

---

[15] **Müslim**, Münâfikîn, 16.

[16] Nisâ, 145.

Sonra Abdullah kalktı, yanındakiler de dağıldı. Müteâkiben Huzeyfe, bir çakıl taşı atarak beni çağırdı. Yanına gittim, bana;

"- Abdullah'ın gülmesi garibime gitti, çünkü hiç şüphesiz o da benim söylediğim şeyi biliyor: Gerçekten nifâk, sizden daha hayırlı olan bir millete indirilmişti, ama sonra onlar tövbe etmişler ve Allah da tövbelerini kabul buyurmuştu" dedi.[17]

İZAH

Burada **Huzeyfe,** tâbiîlere hitap etmektedir. Onlara nifâkın, sizden daha hayırlı olan bir kavme, yani Allah Rasûlünün ashâbına indirildiğini söylemektedir. Ashâbın, tâbiîlerden daha hayırlı olduğuna şüphe yoktur. Onlar, ümmetin en hayırlıları olmalarına rağmen nifaka düşünce hayırlılık vasıflarını tamamen kaybettiler. Ancak bundan vazgeçip tövbe ettiklerinde tekrar bu vasfı kazandılar. Binâenaleyh sizler bu durumu dikkate almalısınız; eğer nifaka düşerseniz, bütün değerinizi kaybedersiniz. Nitekim sizden çok daha değerli olan sahâbe bile nifaka düşünce bütün değerini kaybetmişti.

٩١٩٦- (خ- ابن أبي مليكة) قال : « أدركتُ ثلاثين من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم قد شهدوا بَدْرا ، كلهم يخاف النفاق على نفسه ، ولا يأمن المكر على دينه ، ما منهم من أحد يقول: إنه على إيمان جبريل وميكائيل ». أخرجه البخاري في ترجمة باب.

9.196- İbn Ebî Müleyke anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) ashâbından olup Bedir savaşına katılan otuz kişiye yetiştim, hepsi de kendi hesabına nifaktan korkuyor ve dininde fitneye düşmekten kendisini emniyette görmüyordu. İçlerinde; *'İmanının, Cebrâîl'in ve Mîkâîl'in imanı gibi (sağlam ve nifaktan uzak) olduğunu'* söyleyen hiç kimse yoktu."[18]

---

[17] **Buharî**, Tefsîr, 4/25.

[18] **Buharî**, İman, 36.

İZAH

Ümmetin en hayırlısı, Rasûlullah'ın (as.) ashâbıdır. Ashâbın en hayırlısı da **Bedir** ehlidir. **Bedir** ehli bile imanının selâmetinden endişe ediyorsa, az önce geçen rivâyette **Huzeyfe**'nin ne kadar haklı olduğu anlaşılır. Bu gerçek, ashâbdan sonra gelen bütün Müslümanların imanlarını korumak konusunda çok dikkatli olmaları ve imanlarından çok da emin olmamaları gerektiğini göstermektedir.

Ashâbın iman konusunda korku duyduklarını ifâde eden bu rivâyet, onların imanlarını kaybedeceklerinden endişe duydukları anlamında değildir; maksat, iman zaafiyetinin amelde nifaka yol açabileceği korkusudur. Çünkü insanın hayat boyunca nelerle karşılaşacağı ve ne işler yapacağı belli olmaz. Kaldı ki onların imanı da elbette ki **Cebrâîl**'in imanı gibi değildi. Tıpkı Bizim imanımızın **Hz. Ebû Bekir** ve **Hz. Ömer**'in imanı seviyesinde olmadığı gibi...

(ن) "nûn" harfi:

الكتاب الثامن

في النجوم

8. KİTÂB: **NÜCÛM** (Müneccimlik): **9.197-9.202**

الكتاب الثامن

في النجوم

123- NÜCÛM
(Müneccimlik)

٩١٩٧- (د- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**مَنِ اقْتَبَسَ بابا من علم النجوم لغير ما ذكر الله ، فقد اقتبس شعبة من السّحر المنجّم كاهن والكاهن ساحر، والساحر كافر**».

وفي رواية : « **مَن اقتبس علما من النجوم اقتبس شعبة من السّحر ، زاد ما زاد** ».

أخرج أبو داود الثانية ، والأولى ذكرها رزين.

9.197- Abdullah b. Abbas, Rasûlullah'ın (as.) şöyle dediğini rivâyet etti:

"Yıldızlar ilminden, Allah'ın zikrettiklerinden başka bir ilim alan, büyüden bir bölüm almıştır. Müneccim kâhindir, kâhin büyücüdür, büyücü de kâfirdir."[1]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Yıldızlardan ilim alan, büyücülükten bir bölüm almış olur. (Bilgisi) **arttıkça,** (büyücülüğü de) **artar."**

Ebû Davud, bu ikinci rivâyeti tahric etti. İlkini ise **Rezîn** rivâyet etti.

İZAH

Müneccimlik, yıldızların gökyüzündeki hareketlerinden gelecekle ilgili haberler vermektir. Yıldızların bir araya toplanmaları, ayrılmaları, doğuya-batıya kaymaları ve benzeri hareketlerinden,

---

[1] **Ebû Davud,** Tıp, 22/3905.

gelecekte meydana gelecek olaylar hakkında tahminlerde bulunmaktır.

Yıldızlar, tarihin çok eski dönemlerinden beri insanların ilgisini çekmiştir. Onların hareketlerinden de bazı bilgiler elde etmek istemişlerdir. Câhiliye döneminde de insanların bu hususa meyli hayli fazla idi. Şüphesiz aynı ilgi günümüzde de dünyanın her tarafında görülmektedir. Bugün daha çok astroloji adıyla bilinen bu konu ile insanlar yine yakından ilgilenmektedirler.

Yukarıdaki hadîste bunun haram olduğu, bu yolla sağlam bilgiler elde etmenin mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Çünkü burada aslı-esası olmayan, sadece bu işle meşgul olan kişilerin indî kanaatlerine dayanan bir takım sözlere, ilmî gerçekler diye insanların mahkûm edilmesi söz konusudur. İnsanlığın hurâfelere mahkûm edilmesidir. Zira gaybı ve gelecekte meydana gelecek hâdiseleri Allah'tan başka kimse bilemez. Falcıların, kâhinlerin ve büyücülerin yaptıkları da bundan çok farklı bir şey değildir.

Kanâatimizce bunun yasak edilmesinin iki sebebi vardır: Biri gaybı bilmek iddiası, diğeri de olayları Allah'ın takdirine değil de yıldızlara bağlama inancıdır. Nitekim bundan sonraki hadîste, olayları Allah'ın takdirine değil de yıldızlara bağlamanın Allah'a küfretmek anlamına geldiği belirtilmektedir. Bu iki sebebe, insanları hurafelerle meşgul etmeyi de ilave etmek gerekir.

Ancak bu yasak, yıldızların, ayın ve güneşin hareketlerinden tecrübe ve bilime dayalı bazı sonuçlar çıkarmayı, bazı hesaplamalar yapmayı, yani astronomi alanına giren hususları asla kapsamaz. Astronomi bir bilim dalıdır; gök cisimlerini ve onların hareketlerini incelemektedir. Ama buradan hareketle gelecekte insanların başına gelecek olaylar hakkında kehânette bulunmaz. İşte hadîste yasaklanan bu kehânettir.

Hadîste müneccimlik, kâhinlik ve büyücülüğün küfürle tavsif edildiği görülmektedir. Kanâatimizce burada "**küfür**" kelimesinin ıstılahî anlamından ziyâde lügavî anlamı üzerinde durmak gerekir. Buna göre bu iş, hakikati örtmek, gerçeği perdelemek anlamına gelir. Bu faaliyetin ilimle, gerçeklerle uzaktan yakından alakası yoktur. Bu

kelimeyi küfran-ı nimet manasına veya sakındırmakta mübalağa manasına hamletmek de mümkündür. Buna göre bu işlerle uğraşmak, insanı küfre götürecek derecede tehlikeli bir şeydir.

İkinci rivâyetin sonundaki; "(Bilgisi) **arttıkça,** (büyücülüğü de) **artar"** cümlesi, iki şekilde anlaşılmaya müsaittir. Birine göre bu sözü Hz. Peygamber söylemiştir ve o insanın bu alanla meşguliyeti, bilgisi arttıkça, büyücülüğü de artar manasına gelir. İkinci ihtimale göre de bu söz, râvîye aittir ve Hz. Peygamber bu işi kötülemek konusunda söyledi de söyledi demektir.

٩١٩٨- (خ م ط د س- **زيد بن خالد** رضي الله عنه) قال : « صَلَّى بنا رسول الله صلى الله عليه وسلم صلاة الصبح بالحديبية في إثر سماء كانت من الليل ، فلما انصرف ، أقبل على الناس، فقال : **هل تدرون ماذا قال ربكم ؟** قالوا : الله ورسوله أعلم ، قال : **قال : أصبح من عبادي مؤمن بي، وكافر ، فأما من قال: مُطِرْنا بفضل الله ورحمته، فذلك مؤمن بي، كافر بالكوكب، وأما من قال: مُطِرْنا بنَوْء كذا وكذا، فذلك كافر بي، مؤمن بالكواكب»**. أخرجه البخاري ومسلم والموطأ وأبو داود.

وفي رواية النسائي قال : « مُطِرَ الناسُ على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال: **ألم تسمعوا ما قال ربكم الليلة؟ قال: ما أنعَمْتُ على عبادي من نعمة إلا أصبَحَ طائفة منهم بها كافرين ، يقولون: مُطرنا بنوْء كذا ، ونوْء كذا ، فأما من آمن بي وحَمِدَني على سقياي ، فذلك الذي آمن بي، وكفر بالكوكب ، ومن قال : مُطِرْنا بنوء كذا وكذا ، فذلك الذي كفر بي ، وآمن بالكوكب »**.

9.198- Zeyd b. Halid anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Hudeybiye'de bize, geceleyin yağan yağmuru müteakip sabah namazını kıldırdı. Namazı bitirince insanlara döndü ve;

"- Rabbiniz ne dedi, biliyor musunuz?" diye sordu.

"- Allah ve Rasûlü en iyisini bilir" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber şunları söyledi:

"- Yüce Allah; '*Kullarımdan bir kısmı bana iman ederek, bir kısmı da kâfir olarak sabahladı.*" *"Allah'ın fazlı ve rahmetiyle bize yağmur yağdırıldı"* ***diyen bana iman etmiş, yıldızlara küfretmiştir. Ama*** *"falan ve falan yıldızın batması veya doğması sayesinde bize yağmur yağdırıldı"* ***diyen ise bana küfretmiş, yıldızlara iman etmiştir'*** **buyurdu.**"[2]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim, Muvatta** ve **Ebû Davud** rivâyet etti.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) döneminde insanlar yağmura tutulmuştu. Hz. Peygamber;

"- Bu gece Rabbiniz ne dedi, biliyor musunuz?" dedi ve şöyle devam etti:

"Kullarıma verdiğim nimetler üzerine, bazıları ona küfrederek sabahladı. Onlar; *'Şu, şu yıldızın batması veya doğması sayesinde bize yağmur yağdırıldı'* ***dediler. Bana iman eden ve kendilerine gönderdiğim sudan dolayı bana hamd edenlere gelince, onlar gerçekten bana iman etmiş ve yıldızlara küfretmişlerdir.*** *'Şu, şu yıldızın batması veya doğması sayesinde bize yağmur yağdırıldı'* ***diyenler ise, bana küfretmiş, yıldızlara iman etmiştir."***

İZAH

Yağmuru bazı yıldızların batmasına veya doğmasına bağlamak, şüphesiz küfürdür. Çünkü her konuda olduğu gibi, bütün tabiat olaylarında da tamamen Allah'ın kazası ve takdiri geçerlidir. Tecrübeye dayanarak bazı hareketleri, meydana gelecek olayları bilmek için bir alâmet olarak görmek ise elbette ki küfrü gerektirmez.

"Ona küfrederek sabahladı" cümlesindeki zamir, nimetlere râcidir. Buna göre buradaki "**küfür**" kelimesini, küfran-ı nimet, veya o nimetlerin gerçek kaynağını görmemek manasına hamletmek gerekir.

---

[2] **Buharî**, Ezân, 156; İstiska, 28; Meğâzî, 36; Tevhîd, 35; **Müslim**, İman, 32/125; **Muvatta**, İstiska, 3/4; **Ebû Davud**, Tıp, 22/3906; **Nesaî**, İstiska, 16.

"Şu, şu yıldızın batması veya doğması sayesinde bize yağmur yağdırıldı" cümlesi, Hz. Peygamber döneminde insanlar arasındaki yaygın bir inancı göstermektedir.

٩١٩٩- (م س- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم :
«ألم تَرَوْا إلى ما قال ربُّكم ؟ قال : ما أنعمتُ على عبادي من نعمة إلا أصبح فريق منهم بها كافرين، يقولون : الكوكبُ ، وبالكوكب ».
وفي رواية : أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **ما أنزل الله من السماء من بركة إلا أصبح فريق من الناس بها كافرين، يُنزِلُ الله الغيث، فيقولون: الكوكبُ كذا وكذا** ». أخرجه مسلم.
وفي رواية النسائي ، قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **قال الله عز وجل: ما أنعَمْتُ على عبادي من نعمة إلا أصبح فريق منهم بها كافرين ، يقولون : الكوكبُ ، وبالكوكب** ».

9.199- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.);

"- Rabbinizin ne söylediğini görmüyor musunuz?" dedi ve şöyle devam etti:

"Kullarıma ihsân ettiğim nimetlere bir gurup insan küfretmiştir. Çünkü onlar; '(Onu) yıldız (verdi), yıldız (verdi)' diyorlar.[3]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Allah'ın gökten indirdiği berekete bazı insanlar küfrediyorlar. Allah yağmur indiriyor, onlar ise; *'yıldız şöyle yaptı, böyle yaptı'* **diyorlar."**

Bunları **Müslim** tahric etti. **Nesaî**'nin rivâyeti de şöyledir:

"Azîz ve Celîl olan Allah şöyle buyurdu:

"Kullarıma ihsân ettiğim bir nimete, insanlardan bazıları küfrederek sabahladı. Onlar; *'yıldız şöyle yaptı, böyle yaptı'* **diyorlar."**

[3] **Müslim**, İman, 32/126; **Nesaî**, İstiska, 16.

٩٢٠٠- (س- **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**لَوْ أَمْسَكَ الله القَطْرَ عن عباده خمس سنين، ثم أرسله، لأَصْبَحَتْ طائفة من الناس كافرين يقولون: سُقِينا بِنَوْءِ المِجْدَح**». أخرجه النسائي.

9.200- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Allah kullarından yağmuru beş yıl kesse, sonra tekrar gönderse, yine de insanlardan bazıları; *'Micdeh yıldızı sayesinde yağmura kavuştuk'* diyerek küfrederler."[4]

٩٢٠١- (ط- **أبو هريرة** رضي الله عنه) أنه كان يقول - إذا أصبح وقد مُطِرَ الناس -: «مُطِرْنا بِنَوْءِ الفتح، ثم يتلو هذه الآية (**ما يفتح الله للناس من رحمة فلا ممسك لها**) [فاطر: ٢] ». أخرجه الموطأ.

9.201- Ebû Hureyre;

"Sabahleyin yağmurun yağdığını gördüğünde;

"- (Rabbimizin) açtığı (rahmet) sayesinde yağmura kavuştuk" diyor ve sonra da; ***"Allah'ın insanlar için açacağı rahmet kapısını kimse kapatamaz ve O'nun kapattığını da kimse açamaz'***[5] âyetini okuyordu.[6]

٩٢٠٢- (**قتادة [بن دعامة]**) قال: خلق الله هذه النجوم لثلاث، جعلها الله زينة للسماء، ورجوما للشياطين، وعلامات نهتدي بها، فمن تأوّل فيها غير هذا، فقد أخطأ حظّه، وأضاع نصيبه، وتكلّف ما لا يعنيه، وما لا علم له به، وما عجز عن علمه الأنبياء والملائكة، صلوات الله عليهم أجمعين».

---

4 **Nesaî**, İstiska, 16.

5 Fâtır, 2.

6 Muvatta, İstiska, 3/6. İsnâdı munkatı olan bu rivâyet, **Muvatta**'da belâğat tarîkıyla nakledilmiştir.

وعن الربيع مثله ، وزاد : والله ما جعل الله في نجم حياة أحد ولا رزقه ولا موته ، وإنما يفترون على الله الكذب ، ويتعللون بالنجوم. أخرجه...

9.202- Katâde b. Diâme şöyle dedi:

"Allah şu yıldızları üç şey için yaratmıştır:

1- Gökyüzünün süsü olmaları için,

2- (Haber toplamaya çalışan kulak hırsızı) şeytanları taşlamak için,

3- Yolumuzu bulabilmemiz için.

Kim onlar hakkında bundan başka bir te'vîlde bulunursa, hata etmiş ve nasibini kaybetmiştir. Kendisini ilgilendirmeyen, hakkında hiç bilgi sahibi olmadığı, hatta Peygamberlerin ve Meleklerin bile bilmekten âciz kaldıkları bir konuda kendini külfete sokmuş olur."[7]

RİVÂYETLER

Rebî'den gelen buna benzer bir rivâyette şu fazlalık görülür:

"Vallahi Allah, hiç kimsenin hayatını, rızkını ve ölümünü hiçbir yıldızın eline vermemiştir. Ancak insanlar, Allah'a yalan isnâd ediyorlar ve yıldızlarla oyalanıyorlar."

İZAH

Katâde'nin, yıldızların yaratılış sebebi hakkında gösterdiği üç husus, Kur'ân'da da ifâde edilmektedir. İlk iki husus, **Mülk** sûresinde, aynı âyette geçmektedir:

"Biz, dünya göğünü kandillerle süsledik ve onları şeytanlar için taşlanma yeri yaptık."[8]

"Yolumuzu bulmak" şeklinde ifâde edilen üçüncü husus da, **En'âm** sûresinde zikredilmektedir:

"Karanın ve denizin karanlıklarında, kendilerine bakıp yolunuzu bulasınız diye sizin için yıldızları yaratan O'dur."[9]

---

[7] Kaynağına işaret edilmeyen bu rivâyetin ilk bölümü **Buharî**, Bed'u'l-Halk, 3'de muallak olarak zikredilmştir.

[8] Mülk, 5.

Şüphesiz ay, güneş ve yıldızlar da Allah'ın yaratıklarıdır. Onlara da Allah hükmetmektedir ve mukadderatları da sadece Allah'ın elindedir. Binâenaleyh onların kendiliklerinden herhangi bir şeyi yaratmaya, öldürmeye, vermeye ve almaya güçleri yoktur.

[9] En'âm, 97.

ترجمة الأبواب التي أولها موم ولم تَرِدْ في حرف النون:

(النهي عن المنكر) : في كتاب الأمر بالمعروف.

(النَّفَل) : في كتاب الجهاد.

(نتف الشيب) : في كتاب الزينة.

(النقوش) : في كتاب الزينة.

(النبيذ) : في كتاب الشراب.

(النصر) : في كتاب الصحبة.

(النميمة) : في كتاب الغيبة.

(النوائب) : في كتاب الفضائل.

(النفخ والنشور) : في كتاب القيامة.

(النار) : في كتاب القيامة.

(النوح) : في كتاب الموت.

"NÛN" HARFİ İLE BAŞLADIĞI HALDE BU BÖLÜMDE YER ALMAYAN KONULAR VE BULUNDUKLARI YERLER:

Konu Adı:	Bulunduğu Yer:	Hadîs No:
Nehy Ani'l-Münker	**Emr Bi'l-Ma'rûf:**	**107-118**
Nefel (Ganimet bağışı)	**Cihâd:**	**1.177-1.187**
Netfu'ş-Şîb (Ağarmış saç)	**Zînet:**	**2.903-2.906**
Nukûş (Nakış)	**Zînet:**	**2.954-2.978**
Nebîz (Şıra, İçki)	**Şarâb:**	**3.151-3.192**
Nasr (Yardımlaşma)	**Sohbet:**	**4.803-4.806**
Nemîme (Söz Taşıma)	**Gıybet:**	**6.212-6.222**
Nevâib (Belâlar)	**Fedâil:**	**7.340-7.358**
Nefh ve Nüşûr	**Kıyâmet:**	**7.939-7.945**

بسم الله الرحمن الرحيم

حرف الهاء

ويشتمل على ثلاثة كتب:

كتاب الهجرة ، كتاب الهدية ، كتاب الهبة.

(ه) "he" harfi:

(ه) "he" harfi:

الكتاب الأول

في ذكر الهجرتين

1. KİTÂB: **HİCRETLER: 9.203-9.220**

الكتاب الأول
في ذكر الهجرتين

124- HİCRETLER

٩٢٠٣- (خ- **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « لَمْ أَعْقِلْ أَبَوَيَّ قَطُّ إلا وهما يدينان الدِّينَ ، ولم يمر علينا يوم إلا يأتينا فيه رسول الله صلى الله عليه وسلم طرفي النهار ، بُكْرة وعَشِيَّة ، فلما ابْتُلِي المسلمون ، خرج أبو بكر مهاجرا نحو أرض الحبشة ، حتى إذا بلغ بَرْكَ الغِماد ، لَقِيَهُ ابنُ الدَّغِنَة - وهو سيد القارَة - فقال: أين تريد يا أبا بكر ؟ فقال أبو بكر: أخرجني قومي ، وأريد أن أسيحَ في الأرض فأعبد ربي ، فقال ابن الدَّغنة: فإن مِثْلَكَ يا أبا بكر لا يَخْرُجُ ولا يُخرج ، إنك تَكْسِبُ المعدُومَ ، وتَصِلُ الرحم ، وتحمل الكَلَّ ، وتَقْرِي الضيف ، وتُعين على نوائب الحق ، فأنا لك جار ، فارجع فاعْبُدْ ربّك ببلدك ، فرجع ، وارتحل معه ابنُ الدَّغنة ، فطاف ابن الدُّغْنة [عشية] في أشراف كفار قريش ، فقال لهم : إن أبا بكر لا يَخْرُجُ مثله [ولا يُخرج] ، أتُخرِجُونَ رَجُلا يكسب المعدوم ، ويصل الرحم ، ويحمل الكَلَّ ، ويقري الضيف ، ويعين على نوائب الحق؟ فلم تُكَذِّب قريش بجوار ابن الدغنة - وفي رواية : فأنفذت قريش جوار ابن الدغنة - وآمنوا أبا بكر - وقالوا لابن الدغنة : مُرْ أبا بكر فَلْيَعْبُدْ رَبَّهُ في داره ، ولْيُصَلِّ فيها ، وليقرأ ما شاء ، ولا يؤذنا بذلك ، ولا يَسْتَعْلِن به ، فإنا نخشى أن يَفْتِنَ نساءنا وأبناءنا ، فقال ذلك ابن الدغنة لأبي بكر ، فلبث أبو بكر بذلك يَعْبُدُ ربه في داره، ولا يَسْتَعْلِن بصلاته ، ولا يقرأ في غير داره ، ثم بَدَا لأبي بكر ، فابتنى مسجدا بفناء داره ، وكان يصلي فيه [ويقرأ القرآن] ، فيَتَقَصَّفُ عليه نساء المشركين وأبناؤهم [وهم] يُعجبون منه ، وينظرون إليه ، وكان أبو بكر رجُلا بَكّاء ، لا يملك عينيه إذا قرأ القرآن ، فأفزع ذلك أشراف قريش من المشركين ، فأرسلوا إلى ابن الدغنة، فقدم عليهم، فقالوا: إنا كُنَّا أجَرْنا أبا بكر بجوارك على أن يعبد ربه في داره ، فقد جاوز ذلك ، فابتنى مسجدا بفناء داره ، فأعْلَنَ بالصلاة والقراءة فيه ، وإنا قد خشينا أن يَفْتِنَ نساءنا وأبناءنا ، فانهه ، فإن أحبَّ أن يقتصر على أن يعبد ربه في داره فعَلَ ، وإن أبى إلا أن يُعلن بذلك ، فَسَلْهُ أن يَرُدَّ إليك ذمّتَك ، فإنا قد كرهنا أن نُخفِرَك ،

ولَسْنا مُقرِّين لأبي بكر الاستعلانَ، قالت عائشة : فأتى ابن الدغنة إلى أبي بكر ، فقال: قد عَلِمْتَ الذي عاقَدْتُ لك عليه ، فإما أن تقتصر على ذلك ، وإما أن ترْجعَ إليَّ ذمَّتي ، فإني لا أُحبُّ أن تسمعَ العربُ أني قد أُخْفِرْتُ ذمتي في رجل عقَدْتُ له ، فقال له أبو بكر : فإني أردُّ إليك جوَارَكَ وأرضى بجوار الله - والنبي صلى الله عليه وسلم يومئذ بمكة - فقال النبي صلى الله عليه وسلم للمسلمين : **إني أُريتُ دارَ هجرتكم ، سَبِخَة ، ذاتَ نخْل ، بين لابَتَيْن - وهما الْحَرَّتان** - فهاجَرَ مَنْ هاجَرَ قِبَلَ المدينة ، ورجع عامَّةُ مَنْ كانَ بأرض الحبشة إلى المدينة ، وتَجَهَّزَ أبو بكر قِبَلَ المدينة، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **[على رِسْلِكَ]، فإني أرجو أن يُؤْذَنَ لي**، فقال أبو بكر: وهل ترجو ذلك بأبي أنت؟ قال: **نعم**، فحَبَس أبو بكر نَفْسَه على رسول الله صلى الله عليه وسلم [ليصحبه]، وعَلَفَ راحلَتَيْن كانتا عنده مِنْ وَرَق السَّمُر - وهو الخَبَط - أربعة أشهر».

قال ابن شهاب : قال عروة : قالت عائشة : « فبينا نحن يوما جُلوس في بيت أبي بكر في نَحْرِ الظَّهيرة، قال قائل لأبي بكر: هذا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم مُتَقَنِّعا ، في ساعة لم يكن يأتينا فيها، فقال أبو بكر : فداً له أبي وأمي ، والله ما جاء به في هذه الساعة إلا أمر ، قالت: فجاء رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فاستأذَن ، فأذن له ، فدخل ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم لأبي بكر: **أخْرِج مَنْ عندك** ، فقال أبو بكر: إنما هم أهلك ، بأبي أنت يا رسول الله ، قال : **فإني قد أُذنَ لي في الخروج** ، قال أبو بكر: الصحابة ، بأبي أنت يا رسول الله ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **نعم** . قال أبو بكر : فخذ ، بأبي أنت يا رسول الله ، إحدى راحلَتَيَّ هاتين ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **بالثمن** ، قالت [عائشة]: فجهزنا [هما] أَحَثَّ الجهاز ، ووضعنا لهما سُفْرَة في جِراب ، قَطَعَتْ أسماء بنت أبي بكر قطعة من نطاقها ، فرَبَطَتْ به على فَم الجراب ، فبذلك سميت ذات النطاق. قالت: ثم لحق رسول الله صلى الله عليه وسلم وأبو بكر بغَار في جَبل ثَوْر ، فمكثا فيه ثلاث ليال ، يبيت عندهما عبد الله بن أبي بكر ، وهو غلام شابٌ ثَقِف لَقِن ، يَدَّلِج من عندهما بسَحَر ، فيصبح مع قريش بمكة كبائت ، فلا يسمع أمرا يُكادان به إلا وَعَاهُ ، حتى يأتيهما بخبر ذلك حين يختلط الظلام ، ويرعَى عليهما عامر بن فُهَيرة - مولى أبي بكر - مِنْحَة من غَنَم ، فيُريحها عليهما حين تذهب

ساعة من العشاء ، فيبيتان في رِسْل - وهو [لبن] منحتهما ورضيفهما - حتى يَنْعق بهما عامر بن فهيرة بغَلَس ، يفعل ذلك [في] كل ليلة من تلك الليالي الثلاث ، واستأجر رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وأبو بكر رَجُلا مِنْ بني الدِّيل - وهو من بني عبد بن عدي - هاديا خرِّيتا - والخريت: الماهر بالهداية - قد غَمَسَ حِلْفا في آل العاص بن وائل السَّهمي ، وهو على دين كفار قريش ، فأمناه ، فدفعا إليه راحلتيهما وواعداه غار ثور بعد ثلاث ليال براحلتيهما ، فأتاهما صُبح ثلاث ، فارتحلا وانطلق معهم عامر بن فهيرة ، والدليل الدِّيلي ، فأخذ بهم طَريقَ السواحل ». وفي رواية : « طريق السَّاحل ».

قال ابن شهاب : فأخبرني عبد الرحمن بن مالك المُدْلِجيّ - وهو ابن أخي سُراقة بن جُعْشُم - أن أباه أخبره : أنه سمع سراقة بن جعشم يقول : « جاءنا رُسُل كفار قريش يجعلون في رسول الله صلى الله عليه وسلم وأبي بكر دية كل واحد منهما من قتله أو أسره ، فبينا أنا جالس في مجلس من مجالس قومي بني مُدْلج ، أقبل رجل منهم ، حتى قام علينا ونحن جلوس ، فقال: يا سراقة ، إني قد رأيتُ آنفا أسْوِدَة بالسّاحل ، أُراها محمدا وأصحابه ، قال سراقة : فعرفتُ أنهم هم ، فقلت له: إنهم ليسوا بهم ، ولكنك رأيت فلانا وفلانا انطلقوا بأعيننا ، [يبتغون ضالة لهم] ، ثم لبثت في المجلس ساعة، ثم قُمتُ فدخلت ، فأمرت جاريتي أن تخرج بفرسي وهي من وراء أكَمَة ، فتحبسها عليَّ ، فأخذتُ رُمْحي ، فخرجت به من ظهر البيت ، فخططت بزُجّه الأرض ، وخفضتُ عاليه ، حتى أتيت فرسي فركبتها ، فرفعتها تُقرب بي ، حتى دنوتُ منهم ، فعثرت بي فرسي ، فخَرَرْت عنها ، فقمت فأهويت بيدي إلى كنانتي فاستخرجت منها الأزلام ، فاستقسمت بها : أضُرُّهم أم لا ؟ فخرج الذي أكره، فركبت فرسي - وعصيت الأزلام - تقرب بي ، حتى [إذا] سمعت قراءة رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو لا يلتفت ، وأبو بكر يُكثر الالتفات : ساختْ يَدَا فرسي في الأرض حتى بلغتا الركبتين، فخررت عنها ، ثم زَجَرْتها فنَهضتْ ، فلم تكد تُخرج يديها ، فلما استوت قائمة إذا لأثر يَدَيْها عُثان ساطع في السماء مثل الدخان ، فاستقسمتُ بالأزلام ، فخرج الذي أكره ، فناديتهم بالأمان ، فوقفوا ، فركبت فرسي حتى جئتهم ، ووقع في نفسي - حين لقيتُ ما لقيتُ مِنَ الحبس عنهم - أن سَيظْهَرُ أمْرُ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقلت له : إن

قومَكَ قد جعلوا فيك الدية - وأخبرتهم أخبار ما يريد الناس بهم - وعرضْتُ عليهم الزاد والمتاع ، فلم يَرْزَآني شيئا ، ولم يسألاني ، إلا أن قال : **أخْفِ عَنّا ما استطعتَ** ، فسألته أن يكتب لي كتابَ أمْن ، فأمر عامر بن فُهيرة ، فكتب لي في رُقْعة من أدَم ، ومضى رسول الله صلى الله عليه وسلم ».

قال ابن شهاب : فأخبرني عروة بن الزبير : أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم لَقيَ الزبير في ركب من المسلمين تُجّارا قافلينَ من الشام ، فكسا الزبير رسولَ الله صلى الله عليه وسلم وأبا بكر ثيابَ بياض ، وسمع المسلمون بالمدينة بمخرج رسول الله صلى الله عليه وسلم من مكة ، فكانوا يَغْدُون كل غَداة إلى الْحَرَّة فينتظرونه ، حتى يردّهم حَرُّ الظَّهيرة ، فانقلبوا يوما بعدما أطالُوا انتظارهم، فلما آوَوْا إلى بيوتهم أوفَى رَجُل من يهود على أُطُم من آطامهم لأمر ينظر إليه ، فَبَصرَ برسول الله صلى الله عليه وسلم وأصحابه مبيضين ، يزول بهم السراب ، فلم يملك اليهودي أن قال بأعلى صوته : يا معشر العرب ، هذا جَدُّكُمْ الذي تنتظرون ، قال: فثار المسلمون إلى السلاح ، فَتلَقَوْا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم بظهر الحرّة ، فَعَدل بهِمْ ذات اليمين ، حتى نزل بهم في بني عمرو بن عوف ، وذلك يوم الاثنين من شهر ربيع الأول ، فقام أبو بكر للناس ، وجلس رسولُ الله صلى الله عليه وسلم صامتا ، فَطَفقَ مَنْ جاء من الأنصار ممَّن لم يَرَ رسول الله صلى الله عليه وسلم يُحيِّي أبا بكر ، حتى أصابت الشمسُ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فأقبل أبو بكر حتى ظَلَّلَ عليه بردائه ، فعرفَ الناس رسول الله صلى الله عليه وسلم عند ذلك ، فَلَبِثَ رسول الله صلى الله عليه وسلم في بني عمرو بن عوف بضعَ عشرةَ ليلة ، وأسَّسَ المسجد الذي أُسِّسَ على التقوى ، وصَلّى فيه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، ثم رَكبَ رَاحلَتَهُ ، فسارَ يمشي معه الناسُ ، حتى بَرَكَتْ عند مسجد الرسول صلى الله عليه وسلم بالمدينة ، وهو يُصَلّي فيه يومئذ رجَال من المسلمين ، وكان مرْبدا للتمر ، لسهل وسُهَيْل - غلامين يتيمين في حَجْر أسْعَد بن زُرارة - فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم حين بَرَكَتْ رَاحلَتُهُ : **هذا إن شاء الله المنزلُ** ، ثم دعا رسول الله صلى الله عليه وسلم الغلامين ، فساومهما بالمرْبد ليتخذه مسجدا ، فقالا: بل نَهَبُه لك يا رسول الله ، [فأبي رسول الله صلى

الله عليه وسلم أن يقبله منهما هبة حتى إبتاعه منهما] ثم بناه مسجدا ، فطفق [رسول الله] صلى الله عليه وسلم ينقل معهم اللبنَ في بنيانه، ويقول وهو ينقل اللبن :

هذا الحمالُ لا حِمالُ خَيْبَرْ   هذا أبَرّ ربنا وأطهر

ويقول :

اللهمّ إن الأجرَ أجرُ الآخرة   فارحم الأنصار والمهاجرة

فتمثل بشعر رجل من المهاجرين ، لم يسمَّ لي. قال ابن شهاب: ولم يبلغنا في الأحاديث أن رسول الله صلى الله عليه وسلم تمثل ببيت شعر تام غير هذه الأبيات. أخرجه بطوله البخاري.

وأخرج أيضا منه طرفا ، أوله قال : « هاجرَ إلى الحبشة نفر من المسلمين ، وتجهّز أبو بكر مهاجرا ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **على رِسْلك ، فإني أرجو أن يُؤذن لي** ، فقال أبو بكر : أوَ ترجوه بأبي أنت ؟ قال : **نعم** ، فحبس أبو بكر نفسه على رسول الله صلى الله عليه وسلم ».

وذكر نحوا مما قدمنا إلى قوله : «واستأجر رسول الله صلى الله عليه وسلم وأبو بكر رَجُلا من بني الديْل».

وأخرج منه طرفا آخر قالت : « استأذن النبيَّ صلى الله عليه وسلم أبو بكر في الخروج حين اشتدّ عليه الأذى ، فقال له : **أقِمْ** ، فقال : يا رسول الله ، أتطمع في أن يؤذن لك؟ فكان [رسول الله صلى الله عليه وسلم] يقول : **إني لأرجو ذلك** ، قال : فانتظره أبو بكر ، فأتاه رسول الله صلى الله عليه وسلم ذات يوم ظُهْرا ، [فناداه] ، فقال له : **أخرِجْ مَنْ عندك** ، قال أبو بكر : إنما هما ابنتاي ، فقال: **أشعرْت أنه قد أذن لي في الخروج** ؟ فقال : يا رسول الله ، الصُّحْبة ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **الصحبة** ، فقال : يا رسول الله ، عندي ناقتان ، قد كنت أعددهما للخروج ، فأعطى النبيَّ إحداهما ، وهي الجَدْعاء ، فركبا فانطلقا ، حتى أتيا الغار – وهو بثور – فتواريا فيه ، وكان عامر بن فُهيرة غلاما لعبد الله بن الطفيل بن سَخْبرة ، أخو عائشة لأمها ، وكانت لأبي بكر منْحة ، فكان يَرُوحُ بها، ويغدو عليهم ، ويصبح فيُدْلج

إليهما ، ثم يَسْرَحُ ، فلا يفطن له أحد من الرِّعاء ، فلما خرجا خرج معهما يُعْقِبانه ، حتى قدما المدينة ، فقُتل عامر بن فهيرة يوم بئر معونة.

قال هشام : فأخبرني أبي ، قال: لما قُتل الذين ببئر معونة ، وأُسر عمرو بن أمية الضَّمْري : قال له عامر بن الطفيل : مَنْ هذا ؟ - وأشار إلى قتيل - فقال له عمرو بن أمية : هذا عامر بن فهيرة، فقال : لقد رأيته بَعْدَ ما قُتل رُفِعَ إلى السماء ، حتى إني لأنظر إلى السماء بينه وبين الأرض ، ثم وُضع ، فأتى النبيَّ صلى الله عليه وسلم خبرهم ، فنعاهم ، فقال : **إن أصحابكم قد أصيبوا** ، **وإنهم قد سألوا ربَّهم** ، **فقالوا: [ربنا] أخبر عنّا إخواننا بما رضينا عنك ، ورضيت عنا، فأخبرهم عنهم**، وأُصيب فيهم يومئذ عروة بن أسماء بن الصلت ، ومنذر بن عمرو ».

وفي أخرى قالت : « لَقَلَّ يوم كان يأتي على النبي صلى الله عليه وسلم إلا يأتي فيه بَيْتَ أبي بكر أحَدَ طرَفَي النهار ، فلما أُذن له في الخروج إلى المدينة ، لم يَرُعْنا إلا وقد أتانا ظهرا ، فخُبِّر به أبو بكر ، فقال: ما جاء النبي صلى الله عليه وسلم في هذه الساعة إلا من حَدَث ، فلما دخل عليه قال لأبي بكر: **أخرج مَنْ عندك** ، قال : إنما هما ابنتاي: عائشة وأسماء ، قال : **أشعَرْتَ أنه قد أُذنَ لي في الخروج** ؟ قال : الصحبةَ يا رسول الله ، قال : **الصحبة** ، قال : يا رسولَ الله ، إن عندي ناقتين أعددتهما للخروج ، فخذ إحداهما ، قال: قد أخذتها بالثمن ».

9.203- Hz. Âişe anlatıyor:

"Ben, annemle babamın bu dine bağlı olmadan yaşadıkları bir zamanı hiç hatırlamıyorum. Günün iki tarafında, yani sabah ve akşam vakitlerinde Rasûlullah'ın (as.) bize uğramadığı bir gün de yoktu. Müslümanlar (müşrikler tarafından) belâlara uğratılınca, (babam) Ebû Bekir Habeşistan'a gitmek üzere yola çıkmıştı. Berkü'l-Ğimâd mevkiine geldiğinde, Kaare kabilesinin reisi İbnu'd-Duğunne[1] ile karşılaşmıştı. İbnu'd-Duğunne;

---

[1] **İbnu'd-Duğunne** ismi farklı şekillerde zaptedilmiştir. Bazılarına göre **İbnu'd-Değine**, bazılarına göre de **İbnu'd-Diğne**'dir. Bu zat, okçuluğu ile meşhur **Kaare** kabilesinin reisi idi. Bu kabile de **Kureyş**'in **Benû Zühre** kolunun müttefiki idi.

"- Nereye gidiyorsun, ya Ebâ Bekir?" diye sormuş, Ebû Bekir de;

"- Milletim (in baskıları ve işkence) beni vatanımdan çıkmaya mecbur etti. Bundan dolayı yeryüzünde dolaşmak ve Rabbime ibâdet etmek istiyorum" demişti. İbnu'd-Duğunne;

"- Ya Ebâ Bekir! Senin gibi bir adam ne yurdundan çıkar, ne de çıkarılır! Çünkü sen, kimsede bulunmayan en değerli malını bile ihsân eder, sıla-i rahim yapar, insanların külfetini çeker, misafiri ağırlar, borçlulara yardım edersin. Ben seni koruyacağım; dön, Rabbine kendi yurdunda ibâdet et!" demişti.

Bunun üzerine Ebû Bekir dönmüş, İbnu'd-Duğunne de onunla birlikte (Mekke'ye) gelmişti. Mekke'ye geldikleri akşam İbnu'd-Duğunne, Kureyş eşrâfını dolaşmış ve onlara;

"- Ebû Bekir gibi bir adam, ne yurdundan çıkar, ne de çıkarılır! Sizler; kimsede bulunmayan en değerli malını bile ihsân eden, sıla-i rahim yapan, insanların külfetini çeken, misafiri ağırlayan ve borçlulara yardım eden böyle bir adamı kendi vatanından nasıl çıkarırsınız?" demişti. Kureyş de, İbnu'd-Duğunne'nin Ebû Bekir'i himâyesine almasına karşı çıkmadı. –Bir rivâyette Kureyş, İbnu'd-Duğunne'nin himâyesini kabul etti-. İbnu'd-Duğunne'ye;

"- Söyle ona; Rabbine, kendi evinde ibâdet etsin! Orada namazını kılsın, istediğini okusun! Ama okuduğu şeyle bizi rahatsız etmesin! Ayrıca sesini de fazla yükseltmesin; çünkü biz, kadınlarımızın ve çocuklarımızın fitneye düşmelerinden korkuyoruz" dediler.

İbnu'd-Duğunne, Kureyş'in bu sözlerini Ebû Bekir'e nakletti. Ebû Bekir de bir müddet bu sınırlar dahilinde evinde Rabbine ibâdet etti; namazda sesini fazla yükseltmiyor, evinden başka bir yerde de Kur'ân okumuyordu. Ama bir müddet sonra Ebû Bekir başka bir şey düşündü ve evinin avlusuna namaz kılacak bir yer yaptı. Artık orada namaz kılıyor ve orada Kur'ân okuyordu. Kureyş kadınları ve çocukları da, onun namazına ve kırâatine hayret ediyor ve ona bakmak için birbirlerini itip kakıyorlardı. Ebû Bekir, çok çabuk ağlayan bir adamdı; Kur'ân okurken göz yaşlarını tutamazdı. İşte bu

---

İbnu'd-Duğunne bilahare müslüman olmuş ve **Huneyn** savaşında İslâm ordusunda yer almıştı.

durum, müşrik Kureyş eşrâfını korkuttu; hemen İbnu'd-Duğunne'ye haber gönderdiler. İbnu'd-Duğunne gelince kendisine şöyle dediler:

"- Biz, senin Ebû Bekir'e sağladığın himâyeni, Rabbine evinde ibâdet etmesi kaydıyla kabul etmiştik. Ama o ileri gitti; evinin avlusunda bir namazgâh yaptı, orada açıktan namaz kılmaya ve Kur'ân okumaya başladı. Bizler, kadınlarımızın ve çocuklarımızın fitneye düşmelerinden korkuyoruz. Binâenaleyh onu bundan vazgeçir! Eğer o, Rabbine evinde ibâdetle yetinirse, bunu yapsın! Yok eğer açıkta namaz kılmak ve Kur'ân okumakta diretirse, kendisinden, senin vermiş olduğun '*Emân*'ı iâde etmesini iste!.. Çünkü biz, sana verdiğimiz sözden caymayı doğru görmeyiz. Kaldı ki, Ebû Bekir'in alenî ibâdet etmesine de izin vermiş değiliz!"

Hz. Âişe şöyle devam eder:

"Bunun üzerine İbnu'd-Duğunne, Ebû Bekir'e geldi ve ona;

"- Benim hangi şartlarla sana koruma sağladığımı biliyorsun. Şimdi ya bu şartlara uyarsın, ya da himâyemi geri çevirirsin! Çünkü ben, birine sağlamış olduğum himâyeden caydığımı Arap milletinin işitmesini arzu etmem!" dedi. Ebû Bekir de şu karşılığı verdi:

"- Senin vermiş olduğun himâyeni sana iâde ediyor ve Yüce Allah'ın himâyesine sığınıyorum!"

O sırada Hz. Peygamber Mekke'de idi ve müslümanlara;

"- Bana, sizlerin hicret edeceği yerin, iki kara taşlık arasında ve hurmalıkların bulunduğu bir şehir olduğu gösterildi" diyerek onları hicrete teşvik ediyordu. Bunun üzerine müslümanların önemli bir kısmı Medîne'ye hicret etmişti. Daha önce Habeşistan'a gidenlerin büyük çoğunluğu da (Mekke üzerinden) Medîne'ye gittiler. Ebû Bekir de Medîne'ye gitmek üzere hazırlanmıştı. Ama Rasûlullah (as.) ona;

"- Acele etme! Bana da hicret için izin verileceğini umuyorum" dedi. Ebû Bekir;

"- Anam babam sana kurban olsun! Bunu gerçekten umuyor musun?" diye sordu. Hz. Peygamber de;

"- Evet" dedi.

Bunun üzerine Ebû Bekir, Rasûlullah'a (as.) refâkat etmek üzere bekledi. İki hecin devesini de dört ay boyunca evin içinde ağaç yapraklarıyla besledi."

İbn Şihâb (rivâyetine devam ederek), Urve'den naklen Hz. Âişe'nin şöyle dediğini anlattı:

"Bir gün öğle vakti Ebû Bekir'in evinde otururken, biri (Ebû Bekir'in kızı Esmâ veya kölesi Âmir b. Füheyre) Ebû Bekir'e;

"- Şu başı şal sarılı olarak gelen, Rasûlullah (as.) değil mi? Mûtad olmayan bir saatte bize geliyor!" dedi. Ebû Bekir de;

"- Anam babam O'na kurban olsun! Vallahi O'nu bu saatte buraya getiren mutlaka çok önemli bir iştir!" dedi.

Rasûlullah (as.) geldi, içeri girmek için izin istedi, hemen buyur edildi ve o da içeri girdi. Hz. Peygamber, Ebû Bekir'e;

"- Yanındakileri dışarı çıkar!" buyurdu. Ebû Bekir de;

"- Babam sana kurban olsun, ey Allah'ın Rasûlü! Onlar senin âilendir" diye karşılık verdi. O zaman Hz. Peygamber;

"- Bana da Mekke'den çıkmak için izin verildi" dedi. Ebû Bekir;

"- Babam sana kurban olsun, ey Allah'ın Rasûlü! Ben de refâkatinizde miyim?" deyince;

"- Evet!" buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekir;

"- Babam sana kurban olsun, ey Allah'ın Rasûlü; şu iki deveden birini beğen, al!" dedi. Rasûlullah (as.) da;

"- Ancak bedeliyle" buyurdu.

Hz. Âişe şöyle devam eder:

"Hz. Peygamber'le Ebû Bekir'in yol eşyalarını hemen hazırladık. Onlar için bir miktar azık hazırlayıp dağarcığa koyduk. Dağarcığın ağzı bağlanacağı sırada Ebû Bekir'in kızı ablam Esmâ, belindeki kuşağı yırttı ve bir parçasıyla ağzını bağladı. Bundan dolayı Esmâ'ya ***'Zâtü'n-nitâk'*** yani ***'kuşaklı'*** –bir rivâyette ***'Zâtü'n-nitâkayn'***, yani ***'İki kuşaklı'***- denildi."

Hz. Âişe der ki:

"Sonra Rasûlullah (as.) ile Ebû Bekir, Sevr dağındaki bir mağaraya gittiler. Üç gün boyunca orada gizlendiler. Ebû Bekir'in oğlu Abdullah da geceyi orada geçiriyordu. Abdullah, genç, zeki, anlayışlı ve becerikli bir çocuktu. Sabaha karşı onların yanından çıkar ve geceyi Mekke'de geçirmiş gibi Kureyş ile sabahlardı. Rasûlullah (as.) ile Ebû Bekir hakkında Kureyşlilerden işittiklerini aklında tutar, karanlık basınca da mağaraya gidip onlara haber verirdi. Ebû Bekir'in kölesi Âmir b. Füheyre de, o civarda sağmal koyun otlatır, yatsı vakti geçince koyunu onlara götürürdü. Onlar da geceyi taze süt içerek geçirirlerdi. O, kendi hayvanlarının sütü idi ve içine kızgın taş konularak ısıtılırdı. Gecenin sonuna doğru da Âmir b. Füheyre mağaranın önüne gelir, koyuna seslenirdi. Âmir, üç gece boyunca aynı şeyi yaptı.

Rasûlullah (as.) ile Ebû Bekir, Benû'd-Dîl kabilesinden –ki onlar, Abd b. Adiyy oğullarıdır- yol kılavuzluğunda mâhir birini (Abdullah b. Uraykıt el-Leysî'yi) tutmuşlardı. Bu adam, Âs b. Vâil es-Sehmî âilesi ile *halîf* olarak elini kana batırmıştı[2] ve o günlerde de Kureyş kâfirlerinin dinine bağlı idi. Ama Rasûlullah (as.) ile Ebû Bekir, ona güvenmişler, develerini ona teslim etmişler ve üç gün sonra develerle birlikte mağarada buluşmak üzere sözleşmişlerdi. Adam, üçüncü gecenin sabahında oraya geldi. Rasûlullah (as.) ile Ebû Bekir, yanlarında da İbn Füheyre olduğu halde o adamın kılavuzluğunda yola çıktılar. Adam, sahil yolunu takip ederek Medîne'ye doğru hareket etti."

İbn Şihâb şöyle dedi:[3]

---

[2] Câhiliye döneminde Araplar, iki kişi veya kabile arasında bir dostluk muâhedesi akdettiklerinde, dostluklarını ve verdikleri sözleri pekiştirmek için, bir kap içine konan kana veya kan benzeri renkli bir sıvıya ellerini batırarak yemin ederlerdi.

[3] Buradan itibaren **Sürâka** ile ilgili kısmın sonuna kadar olan bölüm, **Hz. Âişe**'den değil, **Sürâka**'dan rivâyet edilmiştir. Binâenaleyh hicret hadîsi, iç içe geçmiş farklı rivâyetlerden müteşekkildir. Hadîsin **Sürâka** olayına kadar olan kısmı **İbn Şihâb, Urve b. Zübeyr** vasıtasıyla **Hz. Âişe**'den rivâyet etmekte, **Sürâka** olayını da **Sürâka**'nın yeğeni **Abdurrahman** vasıtasıyla bizzat **Sürâka**'dan rivâyet etmektedir. **İbn Şihâb, Sürâka** olayından sonraki kısmı da yine **Urve**'den rivâyet etmekte, hadîsi **Hz. Âişe**'ye isnâd etmemektedir. Dolayısıyla rivâyetin bundan

"Abdurrahman b. Mâlik el-Müdlicî[4] –ki o, Sürâka b. Cu'şum'un kardeşinin oğludur- bana haber verdi. Ona da babası haber vermiş. Babası da Sürâka b. Cu'şum'un şöyle söylediğini işitmiş:

"Kureyş kâfirlerinin etrafa saldıkları adamları bize geldiler. Kureyşliler, Rasûlullah (as.) ile Ebû Bekir'den her birini öldüren veya esir edene (yüz, bir rivâyette de üç yüz deve) mükâfat koymuşlardı. İşte o günlerde ben, kavmim Benû Müdlic'in toplantılarından birinde oturuyordum. Kureyşlilerden biri geldi; biz oturuyorduk, o ayakta idi. Bana;

"- Ya Sürâka! Az önce ben, sâhile doğru giden karaltılar gördüm. Zannediyorum Muhammed (as.) ile arkadaşları olmalı!" dedi.

Ben de gerçekten onlar olduğunu anlamıştım. Ama ona;

"- Hayır onlar değil. Sen, yitiklerini aramak için az önce buradan gitmiş olan falan ile filanı görmüş olmalısın!" dedim. Bir müddet daha orada kaldım. Sonra kalkıp eve gittim ve câriyeme, atımı hazırlayıp çıkarmasını, tepenin arkasında beni beklemesini emrettim. Sonra ben de mızrağımı alarak evimin arka tarafından çıktım. Mızrağın (parıltısını gizlemek için) ucundaki demir kısmını yere sürtmüş, üst kısmını da aşağıya doğru tutmuştum. Nihayet atımın yanına geldim, üstüne bindim ve beni onlara yetiştirmesi için dört nala kaldırdım. Sonunda Rasûlullah (as.) ile arkadaşına yaklaştım. Tam o sırada atım sürçtü, ben de düştüm. Hemen toparlanıp kalktım ve elimi fal okları torbasına uzattım; *'Onlara zarar vereyim mi, yoksa vermeyeyim mi?'* diye karar vermek niyetiyle bir ok aldım.[5] Ama şansıma hoşlanmadığım cihet (yani zarar vermemek) çıktı. Fakat yine de fal oklarını dinlemeyip atıma atladım ve tekrar yetiştim; Hz. Peygamber'in (Kur'ân) okuyuşunu işitecek derecede yaklaştım. Hz.

---

sonraki kısmı mürseldir. Ama bu kısmı da **Hâkim**, **Urve** ve babası **Zübeyr**'den rivâyeti şeklinde vasletmiştir. Bkz., **İbn Hacer**, VII, 653.

[4] **Abdurrahman b. Mâlik b. Cu'şum el-Müdlicî**: Mekkeli râvîlerdendir. Sürâka b. Cu'şum'un kardeşinin oğludur. Amcası sürâka'dan rivâyeti vardır. Kendisinden zührî rivâyet etti. Hadîsi **Buharî** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[5] Câhiliye geleneğinde, yapılması düşünülen bir işe karar verebilmek için fal oklarına baş vurmak da vardı. Bir torbaya, birine **"Evet"**, diğerine de **"hayır"** yazılı iki ok konur, sonra bu oklardan biri çekilir ve üzerindeki yazıya göre hareket edilirdi.

Peygamber geriye dönüp bakmıyordu, ama Ebû Bekir sürekli arkaya bakıyordu. (Hz. Peygamber'in kırâati ile) atımın ön ayakları dizlerine kadar kuma battı ve ben de düştüm. Atımı kaldırmaya çalıştım, o da kalkmak için uğraştı ise de ön ayaklarını bir türlü kumdan çıkaramadı. Nihayet zorlukla doğrulduğunda, ön ayaklarının gömüldüğü yerden, ateş dumanı gibi parlak bir duman göğe doğru yükseldi. Bunun üzerine tekrar fal oklarına baş vurdum. Yine istemediğim taraf çıktı. O zaman onlara;

"- el-Amân!" diye haykırdım. Bunun üzerine durdular, ben de atıma binerek yanlarına gittim. Onları taarruzdan koruyan bu karşılaştığım olaylar benim gönlümde, Allah Rasûlünün davasının yakında başarıya ulaşacağı kanâatini uyandırdı. Bu kanâat üzerine ben, Rasûlullah'a (as.);

"- Kavmin senin başına ödül koydu" dedim ve insanların onlar hakkında neler düşündüklerini anlattım. Kendilerine bir miktar azık ve eşya teklif ettim, ama benden bir şey almadılar ve bir şey de istemediler. Sadece;

"- Gücün yeterse bizi ele verme!" dedi. Ben Rasûlullah'tan (as.), hakkımda bir **"emânnâme"** yazmasını istedim. Hemen Âmir b. Füheyre'ye emretti, o da bir deri parçasına yazıp bana verdi. Sonra Rasûlullah (as.) yoluna devam etti."[6]

İbn Şihâb dedi ki:

"Bana Urve b. Zübeyr'in haber verdiğine göre; Rasûlullah (as.) yolda, Şam'dan gelen bir ticaret kervanının içinde Zübeyr (b. Avvâm) ile karşılaşmıştı. Zübeyr, hem Rasûlullah'a (as.) ve hem de Ebû Bekir'e beyaz birer elbise verdi.[7]

---

[6] **Sürâka** bu **emânnâme**'yi uzun yıllar sakladı, nihayet **Tâif** muhasarası sırasında **Ci'râne** mevkiinde Hz. Peygamber'e vererek; **"İşte senin mektubun! Şimdi vefa ve iyilik zamanıdır"** demişti. Hz. Peygamber de kendisine güzel muâmele etmiş, o da bunun üzerine müslüman olmuştu. Bkz., **İbn Hacer**, VII, 653

[7] Bazı kaynaklarda **Zübeyr** yerine **Talha**'nın adı verilmektedir. Şârihler de **Talha** ile **Zübeyr**'in her ikisinin de ticaret kervanında bulunduğunu ve ikisinin de elbise hediye ettiklerini söyleyerek bu iki rivâyeti te'lîf cihetine gitmektedirler. Bkz., **İbn Hacer**, VII, 653-54.

Medîne'deki müslümanlar, Rasûlullah'ın (as.) Mekke'den hareket ettiğini duymuşlar ve her sabah kuşluk vakti Harre mevkiine giderek Rasûlullah'ın (as.) teşrifini öğle sıcağına kadar bekliyorlardı. Yine bir gün orada uzun süre bekledikten sonra şehre dönmüşlerdi. Tam evlerine girdikleri sırada Yahudilerden biri, kendine ait bir şeye bakmak üzere Yahudi kulelerinden birine çıkıp baktığında, Rasûlullah (as.) ile arkadaşlarının beyazlara bürünmüş olarak ve çöldeki serabı yararak gelmekte olduklarını görmüştü. Yahudi kendini alamadı, en yüksek sesiyle;

"- Ey Arap milleti! İşte, beklediğiniz devletliniz!" diye haykırdı.

Müslümanlar hemen silaha sarıldılar ve evlerinden fırlayıp Harre mevkiinde Rasûlullah'ı (as.) karşılamağa koştular. Rasûlullah (as.) Medîne'nin sağ tarafına (Kuba cihetine) doğru yöneldi. Nihayet Amr b. Avf oğullarının mahallesine geldi. O gün, Rebîulevvel ayının pazartesi günü idi.[8]

Karşılamaya gelenleri Ebû Bekir kabul etmişti. Hz. Peygamber ise susup bir kenarda oturmuştu. Ensâr'dan, Rasûlullah'ı (as.) daha önce görmeyenler de gelip Ebû Bekir'e 'hoş geldin' diyorlardı. Nihayet güneşin Rasûlullah'ın (as.) başına vurduğu ve bunun üzerine Hz. Ebû Bekir'in de hemen ridâsıyla O'nu gölgelemeye başladığı zaman insanlar Rasûlullah'ı (as.) tanıdılar.

Hz. Peygamber, Amr b. Avf oğullarında on küsür gece kaldı. Bu müddet zarfında orada, takvâ üzere kurulan mescidi inşâ etti ve bu mescidde namaz kıldı.

Müteakıben Rasûlullah (as.) devesine bindi. İnsanlar da O'nunla birlikte yola çıktılar. Medîne'ye vardıklarında Rasûlullah'ın (as.) devesi, Mescid-i Nebî'nin bulunduğu yere çöktü. O gün bazı müslümanlar orasını namazgâh edinmişlerdi. Orası daha önce, Sa'd b. Zürâre'nin himâyesinde yetişen Süheyl[9] ve Sehl[10] adlı iki yetim

---

[8] Burada ayın hangi günü olduğu belirtilmemektedir. Muhtemelen bunun sebebi de, bu konuda çok farklı rivâyetlerin var olmasıdır.

[9] **Süheyl b. Râfi' b. Ebî Amr el-Ensârî**: Sahabîdir, Ensâr'dandır. Sehl b. Râfi'in kardeşidir. Mescid-i Nebî'nin inşa edildiği arsanın sahibi idi. **Bedir** ve sonraki bütün savaşlara katıldı. Hz. Ömer döneminde vefat etti.

çocuğa ait hurma kurutmak için kullanılan harman yeri idi. Devesi buraya çökünce, Rasûlullah (as.);

"- **Burası inşâllâh bizim evimiz olacak!**" buyurdu. Sonra o iki çocuğu çağırdı ve burasını mescid yapmak için kendilerinden satın almak üzere pazarlık etmek istedi. Ama çocuklar;

"- Burayı sana hibe ediyoruz, ey Allah'ın Rasûlü" dediler. Fakat Rasûlullah (as.) onların hibelerini kabul etmedi, değeriyle satın aldı.[11] Sonra orada Mescid-i Nebî'yi inşâ etti.

Mescidin inşâsı sırasında Hz. Peygamber, insanlarla birlikte kerpiç taşımaya başladı. Taşırken de şu beyitleri okuyordu:

"Taşıdığımız şu kerpiç yükü, Hayber'in nefis hurma yükleri değildir. Ama bu, ondan daha hayırlı ve daha temizdir."

Bazen de şu beyti söylüyordu:

"Ey Allah'ım! Şüphesiz ki gerçek mükâfat, âhiret mükâfatıdır. Ensâr ve Muhâcirlere merhamet buyur!"

Hz. Peygamber, Muhâcirlerden ismini bilmediğim bir şâirin beyitlerinden örnekler söylüyordu."

İbn Şihâb dedi ki:

"Rasûlullah'ın (as.), bu beyitlerden başka tam bir şiiri örnek olarak inşâd ettiği hadîslerde bize ulaşmadı."[12]

RİVÂYETLER

Hadîsi bu uzun şekliyle Buharî rivâyet etti.

Buharî hadîsin kısa bir bölümünü tahric ettiği diğer bir rivâyetinin baş tarafı da şöyledir:

---

[10] **Sehl b. Râfi' b. Ebî Amr**: Sahabîdir. Kardeşi Süheyl'le birlikte yetim kalmışlardı. Es'ad b. Zürâre'nin himayesinde idiler. Bir deve ahırları vardı, Hz. Peygamber oraya hicretten sonra Mescid-i Nebî'yi inşa etti. Yaşı küçük olduğu için **Bedir** savaşına katılamadı, ama kardeşi Süheyl **Bedir**'e ve daha sonra yapılan bütün savaşlara katıldı.

[11] Hz. Peygamber, **Mescid-i Nebî**'nin arsasının parasını vermesini **Ebû Bekr**'e emretmiş, o da on dinar vermişti.

[12] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 45; Salât, 86; Buyû', 57; İcâre, 3, 4; Kefâlet, 4; Meğâzî, 29; Libâs, 16.

"Müslümanlardan bazıları Habeşistan'a hicret etmişti. Hz. Ebû Bekir de hicret etmek üzere hazırlanmıştı. Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"- Acele etme! Bana da (hicret için) izin verileceğini umuyorum" demişti. Hz. Ebû Bekir;

"- Babam sana kurban olsun, gerçekten bunu umuyor musun?" diye sorunca;

"- Evet" buyurmuştu. Bunun üzerine Ebû Bekir, Rasûlullah'ı (as.) beklemeye başladı.

Müteâkiben **Buharî**; "Rasûlullah (as.) ile Ebû Bekir, Benû'd-Dîl kabilesinden bir kılavuz tutmuşlardı" cümlesine kadar olan kısmı yukarıdakine benzer şekilde zikretti.

Diğer bir rivâyetinde **Buharî**, hadîsin yine başka bir kısmını daha tahric etti:

"Müşriklerin eziyetleri artınca, Ebû Bekir, Mekke'den ayrılmak üzere Rasûlullah'tan (as.) izin istemiş, ama Hz. Peygamber;

"- Bekle!" demişti.

"- Ey Allah'ın Rasûlü; sana da izin verilmesini mi arzu ediyorsun?" diye sorunca, Hz. Peygamber;

"- Evet, bu iznin verileceğini kesinlikle umuyorum" demişti.

Sonra Hz. Âişe, rivâyetine şöyle devam etti:

"Bunun üzerine Ebû Bekir, Hz. Peygamber'i bekledi. Nihayet bir gün Rasûlullah (as.) öğle vakti bize geldi, Ebû Bekir'e şöyle dedi:

"- Yanındakileri dışarı çıkar!"

"- Onlar sadece benim iki kızımdır."

"- Bana Mekke'den çıkmak için izin verildiğini biliyor musun?"

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben de refâkatinizde miyim?"

"- Sen de beraberimdesin."[13]

Bunun üzerine Ebû Bekir;

---

[13] **Hz. Âişe**'den gelen bir rivâyete göre Rasûlullah'ın (as.) bu cevabı üzerine **Ebû Bekir** sevinçten ağlamıştı. **Hz. Âişe**'nin de; **"Ben bir insanın sevinçten ağlayabileceğini daha önce hiç bilmezdim"** dediği rivâyet edilir..

"- Ey Allah'ın Rasûlü; benim iki tane devem var; onları hicret için hazırlamıştım" dedi ve develerden kulağı kesik olanını Hz. Peygamber'e verdi. Sonra develerine bindiler ve hareket ettiler. Sevr dağındaki mağaraya gittiler ve orada saklandılar.

Ebû Bekir'in sağmal koyunları vardı. Onları Âişe'nin ana tarafından kardeşi Abdullah b. et-Tufeyl b. Sahbere'nin[14] hizmetçisi Âmir b. Füheyre otlatıyordu. Sabahleyin sürüyü onların bulunduğu tarafa doğru götürüyor, akşam da yine onlara gidiyordu. Sonra hayvanları otlağa salıyor ve kimse ondan şüphelenmiyordu. Hz. Peygamber'le Ebû Bekir oradan çıktıklarında, Âmir de Medîne'ye gelinceye kadar onların peşinden gitmişti. Âmir, Bi'r-i Maûne'de şehîd edildi."

Hişâm (b. Urve) şöyle dedi:

"Bana babam (Urve b. Zübeyr) şöyle anlattı:

"Bi'r-i Maûne'de sahâbelerin öldürüldüğü ve Amr b. Umeyye ed-Damrî'nin esir alındığı gün, müşriklerin başı Âmir b. Tufeyl, ona ölülerden birini göstererek;

"- Bu kimdir?" diye sormuş, Amr b. Umeyye de;

"- O, Âmir b. Füheyre'dir" demişti. Bunun üzerine Âmir b. Tufeyl hayretle;

"- Vallahi, onun öldürüldükten sonra göğe yükseltildiğini, hatta göğün, onunla yer arasında kaldığını, sonra tekrar yere indirildiğini gördüm" dedi.

Bi'r-i Maûne şehîdlerinin haberi (Cebrâil vasıtasıyla) Hz. Peygamber'e ulaştı, Hz. Peygamber de bunu ashâbına şöyle haber verdi:

"- **Arkadaşlarınız şehîd edildiler. Onlar Rablerinden; *'Ey Rabbimiz! Bizim senden razı, senin de bizden razı olduğunu***

---

[14] **Hz. Âişe**'nin annesi **Ümmü Rûman**, daha önce **Ebû't-Tufeyl**'in karısı idi. **Ebû't-Tufeyl**, İslâm'dan önce **Mekke**'ye gelmiş ve **Ebû Bekir** ile yeminli dost olmuştu. Sonra **Ebû't-Tufeyl** ölünce, karısı **Ümmü Rûman, Ebû Bekir**'le evlenmişti.

Hadîste **Hz. Âişe**'nin anne bir kardeşinin adı, **Abdullah b. Tufeyl** olarak verilmektedir. **İbn Hacer**, burada râvînin hatasından kaynaklanan bir yanlışlık bulunduğunu, bu ismin doğru şeklinin **Tufeyl b. Abdullah** olduğunu söylemektedir. **Hz. Ebû Bekir, Âmir b. Füheyre**'yi işte bu **Tufeyl**'den satın almıştı. Bkz., **İbn Hacer**, VIII, 145.

***dünyadaki kardeşlerimize haber ver!'* diye talepte bulundular. Allah da onların durumunu bana haber verdi."**

O gün Bi'r-i Maûne'de, ashâbdan Urve b. Esmâ' b. es-Salt[15] ve Münzir b. Amr[16] da şehîd edilmişti."[17]

Nihayet **Buharî**'nin başka bir rivâyetine göre de Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.), günün iki tarafında Ebû Bekir'in evine gelmediği gün sayısı çok azdır. Kendisine Medîne'ye hicret etme izni verilince, bizi, O'nun (mutad olmayan) öğle vaktinde gelmesi korkutmuştu. O'nun gelişi Ebû Bekir'e haber verilince;

"- Hz. Peygamber'i bu saatte buraya getiren, mutlaka önemli bir olaydır" demişti. İçeri girince, Ebû Bekir'e;

"- Yanındakileri dışarı çıkar!" demiş, Ebû Bekir de;

"- Onlar sadece benim iki kızımdır; Âişe ile Esmâ'dır" karşılığını vermişti. Hz. Peygamber;

"- Bana hicret için izin verildiğini biliyor musun?" deyince, Ebû Bekir;

"- Ben de refâkatinizde miyim, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sormuş, Rasûlullah (as.) da;

---

[15] **Urve b. Esmâ b. es-Salt b. Habîb b. Hârise es-Sülemî el-Ensârî**: Sahabîdir. Amr b. Avf âilesinin halîfi idi. **Bi'r-i Maûne**'de şehîd edildi.

[16] **el-Münzir b. Amr b. Huneys b. Hârise el-Hazrecî el-Ensârî es-Sâidî**: **Akabe** bîatına katılan Medîneli sahabîlerdendir. Okur yazardı. **Bedir** ve **Uhud** savaşlarına katıldı Hicretin dördüncü yılında **Bi'r-i Maûne**'ye gönderilen yetmiş kişilik öğretmenler gurubunun reisi idi. **Bi'r-i Maûne**'de kendilerine düzenlenen alçakça bir baskın sonucunda arkadaşlarıyla birlikte şehid edilmişti.

[17] **Câmiu'l-Usûl**'de yer almamakla beraber **Buharî**'de bu rivâyetin sonunda şu ifâde görülmektedir: *"O gün Urve b. Esmâ şehid edilmiş; Zübeyr'in oğlu Urve'ye bundan dolayı Urve adı verilmişti. Komutan Münzir b. Amr da şehîd edilmişti, Zübeyr'in diğer oğlu Münzir'e de bundan dolayı Münzir adı verilmişti."* Ancak **İbn Hacer, Urve b. Esmâ**'nın ölümü ile **Urve b. Zübeyr**'in doğumu arasında on yıldan fazla bir zaman bulunduğunu, üstelik **Zübeyr** ile **Urve b. Esmâ** arasında bir akrabalık bulunmadığını gerekçe göstererek bu isim olayını şüphe ile karşılamaktadır. Bkz., VIII, 146. Bu ifâdenin **Câmiu'l-Usûl**'de yer almamış olması da, sadece **Buharî**'nin bazı nüshalarında bulunduğunu göstermektedir. Muhtemelen **İbnu'l-Esîr**'in elinde bulunan **Buharî** nüshası, rivâyetin doğru şeklini yansıtmaktadır.

"- Evet, sen de yanımdasın" buyurmuştu. Bunun üzerine Ebû Bekir;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bende iki tane deve var, onları hicret için hazırlamıştım; birini al!" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Ücretiyle alırım" buyurdu.[18]

İZAH

Buharî'nin en uzun rivâyetlerinden olan hicret hadîsi, iç içe girmiş üç ayrı hadîsten oluşmaktadır. Bunun ilk kısmı **Hz. Âişe**'den, ikinci kısmı **Sürâka**'dan, üçüncü kısmı da **Urve**'den mürsel olarak rivâyet edilmektedir. Böyle bir usûl, muhaddisler tarafından benimsenen ve çok görülen bir usûl değildir. Ama hicret olayını da, ancak bu üç rivâyet birlikte olduğu zaman bütünüyle görmek mümkün olmaktadır. İşte **Buharî** de hicret hâdisesini bütün olarak vermek istediği için bu rivâyetleri bir arada zikretmiştir.

Bilindiği üzere Hz. Peygamber, Medîneli müslümanlarla gerçekleştirdiği iki **Akabe** bîatından sonra Mekkeli müslümanlara **Medîne**'ye hicret etmelerini tavsiye etmişti. Müslümanlar da buna uyarak bazen gizli, bazen alenen doğup büyüdükleri **Mekke**'yi bırakıp **Medîne**'ye hicrete başlamışlardı. Hatta **Habeşistan**'a hicret eden müslümanların büyük ekseriyeti de, **Mekke**'deki müslümanların **Medîne**'ye yerleşmeye karar verdiklerini duyunca, hemen **Mekke**'ye dönmüşler, oradan da **Medîne**'ye hicret etmişlerdi.

Nihayet Rasûlullah'a (as.) da hicret izni verilmişti. Elli yılı aşkın hayatını geçirdiği, içinde pek çok hatıralarının bulunduğu yurdunu terk etmek, şüphesiz Hz. Peygamber'e çok ağır gelmişti. Bu sıkıntısını da; **"Ey Mekke! Eğer senden çıkarılmasaydım, asla seni bırakmazdım"** sözleriyle dile getirmişti.

Gerekli hazırlığını tamamlayan Hz. Peygamber, Perşembe gecesi **Mekke**'den ayrılmaya karar verir. Cebrâîl'in tavsiyesi ile o gece yatağına yatmaz, **Hz. Ali**'yi yatırır. Çünkü evi müşrikler tarafından kuşatılmıştı; müşrikler baskın yaparak kendisini yakalayıp

---

[18] **Kasvâ** adlı bu deveyi Hz. Peygamber, **Ebû Bekir**'den 800 dirheme satın almıştı. Deve, **Hz. Ebû Bekir**'in hilâfeti sırasında ölmüştü.

öldürmeye karar vermişlerdi. Hz. Peygamber yerden bir avuç toprak almış, evini kuşatan müşriklere doğru serpmiş ve sonra da Yâsîn sûresini okuyarak aralarından çekip gitmişti. *"Onların önlerine ve arkalarına setler çektik ve üzerlerine perdeler geçirdik; artık onlar görmezler"*[19] âyeti gereği müşrikler, aralarından geçen Hz. Peygamber'i göremediler.

Hz. Peygamber **Ebû Bekîr**'in evine gitmiş, oradan da **Mekke** yakınında bulunan **Sevr** dağındaki bir mağaraya gizlenmişlerdi. Müşrikler sabahleyin izlerini takip ederek **Sevr** mağarasına kadar gelmişler, ama mağaranın ağzının örümcek ağıyla kapatıldığını görünce, içeriye bakmak ihtiyacını bile duymamışlardı.

Bu olayda Yüce Allah'ın kudreti yanında insanın aczi ve zavallılığı da görülmektedir. Yüce Mevlâ dilerse kulunu bir örümcek ağıyla bir koruyacak güçte, ama insan bir örümcek ağını bile geçemeyecek kadar zavallıdır!

Üç gün **Sevr** mağarasında saklandıktan sonra **Medîne**'ye doğru hareket eden Hz. Peygamber, bir haftalık bir yolculuktan sonra **Medîne** yakınındaki **Kuba** köyüne ulaşır. Benû Hâris kabilesinden, bir rivâyete göre **Sa'd b. Hayseme**'ye, diğer bir rivâyete göre de **Gülsüm b. Hidm**'e misafir olur ve orada yaklaşık iki hafta kalır. Bu süre içinde orada, İslâm tarihinde bir dönüm noktasının habercisi olan Kuba mescidini binâ eder. Kur'ân-ı Kerîm'de *"İlk günden beri takvâ üzere kurulan mescid"*[20] diye tavsif edilen Kuba mescidi, İslâm'ın gelişme döneminin başlangıcını ifâde etmesi açısından fevkalâde önemlidir. O, esâretten hükümranlığa geçişin, bâtıldan hakka, zulümden adâlete dönüşün habercisiydi. Nitekim Hz. Peygamber de burayı hiç unutmamış ve hayatı boyunca her Cumartesi günü yaya veya binitli olarak **Kuba** mescidini ziyaret ederek orada namaz kılmıştı. Bu mescidin inşâsında da bizzat çalışmıştı.

Müteâkıben Hz. Peygamber Rebîulevvel ayının 22'si Cuma günü **Kuba**'dan **Medîne**'ye hareket etmiş ve önünde devesinin çöktüğü **Ebû Eyyub el-Ensârî**'nin evinde yedi ay misafir kalmıştı.

---

[19] Yâsîn, 9.

[20] Tevbe, 108.

HİCRETİN MANA VE ÖNEMİ

Hicret, hiç şüphesiz ki İslâm tarihinin en önemli olayıdır. İslâm'ın kaderini değiştiren çok mühim bir hâdise, ciddi bir dönüm noktasıdır. Müslüman olan herkesin kendi başına kaldığı, bölük-pörçük ve dağınık bir hayat tarzından, devlet düzenine geçişin ilk adımıdır. Cemâatten devlete, pasiften aktife geçişin başlangıcıdır. Bu itibarla İslâm tarihinin gerçekten en önemli olayıdır.

Müşriklerin uyguladıkları baskı ve zulüm, müslümanların başka bir yerde toplanıp bir güç merkezi oluşturmalarına ve neticede de devlet düzenine geçmelerine yol açmıştır. Şüphesiz her şey Yüce Allah'ın takdiri iledir; ama o baskı ve zulmün, neticede İslâm Devletine zemin hazırladığı da bir vâkıadır. İşte hicret, İslâm Devleti'nin kuruluşunu sağladığı için çok önemli bir hâdisedir. İlk dönemlerde müslüman olan herkesin **Medîne**'ye hicret etmesinin farz kılınması da, bu devletleşme ve merkezî bir güç oluşturma sürecine büyük hız kazandırmıştır.

Müslümanlar, hicretle **Medîne**'de siyasî bir güce, bir merkeze ve bir Devlet'e kavuşmuşlardır. Hz. Peygamber'in **Medîne**'ye gittiğinde yaptığı ilk önemli iş, müslümanlar arasında kardeşlik sağlamak ise, en az bunun kadar önemli bir iş de **Medîne**'de yaşayan müslümanlar, müşrikler ve Yahudiler arasında **"Medîne Vesikası"** diye bilinen yazılı bir anayasa hazırlamasıdır. Şüphesiz bu, devletleşme sürecinin en önemli belgesidir.

Rasûlullah (as.) bir yandan civardaki kabilelerle ittifaklar, saldırmazlık ve yardımlaşma anlaşmaları akdederken, diğer yandan da müslümanların **Medîne**'ye hicret etmelerinin farz olduğunu ilan ediyordu. Hatta İslâm'ı kabul edenlerin bîatlarını **"hicret"** şartı ile kabul ediyordu. Böylece orada bir güç ve kuvvet unsuru sağlanmaya çalışılıyordu. Sonra da ordusu, okulu, vergi düzeni ve istihbaratı ile devletin bütün önemli kurumlarını tesis ediyor.

Hicretin bir anlamı da; her türlü baskı ve zulme karşı direnmek, her şeye rağmen yine de mücadeleyi sürdürmek, asla teslim olmamak, zayıflık ve güçsüzlük bahânesiyle her şeye rıza göstermemektir. Müslümanlar **Mekke**'de meşru müdâfaayı bile terk

edip dinlerini yaşamak istemişler, ama buna bile izin verilmemişti. Yine de **"madem ki şartlar bunu gerektiriyor, ne yapalım, kabul!"** dememişler, düşüncelerini özgürce ifâde edebilecekleri ve inançlarının gereğini özgürce yerine getirebilecekleri çareler aramışlardı. İşte hicret, bu çarenin adıdır. Zaten İslâm da, çaresizliğe çare bulmanın yoludur. Bu durumda hicret bir kaçış değil, bir çıkış yolu ve bir çaredir.

Nitekim bir âyet-i kerîmede şöyle buyurulmaktadır:

"Melekler, kendilerine zulmedenlerin canlarını almaya geldiklerinde; **'Ne iş yapıyordunuz?'** *diye soracaklar. Onlar da;* **'Biz yeryüzünde güçsüz idik'** *diye karşılık verecekler. O zaman melekler;* **'Allah'ın dünyası geniş değil miydi, hicret etseydiniz ya?!'** *diyecekler. Onların gideceği yer cehennemdir, orası ne kötü bir dönüş yeridir!"*[21]

Hicret, hiç şüphesiz İslâm'ın bir dünya dini olduğunu da göstermektedir. Kâinatın Rabbi bu yüce dini insanlara, sadece kalplerin dar kalıpları arasında kalsın veya mabetlerin kalın duvarları arasında mahpus yaşasın diye göndermemiştir. İşte hicret, İslâm'ın bunun için gönderilmediğinin göstergesidir.

Bu münasebetle günümüzde İslâm'ı yaşamak konusunda bazı çevrelerin öne sürdüğü argümanlara, hayret edilecek derecede benzerlik arz etmesi itibariyle, Mekkeli müşriklerin yukarıdaki rivâyette de geçen bir sözüne dikkat çekmeyi faydalı buluyorum:

İzahına çalıştığımız hadîste müşrikler **Hz. Ebû Bekir**'e; **"Rabbine, kendi evinde ibâdet et! Namazını kıl, istediğini de evinde oku! Ama okuduğun şeylerle, sözlerinle bizi rahatsız etme! Sesini de, öyle herkesin duyacağı şekilde fazla yükseltme!"** kaydıyla dinini istediği gibi yaşayabileceğini, özgür olduğunu söylüyorlar. Yani evinde istediğini yapabilirsin; ibâdet edebilir, Kur'ân okuyabilirsin, ama kamusal alana asla çıkamazsın! Serbest olarak düşüncelerini ve inançlarını açıklayamazsın! İnançlarını da kamusal alana taşıyamaz, dinini her yerde yaşayamazsın! Onların bu

[21] Nisâ, 97.

tavrı, kanâatimce bugün bazı çevrelerin İslâm'ı yaşamak konusundaki görüşleriyle birebir benzeşmektedir.

Müşrikler, **Ebû Bekir**'in inançlarını açıkça dile getirmesini de şu gerekçe ile kabul etmiyorlar: **"Sesini yükseltme; çünkü biz, kadınlarımızın ve çocuklarımızın fitneye düşmelerinden korkuyoruz."** Çünkü kadınlar ve gençler, o azgınlar gibi militan, onlar gibi ön yargılı ve onlar gibi zulmün maşası değildiler. Henüz o kadar katı hâle gelmemişlerdi. Bundan dolayı **Ebû Bekir**'in sözlerinden etkilenebilirlerdi. Doğruyu ve hakkı gördüklerinde onu benimseyebilirlerdi. Öyleyse çare, onların doğruyu ve hakkı duymalarını engellemektir. Bu sözler de, günümüzdeki iddialarla büyük ölçüde benzerlik arz etmektedir.

ÂMİR B. FÜHEYRE

İzahına çalıştığımız hadîste ismi sıkça geçen **Âmir b. Füheyre**, Hz. Peygamber henüz Dârulerkam'a çekilmeden önce müslüman olan ve bundan dolayı ağır işkencelere maruz kalan kölelerdendir. **Hz. Ebû Bekir** tarafından satın alınıp âzâd edildi. **Hz. Ebû Bekir**'in koyunlarının çobanlığını yapmakta idi. Hicret sırasında sürüsünü **Sevr** mağarasına doğru sürerek Hz. Peygamber'e süt ve yiyecek götürürdü. Daha sonra da Hz. Peygamber ve **Ebû Bekir**'le birlikte **Medîne**'ye hicret etti. Rasûlullah'ın (as.) emriyle **Sürâka**'ya emânnâme yazmasından, onun okur yazar olduğu anlaşılmaktadır.

Bedir ve **Uhud** savaşlarına da katılan **Âmir**, Hz. Peygamber tarafından **Necid** halkına gönderilen yetmiş kişilik irşâd heyetinde de yer almıştı. Heyet, **Bi'r-i Maûne**'ye geldiğinde tuzağa düşürülmüş; **Âmir** de Benû Kilâb kabilesinden **Cebbâr b. Sülmâ**'nın attığı ve sırtından girip göğsünden çıkan mızrakla şehîd edilmişti. Henüz kırk yaşında olan **Âmir** o anda; **"Vallahi ben kazandım"** diye haykırmıştı. Öldürdüğü insanın bu sözüne bir mana veremeyen **Cebbâr** günlerce düşünmüş, **Dahhâk b. Süfyân**'a gidip bunun anlamını sormuş, o da; **"Cenneti kazandığını kastetti"** demişti. Bunun üzerine **Cebbâr** da müslüman olmuştu.

Hadîste de ifâde edildiği üzere, **Bi'r-i Maûne**'de bu baskını düzenleyenlerin reisi olan **Âmir b. Tufeyl, Âmir b. Füheyre**'nin naaşının göklere yükseltildiğini, sonra tekrar yere indirildiğini bizzat görmüştü. **Âmir**, melekler tarafından cesedi göklere yükseltilen saâdet kervanının önde gelenlerindendi.

SÜRÂKA

Tam adı; **Ebû Süfyan, Sürâka b. Mâlik b. Cu'şum el-Müdlicî el-Kinânî**'dir. Meşhur sahabîdir. **Enes b. Mâlik**'in de ifâde ettiği gibi; **Sürâka** sabahleyin Hz. Peygamber'i öldürmek üzere yola çıkmışken, gördüğü fevkalade şeyler üzerine akşama doğru O'nu korumaya çalışan bir silah haline gelmişti. Hadîste de ifâde edildiği üzere Hz. Peygamber'e yetiştiği halde her defasında atı kuma saplanmış, bir türlü O'na dokunamamıştı. 9206 numaralı hadîste görüleceği üzere **Sürâka**'nın başına gelen bu durum, Hz. Peygamber'in duâsının neticesiydi; Hz. Peygamber **Sürâka**'yı görünce; **"Allah'ım, onu düşür!"** diye duâ etmişti. Bunun bir tesadüf olmadığını anlayan **Sürâka** kendini tanıttıktan sonra;

"- Bana güvenin! Şunu bilin ki, geçmişte benden size bir zarar gelmediği gibi, gelecekte de gelmeyecektir" demişti. Hz. Peygamber de ona;

"- Kisrâ'nın bileziklerini takınca ne hissedeceksin ya Sürâka?" buyurmuştu. O gün için bundan bir şey anlamayan **Sürâka, Hz. Ömer** döneminde **Kisrâ b. Hürmüz**'ün **Irak**'tan getirilen bileziklerinin ve tâcının bizzat **Hz. Ömer** tarafından kendisine verildiğinde o sözü hatırlamıştı.[22]

Sürâka;

"- Ey Allah'ın elçisi; ne dilersen emret!" demiş, Hz. Peygamber de;

"- Geride kal ve arkamızdan gelenleri bırakma!" talimatını vermişti. O da Hz. Peygamber'i aramaya çıkan Kureyşlilere, O'nun bu taraflarda olmadığını, başka taraflara bakmaları gerektiğini

---

[22] Bkz., **Beyhakî**, *Sünen*, VI, 357-57, h., 12812, 12815; **Feyzu'l-Kadîr**, III), 499, **Tehzîbu'l-Esmâ**, I, 205, **el-Ümm**, IV, 157.

söyleyerek Rasûlullah'ı (as.) ele vermemiş, Kureyşlileri de başka taraflara sevk etmişti.

Aynı zamanda şâir olan **Sürâka**, 24/645 yılında vefat etti.

٩٢٠٤- (خ م- **البراء بن عازب** رضي الله عنه) قال : « جاء أبو بكر إلى أبي في منزله ، فاشترى منه رَحْلا ، فقال لعازب : ابعث مَعي ابنك يحمله معي إلى منزلي ، فقال لي أبي: احمله ، فحملته ، وخرج أبي معه يَنْتَقِد ثمنَه ، فقال له أبي: يا أبا بكر كيف صنعتما ليلة سَرَيْتَ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ قال : نعم ، أسرينا ليلتنا كلها ، حتى قام قائم الظَّهيرة ، وخلا الطريق فلا يمر فيه أحد ، حتى رُفِعَتْ لنا صَخْرة طويلة لها ظل لم تأت عليه الشمس بعد ، فنزلنا عندها ، فأتيت الصخرة فسوّيت بيديّ مكانا ينام فيه رسول الله صلى الله عليه وسلم في ظلها ، ثم بسطت عليه فروة ، ثم قلت: نَمْ يا رسول الله ، وأنا أَنْفُضُ لك ما حولك ، فنام ، وخرجْتُ أَنْفُضُ ما حوله ، فإذا أنا براعٍ مقبل بغنمه إلى الصخرة ، يريد منها الذي أردنا ، فلقيته ، فقلت: لمن أنت يا غلام ؟ فقال: لرجل من أهل المدينة ، فقلت: أفي غنمك لَبَن ؟ قال: نعم ، قلت: أفتحلب لي ؟ قال: نعم ، فأخذ شاة ، فقلت له: انْفُض الضَّرع من الشعر والتراب والقَذَى – قال: فرأيت البراء يضرب بيده على الأخرى ينفض -فحلب لي في قَعْب معه كُثْبَة من لبن ، قال: ومعي إداوة أَرتَوي فيها للنبي صلى الله عليه وسلم ، ليشرب منها ويتوضأ ، قال: فأتيت النبي صلى الله عليه وسلم ، فشرب منها وتوضأ ، وكرهت أن أوقظَهُ من نومه ، فوفقته قد استيقظ ، -وفي رواية : فوافقته استيقظ- فصَبَبْتُ على اللبن من الماء حتى برد أسفلُهُ ، فقلت: يا رسول الله ، اشربْ من هذا اللبن ، قال: فشرب حتى رضيتُ ، ثم قال : **أَلَمْ يَأْن للرحيل**؟ قلتُ : بلى ، قال: فارتحلنا بعد ما زالت الشمس ، وأتبعَنا سُراقة بن مالك ونحن في جَلْد من الأرض ، فقلتُ : يا رسول الله ، أُتينا ، فقال : **لا تحزن ، إن الله معنا** ، فدعا عليه رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فارتطمَتْ فَرَسُهُ إلى بطنها – أُرى – فقال: إني قد علمتُ أنكما [قد] دعوتما عَلَيَّ ، فادعوا لي ، والله لَكُمَا أن أردّ عنكما الطَّلَبَ ، فدعا رسول الله صلى الله عليه وسلم الله ، فنجا ، فرجع لا يلقَى أحدا إلا قال: كُفِيتُمْ ما ههنا ، فلا يلقى أحدا إلا ردّه [قال]: وَوَفَى لنا ».

زاد في رواية : « أن سراقة قال: وهذه كنانتي ، فخذ سهما منها ، فإنك ستمر على إبلي وغلماني بمكان كذا وكذا ، فخذ منها حاجتك ، قال : **لا حاجة لي في إبلك** ، فقدمنا المدينة ليلا ، فتنازعوا : أيهم يترل عليه [رسول الله] ؟ فقال: **أنزلُ على بني النجار أخوال عبد المطلب ، أكرمهم بذلك** ، فصَعدَ الرجال والنساء فوق البيوت ، وتفرّق الغلمان والخَدَم في الطرق ، ينادون : يا محمد ، يا رسول الله ، يا محمد ، يا رسول الله ».

وفي رواية أخرى : « جاء محمد رسول الله ». زاد في أخرى : وقال البراء : « فدخلت مع أبي بكر على أهله ، فإذا عائشة ابنتُه مُضْطجعة ، قد أصابتها حُمّى ، فرأيتُ أباها يُقبّل خدَّها ، ويقول: كيف أنت يا بُنيّة ؟ ».

وفي أخرى زيادة : أن البراء قال: « قال أبو بكر - يعني لما خرج مع رسول الله صلى الله عليه وسلم من مكة إلى المدينة - مَرَرْنا براع ، وقد عطش رسول الله صلى الله عليه وسلم ، قال أبو بكر الصديق: فأخذتُ قَدَحا فحلبت فيه لرسول الله صلى الله عليه وسلم كُثْبَة من لَبَن ، فأتيته بها ، فشرب حتى رَضيتُ ». هكذا وقع مفْصُولا من حديث الرحْل. أخرجه البخاري ومسلم.

9.204- el-Berâ b. Âzib anlatıyor:

"Ebû Bekir, babamın evine geldi ve babamdan bir binek satın aldı. Babam Âzib'e de;

"- Oğlun da benimle gelsin de hayvanı evime kadar getirsin!" dedi. Babam da;

"- Götür onu!" dedi. Ben de götürmek üzere onu aldım. Bu sırada babam da bedelini almak üzere onunla birlikte çıkmıştı. Ebû Bekir'e;

"- Ya Ebâ Bekir! Rasûlullah'la (as.) hicret ettiğiniz gece ne yaptınız?" diye sordu. Hz. Ebû Bekir şunları anlattı:

"- Evet. Bütün gece boyunca, ertesi gün de öğle vaktine kadar yol aldık. Bu süre içinde yolda hiç kimseye rastlamadık. Sonra önümüze yüksek bir kaya çıktı; kayanın, henüz güneş değmeyen bir gölgesi vardı. Orada mola verdik. Ben kayanın yanına gittim ve Hz.

Peygamber'in uyuyacağı gölgelik bir yeri düzeltip hazırladım. Sonra da oraya bir pösteki serdim. Sonra da;

"- Buyur ey Allah'ın Rasûlü; uyu! Ben, etrafı gözetlerim" dedim. Hz. Peygamber hemen uyudu, ben de etrafı gözetlemeye başladım. Bir de baktım ki bir çoban, sürüsünü kayaya doğru getiriyor! O da bizim gibi gölgede dinlenmek istiyordu. Yanına gidip sordum:

"- Kimin çobanısın delikanlı?"

"- Şehirden bir adamın."

"- Koyunlarında süt var mı?"

"- Evet."

"- Benim için sağar mısın?"

"- Tabi" dedi ve sağmak üzere bir koyunu yakaladı. Ben;

"- Hayvanın memesindeki kıl, toprak ve tozları silkele!" dedim. – Bu sırada hadîsi rivâyet eden Berâ, ellerini birbirine vurarak silkeledi-. Sonra çoban, yanındaki bir kaba bir miktar süt sağdı. Benim yanımda da, Rasûlullah'ın (as.) içmesi ve abdest alması için taşıdığım bir kap vardı; ihtiyaç halinde onu götürürdüm, o da bu kaptan içer veya abdest alırdı. (Sütü ona aktararak) Hz. Peygamber'e götürdüm. Rasûlullah (as.) uyuyordu, uyandırmak istemedim. Uyanıncaya kadar yanında durdum. Suya bir miktar su katmıştım, bu yüzden dibi biraz serinlemişti. Hz. Peygamber uyanınca;

"- Buyur ey Allah'ın Rasûlü; bu sütü iç!" dedim. O içti, ben de memnun oldum. Sonra;

"- Yola çıkma zamanı gelmedi mi?" diye sordu.

"- Evet" dedim. Güneş zevâli geçtikten sonra hareket ettik. Düz ve sert bir arazi üzerinde yol aldığımız sırada, peşimize Sürâka b. Mâlik takıldı. Ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; yetiştiler!" dedim ise de, Hz. Peygamber;

"- Endişe etme, Allah bizimledir!"[23] buyurdu ve Sürâka'ya beddua etti. Bunun üzerine atının ön ayakları karnına kadar yere saplandı. Sürâka;

"- Sizin bedduanızla bu hâle düştüğümü anladım. Benim için duâ edin de kurtulayım; vallahi ben de sizi takipçilerinizden

---

[23] Tevbe, 40.

kurtaracağım!" diye yalvardı. Hz. Peygamber duâ etti ve o da hemen kurtuldu. Sonra Sürâka döndü ve karşılaştığı herkese;

"- Ben sizin adınıza bu tarafları taradım" dedi ve kime rastladı ise hepsini geri çevirdi. O, bize verdiği sözde durdu."[24]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette şu fazlalık vardır:

"Sürâka şöyle söyledi:

"- İşte bu benim ok torbamdır; ondan bir ok al! Çünkü sen, şu şu yerlerde benim sürülerimin ve çobanlarımın yanından geçeceksin; onlardan her ihtiyacını alırsın!"

Hz. Peygamber ise;

"- Senin develerine ihtiyacım yok!" buyurdu.

Nihayet bir akşam vakti Medîne'ye geldik. İnsanlar, Rasûlullah (as.) nerede misafir kalacak diye münakaşa ettiler. Hz. Peygamber;

"- Ben Abdulmüttalib'in dayıları olan Neccâr oğullarının yanında kalacağım, böylece onlara saygı ve ikrâmda bulunacağım" dedi. Bunun üzerine erkekler, kadınlar evlerinin üzerine çıktılar, çocuklar ve hizmetçiler de yollara dağıldılar. Hepsi de;

"- *Ya Muhammed! Ya Rasûlallah! Ya Muhammed! Ya Rasûlallah!*" diye bağırıyordu.

Diğer bir rivâyete göre de; *"Allah'ın Rasûlü Muhammed (as.) geldi!"* diye bağırıyorlardı.

Başka bir rivâyette de Berâ şöyle dedi:

"Ebû Bekir'le birlikte evine gittim. Baktım ki kızı Âişe uzanmış yatıyordu, ateşlenmişti. Babası onu yanaklarından öptü ve;

"- Yavrucuğum, nasılsın?" diye hâlini sordu."

Bir başka rivâyette de şu fazlalık vardır:

"Ebû Bekir, Rasûlullah'la (as.) birlikte Mekke'den Medîne'ye doğru gidişini anlatırken şöyle dedi:

---

[24] **Buharî**, Menâkıbu'lEnsâr, 45; Lukata, 11; Menâkıb, 25; Eşribe, 12; **Müslim**, Eşribe, 10/90-91; Zühd, 19/75.

"Bir çobana rastladık. Hz. Peygamber susamıştı. Ben bir kap aldım ve Rasûlullah (as.) için ona bir miktar süt sağdım. Sütü getirdim, O içti, ben de hoşnut oldum."

İşte hicret hadîsi böyle detaylı, ama parça parça rivâyet edilmiştir. Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric ettiler.

٩٢٠٥- (خ م ت- [**أنس بن مالك الأنصاري** رضي الله عنه) قال]: قال أبو بكر: «نظرتُ إلى أقدام المشركين ونحن في الغار وهم على رؤوسنا ، فقلت: يا رسول الله، لو أن أحدهم نظر إلى قدَمَيه أبصَرَنا تحت قدميه فقال: **يا أبا بكر، ما ظنك باثنين الله ثالثهما؟**».

أخرجه البخاري ومسلم والترمذي.

9.205- Enes b. Mâlik el-Ensârî'den rivâyet edildiğine göre Ebû Bekir şöyle dedi:

"Biz mağarada iken, müşrikler başımızın üstünde duruyorlardı, hatta ben onların ayaklarını görüyordum. Hz. Peygamber'e;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Eğer onlardan biri aşağıya bakacak olsa, ayaklarının altında bizi görür" dedim.

"- Ya Ebâ Bekir! Üçüncüsü Allah olan iki kişiyi sen ne zannediyorsun?" buyurdu.[25]

٩٢٠٦- (خ- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « أقبَلَ رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى المدينة وهو مُرْدِف أبا بكر، وأبو بكر شيخ يُعرَف، ورسول الله صلى الله عليه وسلم شاب لا يعرف ، فيلقى الرجلُ أبا بكر ، فيقول: يا أبا بكر ، من هذا الرجل الذي بين يَدَيْك ؟ فيقول: هذا الرجل يهديني السبيل ، فيحسب الحاسب : إنما يعني به الطريق ، وإنما يعني به سبيل الخير ، فالتفت أبو بكر، فإذا هو بفارس قد لحقهم، فقال: يا رسول الله ، هذا فارس قد لحقنا ، فالتَفتَ نبي الله صلى الله عليه وسلم ، فقال: **اللهم اصرعه** ، فصرعَتْهُ فَرَسُهُ ، ثم قامت تُحَمْحِمُ ، فقال: يا نبي الله ، مُرْني بما شئت ، قال : **تَقِفُ مكانك ، لا تتركَنَّ أحدا يلحق بنا**

[25] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 2; Menâkıbu'l-Ensâr, 45; Tefsîr, 9/1; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 1/1; **Tirmizî**, Tefsîr, 10/3096.

، فكان أولَ النهار جاهدا على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وآخرَه مَسْلَحَة له ، فنزل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم جانب الحرة ، ثم بعث إلى الأنصار ، فجاؤوا [إلى نبي الله صلى الله عليه وسلم وأبي بكر]، فسلّموا عليهما ، وقالوا : اركبا آمنين مطاعين ، فركب نبي الله صلى الله عليه وسلم وأبو بكر ، وحَفُّوا دونهما بالسلاح ، فقيل في المدينة : جاء نبيُّ الله، جاء نبي الله ، وأشرفوا ينظرون ، ويقولون: [جاء نبي الله] فأقبل يَسيرُ حتى نزل [جانب] دار أبي أيوب الأنصاري فإنه ليُحَدِّث أهله ، إذ سمع به عبد الله بن سَلام - وهو في نخل لأهله يخترف لهم - فعجل أن يضع الذي يخترف لهم ، فجاء وهي معه ، فسمع من نبي الله صلى الله عليه وسلم ، ثم رجع إلى أهله ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أيُّ بيوت أهلنا أقرب ؟** فقال أبو أيوب : أنا يا نبي الله ، هذه داري ، وهذا بابي ، قال : **فانطلقْ فهيئ لنا مَقيلا** ، قال : قوما على بركة الله ، فلما جاء رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، جاء عبد الله بن سلام ، فقال: أشهد أنك رسول الله ، وأنك جئت بالحق، وقد علمَتْ يهودُ أني سيِّدهم وابن سيدهم ، وأعلمهم وابن أعلمهم ، فادْعُهم ، فاسألهم عنّي قبل أن يعلموا أنّي قد أسلمت ، فإنهم إن يعلموا أني قد أسلمتُ قالوا فيَّ ما ليس فيَّ ، فأرسل إليهم رسول الله صلى الله عليه وسلم ، [فأقبلوا فدخلوا عليه] فقال : **يا معشر اليهود ، ويلكم ، اتقوا الله ، فوالله الذي لا إله إلا هو إنكم لتعلمون أني رسولُ الله حقّا ، وأني جئتكم بحق ، فأسْلِمُوا**، قالوا: ما نعلَمُهُ - قالها ثلاث مرار - قال : **فأي رجل فيكم ابن سَلام ؟** قالوا: ذاك سيدنا وابن سيدنا ، وأعلمنا وابنُ أعلَمنا ، قال : **أفرأيتم إن أسلم ؟** قالوا : حاشَى لله ، ما كان ليسلم - قالها ثلاث مرار ، وردُّوا عليه - فقال : **يا ابن سلام ، اخرج عليهم** ، فخرج عليهم ، فقال : يا معشر اليهود ، اتقوا الله، فوالله الذي لا إله إلا هو ، إنكم لتعلمون أنه رسول الله جاء بحق ، قالوا : كَذَبْتَ ، فأخْرَجَهُم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم» أخرجه البخاري.

9.206- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Rasûlullah (as.), arkasında Ebû Bekir olduğu halde Medîne'ye geldi. Ebû Bekir, (saçı ağardığı için) yaşlı (görünen, ticaret yaptığı için de) tanınan bir adamdı. Rasûlullah (as.) ise genç (görünüyordu) ve tanınmıyordu. Biri Ebû Bekir'e rastladığında;

"- Ya Ebâ Bekir! Şu önündeki adam kim?" diye sorar, o da;

"- O, bana doğru yolu gösteren biridir" derdi. Bunu duyan da, onun yol gösteren kılavuz olduğunu zannederdi. Halbuki Ebû Bekir bu sözle, hayır yolunu kastediyordu.

Seyahat esnasında Ebû Bekir, bir ara arkasına döndü ve birden kendilerine bir süvarinin (Sürâka'nın) yetişmekte olduğunu gördü. Telaşla;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Bak bir atlı, bize yetişti!.." dedi. Hz. Peygamber dönüp baktı ve;

"- Allah'ım; onu düşür!" dedi. Bunun üzerine at onu hemen yere attı. Sonra at, homurdanarak ayağa kalktı. O zaman Sürâka;

"- Ey Allah'ın elçisi, bana ne istersen emret!" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Yerinde dur ve bize yetişmek isteyen hiç kimseyi bırakma!" buyurdu.

Sürâka, sabahleyin Allah'ın Rasûlüne karşı savaşan biri iken, günün sonunda O'nu koruyan bir haline gelmişti.

Sonra Hz. Peygamber taşlık kesimde (Kuba'da) konakladı. Sonra Ensâr'a haber gönderdi. Onlar da Rasûlullah (as.) ile Ebû Bekir'in yanına geldiler ve selâm verdiler;

"- Buyurun! (Düşmanlarınızdan) emîn, (dostlarınız tarafından da) itâat edilen kişiler olarak develerinize binin!" dediler. Hz. Peygamber ve Ebû Bekir de bindiler. Ensâr da silahlarıyla onların etrafını aldılar. O sırada Medîne'de;

"- Allah'ın elçisi geldi!.. Allah'ın elçisi geldi!..." diye (sevinç gösterileri yapılıyordu). İnsanlar yükseklere çıkıp O'na bakıyorlar ve;

"- Allah'ın elçisi geldi!.." diyorlardı.

Bu manzara içinde yol alan Hz. Peygamber, nihayet Ebû Eyyub el-Ensârî'nin evinin yanında indi. Orada âilesine bazı şeyler söylüyordu. Tam o sırada Abdullah b. Selâm, O'nun sözlerini işitti; kendisi hurma bahçesinde idi ve âilesine hurma topluyordu. Hurma toplamayı hemen bıraktı, topladığı hurmalarla birlikte gelip Hz. Peygamber'in sözlerini dinledi. Sonra âilesinin yanına gitti. Hz. Peygamber;

"- **Hısımlarımızın evlerinden en yakını hangisidir?"** diye sordu. Ebû Eyyub hemen;

"- Benimki ey Allah'ın elçisi! Evim işte şurada! Kapısı da bu!" dedi. Hz. Peygamber;

"- **Öyleyse git, bizim için yatacak bir yer hazırla!"** buyurdu. Ebû Eyyub da hemen gitti, gerekli hazırlığı yaptı ve derhal geri döndü Sonra da;

"- Yüce Allah'ın bereketi ile ikiniz de buyurun, kalkın!" dedi.

Hz. Peygamber eve gidince, Abdullah b. Selâm geldi ve;

"- Şehâdet ederim ki sen Allah'ın Rasûlüsün! Hiç şüphesiz sen hakkı getirdin. Yahudiler benim, kendilerinin efendisi ve efendilerinin oğlu olduğumu, en âlimleri ve en âlimlerinin oğlu olduğumu da bilirler. Onları çağır ve benim müslüman olduğumu haber vermeden kendilerine sor! Çünkü benim müslüman olduğumu öğrenirlerse, hakkımda doğru olmayan şeyler söylerler" dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (as.) Yahudilere haber gönderdi. Yahudiler gelip huzuruna girdiklerinde, onlara;

"- **Ey Yahudi milleti! Yazık olur size! Allah'tan korkun! Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki, sizler benim Allah'ın hak Rasûlü olduğumu ve size sadece hakkı getirdiğimi kesinlikle biliyorsunuz. Binâenaleyh müslüman olunuz!"** buyurdu. Onlar da üç defa;

"- Hayır bilmiyoruz!" dediler. O zaman Hz. Peygamber;

"- **İçinizde İbn Selâm nasıl bir adamdır?"** diye sordu.

"- O bizim efendimizdir, efendimizin oğludur. Bizim en âlimimiz ve en âlimimizin oğludur" dediler.

"- **Peki o müslüman olursa?"** diye sorunca;

"- Hâşâ! Vallahi Abdullah b. Selâm, asla müslüman olmaz!" dediler ve bunu üç defa tekrar ettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- **Ya İbn Selâm; dışarı çık!"** buyurdu. Abdullah da çıktı ve;

"- Ey Yahudi milleti! Allah'tan korkun! Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki, hiç şüphesiz siz, O'nun hakkı getiren Allah Rasûlü olduğunu biliyorsunuz!" dedi. O zaman Yahudiler;

"- Yalan söylüyorsun!" dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah (as.) onları huzurundan çıkardı."[26]

İZAH

Hz. Ebû Bekir, Rasûlullah'dan (as.) iki yaş daha küçüktü. Ancak saçları ağardığı için ondan daha yaşlı görünüyordu. Ayrıca ticaret amacıyla **Medîne**'ye çeşitli defalar gelip gitmiş, bu yüzden Medîneliler kendisini tanıyorlardı.

Hz. Peygamber'in dedesi **Abdulmuttalib**'in annesi **Selmâ bint Avf,** Medîneli **Neccâr** kabilesindendi. Bu yolla Benû Neccâr ile Hz. Peygamber arasında bir yakınlık söz konusu idi. **Ebû Eyyub el-Ensârî** de Neccâr kabilesindendi.

Abdullah b. Selâm, meşhur Yahudi âlimlerindendir. Hz. Peygamber **Medîne**'ye geldiğinde kendisine ilk inananlardandır. Yahudilerden ilk müslüman olandır. **Zürâre b. Evfâ**'dan gelen bir rivâyete göre **Abdullah; "Rasûlullah (as.) Medîne'ye geldiğinde, insanlar onu karşılamaya gitmişlerdi. Ben de kalabalık arasında idim. O'nun yüzüne iyice bakınca, bu yüzün yalancı yüzü olmadığını anlamıştım"** dedi.[27]

Diğer bir rivâyette de **Abdullah b. Selâm: "Ben, Allah Rasûlünün ismini ve vasfını biliyordum. Ama Hz. Peygamber Medîne'ye gelinceye kadar bunu kimseye söylemedim"** der.[28]

Buharî'deki bir rivâyete göre de **Abdullah,** Peygamber'den başka hiç kimsenin bilmediği üç soru sormuş, aldığı doğru cevaplar üzerine müslüman olmuştu. Bu üç soru da;

1- Kıyâmetin ilk alâmetinin ne olduğu,

2- Cennet ehlinin ilk yemeğinin ne olduğu,

---

[26] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 45.

[27] **Tirmizî**, Kıyâmet, 42; **İbn Mâce**, İkametu's-Salât, 174; Taâm, 1; **Dârimî**, Salât, 156; İsti'zân, 4; **Müsned**, V, 451; **İbn Ebî Şeybe**, *Musannaf*, V, 248, h., 25740; VII, 257, h., 35847; **Müstedrek**, III, 14, h., 4283; IV, 176, h., 7277; **Beyhakî**, *Sünen*, II, 502, h., 4422; **Terğîb**, I, 239, h., 907; II, 34, h., 1397.

[28] Bkz., **İbn Hacer**, VII, 666.

3- Ve çocuğun neden dolayı babasına veya annesine çektiği? idi.

Hz. Peygamber ilk soruya; "**insanları doğudan batıya sevk edecek bir ateş**"; ikincisine "**balık ciğerinin sarkan ucu**"; üçüncüsüne de "**cinsî ilişki sırasında eşlerden hangisinin suyu daha öne geçerse, çocuğun ona benzeyeceği**" cevabını vermişti.[29]

٩٢٠٧- (خ- البراء بن عازب رضي الله عنه) قال: «أول من قدم علينا من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم: مُصْعَب بن عُمير، وابنُ أم مكتوم، فجعلا يُقرآننا القرآن ، ثم جاء عَمّار وبلال وسعد، ثم جاء عمر بن الخطاب في عشرين من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم، ثم قدم النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، فما رأيتُ أهل المدينة فَرِحُوا بشيء فَرَحَهم به، حتى رأيت الولائد والصبيان يقولون: هذا رسول الله قد جاء ، فما جاء حتى قرأ : (**سبِّح اسم ربك الأعلى**) في سُوَر مثلها من المفصَّل». أخرجه البخاري.

9.207- el-Berâ b. Âzib anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) ashâbından bize (Medîne'ye) ilk gelen Mus'ab b. Umeyr ve İbn Ümmi Mektûm idi. Onlar bize Kur'ân öğretiyorlardı. Sonra Ammâr, Bilâl ve Sa'd geldi. Sonra yirmi sahâbe ile birlikte Hz. Ömer geldi. En sonunda da Rasûlullah (as.) geldi. Medînelilerin, Rasûlullah'ın (as.) gelişine sevindikleri kadar başka bir şeye sevindiklerini hatırlamıyorum. Genç kızlar ve delikanlılar;

"- İşte Rasûlullah (as.) geldi!" diyerek seviniyorlardı. "A'lâ" sûresi gibi mufassal sûrelerden sayılan bazı sûreleri okumadan Hz. Peygamber Medîne'ye gelmemişti.[30]

٩٢٠٨- (ت- جرير بن عبد الله رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **إنَّ الله تعالى أوحى إليَّ: أيَّ هؤلاء الثلاثة نزلْتَ، فهي دار هجرتك: المدينة، أو البحرين، أو قنسرين**». أخرجه الترمذي.

---

[29] **Buharî**, Enbiyâ, 1.

[30] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 46; Tefsîr, 87/1; Fedâilu'l-Kur'ân, 6.

9.208- Cerîr b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Yüce Allah bana; ***'Şu üç şehirden hangisine gidersen, orası senin hicret yurdundur; Medîne, Bahreyn veya Kınnesrîn'*** **diye vahyetti."**[31]

٩٢٠٩- (خ م- أبو موسى **[الأشعري]** رضي الله عنه) قال : « بلغَنا مَخْرَجُ رسول الله صلى الله عليه وسلم ونحن باليمن ، فخرجنا مهاجرين إليه ، أنا وأخوان لي ، أنا أصغرهم ، أحدهما أبو بُرْدة ، والآخر: أبو رُهْم – إما قال: في بِضْعَة وإما قال: في ثلاثة وخمسين ، أو اثنين وخمسين رَجُلا من قومي – قال: فركبنا سفينة ، فألقَتْنا سفينتنا إلى النجاشي بالحبشة ، فوافَقْنا جعفرَ بن أبي طالب وأصحابَه عنده ، فقال جعفر : إن رسول الله صلى الله عليه وسلم بَعثَنا ههنا ، وأمرنا بالإقامة ، [فأقيموا معنا] ، قال : فأقمنا معه حتى قدمْنا جميعا ، قال: فوافينا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم حين افتتح خيبر فأسْهَم لنا – أو قال : فأعطانا منها – وما قسم لأحد غاب عن فتح خيبر منها شيئا إلا لمنْ شَهِدَ معه ، إلا لأصحاب سفينتنا مع جعفر وأصحابه ، قسم لهم معهم ، قال : فكان ناس من الناس يقولون لنا– يعني لأهل السفينة – سبقناكم بالهجرة ، قال : فدخلت أسماءُ بنت عُمَيس – وهي ممن قدم معنا – على حفصة زوج النبي صلى الله عليه وسلم زائرة ، وقد كانت هاجرت إلى النجاشي فيمن هاجر [إليه] ، فدخل عمر على حفصة ، وأسماءُ عندها ، فقال عمر حين رأى أسماء : [من هذه ؟ قالت: أسماء] بنت عميس ، فقال عمر : آلحبشيةُ هذه؟ آلبحرية هذه ؟ فقالت أسماء : نعم ، فقال عمر: سبقناكم بالهجرة ، فنحن أحق برسول الله – صلى الله عليه وسلم – منكم ، فغضبت ، وقالت كلمة: يا عمر ، كلا والله ، كنتم مع رسول الله – صلى الله عليه وسلم – ، يُطعِم جائعكم ، ويَعِظُ جاهلكم ، وكنا في دار – أو في أرض – البُعداء البُغضاء في الحبشة ، وذلك في الله وفي رسوله ، وايْمُ الله لا أطعَمُ طعاما ، ولا أشرب شرابا حتى أذكر ما قلتَ لرسول الله ، ونحن كُنا نُؤذَى ونُخاف ، وسأذكر ذلك لرسول الله صلى الله عليه وسلم وأسأله ، ووالله لا أكذب ولا أزيغ ، ولا أزيد على ذلك ، قال : فلما جاء النبي صلى الله عليه وسلم قالت: يا

---

[31] **Tirmizî**, Menâkıb, 68/3923. Bu rivâyetin senedi zayıftır, **Tirmizî** de hadîsin garîb olduğunu söylemiştir.

نبيّ الله، إن عمر قال كذا وكذا، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **ليس بأحق بي منكم، وله لأصحابه هجرة واحدة، ولكم أنتم – أهلَ السفينة – هجرتان.**

قالت: فلقد رأيتُ أبا موسى وأصحاب السفينة يأتوني أرسالا يسألوني عن هذا الحديث ، ما مِنَ الدنيا شيء هُمْ به أفرحُ ولا أعظم في أنفسهم مما قال لهم رسول الله صلى الله عليه وسلم.

قال أبو بردة: فقالت لي أسماء: فلقد رأيتُ أبا موسى وإنه ليستعيد هذا الحديث منّي».

أخرجه البخاري ومسلم.

9.209- Ebû Musa'l-Eş'arî anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) ortaya çıktığı haberi biz Yemen'de iken gelmişti. Bu haber üzerine biz, kabilemizden elli küsür –bir rivâyette elli üç, diğer bir rivâyette elli iki- kişi ile yola çıktık. Heyette ben ve iki ağabeyim de vardı. Ağabeylerimden biri Ebû Burde, diğeri Ebû Ruhm[32] idi ve ben kardeşlerin en küçüğü idim. Bir gemiye bindik, ama gemimiz bizi Habeş Necâşî'sinin yurduna götürdü. Orada Cafer b. Ebî Tâlib ve arkadaşları ile karşılaştık. Cafer;

"- Allah'ın Rasûlü, bizi buraya gönderdi ve burada kalmamızı emretti. Siz de bizimle kalın!" dedi. Bunun üzerine biz de, hepimiz birlikte dönünceye kadar orada onunla beraber kaldık. Sonra Hz. Peygamber, Hayber'i fethettiği gün O'na kavuştuk. Hz. Peygamber ganimetten bize de hisse ayırdı -veya bize ganimetten bir şeyler verdi-. Halbuki Hayber fethine katılmayan hiç kimseye ganimetten bir şey vermemiş, sadece savaşa katılanlara ve bir de Cafer ve arkadaşlarıyla birlikte gemimizde bulunanlara pay vermişti. O zaman bazıları bize –yani gemidekilere-;

"- Ama biz sizi hicretle geçtik" diyorlardı.

---

[32] **Ebû Ruhm, Muhammed (Mecdî?) b. Kays b. Süleym el-Eş'arî**: Sahabîdir. İsmi ihtilaflıdır, künyesiyle meşhurdur. Meşhur sahabî Ebû Musa'l-Eş'arî'nin kardeşidir. Dört kardeştiler. Önce **Mekke**'ye hicret gelmiş, sonra **Habeşistan** hicretine katılmış, sonra da **Hayber** fethi sırasında Cafer b. Ebî Talip'le birlikte **Medîne**'ye gelmişti. Bu yüzden Hz. Peygamber; "**herkesin bir hicreti var, ama sizin iki hicretiniz var**" demişti.

Bizimle birlikte gelenlerden Esmâ bint Umeys, Hz. Peygamber'in zevcesi Hafsa'yı ziyarete gitmişti. Esmâ, Necâşî'nin yanına gidenlerle birlikte Habeşistan'a hicret etmişti. Az sonra Hz. Ömer de Hafsa'nın yanına geldi. Esmâ da hâla orada idi. Hz. Ömer, Esmâ'yı görünce;

"- Kim bu hanım?" diye sordu. Hafsa;

"- Bu, Esmâ bint Umeys'tir" deyince, Hz. Ömer;

"- Şu Habeşistanlı hanım mı? Şu deniz yoluyla gelen kadın mı?" diye sordu. Esmâ da;

"- Evet" dedi. O zaman Hz. Ömer;

"- Hicretle biz sizi geçtik; dolayısıyla Allah'ın Rasûlüne biz sizden daha yakınız" dedi. Esmâ bu söze kızdı ve şöyle dedi:

"- Vallahi doğru değil, ya Ömer! Siz, Rasûlullah'la (as.) birlikte idiniz ve o, sizin açlarınızı doyuruyor, câhillerinize nasihat ediyordu. Biz ise uzaklarda, bize kin ve düşmanlık duyan insanlar arasında, Habeşistan'da bulunuyorduk. Vallahi biz, Allah ve Rasûlü için oralara gitmiştik. Allah'a yemin ederim ki, senin söylediklerini Rasûlullah'a (as.) sormadan ne bir lokma yemek yerim, ne de bir damla su içerim! Biz orada eziyet ve korku içindeydik. Bunu mutlaka Rasûlullah'a (as.) soracağım! Vallahi ben asla yalan söylemem, çarpıtmam ve ilave de etmem!"

Sonra Hz. Peygamber gelince, Esmâ;

"- Ey Allah'ın elçisi; Ömer böyle böyle diyor" dedi. O zaman Hz. Peygamber;

"- O, bana sizden daha yakın değildir. Onun ve arkadaşlarının sadece bir hicreti vardır, ama sizin –gemideki yolcuların- **iki hicreti vardır"** buyurdu.

Esmâ bilâhare şöyle dedi:

"Ebû Mûsa ve gemideki arkadaşları, gurup gurup gelerek bana bu hadîsi soruyorlardı. Bu müjde onları o kadar sevindirmişti ki, dünyada hiçbir şey, Rasûlullah'ın (as.) onlar hakkında söylediğinden daha sevindirici ve daha önemli değildi."

(Ebû Musa'nın oğlu) Ebû Burde de şöyle dedi:

Esmâ bana dedi ki: "Ebû Musa, bu hadîsi benden tekrar tekrar dinlemek istiyordu."[33]

İZAH

Ashâb-ı kirâm, dinde daha önde olmak ve Hz. Peygamber'in rızasına daha yakın olmak için birbirleriyle yarışırlardı. İşte yukarıdaki hadîste de bu yarışın bir örneği görülmektedir. Rasûlullah'ın (as.) **Habeşistan**'dan gelenlere çok değer verdiğini, savaşa katılmadıkları halde ganimetten hisse verdiğini gören **Hz. Ömer**, **Mekke**'den **Medîne**'ye hicret etmek suretiyle hiç değilse onlardan daha önde olduğunu söyleyerek teselli buluyor, biraz da övünüyor, en azından onlardan geride olmadığını söylüyordu. Halbuki onlar hem **Habeşistan** hicretine, hem de **Medîne** hicretine katılmışlardı.

Burada dikkat edilmesi gereken diğer bir hususun da, Rasûlullah (as.) döneminde kadının durumu ve statüsüdür. **Esmâ, Hz. Ömer** gibi biriyle bile hiç çekinmeden tartışmaya girebiliyor, çatır çatır konuşuyor ve çok da mantıklı şeyler söylüyor. Bundan dolayı da sadece takdir görüyor.

ESMÂ BİNT UMEYS

Esmâ bint Umeys, Hz. Peygamber henüz **Dârulerkam**'a girmeden müslüman olmuştu. **Cafer b. Ebî Tâlib**'le evli idi ve onunla birlikte **Habeşistan**'a hicret etmişti. Orada **Muhammed, Abdullah** ve **Avn** adlı çocukları doğmuştu. Sonra oradan hicretin yedinci yılında **Medîne**'ye hicret etmişti.. **Cafer, Mûte**'de şehid olunca **Ebû Bekir**'le evlenmiş ve ondan da **Muhammed b. Ebî Bekir** dünyaya gelmişti. **Hz. Ebû Bekir** vefat edince, kocasının cenazesini yıkamıştı. Onun vefatından sonra da **Hz. Ali** ile evlenmiş, ondan da **Yahya** adlı bir çocuğu olmuştu. **Hz. Ali**'nin şehid edilmesinden sonra vefat etti.

---

[33] **Buharî**, Megâzî, 39; Fardu'l-Humus, 6; Menâkıbu'l-Ensâr, 37; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 41/169.

٩٢١٠- (س- **كثير بن مرة** رحمه الله) أن أبا فاطمة حدثه أنه قال : « [يا رسول الله ، حدثني بعمل أستقيم عليه وأعمله، قال] له رسول الله صلى الله عليه وسلم: **عليك بالهجرة ، فإنه لا مثل لها**». أخرجه النسائى.

9.210- Kesîr b. Mürre'den rivâyet edildiğine göre, Ebû Fâtıma[34] kendisine şunu rivâyet etmiş:

"Ebû Fâtıma, Hz. Peygamber'e;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bana öyle bir amel söyle ki, ben onu yapayım ve bu sayede istikamet üzere olayım" demiş, Hz. Peygamber de;

"- Hicret et; çünkü onun gibi hayırlı amel yoktur!" buyurmuş.[35]

İZAH

Daha önce de kaydettiğimiz üzere, **Medîne**'ye hicret etmek, **Mekke** fethedilene kadar en önemli farzlardan biriydi. Anlaşılacağı gibi müslümanların buna ihtiyacı vardı. Ayakta kalabilmeleri için önemli bir güce muhtaç idiler. Bunun merkezi de **Medîne** idi. **Mekke** fethedilip ülke çapında hâkimiyet tesis ettikten ve bir güç merkezi oluşturduktan sonra ise, hicret artık bir ihtiyaç olmaktan çıkmıştı. Binâenaleyh ondan sonra farz olmaktan da çıktı.

٩٢١١- (س- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وأبو بكر وعمر من المهاجرين، لأنهم هَجَرُوا دارَ المشركين وكان من الأنصار مهاجرون ، لأن المدينة كانت دارَ شرك ، فجاؤوا إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ليلة العقبة ». أخرجه النسائي.

---

[34] **Ebû Fatıma, Abdullah el-Ezdî (el-Leysî?, ed-Devsî?):** Sahabîdir. İsminin Üneys ve Abdullah b. Üneys olduğuna dair farklı riv3ayetler vardır. Künyesiyle bilinir. **Şam** ve **Mısır** fethine katıldı. Hz. Peydamber'den sonra **Şam** ve **Mısır**'da oturdu. Kendisinden Kesîr b. Murre ve Ebû Abdurrahman el-Hubullî rivâyet etti. Çok secde etmekten alnının ve dizlerinin kararıp nasırlaştığı rivâyet edilir. Hadîsi **Ebû Davud, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

[35] **Nesaî**, Bîat, 14.

9.211- Abdullah b. Abbas'ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) ile Ebû Bekir ve Ömer muhâcirlerdendi; çünkü onlar şirk diyarından hicret edip gelmişlerdi. Ensâr'dan da muhâcir olanlar vardı; çünkü Medîne de şirk yurdu idi ve o insanlar, Akabe gecesinde Rasûlullah'a (as.) gelmişlerdi."[36]

İZAH

Mekkeliler, dinlerini yaşayabilmek için **Medîne**'ye hicret etmişlerdi. Ama daha önce bazı Medîneliler de Rasûlullah'a (as.) tâbi olmak için **Mekke**'ye gelmişler, **Akabe**'de kendisine bîat etmişler ve bütün müslümanlara da kucak açmışlardı. Yukarıdaki rivâyette **İbn Abbas**, Medînelilerin Rasûlullah'a (as.) bîat etmek için **Akabe**'ye gelmelerini de hicret olarak değerlendirmektedir.

Daha önce geçen 9163 numaralı niyet hadîsindeki; **"kimin hicreti Allah'a ve Rasûlüne** (niyetiyle) **olursa, o gerçekten Allah ve Rasûlüne hicret etmiştir"** cümlesi dikkate alınırsa, böyle bir değerlendirmenin çok yanlış olmadığı görülür.

٩٢١٢- (س- **عبد الله بن السعدي** رضي الله عنه) قال : « وفدنا على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، كلنا يطلب حاجة ، وكنت آخرَهم دخولا على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقلتُ : يا رسول الله ، إنِي تركت مَنْ خلفي ، وهم يزعمون أن الهجرة انقطعت ، قال : **لن تنقطع الهجرة ما قُوتِل الكفّار**». أخرجه النسائي.

9.212- Abdullah b. es-Sa'dî anlatıyor:

"Bir heyet halinde Rasûlullah'a (as.) gelmiş, hepimiz ihtiyaçlarımızı arz ediyorduk. Hz. Peygamber'in huzuruna en son gireni bendim. Kendisine;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; geride bıraktığım bazı insanlar, hicretin artık son bulduğunu iddia ediyorlar" dedi.

"- Kâfirlerle savaşıldığı müddetçe hicret bitmez!" buyurdu.[37]

---

[36] **Nesaî**, Bîat, 13.

[37] **Nesaî**, Bîat, 15.

İZAH

Bu rivâyet, "**hicretin sona erdiği**" hükmü ile kastedilenin, Hz. Peygamber devrinde yaşayan müslümanların **Medîne**'ye hicret etme zorunluluğu olduğunu göstermektedir. Sona eren budur. Ama zaman içinde şartlar değişirse, hicret yine bir ihtiyaç haline gelebilir. Müslümanlar yine hicretten başka çıkış yolu bulamayabilirler. İnsanların kendi yurtlarından hicret etmelerine yol açan en önemli sebep de, hiç şüphesiz savaşlardır. Binâenaleyh savaş var oldukça, hicret de zaman zaman mecburiyet haline gelebilir.

Bazı âlimler **Mekke**'nin fethi ile sona eren hicretin, farz olan hicret olduğu, kıyâmete kadar devam edecek olan hicretin ise müstahap olan hicret olduğu kanâatindedirler.

Ancak bu hadîs zayıftır. Çünkü senedinde çok tedlis yapmakla meşhur **Velîd b. Müslim ed-Dımaşkî** bulunmaktadır.

٩٢١٣- (د- معاوية [بن أبي سفيان] رضي الله عنه) قال: سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**لا تنقطع الهجرة حتى تنقطع التوبة، ولا تنقطع التوبة حتى تطلع الشمس من مَغْرِبِها**». أخرجه أبو داود.

9.213- Muâviye b. Ebî Süfyân'dan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'in şöyle dediğini işittim:

"Tövbe zamanı bitmeden hicret bitmez! Güneş battığı yerden doğmadan da tövbe vakti bitmez!"[38]

٩٢١٤- (د- يعلى بن أمية رضي الله عنه) قال: « جئتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم بأبي أمية يوم الفتح، فقلتُ: يا رسول الله، بايعْ أبي على الهجرة، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **أُبايعُهُ على الجهاد، وقد انقطعت الهجرة** ». أخرجه النسائي.

9.214- Ya'lâ b. Ümeyye'den rivâyet edilmiştir:

[38] **Ebû Davud**, Cihâd, 2/2479. Bu hadîsin râvîlerinden **Ebû Hind el-Becelî**, hadîsçiler nazarında meçhûldür.

"Mekke fethi günü, babam Ümeyye'yi Hz. Peygamber'e götürdüm ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; hicret şartı ile babamın bîatını kabul buyur!" dedim. Ama Rasûlullah (as.);

"- Onun bîatını cihâd şartı ile kabul ediyorum; çünkü artık hicret bitmiştir!" buyurdu.[39]

٩٢١٥- (خ- **مجاهد [بن جبرالمكي]** رحمه الله) قال : قلتُ لابن عمر : أريدُ أن أهاجر إلى الشام، فقال : «لا هجرة بعد الفتح – أو قال : بعد رسول الله صلى الله عليه وسلم – ولكن جهاد ونيَّة، فانطلقْ فاعْرِضْ نَفْسَكَ ، فإن وجدت شيئا وإلا رجعت». أخرجه البخاري.

9.215- Mücâhid b. Cebr el-Mekkî anlatıyor:

İbn Ömer'e şöyle dedim:

"- Şam diyarına hicret etmek istiyorum; ne dersin?"

"- Mekke fethinden –veya Rasûlullah'dan (as.)- sonra hicret bitmiştir! Ama cihâd ve niyet vardır. Git, kendini yokla; eğer (kendinde cihada gidecek güç ve niyetten) bir şey bulursan ne âlâ, yoksa geri dön!"[40]

٩٢١٦- (خ م- **عطاء بن أبي رباح** رحمه الله) قال: «زُرْتُ عائشة مع عبيد بن عُمير الليثي، وهي مجاورة بثبير، فسألتها عن الهجرة ؟ فقالت: لا هجرة اليوم ، كان المؤمنون يفرّ أحدهم بدينه إلى الله عز وجل وإلى رسوله مخافة أنْ يُفْتَن عنه ، فأما اليوم: فقد أظهر الله الإسلام ، فالمؤمن يَعْبُدُ ربَّهُ حيث شاء ، ولكن جهاد ونية ». أخرجه البخاري ومسلم.

9.216- Atâ b. Ebî Rebâh anlatıyor:

---

[39] **Nesaî**, Bîat, 15. Bu rivâyet de zayıftır, zira hadîsin râvîlerinden **Amr b. Abdurrahman b. Ümeyye** zayıf biridir.

[40] **Buharî**, Megâzî, 53; Menâkıbu'l-Ensâr, 45.

"Ubeyd b. Umeyr el-Leysî ile birlikte Hz. Âişe'yi ziyârete gitmiştim. O sırada Hz. Âişe, (Müzdelife yakınındaki) Sebîr dağında konaklamıştı. Kendisine hicreti sordum. Şöyle dedi:

"- Bugün artık hicret yoktur! Eskiden mü'minler, fitneye düşürüleceği korkusuyla dinini Azîz ve Celîl olan Allah'a ve Rasûlüne kaçırıyorlardı. Bugün ise Allah İslâm'ı muzaffer kılmıştır; binâenaleyh artık mü'min, Rabbine istediği yerde ibâdet edebilir. Ama bugün cihâd ve niyet vardır."[41]

٩٢١٧- (س - **عمر بن الخطاب** رضي الله عنه) قال : « لا هجرة بعد وفاة رسول الله صلى الله عليه وسلم». أخرجه النسائي.

9.217- Hz. Ömer şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) vefatından sonra artık hicret yoktur."[42]

٩٢١٨- (س- **عبد الله بن عمرو بن العاص** رضي الله عنهما) قال: قال رجل: «يا رسول الله، أي الهجرة أفضل؟ قال : **أن تَهْجُر ما كَره ربك** وقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **الهجرة هجرتان : هجرة الحاضر وهجرة البادي ، فأما البادي : فيجيب إذا دُعي ، ويطيع إذا أُمِرَ ، وأما الحاضر : فهو أعظمهما بليَّة ، وأعظمها أجرا** ». أخرجه النسائي.

9.218- Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edilmiştir:

"Bir adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; hangi hicret daha faziletlidir?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- Rabbinin hoşlanmadığı şeyden hicret edip kaçmandır" buyurdu. Sonra şöyle devam etti:

"Hicret ikidir: Biri şehirlinin, diğeri de bedevînin hicreti. Bedevî çağırılınca gelir, emredilince de itâat eder. Şehirlinin ise belâsı da, ecri de daha büyüktür."[43]

---

[41] **Buharî**, Megâzî, 53; Cihâd, 194; Menâkıbu'l-Ensâr, 45; **Müslim**, İmâret, 20/86.

[42] **Nesaî**, Bîat, 15.

[43] **Nesaî**, Bîat, 12.

İZAH

Bedevî, çölde yaşayan göçebelerdir. **Şehirli**'den maksat da; köylerde ve şehirlerde yerleşik düzende yaşayanlardır.

Bedevî, şehirde yaşayanlarla aynı sorumluluğu taşımaz. Sadece ibâdetini yapar ve cihâda davet edilince orduya katılır. Ama şehirde yaşayanlar, gerektiğinde vatanlarını bile terk etmek zorunda kalabilirler. Ayrıca şehir hayatı, insanı ibâdetten daha çok alıkoyar ve onu daha çok kötülüğe çeker. Kaldı ki şehir hayatında uyulması gereken pek kuralları yanında, insanı gayr-ı meşrûya çeken pek çok şey de bulunmaktadır. Bu itibarla şehir hayatının hem sorumluluğu daha fazla, hem de şartları daha ağırdır. Ama mükâfatının da o ölçüde fazla olduğuna şüphe yoktur.

٩٢١٩- (خ- أبو عثمان النهدي رحمه الله) قال : « سمعت ابن عمر يغضب إذا قيل له : إنه هاجر قبل أبيه ، قال ابن عمر : قدمت أنا وعمر على النبي صلى الله عليه وسلم المدينة ، فوجدناه قائلا ، فرجعنا إلى المنزل ، فأرسلني عمر ، فقال: اذهب فانظر : هل استيقظ ؟ فوجدته قد استيقظ ، فبايعته ، ثم انطلقت إلى عمر ، فجئنا نُهرول ، فبايعه ، ثم بايعته ».

أخرجه البخاري.

9.219- Ebû Osman en-Nehdî'den rivâyet edilmiştir:

"İbn Ömer'e, babasından önce hicret ettiği söylendiğinde kızdığını gördüm ve şöyle dediğini işittim:

"- Ben ve babam Ömer, Medîne'de Hz. Peygamber'in yanına birlikte gitmiştik. Ama Hz. Peygamber öğle uykusuna yatmıştı. Bunun üzerine eve döndük. Sonra babam Ömer;

"- Git, bak bakalım uyandı mı?" diye beni gönderdi. Ben de gittim, uyandığını gördüm ve kendisine bîat ettim. Sonra Ömer'e gittim. Hemen Rasûlullah'ın (as.) yanına vardık. Önce babam, sonra da ben bîat ettim."[44]

---

[44] **Buharî,** Menâkıbu'l-Ensâr, 45.

٩٢٢٠- (خ- سهل بن سعد رضي الله عنهما) قال : « ما عدُّوا مِنْ مبعث رسول الله صلى الله عليه وسلم ولا من وفاته ، ما عدُّوا إلا من مَقْدَمه المدينة ». أخرجه البخاري.

9.220- Sehl b. Sa'd şöyle dedi:

"Müslümanlar (takvim başlangıcı olarak) ne Rasûlullah'a (as.) Peygamberliğin verildiği zamanı, ne de O'nun vefatını dikkate aldılar. Onlar sadece Medîne'ye gelişine itibar ettiler."[45]

İZAH

İslâm'dan önce Arapların belli bir takvimleri yoktu. Bazı önemli olayları göz önünde bulundururlar ve ondan şu kadar önce veya sonra diye tarih düşerlerdi. Ama **Medîne**'de kurulan İslâm devleti ile artık medenî bir hayata kavuşmuşlardı. Takvim de medenî hayatın en önemli unsuruydu.

Takvim meselesi, hicretten 16 veya 17 yıl sonra, **Hz. Ömer**'in hilâfeti döneminde yapılan uzun müzakerelerden sonra karara bağlanmıştır. Onlar, kendi kimliklerini temsil edecek bir takvim üzerinde durdular. Bunun için de kimisi Hz. Peygamber'in doğumunu, kimisi Peygamberliğin verildiği zamanı, kimisi ölümünü, kimisi de hicreti takvim başlangıcı yapmayı önerdi. Yapılan müzakereler neticesinde **Hz. Ali**'nin teklif ettiği hicreti takvim başlangıcı yapmaya karar verdiler.

Yılın hangi ayla başlaması gerektiği de tartışılmış ve bu konuda da farklı görüşler ileri sürülmüştü. Yine **Hz. Ali**'nin teklifi ile Muharrem ayı, yılın ilk ayı olarak benimsendi. Çünkü Muharrem, hem eskiden beri yılın başlangıç ayı kabul ediliyordu, hem de hicret kararı bu ayda alınmıştı.

---

[45] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 48.

(ه) "he" harfi:

الكتاب الثاني

في الهدية

2. KİTAB: **HEDİYE:** **9.221-9.231**

الكتاب الثاني

في الهدية

125- HEDİYE

٩٢٢١- (ت- أبو هريرة رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « تَهَادوا ، فإن الهدية تُذهِبُ وَحَرَ الصَّدْر ، ولا تَحْقِرَنَّ جارة لجارتها ولو شِقَّ فِرسِن شاة ». هذا لفظ الترمذي.

وقد أخرج البخاري ومسلم الفصل الأخير عن أبي هريرة أيضا، وهو مذكور في «حفظ الجار». من « كتاب الصحبة » من حرف الصاد.

9.221- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Hediyeleşiniz! Çünkü hediye, kalpteki kin ve düşmanlık hissini giderir. Bir koyun paçası dahi olsa, bir kadın, komşu kadının verdiği hediyeyi hor görmesin!"[1]

RİVÂYETLER

Bu, **Tirmizî**'nin lafzıdır.

Buharî ve **Müslim** ise, hadîsin son kısmını tahric ettiler, bu rivâyet de Kitabu's-Sohbet'te zikredilmişti.

İZAH

İnsanlar arasındaki ilişkilerin sağlıklı sürmesinde, karşılıklı sevgi ve muhabbet hissinin, dayanışma ve yardımlaşma anlayışının yerleşmesinde hediyeleşmenin büyük rolü vardır. Çünkü hediye, karşınızdakine değer verdiğinizi ve onu kalben sevdiğinizi gösterir. Hediye vermenin, insanı etkilememesi, duygularını müspet yönde geliştirmemesi mümkün değildir. İnsanlar arasında iyi ilişkiler

---

[1] **Tirmizî**, Velâ, 6/2131. Bu hadîsin râvîlerinden **Ebû Ma'şer Necîh b. Abvdurrahman es-Sa'dî** zayıftır. Ancak rivâyetin pek çok şevâhidi bulunmaktadır. Hadîsin son cümlesi **Sahîhayn**'da da rivâyet edilmiştir.

kurulabilir, sevgi ve dayanışma duyguları geliştirilebilirse, dünya hayatı daha keyifli olur. Bunalan, korku ve endişe içinde kıvranan günümüz insanına huzur ve mutluluk gelir. İşte Hz. Peygamber'in hediyeleşme konusundaki ısrarlı tavsiyeleri de, bu huzur dünyasını gerçekleştirmek amacını taşır. Bir hadîste de **"hediyeleşiniz sevişirsiniz ve kalplerdeki düşmanlık duygularınızı yok edersiniz"**[2] buyurulmaktadır.

٩٢٢٢- (خ د ت- عائشة رضي الله عنها) قالت : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يقبل الهدية ، ويثيب عليها » أخرجه البخاري وأبو داود والترمذي.

9.222- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), verilen hediyeyi kabul eder ve ona karşılık verirdi."[3]

İZAH

Hediyeleşme ahlâkında esas olan, kimden gelirse gelsin ve ister büyük ister küçük olsun verilen her hediyeyi kabul etmek, teşekkür etmek ve ona karşılık vermektir. Nitekim Hz. Peygamber de hiç kimsenin hediyesini geri çevirmemiştir ve verilen her hediyeye mutlaka karşılık vermiştir. Bir önceki hadîste bir koyunun bacak kemiği dahi hediye edilse kabul edilmesi tavsiye edilmekte idi. Aslında ayak kemiğinin hediye olarak verilmesi mûtad bir davranış değildir; bundan maksat, hiçbir hediyenin hor görülmemesi gerektiğini vurgulamaktır.

Hediyeleşmede dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de, verilen hediyeye mukabelede bulunmaktır. Bu, hem ahlâkî, hem de medenî bir davranıştır.

---

[2] **Muvatta**, Hüsnü'l-Huluk, 4/16.

[3] **Buharî**, Hibe, 11; **Ebû Davud**, Buyû', 87/3536; **Tirmizî**, Birr, 34/1953.

٩٢٢٣- (ت- أنس بن مالك رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «لوأُهْدِيَ إِلَيَّ كُرَاعٍ لقبلت ، ولو دُعيتُ عليه لأجَبْتُ ». أخرجه الترمذي.

9.223- Enes b. Mâlik'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Bana bir hayvanın ayak kemiği bile hediye edilse, mutlaka kabul ederim. Böyle bir yemeğe davet edilecek olsam, mutlaka giderim"[4]

İZAH

İnsanlar arasındaki ilişkilerin düzenli ve sağlıklı devamı konusunda burada hediyeleşmenin dışında başka bir husus daha tavsiye edilmektedir, o da yapılan daveti kabul etmektir. Hz. Peygamber, kim olursa olsun herkesin davetini kabul ederdi. Buna dayanarak İslâm hukukçularının ekserisi davete icâbetin müekked sünnet, hatta vâcib olduğunu söylemişlerdir. Hatta yukarıdaki hadîste işaret edildiği gibi davetleri kabul etmek için mükellef bir ziyafet de şart değildir.

٩٢٢٤- (ت- علي بن أبي طالب رضي الله عنه) قال : « إنَّ كسْرى أهدى إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم هَديَّة ، فقبل منه ، وإن الملوك أهدَوْا إليه ، فقَبلَ منهم ». أخرجه الترمذي.

9.224- Hz. Ali şöyle dedi:

"Kisrâ, Hz. Peygamber'e bir hediye gönderdi, Rasûlullah (as.) bu hediyeyi kabul etti. Devlet Başkanları kendisine hediyeler gönderdiğinde, onları da kabul etmişti."[5]

---

[4] **Tirmizî**, Ahkâm, 10/1338.

[5] **Tirmizî**, Siyer, 23/1576. Hadîsin râvîlerinden **Süveyr b. Ebî Fâhite**, zayıftır.

İZAH

Burada dikkate değer bir husus dile getirilmektedir; Allah'ın Rasûlü, bir müşrik bile kendisine hediye verdiğinde onu kabul ediyordu. Bu örnek, hiç kimsenin hediyesini beğenmemenin veya geri çevirmenin meşrû olmadığını göstermeye yeterlidir. Her ne kadar bazı İslâm hukukçuları, bundan sonra gelecek olan hadîsi delil göstererek müşrikten hediye kabulü konusunda olumsuz bir tavır takınıyorlarsa da, hususi veya umumi bir maslahat sebebiyle müşriklerin hediyelerini kabûl etmekte de bir sakınca görmezler. Hz. Peygamber'in bazı müşriklerden hediye kabul etmemesini de onları Müslüman olmaya teşvik gibi özel bazı maksatlara hamlederler.

٩٢٢٥- (د ت- **عياض بن حمار** رضي الله عنه) قال : « أهْدَيتُ لرسول الله صلى الله عليه وسلم ناقة - أو هدية - فقال لي: **أسلمتَ** ؟ قلت : لا ، قال : **فإني نُهيتُ عن زَبْد المشركين** ». أخرجه أبو داود والترمذي.

9.225- Iyâd b. Hımâr şöyle dedi:

"Rasûlullah'a (as.) bir deve –veya bir hediye- vermiştim. Bana;

"- Sen Müslüman oldun mu?" diye sordu.

"- Hayır" dedim. Bunun üzerine;

"- Ben müşriklerin bağışlarını kabul etmekten men edildim" dedi.[6]

٩٢٢٦- (د ت س- **أبو هريرة** رضي الله عنه) : « أن أعرابيا أهدى إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم بَكْرَة ، فعوّضه منها ستّ بكرات ، فتَسَخَّط ، فبلغ ذلك رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فحمدَ الله ، وأثنى عليه ، ثم قال : **إن فلانا أهدى إليَّ بكرة ، فعوضته منها ستّ بكرات ، ويظلّ ساخطا ، لقد هَمَمْتُ أن لا أقبل هدية إلا من قرشي أو أنصاري أو ثقفي أو دَوْسي** ». أخرجه الترمذي وقال: في الحديث كلام أكثر من هذا و لم يذكره الترمذي.

---

[6] **Ebû Davud**, Harâc, 35/3057; **Tirmizî**, Siyer, 24/1577.

وله في رواية أخرى قال : « أهدى رجل من بني فزارة إلى النبي صلى الله عليه وسلم ناقة من إبله التي كانوا أصابوا بالغابة ، فعوّضه منها بعض العوض ، فتسخّط ، فسمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم [على المنبر] يقول: **إن رجالا من العرب يُهدي أحدهم الهدية ، فأعوضه منها بقدر ما عندي ، ثم يتسخّطه ، فيظلّ يتسخّط به عليّ وايمُ الله لا أقبل [بعد مقامي هذا من رجل من العرب] هدية إلا من قرشي أو أنصاري أو ثقفي أو دوسي** ».

واختصره أبو داود ، قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **وايمُ الله لا أقْبَلُ بعد يومي هذا من أحد هدية ، إلا أن يكون مُهاجريًا ، أو قرشيًا ، أو أنصاريًا ، أو دوسيًا ، أو ثقفيا** ».

وكذلك اختصره النسائي : أن نبيَّ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **لقد هممتُ أن لا أقبل هدية إلا من قرشي ، أو أنصاري ، أوثقفي ، أو دوسي** ».

9.226- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Bir bedevî, Rasûlullah'a (as.) genç bir deve hediye etmişti. Hz. Peygamber de ona karşılık bedevîye altı adet genç deve hediye etti. Ama bedevî bundan hoşnut olmadı. Bedevînin memnuniyetsizliği Hz. Peygamber'e haber verilince, Rasûlullah (as.) Allah'a hamd ve senâ ettikten sonra şunları söyledi:

"- Bana falan adam genç bir deve hediye etmişti. Ben de buna mukabil ona altı adet genç deve hediye ettim. Ama adam yine de memnun olmamış... Vallahi içimden Kureyşli veya Ensâr veya Sakîfli veya Devsli insanlardan başka kimseden hediye kabul etmeyeyim diye geçiriyorum."[7]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti ve; "bu hadîs, buradakinden daha uzundur" dedi, ama onu zikretmedi.

Tirmizî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

[7] **Tirmizî**, Menâkıb, 74/3945-46; **Ebû Davud**, Buyû', 82/3537; **Nesaî**, Umrâ, 5.

"Benû Fezâre kabilesinden bir adam, Gâbe vak'asında ganimet olarak aldığı develerden birini Hz. Peygamber'e hediye etmişti. Hz. Peygamber de ona mukabelede bulundu. Ama adam bundan memnun olmadı. Bunun üzerine Rasûlullah'ın (as.) minberde şunları söylediğini duydum:

"- Araplardan öyle adamlar var ki, onlardan biri bir hediye veriyor, ben de gücümün yettiği kadarıyla mukabele ediyorum; ama adam bunu beğenmiyor ve bana güceniyor. Allah'a yemin ederim ki, şu makamımdan sonra artık Kureyşliden veya Ensârdan veya Sakîfliden veya Devsliden başka Araplardan hiç kimseden hediye kabul etmeyeceğim."

Ebû Davud da bunu muhtasar olarak rivâyet etti:

"Allah'a yemin ederim ki, bugünden sonra Muhâcirlerden veya Kureyşliden veya Ensârdan veya Devsliden veya Sakîfliden başka hiç kimsenin hediyesini kabul etmeyeceğim."

Nesaî de muhtasar olarak şöyle rivâyet etti:

"Kureyşliden veya Ensârdan veya Sakîfliden veya Devsliden başka kimseden hediye kabul etmemeyi düşünüyorum."

İZAH

Her şeyden önce burada, verilen hediyeleri beğenmemeye karşı Rasûlullah'ın (as.) gösterdiği tepkiye dikkat çekmek gerekir. Hz. Peygamber'in memnuniyetsizliği, bir daha kimseden hediye kabul etmeyecek bir boyuta ulaşmıştır. İkinci ve üçüncü rivâyetlerdeki **"vallahi kimsenin hediyesini kabul etmeyeceğim"** cümlesindeki kesin ifadeyi, ilk rivâyetteki gibi; **"vallahi içimden kimsenin hediyesini kabul etmeyeyim diye geçiriyorum"** şeklinde anlamak gerekir. Nitekim Hz. Peygamber'in, hayatı boyunca kimsenin hediyesini kabul etmediği bilinmemektedir.

Bu rivâyet aynı zamanda verilen hediyeye mutlaka hemen mukabele edilmesini ve verilecek karşılığın da mutlaka çok yüksek boyutlarda olmasını beklememek gerektiğini de göstermektedir. Hele istenilen büyüklükte hediye verilmeyince tavır koymanın anlaşılır ve kabul edilebilir bir tarafı asla yoktur.

٩٢٢٧- (د- أنس بن مالك رضي الله عنه) قال: «إن ملك ذي يَزَنْ أهدى إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم حُلَّة حمراء فقبلها واشترى له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أيضا ما أهدى إليه». وفي رواية : « أن ملك ذي يَزَنْ أهدى إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم حلة أخذها بثلاثة وثلاثين بعيرا [أو ثلاث وثلاثين ناقة] فقبلها ». أخرج أبو داود الرواية الثانية.

9.227- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Zû Yezen Kıralı Hz. Peygamber'e kırmızı bir elbise hediye etmişti. Rasûlullah (as.) hediyeyi kabul etti ve Kıral'a verilmek üzere bir hediye satın aldı."[8]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Zû Yezen Kıralı Hz. Peygamber'e, otuz üç erkek deveye –veya otuz üç dişi deveye- satın aldığı kırmızı bir elbise hediye etmiş, Rasûlullah (as.) da bu hediyeyi kabul etmişti."

Bu ikinci rivâyeti **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

İlk rivâyet **Ebû Davud**'un matbu nüshalarında bulunamamıştır. Musannıfın da işaret ettiği üzere **Ebû Davud**, ikinci rivâyeti tahric etmiştir. Bu rivâyetin de senedinde yer alan **Ammâre b. Zâzân**, doğru sözlü olmakla birlikte çok hata eden bir râvîdir. Fakat daha önce geçen rivâyetlerde görüldüğü üzere Hz. Peygamber herkesten hediye kabul ederdi. Devlet Başkanlarından, hatta zaman zaman sıradan müşriklerden bile hediye kabul eder ve her birine mukabele ederdi. Aşağıdaki hadîste de **Zû Yezen** Kıralı için satın aldığı hediyeden söz edilmektedir.

٩٢٢٨- (د- إسحاق بن عبد الله بن الحارث رحمه الله) قال : « إن رسول الله صلى الله عليه وسلم اشترى حُلَّة ببضْع وعشرين قَلُوصا ، فأهداها إلى ذي يزن ». أخرجه أبو داود.

9.228- İshak b. Abdullah b. el-Hâris[9] şöyle dedi:

[8] **Ebû Davud**, Libâs, 7/4034.

"Rasûlullah (as.) yirmi küsür deveye bir elbise satın almıştı, onu Zû Yezen Kıralına hediye etti."[10]

İZAH

Bu rivâyet, Hz. Peygamber'in, kendisine hediye gönderen mezkür Kırala gönderdiği hediyenin kıymetini ifade etmektedir. Ancak bu hadîs iki açıdan tenkid edilmiştir; her şeyden önce rivâyet mürseldir, çünkü **İshak**, Hz. Peygamber'e yetişmemiştir. Ayrıca rivâyetin senedindeki râvîlerden **Ali b. Zeyd b. Cüd'ân** zayıftır.

٩٢٢٩- (س- **عبد الرحمن بن علقمة الثقفي** رضي الله عنه) قال : « قدم وفد ثقيف على رسول الله صلى الله عليه وسلم ومعهم هدية ، فقال : **أهدية أم صدقة ؟ فإن كانت هدية ، فإنما يُبتغى به وجه رسول الله وقضاء الحاجة، وإن كانت صدقة، فإنما يبتغى بها وجه الله عز وجل**، قالوا: لا، بل هدية، فقبلها منهم، وقعد معهم يُسائلهم ويسائلونه، حتى صلّى الظهر والعصر». أخرجه النسائي.

9.229- Abdurrahman b. Alkame es-Sekafî[11] şöyle dedi:

"Sakîf heyeti, Hz. Peygamber'e bir hediye ile gelmişlerdi. Rasûlullah (as.);

"- Bu hediye midir, yoksa sadaka mı? Eğer hediye ise, onunla Allah Rasûlü'nün rızası gözetilmiş demektir ve Peygamber'in ihtiyacı için kullanılır. Ama sadaka ise, o zaman ancak Azîz ve Celîl olan Allah'ın rızası gözetilmiş olur" buyurdu. Heyettekiler;

---

[9] **İshak b. Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel b. el-Hâris b. Abdülmuttalib el-Hâşimî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Abdullah b. Abbas ve Ebû Hureyre'den rivâyeti vardır. Kendisinden Katâde ve Humeyd et-Tavîl rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[10] **Ebû Davud**, Libâs, 7/4035.

[11] **Abdurrahman b. Alkame es-Sekafî el-Kûfî**: Kaynakların ekserisinde sahabî olduğu belirtilir, Sakîf heyeti ile birlikte Rasûlullah'ın (as.) yanına gelip İslâm'ı kabul etmişti. Bununla birlikte bazıları onu tâbiîlerden sayar. Bilinen bir hadîsi **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

"- Hayır, hediyedir" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) onu kabul etti ve onların yanına oturdu, öğle ve ikindi namazını kılıncaya kadar birbirleriyle sohbet ettiler."[12]

İZAH

Bu rivâyette Hz. Peygamber, hediye ile sadakanın farkını ortaya koymaktadır. Hediyede şahsın rızası ve memnuniyeti, sadakada ise Allah'ın rızası söz konusudur. Ancak bu rivâyetin de isnâdı zayıftır.

"Eğer hediye ise..." diye başlayan cümlenin kim tarafından söylendiği açık değildir. Bunun Hz. Peygamber tarafından söylenmiş olabileceği düşünülerek, tercüme bu şekilde yapılmıştır. Ancak bu ifâdenin az da olsa râvînin kendi sözü olması ihtimâli de vardır.

Hadîsin son cümlesi **Nesaî**'de **"öğle namazını ikindi ile birlikte kılıncaya kadar"** şeklindedir. Bu durumda Hz. Peygamber'in mukîm iken de öğle ile ikindiyi cem ettiği anlaşılır. Mukîm iken ve mazeretsiz olarak namazı cem etmeyi câiz görmeyenler, bu rivâyeti öğlenin son vaktinde öğle namazını kıldı, hemen arkasından da ikindi vakti girdiği için peşinden ikindi namazını kılmıştır diye te'vîl ederler. **Câmiu'l-Usûl**'deki rivâyet ise, böyle bir te'vîle ihtiyaç hissettirmemektedir.

٩٢٣٠- (د- أبو أمامة رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **مَنْ شفع لأحد شفاعة فأهدى له هدية عليها ، فقبلها ، فقد أتى بابا عظيما من أبواب الربا**».

أخرجه أبو داود.

9.230- Ebû Ümâme'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Herkim, bir insan için aracı olur, o da bu aracılığına karşılık bir hediye verir ve o kişi de bu hediyeyi kabul edecek olursa, faize götüren kapılardan büyük bir kapıyı açmış olur."[13]

---

[12] **Nesaî**, Umrâ, 5. Bu rivâyetin isnâdı zayıftır.

[13] **Ebû Davud**, Buyû', 84/3541.

İZAH

"Aracı" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı *"şefâat"*tir. Bundan maksadın, herhangi bir konuda insana, bir kişi veya makam nezdinde fayda ve menfaat sağlamak olduğu için aracı diye tercüme etmeyi uygun bulduk. Bir insanın sahip olduğu yetkiyi, başka birinin menfaati istikametinde kullanmak da bu kapsamda düşünülmelidir.

Görüldüğü üzere bir konuda yapılan desteğe karşılık olarak hediye verilmesi ve verilen hediyenin de kabul edilmesi güzel bulunmamıştır. Çünkü bu, daima istismara açık bir yoldur ve hediyeden ziyâde rüşvete benzeyen bir davranıştır.

٩٢٣١- (د- عبادة بن الصامت رضي الله عنه) قال: «عَلَّمتُ ناسا من أهل الصُّفّة الكتابَ والقرآنَ، فأهدى إليَّ رجل منهم قوسا، فقلت: ليست بمال، وأرمي عليها في سبيل الله؟ لآتينّ رسول الله صلى الله عليه وسلم فلأسألنّه، فأتيته فقلتُ: يا رسول الله، رجل أهدى إليّ قوسا ممن كنتُ أُعَلِّمُهُ الكتاب والقرآن، وليست بمال وأرمي عليها في سبيل الله ؟ قال: **إن كنت تحب أن تُطوَّقَ طوقا من نار فاقبلها**». وفي رواية نحوه ، وفيه : « جمرة بين كتفيك تقلّدتها أو تعلّقتها ». أخرجه أبو داود.

9.231- Ubâde b. es-Sâmit anlatıyor:

"Suffe ehlinden bazı kişilere okuma yazma ve Kur'ân öğretmiştim ve onlardan biri de bana bir yay hediye etmişti. Ben (içimden);

"- Bu, (önemli bir) mal değildir; onunla Allah yolunda ok atarım. Ama yine de mutlaka gidip Rasûlullah'a (as.) sormalıyım" dedim. Hz. Peygamber'e gidip;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; okuma yazma ve Kur'ân öğrettiğim adamlardan biri bana bir yay hediye etti. Bence bu, (önemli bir) mal değildir, onunla Allah yolunda ok atarım" dedim. Hz. Peygamber;

"- Eğer ateşten bir halka takmak hoşuna giderse, onu da kabul et!" dedi.[14]

---

[14] **Ebû Davud**, Buyû', 36/3416-17.

RİVÂYETLER

Buna benzer başka bir rivâyette Hz. Peygamber; **"omuzlarının arasına taktığın** –veya astığın- **ateşten bir kor"** dedi.

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

Bu hadîsin senedindeki **Muğîre b. Sa'd el-Mûsulî'**nin, sika olup olmadığı tartışılan biridir. Bazıları onu sika kabul ederler, ama **Ahmed b. Hanbel** ve **Ebû Zur'a er-Râzî** zayıf olduğunu ve rivâyetinin delil alınamayacağını söylerler. Fakat aynı hadîs **Ebû Davud**'da **Muğîre**'nin bulunmadığı başka bir senedle de rivâyet edilmiştir. Ama orada da **Bakıyye b. el-Velid** vardır ve o da tenkide uğramış bir râvîdir. Her iki rivâyetin birbirini te'yîd ettiği göz önüne alınarak hadîsin hasen olduğuna hükmedilmiştir.

Kur'ân öğretmek ve bunun için pazarlık yapılmadan verilen bir hediyeyi kabul etmek câiz görülmüştür. Fukahanın ekserisi bu kanâattedir. Buna göre yukarıdaki hadîsin ne anlama geldiği tartışılmış ve netice olarak Hz. Peygamber'in, **Ubâde**'nin uhrevî ecrinin azalmaması için bu hediyeyi kabul etmekten sakındırdığı şeklinde te'vîl edilmiştir. Üstelik **Suffe** ehlinin çok fakir kişiler olduklarına da dikkat çekilmiştir.

(ه) "he" harfi:

الكتاب الثالث

في الهبة

3. KİTAB: **HİBE:** **9.232-9.244**

الكتاب الثالث

في الهبة

126- HİBE

٩٢٣٢- (خ م د ت س- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**لَيْسَ لَنا مَثَلُ السَّوء ، الذي يعود في هبته ، كالكلب يرجع في قيئه**».

وفي أخرى: «**كالكلب يقيء ثم يعود فيه فيأكله**». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي.

وفي رواية أبي داود قال: «**العائد في هبته كالعائد في قيئه**». قال قتادة: ولا نعلم القيء إلا حراما.

9.232- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kötü örnek bize uygun değildir; hibesinden dönen, kusmuğunu yiyen köpek gibidir."[1]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre; **"kusan, sonra da kusmuğuna gidip onu yiyen köpek gibidir"** dedi.

Hadîsi **Buharî, Müslim, Tirmizî** ve **Nesaî** tahric ettiler.

Ebû Davud'un rivâyetine göre de; **"hibesinden dönen, kusmuğuna dönen gibidir"** dedi.

Katâde; "biz kusmuğu ancak haram biliriz" dedi.

İZAH

Hibe; bir malı karşılıksız olarak bir başkasına temlik etmektir.

---

[1] **Buharî**, Hibe, 14, 30; Hıyel, 14; **Müslim**, Hibât, 2/5; **Ebû Davud**, Buyû', 81/3538; **Tirmizî**, Buyû', 62/1298; **Nesaî**, Hibe, 2.

Hibe bir akittir ve rüknü de; **icap** ve **kabûl**'dür. Bir insanın kendi mülkiyetinde olan bir malı **"bağışladım, verdim, hibe ettim"** gibi sözlerle bir başkasına vermesi veya göndermesi **icap**, öbürünün de o malı alması veya kabul ettiğini belirten bir ifade kullanması **kabûl**'dür.

Hibeden dönmenin câiz olup olmadığı konusu müctehidler arasında ihtilaflıdır. Her ne kadar hibe eden kişi kendi hakkı sebebiyle hibesinden vazgeçmek isteyebilirse de, hibe edilen adam da mala temellükü sebebiyle buna karşı çıkabilir. Bu itibarla hibeden dönmek, ya tarafların rızası ile, ya da hâkimin hükmü ile ancak câiz görülmüştür.

Hanefîlere göre hibeden dönmek ahlâken uygun değildir, hatta onlar hibe edilen malı hibe edilen kişiden satın almayı bile uygun görmezler. Bununla birlikte bir mani bulunmadıkça hükmen ve hukuken hibeden dönmeyi câiz görürler. Verilen hibe için herhangi bir karşılık alınmadıkça hibe eden kişinin dönme hakkı vardır. Hanefîler, yukarıdaki hadîste "**hibeden dönmenin kusmuğuna dönen köpeğe**" benzetilmesini, dönmenin haram olduğuna değil, mekrûh olduğuna ve ahlâken uygun olmayan bir davranış manasına hamletmişlerdir. Nitekim 9234 numaralı hadîste görüleceği üzere Hz. Peygamber hibeden dönmenin câiz olduğu manasına gelen bir ifâde kullanmıştır. **Tahavî**'nin beyanına göre hibeden dönmenin, köpeğin kusmuğunu yalamasına benzetilmesi de, dönmenin haram olmadığını gösterir; çünkü köpek mükellef değildir.

Hukuken hibeden dönmek mümkün görülmekle birlikte, buna mani olan haller de vardır. Hibeden dönmeye mani olan haller yedi gurupta toplanmıştır:

1-Hibe eden veya edilen kişinin ölmesi: Çünkü netice itibariyle hibe bir akittir ve taraflardan birinin ölümü, akdin bir ayağının yok olması demektir.

2- Hibe edilen malın helâk olması: Çünkü helâk olan, yok edilen bir malın temin edilip geri verilmesi mümkün değildir.

3- Malın, Hibe edilen kişinin elinden çıkmış olması: Bu durumda mal artık hibe edilen kişinin mülkiyetinden çıkmıştır.

4- Hibe edilen kişinin, hibeye mukabil bir karşılık vermiş olması: Çünkü insan hibe ettiği şeyin az veya çok karşılığını almıştır; binâenaleyh karşılığını almış olduğu şeyden dönmesi câiz olmaz.

5- Hibe eden ve edilenin karı koca olmaları: Çünkü karı-koca arasında bulunması gereken sevgi, muhabbet ve güzel muâmeleden dönüş olamaz.

6- Malın, usûl ve furûa veya kardeş, amca gibi yakın akrabaya hibe edilmesi: Çünkü bu davranış, yakın akrabalar arasında olması gereken dostluğun yerini soğukluk ve düşmanlığın almasına sebep olabilir.

7- Hibe edilen malda herhangi bir sebeple bir artış meydana gelmiş olması: Meselâ, yeni doğmuş bir dananın hibe edilmesi ve hibe edilen adamın elinde yetişip büyümesi hâlinde bu hibeden dönüş câiz olmaz. Çünkü burada meydana gelen artış, hibe edilen adamın elinde gerçekleşmiştir.[2]

٩٢٣٣- (د ت س- عبد الله بن عباس، وعبد الله بن عمر رضي الله عنهم) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **لا يحل لرجل أن يعطيَ عطية ، أو يهب هبة ، ثم يرجع فيها ، إلا الوالد فيما يعطي ولده، ومثل الذي يرجع في عطيته أو هبته ، كالكلب يأكل ، فإذا شبعَ قاء ، ثم عاد في قيئه**».

أخرجه أبو داود والترمذي والنسائي ، ولم يذكر الترمذي والنسائي « **أو يهب هبة** ».

وفي أخرى للترمذي مختصرا عن ابن عمر قال : « **مَثَلُ الذي يُعطي العطية ثم يرجع فيها كالكلب أكل حتى إذا شبعَ قاء ، ثم عاد فرجع في قيئه** ».

وهذان الحديثان قد اشتركا في معنى واحد، وإن انفرد الثاني بذكر الولد وهبته. وكأنهما حديث واحد.

9.233- Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

---

[2] Bkz., *Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu,* IV, 263-75; *el-Fıkh alâ'l-Mezâhibi'l-Erbaa,* III, 293-300.

"İnsanın bir hediye vermesi veya bir malı hibe etmesi, sonra da ondan dönmesi helâl değildir. Ancak babanın, çocuğuna verdikleri müstesnâdır! Hediyesinden veya hibesinden dönen insan, mamasını yiyen, sonra doyunca kusan ve sonra da kusmuğuna dönen köpek gibidir."[3]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî** tahric ettiler. Ancak **Tirmizî** ve **Nesaî**; **"veya bir malı hibe ederse"** ibaresini zikretmediler.

Tirmizî'nin muhtasar olarak sadece **İbn Ömer**'den tahric ettiği başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Hediye veren, sonra da hediyesinden vazgeçen insan, doyup kusuncaya kadar yiyen, sonra da kusmuğuna geri dönen köpek gibidir."

Her ne kadar bu ikinci rivâyet babanın çocuğuna hibesinden söz etmiyorsa da, iki hadîs de aynı manada birleşirler ve sanki tek bir hadîs gibidirler.

İZAH

Bu rivâyette sadece babanın, çocuğuna verdiği hediye veya hibeden dönebileceği ifâde edilmektedir. Çünkü mal da, çocuk da neticede babaya âittir ve babanın bütün malı sonunda yine çocuğuna kalacaktır. Hadîste her ne kadar sadece "**baba**" zikrediliyorsa da, hiç şüphesiz ki annenin durumu da aynıdır.

٩٢٣٤- (د س- **عبد الله بن عمرو بن العاص** رضي الله عنهما) أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**مَثَلُ الذي يَسْتَرِدُّ مَا وَهَبَ كمثلِ الكلب يقيءِ فيأكل قَيئه ، فإذا استرد الواهبُ فَلْيُوقفْ ، فليعرَّف بما استرد ، ثم لْيُدْفع إليه ما وهب** ». أخرجه أبو داود.

---
[3] **Ebû Davud**, Buyû', 81/3539; **Tirmizî**, Buyû, 62/1299; **Nesaî**, Hibe, 2.

وفي رواية النسائي ، قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « لا يرجعُ أحد في هبته إلا والد من ولده ، والعائد في هبته كالعائد في قيئه ».

9.234- Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Hibe ettiği şeyi geri isteyen insan, kusan ve sonra da kusmuğunu yiyen köpek gibidir. Hibe eden kişi malını geri istediği zaman, durdurulsun ve istediği mal kendisine tarif ettirilsin, sonra da hibesi ona geri verilsin!"[4]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti. **Nesaî**'nin rivâyeti de şöyledir:

"Babanın çocuğuna hibesi müstesnâ, kimse hibesinden dönemez! Hibesinden dönen, kusmuğuna geri dönen köpek gibidir."

٩٢٣٥- (خ م ط ت د س- النعمان بن بشير رضي الله عنهما) قال : « إن أباهُ أتى به رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال: إني نَحَلْتُ ابني هذا غُلاما كان لي ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أكلَّ ولدك نحلته مثل هذا** ؟ فقال: لا ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **فارجعْهُ** ».

وفي رواية قال : « تَصَدَّقَ عَلَيَّ أبي ببعض ماله ، فقالت أُمِّي عَمْرَةُ بنتُ رواحة : لا أرضى حتى تُشْهِدَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فانطلق أبي إلى النبيصلى الله عليه وسلم لِيُشهده على صدقتي ، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أفعلتَ هذا بوَلَدِكَ كُلِّهم ؟** قال: لا ، قال: **اتقوا الله، واعْدِلُوا في أولادكم** ، فرجع أبي ، فَرَدَّ تلك الصدقة ».

وفي أخرى : فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **يا بشير ، أَلَكَ وَلَد سوى هذا ؟** قال : نعم ، قال : **أكلَّهُمْ وهبت له مثل هذا ؟** قال : لا ، قال : **فلا تُشْهِدْني إذَنْ ، فإني لا أشهد على جور**».

[4] **Ebû Davud**, Buyû', 81/3540; **Nesaî**, Hibe, 2.

وفي أخرى « **أشهِدْ على هذا غيري** ، ثم قال: **أيسُرُّكَ أن يكونوا إليك في البرِّ سواء ؟** قال : بلى ، قال : **فلا ، إذن** ». أخرجه البخاري ومسلم.

ولمسلم « أن أباهُ أعطاه غلاما ، فقال له النبي صلى الله عليه وسلم : **ما هذا؟** قال : أعطانيه أبي ، قال : **فكل إخوتكَ أعطاه كما أعطاك ؟** قال: لا ، قال : **فارْدُدْهُ** ».

وفي رواية الموطأ والترمذي والنسائي مثلُ الأولى ، وقال: « **فارتَجعْهُ** ». وأخرج أبو داود والنسائي [رواية مسلم]. ولأبي داود أيضا قال: « أنحَلَني أبي نُحْلا – وفي رواية : نحْلَة – غُلاما له ، قال: فقالت له أُمِّي عمرةُ بنْتُ رواحة : ائْتِ رسول الله صلى الله عليه وسلم فأشهدْهُ ، قال: فأتى النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، فذكر ذلك له ، فقال: إني نَحلتُ ابني النعمان نُحلا ، وإن عَمْرَةَ سَأَلَتْنِي أن أُشْهِدَكَ على ذلك ، فقال : **ألك وَلَد سواه ؟** قال : قلتُ : نعم ، قال : **فَكُلَّهُمْ أعطيتَهُ مثل ما أعطيتَ النعمانَ ؟** قال: لا ، قال : **هذا جور – وفي رواية : هذا تلجئة – فأشهدْ على هذا غيري** ».

قال مغيرة في حديثه : « **أَلَيْسَ يَسُرُّكَ أن يكونوا لك في البر واللطف سواء ؟** قال: نعم. قال: **فأشهد على هذا غيري** ». فذكر مجالد في حديثه: «**إن لهم عليك من الحق : أن تعدل بينهم ، كما أن لك عليهم من الحق : أن يَبَرُّوك**». وله فصل منه قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **اعدلوا بين أبنائكم** ». وللنسائي هذا الفصل.

وله في أخرى قال : « أتى به أبوه النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، يُشهده على نُحْل نَحَلَهُ إياه ، فقال : **أكلَّ وَلَدِكَ نحلتَ مثل ما نحلتَهُ ؟** قال: لا ، قال : **فلا أشهدُ ، أَلَيْسَ يَسُرُّكَ أن يكونوا إليك في البر سواء ؟** قال: بلى ، قال : **فلا إذن** ».

وله في أخرى: «أن أمه ابنةَ رَواحَة سألَتْ أباه بعض الموهبة من ماله لابنها ، فالْتَوَى بها، فمنعها سَنَةً ثم بدا له فوهَبَهَا له، فقالت: لا أرضى حتى تُشْهِدَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم، فقال: يا رسولَ الله، إن أم هذا قَاتَلَتْني على الذي وَهَبْتُ له، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **يا بشير أَلَكَ وَلَد سوى هذا؟** قال: نعم، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **أفكُلَّهُمْ وَهَبْتَ لهم مثل الذي وهَبْتَ لابنكَ [هذا]؟** قال لا، قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **فلا تُشْهِدْني إذَنْ فإني لا أَشْهَدُ على جَوْر**».

وله في أخرى « أنّ بشيرا أتى النبي صلى الله عليه وسلم ، فقال: يا رسول الله إن امرأتي عمرة أمرتني أن أتصدّق على ابنها نعمان بصدقة.. » فذكر الحديث.

9.235- Numan b. Beşîr'den rivâyet edildiğine göre; babası onu Rasûlullah'a (as.) götürmüş ve;

"- Ben bu çocuğuma, kendime ait olan bir köleyi bağışladım" dedi. Hz. Peygamber;

"- Bütün çocuklarına da aynı şekilde bağışta bulundun mu?" diye sordu. Babam;

"- Hayır!" deyince, Allah'ın Rasûlü;

"- Öyleyse vazgeç!" buyurdu.[5]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Babam bir kısım malını bana bağışlamıştı. Annem Amra bint Revâha[6];

"- Bu yaptığına Allah'ın Rasûlünü şahit tutmadıkça, ben razı değilim" dedi. Bunun üzerine babam, bana bağışladığı mala kendisini şahit tutmak için Hz. Peygamber'e gitti. Rasûlullah (as.) babama;

"- Bunu bütün çocuklarına da yaptın mı?" diye sordu. Babam;

"- Hayır!" deyice;

"- Allah'tan korkun! Çocuklarınız arasında adâlet gösterin!" buyurdu.

Bunun üzerine babam kararından vazgeçti ve o malı (vermeyi) reddetti."

---

[5] **Buharî**, Hibe, 2, 11; Şehâdât, 9; **Müslim**, Hibât, 3/9-18; **Muvatta**, Akdıye, 33/39; **Ebû Davud**, Buyû', 83/3542-45; **Tirmizî**, Ahkâm, 30/1367; **Nesaî**, Nahl, 1.

[6] **Ümmü Numan, Amra bint Revâha b. Sa'lebe el-Ensâriyye el-Hazreciyye:** Medîneli hanım sahabîlerdendir. Hicretten önce kocası Beşîr b. Sa'd ile birlikte İslâm'a girmiş ve Rasûlullah'a (as.) bîat etmişti. Ünlü şair Abdullah b. Revâha'nın kız kardeşi, Numan b. Beşîr'in annesidir. Annesi Kebşe bint Vâkıd da sahabî idi. Şairdi. Uzun boylu, çok güzel bir kadındı; güzelliğinden hakkında şiirler yazılmıştı. Hz. Peygamber'den bir hadîs rivâyet etti.

Başka bir rivâyette Hz. Peygamber;

"- **Ya Beşîr! Senin bundan başka çocuğun var mı?"** diye sordu.

"- Var" deyince;

"- **Onların hepsine aynı şeyi verdin mi?"** diye sordu.

"- Hayır!" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- **Öyleyse bu işe beni şahit tutma! Çünkü ben, haksızlığa şahitlik etmem"** buyurdu.

Diğer bir rivâyete göre Hz. Peygamber;

"- **Bu işe benden başkasının şahit tut!"** dedi. Sonra da;

"- **Çocuklarının iyilik ve ihsanda eşit muâmele görmeleri seni sevindirmez mi?"** diye ilave etti. Beşîr;

"- Elbette" deyince, Hz. Peygamber;

"- **Öyleyse bunu yapma!"** buyurdu.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in başka bir rivâyetine göre; babası Numan'a bir köle hediye etmişti. Hz. Peygamber ona;

"- **Bu nedir?"** diye sorunca;

"- Onu bana babam hediye etti" cevabını vermiş.

"- **Sana verdiği gibi bütün kardeşlerine de verdi mi?"** deyince;

"- Hayır!" diye karşılık vermiş. Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"- **Onu geri ver!"** buyurmuş.

Muvatta, Tirmizî ve **Nesaî**'nin rivâyeti de ilk rivâyet gibidir.

Nesaî'nin diğer bir rivâyeti ile **Ebû Davud**'un rivâyeti de **Müslim**'in rivâyeti gibidir.

Ebû Davud'un başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Babam bana, kendisine ait bir köle bağışlamıştı. Annem Amra bint Revâha, babama;

"- Rasûlullah'a (as.) git ve bu işe O'nu şahit tut!" dedi. Bunun üzerine babam Hz. Peygamber'e gidip durumu anlattı;

"- Ben, oğlum Numan'a bir mal bağışladım. Ama karım Amra benden, seni de bu işe şahit tutmamı istedi" dedi. Hz. Peygamber;

"- **Ondan başka çocuğun var mı?"** diye sordu.

"- Evet var" dedi.

"- **Numan'a bağışladığın gibi onlara da bağışladın mı?"** diye sorunca;

"- Hayır!" dedi. O zaman Rasûlullah (as.);

"- **Bu haksızlıktır!** –Bir rivâyette zorlamadır-. **Binâenaleyh bu işe benden başka birini şahit tut!"** buyurdu.

Bu hadîsin râvîsi Muğîre, rivâyetinde şöyle dedi:

(Hz. Peygamber);

"- **İyilik ve lütufta çocuklarının hepsinin eşit muâmele görmeleri seni sevindirmez mi?"** diye sordu. O da;

"- Elbette" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- **Bu işe benden başka birini şahit tut!"** buyurdu.

Bu hadîsin diğer bir râvîsi Mücâlid'in rivâyetine göre Hz. Peygamber;

"- **Çocuklarının sana iyilik ve itâatte bulunmaları senin onlar üzerindeki hakkın olduğu gibi, aralarında âdil davranman da onların senin üzerindeki haklarıdır"** dedi.

Ebû Davud'un başka bir rivâyetine göre de Hz. Peygamber;

"- **Çocuklarınız arasında âdil olun!"** dedi.

Bu kısmı **Nesaî** de rivâyet etmiştir.

Nesaî'nin başka bir rivâyetine göre; "Babası onu, kendisine verdiği bir bağışa Allah'ın Rasûlünü de şahit tutmak üzere Hz. Peygamber'e götürdü. Rasûlullah (as.);

"- **Bütün çocuklarına da bu şekilde bağışta bulundun mu?"** diye sordu.

"- Hayır!" dedi.

"- **Öyleyse ben şahitlik etmem! İyilik ve lütufta çocuklarının hepsinin eşit muâmele görmeleri seni sevindirmez mi?"** deyince;

"- Elbette" karşılığını verdi. Hz. Peygamber de;

"- **Öyleyse bunu yapma!"** buyurdu.

Nesaî, diğer bir rivâyetinde de şöyle dedi:

"Numan'ın annesi Revâha'nın kızı, babasından (yani kocasından) çocuğuna malının bir kısmını bağışlamasını istedi. Ama

o buna aldırmadı ve bir yıl boyunca herhangi bir şey vermedi. Sonra o da vermenin uygun olacağını düşündü. O zaman annesi;

"- Bu işe Allah'ın Rasûlünü de şahit tutmadıkça, ben razı değilim" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber'e gidip;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Bu çocuğa bağışladığım bir maldan dolayı anası bana karşı durdu" dedi. Rasûlullah (as.);

"- **Ya Beşîr! Senin bundan başka çocuğun var mı?"** diye sordu.

"- Evet var" dedi.

"- **Bu çocuğuna bağışladığının aynısını onların hepsine de bağışladın mı?"** diye sorunca;

"- Hayır!" dedi. O zaman Hz. Peygamber;

"- **Öyleyse beni bu işe şahit tutma! Çünkü ben haksızlığa şahitlik yapmam"** buyurdu.

Nihayet **Nesaî**'nin başka bir rivâyetine göre; "Beşîr Hz. Peygamber'e gitti ve O'na;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Karım Amra, bana, çocuğu Numan'a bir bağışta bulunmamı istedi..." dedi. Sonra hadîsi yukarıdaki gibi zikretti.

İZAH

Bu rivâyetlerin hepsi, aynı olayı anlatmaktadır. Râvîlerin her biri, aklında kaldığı kadarıyla veya kendince önemsediği yönleriyle olayı nakletmektedir. Dolayısıyla rivâyetlerin bir kısmı mufassal, bir kısmı da muhtasardır.

Bu hadîsin burada zikredilmesinin sebebi, babanın, oğluna yaptığı bağıştan dönmesinin câiz olduğunu göstermektir. Bunun yanında bu rivâyette, baba hayatta iken çocuklarından birine malının bir kısmını verip diğerlerini ondan mahrum bırakmasının câiz olmadığı da görülmektedir. Bu konu fukaha arasında tartışılan bir meseledir.

Mücâhid, Nehaî, Tâvus, Atâ b. Ebî Rebâh, Şa'bî ve **İbn Şübrüme,** çocuklarından bir kısmını ayırıp diğer kısmına malının bir bölümünü bağışlamanın câiz olmadığı, böyle bir uygulamanın hükmen bâtıl olduğu kanâatindedirler. Hatta bazı âlimler, öpüp

okşamak konusunda bile çocuklar arasında eşit muâmele edilmesini gerekli görürler.

Buna mukabil **Ebû Hanîfe, İmameyn, Şâfiî, İbn Münkedir Süyan Sevrî** ve diğer müctehidlere göre; mekruh olmakla birlikte bu câizdir. Çocuklar arasında ayırım yapılması doğru değildir. Ama yukarıdaki rivâyette görülen Hz. Peygamber'in tavrı, bunun farz olduğu değil, mendup olduğu anlamındadır. Nitekim yukarıdaki rivâyette de görüldüğü üzere Hz. Peygamber; **"iyilik ve lütufta çocuklarının hepsinin eşit muâmele görmeleri seni sevindirmez mi?"** buyurmaktadır. Bu ifâde, çocuklar arasında eşit muâmelenin mutlak farz değil, müstahap olduğunu gösterir. Aynı şekilde Hz. Peygamber ona; **"başka birini şahit tut!"** demektedir. Eğer bu haram olsaydı, böyle bir söz söylemez, onun kesin yasak olduğunu belirtirdi.

Kaldı ki bunun bazı örnekleri ashâb arasında da görülmüştür. Meselâ 9238 numaralı hadîste de görüleceği üzere **Hz. Ebû Bekir**, çocuklarından sadece **Hz. Âişe**'ye malının bir kısmını bağışlamıştı.

Ayrıca baba hayatta iken malının tamamını veya bir kısmını vakfetse veya başka birine hibe etse, bunun câiz olduğunda ihtilaf yoktur. Buna göre malını başkasına bağışlamak câiz ise, kendi çocuklarından birine bağışlamanın câiz olmayacağını ileri sürmek makûl değildir.

Çocuklar arasında eşitliği gerekli görenler de, kız ve erkek çocuklara nasıl muâmele edileceği konusunda ihtilaf ederler. Bazılarına göre mutlak eşitlik esastır. Bazıları ise mirastaki gibi ikiye bir ölçüsü gözetilmelidir. Bağış ve ikram konusunda, kız çocuklarına daha çok verilmesi gerektiğini düşünenler de vardır.

٩٢٣٦– (م– **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال : « قالت امرأة بَشير : انْحَلْ ابني غلاماً، وأشْهِدْ لي رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فأتى رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فقال: إن ابنة فلان سألتني أن أنحلَ ابنها غلاماً، وقالت: أشْهِدْ رسول الله فقال: **أله إخوَة ؟**

قال: نعم، قال: أفكلَّهُمْ أعطيت مثل ما أعطيته؟ قال: لا، قال: فليس يصلح هذا، وإني لا أشهد إلا على حق». أخرجه مسلم.

9.236- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Beşir'in karısı (kocasına);

"- Oğluma bir köle bağışla ve buna da benim için Rasûlullah'ı (as.) şahit tut!" dedi. O da Hz. Peygamber'e gitti ve;

"- Falancının kızı benden, oğluna bir köle bağışlamamı istedi ve bana *'bu işe Rasûlullah'ı (as.) da şahit tut!'* dedi" diye söyledi. Hz. Peygamber;

"- Çocuğun başka kardeşleri var mı?" diye sordu.

"- Evet var" deyince;

"- Onların hepsine de buna yaptığın gibi bağışta bulundun mu?" dedi.

"- Hayır!" karşılığını verince, Rasûlullah (as.);

"- Bu doğru değil! Ben ancak hakka şahitlik yaparım" buyurdu.[7]

٩٢٣٧- (س- عبد الله بن عتبة بن مسعود) قال : « إن رجلا أتى النبي صلى الله عليه وسلم، فقال: إني تصدقْتُ على ابني بصدقة ، فاشهد ، فقال: هل لك ولد غيره؟ قال: نعم ، قال: هل أعطيتهم مثل ما أعطيته؟ قال: لا ، قال: لا أشهد على جَوْر » أخرجه النسائي.

9.237- Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd anlatıyor:

"Bir adam Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Ben oğluma bir bağış yaptım, sen de şahit ol!" dedi. Hz. Peygamber;

"- Ondan başka çocuğun var mı?" diye sordu. Adam;

"- Evet var" deyince;

"- Aynısını onlara da verdin mi?" diye sordu.

---

[7] **Müslim**, Hibât, 4/19.

"- Hayır!" dedi. O zaman Rasûlullah (as.);

"- Ben haksızlığa üzerine şahitlik yapmam" buyurdu.[8]

٩٢٣٨- (ط- عائشة رضي الله عنها) قالت : « نَحَلَني أبو بكر جَادَّ عشرين وَسْقا مِنْ مَاله بالغابة ، فلما حضرته الوفاة ، قال: والله يا بُنية ما مِنَ الناسِ [أحد] أحبُّ إليَّ غنىً بعْدي منْك ، ولا أعزَّ عَليَّ فقرا بعْدي منك ، وإني كنتُ نَحَلْتُك جَادَّ عشْرين وَسْقا ، فلَوْ كُنْت جددتيه وأحتزتيه لكان لك، وإنما هو اليَوْمَ مالُ الوارث ، وإنما هما أخواك وأختاك ، فاقتسِمُوهُ على كتاب الله ، قالت: فقلتُ: يا أبت ، والله لو كان كذا وكذا لتركته ، إنما هي أسماء ، فمن الأخرى ؟ قال: ذو بَطْنِ [بنت] خارجة ، وأُرَاهَا جارية ». أخرجه الموطأ.

9.238- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Babam Ebû Bekir bana, Ğâbe'deki arazisinden yirmi vesak hurma veren bir tarla bağışlamıştı. Vefatı sırasında şunları söyledi:

"- Vallahi yavrucuğum; benden sonra insanlar arasında zengin olmasını senden daha çok istediğim hiç kimse yoktur. Benden sonra senin fakir düşmen kadar bana ağır gelen bir şey de yoktur. Sana yirmi vesak hurma veren bir tarlayı bağışlamıştım. Eğer onu kesip mâlik oldunsa, senindir. Ancak bugün artık orası vârislerin malıdır ve onlar da senin iki kız ve iki erkek kardeşlerindir. Onu Allah'ın kitabına göre taksim edin!"

Hz. Âişe;;

"- Babacığım! Vallahi o mal şu kadar ve şu kadar (fazla) olsa bile, (Allah'ın kitabına uyarak) onu terk ederim. İki kız kardeşimden biri Esmâ'dır, ama öbürü kimdir?" dedi. Ebû Bekir cevaben;

"- Hârice'nin kızının karnındaki! Onun da kız olacağını zannediyorum" dedi.[9]

---

[8] **Nesaî**, Nahl, 1.

[9] **Muvatta**, Akdıye, 33/40.

İZAH

Hz. Ebû Bekir'in **Ğâbe** ormanındaki arazisindeki hurmalıktan yirmi vesak, yani yaklaşık dört ton ürün veren bir yeri kızı **Hz. Âişe**'ye hibe etmişti. Ama vefatına yakın bir dönemde, şimdiye kadar kestiği hurmaların kendisine ait olduğunu, vefatından sonra ise arazinin vârislerin ortak malı olduğunu ve onu da Allah'ın kitabına göre taksim etmesini söyler. **Hz. Ebû Bekir**'in hibesinden dönmesi anlamına gelen bu son tutumunu **Zürkanî**, **Numan b. Beşîr** rivâyetinde Rasûlullah'ın (as.) çocuklar arasında eşit muâmele tavsiyesine bağlar.[10]

Burada görüldüğü üzere **Hz. Ebû Bekir** hayatta iken, kızı **Hz. Âişe**'ye diğer çocuklarından farklı olarak malının bir kısmını bağışlamıştır. Bu rivâyet, babanın, çocukları arasında mutlak eşitliğe riâyet etmek zorunda olmadığının delili olarak gösterilmiştir. Ancak vefatına yakın bir sırada **"o mal artık vârislerin ortak malıdır"** demesi de, hem babanın, çocuğuna yaptığı hibeden dönebileceğini, hem de çocuklar arasında eşit muâmelenin daha âdil ve ahlâken de daha uygun bir davranış olduğunu göstermektedir.

Hz. Ebû Bekir'in iki oğlu, **Abdurrahman** ve **Muhammed**'dir. **Hz. Âişe**'nin dışındaki iki kızından biri **Esmâ**'dır. Öbürü henüz dünyaya gelmediği için **Hz. Âişe**, ikincisinin kim olduğunu sormuştur. O sırada **Hz. Ebû Bekir**'in karısı **Habîbe**, hâmile idi ve **Hz. Ebû Bekir** onun kız doğuracağını tahmin ediyordu. Bu tahminin neye dayandığı bilinmemektedir, ama **Habîbe** gerçekten bir kız çocuğu dünyaya getirmiş ve adını da **Ümmü Gülsüm** koymuştu.

Habîbe, **Hârice b. Zeyd el-Ensârî el-Hazrecî**'nin kızı idi. **Hârice Bedir** ehlindendi ve **Uhud**'da şehid edilmişti. Hicretten sonra Hz. Peygamber **Hârice** ile **Ebû Bekir**'i kardeş yapmıştı.

٩٢٣٩- (ط- عبد الرحمن بن عبد القاري) أن عمر بن الخطاب قال : « ما بالُ أقوام ينحلون أبناءهم نُحْلا ، ثم يُمسكونَهَا ، فإن ماتَ ابن أحَدِهم قال: مالي بيدي لم أُعْطِه أحدا ،

---

[10] **Zürkanî**, IV, 447.

وإن مات هو قال: هو لابني ، قد كنت أعطيته إياه ، مَنْ نَحلَ نِحْلَة لم يَحزها الذي نُحلَها حتى تكون إن مات لورثته ، فهي باطل ». أخرجه الموطأ.

9.239- Abdurrahman b. Abdulkarî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Ömer şöyle dedi:

"İnsanlara ne oluyor ki, çocuklarına bağışta bulunuyorlar, ama sonra o malı yine de ellerinde tutuyorlar? Onlardan birinin çocuğu ölünce, (babası); *'malım elimdedir, onu kimseye bağışlamadım!'* der. Kendisi ölürken de; *'o mal çocuğumundur, ben o malı kendisine bağışlamıştım'* der. Bağış yapan biri ölürse ve bağışlanan kişi de o ölünceye kadar malı teslim almamışsa, o mal vârislerindir ve bu bağış hükümsüzdür."[11]

İZAH

Hibe akdinin tamam olması konusunda fukaha arasında iki görüş vardır. **Ahmed b. Hanbel**'e göre hibe akdinin tamam olması için kabz şart değildir. Diğer üç mezhebe göre ise mal kabz edilmeden hibe sahih olmaz. Dört halife de bu görüştedir. Buna göre kabz, hibenin şartıdır. Yukarıda görüldüğü üzere **Hz. Ömer** de bağış akdinin sahih olması için kabzı şart koşmaktadır. Eğer kabz gerçekleşmeden bağışlayan veya bağışlanan kişi ölürse, mal bağışlayana veya vârislerine verilir.

Hz. Ömer, insanların davranışları hakkında zikrettiği örnekle de, bu konuda yapılabilecek bazı istismarların önüne geçmek için kabzı şart görmüştür.

٩٢٤٠- (ط- سعيد بن المسيب رحمه الله) أنَّ عثمانَ رضي الله عنه قال : « مَنْ نَحلَ وَلَدا له صغيرا لم يبلغ أن يَحُوزَ ما نَحله على نفسه ، فأعْلَنَ الأبُ بها ، وأشْهَدَ عليها ، فهي جائزة ، وإن وليها أبوه ». أخرجه الموطأ.

---

[11] **Muvatta**, Akdıye, 33/41.

[زاد رزين] « وإن وليها أبوه بعد ذلك قال: فإن كانت ذهبا أو ورقا ، ثم هلك وهو يليه ، فليس للابن شيء ، إلا أن يكون عزلها له بعينها ، أو دفعها إلى رجل وضعها له عنده ، فإن فعل ذلك فهي جائزة للابن، وإن كان النُّحْلُ عبدا أو وليدة أو دارا أو شيئا معلوما معروفا ، ثم أشهد عليه وأعلن به ، ثم هلك الأبُ وهو يلي ابنه ، فذلك جائز ، لأنه بمنزلة الحائز لابنه .«

9.240- Saîd b. el-Müseyyeb'den rivâyet edildiğine göre Hz. Osman şöyle dedi:

"Kim, henüz bulûğa ermeyen küçük çocuğuna bir bağış yaparsa, bağış malını sahiplenmesi, bunu ilan etmesi ve şahit tutması hâlinde câizdir. Şüphesiz ki o çocuğun velisi, babasıdır."[12]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** tahric etti.

Rezîn de şunu ilave etti:

"Onun velisi babasıdır, dedikten sonra şunları söyledi: Eğer küçük çocuğuna altın veya gümüş bağışladıktan sonra, bağışladığı şey henüz kendi elindeyken ölürse, çocuk bundan bir şey alamaz. Ancak babası bağışı belirleyip ayırmış veya onu oğlu adına başka birine vermişse, o zaman bu oğlu için câiz olur. Eğer bağışladığı şey köle, câriye, ev veya bilinen marûf bir şey ise, sonra da bunu bağışladığına dair şahit tutar ve ilân ederse, baba çocuğunun velisi olarak ölse, bu câizdir. Çünkü baba, çocuğunun da mâliki konumundadır."[13]

---

[12] **Muvatta**, Vasıyyet, 10/9.

[13] **Rezîn**'in ilavesi olarak kaydedilen bu ibârenin **"eğer..."** diye başlayan cümleye kadar olan kısmı, **Muvatta**'da, yukarıdaki hadîsin devamında **Mâlik**'in sözü olarak zikredilir.

٩٢٤١- (ط- أبو غطفان بن طريف المريّ) أن عمر رضي الله عنه قال : « مَنْ وَهَبَ هبَة لصلة رحم ، أو على وجه صدقة ، فإنه لا يرجع فيها ، ومَنْ وَهَبَ هبَة يعلَمُ أنه أراد بها الثواب ، فهو على هبته ، يرجع فيها إن لم يُرْضَ منها ». أخرجه الموطأ.

9.241- Ebû Ğatafân b. Tarîf el-Murrî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Ömer şöyle dedi:

"Kim akrabalık dolayısıyla veya sadaka olarak bir malı hibe ederse, artık ondan dönemez. Ama karşılık bekleyerek bir hibede bulunursa, hibesi üzeredir; yani memnun edilmemişse dönebilir."[14]

İZAH

Hibe, bağış, sadaka gibi şeyler, her şeyden önce sevap kazanmak düşüncesiyle ve Allah rızası için yapılır. Karşılık istenerek yapılan şeyler ise ne bağıştır, ne de sadaka. Dolayısıyla ondan bir sevap beklenmemelidir.

٩٢٤٢- (خ- أسماء بنت أبي بكر رضي الله عنهما) قالت للقاسم بن محمد وابن أبي عتيق: «ورثتُ عن أختي عائشة بالغابة مالا ، وقد أعطاني به معاوية مائة ألف ، فهو لكما ». أخرجه البخاري في ترجمة باب.

9.242- Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ, (yeğeni) Kasım b. Muhammed ile (kardeşi Abdurrahman'ın torunu) İbn Ebî Atîk'e[15] şöyle dedi:

"Kız kardeşim Âişe'nin Ğâbe'deki malı bana miras kaldı. Muâviye ona karşılık bana yüz bin lira vermişti (ama vermedim). O mal artık sizindir."[16]

---

[14] **Muvatta**, Akdıye, 35/42.

[15] **Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahman b. Ebî Bekir es-Sıddîk et-Teymî el-Kuraşî el-Medenî**: Medîneli tabiîlerdendir. **İbn Ebî Atîk** diye meşhurdur. Hz. Ebû Bekir'in torununun oğludur. Hz. Âişe'den rivâyeti vardır. Kendisinden İbn İshak rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Buharî, Müslim, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

[16] **Buharî**, Hibe, 22

٩٢٤٣- (د- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « أردتُ الخروج إلى خيبر ، فأتيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فسلّمت عليه، وقلت: إني أردتُ الخروج إلى خيبر ، فقال : إذا أتيتَ وكيلي فخذ منه خمسة عشر وَسْقا، فإن ابتغى منك آية فضَعْ يَدَكَ على تَرْقُوَته». أخرجه أبو داود.

9.243- Câbir b. Abdullah şöyle dedi:

"Hayber'e gitmek istemiştim. Rasûlullah'ın (as.) huzuruna varıp selâm verdim ve;

"- Hayber'e gitmek istiyorum" dedim. Bana;

"- Vekilimin yanına gidince ondan (benim hesabıma) **on beş vesak** (hurma) **al! Eğer o senden** (benim izin verdiğime dair) **bir delil isterse, elini onun köprücük kemiğine koy!"** dedi.[17]

İZAH

Vesak; 60 **sa'** miktarında bir ağırlık birimidir. Bir **sa'**; 1040 dirhem, bir **dirhem**; 3.333 kg. olduğuna göre, 15 vesak yaklaşık üç ton eder.

٩٢٤٤- (د س- عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم « لما فتحَ مكة قام خطيبا ، فقال في خطبته: لا يجوز لامرأة عطية إلا بإذن زوجها ».

وفي رواية : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « لا يجوز لامرأة أمر في مالها إذا ملك زوجها عصمتها ». أخرجه النسائي ، ولأبي داود نحوه.

9.244- Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) Mekke'yi fethettiğinde halka hitap etmiş ve hutbesinde şöyle demişti:

"Kocasının izni olmadan bir kadının bağış yapması câiz değildir."[18]

---

[17] **Ebû Davud**, Akdıye, 30/3632.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kocasının nikâhında bulunduğu müddetçe bir kadının, kendi malından bağışta bulunması câiz değildir."

Hadîsi **Nesaî** ve **Ebû Davud** tahric ettiler.

İZAH

İlk rivâyette kadının hibe ettiği malın kime âit olduğu açık değilse de, kocasının malı olması ihtimal dahilindedir. İkinci rivâyette ise malın kadına âit olduğu belirtilmektedir. Kadınların kendi mallarından istedikleri gibi tasarrufta bulunmaları câizdir. Nitekim Hz. Peygamber onların yanına gidip kendilerinden Allah rızası için yardım talep etmiş ve onlar da kimseden izin almadan bileziklerini, küpelerini, yüzüklerini vermişlerdi. Binâenaleyh yukarıdaki rivâyet eğer sahihse, karı-koca arasındaki uyum ve iyi geçinmek gereği olarak sadece kocasına haber vermesi anlamındadır. Sindî'nin kaydettiğine göre İmâm Şâfiî bu hadîsin sâbit olmadığına, çünkü Kur'ân, sünnet ve aklın ona muhalefet ettiğine kanidir.[19]

---

[18] **Ebû Davud**, Buyû', 84/3546-47; **Nesaî**, Umrâ, 5; Zekât, 58.

[19] Bkz., **Nesaî**, VI, 279.

ترجمة الأبواب التي أولها هاء ولم ترد في حرف الهاء:

(**الهدنة**) : في كتاب الجهاد.

(**الهدي**) : في كتاب الحج.

(**الهجران**) : في كتاب الصحبة.

"HE" HARFİ İLE BAŞLADIĞI HALDE BU BÖLÜMDE YER ALMAYAN KONULAR VE BULUNDUKLARI YERLER:

Konunun Adı:	Bulunduğu Bölüm:	Hadîs No:
Hedene (Barış):	**Cihâd:**	**1.119-1.146**
Hedy (Kurban):	**Hac:**	**1.623-1.706**
Hicrân (Dargın Durmak):	**Sohbet:**	**4.931-4.939**

بسم الله الرحمن الرحيم

حرف الواو

وفيه ثلاثة كتب:

كتاب الوصية ، كتاب الوعد ، كتاب الوكالة

(و) "vav" harfi:

(و) "vav" harfi:

الكتاب الأول

في الوصية

1. KİTAB: **VASİYET:** 9,245-9,264

الكتاب الأول

في الوصية

وفيه سبعة أنواع:

النوع الأول

في الحث عليها

127- VASİYET

a- VASİYET YAPMAYA TEŞVİK

٩٢٤٥- (خ م ط ت د س- **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: « **ما حَقُّ امرئ مسلم له شيء يوصي به** - وفي رواية: له شيء يريد أن يوصي به - **أن يبيت ليلتين** - وفي رواية: ثلاث ليال - **إلا ووصيته مكتوبة عنده** ».

قال نافع: سمعتُ عبد الله بن عمر يقول: « ما مَرَّتْ عَلَيَّ ليلة منذ سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول ذلك إلا وعندي وصيَّتِي مكتوبة ». أخرجه الجماعة.

9,245- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Vasiyet edeceği –bir rivâyette vasiyet etmek isteyeceği- **malı olan bir müslümanın, vasiyetini hazırlayıp yazmadan iki gece** –bir rivâyette üç gece- **geçirmeye hakkı yoktur."**[1]

RİVÂYETLER

Nâfi dedi ki:

"Abdullah b. Ömer'in şöyle söylediğini işittim:

"Rasûlullah'ın (as.) bu sözünü işittiğim günden beri vasiyetimi yazmadan bir gece bile geçirmedim."

Hadîs, kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

---

[1] **Buharî**, Vesâyâ, 1; **Müslim**, Vasiyet, 1-4; **Muvatta**, Vasiyet, 1/1; **Tirmizî**, Cenâiz, 5/974; **Ebû Davud**, Vesâyâ, 1/2861; **Nesaî**, Vesâyâ, 1.

İZAH

Vasiyet; bir malı veya menfaati, öldükten sonra kaydıyla bir hayra veya şahsa meccânen temlik etmektir.

Vasiyet eden kişiye ***mûsî***, vasiyet edilen mala ***mûsa bih*** ve kendisine mal vasiyet edilen kişiye de ***mûsa leh*** denir. Malında veya çocuklarının işlerinde tasarruf yetkisi verilen kişiye de ***vasî*** denir.

Vasiyetin rüknü, icap ve kabuldür. Binâenaleyh bir kimse bir miktar malını bir şahsa vasiyet etse ve o şahıs da bunu kabul etse, vasiyet akdi gerçekleşmiş olur. Yalnız ***mûsa leh***'in kabulü, ***mûsî***'nin vefatından sonra olmalıdır; çünkü vasiyetin hükmü ancak onun vefatıyla sabit olur.

Vasiyetin meşrûiyeti, kitap, sünnet ve icmâ ile sabittir. Kitaptan delili; ***"sizden birine ölüm yaklaştığında, eğer geride bir mal bırakacaksa vasiyet etmesi, üzerinize farz kılınmıştır; o kimse anne-babasına ve akrabasına uygun şekilde vasiyet etsin!"***[2] âyet-i kerîmesidir. Sünnetten delili de bu bölümde görülecek olan hadîslerdir.

Bu âyete dayanarak bir kısım ulema, vasiyetin farz olduğunu söylemişlerdir. Ancak cumhura göre vasiyette bulunmak farz değil, menduptur. Hatta bu konuda icma hasıl olduğu da söylenmiştir. Bu âyetin hükmü ise, miras âyetiyle neshedilmiştir. Hadîsin bir rivâyetindeki "**vasiyet etmek istediği bir şeyi olan insan**" kaydı da bunun farz olmadığını göstermektedir. Farz olsaydı, insanın isteğinin aranmaması gerekirdi. Ayrıca hadîste "***aleyhi***", yani kendi aleyhine değil de "***lehû***", yani kendi lehine zamiri kullanılmıştır. Bu da onun farz olmadığını gösterir. Eğer farz olsaydı "***aleyhi***" denmesi gerekirdi.

Vasiyet netice itibariyle bir hayır olduğu için dinen teşvik edilmiştir. Şartlarına uygun şekilde yapılan bir vasiyetin de yerine getirilmesi şarttır.

Vasiyetin hikmeti, infak ve yardımlaşmadır. Malî bir ibadettir. Yüce Allah'ın lütfettiği mal ve zenginliğe karşı gösterilen bir şükran

---

[2] Bakara, 180.

ifadesidir. Uhrevî kazançlara vesile olan bir sadaka-i câriyedir. Dünyada işlenen bazı hataların telafisi de için bir ümit kapısıdır.

VASİYETİN ŞARTLARI

Yapılan vasiyetin muteber olabilmesi için bazı şartların bulunması gerekir. Bu şartlar şunlardır:

Mûsî'nin hür ve âkıl-bâliğ olması gerekir. Binâenaleyh kölelerin, çocukların ve delilerin vasiyeti muteber değildir. Ayrıca kendisi ve çocukları, borç içinde olmamalıdır. Şayet vasiyet edilen mal borçlardan fazla olursa, vasiyet sadece bu fazla olan kısım için geçerli olur.

Vasiyet edilen mal, hiçbir şekilde terekenin üçte birinden fazla olamaz. Üçte birinden fazla olan vasiyetin yerine getirilmesi, ancak vârislerin kabulü ve rızasıyla olur. Eğer vârislerden sadece biri bunu kabul ederse, vasiyet sadece onun hissesi üzerinden yerine getirilir.

Normalde vârisler için vasiyete gerek yoktur. Çünkü onların miras hakları vardır. Buna rağmen vârislerden bazısı için vasiyet edilecek olsa, bu vasiyete uyulması şart değildir. Bunun yerine getirilmesi için, diğer vârislerin de onayı gerekir. Ama insan hayatta iken, vârislerinden bazısına bir maslahat gereği olarak bir miktar malını temlik etmesinde bir beis yoktur. Bu konuda da âdil davranmak en güzelidir.

Vasiyet için din birliği şart değildir. Binâenaleyh müslümanın zimmîye, zimmînin müslümana vasiyeti câizdir, yalnız harbîye vasiyet câiz değildir.

Kendisine bir mal vasiyet edilen kişi, bir an önce mala sahip olmak için *mûsî*'yi öldürmeye teşebbüs edecek olsa, vasiyet bâtıl olur.

Vasiyet, bir akd-i lazım değildir; binâenaleyh insan vasiyetinden vazgeçebilir, değiştirebilir, tamamen iptal edebilir.

İnsanın hac, zekât ve kefâret gibi Allah'a ait görevleri konusunda yaptığı vasiyet, öncelikle yerine getirilir.

İzahına çalıştığımız hadîste Hz. Peygamber, herkesin vasiyetini yazılı olarak hazır bulundurmasını gerekli görmektedir. Hadîsteki üslup, sanki bunun farz olduğu anlamına gelmektedir. Ancak hadîsin

böyle anlaşılması doğru değildir. Çünkü yapılan vasiyet farz değil, sadece infak ve hayırdır. Vârisleri konusu da verâset âyetleriyle hükme bağlanmıştır. Binânealeyh vasiyet yapmak mutlak farz olmadığı gibi, vasiyeti yazılı halde hazır bulundurmak da gerekli değildir. Eğer hadîs mutlaka bu manaya hamledilecekse, o zaman vasiyete konu olan şeyin "**emanet malı, para borcu veya hac ve zekât gibi ibadet borcu**" diye kayıtlanması gerekir.

٩٢٤٦- (د ت- شهر بن حَوْشَب) أن أبا هريرة رضي الله عنه حَدَّثَهُ : أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: **إن الرجل ليعمل و المرأة بطاعة الله ستين سنة ثم يحضرهما الموت ، فيضاران في الوصية فتجب لهما النار** ثم قرأ [عليّ] أبو هريرة **(من بعد وصية يوصَى بها أو دين غير مُضارّ وصية من الله)** - إلى قوله - **(وذلك الفوز العظيم)** [النساء: ١٢؛١٣].
أخرجه أبو داود والترمذي.

9,246- Şehr b. Havşeb'den rivâyet edildiğine göre, Ebû Hureyre, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu tahdîs etmiş:

"Bir erkek ve kadın, altmış sene Allah'a itâat yolunda çalıştıktan sonra ölüm kapılarına dayanır ve yaptıkları vasiyetle birine zarar verecek olurlarsa, onlara cehennem vacip olur."

Sonra Ebû Hureyre bana; "(bu hükümler, ölenin) ***vasiyetleri veya borçları ödendikten sonradır.*** *(Mirasçılar)* ***zarara uğratılmamalıdırlar. Bu, Allah'ın bir emridir***"[3] âyetini "***bu, büyük bir kurtuluştur***"[4] cümlesine kadar okudu.[5]

İZAH

Hadîsteki "**birine zarar vermek**" kaydından maksat, öncelikle vârislerine zarar vermektir. Malının üçte birinden fazlasını vasiyet ederek onları mahrum bırakmaktır. Diğer bir ihtimal de, layık

---

[3] Nisâ, 12.
[4] Nisâ, 13.
[5] **Ebû Davud**, Vesâyâ, 3/2867; **Tirmizî**, Vesâyâ, 2/2117.

olmayan kişilere malını vasiyet etmektir. Yahut da vasiyeti yerine getirmeyen veya eksik yerine getirenlerdir.

"Cehennem vacip olur" ifadesi de, mutlak olarak cehennemliktir anlamına gelmez. Yapılan bu hatanın kul hakkı ve günah olduğunu gösteren bir tehdit ifadesidir.

"Altmış sene" sözü de, bir ömür boyu anlamına gelir. Yani ömür boyu çalışıp kazandıkları mallar demektir.

Bu hadîs, vasiyet ederken dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Mirasçıların yasal haklarından mahrum edilmemesi ve rasgele vasiyet edilmemesi şart olduğu gibi, vasiyet edilen malın meşrû ve ma'rûf şekilde tasarruf edilmesi gerektiği de göz önünde bulundurulmalıdır.

٩٢٤٧- (د- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : **(إن تركَ خَيْرا الوصية للوالدين والأقربين)** [البقرة: ١٨٠]. فكانت الوصية كذلك حتى نسختها آية الميراث. أخرجه أبو داود.

9,247- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Önceleri vasiyet; ***'eğer bir mal bırakacaksa, anaya, babaya ve akrabaya uygun şekilde vasiyet etmek size farz kılındı'***[6] âyetine uygun şekilde yapılıyordu. Ama sonra miras âyeti bu hükmü neshetti."[7]

İZAH

İbn Abbas'ın işaret ettiği miras âyeti, önceki hadîsin izahında kaydettiğimiz **Nisâ** sûresindeki âyetlerdir. Başlangıçta malın vasiyet yoluyla anne-baba ve akrabaya bırakılması söz konusu iken **Nisâ** sûresinde vârislerden her birinin hakkı ayrı ayrı tespit edildiğinden, onlar için vasiyete artık gerek kalmamıştır.

---

[6] Bakara, 180.

[7] **Ebû Davud**, Vesâyâ, 4/2869.

Bazı âlimlere göre hisseleri tayin edildiği için her ne kadar yakın akrabaya vasiyet hükmü neshedilmişse de, mirastan payı olmayan uzak akrabaya vasiyet hükmü devam etmektedir.

النوع الثاني

في وقتها

b- VASİYETİN VAKTİ

٩٢٤٨- (خ م د س- أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قيل لرسول الله صلى الله عليه وسلم: «أيُّ الصدقة خير ، أو أفضل ؟ قال: **أن تصدق وأنت صحيح [شحيح] ، تأمُلُ الغنى ، وتخشَى الفقر، ولا تُمهلْ حتى إذا بلغت الحُلْقومَ قلت: لفلان كذا ، ولفلان كذا ، وقد كان لفلان** ».

أخرجه البخاري ومسلم والنسائي. وفي رواية أبي داود: «**وأنت صحيح حريص ، تأمل البقاء ، وتخشى الفقر ، ولا تمهل حتى إذا بلغت الحلقوم ، قلت: لفلان كذا ، ولفلان كذا ، وقد كان لفلان**».

9,248- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah'a (as.);

"- Sadakanın en hayırlısı veya en faziletlisi hangisidir?" diye soruldu.

"- Sen sağlıklı ve cimri (mala düşkün) **olduğun, zengin olmak istediğin ve fakirlikten korktuğun bir sırada verdiğin sadakadır. Can boğaza dayandığı sırada;** *'şu falanın, bu falanın'* **diyeceğin zamana kadar sadakayı erteleme! O zaman malın zaten falanın olmuştur"** buyurdu.[8]

[8] **Buharî**, Vesâyâ, 7; Zekât, 11; **Müslim**, Zekât, 31/92-93; **Ebû Davud**, Vesâyâ, 3/2865; **Nesaî**, Vesâyâ, 1.

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî, Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyetine göre ise Hz. Peygamber şöyle dedi:

"- Sen sağlıklı ve hırslı olduğun, uzun süre yaşamayı umduğun ve fakirlikten korktuğun bir sırada verdiğin sadakadır. Can boğaza dayandığı sırada; *'şu falanın, bu falanın'* diyeceğin zamana kadar sadakayı erteleme! O zaman malın zaten falanın olmuştur."

İZAH

Bu rivâyetten de vasiyetin farz olmadığı anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber, insanın sağlıklı iken ve mala ihtiyacı olduğu sırada hayır-hasenat yapmaya gayret göstermesini tavsiye etmektedir. Hayattan ümidini kestiği ve ölüm döşeğine düştüğü sırada vasiyet yoluyla yaptığı hayırlar ise aynı kıymeti hâiz değildir. Zira ölüm döşeğine düşen insanın malına vârislerin hakkı da taalluk etmektedir.

٩٢٤٩– (د– **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**لأن يتصدَّق المرء في حياته وصِحَّته بدرهم، خير له من أن يتصدق عند موته بمائة**».

أخرجه أبو داود.

9,249- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Bir insan yaşarken ve sağlıklı iken bir dirhem tasadduk etmesi, ölürken yüz dirhem tasadduk etmesinden daha hayırlıdır."[9]

٩٢٥٠– (ت س– **أبو حبيبة الطائي**) قال : أوصى إليَّ أخي بطائفة من ماله ، فلقيت أبا الدرداء ، فقلت له: إن أخي أوصى إليَّ بطائفة من ماله ، فأين ترى لي وضْعَه: في الفقراء ، أو المساكين ، أو المجاهدين في سبيل الله ؟ قال: أمّا أنا: فما كنتُ لأعدلَ عن المجاهدين ، و سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **مَثَلُ الذي يُعتق ويتصدق عند موته كمَثَل**

[9] **Ebû Davud**, Vesâyâ, 3/2866. Bu hadîsin râvîlerinden Şurahbîl b. Sa'd, muhaddisler nazarında zayıf biridir.

الذي يُهْدي إذا شبعَ ، وإنَّ أفضَلَ الصدقة: أن تصدق وأنت صحيح حريص شحيح ، تأمُلُ الغنَى ، وتخشى الفقر ». انتهت رواية الترمذي عند قوله : « إذا شبع » ولم يذكر فيه « ويتصدق ».

وفي رواية النسائي قال : « أوصى رجل بدنانير في سبيل الله ، فسئل أبو الدرداء؟ فحدَّث عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: مَثَلُ الذي يُعتِق، أو يتصدق عند موته مثلُ الذي يُهدي بعدما يشبع».

9,250- Ebû Habîbe et-Tâî[10] anlatıyor:

"Kardeşim bana malının bir kısmını vasiyet etmişti. Ebû'd-Derdâ'ya rastladım ve;

"- Kardeşim bana malının bir kısmını vasiyet etti; onu nasıl kullanmamı tavsiye edersin? Fakirlere mi, yoksullara mı, yoksa Allah yolunda cihâd edenlere mi vereyim?" diye sordum. Bana;

"- Ben şahsen mücâhitlerden vazgeçmem. Ama ben Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

"Ölürken köle âzâd eden ve tasaddukta bulunan insan, karnı doyunca ikram eden kişi gibidir. Sadakanın en faziletlisi, sen sağlıklı, harîs ve cimri (mala düşkün) **iken, zengin olmaya çalışırken ve fakirlikten korktuğun zaman verdiğindir."**[11]

RİVÂYETLER

Tirmizî'nin rivâyeti; **"...karnı doyunca ikram eden kişi gibidir"** cümlesinde biter. Ayrıca **Tirmizî** köle âzâdını zikretti, ama tasadduk lafzını zikretmedi.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

---

[10] **Ebû Habîbe et-Tâî**: Tâbiîlerdendir. Ebû'd-Derdâ'dan rivâyeti vardır. İsmi ile künyesinin aynı olduğu rivâyet edilir. Hadîsi **Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir. Kendisinden Ebû İshak es-Sebîî rivâyet etti. **İbn Hibbân** onu *Sikat*'ına almışsa da ma'rûf biri değildir.

[11] **Tirmizî**, Vesâyâ, 7/2123; **Nesaî**, Vesâyâ, 1.

"Bir adam bana Allah yolunda harcanmak üzere bir miktar para vasiyet etmişti. Bu konu Ebû'd-Derdâ'ya sorulunca, o Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet etti:

"Ölürken köle âzâd eden veya tasaddukta bulunan insan, karnı doyduktan sonra ikram eden kişi gibidir."

النوع الثالث

في مقدارها

c- VASİYET EDİLECEK MALIN MİKTARI

٩٢٥١- (خ م ط د س ت– سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه) قال : « جاءني رسول الله صلى الله عليه وسلم يعودني عامَ حَجَّة الوداع من وجع اشتدَّ بي ، فقلتُ: يا رسول الله ، إني قد بلغ بي من الوجع ما ترى ، وأنا ذو مال ، ولا يَرِثُني إلا ابنة لي ، أفأتصدَّق بثلثي مالي؟ قال: **لا** ، قلتُ : فالشَّطْر يا رسول الله ؟ فقال: **لا** ، قلتُ : فالثلث ؟ قال: **فالثلث ، والثلث كثير، أو كبير ، إنك أن تَذَر ورثتك أغنياء خير من أن تَذَرهم عالة يَتَكَفَّفُون الناسَ ، وإنك لن تُنفقَ نفقة تبتغي بها وجه الله إلا أُجِرْتَ بها ، حتى ما تجعلُ في في امرأتك** ، قال : فقلتُ : يا رسول الله ، أُخَلَّفُ بَعْدَ أصحابي ؟ قال : **إنك لن تُخَلَّفَ فتعمل عملا تبتغي به وجه الله ، إلا زدت به درجة ورفعة ، ولعلّك أن تُخَلَّفَ حتى ينتفع بك أقوام ويُضَرَّ بك آخرون ، اللهم أمضِ لأصحابي هجرتَهم ، ولا تَرُدَّهم على أعقابهم ، لكن البائسُ سعد بن خَوْلة** يرْثي له رسول الله صلى الله عليه وسلم أن مات بمكة ».

وفي رواية بمعناه ، ولم يذكر قوله عليه الصلاة والسلام في سعد بن خولة ، غير أنه قال : «وكان يكره أن يموت بالأرض التي هاجر منها». أخرجه البخاري ومسلم. وفي أفراد البخاري قال: «مَرِضْتُ فعادني...» وذكر الحديث مختصرا، وفيه «**الثلث، والثلث كثير**».

وفي أفراد مسلم نحوه من طرق عدة ، وفي إحداها : أن سعدا قال : « إني قد خفتُ أن أموت بالأرض التي هاجرت منها ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **اللهم اشف سعدا ، اللهم اشف سعدا ، اللهم اشف سعدا** ». وفيه : ذكر الوصية: « **والثلث ، والثلث**

كثير». وفيه « **إنَّ صَدَقَتَكَ من مالك صدقة ، وإن نفقتك على عيالك صدقة وإن ما تأكل امرأتك من مالك صدقة** ».

وأخرج الموطأ وأبو داود والنسائي الرواية الأولى. وفي رواية الترمذي قال : « عادني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وأنا مريض ، فقال: **أوصيتَ** ؟ قلتُ : نعم ، قال : **بكم** ؟ قلت: بمالي كله في سبيل الله ، قال : **فما تركتَ لولدك** ؟ قلتُ : هم أغنياء بخير ، قال : **أوص بالعُشْر** ، فما زلتُ أناقصه حتى قال : **أوص بالثلث ، والثلث كثير**». قال الترمذي : وقد رُوي « **وكبير ، كثير** ».

وللترمذي والنسائي قال : « مرضتُ عام الفتح مرضا أشْفَيتُ [منه] على الموت ، فأتاني رسول الله صلى الله عليه وسلم يعودني ، فقلت: يا رسول الله ، إن لي مالا كثيرا ، وليس يرثني إلا ابنتي ، أفأُوصي بمالي كله؟ قال : **لا** ، قلتُ : بثلثي مالي؟.. » وذكر الحديث.

وللنسائي أيضا قال : « كان النبي صلى الله عليه وسلم يعوده بمكة ، وهو يكره أن يموت بالأرض التي هاجر منها ، قال النبي صلى الله عليه وسلم : **رحمَ الله سعد بن عفْراء** – أو يرحم الله سعد بن عفراء – **ولم يكن له إلا ابنة واحدة** ، قال: يا رسول الله ، أُوصي بمالي كله...». الحديث.

9,251- Sa'd b. Ebî Vakkas anlatıyor:

"Veda haccı yılında, hastalığımın ağırlaştığı sırada Rasûlullah (as.) beni ziyarete gelmişti. Kendisine;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; gördüğünüz gibi hastalığım ağırlaştı. Ben varlıklı bir insanım ve bir kızımdan başka vârisim de yok; malımın üçte ikisini tasadduk edeyim mi?" diye sordum.

"- Hayır!" buyurdu.

"- Peki yarısını, ey Allah'ın Rasûlü?" dedim. Yine;

"- Hayır!" buyurdu.

"- Üçte birini?" diye sorunca;

"- Üçte bir... Aslında üçte biri de çoktur –veya fazladır-. **Şüphesiz ki vârislerini zengin bırakman, onları muhtaç ve insanlara el açacak durumda bırakmandan daha hayırlıdır. Sen,**

Allah'ın rızasını gözeterek yaptığın her harcamadan dolayı mutlaka sevap kazanırsın; hatta hanımının ağzına koyduğun bir lokmadan bile..." buyurdu.

Sonra;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; arkadaşlarım (Mekke'den ayrıldıktan) sonra ben geride mi kalacağım?" diye sordum.

"- Eğer sen geride kalır da Allah'ın rızasına uygun işler yaparsan, mutlaka senin derecen artacak, merteben yükselecektir. Muhtemelen sen daha çok yaşarsın da bazı insanlar senden faydalanır ve bazıları da zarar görür. ***Allah'ım; ashâbımın hicretini tamamla! Onları geriye döndürme!..*** **Asıl kaybeden Sa'd b. Havle'dir..."** buyurdu ve o Mekke'de vefat ettiği için kendisine mersiye söyledi.[12]

RİVÂYETLER

Bu manadaki başka bir rivâyette Sa'd b. Havle'den söz edilmez, yalnız "hicret etmiş olduğu (Mekke) topraklarında ölmekten hoşlanmıyordu" denir.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin müfred bir rivâyetinde Sa'd b. Ebî Vakkas; "hastalanmıştım, Rasûlullah (as.) beni ziyarete gelmişti..." diyerek hadîsi muhtasar şekilde rivâyet eder.

Müslim'in de muhtelif tarîklerle tahric ettiği buna benzer müfred rivâyetleri vardır. Bunlardan birine göre Sa'd şöyle demiş:

"Ben, hicret etmiş olduğum (Mekke) topraklarında ölmekten korkmuştum. Rasûlullah (as.); ***'Allah'ım; Sa'd'a şifa ver!.. Allah'ım; Sa'd'a şifa ver!.. Allah'ım; Sa'd'a şifa ver!..'*** diye dua buyurdu."

Bu rivâyette vasiyet konusu ile üçte birin de çok olduğu ifadesi de geçer. Yine burada Hz. Peygamber'in şu sözü de zikredilir:

---

[12] **Buharî**, Cenâiz, 36; İman, 42; Vesâyâ, 2, 3; Menâkıbu'l-Ensâr, 49; Megâzî, 78; Nafakat, 1; Merdâ, 13, 16; Daavât, 43; Ferâiz, 6; **Müslim**, Vasiyet, 1/5-9; **Muvatta**, Vasiyet, ¾; **Ebû Davud**, Vesâyâ, 2/2864; **Tirmizî**, Cenâiz, 6/975; **Nesaî**, Vesâyâ, 3.

"Senin malından vermiş olduğun sadaka, sadakadır. Âilene yapmış olduğun harcama da sadakadır. Karının senin malından yemesi de sadaka hükmündedir."

Muvatta, Ebû Davud ve **Nesaî**, ilk rivâyeti tahric ettiler.

Tirmizî'nin rivâyeti ise şöyledir:

"Ben hasta iken Rasûlullah (as.) beni ziyarete gelmişti. Bana dedi ki:

"- Vasiyette bulundun mu?"

"- Evet."

"- Ne kadar vasiyet ettin?"

"- Allah yolunda bütün malımı vasiyet ettim."

"- Peki, çocuklarına ne bıraktın?"

"- Onlar zengin ve varlıklıdırlar."

"- Malının onda birini vasiyet et, yeter!"

Bunun üzerine ben, bu oranı daha aşağı çekmeye çalıştım. Neticede Hz. Peygamber;

"- Öyleyse üçte birini vasiyet et! Ama üçte bir de çoktur" buyurdu.

Tirmizî, "**çoktur**" anlamını ifade için ***kebîr*** ve ***kesîr*** kelimelerinin rivâyet edildiğini söyler.

Tirmizî ve **Nesaî**'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Fetih yılında hastalanmış, ölecek dereceye gelmiştim. Rasûlullah (as.) ziyaretime geldi. Ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; benim çok malım var ve bir kızımdan başka vârisim de yok; bütün malımı vasiyet edebilir miyim?" diye sordum.

"- Hayır!" buyurdu.

"- Üçte ikisini vasiyet edebilir miyim?" dedim... Sonra hadîsi yukarıdaki gibi rivâyet eder.

Nihayet **Nesaî**'nin diğer bir rivâyetine göre; "Hz. Peygamber, Sa'd'ı Mekke'de ziyaret etmişti. Sa'd, hicret etmiş olduğu (Mekke) topraklarında ölmek istemiyordu. Hz. Peygamber;

"- Allah Sa'd b. Afrâ'ya rahmet eylesin!.." dedi.

Onun sadece bir kızı vardı. Hz. Peygamber'e;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bütün malımı vasiyet edeyim mi?" diye sordu... Hadîsin kalan kısmı yukarıdakilerle aynıdır.

İZAH

Bu hadîs, insanın kendi malından, üçte bir miktarından daha fazlasını infak etmesinin dinen câiz olmadığını göstermektedir. Hatta Hz. Peygamber bunun bile fazla olduğunu söylemektedir. Bu hüküm, vasiyet konusunda da geçerlidir. Hiç kimse, malının üçte birinden fazlasını vasiyet edemez, vasiyet edecek olsa da dikkate alınmaz. Böyle bir vasiyetin geçerli olabilmesi için, mirasçıların onayı şarttır.

Hadîste, mal ve servet sahibi olmanın önemine vurgu yapılmaktadır. Çünkü Rasûlullah (as.); "**vârislerini zengin bırakman, onları muhtaç ve insanlara el açacak durumda bırakmandan daha hayırlıdır**" buyurmuştur. Bu ifade, dinen de zenginliğin fakirlikten daha hayırlı olduğunu belirtmektedir.

Ayrıca burada, meşrû bütün harcamaların ecre vesile olacağı da belirtilmektedir. Hz. Peygamber genel bir ifadeyle, "**Allah'ın muradına uygun olarak yapılan her harcamadan dolayı mutlaka sevap kazanılacağını**" beyan ettikten sonra, çok özel bir noktaya temas etmekte ve; **"insanın, hanımının ağzına koyduğu bir lokmadan bile sadaka sevabı elde edeceğini"** ifade etmektedir. Buna göre insanın âile efradı için yaptığı bütün meşrû harcamaları da sadaka sevabını kazanmaya vesiledir.

Bu ifadede dikkate değer bir husus da, "**hanımının ağzına lokma koymak**" ifadesidir. Bu cümle, âile huzuruna ve karı-koca arasındaki ülfet ve muhabbete vesile olacak örneklerden biri olarak görülmelidir.

Bu hadîsin son rivâyetinde, **Mekke**'de vefat ettiği için Hz. Peygamber'in hayıflandığı kişinin ismi, **Sa'd b. Afrâ** diye geçmektedir. Diğer rivâyetlerde ise **Sa'd b. Havle**'dir. Genel kanâat, söz konusu kişinin **Sa'd b. Havle** olduğudur. **Nesaî**'deki rivâyetlerin birinde geçen **Sa'd b. Afrâ** rivâyeti hatalıdır. Bu hatanın, râvîlerden **Sa'd b. İbrahim**'den kaynaklanmış olabileceği zannedilmektedir.

Afrâ'nın, **Sa'd b. Havle'**nin annesi olma ihtimalinden de söz edilmektedir. Bu durumda iki rivâyet de doğrudur.

Sa'd b. Havle'nin hicreti ve ölümü konusunda farklı rivâyetler vardır. Bir rivâyete göre **Mekke'**den hicret etmemiş ve orada ölmüştür. **Buharî'**nin kaydettiğine göre o **Bedir** savaşına katılmış, sonra **Mekke'**ye gitmiş ve orada vefat etmiş. **İbn Hişâm** da onun ikinci **Habeşistan** hicretine, **Bedir** ve daha sonra yapılan savaşlara katıldığını, sonra **Mekke'**ye döndüğünü ve veda haccı sırasında **Mekke'**de öldüğünü söyler. Diğer bir rivâyete göre de **Hudeybiye** antlaşmasından sonra **Medîne'**yi terk edip **Mekke'**ye gitmiş ve orada ölmüştür.

Hz. Peygamber'in hicret etmişken dönüp **Mekke'**de ölen ashabına neden hayıflandığı hadîste belirtilmemektedir. **Sa'd b. Ebî Vakkas'**ın da Allah için terk ettiği asıl vatanı **Mekke'**de ölmekten endişe ettiği ifade edilmektedir. Bunun sebebi muhtemelen hicretin önemi ve faziletinde aranmalıdır. Allah için hicret eden insan, bu gayesinde ne kadar samimi olduğunu göstermek için gittiği yerde ölmeyi dilemeli, çıktığı yere geri dönmemelidir. Hz. Peygamber'in; ***"Allah'ım; ashâbımın hicretini tamamla!"*** şeklindeki duası, **Mekke'**den hicret eden bir muhacirin tekrar dönüp oraya yerleşmesinin, hicretini iptal edeceği manasına yorumlanmıştır.

Hz. Peygamber'in, ölümü bekleyen **Sa'd b. Ebî Vakkas'**a söylediği; **"sen daha çok yaşacaksın; bazı insanlar senden fayda, bazıları da zarar görecek"** sözü, aynen gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber'den sonra **Sa'd b. Ebî Vakkas**, pek çok savaşa katılmış, İslâm ordusuna komutanlık yapmış, **Kûfe** şehrini kurmuş ve **Irak** valiliği yapmıştır. Pek çok kişinin hidâyetine vesile olduğu gibi pek çok düşman da öldürmüştür. Hz. Peygamber'den sonra da oldukça uzun yaşamıştır; hicrî 51 yılında vefat etmiştir. Aşere-i mübeşşereden en son vefat eden kişidir.

Hadîste **Sa'd b. Ebî Vakkas'**ın tek mirasçısı olarak gösterilen kızının adı **Âişe'**dir. O sırada onun başka çocuğu yoktu. Ama bilahare dokuz erkek, on iki de kız çocuğu olduğu rivâyet edilir.

Hadîsin bütün rivâyetlerinde hastalanma olayının Veda haccı sırasında meydana geldiği belirtilirken, sadece **Tirmizî** ve **Nesaî**'nin bir rivâyetinde **Mekke** fethinde denmektedir. Doğrusu, Veda haccı sırasında hastalanmış olduğudur.

٩٢٥٢- (خ م س- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) كان يقول في الوصية : « لو غضَّ الناسُ من الثلث إلى الربع؟ لأن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لسعد : **[الثلث]** ، **والثلث كثير ، أو كبير** ». أخرجه البخاري ومسلم والنسائي.

9,252- Abdullah b. Abbas, vasiyet konusunda şöyle diyordu:
"Keşke insanlar onun oranını üçte birden dörde bire düşürseler!.. Çünkü Rasûlullah (as.), Sa'd'a;
"- Üçte bir tamam. Hatta üçte bir de çoktur veya büyüktür" demişti.[13]

النوع الرابع
في الوصية للوارث

d- VÂRİSLER İÇİN VASİYET

٩٢٥٣- (ت س- عمرو بن خارجة رضي الله عنه) « أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم خطب، على ناقته وأنا تحت جرانها ، وهي تَقصَع بجرَّتها ، وإن لُعابها يسيل بين كَتِفيَّ ، فسمعته يقول: **إن الله عز وجل أعطى كلّ ذي حق حقه ، فلا وصية لوارث ، والولد للفراش ، وللعاهر الحجر**».

أخرجه الترمذي والنسائي. وللنسائي قال: «خطب رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فقال: **إن الله قد أعطى كل ذي حق حقه، [و] لا وصية لوارث**». ولم يذكر النسائي في الرواية الأولى «**الولد للفراش**».

---

[13] **Buharî**, Vesâyâ, 3; **Müslim**, Vasiyet, 1/10; **Nesaî**, Vesâyâ, 3.

9,253- Amr b. Hârice'den[14] rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber devesi üzerinden halka hitap etmişti. O sırada ben de devenin boynunun altında idim. Deve sürekli geviş getiriyordu ve salyaları omuzlarıma dökülüyordu. İşte o durumda iken Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim:

"Azîz ve Celîl olan Allah, her hak sahibine hakkını vermiştir. Binâenaleyh vâris için vasiyete gerek yoktur. Çocuk doğduğu döşeğe aittir; zinâcı için de mahrumiyet vardır."[15]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî'nin diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah (as.) halka şöyle hitap etti:

Muhakkak ki Allah her hak sahibine hakkını vermiştir. Binâenaleyh vâris için vasiyete gerek yoktur."

Bu rivâyette **Nesaî**, ilk rivâyette geçen çocuğun döşeğe ait olduğu ifadesini zikretmedi.

İZAH

Malum olduğu üzere insan öldüğünde bütün mal varlığı vârislerine intikal eder. Vârislerinin bu malı hangi oranda paylaşacakları da âyetlerde belirtilmiştir. Dolayısıyla onlar için herhangi bir vasiyetin anlamı yoktur, hatta meşrû da değildir. Böyle bir şeyin yapılması, âdil de olmaz. Bu itibarla onlar için yapılacak vasiyetin hükmü yoktur. Ancak bütün vârislerin kabul etmeleri halinde böyle bir vasiyete itibar edilir.

Bununla birlikte insan yaşarken vârislerinden bazısına bir maslahat gereği olarak bir miktar malını temlik etmesinde bir sakınca yoktur. Yalnız bu konuda da âdil davranmaya özen göstermesi gerekir.

---

[14] **Amr b. Hârice b. el-Müntefik el-Eş'arî el-Ensârî**: Sahabîdir. Ebû Süfyan'ın Hz. Peygamber'e gönderdiği elçi idi. Hz. Peygamber'den sonra **Suriye**'de ikamet etti. Kendisinden Şehr b. Havşeb rivâyet etti. Bilinen tek hadîsi **Tirmizî, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[15] **Tirmizî**, Vesâyâ, 5/2121; **Nesaî**, Vesâyâ, 5.

٩٢٥٤- (د- أبو أمامة [الباهلي] رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**إنَّ الله قد أعطى كل ذي حق حقه ، فلا وصية لوارث** ». أخرجه أبو داود. وهو طرف من حديث طويل قد أخرجه أبو داود والترمذي ، وهو في « كتاب اللواحق » من أواخر الكتاب.

9,254- Ebû Ümâme el-Bâhilî'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Şüphesiz Allah her hak sahibine hakkını vermiştir; binânealeyh vâris için vasiyete gerek yoktur."[16]

النوع الخامس
في وصية النبي صلى الله عليه وسلم

e- HZ. PEYGAMBER'İN VASİYETİ

٩٢٥٥- (خ م ت س- **طلحة بن مصرف**) قال: سألتُ ابن أبي أوفى: «هل أوصى رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ قال: لا، قلتُ: فكيف كُتِبَ على الناس الوصية أو أُمِرُوا بها ولم يوص؟ قال: أوصى بكتاب الله». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي.

9,255- Talha b. Musarrif anlatıyor: "İbn Ebî Evfâ'ya sordum:

"- Rasûlullah (as.) vasiyet etti mi?"

"- Hayır!"

"- Mademki Rasûlullah (as.) vasiyet etmedi, nasıl olur da insanlara vasiyet farz kılınır veya vasiyet etmekle emrolunurlar?"

"- Rasûlullah (as.) Allah'ın kitabını vasiyet etti."[17]

---

[16] **Ebû Davud**, Vesâyâ, 6/2870;

[17] **Buharî**, Vesâyâ, 1; Megâzî, 84; **Müslim**, Vasiyet, 5/16-17; **Tirmizî**, Vesâyâ, 4/2119; **Nesaî**, Vesâyâ, 2.

İZAH

Vasiyet denince ilk akla gelen şey, malının bir miktarının hayır-hasenata harcanmasını istemektir. Hz. Peygamber ise ölürken geride mal-mülk bırakmadı. Dolayısıyla vasiyette bulunacağı herhangi bir serveti yoktu. Kaldı ki bir hadîs-i şerîfte; **"biz peygamberler miras bırakmayız, bıraktığımız bütün mallar sadakadır"**[18] buyurulmaktadır. Bu itibarla **İbn Ebî Evfâ**'nın "**Hz. Peygamber vasiyet etmedi**" demesinde yadırganacak bir durum yoktur.

Talha b. Musarrif ise vasiyeti muhtemelen sadece malın hayra sarfı anlamında değil de nasihat ve tavsiye gibi daha genel anlamıyla düşünmüş ve bundan dolayı da; **"Rasûlullah (as.) vasiyet etmediğine göre, neden insanlara vasiyet farz kılındı?"** diye sormuştur. Bu soru ile onun maksadını anlayan **İbn Ebî Evfâ** da; Hz. Peygamber'in Kur'ân'a uyulmasını vasiyet ettiğini söylemiştir.

٩٢٥٦- (خ م س- عائشة رضي الله عنها) قال الأسود بن يزيد : ذكروا عند عائشة : أن عليًا كان وصيا ، فقالت : « متى أوصى إليه وقد كنت مُسْنِدَتَهُ إلى صدري ، أو قالت: حَجْري ؟ فدعا بالطَّسْت ، فلقد انْخَنَثَ في حجري، فما شعرت أنه مات، فمتى أوصى إليه؟». أخرجه البخاري ومسلم.

وفي رواية النسائي قالت: « يقولون : إن النبي صلى الله عليه وسلم أوصى إلى علي ، لقد دعا بالطست ليبول فيه ، فانْخَنَثَتْ نفسُه وما أشعر ، فإلى مَنْ أوصى ؟ ».

وفي رواية ذكرها رزين « ذكر عندها : أن قوما يزعمون أن رسول الله صلى الله عليه وسلم أوصى لعلي، فقالت: والله لقد مرض في بيتي، ولقد تُوُفِّي في بيتي وفي يومي، وبين سَحْري ونَحْري، ولقد انخنثت نفسه في حجري، وإن نساءه لعندي، وما شعرت أنه مات؛ فمتى أوصى [إليه]؟».

9,256- el-Esved b. Yezîd, Hz. Âişe'den naklediyor:

"İnsanlar Hz. Âişe'nin yanında, Hz. Ali'nin vasî olduğu konusunu tartışıyorlardı. Hz. Âişe;

---

[18] Bkz., hadîs no; 1202, 2078, 7437, 7438, 7439, 7441.

"- Rasûlullah (as.) onu ne zaman vasî tayin etmiş? O, son nefesini verirken başını benim göğsüme dayamış halde –veya kucağımda- idi. Bir ara bir leğen istedi. Kucağımda büzülmüş bir durumda iken öldü ve ben O'nun öldüğünü bile fark edemedim. Bu durumda Hz. Peygamber ona ne zaman vasiyet etmiş?" dedi.[19]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetine göre ise Hz. Âişe şöyle demiş:

"- İnsanlar Hz. Peygamber'in, Ali'yi vasî tayin ettiğini söylüyorlar. Hz. Peygamber (hastalanınca) küçük abdestini yapmak için leğen istemişti. Büzülmüş bir vaziyette idi ve ben O'nun öldüğünü bile anlayamadım. O, kime vasiyet etmiş olabilir ki?"

Rezîn'in kaydettiği rivâyet de şöyledir:

"Hz. Âişe'nin yanında, bazı insanlar tarafından Rasûlullah'ın (as.) Hz. Ali'yi vasî tayin ettiği iddiasının ileri sürüldüğü söylendi. Hz. Âişe şöyle konuştu:

"- Vallahi Rasûlullah (as.) benim odamda hastalandı; benim odamda, benim nöbetim sırasında ve benim göğsümle akciğerim arasına yaslanmışken öldü. Benim kucağımda büzülüp kaldı. O'nun zevceleri de benim yanımda idiler. O'nun öldüğünü bile fark edemedim. Ne zaman ona vasiyet etmiş ki?"

İZAH

Bilindiği üzere **Şiîler** arasında, Rasûlullah'ın (as.) **Hz. Ali**'yi kendisinden sonra ümmetin başına geçmesini vasiyet ettiği iddiası yaygındır. Daha çok siyasî bir mezhep olarak ortaya çıkan **Şiîler**'den bazı kişiler bu türlü rivâyetleri uydurmuşlardır. Bu iddiaların tamamı, sahâbe döneminden itibaren her dönemde reddedilmiştir. İnsanın böyle bir vasiyeti, ölüm hastalığı sırasında yapması en galip ihtimaldir. Hz. Peygamber de bütün hastalığı boyunca **Hz. Âişe**'nin yanında kalmış, çoğu kere de onun kucağında yatmıştır. Eğer böyle bir vasiyet söz konusu olsaydı, bunu en iyi bilmesi gereken kişilerden

---

[19] **Buharî**, Vesâyâ, 1; Megâzî, 84; **Müslim**, Vasiyet, 5/19; **Nesaî**, Vesâyâ, 2

biri de, hiç şüphesiz **Hz. Âişe** idi. İzahına çalıştığımız hadîste ise **Hz. Âişe** bu iddiayı şiddetle reddetmektedir.

Hz. Peygamber'in böyle bir vasiyeti olsaydı, hiç şüphesiz bunu en iyi **Hz. Ali**'nin bilmesi gerekirdi. Ama onun böyle bir vasiyet iddiası hiç olmamıştır. Aksine çok net ve açık bir şekilde; **"Rasûlullah (as.) bize Allah'ın kitabı ile şu elimdeki sahifeden başka bir şey vasiyet etmediğini"** yemin ederek söylemiştir.

Ayrıca Hz. Peygamber'in vefatı üzerine kimin halife olacağı tartışılırken bile kimse böyle bir vasiyetten söz etmemiştir. Kaldı ki bizzat **Şiîler** de **Hz. Ali**'ye, cesaretine ve dinî salabetine rağmen bu konuda pasif kaldığı, hakkını aramadığı, mücadele etmediği şeklinde eleştiriler yöneltmişlerdir.

النوع السادس

في أحاديث متفرقة

f- KONU HAKKINDA MÜTEFERRİK HADÎSLER

٩٢٥٧- (ت- علي بن أبي طالب رضي الله عنه) « أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قضى بالدين قبل الوصية ، وأنتم تفرؤون الوصية قبل الدين». أخرجه الترمذي.

9,257- Hz. Ali'den rivâyet edilmiştir:

"Siz (âyette) vasiyetin borçtan önce zikredildiğini okuyorsunuz, ama Rasûlullah (as.) borcun vasiyetten önce ödenmesi gerektiğine hükmetti.[20]

İZAH

Bu rivâyet sened açısından zayıf olmakla birlikte hüküm buna göredir. Yani bir insan malının bir kısımını hayra harcanmak üzere vasiyet eder ve kendisinin borcu da olur ise, önce borçları ödenir, ondan sonra malı kalırsa vasiyeti yerine getirilir. Çünkü borç, kul

[20] **Tirmizî**, Vesâyâ, 6/2122.

hakkıdır ve mutlaka ödenmesi gereken en önemli farîzadır. Ödenmediği takdirde uhrevî cezası vardır. Hatta kul hakkı Yüce Allah'ın af kapsamına da girmez. Buna karşılık vasiyet farz değildir, dolayısıyla yapılmadığı takdirde de herhangi bir cezadan bahsedilmez. Sadece hayır-hasenat yapılacak olursa, bunun karşılığı olan sevap ve mükâfat alınır.

Yukarıdaki rivâyette, âyetlerde vasiyetin borçtan önce zikredilmesinin insanı yanıltmaması gerektiği konusunda bir ikaz görülmektedir. İşaret edilen âyetler, **Nisâ** sûresinin 11 ve 12. âyetleridir. 11. âyette ibare; "من بعد وصية يوصي بها او دين" şeklinde, 12. âyette de; " من بعد وصية توصون بها او دين " şeklindedir. Her iki âyette de "**vasiyet**" lafzı "**borç**" kelimesinden önce geçmektedir.

٩٢٥٨- (ط- عمرو بن سليم الزرقي) قال : قيل لعمر بن الخطاب : « إن هاهنا غلاما يَفاعا لم يَحتلم من غسّان ، وورثته بالشام ، وهو ذو مال ، وليس له هنا إلا ابنةُ عمّ ، فقال له عمر: فليوص لها ، فأوصى لها بمال يقال له: بئر جُشَم ، قال عمرو بن سليم: فبيع ذلك المال بثلاثين ألف درهم ، قال: وابنة عمه التي أوصى لها: هي أم عمرو بن سليم ».

وفي رواية عن أبي بكر بن حزم « أن غلاما مِنْ غسَّان حضرته الوفاة بالمدينة، ووارثه بالشام، فَذُكِرَ ذلك لعمر بن الخطاب ، فقيل له: إن فلانا بالموت ، أَفيوصي؟ قال: فليوص ، قال أبو بكر : وكان الغلام ابن عشر سنين ، أو اثنيّ عشرة سنة ، فأوصى ببئر جُشَم ، فباعها أهلها بثلاثين ألف درهم ». أخرجه الموطأ.

9,258- Amr b. Süleym ez-Zurakî anlatıyor:

"Hz. Ömer'e soruldu:

"- Şurada bulûğ çağına yaklaşan, ama henüz bulûğa ermeyen Gassanlı bir çocuk var. Onun mirasçıları Suriye'de bulunuyorlar. Kendisi varlıklı biridir. Burada onun, amcasının kızından başka kimsesi de yok."

Hz. Ömer cevaben;

"- Amcasının kızı için vasiyet etsin!" dedi. O da amcasının kızına Cüşem kuyusu denilen yerini vasiyet etti."

Amr b. Süleym; "bilâhare bu mal otuz bin dirheme satıldı" dedi ve kendisi için vasiyet ettiği amcasının kızının da kendi annesi (Amr b. Süleym'in annesi) olduğunu ekledi."[21]

RİVÂYETLER

Ebû Bekir b. Hazm'in rivâyeti şu şekildedir:

"Gassanlı bir çocuk Medîne'de ölmek üzere idi. Vârisleri ise Suriye'de bulunuyorlardı. Bu durum Hz. Ömer'e anlatıldı ve;

"- Falancı ölmek üzeredir, malını vasiyet edebilir mi?" diye soruldu. Hz. Ömer;

"- Vasiyet etsin!" dedi.

Ebû Bekir b. Hazm şöyle der:

"O çocuk, on veya on iki yaşlarında idi. Cüşem kuyusu denilen yerini vasiyet etmişti. Sonra sahibi onu otuz bin dirheme sattı."

Hadîsi **Muvatta** tahric etti.

İZAH

Bu rivâyeti **İmâm Mâlik**, vasiyet ettiği şeyi bilecek kadar aklı olan kişilerin yaptığı vasiyetin makbul olduğunu göstermek için kaydetti. **Mâlik**'e göre bunu anlayacak kadar aklı olan deli ve çocuğun yaptığı vasiyetler câizdir. Diğer üç mezhebe göre de çocuğun vasiyetinin câiz olması için mutlaka bulûğa ermesi şart değildir, mümeyyiz olan çocuğun vasiyetleri câizdir.

٩٢٥٩- (خ- **عبد الله بن الزبير** رضي الله عنهما) قال: «لما وقف الزبير يوم الجمل دعاني ، فقمتُ إلى جنبه ، فقال: يا بُنيَّ ، إنَّهُ لا يُقتَلُ اليومَ إلا ظالم أو مظلوم ، وإني لا أُراني إلا سأُقتَلُ اليومَ مظلوما ، وإن من أكبر هَمِّي: لَدَيْني ، أفترى ديننا يُبقي من مالنا شيئا؟ ثم قال : يا بُنيَّ ، بِعْ مالَنا ، واقضِ ديني ، وأوصي بالثلث وثلثه لبنيه - يعني لبني عبد الله - قال: فإن فضل شيء من مالنا بعد قضاء الدين : فثلثه لولدك ، قال عبد الله بن الزبير : فجعل يوصيني

---

[21] **Muvatta**, Vasiyet, 2/2.

بدينه ، ويقول : يا بني، إن عجزتَ عن شيء منه فاستعن بمولاي، قال: فوالله ما دريت ما أراد ، حتى قلتُ : يا أبت مَنْ مَولاك؟ قال: الله ، قال: فوالله ما وقعتُ في كُرْبة من دَينه إلا قلت: يا مولى الزبير ، اقض عنه دينه، قال: فقتل الزبير ، ولم يَدَعْ دينارا ولا درهما ، إلا أرَضِين ، منها الغابة ، وإحدى عشرة دارا بالمدينة، ودارين بالبصرة ، ودارا بالكوفة ، ودارا بمصر ، قال: وإنما كان دينه الذي كان عليه : أن الرجل كان يأتيه بالمال فيستودعه إياه ، فيقول الزبير : لا ، ولكن هو سَلَف ، فإني أخشى عليه الضَّيعة ، وما وَلِي إمارة قَطُّ ، ولا جباية ، ولا خراجا ، ولا شيئا ، إلا أن يكون في غَزْو معَ رسول الله صلى الله عليه وسلم أو مع أبي بكر وعمر وعثمان ، قال عبد الله بن الزبير : فحسِبْتُ ما كان عليه من الدين ، فوجدته ألفَيْ ألف ، ومائتي ألف ، قال: فلقي حَكيمُ بن حزام عبد الله بن الزبير ، فقال: يا ابن أخي كم على أخي من الدين؟ قال: فكتمته ، وقلت: مائة ألف ، فقال حكيم : والله ما أرى أموالكم تَسَعُ هذه ، قال: فقال عبد الله: أرأيتَكَ إن كانت ألفي ألف ومائتي ألف؟ قال: ما أُراكم تطيقون هذا ، فإن عجزتم عن شيء منه فاستعينوا بي ، وكان الزبير قد اشترى الغابة بسبعين ومائة ألف ، فباعها عبد الله بألف ألف وستمائة ألف ، ثم قام فقال: مَن كان له على الزبير شيء فليُوافنا بالغابة ، قال: فأتاه عبد الله بن جعفر ، وكان له على الزبير أربعمائة ألف ، فقال لعبد الله: إن شئتم تركتها لكم، قال عبد الله: لا ، قال: فإن شئتم جعلتموها فيما تؤخرون إن أخَّرتم ، فقال عبد الله : لا ، قال: فاقطعوا لي قطعة ، فقال عبد الله : لكَ من هاهنا إلى هاهنا ، قال: فباع عبد الله منها فقضى دينه وأوفاه، وبقي منها أربعةُ أسهم ونصف، قال: فقدم على معاوية وعنده عمرو بن عثمان، والمنذر بن الزبير، وابنُ زمعة ، قال: فقال له معاوية: كم قُوِّمت الغابة؟ قال: كل سَهْم مائة ألف، قال: كم بقي منها؟ قال: أربعة أسهم ونصف فقال المنذر بن الزبير: قد أخذت منها سهما بمائة ألف، وقال عمرو بن عثمان: قد أخذت سهما بمائة ألف، وقال ابن زَمْعة: قد أخذت سهما بمائة ألف فقال معاوية: كم بقي؟ قال: سهم ونصف، قال: قد أخذته بخمسين ومائة ألف، قال: وباع عبد الله بن جعفر نصيبَهُ من معاوية بستمائة ألف، قال: فلما فرغ ابن الزبير من قضاء دينه، قال بنو الزبير: اقْسِمْ بيننا ميراثنا، قال: [لا] والله لا أقْسِمُ بينكم حتى أُنادي بالموسم أربع سنين: ألا مَنْ كان له على الزبير دين فليأتنا فلْنَقضه ،

قال: فجعل كل سنة ينادي في الموسم ، فلما مضى أربع سنين قسم بينهم، ودفع الثلث، قال: وكان للزبير أربعُ نسْوَة، فأصاب كل امرأة ألف ألف ومائتا ألف، قال: فجميع ماله خمسون ألف ألف ومائتا ألف». أخرجه البخاري.

9,259- Abdullah b. Zübeyr anlatıyor:

"(Babam) Zübeyr (b. Avvâm), Cemel vakasında (savaş nizamında) durunca beni çağırdı. Yanına gittim, bana şunları söyledi:

"- Yavrucuğum! Şüphe yok ki bugün hem zalim, hem de mazlum olan öldürülecek. Bana gelince ben bugün ancak ve ancak mazlum olarak öldürüleceğimi zannederim. Benim en büyük üzüntüm ise, borçlarımdır. Sen, borçlarım çıktıktan sonra malımızdan geriye bir şey kalacağını zannediyor musun? Yavrucuğum! Malımızı sat ve borcumu öde!"

Sonra babam malının üçte birini vasiyet etti. Bu üçte birin üçte birini, özel olarak kendi çocuklarına –yani Abdullah'ın çocuklarına- vasiyet etti:

"- Eğer borçlar ödendikten sonra malımızdan bir şey artarsa, o artan kısmın üçte biri senin çocuklarınındır" dedi.

Abdullah b. Zübeyr şöyle devam eder:

"Babam, borcunun ödenmesini bana vasiyet etmeye başladı ve;

"- Yavrucuğum! Eğer bu konuda acze düşersen Mevlâm'dan yardım iste!" dedi. Vallahi ben bu "Mevlâm" sözü ile neyi kastettiğini anlamadım. Bunun için de;

"- Babacığım, senin Mevlâ'n kimdir?" diye sordum.

"- Allah!" diye karşılık verdi.

Vallahi ben, onun borcunu ödemek konusunda sıkıntıya düştüğüm zaman; *'ey Zübeyr'in Mevlâ'sı; onun borcunu öde!'* diye dua ediyordum.

Neticede babam Zübeyr öldürüldü. Geride ne dinar, ne de dirhem bıraktı, yalnız bazı araziler bıraktı. Bunlar da, Gâbe'deki arazi ile Medîne'de on bir ev, Basra'da iki ev, Kûfe ve Mısır'da da birer ev idi.

Zübeyr'in borçları ise şu şekilde oluşmuştu: Biri bir mal getirir ve onu emanet olarak kendisine vermek isterdi. Zübeyr de;

"- Hayır, ben o malı emanet olarak almam. Ama o bende ödünç bir mal olarak kalsın; çünkü ben emanetin kaybolmasından korkarım" derdi.

Zübeyr, idarecilik, komutanlık, zekât ve haraç tahsildarlığı gibi (para ile ilgisi olan) herhangi bir görev almadı, sadece Rasûlullah (as.) ile Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman dönemlerinde yapılan savaşlara katıldı."

Abdullah b. Zübeyr; "Ben babamın borçlarını hesap ettim ve onun iki milyon iki yüz bin lira tuttuğunu gördüm" der.

(Hadîsin râvîlerinden Abdullah b. Zübeyr'in oğlu Urve) şöyle der:

"Hakîm b. Hizâm, Abdullah b. Zübeyr'e rastladı ve;

"- Ey kardeşimin oğlu; kardeşim Zübeyr'in ne kadar borcu var?" diye sordu. Abdullah borcun bir kısmını gizledi ve;

"- Yüz bin" dedi.[22] Bunun üzerine Hakîm;

"- Vallahi bunu ödemeye sizin mülkünüzün yeteceğini sanmıyorum" dedi. O zaman Abdullah;

"- Şayet borç iki milyon iki yüz bin olsaydı, ne derdin?" diye sordu. Hakîm;

"- Bunu ödemeye gücünüzün yeteceğini sanmıyorum. Binânelaeyh ödemede acze düşerseniz, benden yardım isteyin!" dedi.

Râvî der ki:

"Zübeyr, Gâbe'deki araziyi yüz yetmiş bine satın almıştı. Abdullah ise orayı bir milyon altı yüz bine sattı. Sonra kalkıp dedi ki:

"- Zübeyr'den kimin alacağı varsa, Gâbe'de yanımıza gelsin!"

---

22 **Câmiu'l-Usûl**'de bu ibare; "Abdullah babasının borcunu gizledi. Ama ben; 'yüz bin' dedim" şeklindedir. Fakat bu ibare **Buharî**'de, yukarıda tercümesini kaydettiğimiz gibidir. Tercümeyi **Buharî**'deki aslına göre yaptık, ama **Câmiu'l-Usûl**'deki metni de burada kaydettik. **İbnu'l-Esîr**'in bunu **Buharî**'nin herhangi bir nüshasından veya **Humeydî**'nin eserinden almış olması muhtemel olmakla birlikte hata olma ihtimali de vardır. Doğrusunun **Buharî**'deki gibi olduğunu zannediyoruz. Çünkü babasının gizlediği rakamı, oğlunun hem de eksik olarak açıklamasının izahı yoktur.

Abdullah b. Cafer (b. Ebî Tâlib) hemen yanına gitti. Abdullah'ın Zübeyr'den dört yüz bin alacağı vardı. O, Abdullah b. Zübeyr'e;

"- İsterseniz alacağımı size bırakabilirim" dedi. Abdullah cevaben;

"- Hayır olmaz!" dedi. Bu sefer;

"- Eğer isterseniz benim alacağımı daha sonraya bırakabilirsiniz" dedi. Yine;

"- Hayır olmaz!" dedi. O zaman Abdullah b. Cafer;

"- Öyleyse, bana bu araziden bir parça verin!" dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Zübeyr de;

"- Şuradan şuraya kadar olan yer senindir" dedi.

Neticede Abdullah b. Zübeyr, babasının bir kısım mallarını satarak onun borcunu ödedi. Borcun tamamını ödedikten sonra Gâbe'deki araziden geriye dört buçuk hisse kalmıştı. Abdullah Suriye'ye, halife Muâviye'nin yanına gitti. O sırada Muâviye'nin yanında (Hz. Osman'ın oğlu) Amr b. Osman ile el-Münzir b. ez-Zübeyr ve (Hz. Sevde'nin kardeşi) (Abdullah) b. Zem'a da vardı. Muâviye;

"- Gâbe'deki araziye ne kadar kıymet biçildi?" diye sordu.

"- Her hisseye yüz bin" karşılığını verdi.

"- Geriye kaç hisse kaldı?" deyince de;

"- Dört buçuk hisse kaldı" dedi.

Bunun üzerine el-Münzir b. ez-Zübeyr;

"- Bir hissesini yüz bine ben alırım" dedi. Amr b. Osman;

"- Ben de yüz bine bir hisse alırım" dedi. Abdullah b. Zem'a da;

"- Yüz bine ben de bir hisse alırım" dedi. Muâviye tekrar;

"- Geriye ne kaldı?" diye sordu.

"- Bir buçuk hisse kaldı" dedi.

"- Onu da yüz elli bine ben alıyorum" dedi.

Bilahare Abdullah b. Cafer, Muâviye'nin hissesini ondan altı yüz bine satın aldı.

Böylece Abdullah b. Zübeyr babasının borcunu bitirince, Zübeyr'in diğer çocukları;

"- Mirasımızı bize taksim et!" dediler. Abdullah da;

"- Hayır olmaz! Dört hac mevsimi boyunca insanlara; *'kimin Zübeyr'den alacağı varsa bize gelsin, parasını ödeyelim!'* diye ilan etmedikçe, vallahi kalan malı taksim etmem!" dedi.

Sonra her yıl hac mevsiminde bu ilanı yapmaya başladı. Dört yıl sonra da kalan malı taksim etti. Abdullah, kendisine vasiyet edilen üçte bir malı da verdi. Zübeyr öldüğünde dört karısı vardı ve her birine (sekizde bir pay olarak) bir milyon iki yüz bin lira düşmüştü. Zübeyr'in bütün malının elli milyon iki yüz bin idi."[23]

İZAH

Cemel vakası, hicrî 36'da **Hz. Ali** ile **Hz. Âişe** arasında meydana gelen savaştır. Cennetle müjdelenen on kişiden ikisi, **Talha** ile **Zübeyr** bu savaşta **Hz. Âişe**'nin yanında yer aldılar. **Talha** orada şehîd edildi. **Zübeyr** de savaşın durduğu bir sırada yanına gelen **Amr b. Cürmûz** tarafından hançerlendi.

Zübeyr'in borcunu ödemek konusunda yardımcı olmak isteyen **Hakîm b. Hizâm, Zübeyr b. Avvâm**'ın amcasının oğludur.

Sağlığında cennetle müjdelenen on sahabîden biri olan **Zübeyr b. Avvâm**, yukarıdaki rivâyette de görüldüğü üzere çok büyük bir servet bırakmıştı. Bu servetin miktarı konusundaki bütün rivâyetleri **İbn Hacer** toplamıştır.[24]

٩٢٦٠ –(د– عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده) : « أن العاص بن وائل [السهمي] أوصى أن يُعتق عنه مائة رقبة ، فأعتق ابنه هشام خمسين رقبة ، فأراد ابنه عمرو أن يُعتق عنه الخمسين الباقية ، فقال : حتى أسأل رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فأتى النبي صلى الله عليه وسلم فقال : يا رسول الله ، إن أبي أوصى أن يُعتق عنه مائة رقبة ، وإن هشاما أعتق عنه خمسين ، وبقيت عليه خمسون رقبة ، أفأعتق عنه؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **إنه لو كان مسلما فأعتقتم عنه ، أو تصدقتم عنه ، أو حججتم عنه: بلغه ذلك** » أخرجه أبو داود.

---

[23] **Buharî**, Fardu'l-Humus, 13.

[24] Bkz., **İbn Hacer**, VI, 360-63.

9,260- Amr b. Şuayb, babası vasıtasıyla dedesinden rivâyet eder:

"Âs b. Vâil es-Sehmî, kendisi adına yüz köle âzâd edilmesini vasiyet etmişti. Oğlu Hişâm, elli köle âzâd etti. Diğer oğlu Amr da kalan elli köleyi âzâd etmek istedi. Ama *'bu konuyu Rasûlullah'a (as.) sormadan olmaz'* diyerek Hz. Peygamber'e gitti. O'na;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; babam, kendisi adına yüz köle âzâd edilmesini vasiyet etmişti. Kardeşim Hişâm[25], onun adına elli köle âzâd etti. Geriye elli köle daha kaldı. Bunları onun adına ben âzâd edeyim mi?" diye sordu. Rasûlullah (as.) şu cevabı verdi:

"- Eğer o müslüman olsaydı da onun adına köle âzâd etseydiniz veya sadaka verseydiniz, yahut hac yapmış olsaydınız, bunların sevabı mutlaka ona ulaşırdı."[26]

İZAH

Kendisi adına yüz köle âzâd edilmesini vasiyet eden **Âs b. Vâil,** Hz. Peygamber'e düşmanlığı ile tanınan **Mekke** müşriklerinin ileri gelenlerindendi. Oğlu **Hişâm** ise **Mekke**'de işkence gören ilk müslümanlardandı. Bu işkencelere dayanamayarak **Habeşistan**'a hicret etmişti. Daha sonra **Medîne** hicretine de katılmıştı. **Yermük** savaşında şehîd edildi.

Diğer oğlu **Amr** ise, **Mısır** fatihi olan ünlü vali **Amr b. el-Âs**'tır.

Bu rivâyet, ölen biri adına yapılan köle âzâdı, sadaka ve hac gibi ibadetlerin sevabından ölünün faydalanacağını göstermektedir.

Bu hadîs aynı zamanda kâfirin vasiyetine uymanın gerekli olmadığını da ifade etmektedir. Çünkü bunun ona bir faydası

---

[25] **Ebû Mutî' Hişâm b. el-Âs b. Vâil es-Sehmî el-Kuraşî**: ö. 13/634. Mekkeli sahabîlerden ve ilk müslümanlardandır. Amr b. el-Âs'ın anne bir kardeşidir. Babası azılı müşriklerdendi. Annesi, Ebû Cehil'in kız kardeşiydi. **Mekke**'de gördüğü eziyet üzerine ikinci **Habeşistan** hicretine katılmıştı. Sonra tekrar **Mekke**'ye döndüğünde babası onu hapsetmişti. Hz. Peygamber onun hapisten kurtulması için dua ederdi. Ancak **Hendek** savaşından sonra **Medîne**'ye gidebildi. **Hendek**'ten sonra yapılan bütün savaşlara katıldı. Rasûlullah'ın (as.) **Heraklîyus**'a gönderdiği mektubu o götürmüştü. Hz. Peygamber'den sonra yalancı Peygamber Tuleyha'ya karşı savaşmıştı. **Ecnâdeyn** savaşında şehîd edildi.

[26] **Ebû Davud**, Vesâyâ, 16/2883.

olmayacaktır. Zira herhangi bir amelden sevap alabilmek için, öncelikle iman etmek gerekir. Allah'a inanmayan bir insanın yaptığı bir hayırdan dolayı Allah'tan hayır beklemeye hakkı yoktur. Çünkü o Allah'a inanmamakta, O'nu yok saymaktadır.

٩٢٦١- (د- يحيى بن سعيد: عن صدقة عمر بن الخطاب) قال : نسخها لي عبد الحميد بن عبد الله [بن عبد الله] بن عمر بن الخطاب : « بسم الله الرحمن الرحيم ، هذا ما كَتَبَ عبد الله عمرُ في ثَمَغ - فقصّ مِنْ خبره نحو حديث نافع - قال: غير متأثّل مالا ، فما عفا من ثمره فهو للسائل والمحروم - وساق القصة - قال: وإن شاء وَليُّ ثَمَغ اشترى من ثمره رقيقا لعمله ، وكتب مُعَيْقيب ، وشهد عبد الله بن الأرقم: بسم الله الرحمن الرحيم ، هذا ما أوصى به عبد الله أمير المؤمنين ، إن حَدَثَ به حَدَث: أن ثَمَغا وصِرْمَة بن الأكوع والعبد الذي فيه والمائة السهم الذي بخيبر ، ورقيقَهُ الذي فيه ، والمائة التي أطعمه محمد صلى الله عليه وسلم بالوادي: تليه حَفْصَةُ ما عاشت ، ثم يليه ذوُ الرأي من أهلها ، أن لا يباع ولا يشترى ، ينفقه حيث رأى ، من السائل والمحروم وذي القربى ، ولا حرجَ على مَنْ وَليه إن أكل ، أو آكل ، أو اشترى رقيقا منه ». هكذا أخرجه أبو داود.

وأما حديث نافع الذي أحال أبو داود عليه: فقد ذكرناه في « كتاب الصدقة » من حرف الصاد، وقد أخرجه البخاري ومسلم والترمذي بنحو من رواية أبي داود ، ولذلك لم نُعِدْ ذكره ههنا.

9,261- Yahya b. Saîd, Hz. Ömer'in vakfettiği sadakadan bahsederken şöyle dedi:

"Abdülhamîd b. Abdullah b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb[27], bana bu vakfın bir sûretini verdi. Orada şöyle yazıyordu:

"Birmillâhirrahmânirrahîm. Bu, Allah'ın kulu Ömer'in, Semğ arazisi hakkındaki yazısıdır."

---

[27] **Abdülhamîd b. Abdullah b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî el-Medenî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Abdullah b. Ömer'in torunudur. Kendisinden sadece Yahya b. Saîd el-Ensârî rivâyet etmiştir. Hadîsi durumu meçhûl râvîlerdendir. Bir hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

(Hadîsin râvîsi Yahya), bu arazinin vakfiyesi konusunda Nâfi'den gelen rivâyete[28] uygun şekilde olayı hikâye etti. Yalnız oradaki "**mütevelli olan kişi bunu kendine mal edinmeyecek**" anlamına gelen "***gayra mütemevvilin mâlen***" cümlesini, "***gayra mütemessilin***" şeklinde rivâyet etti. Sonra şöyle devam etti:

"(Onun mütevellisi olan kişi ürünün bir kısmını ma'rûf ölçüde kendisi yedikten ve gerekli yerlere verdikten sonra) kalan kısmı dilenciler ve muhtaçlar içindir"

Yahya b. Saîd bu vakfın hikâyesini anlattıktan sonra şöyle dedi:

"Eğer Semğ arazisinin mütevellisi, dilerse ürününü satarak orada çalıştırmak üzere bir köle alabilecekti. Bu vakfiyeyi Muaykîb yazmış, Abdullah b. el-Erkam da buna şahit olmuştu." (Diğer vakfiye de) şöyledir:

"Bu, Allah'ın kulu ve mü'minlerin emîri Ömer'in vasiyetidir. Eğer Ömer'e bir hâl olursa, Semğ arazisi ile İbnu'l-Ekva' hurmalığına, oradaki hizmetleri yürüten köleye, Hayber'de bana düşen yüz hisse ile oradaki köleye ve Hz. Muhammed'in (as.) verdiği Vâdi'l-Kurâ'daki yüz yük miktarındaki erzaka, yaşadığı müddetçe (kızım) Hafsa mütevelli olacaktır. Sonra onun ailesinden aklı başında biri mütevelli olur. Yalnız satılmamak ve almamak şartıyla!.. Yalnız onun gelirinden dilencilere, mahrumlara ve akrabasından uygun gördüklerine verebilir. Ayrıca bu mallara mütevelli olan kişinin yetişen üründen kendisinin yemesinde veya başkalarına yedirmesinde veyahut da onun geliriyle köle satın almasında sakınca yoktur."[29]

RİVÂYETLER

Ebû Davud'un rivâyeti böyledir.

Ebû Davud'un işaret etmiş olduğu Nâfi rivâyetini ise, daha önce Kitabu's-Sadaka'da zikretmiştik. Onu **Ebû Davud'un** rivâyetine uygun şekilde **Buharî, Müslim** ve **Nesaî** de tahric ettiler. Daha önce kaydettiğimiz için burada tekrar yazmaya gerek görmedik.

---

[28] Bu rivâyet daha önce 4685 numara ile geçmişti.

[29] **Ebû Davud**, Vesâyâ, 13/2879.

İZAH

Vakıf; belli bir malı belli şartlarla hapsetmektir diye tanımlanır. Vakıfta esas olan mülkün menfâatini halka tahsis etmektir.

Hadîste vakıfla ilgili bazı şartlar ve söz konusu malın kimlere vakfedildiği belirtilmektedir. İslâm âlimlerine göre vakfedilen mal artık sahibinin mülkü olmaktan çıkmış ve Allah'ın mülkü hâline gelmiştir.

Vakfedilen malın, vakfedilen kişinin mülkü sayılıp sayılmayacağı konusunda farklı görüşler vardır. **Hanefîler**'e göre, mal onun mülkü olmaz, sadece gelirinden yararlanır. **İmâm Mâlik** ile **Ahmed b. Hanbel**'e göre ise mal, vakfedilen kişinin mülkü olur. İlâve etmek gerekir ki onun mülkü sayılması, hibe, satış ve miras gibi tasarruflarda bulunmasının da câiz olduğu anlamına gelmez.

Semğ, Medîne civarında bir yer adıdır. **Hz. Ömer**'in orada güzel bir hurmalığı vardı. Bir gün orada çalışırken ikindi namazını kaçırmıştı. Bundan fevkalâde müteessir olan **Hz. Ömer; "bu hurmalık beni namazdan alıkoydu! Sizler şahit olun, onu vakfettim"** diyerek Allah yolunda vakfetmişti.

İbnu'l-Ekva' hurmalığı da yine **Medîne**'de küçük bir hurmalıktır.

النوع السابع

في الوصي واليتيم

g- VASÎ VE YETİM

٩٢٦٢- (د س- أبو ذر الغفاري رضي الله عنه) قال: قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «يا أبا ذر، إني أراك ضعيفا ، وإني أحب لك ما أحبُّ لنفسي ، فلا تأمَّرَنَّ على اثنين ، ولا تولَّيَنَّ مال يتيم». أخرجه أبو داود والنسائي.

9,262- Ebû Zer el-Ğifârî'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) bana şöyle söyledi:

"- Ya Ebâ Zer! Seni zayıf görüyorum. Ben, kendim için istediğim şeyi senin için de isterim. Binânealeyh sakın iki kişiye bile yöneticilik yapma ve asla yetim malının velâyetini üstüne alma!"[30]

İZAH

Hadîste yöneticilikten ve yetimlerin velâyetini üstlenmekten uzak durulması emredilmekte ise de, bunlar olmadan sosyal düzenin sağlanması da mümkün değildir. Bir memlekette yönetici olmazsa, anarşi ve curcuna doğar. Millet sürü haline gelir. Binânealeyh her milletin her seviyede yöneticiye mutlak ihtiyacı olduğu gibi, çocukların, zayıfların ve yetimlerin işlerine bakacak akıllı ve dirâyetli kişilere de ihtiyacı vardır. Bizzat Hz. Peygamber de bütün müslümanların en üst âmiri ve yöneticisi idi. Dolayısıyla bu hadîste Hz. Peygamber'in amacı, yöneticiliği mutlak olarak yasaklamak değildir.

Hadîste getirilen yasak, tamamen **Ebû Zerr**'in şahsı ile alâkalıdır. Nitekim hadîsin ilk cümlesinde Rasûlullah (as.), **Ebû Zerr**'in zayıf biri olduğunu söylemekte ve bundan dolayı yöneticilikten uzak durmasını emretmektedir. **Ebû Zerr**'in zayıflığı da, bedenî veya aklî bir zafiyet değil, yöneticilik yeteneğinden uzak olmasıdır. Yöneticilik mesleği, bilgi ve yetenek işi olduğu kadar, güçlü bir irâde ve dirâyet sahibi olmayı da gerektirir. İşte **Ebû Zerr**'de eksik olan bu idi.

Kur'ân-ı Kerîm'de **Hz. Yusuf** vesilesiyle bir yönetici portresi çizilmektedir. **Hz. Yusuf, Mısır** hazinesinin yönetimini isterken; ***"ben onları iyi korurum ve** (yönetmesini de) **iyi bilirim"***[31] demektedir. Burada "**bilgili**" ve "**koruyucu**" olmak gibi iki özellik öne çıkmaktadır. Üzerine aldığı görevin bütün inceliklerini bilen ve yönettiği kişilerin hukukunu koruyan kişi olmak, yöneticiliğin en önemli tarafıdır.

Bu hadîs her ne kadar yöneticilikten uzak durmayı emretmekte ise de, aynı zamanda yöneticiliğin ne kadar faziletli ve hayırlı bir

---

[30] **Ebû Davud**, Vesâyâ, 4/2868; **Nesaî**, Vesâyâ, 10.

[31] Yusuf, 55.

hizmet alanı olduğunu da göstermektedir. Görevini hakkıyla yerine getirenler için yöneticilik çok büyük bir hayra vesiledir. Ama yetkisini kötüye kullananlar, eş ve dostun çıkarına hizmet edenler için de çok büyük bir felakettir. Çünkü bu durumda bütün milletin hakkını gasp etmiş olur ve neticede bunun hesabını vermek zorunda kalır.

Bu bölüm, özellikle ***vasî*** konusu ile alâkalıdır. Baş tarafta da ifade edildiği üzere ***vasî***; bir insan öldükten sonra onun malında veya çocuklarının işlerinde tasarruf yetkisine sahip olan, bu konuda kendisine yetki verilen kişidir. Yapılan bu işe de ***vesâyet*** denir.

Vasiyette olduğu gibi vesâyet de icap ve kabul ile tahakkuk eder. Bir insan, başka birine; **"sen benim vasîmsin, vekilimsin, çocuklarımı sana emanet ettim..."** anlamında bir sözle onu vasî tayin etmek istediğini belirtir ve o zat bunu kabul ederse, vesâyet tamamlanmış olur. Artık vasî, yetimlerin mallarını kendi malı gibi korur ve çalıştırır. Bu işi de çocuklar büyüyüp kendi işlerini çevirebilecek yaşa gelinceye kadar sürdürür.

Vesâyet işi, özellikle çocukların ve yetimlerin mallarını ve haklarını yönetme işi olduğundan dolayı ***vasî***'nin âkil, bâliğ, hür biri olması şartı yanında özellikle tasarruflarında dirâyetli ve ehliyetli olması da gerekir. Bir kölenin, çocuğun, gayri müslimin veya fâsıkın vasî tayini câiz değildir. Böyle biri vasî tayin edilecek olsa bile, hâkim kararıyla vesâyetten alınır, yerine uygun biri getirilir.

٩٢٦٣- (د س- عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده) أن رجلا أتى رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقال: «**إني فقير ليس لي شيء ، ولي يتيم ، فقال: كُلْ من مال يتيمك ، غير مُسْرِف ولا مباذر، ولا متأثل** ». أخرجه أبو داود والنسائي.

9,263- Amr b. Şuayb'ın, babası vasıtasıyla dedesinden rivâyet ettiğine göre; bir adam Rasûlullah'a (as.) gelmiş ve;

"- Ben fakir biriyim, hiçbir şeyim yok. (Zengin) bir yetimim var" demişti. Hz. Peygamber de;

"- **İsraf etmeyerek, harcamada acele davranmayarak ve malını kendine sermaye yapmayarak** (vesâyetini üstüne aldığın) **yetiminin malından yiyebilirsin"** buyurmuş.[32]

İZAH

"**Acele davranmayarak**" ifadesi; yetimin malını harcamakta acele etmek anlamına gelir. Bundan maksat da, çocuk daha küçükken fırsatı değerlendirip onun malını harcamaya, âkil-bâliğ olmadan elindeki malı kullanmaya çalışmaktır. Bu husus, âyet-i kerîmede de hükme bağlanmaktadır: *"Büyümeden önce yetimlerin mallarını aceleyle ve müsrifçe harcayarak tüketmeyin!"*[33]

Hadîste geçen israf ve acele harcama kaydı, âyette de aynen zikredilmektedir. Dolayısıyla bu iki konu, ***vasî***'nin dikkat etmesi gereken en önemli şarttır.

Hadîste buna üçüncü bir şart daha ilave edilmektedir. Bu şarta göre, yetimin malını kendine sermaye yapıp kazanmak ve sonra yetim büyüyünce kendisine sadece sermayesini vermek cihetine de gidilmeyecektir. Eğer onunla bir kazanç elde edilmişse, bu kazanç da o yetime verilmelidir.

Bu üç şarta uyulması halinde **vasî** eğer fakir ise, yetimin malından ma'rûf ölçüde yemesi câizdir. Çünkü o, hem o yetime bakmakta, hem de malını çalıştırmakta ve idare etmektedir.

Her ne kadar fakir **vasî**'nin o maldan yemesi câiz ise de, İslâm hukukçuları arasında onun yiyeceği bu malın hem miktarı, hem de hükmü konusunda farklı görüşler vardır. Bir kısım fukaha ***"ma'rûf"*** kelimesine "**ödünç**" manasını verirler. Buna göre o, sadece ödünç olarak alabilir, sonra bu miktarı kendisine geri verir. **Hz. Ömer** ve **İbn Abbas** bu görüştedirler. **Hanefîler**'e göre de vasî ister zengin ister fakir olsun yetimin malından yemesi câiz değildir. Delil olarak da yetimin malına dokunulmaması gerektiğine dair olan âyetleri

---

[32] **Ebû Davud**, Vesâyâ, 8/2872; **Nesaî**, Vesâyâ, 11. Musannıf işaret etmemekle birlikte hadîsi **Müslim** de tahric etmiştir; İmâret, 4/17.

[33] Nisâ, 6.

gösterirler. Yukarıda kaydettiğimiz âyetin de, **Nisâ** sûresindeki 10. âyetle neshedildiğine dair **İbn Abbas**'ın görüşünü benimserler.

Katâde, Nehaî ve **Hasan el-Basrî**'ye göre ise, bu onun ücreti yerine geçer, dolayısıyla geri vermesi gerekmez. Âyet ve hadîste geçen "*ma'rûf*" kelimesinden maksat, **vasî**'nin gördüğü hizmet karşılığında alacağı ücrettir.

Vasî'nin zengin olması halinde ise, yetimin malından yemesi câiz değildir. İzahına çalıştığımız hadîste her ne kadar zengin olan ***vasî***'nin yetimin malından yememesi gerektiğine dair bir kayıt yoksa da, yukarıda kaydettiğimiz âyet-i kerîmenin devamında vardır:

"Zengin olan kişi, yetimin malından uzak dursun, yoksul olan da ma'rûf ölçüde yesin!"

٩٢٦٤ - (د- علي بن أبي طالب رضي الله عنه) قال : حفظت من رسول الله صلى الله عليه وسلم اثنتين: «لا يُتْمَ بَعْدَ احتلام ، ولا صُمات يوم إلى الليل ». أخرجه أبو داود.

9,264- Hz. Ali şöyle dedi: "Allah'ın Rasûlünden iki şey ezberledim:

"Erginlik çağına geldikten sonra yetimlik olmaz, bütün gün susmak da olmaz!"[34]

İZAH

Veli veya vasî'nin görev ve yetkisi, çocuk âkıl ve bâliğ oluncaya kadar devam eder. Âyet-i kerîmede, çocuk âkıl-bâliğ olunca mallarının kendisine teslim edilmesi emredilmektedir.[35]

Yukarıdaki rivâyette de yetimliğin sınırı olarak ergenlik çağı gösterilmektedir. İnsan bulûğa erdikten sonra artık yetimlikten söz edilmez. Bundan sonra o, her türlü tasarrufa ehil ve yetkilidir.

Eğer bulûğdan sonra aklî melekesinde bir kusur görülecek olursa, kısıtlılık hali yine devam eder. Ancak bu durum tamamen akıl noksanlığı ile ilgilidir. Aklî ehliyeti haiz olmayanların malları

---

[34] **Ebû Davud**, Vesâyâ, 9/2873.

[35] Nisâ, 6.

üzerindeki tasarruf yetkisinin kendilerinden alınıp velilerine verilmesi gerektiği, âyet-i kerîmede de hükme bağlanmaktadır.[36]

Hadîsimizde temas edilen diğer bir konu da, bütün gün susmanın câiz olmadığıdır. Belli bir süre susup hiç konuşmamanın, önceki peygamberler dönemindeki ibadet şekillerinden biri olduğu rivâyet edildiği gibi, câhiliye döneminde buna benzer uygulamaların görüldüğü de nakledilmektedir. Hatta itikâf esnasında insanların konuşmaktan kaçındıkları da nakledilmiştir. **Hz. Zekeriya**'nın yaşlılık çağında çocuğu olacağı Allah tarafından kendisine bildirilince, **Zekeriya** bunun için bir işaret istemiş, alâmet olarak da üç gün boyunca insanlarla konuşamayacağı haber verilmişti.[37] **Hz. İsa**'yı doğurduğunda **Meryem**'in de bir süre insanlarla konuşması engellenmişti.[38]

Buna benzer örnekler ister önceki ümmetlere ait olsun, ister câhiliye dönemine ait olsun, Hz. Peygamber bunun bir ibadet şekli olmadığını söylemiş ve yasaklamıştır.

İzahına çalıştığımız bu hadîs, sened açısından zayıftır. Râvîlerden **Yahya b. Muhammed el-Medenî, Abdullah b. Halid, Halid b. Saîd** ve **Abdullah b. Ebî Ahmed**, muhaddisler tarafından meçhûl görülmüşlerdir. Ancak hadîsin **Cabir b. Abdullah** ve **Enes b. Malik**'ten gelen başka rivâyetleri de bulunmaktadır ve bu rivâyetler sahîhtir.

---

[36] Bkz., Bakara, 282; Nisâ, 5.
[37] Meryem, 10; Âli İmrân, 41.
[38] Meryem, 26.

(و) "vav" harfi:

الكتاب الثاني

في الوعد

2. KİTÂB: **VA'D:** **9.265-9.270**

الكتاب الثاني

في الوعد

128- VA'D

٩٢٦٥- (د- عبد الله بن أبي الحمساء رضي الله عنه) قال: «بايعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ببيع قبل أن يُبْعَثَ فبَقِيتْ له بقية، ووعدته أن آتيهُ بها في مكانه فنسيت ثم ذكرتُ بعد ثلاث، فجئت، فإذا هو في مكانه فقال لي: **يا فتى لقد شَقَقْتَ عليَّ، أنا ههنا منذ ثلاث أنتظِرُكَ**». أخرجه أبو داود.

9.265- Abdullah b. Ebî'l-Hamsâ'[1] anlatıyor:

"Henüz kendisine Peygamberlik gelmeden önce Rasûlullah (as.) ile bir alış-veriş yapmıştım, bu alış-verişten de bir miktar borcum kalmıştı. Ben bu miktarı, hemen buraya getireceğimi söyleyerek yanından ayrıldım, ama sonra unuttum. Ancak üç gün sonra onu hatırladım. Hemen oraya gittim, baktım ki hâla orada duruyordu. Bana;

"- Genç adam! Bana sıkıntı verdin; üç gündür seni burada bekliyorum" dedi.[2]

İZAH

Şüphesiz ki verilen sözde durmak, ahlâkî ve güzel bir haslettir. Ama bu hadîste ifâde edildiği kadarını yapabilmek, ancak kahramanların, Peygamberlerin yapabileceği bir şeydir.

---

1 **Abdullah b. Ebî'l-Hamsâ el-Âmirî**: Sahabîdir. Bi'setten önce Hz. Peygamber'le ticaret yapardı. Bir gün söz verdiği randevusuna gelmemiş ve Hz. Peygamber onu üç gün boyunca beklemişti. Âmir b. Sa'saa kabilesindendir. Hz. Peygamber'den sonra **Basra**'da oturdu. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir, ancak bunun da isnadı ihtilaflıdır

2 **Ebû Davud**, Edeb, 90/4996. Sened açısından zayıf bir rivâyettir.

Bazı İslâm hukukçuları verilen sözde durmanın farz olduğu kanaatindedirler. Fakat cumhur, müstahab olduğunu söyler. Bir mü'minin bütün sözlerinin doğru olması ve verdiği her sözde mümkün mertebe durması gerektiğine şüphe yoktur. Çünkü aldatmak, asla mü'minin vasfı değildir.

٩٢٦٦- (د ت- زيد بن أرقم رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**إذا وَعَدَ الرجلُ ، ونوى أن يَفِيَ به ، فلم يَفِ به ، فلا جناح عليه** ». أخرجه الترمذي.

وفي رواية أبي داود قال : « **إذا وَعَدَ الرجل أخاه ، ومن نيّته أن يفي له فلم يفِ له ، ولم يجئ للميعاد ، فلا إثم عليه** ».

9.266- Zeyd b. Erkam'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"İnsan söz verdiğinde, gerçekten sözünde durmaya niyet ettiği halde (bir engel yüzünden) **duramazsa, ona günah yoktur."**[3]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti. **Ebû Davud**'un rivâyeti de şöyledir:

"**İnsan, kardeşine bir söz verince, niyeti gerçekten onu yerine getirmek olduğu halde** (bir engel yüzünde) **yerine getiremez ve sözünde duramazsa, ona günah yoktur."**

٩٢٦٧- (زيد بن أرقم رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **مَنْ وَعَدَ رَجُلا فلَمْ يأتِ أحدهما إلى وقت الصلاة ، وذهب [الذي] جاء يُصلّي ، فلا إثم عليه** ». أخرجه...

9.267- Zeyd b. Erkam'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

[3] **Ebû Davud**, Edeb, 90/4995; **Tirmizî**, İman, 14/2633.

"Kim, birine söz verir de onlardan biri namaz vaktine kadar gelemez ve öbürü de namaz kılıp giderse, ona günah yoktur."[4]

٩٢٦٨- (خ م- **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال: قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: « **لَوْ قد جاءَ مَالُ البحرين [لقد] أعطيتك هكذا وهكذا وهكذا** ، فلم يجئ مَالُ البحرين حتى قُبِضَ [رسول الله صلى الله عليه وسلم] ، قال: فلما ماتَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم جاء أبا بكر مالُ البحرين - زاد رزين-: من قبل ابن الحضرمي- فنادى منادي أبي بكر: مَنْ كان له على رسول الله صلى الله عليه وسلم عدَةَ أو دَين فليأتنا ، فأتيته فأخبرته فقال: حيّ، ولم يعطني ثم أتيته فقال مثله، ثم أتيته الثالثة ، فقلتُ: سألتك فلم تعطني، ثم سألتك فلم تعطني، [فإما أن تعطيني ، وإما أن تبخل عني] فقال : قلتَ : إما أن تعطيني، وإما أن تبخل عني، وأيُّ داء أدْوأ من البخل؟ [قالها ثلاثا] ما رددتك من مَرَّة إلا وأنا أريد أن أُعطيك ، فحثا لي حَثْيَةً وجعل سفيان -حين رواه- يحثو بكفيه جميعا ، ثم قال: هكذا قال لنا ابن المنكدر عن جابر - وقال: عُدَّها ، فوجدتها خمسمائة ، قال: فخذ مثلَها مرتين ».

وفي رواية قال: «لما ماتَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم جاء أبا بكر مال من البحرين ، فقال أبو بكر: مَن كانَ له على رسول الله صلى الله عليه وسلم عدَةَ أو دَيْنٌ فليأتنا ، قال جابر: فقلتُ: وعدني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن يعطيني هكذا وهكذا - فبسط يديه ثلاث مرات - قال جابر: فعدّ في يدي خمسمائة ، ثم خمسمائة [ثم خمسمائة]». أخرجه البخاري ومسلم.

9.268- Cabir b. Abdullah'tan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber bana;

"- Eğer Bahreyn malı gelirse, sana şu kadar, şu kadar, şu kadar vereceğim" dedi. Ama Rasûlullah (as.) vefat edinceye kadar Bahreyn malı gelmedi. Hz. Peygamber vefat edince, Bahreyn malı –Rezîn,

[4] Hadîsi **Rezîn** rivâyet etmiştir.

İbnu'l-Hadramî tarafından diye ekledi-[5] Ebû Bekir'e getirildi. Ebû Bekir'in münâdîsi;

"- Kime Rasûlullah (as.) tarafından verilmiş bir söz veya O'ndan bir alacağı varsa, bize gelsin!" diye ilan etti. Ben de gidip durumu anlattım. Hz. Ebû Bekir;

"- Hele dur!"[6] dedi ve bana bir şey vermedi. Sonra tekrar baş vurdum, yine aynı şeyi söyledi. Üçüncü defa gittiğimde;

"- İstedim, vermedin! Tekrar istedim, yine vermedin! Ya verirsin, ya da bana karşı cimrilik yapmış olursun!" dedim. Bunun üzerine;

"-Ya verirsin, ya da bana karşı cimrilik yapmış olursun mu dedin? Cimrilikten daha kötü bir hastalık olur mu?" dedi ve bu sözü üç kere tekrarladı. Sonra;

"- Seni geri çevirdiğim her seferinde, yine de sana vermek istedim" dedi ve bana bir avuç dolusu verdi.

(Hadîsin râvîsi Süfyan, bu hadîsi rivâyet ederken iki avucunu da birleştirerek gösterdi. Sonra; "Bize İbnu'l-Münkedir, Cabir'den naklen böyle söyledi" dedi.)

Sonra Ebû Bekir;

"- Say!" dedi. Saydım, hepsi beş yüz idi. Hz. Ebû Bekir sonra da;

"- Onun iki misli kadarını daha al!" dedi.[7]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Cabir şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) vefat edince Bahreyn malı Hz. Ebû Bekir'e getirildi. Ebû Bekir;

"- Kime Rasûlullah (as.) tarafından verilmiş bir söz veya O'ndan bir alacağı varsa, bize gelsin!" dedi. Ben de;

"- Rasûlullah (as.) bana –ellerini üç defa açarak- şu kadar, şu kadar vereceğini vaad etmişti" dedim. Hz. Ebû Bekir elime önce beş yüz, sonra bir beş yüz daha, sonra yine bir beş yüz daha koydu."

---

[5] Musannıfın, **Rezîn**'in ilavesi olarak kaydettiği bu ibâre **Buharî** ve **Müslim**'de de vardır.

[6] Bu cümle **Buharî** ve **Müslim**'in elimizdeki nüshalarında yoktur.

[7] **Buharî**, Hibe, 18; Kefalet, 3; Şehâdât, 28; Humus, 17; **Müslim**, Fedâil, 14/60-61.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İZAH

Bahreyn, Alâ el-Hadramî tarafından İslâm'a girmesi sağlanmış olan bir **Yemen** şehridir. Oradan beklenen mal, civar bölgelerden cizye olarak toplanan maldı. Ancak bu mal, Hz. Peygamber'in sağlığında gelmemişti.

Hz. Ebû Bekir'in, başlangıçta **Cabir**'e vermemesi, muhtemelen daha önemli başka bir meşguliyetinden dolayıdır. Nitekim **Hz. Ebû Bekir**'in; **"Seni geri çevirdiğim her seferinde, yine de sana vermek istiyordum"** sözü, bir mazeretten dolayı ona hemen veremediğini ifâde etmektedir.

٩٢٦٩- (ط- ربيعة بن أبي عبد الرحمن) قال : « قدم على أبي بكر الصديق رضي الله عنه مال من البحرين ، فقال: مَن كان له عند رسول الله صلى الله عليه وسلم وَأْيٌ أو عِدَةٌ فليأتني ، فجاءه جابر بن عبد الله، فحفَن له ثلاث حفْنات». أخرجه الموطأ.

9.269- Rabîa b. Ebî Abdurrahman anlatıyor:

"Hz. Ebû Bekir Sıddîk'a Bahreyn'den mal gelmişti. Hemen

"- Kime Rasûlullah (as.) tarafından verilmiş bir söz veya vaad varsa, bana gelsin!" diye ilan etti. Cabir b. Abdullah geldi. Hz. Ebû Bekir, ona üç avuç mal verdi."[8]

٩٢٧٠- (خ م ت- أبو جحيفة رضي الله عنه) قال : « رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم أبيضَ [قد شاب] ، وكان الحسَنُ بن عليّ يشبهه. وأمر لنا بثلاثةَ عشر قَلوصا ، فذهبنا نقبضها ، فأتانا موته، فلم يعطونا شيئا ، فلما قامَ أبو بكر ، قال: مَن كانت له عند رسول الله صلى الله عليه وسلم عِدَةٌ فليجيء، فقمت إليه فأخبرته ، فأمَرَ لنا بها ». اتفق البخاري ومسلم والترمذي على الفصل الأول ، واتفق البخاري والترمذي على الفصل الثاني ، وانفرد الترمذي بذكر أبي بكر ، وإعطائه إياهم.

---

[8] **Muvatta**, Cihâd, 21/50. Sened açısından munkatı' bir rivâyettir.

9.270- Ebû Cuhayfe'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ı (as.) beyaz tenli saçları ağarmış olarak gördüm; Hz. Ali'nin oğlu Hasan, O'na benziyordu.

Hz. Peygamber bize on üç genç deve (verilmesini) emretmişti. Bunları teslim almaya gitmiştik ki, O'nun ölüm haberi bize ulaştı, bu yüzden bize bir şey vermediler. Ebû Bekir hilâfete geçince;

"- Kime Rasûlullah (as.) tarafından verilmiş bir söz varsa, gelsin!" dedi. Ben de gidip kendisine durumu anlattım. Bize onların verilmesini emretti."[9]

RİVÂYETLER

Buharî, Müslim ve **Tirmizî,** bu hadîsin ilk cümlesini rivâyette ittifak ettiler. Diğer kısmını ise **Buharî** ile **Tirmizî** rivâyet ettiler. **Tirmizî,** Ebû Bekir'le ilgili olan kısmı, müstakil bir hadîs olarak rivâyet etti.

---

[9] **Buharî**, Menâkıb, 23; **Müslim**, Fedâil, 29/107; **Tirmizî**, Edeb, 60/2826.

(و) "vav" harfi:

الكتاب الثالث

في الوكالة

3. KİTAB: **VEKÂLET:** **9,271-9,272**

الكتاب الثالث

في الوكالة

129- VEKÂLET

٩٢٧١- (د ت- شبيب بن غرقدة [السلمي الكوفي]) قال : سمعتُ أهل الحجاز يتحدّثون عن عُرْوَة البارقي صاحبِ رسول الله صلى الله عليه وسلم « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أعطاه دينارا ليشتري به شاة ، فاشترى له به شاتين ، فباع إحداهما بدينار ، فجاء بشاة ودينار ، فدعا له بالبركة في بيعه ، فكان لو اشترى التراب ربح فيه » . أخرجه أبو داود.

وفي رواية الترمذي عن أبي لبيد عن عروة البارقي قال : « دَفَع إليَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم دينارا لأشتري له شاة ، فاشتريت له شاتين ، فبعتُ إحداهُما بدينار ، وجئت بالشاة والدينار إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فذكر له ما كان من أمره ، فقال له: باركَ الله لكَ في صفقة يمينك ، فكان يخرج بعد ذلك إلى كنَاسة الكوفة فيربَح الربح العظيم ، وكان من أكثر أهل الكوفة مالا».

9,271- Şebîb b. Ğarkade es-Sülemî el-Kûfî[1] anlatıyor:

"Hicazlıların, Rasûlullah'ın (as.) sahâbesi Urve el-Bârikî'den şöyle rivâyet ettiklerini işittim:

"Rasûlullah (as.) bir koyun satın alması için Urve'ye bir dinar para vermiş, Urve de o para ile iki koyun almış, sonra koyunlardan birini bir dinara satmış ve Hz. Peygamber'e gelip bir koyun ile bir dinarı geri vermişti. Hz. Peygamber de ona bereketle duâ etmişti. Ondan sonra Urve, toprak satın alsa bile yine kâr ederdi."[2]

---

[1] **Şebîb b. Ğarkade es-Sülemî el-Bârikî el-Kûfî**: Kûfeli tâbiîlerdendir. Abdullah b. Şihâb el-Havlânî ve Urve el-Bârikî'den rivâyeti vardır. Kendisinden Şu'be, Süfyan Sevrî ve İbn Uyeyne rivâyet etti. Sikadır; hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[2] **Ebû Davud**, Buyû', 28/3384-85; **Tirmizî**, Buyû', 34/1257.

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti. **Tirmizî**'nin Ebû Lebîd vasıtasıyla Urve el-Bârikî'den rivâyeti de şöyledir:

"Kendisine bir koyun almam için Rasûlullah (as.) bana bir dinar vermişti. Ben iki koyun aldım, sonra koyunlardan birini bir dinara sattım, sonra da koyunla bir dinarı Hz. Peygamber'e götürdüm."

Sonra Urve durumu kendisine anlatınca, Hz. Peygamber ona; ***"Allah senin ticaretini bereketlendirsin"*** diye duâ etmişti.

Ondan sonra Urve Kûfe çöplüğüne gidiyor ve oradan büyük kâr elde ediyor; o kadar ki, Kûfe'nin en zengini durumuna geliyor."

İZAH

Lügatte güvenmek, korumak, havale etmek, teslim etmek gibi manalara gelen **Vekâlet;** bir insanın, herhangi bir konuda başka birini kendi yerine mutlak veya mukayyet olarak ikame etmesi demektir.

Mutlak vekâlet, hiçbir şart koymadan "şu konuda sen benim vekilimsin" şeklindeki vekâlettir. Mukayyet vekâlet de; "şu malı peşin satman şartıyla seni vekil tayin ettim" gibi bazı şartlarla kayıtlanan vekâlettir.

Vekâletin temel rüknü, icap ve kabuldür. Birinin, bir şahsı vekil tayin etmesi, öbürünün de bunu kabul etmesidir. İcap ve kabul olmadan vekâlet işi gerçekleşmez.

Vekâletin şartı; her iki tarafın âkıl ve mümeyyiz olması, vekil edilen kişinin o işi yapmaya muktedir olmasıdır.

Namaz, oruç, taharet gibi bedenî ibadetlerde vekâlet câiz değildir. Zekât, sadaka, adak, kefâret gibi malî ibadetlerde ise vekâlet câizdir. Hac ve umre gibi hem malî, hem bedenî ibadetlerde ise, bunları yapabilecek güçte olmamak kaydıyla câizdir.

Bir insanın alış-veriş konusunda birini vekil tayin etmesi durumunda, malın cinsini ve nev'ini de belirtmesi gerekir. Aksi halde vekâlet sahih olmaz. Yalnız genel vekâlet verilmişse câiz olur.[3]

Yukarıdaki rivâyette görüldüğü üzere vekil, müvekkilinin menfâatine olan bir şeyi onun emrine uymasa bile yapabilir. Nitekim

---

[3] Daha geniş bilgi için bkz., **Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu**, VI, 311-368.

Hz. Peygamber bir dinar vererek bir koyun almasını istediği halde **Urve**, onunla iki koyun alıyor.

Hadîsteki bir başka konu da bey-i fuzûlî, meselesidir. Yani bir insanın, başka birinin malını onun haberi olmadan satmasıdır. Normalde bir satışın geçerli olabilmesi için, mal sahibinin satışa izin vermesi gerekir. Hadîse göre **Urve**, Hz. Peygamber'in verdiği bir dinarla iki koyun almış, sonra da kendisine haber vermeden bu koyunlardan birini satmış, bilâhare Hz. Peygamber de bunu onaylamış. İşte bu türlü satışlara bey-i fuzûlî denir. İslâm hukukçularının ekserisi bey-i fuzûlîyi câiz görür. Delili de izahına çalıştığımız hadîstir. Yalnız câiz olması için, Hz. Peygamber'in onayladığı gibi, mal sahibinin icâzeti de gereklidir.

İmâm Şâfiî ise, kişinin yanında olmayan bir malı satmasını yasaklayan hadîsleri dikkate alarak bey-i fuzûlîyi câiz görmez.

٩٢٧٢- (د ت- **حكيم بن حزام** رضي الله عنه) «أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم بَعَثَ معه بدينار ليشتري له به أُضحيَّة فاشترى كبشا بدينار، وباعه بدينارين فرجع فاشترى أضحية بدينار، فجاء بها وبالدينار الذي استفضَل من الأخرى فتصدَّق رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بالدينار، ودعا له أن يُبَارَكَ له في تجارته». أخرجه أبو داود.

وفي رواية الترمذي نحوه ، وقال له : «ضَحِّ بالشاة، وتصدق بالدينار».

9,272- Hakîm b. Hizâm anlatıyor:

"Bir kurbanlık satın alması için Rasûlullah (as.) kendisine bir dinar vermişti. O da gidip bir dinara bir koç almış, sonra onu iki dinara satmış, sonra bir dinara tekrar bir koç almış ve koç ile artan bir dinarı Hz. Peygamber'e getirmişti. Hz. Peygamber de o bir dinarı kendisine tasadduk etmiş ve ticaretinin bereketli olması için Allah'a duâ etmişti."[4]

[4] **Ebû Davud**, Buyû', 28/3386; **Tirmizî**, Buyû', 34/1257.

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti de bunun gibidir. Yalnız orada Hz. Peygamber'in; **"koyunu kurban et ve bir dinarı da tasadduk et!"** dediği kaydedilir.

İZAH

Ebû Davud'un rivâyetinde, bu hadîsi Hakîm'den rivâyet eden kişinin kim olduğu belli değildir; sadece Medîneli bir şeyh denmektedir. Dolayısıyla senedinde meçhûl bir râvî bulunduğu için hadîs zayıftır. **Tirmizî**'nin rivâyetinde ise Hakîm'den rivâyet eden kişi, Habîb b. Ebî Sâbit'tir; ancak Tirmizî, Habîb b. Ebî Sâbit'in Hakîm'i dinlemediğini söylemektedir. Dolayısıyla bu rivâyet de munkatıdır. Fakat mana itibariyle bundan önceki rivâyet, bu hadîsi te'yîd etmektedir.

ترجمة الأبواب التي أولها واو ولم ترد في حرف الولو:

(**الوزن**) : في كتاب البيوع .

(**الوفاء بالعهد**) : في كتاب الجهاد .

(**الوقوف بعرفة**) : في كتاب الحج .

(**الوصل في الشَّعَر**) : في كتاب الزينة .

(**الوَشم**) : في كتاب الزينة .

(**الوَشر**) : في كتاب الزينة .

(**الوضوء**) : في كتاب الطهارة .

(**الوليمة**) : في كتاب الطعام .

(**وقعة الجمل**) : في كتاب الفتن .

(**الوقف**) : في كتاب الصدقة ، و في كتاب الوصية .

"VAV" HARFİ İLE BAŞLADIĞI HALDE BU BÖLÜMDE YER ALMAYAN KONULAR VE BULUNDUKLARI YERLER:

Konunun Adı:	Bulunduğu Bölüm:	Hadîs No:
Vezn (tartı)	**Buyû'**	**251-257**
Vefâ bi'l-ahd (ahde vefâ)	**Cihâd**	**1,134-1,146**
Vukûf (Arafat'ta vakfe)	**Hac**	**1,520-1,536**
Vasl (saç ulamak)	**Zînet**	**2,898-2,902**
Veşm (dövme yaptırmak)	**Zînet**	**2,937-2,943**
Veşr (dişleri inceltmek)	**Zînet**	**2,942**
Vudû (abdest almak)	**Taharet**	**5,142-5,286**
Velime (düğün ziyafeti)	**Taâm**	**5,596-5,606**
Vak'atu'l-cemel	**Fiten**	**7,546-7,548**
Vakıf	**Sadaka**	**4,685**

بسم الله الرحمن الرحيم

حرف الياء

وفيه [كتاب واحد ، وهو]:

كتاب اليمين

(ى) "ye" harfi:

كتاب اليمين

ويشتمل على ثمانية فصول:

الفصل الأول

في لفظ اليمين

130- YEMİN

I- YEMİN LAFZI VE ADINA YEMİN YAPILAN ŞEYLER

٩٢٧٣- (د- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال لرجل -حلَّفه-: «احْلفْ بالله الذي لا إله إلا هو: ماله عندي شيء». يعني للمدعي.

أخرجه أبو داود.

9,273- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber, yemin teklif ettiği bir adama şöyle söyledi:

"- Kendisinden başka ilâh olmayan Allah adına –müddeiyi kastederek- **onun bende bir şeyi yoktur diye yemin et!"**[1]

İZAH

Hz. Peygamber yeminin alışkanlık haline getirilmesini doğru bulmaz. Ancak davaların söz konusu olduğu zamanlarda yemin kaçınılmazdır. İşte böyle durumlarda nasıl yemin edilmesi gerektiği konusunda farklı gelenekler bulunmaktadır. Şüphesiz insan, ancak en çok değer verdiği, en kutsal kabul ettiği bir şey üzerine yemin eder. Yukarıdaki hadîste Hz. Peygamber bu ilkeye işaret ederek Allah adına yemin edilmesi gerektiğini göstermektedir. İnanan bir insanın gözünde Allah'tan daha yüce bir varlık yoktur. Bu itibarla yeminlerin sadece Allah adına yapılması gerekir. Bu yemine, yukarıda

---

[1] **Ebû Davud**, Akdıye, 24/3620.

görüldüğü gibi **"kendisinden başka ilâh olmayan"** gibi Allah'a ait bazı sıfatların eklenmesi mümkündür.

٩٢٧٤- (خ ط د ت س- **عبد الله بن عمرو** رضي الله عنهما) قال : « أكثر ما كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يحلف: **لا ، ومُقَلِّب القلوب** » أخرجه البخاري.

وأرسله مالك قال: بلغني أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يقول: «**لا ، ومُقلّب القلوب**».

وعند الترمذي وأبي داود : « كثيرا ما كان يَحْلفُ بهذه اليمين: **لا ، ومُقلّب القلوب** ».

وفي رواية النسائي قال: « كانت يمين يحلف عليها رسول الله صلى الله عليه وسلم : **لا ، ومُقَلِّب القُلُوب** ». وفي أخرى له: «كانت يمين رسولُ الله صلى الله عليه وسلم التي يحلف بها: **لا، ومُصرِّف القلوب**».

9,274- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'in yemininin ekserisi; **'kalpleri çevirene yemin olsun ki, hayır!'** şeklinde idi."[2]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Mâlik'in mürsel rivâyeti de şöyledir:

"Bana Rasûlullah'ın (as.); **'kalpleri çevirene yemin olsun ki, hayır!'** dediği haber verildi."

Tirmizî ve **Ebû Davud**'un rivâyeti de; "Hz. Peygamber en çok; **'kalpleri çevirene yemin olsun ki, hayır!'** diye yemin ederdi" şeklindedir.

Nesaî'nin rivâyeti de; "Rasûlullah (as.); **'kalpleri çevirene yemin olsun ki, hayır!'** diye yemin ederdi" şeklindedir.

---

[2] **Buharî**, Eymân, 3; Kader, 14; Tevhîd, 11; **Muvatta**, Nuzûr, 9/15; **Ebû Davud**, Akdıye, 16/3263; **Tirmizî**, Nuzûr, 12/1540; **Nesaî**, Eymân, 2.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah'ın (as.) yaptığı yemin; **'kalpleri çevirene yemin olsun ki, hayır!'** şeklinde idi."

İZAH

"**Kalpleri değiştirmek**"ten maksat, kalbin hâlini değiştirmektir. Yani insan kalbini, imanı terk edip küfrü veya küfrü terk edip imanı tercih eder hâle getirmektir.

Yukarıdaki hadîste Allah'ın adı hiç zikredilmeden sıfatı üzerine yemin yapılmaktadır. Ama netice itibariyle bu sıfatın sahibi yine Allah'tır. Binâenaleyh Allah'ı kastederek, ama O'nun ismini hiç zikretmeden, sıfatlarından herhangi biri ile yemin etmek câizdir.

٩٢٧٥- (د- **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذَا اجتهد في اليمين قال: **والذي نفس أبي القاسم بيده** ». أخرجه أبو داود.

9,275- Ebû Saîd el-Hudrî şöyle dedi:

"Hz. Peygamber yeminini kuvvetlendirmek istediği zaman; **'Ebû'l-Kasım'ın hayatı elinde olana yemin olsun ki...'** diye söylerdi."[3]

٩٢٧٦- (د- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « كانت يمين رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا حلف: **لا ، وأستغفر الله** ». أخرجه أبو داود.

9,276- Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) yemin ettiği zaman; **'estağfirullâh, hayır!'** derdi."[4]

İZAH

Estağfirullâh; Allah'tan mağfiret dilerim demektir. Bu ifâde, bilinen yemin kalıplarına benzememektedir. Bu yüzden izahı

---

[3] **Ebû Davud**, Eymân, 12/3264.

[4] **Ebû Davud**, Eymân, 12/3265.

sadedinde farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunun yemin değil, söylenen sözü te'yîd anlamına gelebileceği gibi, hata etmiş olabileceği ihtimaline karşı özür manasında bir cümle olması da muhtemeldir. Bu durumda; *"eğer söylediğim gibi değilse, Allah'tan mağfiret dilerim"* anlamına gelir. Bu cümlenin, yemin ettiğim için Allah'tan af dilerin anlamına geldiği de söylenmiştir.

٩٢٧٧- (س- قتيلة امرأة من جهينة) أن يهوديًا أتى النبيَّ صلى الله عليه وسلم فقال: «إنَّكُم تُنَدِّدون وتشركون، تقولون: ما شاء الله وشئتَ، وتقولون: والكعبةِ فأمرهم النبي صلى الله عليه وسلم، إذا أرادوا أن يحلفوا، أن يقولوا: وربِّ الكعبة: **ويقول أحدهم: ما شاء الله ثم شئت**». أخرجه النسائي.

9,277- Cüheyne kabilesinden Kuteyle[5] adında bir kadın anlatıyor:

"Bir Yahudi Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Sizler (yeminlerinizde) Allah'a ortak koşuyor ve şirke düşüyorsunuz; ***'Allah istedi, sen de istedin'*** diyorsunuz. ***'Kâbe'ye yemin olsun!'*** diyorsunuz" dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber insanlara, yemin ettiklerinde; ***'Kâbe'nin Rabbine yemin olsun!'*** demelerini ve; ***'Allah istedi, sonra sen istedin'*** demelerini emretti."[6]

İZAH

"Allah istedi, sen de istedin" cümlesi ile **"Allah istedi, sonra sen istedin"** cümlesi arasında bir anlam farklılığı vardır. **İbnu'l-Esîr** Allah'ın ve insanın konumu göz önüne alındığında ilk cümlenin doğru olmadığını söylemektedir. Çünkü ilk cümleye göre insan, Allah ile aynı kategoride görülmektedir. Hatta hangisinin daha önce **istediği** de açık değildir. Arapça'da böyle cümlelerde, sözü edilen eylemi ikinci ismin, birincisinden önce yapmış olması da câiz

---

[5] **Kuteyle bint Sayfî el-Cüheniyye**: Hanım sahabîlerden ve ilk muhacirlerdendir. Hz. Peygamber'den sonra **Kûfe**'de oturdu. Kendisinden Abdullah b. Yesâr el-Cühenî rivâyet etti. Hadîsi **Nesaî**'de tahric edildi.

[6] **Nesaî**, Eymân, 9.

görülmektedir. Binâenaleyh bu cümlede sözü edilen ***meşîet*** fiilinin önce insan, sonra da Allah tarafından benimsendiği manası çıkabilir. Bu da uygun bir mana değildir şüphesiz. Buna mukabil ikinci cümlede bir sarahat vardır; önce Allah istedi, sonra sen istedin. Burada bir anlam karmaşası söz konusu değildir. Binâenaleyh böyle bir mana Allah ile insanı aynı kategoriye getirmemektedir, dolayısıyla hem Allah'ın, hem de insanın konumuna uygun bir mana ortaya çıkmaktadır.

٩٢٧٨- (ت- سعد بن عبيدة) : أن ابن عمر سمعَ رجُلاً يقول: لا والكعبة ، فقال له: لا تَحْلِفْ بغير الله ، فإني سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: **«مَنْ حلفَ بغير الله فقد كَفرَ أو أشركَ»**. أخرجه الترمذي، وقال: هذا على التغليظ.

9,278- Sa'd b. Ubeyde'den[7] rivâyet edilmiştir:

"İbn Ömer; *'Kâbe'ye yemin olsun ki olmaz!'* diye yemin eden bir adamı işitti ve ona;

"- Allah'tan başkası adına yemin etme! Çünkü ben Rasûlullah'ın (as.); '**kim Allah'tan başkası adına yemin ederse küfretmiş veya şirke düşmüş olur'** dediğini işittim" dedi.

İZAH

Bu, **Tirmizî'**de rivâyet edilen hasen bir hadîstir. **Tirmizî** bu ifâdenin ***tağlîz*** anlamına geldiğini söylemektedir. Allah'tan başkası adına yemin eden birinin kâfir veya müşrik olduğunu söylemek mümkün değildir. İnsanın küfre veya şirke düşmesine nelerin sebep olduğu bellidir. Bu sebepler, tamamen inanç esasları ile ilgilidir. Bunların arasında Allah'tan başkası adına yemin etmek diye bir şey yoktur. Bu durumda hadîsteki ifâdenin, sakındırmada mübalağa

---

[7] **Ebû Hamza, Sa'd b. Ubeyde es-Sülemî el-Kûfî**: Kûfeli tâbiîlerdendir, Ebû Abdurrahman es-Sülemî'nin damadıdır. Abdullah b. Ömer ve Berâ b. Âzib'den rivâyetleri vardır. Kendisinden A'meş ve Süleyman b. Mihrân rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. Önceleri Haricîlere meyyâl iken sonra bundan vazgeçtiği rivâyet edilir.

manasına hamledilmesi gerekir. Maksat, insanların Allah'tan başkası adına yemin etmelerini önlemektir.

Daha önce de söylendiği gibi insan en kutsal kabul ettiği bir şey adına yemin eder. Burada insanın, adına yemin ettiği şeye ta'zim manası vardır. Bir mü'minin Allah'tan başka birini de kutsal kabul ettiği anlamına gelebilecek bir ifâde, şüphesiz doğru olmaz. Allah'tan başkası adına yemin etmeyi yasaklamanın ana gayesi budur.

Gerçi Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Allah'ın güneş, ay, gündüz, gece, incir, zeytin... gibi bazı yaratıklar adına yemin ettiği görülmekte ise de, Allah'tan başkaları adına yemin etmenin sadece Allah'a mahsus olduğu ve bunun da o şeye değer vermek manasına geldiği ileri sürülmüştür. Burada akla gelen başka bir ihtimal de, adına yemin edilen bu şeylerden bir kelimenin hazfedilmiş olmasıdır. Eğer bu ihtimal doğru ise, o zaman yine Allah adına yemin edilmiş demek olur. Çünkü burada hazfedilen kelime, rab, hâlik veya benzeri bir kelimedir. O zaman da âyet; **"güneşin rabbine... geceyi yaratana... yemin olsun!"** manasına gelir.

٩٢٧٩- (د- طلحة بن عبيد الله رضي الله عنه) يعني في قصة الأعرابي : فقال النبي صلى الله عليه وسلم : « **أفلحَ وأبيه إن صدق ، أو دخلَ الجنة وأبيه إن صدق** ». أخرجه أبو داود. وهو طرف طويل ، وقد ذكر في « كتاب الإيمان » من حرف الهمزة.

9,279- Talha b. Ubeydullah, bedevî kıssasını kastederek, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini rivâyet etti:

"- Eğer bu adam doğru söylüyorsa, babasına yemin olsun ki kurtulmuştur. –Veya eğer doğru söylüyorsa, babasına yemin olsun ki cennete girdi demektir-."[8]

İZAH

Bu rivâyet daha önce geçen uzun bir hadîsin bir parçasıdır. Hadîste bir bedevînin Hz. Peygamber'e gelerek namaz, oruç gibi bazı

---

[8] **Ebû Davud**, Eymân, 5/3252.

ibâdetleri sorması, aldığı cevaplar üzerine de; **"bunlardan ne eksik ne fazla yaparım"** diyerek ayrılması söz konusu edilmektedir. İşte bunun üzerine Hz. Peygamber; **"eğer adam doğru söylüyorsa, kurtuluşa erdi"** dedi.

Hz. Peygamber, Allah'tan başkaları adına yemin etmeyi yasakladığı halde, bu rivâyette kendisinin, **"babasına yemin olsun ki"** diyerek bedevînin babası adına yemin ettiği görülmektedir. Her şeyden önce **"babasına yemin olsun ki"** cümlesinin sıhhati tartışılmıştır. Bu hadîsin değişik kaynaklarda rivâyet edilen muhtelif varyantları daha önce Kitabu'l-İman'da geçmişti.[9] Böyle bir ilave hiçbir rivâyette bulunmamaktadır. Dolayısıyla bunun, râvîlerden birinin hatası olarak ilâve edilmiş müdrec bir metin olması muhtemeldir. Özellikle **İbn Abdülberr**, bu ilâvenin mahfuz olmadığını söylemektedir. **İbn Hacer** de bunun münker bir lafız olduğunu ve diğer sahîh rivâyetlerin bu ifâdeyi reddettiğini kaydetmektedir.

Eğer bu ifâde doğru ise, rivâyetleri te'lîf için bazı ihtimaller üzerinde durulur:

1- Bu cümle, Araplarda cârî olan ve yemin değil te'kîd manasında kullanılan bir ifâdedir. Önceki hadîslerde sözü edilen yasak ise, yemin kastederek söyleyenler içindir. **Beyhakî, İbnu'l-Esîr,** ve **Nevevî** bu görüştedirler.

2- İkinci ihtimal de burada bir kelimenin hazfedilmiş olmasıdır. Bundan önceki hadîsin izahında, bazı yemin âyetlerinde "**rab**" kelimesinin mahzuf olma ihtimalinden söz edilmişti. Aynı ihtimal burada da söz konusu olabilir. Buna göre cümle; **"babasının rabbine..."** demek olur.

3- Diğer bir ihtimal bunun neshedilmiş olabileceğidir. Buna göre Hz. Peygamber bu sözü, Allah'tan başkası adına yemin etmeyi yasaklamadan önce söylemiştir, dolayısıyla mensûh bir ifâdedir. **Mâverdî** bu kanâattedir. **Sübkî,** şârihlerin ekserisinin de bu görüşte olduklarını belirtir.

---

[9] Bkz., hadîs no; 7.

Ali el-Karî ise bunun aksine, Hz. Peygamber'in bu sözü, Allah'tan başkası adına yemin etmeyi yasakladıktan sonra söylediğini, maksadının da bu yasağın harama delâlet etmediğini göstermek olduğunu söyler.

Burada yine râvîlerden kaynaklanan ve **"vallahi"** diyecek yerde **"ve ebîhi"** diyerek yapılan bir tashîf ihtimalinden de söz edilmektedir.[10]

---

[10] Daha geniş bilgi için bkz., **İbn Hacer**, XIII, 382-385.

الفصل الثاني
فيما نُهيَ عن الحلف به

II- ADINA YEMİN EDİLMESİ YASAKLANAN ŞEYLER

٩٢٨٠- (خ م ت د س- عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : سمعتُ عمر يقول : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « إنَّ الله ينهاكم أن تحلفوا بآبائكم ».

أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود والترمذي والنسائي ، وزادوا فيها إلا البخاري ، قال : قال عمر : «فوالله ما حَلَفْتُ بها منذ سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ينهى عنها ، ذاكرا ولا آثرا ».

9,280- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:
Hz. Ömer'in, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu, dediğini işittim:
"Allah sizi, babalarınız adına yemin etmekten men ediyor."[1]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim, Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti. **Buharî** hariç diğer kaynaklar, Hz. Ömer'in şu sözünü ilave ettiler:

"Rasûlullah'ın (as.) bu yasağını duyduktan sonra, vallahi ne kendim babam adına yemin ettim, ne de başka birinin yaptığı böyle bir yemini telaffuz ettim!"

İZAH

Câhiliye döneminde yaygın şekilde görülen yemin çeşitlerinden biri de, insanların babaları adına yaptıkları yeminlerdi. Yukarıdaki hadîste bu tür yeminler yasaklanmaktadır. Sebebi de daha önce ifâde edildiği üzere yücelik ve kutsallık makamına Allah'tan başkasını ortak etmemektir. Çünkü insan, en yüce ve en kutsal saydığı şeyler üzerine yemin eder. Özellikle putperestliğin hâkim olduğu bir dönemde, tevhîdi korumak ve onu zihinlere iyice yerleştirmek için

---

1 **Buharî**, Eymân, 4; **Müslim**, Eymân, 1/1; **Tirmizî**, Nuzûr, 8/1534; **Ebû Davud**, Eymân, 5/3250; **Nesaî**, Eymân, 5.

gösterilen bu hassasiyetin gerekli bir davranış olduğunda şüphe yoktur. Nitekim ashâb-ı kirâmın, getirilen bu yasağa büyük bir titizlikle riâyet ettiği görülmektedir. **Hz. Ömer**'in yukarıdaki sözü, bunun güzel bir örneğidir. **İbn Abbas**'ın da; **"Allah adına yüz kere yemin etmek, ama sonra bozup günaha girmek, başkaları adına bir kere yemin edip yeminimde sadık kalmaktan daha çok hoşuma gider"** dediği rivâyet edilir.

Allah'tan başkası adına yapılan yeminlerin hükmü, insanın niyetine göre değişiklik gösterir:

1- Adına yemin edilen şey, put gibi, saygı gösterilmesi küfrü gerektiren bir şeyse, yapılan yemin haramdır. Eğer bu yeminle aynı zamanda ona saygı da kastedilmiş ise küfür olur. Bu hükümde İslâm âlimleri ittifak hâlindedirler.

2- Adına yemin yapılan şeye saygı duymak küfrü gerektirmiyor ise, bu yeminin haram veya mekruh olduğu tartışmalıdır. Ulemanın büyük çoğunluğu bunun mekruh olduğu kanâatindedir.

٩٢٨١- (خ م ط د ت س- **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم سمع عمر وهو يحلف بأبيه ، فقال : **إن الله ينهاكم أن تحلفوا بآبائكم فمن كان حالفا فليحلف بالله أو ليَصْمُتْ** ».

وفي رواية: «أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم أدرك عمر في ركب وهو يحلف بأبيه...». وذكره.

وفي أخرى « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم سمع عمر يقول : وأبي ، وأبي ، فقال : **إن الله ينهاكم أن تَحلفُوا بآبائكم ، فمن كانَ حالفا فلا يَحلِف إلا بالله ، أو ليسكت** ».

وفي أخرى « أنه أدرك عمر في بعض أسفاره... ». وذكر نحوه.

وفي أخرى قال: قال النبيُّ: «**مَنْ كانَ حالفا فلا يَحْلفْ إلا بالله، وكانت قريش تحلف بآبائها، فقال: لا تحلفوا بآبائكم**». أخرجه البخاري ومسلم. وللبخاري: أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: «**مَنْ كانَ حالفا فليحلف بالله أو ليصمُتْ**». وله في أخرى أنه قال: «**لا تحلفوا بآبائكم، وكانت العرب تحلف بآبائها**». وأخرج الموطأ وأبو داود والترمذي الرواية

الثانية، إلا أن أبا داود جعلها عن ابن عمر عن عمر. وأخرج الترمذي والنسائي الرواية الثالثة.
وأخرج النسائي أيضا الرواية التي فيها ذكر قريش.

9,281- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) Hz. Ömer'in, babası adına yemin ettiğini işitti de;

"Allah sizi, babalarınız adına yemin etmekten men ediyor. Binâenaleyh kim yemin edecekse, ya Allah adına yemin etsin, ya da sussun!" dedi.[2]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet; "Hz. Peygamber, bir kervanda Ömer'e yetişti, o sırada Ömer babası adına yemin ediyordu..." diye başlar.

Başka bir rivâyete göre Rasûlullah (as.) Hz. Ömer'i;

"- Babama yemin ederim ki... babama yemin ederim ki..." derken duydu, bunun üzerine;

"- Allah sizi, babalarınız adına yemin etmekten men ediyor. Binâenaleyh kim yemin edecekse, sadece Allah adına yemin etsin, veya sussun!" dedi.

Bir başka rivâyet de; "Hz. Peygamber seyahatlerinden birinde Ömer'e yetişti..." diye başlar.

Diğer bir rivâyete göre Hz. Peygamber;

"Kim yemin edecekse, Allah'tan başkası adına yemin etmesin!" dedi. Kureyş, babaları adına yemin ediyorlardı. Bundan dolayı Hz. Peygamber; **"Babalarınız adına yemin etmeyin!"** buyurdu.

Bunlar **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

---

[2] **Buharî**, Eymân, 4; Şehâdât, 26; Menâkıbu'l-Ensâr, 26; Edeb, 74; Eymân, 4; Tevhîd, 13; **Müslim**, Eymân, ½-4; **Muvatta**, Nuzûr, 9/14; **Tirmizî**, Nuzûr, 8/1534; **Ebû Davud**, Eymân, 5/3249; **Nesaî**, Eymân, 5.

Buharî'nin başka bir rivâyetine göre Hz. Peygamber; **"Kim yemin edecekse, ya Allah adına yemin etsin, yahut sussun!"** buyurdu.

Yine **Buharî**'nin başka bir rivâyetine göre Hz. Peygamber; **"Babalarınız adına yemin etmeyin!"** dedi. Araplar babaları adına yemin ediyorlardı.

Muvatta, Ebû Davud ve **Tirmizî**, yukarıdaki ikinci rivâyeti tahric ettiler. Yalnız **Ebû Davud** hadîsi, İbn Ömer'in, babası Ömer'den rivâyeti şeklinde tahric etti.

Üçüncü rivâyeti **Tirmizî** ve **Nesaî** de tahric ettiler. **Nesaî** ayrıca Kureyş'in adının geçtiği rivâyeti de tahric etti.

٩٢٨٢- (د س- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **لا تَحلفوا بآبائكم ، [ولا بأمهاتكم] ، ولا بالأنداد ، [ولا تَحلفوا إلا بالله] ولا تَحلفوا بالله عز وجل إلا وأنتم صادقون** ». أخرجه أبو داود والنسائي.

9,282- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Babalarınız, anneleriniz ve putlar adına yemin etmeyin! Allah'tan başkası adına yemin etmeyin! Azîz ve Celîl olan Allah adına da ancak doğru söyleyerek yemin edin!"[3]

٩٢٨٣- (م س- **عبد الرحمن بن سمرة** رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **لا تَحلفوا بالطواغي ولا بآبائكم** ». أخرجه مسلم. وفي رواية النسائي « **لا تَحلفوا بآبائكم ولا بالطواغيت** ».

9,283- Abdurrahman b. Semüre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Tâğûtlar adına ve babalarınız adına yemin etmeyin!"[4]

---

[3] **Ebû Davud**, Eymân, 5/3248; **Nesaî**, Eymân, 5.

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti; **"babalarınız ve tâğûtlarla yemin etmeyin!"** şeklindedir.

İZAH

Tâğût, put demektir. Ama genelde kendisine tapınılan her şeyin ortak adı olarak kullanılır. Şeytana da, insanları doğru yoldan alıkoyan sapık önderlere de tâğût denilir.

٩٢٨٤- (د- بريدة رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: « **مَنْ حَلَفَ بالأمانة ، فليس منّا**». أخرجه أبو داود.

9,284- Bureyde'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Emânet adına yemin eden, bizden değildir."[5]

İZAH

Emânet; ülkemizde de bilinen anlamıyla emânet manasına geldiği gibi, Allah'ın emirleri, namaz, oruç ve benzeri farz olan ibâdetler için de kullanılır. Yeminde meşrû olan, Allah'ın ismi veya sıfatları üzerine yemin yapılmasıdır. Emânet ise, Allah'ın ismi veya sıfatı değildir. Dolayısıyla emânet adına yemin, meşrû olan yemin kalıbına girmemektedir. Allah'ın emirleri ile isim ve sıfatları aynı şey değildir. İsim ve sıfatları Allah'ın zatına mahsustur, ama emirleri daha çok kullarını ilgilendirmektedir.

Hz. Peygamber'in bu konuda getirdiği yasakların önemli bir kısmı, tevhîdi korumak ve mevcut geleneği ıslah etmek amacına matuftu. Bunun belli bir zihniyet yapılanması sağladığı gözden ırak tutulamaz. Bu durumda yukarıdaki hadîste geçen **"bizden değildir"** ifâdesini, küfre girmiş olur manasına hamletmek son derece yanlış olur. İslâm ulemasından hiç biri de hadîse böyle bir mana

[4] **Müslim**, Eymân, 2/6; **Nesaî**, Eymân, 6.
[5] **Ebû Davud**, Eymân, 6/3253.

vermemiştir. Aksine bu türlü yeminleri sadece mekruh saymışlardır. Hatta bazıları böyle bir yeminin yemin bile olmadığı ve herhangi bir kefâreti de gerektirmediği kanâatindedir. Dolayısıyla bu ifâdelerin İslâmî âdâb ve ahlâk ile ilişkilendirilmesi gerekir. Bir mü'minin, bütün davranışlarında ve sözlerinde ölçülü ve dikkatli olması, her sözünü ölçüp biçerek söylemesi gerektiği bağlamında konuya yaklaşılması gerekir.

٩٢٨٥- (خ م د ت س- ثابت بن الضحاك رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **مَنْ حَلَفَ بِملّة غيرِ الإِسلام كاذبا فهو كما قال** ». أخرجه الترمذي وأبو داود والنسائي. وهو طرف من حديث طويل أخرجه البخاري والترمذي وأبو داود.

وزاد النسائي في هذا الطرف زيادة أخرى ، هي من جملة الحديث الطويل قال : « **وَمَنْ قَتل نَفْسَه بشيء عذبه الله [به] في نار جهنم** ».

9,285- Sâbit b. ed-Dahhâk'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kim İslâm'dan başka bir din adına yalan yere yemin ederse, o dediği gibidir."[6]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

Bu rivâyet, **Buharî, Tirmizî** ve **Ebû Davud**'un tahric ettiği daha uzun bir hadîsin bir parçasıdır.

Nesaî bu kısma, o uzun metnin şu cümlesini de ilave etti:

"Kim bir âletle canına kıyarsa, Allah ona cehennemde aynı âletle azap eder."

---

[6] **Buharî**, Eymân, 7; **Müslim**, İman, 47/176; **Ebû Davud**, Eymân, 9/3257; **Tirmizî**, Nuzûr, 15/1543; **Nesaî**, Eymân, 7.

İZAH

Başka bir din adına yeminden maksat, **"...Hıristiyan olayım ki şöyledir"** veya **"...Yahudi olayım ki şöyle"** şeklinde yapılan bir yemindir.

"O, dediği gibidir" cümlesi, hangi din adına yemin etmişse, o dinin mensubu sayılır anlamına gelir. Cümlenin zâhiri manası budur. Ancak hadîsi böyle anlamak doğru olmaz. Çünkü bir insanın dininin değişmesine yol açacak şeylerin ne olduğu bellidir. Kaldı ki böyle bir yeminde, gerçekten o dine girmek gibi bir niyet de yoktur. Binâenaleyh burada yine sakındırmada mübalağa söz konusudur. Sözlerinde ölçülü ve dikkatli olmaya teşviktir. Nitekim İslâm âlimlerinin ekseriyeti böyle bir yemine itibar edilmeyeceği, bunun için kefâret vermek gerekmeyeceği ve bu sebeple insanın küfre girmesinin de söz konusu olmayacağı kanâatindedirler. Bir kısım **Hanefî** fukahası ise yeminin geçerli olduğunu ve kefâret verilmesi gerektiğini söylemişlerdir.

"Yalan yere" ifâdesi ise, iki manaya hamledilebilir. Ya insanın yemininde yalan söylemesidir. Yahut da yemin ettiği dine saygıda yalancı olmasıdır. Adına yemin yapılan şeye karşı saygı ve ta'zîm duygusu izharı esastır; İslâm'dan başka bir dine, Allah'tan geldiği gibi olduğu tarzında bir saygı ve ta'zîm duygusu izharı ise her hâlü kârda yalandır. Buna göre **"yalan yere"** ifâdesi, insanın yalan söylemesi ile ilgili değil, adına yemin ettiği diğer dinlerle ilgili bir sıfattır.

٩٢٨٦- (د س- **بريدة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم:
«مَنْ حَلَفَ، فقال: إِني بريء من الإِسلام ، فإن كان كاذبا ، فهو كما قال ، وإن كان صادقا ، فلن يرجع إلى الإِسلام سالما » أخرجه أبو داود والنسائي.

9,286- Bureyde'de rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kim *'ben İslâm'dan berîyim'* diyerek yemin ederse, bu sözünde yalancı olsa bile, o dediği gibidir. Eğer doğru söylemişse, artık o sâlimen İslâm'a dönemez."[7]

İZAH

İslâm âlimlerinin ekserisine göre; bu türlü yeminlerin hükmü yoktur, insan böyle bir yeminden dolayı küfre girmez, bundan dolayı kefâret vermek de gerekmez. Bununla birlikte bu tür yeminler doğru değildir, insan günahkâr olur, tövbe etmesi gerekir. **Hanefî** fukahası ile **Ahmed b. Hanbel** ve **Evzâî**'ye göre ise, yapılan yemin geçerlidir, kefâret verilmesi de gerekir.

"Dediği gibidir... tekrar İslâm'a dönemez" gibi ifâdeleri, tehdit ve sakındırma manasına hamletmek gerekir. Maksat insanların dikkatsiz ve ölçüsüz konuşmalarının önüne geçmektir. Özellikle din ve imanla ilgili konularda daha dikkatli olmaya sevketmektir.

---

[7] **Ebû Davud**, Eymân, 9/3258; **Nesaî**, Eymân, 8.

الفصل الثالث
في اليمين الفاجرة

III- YALAN YEMİN

٩٢٨٧- (د- عمران بن حصين رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**مَنْ حَلَفَ على يمين مَصْبورة كاذبا ، فَلْيَتَبوَّأْ بوجهه مَقْعده من النار** » أخرجه أبو داود.

9,287- İmrân b. Husayn'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kim yalan yere hapis yemini yaparsa, yüz üstü sürüklenerek gideceği cehennemdeki yerine hazırlansın!"[1]

İZAH

"Hapis yemini"; insanın hapse girdiği bir dava sebebiyle yaptığı yemindir. Burada hapsedilen insan olmakla birlikte, hapis mecâzen yeminin sıfatı olarak kullanılmıştır.

Burada mahkeme kararına müessir olacak bir yemin söz konusudur. Üstelik bu yemin yalandır, gerçeği yansıtmamaktadır. Yalan yeminle hakların gaspedilmesi ve mahkemenin seyrinin değiştirilmesi, şüphesiz büyük günahlardandır. Tamamen insan hakları ile ilgili bir cürümdür.

٩٢٨٨- (خ م د ت- عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قا : «**مَنْ حَلَفَ على مال امرئ مسلم بغير حقّه لقى الله وهو [عليه] غضبان**. قال عبد الله: ثم قرأ علينا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم مِصْداقه من كتاب الله عز وجلّ: (**إنَّ الذين يشترونَ بعهد الله وأيمانهم ثمنا قليلا**...) إلى آخر الآية». [آل عمران:٧٧].

زاد في رواية بمعناه ، قال: فدخل الأشعث بن قيس الكِنْدي فقال: ما يُحَدِّثكم أبو عبد الرحمن؟ قلنا: كذا وكذا ، قال: «صدق أبو عبد الرحمن كان بيني وبين رجل خصومة في بئر

---

[1] **Ebû Davud**, Eymân, 1/3242.

، فاختصمنا إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **شاهداك** ، **أو يمينُه** ، قلتُ : إنه إذنْ يحلف ولا يبالي ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **مَنْ حَلَفَ على يمين صَبْر يقتطع بها مالَ امرئ مسلم هو فيها فاجر ، لقي الله وهو عليه غضبان** ، ونزلت الآية (**إن الذين يشترون بعهد الله وأيمانهم ثمنا قليلا**) إلى آخر الآية ».

أخرجه البخاري ومسلم والترمذي وأبو داود، إلا أن الترمذي وأبا داود قالا : إن الخصومة كانت بين الأشعث وبين رجل من اليهود.

9,288- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kim haksız olarak bir müslümanın malını (almak) **üzerine yemin ederse, kendisine gazaplı olduğu halde Allah'a kavuşur."**

Abdullah dedi ki: "Sonra Rasûlullah (as.) bize, Azîz ve Celîl olan Allah'ın kitabından bu sözünü doğrulayan şu âyeti okudu:

"Küçük bir menfaat karşılığında Allah'a karşı taahhütlerini ve yeminlerini değiştirenlerin âhiret nimetlerinden asla nasipleri yoktur. Kıyâmet gününde Allah onlarla konuşmayacak, yüzlerine bakmayacak ve onları günahlarından temizlemeyecektir. Onları acıklı bir azap beklemektedir."[2]

Râvî (Şekîk) şu ilaveyi yapar:

"O sırada Eş'as b. Kays el-Kindî yanımıza geldi ve;

"- Ebû Abdurrahman (İbn Mes'ûd) size ne söylüyor?" diye sordu. Biz de şöyle şöyle diyor dedik. Bunun üzerine şunları söyledi:

"- Ebû Abdurrahman doğru söylemiş. Bir kuyu meselesinde bir adamla benim davam vardı. Davamızı Hz. Peygamber'e arzettik. Rasûlullah (as.);

"- Ya sen iki şahit getireceksin, ya da onun yeminine razı olacaksın!" dedi. Ben;

"- Bu durumda o yemin eder ve hiç de aldırış etmez" dedim. İşte bunun üzerine Hz. Peygamber;

---

[2] Âli İmrân, 77.

"- Kim haksız olduğu halde, bir müslümanın malını koparıp almak için hapis yemini yaparsa, kendisine gazaplı olduğu halde Allah'a kavuşur" dedi.

"Küçük bir menfaat karşılığında Allah'a karşı taahhütlerini ve yeminlerini değiştirenler..." âyeti de bunun üzerine indi.[3]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etti. Ancak **Tirmizî** ve **Ebû Davud**; "Bu dava, Eş'as ile bir Yahudi arasında idi" derler.

İZAH

Burada sahabîlerden **Eş'as b. Kays** ile bir Yahudi arasındaki bir davadan söz edilmektedir. Hz. Peygamber **Eş'as**'a ya iki şahit getirmesini, ya da Yahudinin yeminine razı olması gerektiğini söylemiş, **Eş'as** da onun bir Yahudi olduğunu, dolayısıyla yalan yere de yemin yapabileceğini ileri sürmüştü. İşte bunun üzerine Hz. Peygamber, yalan yeminin uhrevî cezasını beyan etmiş, sonra da bu beyanını doğrulayan âyeti okumuştu.

Bile bile yalan yere yeminin İslâmî literatürdeki adı, **yemin-i ğamûs**'tur. Yemin-i ğamûs haramdır ve büyük günahlardandır. Hz. Peygamber onu, şirk, ebeveyne isyan ve adam öldürmek gibi büyük günahlarla birlikte zikretmiştir.[4] Nitekim günahının büyüklüğünden dolayı bu yemin için herhangi bir kefâret öngörülmemiştir. Affedilebilmesi için sadece tövbe kapısı açıktır. Burada tamamen kul hakkının gaspı söz konusudur.

İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu yemin-i ğamûs için kefâret olmadığı, sadece tövbe yapılabileceği kanâatindedir. Bunun için kefâret verilebileceğini ifâde eden hiçbir dinî delil yoktur. Buna mukabil **Şâfiîler**, yemin-i ğamûs için de kefâret verilebileceğini

---

3 **Buharî**, Eymân, 17; **Müslim**, İman, 61/220-22; **Ebû Davud**, Eymân, 2/3243; **Tirmizî**, Tefsîr, 4/2996.

4 **Buharî**, Eymân, 16.

söylerler. Onlar; *"Allah sizin bilerek yaptığınız yeminlerinizden sorumlu tutar"*[5] âyetinin mutlak ifâdesini delil gösterirler.

٩٢٨٩- (م د ت- **وائل بن حجر** رضي الله عنه) قال : « جاء رجل من حَضْرَمَوْت ، ورجل من كِنْدَة ، إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ؛ فقال الحضرمي: يا رسول الله ، إن هذا قد غَلَبني على أرض كانت لأبي ، فقال الكِندي : هي أرضي في يدي ، أزرعها ، ليس له فيها حق ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم للحضرمي : **أَلَكَ بينة** ؟ قال : لا ، قال : **فلك يمينه** ، قال : يا رسول الله ، إن الرجل فاجر لا يبالي على ما حلف عليه ، وليس يَتَورَّع عن شيء ، فقال : **ليس لَكَ منه إلا ذلك** ، فانْطَلَقَ لِيَحْلِفَ ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لما أَدْبَرَ : **أما لئن حَلَفَ على ماله ليأكله ظلما : لَيَلْقَيَنَّ الله وهو عنه معرض** ».

وفي رواية قال : « كنتُ عند رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فأتاه رجلان يختصمان في أرض ، فقال أحدهما: إن هذا انتزى على أرضي يا رسول الله في الجاهلية - وهو امرؤ القيس بن عابس الكندي ، وخصمه : ربيعة بن عيدان - فقال: **بَيِّنَتُكَ** ، فقال: ليس لي بَيِّنَة ، قال : **يمينه** ، قال : إذن يذهب بها ، قال: **ليس لك إلا ذلك** ، قال : فلما قام ليحلفَ ، قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **مَن اقتطع أرضا ظالما ، لَقِيَ الله وهو عليه غضبان**».

وفي رواية: « ربيعة بن عيدان ». أخرجه مسلم. وأخرج أبو داود والترمذي الرواية الأولى.

9,289- Vâil b. Hucr anlatıyor:

"Hadramut'tan bir kişi ile Kinde'den bir adam Hz. Peygamber'e gelmişlerdi. Hadramutlu;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu adam, benim babamdan kalan araziye zorla el koydu" diye şikâyet etti. Kindeli de;

"- O benim elimde bulunan bir arazidir, ben orayı ekiyorum. Bu adamın onda bir hakkı yoktur" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber Hadramutlu'ya;

"- Delilin var mı?" diye sordu.

---

[5] Mâide, 89.

"- Yok!" dedi. Hz. Peygamber de;

"- **Öyleyse onun yeminine razı olacaksın"** buyurdu. Bu sefer Hadramutlu;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Bu adam fâcir (günahkâr) biridir. Yemin ettiği şeye hiç aldırış etmez. Herhangi bir şeyde de sakınca görmez" diye itiraz etti. Hz. Peygamber;

"- **Bundan başka ondan isteyebileceğin bir şey yok"** dedi.

Bunun üzerine Kindeli yemin etmek üzere harekete geçti. Adam arkasını dönünce Hz. Peygamber;

"Şunu iyi bilin ki, eğer o bunun malını haksız yere almak için yemin ederse, Allah'a, kendisinden yüz çevirmiş olduğu halde kavuşacaktır" buyurdu.[6]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah'ın (as.) yanında oturuyordum. Bir arazi davası için iki kişi geldi. Biri;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu adam câhiliye döneminde benim arazime el koymuştu" dedi. Davacı İmruulkays b. Âbis el-Kindî[7], hasmı da Rabîa b. Aydân[8] idi. Hz. Peygamber;

"- Delilin nedir?" diye sordu. Adam;

"- Delilim yok!" dedi.

"- Öyleyse onun yeminine razı olacaksın" buyurunca;

"- O takdirde adam malı götürür" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Başka yapabileceğin bir şey yok" dedi.

---

[6] **Müslim**, İman, 61/223; **Ebû Davud**, Eymân, 2/3245; **Tirmizî**, Ahkâm, 12/1340.

[7] **İmruulkays b. Âbis b. el-Münzir el-Kindî:** ö. 25/645. Şair sahabîlerdendir. Hadramut'ta doğdu. Önceleri hıristiyandı. Hicretin onuncu yılında bir heyetle Hz. Peygamber'e gelerek İslâm'a girmişti. İrtidat olaylarında halife Hz. Ebû Bekir'e çok yardımcı olmuştu. **Yermük** ve sonraki savaşlara katıldı. Bilahare **Kûfe**'ye yerleşti ve orada vefat etti. Çok iyi bir şairdi, bazı şiirleri günümüze de ulaştı.

[8] Metinde İbdân diye zaptedilmiş olan bu ismin doğrusu Aydân'dır. Tam ismi de şöyledir: **Rabîa b. Aydân b. Rabîa el-Kindî el-Hadramî:** Sahabîdir. İmruulkays b. Âbis ile davalı idi.

Adam yemin etmek üzere ayağa kalkınca, Rasûlullah (as.); **"Kim haksız olarak bir malı ele geçirirse, kendisine gazaplı olduğu halde Allah'a kavuşur"** buyurdu.

Bunları **Müslim** tahric etti.

İlk rivâyeti **Ebû Davud** ve **Tirmizî** de tahric ettiler.

İZAH

Bu rivâyette, yemin yoluyla başkasının hakkını gasp etmenin ağır vebâli dile getirilmektedir. Hz. Peygamber'in bu sözü üzerine, davalı olan kişinin yemin etmekten vazgeçtiği ve arazinin davacıya ait olduğunu kabul ettiği rivâyet edilmiştir.

٩٢٩٠- (د- الأشعث بن قيس رضي الله عنه) « أن رجلا من كندة ، وآخر من حضرموت ، اختصما إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم في أرض من اليمن ، فقال الحضرمي: يا رسول الله ، إن أرضي اغتصبنيها أبو هذا ، وهي في يده ، فقال: **هل لك بينة؟** قال: لا ، ولكن أُحلّفه : والله ما يعلم أنها أرضي اغتصبنيها أبوه ، فتهيَّأ الكنديُّ لليمين ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لا يقتطع أحد مالا بيمين ، إلا لقي الله وهو أجذم** ، فقال الكندي: هي أرضه ». أخرجه أبو داود.

9,290- Eş'as b. Kays anlatıyor:

"Kindeli bir adamla Hadramutlu biri gelip Yemen'deki bir arazi davasını Rasûlullah'a (as.) arz ettiler. Hadramlı;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu adamın babası benim arazimi gasp etti, o arazi şimdi onun elinde bulunuyor" dedi. Hz. Peygamber;

"- Delilin (şahidin) **var mı?"** diye sordu. Adam;

"- Yok! Ama o, bu arazinin benim olduğunu ve babasının onu gaspettiğini bilmediğine dair Allah adına yemin etsin!" dedi.

Kindeli yemine hazırlanınca, Hz. Peygamber;

"Yeminle başkasının malına el koyan insan, ancak elleri ve ayakları kesik olarak Allah'a varır" buyurdu.[9]

[9] **Ebû Davud**, Eymân, 2/3244.

İZAH

Yukarıdaki üç rivâyet, sanki aynı olaydan bahsediyor gibi görünmesine rağmen aralarında önemli farklılıklar bulunmaktadır. 9288 nolu rivâyette **Eş'as b. Kays**, olayın kendisinin başından geçtiğini, bir kuyu davasında bir Yahudi ile karşı karşıya geldiğini söylüyor.

9289 numaralı hadîste ise davacı Hadramutlu, davalı da Kindeli bir adamdır. Hadramutlu, babasından kalan arazisine hasmının el koyduğunu iddia etmektedir. Hz. Peygamber'in davalıya yemin teklif etmesine de itiraz etmektedir; çünkü hasmının yeminine bile güvenilemeyeceği kanâatindedir.

İzahına çalıştığımız son rivâyeti, **Eş'as b. Kays** nakletmektedir. Burada da davacı yine Hadramutludur. Ama burada hasmına kendisi yemin teklif etmektedir. Ayrıca arazisini, hasmının babasının gasp ettiğini iddia etmektedir.

İlk rivâyetin farklı bir olay olma ihtimâli kuvvetlidir. Çünkü orada ne Hadramlı, ne Kindeli birinden ve ne de Yemen'deki bir araziden söz edilmekte, **Eş'as b. Kays**'ın bir su kuyusu yüzünden bir Yahudi ile olan davasından bahsedilmektedir. Burada diğer rivâyetlerle bir benzerlikten söz edilebilir.

Buna mukabil son iki rivâyette tam bir benzerlik söz konusudur; her ikisinde de dava Kindeli ile Hadramutlu arasında geçmektedir. Davacı her ikisinde de Hadramutlu'dur ve her ikisinde de dava konusu bir arazidir. Yalnız bu iki rivâyet arasında da farklı unsurlar görülmektedir:

Farklardan biri, yemin konusudur. Bir rivâyette davacı kişi, hasmına kendisi yemin teklif ederken, diğerinde Hz. Peygamber'in davalıyı yemin ettirmesine davacı karşı çıkmakta, onun güvenilmez olduğunu söylemektedir.

Diğer farklılık da, bir rivâyette araziyi davalının babası gasp etmiş, öbür rivâyete göre de davacının babasından kalan arazisini bizzat davalı gasp etmiş.

Kanâatimizce bütün bu farklılıklar, râvîlerin hatalarından kaynaklanmıştır. 9289 numaralı hadîsin üç ayrı kaynakta geçmiş

olması ve rivâyet tarîklerinin daha fazla olması, belki bir tercih sebebi olarak görülebilir.

٩٢٩١- (م ط س - **إياس بن ثعلبة الحارثي ، وهو أبو أمامة**) أَنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **مَن اقتطع حَقَّ امرئ مسلم بيمينه ، حرَّم الله عليه الجنة ، وأوجب له النار** ، قالوا: وإن كان شيئا يسيرا ؟ قال: **وإن كان قضيبا من أراك** ». أخرجه مسلم والنسائي.

وفي رواية الموطأ : « **وإن كان قضيبا من أراك ، وإن كان قضيبا من أراك ، وإن كان قضيبا من أراك** ». قالها ثلاث مرات.

9,291- Ebû Ümâme İyâs b. Sa'lebe el-Hârisî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kim, yaptığı yeminle bir müslümanın hakkını alırsa, Allah ona cenneti haram eder ve cehennemi vacip kılar."

Halk;

"- Küçük bir şey olsa da mı?" diye sordular.

"- Misvâk ağacının bir çubuğu bile olsa..." buyurdu.[10]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Muvatta'nın rivâyetine göre Hz. Peygamber son cümleyi; **"Misvâk ağacının bir çubuğu bile olsa... Misvâk ağacının bir çubuğu bile olsa... Misvâk ağacının bir çubuğu bile olsa..."** diye üç defa tekrarladı.

İZAH

Buradaki cenneti haram edip cehennemi vacip kılacağı ifâdesi, kanâatimizce sakındırmakta mübalağaya hamledilmelidir. Hadîste başkasının hakkına tecavüzün ağır sorumluğuna dikkat çekilmektedir. Kaldı ki hadîs, insanın sadece bu suçu yüzünden bile

---

[10] **Müslim**, İman, 61/218-19; **Muvatta**, Akdıye, 8/11; **Nesaî**, Kadâ, 30.

doğrudan cennete giremeyeceği, mutlaka bunun cezasını çekeceği anlamına da gelir. Günahını çektikten sonra yine cennete girer. Bilindiği üzere kul hakları, Allah'ın bağışlamayacağı suçlardandır.

الفصل الرابع
في موضع اليمين

IV- YEMİN EDİLECEK YERLER

٩٢٩٢- (خ ط- **أبو غطفان بن طريف [المري]**) قال: «اختصم زيد بن ثابت وابن مُطيع إلى مروان - وهو أمير المدينة - في دار كانت بينهما، فقضى مروان على زيد بن ثابت باليمين على المنبر، فقال زيد: أحلف له مكاني هذا، فقال مروان: لا [والله]، إلا عند مقاطع الحقوق، فجعل زيد يحلف أن حقه لَحقّ، وأبى أن يحلف على المنبر، فجعل مروان يَعْجَبُ من ذلك». أخرجه الموطأ. وأخرج البخاري نحوه في ترجمة باب.

9,292- Ebû Ğatafân b. Tarîf el-Murrî anlatıyor:

"Zeyd b. Sâbit ile İbn Mutî', aralarında ihtilaf konusu olan bir evden dolayı mü'minlerin emîri Mervân'ın huzurunda muhâkeme edildiler. Mervân, Zeyd b. Sâbit'in minberde yemin etmesine hükmetti. Zeyd ise;

"- Ben onun için bulunduğum yerde yemin ederim" dedi. Buna karşılık Mervân;

"- Vallahi olmaz! Hakların kesiştiği yerde yemin etmen lazım" dedi.

Buna rağmen Zeyd, kendisinin haklı olduğunu söyleyerek yemin etmeye başladı ve minbere çıkmayı kabul etmedi. Mervân da buna (minberde yemin etmemesine) hayret etti."[1]

İZAH

Buharî'nin bâb başlığında muallak olarak kaydettiği bu hadîste hikâye edilen olay, **Zeyd b. Sâbit**'le **Abdullah b. Mutî'** arasında bir ev meselesinde ihtilafa düşüp mahkemeye gitmeleridir. Davaya bakan da **Muâviye**'nin **Medîne** valisi **Mervân**'dı.

Burada **Mervân**, yeminin muhtemelen önemine ve ciddiyetine dikkat çekmek için minberden yapılmasını istiyor, ama **Zeyd b. Sâbit**

---

[1] **Buharî**, Şehâdât, 23 ta'lîkan; **Muvatta**, Akdıye, 9/12.

bunun şart olmadığını söyleyerek bulunduğu yerden yemin ediyor. Doğru olanı da **Zeyd**'in görüşüdür. Çünkü yeminin mutlaka minberde yapılması gerektiği aklen zorunlu olmadığı gibi dinen de bu konuda bir nass bulunmamaktadır. Yemin eden insan zaten Allah adına yemin etmektedir, binâenaleyh ayrıca bir de Kâbe'de, minberde veya câmide yemin ettirmenin anlamı yoktur. Bu, insanı daha büyük bir sıkıntıya sokmaktır. Ayrıca bir kısmının yalan olması muhtemel olan yeminlerle, bu yerlerin önemini ve kudsiyetini de zedelememek gerekir.

٩٢٩٣- (ط د- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**لا يَحْلِفُ أحد عند منبري هذا على يمين آثمة ، ولو على سِواك أخضر ، إلا تبوَّأَ مقعده من النار ، أو وجبت له النار** ». أخرجه أبو داود. وفي رواية الموطأ : أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **مَنْ حَلَفَ على منبري بيمين آثمة تبوأ مقعده من النار** ».

9,293- Câbir b. Abdullah'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Benim şu minberimde, yaş bir misvâk çubuğu için dahi olsa yalan yemin eden insan, cehennemdeki yerini hazırlamış olur – veya cehennem ona vâcip olur-."[2]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Muvatta'nın rivâyetine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Şu benim minberimde yalan yemin yapan insan, cehennemdeki yerini hazırlamış olur."

---

[2] **Muvatta**, Akdıye, 8/10; **Ebû Davud**, Eymân, 3/3246.

الفصل الخامس
في الإستثناء في اليمين

V- YEMİNDE İSTİSNÂ YAPMAK

٩٢٩٤- (د س ت ط- عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : إنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «مَنْ حَلَفَ على يمين ، فقال: إن شاء الله ، فقد استثنى ».

وفي أخرى « مَنْ حَلَفَ على يمين فاستثنى ، فإن شاء رجع ، وإن شاء ترك غيرَ حنْث ».

أخرجه أبو داود والنسائي. وفي رواية الترمذي : أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «مَنْ حَلَفَ على يمين ، فقال: إن شاء الله ، فلا حنْثَ عليه ». قال الترمذي: وقد روي موقوفا.

وفي رواية الموطأ موقوفا عن نافع عن ابن عمر [أنه] كان يقول : « مَنْ قال: والله ثم قال: إن شاء الله ، ثم لم يفعل الذي حلف عليه ، لم يحنث ».

9,294- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Bir şeye yemin edip de arkasından *'inşâllâh'* diyen insan, yemininde istisnâ yapmış olur."[1]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyet şöyledir:

"Bir şeye yemin edip de arkasından istisnâ yapan kişi, isterse yemininden döner, dilerse yeminini bozması söz konusu olmadan onu terk eder."

Bunları **Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti şöyledir:

---

[1] **Muvatta**, Eymân, 6/10; **Ebû Davud**, Eymân, 11/3261-62; **Tirmizî**, Nuzûr, 7/1531; **Nesaî**, Eymân, 18, 39.

"Bir şeye yemin edip de arkasından *'inşâllâh'* diyen insan, yemininde hânis olmaz (yeminini bozmuş sayılmaz)."

Tirmizî; "Bu hadîs mevkûf olarak da nakledilmiştir" dedi.

Muvatta'da da Nâfi ve İbn Ömer tarîkıyla mevkûf olarak şu şekilde tahric edilmiştir:

"Kim '**vallâhi**' diyerek yemin eder, sonra arkasından '**inşâllâh**' der de yemin ettiği şeyi yerine getirmezse, yeminini bozmuş olmaz."

İZAH

İstisnâ; bir sözün içine aldığı unsurlardan bazısını o sözün hükmünün dışında tutmak demektir. Türkçe'de hariç, dışında diye mana verilir. "Herkes yedi, Ahmet hariç" veya "Ahmed'in dışında herkes yedi" cümlesinde Ahmet, yeme fiilinden istisnâ edilmektedir.

Yukarıdaki hadîste ise, bilinen istisnâ şeklinin dışında bir şart görülmektedir. "**İnşâllâh**" kelimesi, Allah dilerse anlamına gelir, dolayısıyla burada bir şart manası vardır. İşte bir işin şarta bağlanması veya Allah'ın dilemesine bağlanması da istisnâ yerine geçer. Hadîste de yemin, **inşâllâh** diyerek Allah'ın dilemesine bağlanırsa, yerine getirilmese bile insanın yeminini bozmuş sayılmayacağı belirtilmektedir. Buradaki "**inşâllâh**" sözcüğü, Allah'ın dilemesi dışında hiçbir şey benim bu işi yapmama engel olamaz anlamındadır. Böyle bir yemin de yok hükmündedir; yani yerine getirilmediği takdirde kefâret verilmesi gerekmez. Yalnız bunun için "**inşâllâh**" sözcüğünün hemen yemin lafzına bitişik olarak söylenmesi gerekir.

Fukahanın geneli "**inşâllâh**" diyerek yapılan yeminin kefâreti gerektirmediği kanâatindedir. Dolayısıyla böyle bir yemin yerine getirilmediği takdirde bir şey gerekmez. Bu hüküm her türlü yeminler için geçerlidir. Mesela bir adam karısına "**inşâllâh sen boşsun**" dese, bununla talak vaki olmaz. Ancak **İmâm Mâlik**, "**inşâllâh**" sözünün, yeminin hükmünü değiştirmeyeceğini söyler.

٩٢٩٥- (ت س- أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « مَنْ حَلَفَ ، فقال: إن شاء الله ، لم يحنث ». أخرجه الترمذي. وعند النسائي : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « مَنْ حَلَفَ على يمين ، فقال : إن شاء الله ، فقد استثنى ».

9,295- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kim yemin eder de *'inşâllâh'* derse, yemini bozulmaz."[2]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti şöyledir:

"Kim bir şeye yemin eder de *'inşâllâh'* derse, istisnâ yapmış olur."

٩٢٩٦- (د- عكرمة رحمه الله) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال يوما : « والله لأغزوَنَّ قُريشا ، والله لأغزوَنَّ قريشا ، [والله لأغزون قريشا ثم قال]: إن شاء الله ».

وفي رواية عن عكرمة عن ابن عباس عن النبي صلى الله عليه وسلم ، وفي رواية عن عكرمة - يرفعه - أنه قال : « والله لأغزون قريشا ، ثم قال : إن شاء الله ، ثم قال : والله لأغزون قريشا إن شاء الله ، ثم قال: والله لأغزون قريشا ، ثم سكت ، ثم قال: إن شاء الله » زاد فيه بعض الرواة «ثم لم يَغْزُهُمْ». أخرجه أبو داود.

9,296- İkrime'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber bir gün;

"Vallahi Kureyşle mutlaka savaşacağım! Vallahi Kureyşle mutlaka savaşacağım! Vallahi Kureyşle mutlaka savaşacağım!" dedi, hemen arkasından da **"Allah isterse"** (inşâllâh) diye ekledi.[3]

---

[2] **Tirmizî**, Nuzûr, 7/1532; **Nesaî**, Eymân, 39.

[3] **Ebû Davud**, Eymân, 20/3285-86.

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyet İkrime, İbn Abbas, Hz. Peygamber tarîkıyla gelmektedir.

Diğer bir rivâyete göre de İkrime merfû olarak şöyle nakletmiştir: **"Vallahi Kureyşle mutlaka savaşacağım!"** dedi, sonra; **"inşâllâh"** diye ekledi. Sonra yine; "**Vallahi Kureyşle mutlaka savaşacağım, inşâllâh!**" dedi. Sonra tekrar **"Vallahi Kureyşle mutlaka savaşacağım!"** dedi, bir müddet sustu, sonra yine **"inşâllâh"** dedi.

Bazı râvîler buna; "sonra Hz. Peygamber onlarla savaşmadı" cümlesini de eklediler.

Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

Bu hadîs, hem mürsel, hem de mevsûl olarak rivâyet edilmiştir.

Önceki rivâyetten farklı olarak burada Hz. Peygamber'in yeminden sonra bir müddet susup arkasından "**inşâllâh**" dediği belirtilmektedir. Bu münasebetle fukaha, yemin ile inşâllâh sözcüğü arasındaki zamanın süresini tartışmışlar ve birbirinden çok farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Burada makûl olan süre, araya başka bir konu girmeden ve inşâllâh sözcüğünün yeminle irtibatlı olarak söylendiği anlaşılacak kadar kısa bir zaman dilimidir.

٩٢٩٧- (خ م س- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**قال سليمان عليه السلام: لأَطُوفَنَّ الليلة على تسعين امرأة، كُلُّ امرأة تأتِي بفارس يجاهد في سبيل الله فقال له المَلكُ، قل: إن شاء الله**، فلم يقل: **إن شاء الله، فلم تحمل منهن إلا امرأة واحدة، جاءت بشِق رَجُل**، فقال: **وايمُ الذي نفسي بيده لو قال إن شاء الله، لجاهدوا في سبيل الله فرسانا أجمعون**».

وفي رواية عن أبي هريرة قال : « قال سليمان بن داود : **لأَطُوفَنَّ الليلة بمائة امرأة ، تَلِدُ كل امرأة مِنْهُنَّ غلاما يقاتل في سبيل الله** ، فقال له المَلكُ : قل : **إن شاء الله** ، فلم يقل ، ونَسِيَ ، فطاف بِهِنّ ، ولم تلد منهن إلا امرأة نِصْفَ إنسان ، قال النبي صلى الله عليه وسلم :

لو قال : إن شاء الله لم يحنث ، وكان أرجَى لحاجته ». وفي رواية نحوه ، وقال : « تسعين امرأة ، قال : ولو قال : إن شاء الله ، لم يحنث ، وكان دَركا له في حاجته » قال : « وقال مرّة : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : لو استثنى » وفي رواية : « سبعين امرأة ».

وفي أخرى قال : « كان لسليمان ستون امرأة ، فقال: لأطوفنّ عليهن الليلة » وذكر نحوه ، وفي آخره : فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «ولو كان استثنى لولدت كل واحدة منهن غلاما فارسا يقاتل في سبيل الله». هذه روايات البخاري ومسلم.

وللبخاري : أنَّ رسولَ الله صلى الله علبه وسلم قال : « قال سليمان بن داود: لأطوفنّ الليلة على مائة امرأة ، أو تسعة وتسعين... وذكر نحوه ، وفيه : والذي نفس محمد بيده ، لو قال: إن شاء الله ، لجاهدوا في سبيل الله فرسانا أجمعون ». وله في أخرى نحوه وقال: «على سبعين امرأة وفيه: ولم تحمل شيئا إلا واحدا ساقطا أحدُ شقيه.الحديث». ولمسلم نحوه وفيه: «تسعين امرأة». وأخرج النسائي نحوا من هذه الروايات وعنده فيها: «على تسعين امرأة».

9,297- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Hz. Süleyman; ***'ben bu gece mutlaka doksan kadını dolaşacağım ve her biri de Allah yolunda cihâd eden bir süvari dünyaya getirecek'*** **diye söyledi. Bir melek gelip kendisini;** ***'İnşâllâh de!'*** **diye ikaz etti. Ama o inşâllâh demedi. Sonra o kadınlardan bir tanesi dışında hâmile kalan olmadı, o da yarım adam şeklinde bir çocuk dünyaya getirdi."**

Sonra Hz. Peygamber şunu söyledi:

"Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, eğer Hz. Süleyman ***'inşâllâh'*** **deseydi, o çocukların hepsi de Allah yolunda birer süvari olarak cihâd edeceklerdi."**[4]

---

[4] **Buharî**, Enbiyâ, 40; Eymân, 3; **Müslim**, Eymân, 5/22-25; **Nesaî**, Eymân, 40.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Hz. Süleyman; *'ben bu gece yüz kadını dolaşacağım; bu kadınların her biri de Allah yolunda cihâd edecek bir çocuk dünyaya getirecek'* dedi. Bir melek; **"inşâllâh de!"** diye kendisini ikaz etti ise de, o unuttu ve demedi. Sonra o kadınları dolaştı. Ama yarım insan şeklinde bir çocuk dünyaya getiren biri dışında kadınlardan hiçbiri çocuk doğurmadı. Hz. Peygamber;

"Eğer o *inşâllâh* deseydi, yeminini bozmuş olmazdı ve ihtiyacını elde etmesi daha çok umulurdu."

Buna benzer başka bir rivâyette "**doksan kadın**" denir ve sonunda Hz. Peygamber'in şöyle dediği kaydedilir:

"Eğer o *'inşâllâh'* deseydi, yeminini bozmuş olmazdı ve ihtiyacına ulaşırdı."

Bir seferinde de Hz. Peygamber'in **"inşâllâh deseydi"** yerine **"istisnâ yapmış olsaydı"** dediği rivâyet edilir.

Bir rivâyette de "**yetmiş kadın**" denir.

Başka bir rivâyete göre de Ebû Hureyre şöyle dedi:

"**Hz. Süleyman**'ın altmış karısı vardı. Bir gün; **'bu gece onları dolaşacağım'** dedi..." Rivâyetin sonunda Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediği kaydedilir:

"Eğer o istisnâ yapmış olsaydı, kadınların her biri birer çocuk doğuracak ve onlar da süvari olarak Allah yolunda cihâd edeceklerdi."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin başka bir rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle söyledi:

"**Süleyman b. Davud**; 'bu gece mutlaka yüz kadını –veya doksan dokuz kadını- dolaşacağım..." dedi. Sonra hadîsi yukarıdaki gibi tahric etti. Sonunda ise Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Muhammed'in hayatı elinde olan Allah'a yemin ederim ki, eğer o *'inşâllâh'* deseydi, o çocukların hepsi, Allah yolunda cihâd eden birer süvari olurdu."

Buharî'nin buna benzer başka bir rivâyetinde de **"yetmiş kadın"** denir. Bu rivâyette **"kadınlardan biri dışında hiç biri hâmile kalmadı, o bir kadın da bir omuzu düşük bir çocuk dünyaya getirdi"** cümlesi de vardır.

Müslim'in de buna benzer bir rivâyeti vardır, orada da "**doksan kadın**" denir.

Nesaî de bu rivâyetlere benzer şekilde tahric etti. Orada da "**doksan kadın**" denir.

İZAH

Bu rivâyette yeminden ziyâde, bir şeyi yapmaya karar verirken kullanılacak ifâdenin mâhiyeti üzerinde durulmaktadır. Şüphesiz insanı ve fiillerini yaratan Allah'tır. Dolayısıyla insan bir şeyi yapmaya karar verirken bu gerçeği göz önünde bulundurmalıdır.

Kur'ân-ı Kerîm'de; *"hiçbir şey hakkında* **'ben yarın mutlaka bu işi yapacağım'** *deme! Ancak bu söze* **'Allah dilerse'** *diye ekle!"*[5] buyurulmaktadır. Prensip olarak bir insanın Allah'ın irâdesini düşünmeden sadece kendi azmi ve kararı ile her şeyi yapabileceğini düşünmesi meşrû olmadığı gibi böyle bir ifâde kullanılması da uygun değildir. En azından İslâmî âdâb açısından doğru olmaz. Çünkü insanın azim ve irâdesi, bir şeyin meydana gelmesi için tek başına yeterli değildir. Yüce Allah; ***"kimse yarın ne kazanacağını bilemez"***[6] buyurmaktadır. Binâenaleyh insan istikbâle dair bir şey yapmaya karar verirken, bunu Allah'ın irâdesine de bağlaması uygun olur. Zira hiçbir engel söz konusu olmasa bile, insan unutarak onu yapamayabilir. Şüphesiz ki mutlak söylemenin hükmü değişmez, ama en azından, eğer böyle konuşmak bir kusur ise, bu kusurun vebâlinden kurtulmuş olur.

Bu rivâyette zikredilen **Hz. Süleyman**'la ilgili konu ise, bizim bilgi sınırlarımız içinde olmayan ve bizim şartlarımızda pek de makûl gözükmeyen, tartışılabilecek bir meseledir. Hadîsin sıhhat

---

[5] Kehf, 23-24.

[6] Lokman, 34.

şartlarını hâiz olması, mesele üzerinde farklı bir değerlendirme yapmaya imkân vermemektedir. Kaldı ki, sözü edilen kadınlar hakkında verilen rakamların farklılığı da ayrı bir problem yaratmaktadır; bir rivâyette 60, diğerinde 70, öbüründe 90, başka birinde 99, bir başkasında da 100 kadın denmektedir. Belki bir ihtimal olarak burada Hz. Peygamber'in sadece "**inşâllâh**" sözü ile ilgili bir mesaj vermek istediği, halk arasında söylenegelen bu hikâye ile amaç olarak uğraşmadığı, ama bunu vasıta kılarak mesajını vermek istediği düşünülebilir.

الفصل السادس

في نقض اليمين ، والرجوع عنها

VI- YEMİNİ BOZMAK VE YEMİNDEN DÖNMEK

٩٢٩٨- (خ م د ت س- عبد الرحمن بن سمرة رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **يا عبد الرحمن ، لا تسأل الإمارة ، فإنَّكَ إن أتتكَ عن مسألة وُكلْتَ إليها ، وإن أتتك عن غير مسألة أُعنْتَ عليها ، وإذا حلفت على يمين فرأيت غيرها خيرا منها ، فائْت الذي هو خير ، وكَفِّر عن يمينك** ». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي.

وفي رواية أبي داود : لم يذكر حديث « **الإمارة** » وأول حديثه: « **إذا حلفت** ». وله في أخرى « **فكفِّرْ عن يمينك ، ثم ائْت الذي هو خير**».

وللنسائي أيضا قال : « **إذا حلفَ أحدكم على يمين ، فرأى غيرها خيرا منها ، فليكفر عن يمينه ، ولينظر الذي هو خير فليأته** ».

9,298- Abdurrahman b. Semüre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) kendisine şöyle dedi:

"- Ya Abdurrahman! İdârecilik isteme! Çünkü istediğin için sana idarecilik verilirse, o yükle tek başına kalırsın. Ama istemeden verilecek olursa, yardıma mahzar olursun. Bir şeye yemin eder de sonra onun aksini yapmayı daha hayırlı görürsen, yeminini (boz ve) **kefâret ver** (sonra o hayırlı olanı yap)!"[1]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim, Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyetinde "idârecilik" konusu zikredilmez ve hadîs; "yemin ettiğin zaman..." diye başlar.

---

[1] **Buharî**, Eymân, 1; **Müslim**, Eymân, 3/19; **Ebû Davud**, Eymân, 17/3277; **Tirmizî**, Nuzûr, 5/1529; **Nesaî**, Eymân, 15-16.

Ebû Davud'un başka bir rivâyetinde de; **"...yeminine kefâret ver ve hayırlı olanı yap!"** ifâdesi yer alır.

İZAH

"İdarecilik" diye tercüme ettiğimiz ***"imâret"*** kelimesinden maksat, sıradan bir idarî görev değil, devlet başkanlığı dahil üst düzeydeki yöneticiliktir. Hz. Peygamber öncelikle bu görevlere ihtirasla talip olmamak gerektiğini söylemektedir. Çünkü insan, Allah'tan ve insanlardan gerekli desteği alamayıp ihtiraslarıyla başbaşa kalabilir. Böyle ihtiraslı bir şekilde mücadeleye koyulan insana karşı da mutlaka rakipler çıkar ve bu rakipler kendisini çelmelemeye çalışırlar. Ama insan, toplumun önemli bir kesimi tarafından bu makama lâyık görülürse, insanların desteğini alabileceği gibi Allah'ın yardımına da mahzar olabilir. Devlet başkanlarının da önemli makamlara atayacakları kişileri ihtiraslı tâliplerden değil, tâlip olmasa bile lâyık olan kişilerden seçmeye dikkat göstermeleri gerekir.

Hadîsin konumuzu alâkadar eden tarafı, yeminle ilgili olan ikinci bölümüdür. Buna göre insan bir şeyi yapmaya, meselâ bir haram işlemeye yemin eder de, sonra düşündüğünde onu yapmamayı daha hayırlı görürse, yeminin bozup kefâret vermesi ve hayırlı gördüğü şeyi yapması gerekir. Bu husus müteaddit hadîslerde ifâde edilmektedir, ki bu hadîslerin bir kısmı bu bölümde görülecektir. Aynı şey Kur'ân-ı Kerîm'de de belirtilmektedir:

"Allah adına yaptığınız yeminler, iyilik yapmaya, günahtan sakınmaya ve insanların arasını düzeltmeye engel olmasın!"[2]

Bozulan bir yemin için verilmesi gereken kefâret de; ya bir köle âzâd etmektir, ya on fakiri sabahlı-akşamlı doyurmak veya giydirmektir, buna gücü yetmeyen kişi için de üç gün oruç tutmaktır.

---

[2] Bakara, 224.

٩٢٩٩– (م ط ت– أبو هريرة رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «مَنْ حَلَفَ على يمين فرأى غيرها خيرا منها فليكفر عن يمينه، وليفعل». زاد في رواية «الذي هو خير».

وفي رواية قال : « أَعْتَمَ رجل عند النبي صلى الله عليه وسلم ، ثم رجع إلى أهله فوجد الصِّبية قد ناموا ، فأتاه أهله بطعامه ، فحلف لا يأكل من أجل صِبْيَتِه ، ثم بدا له فأكل ، فأتى رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فذكر ذلك له ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : مَنْ حَلَفَ على يمين فرأى غيرها خيرا منها ، فليأتها ، وليكفر عن يمينه » أخرجه مسلم. وأخرج الموطأ والترمذي الأولى.

9,299- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kim bir şeye yemin eder de sonra onun aksini yapmayı daha hayırlı görürse, yeminini (bozup) **kefâret versin ve hayırlı olanı yapsın!"**[3]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Bir adam yatsıya kadar Hz. Peygamber'in yanında kaldıktan sonra âilesinin yanına dönmüştü. Eve gelince çocukları uyumuşlardı. Âilesi yemeğini getirince, çocukları uyumuş olduğu için adam yemeği yememeye yemin etti. Sonra düşündü ve yemeği yedi. Bilâhare Hz. Peygamber'e gidip durumu anlattı. Rasûlullah (as.) da şöyle buyurdu:

"Kim bir şeye yemin eder de, sonra aksini yapmayı daha hayırlı görürse, onu yapsın ve yeminine kefâret versin!"

Bunları **Müslim** tahric etti.

İlk rivâyeti **Muvatta** ve **Tirmizî** de tahric ettiler.

---

[3] **Müslim,** Eymân, 3/11-14; **Muvatta,** Eymân, 7/11; **Tirmizî,** Nuzûr, 6/1530.

٩٣٠٠- (خ م د س- أبو موسى [الأشعري] رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**إني والله إن شاء الله لا أَحْلِفُ على يمين فأرى غيرها خيرا منها، إلا كفَّرتُ عن يميني، وأتيتُ الذي هو خير – أو قال: إلا أتيت الذي هو خير، وكفرت عن يميني**».
أخرجه أبو داود.

وعند النسائي قال : قال النبي صلى الله عليه وسلم : « **ما على الأرض يمين أحلف عليها فأرى غيرها خيرا منها ، إلا أتيته** ».

وله في أخرى قال: «أتيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم في رَهْط من الأشْعريين نَستَحْمله، فقال: **والله لا أحملكم، وما عندي ما أحملكم** عليه ثم لبثنا ما شاء الله، فأُتِيَ بإبل، فأمر لنا بثلاث ذَوْد، فلما انطلقنا قال بعْضُنَا لبعض: لا يبارك الله لنا، أتينا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم نستحمله فحلف لا يحملنا، قال أبو موسى: فأتينا النبي صلى الله عليه وسلم فذكرنا ذلك له، فقال: **ما أنا حملتكم، بل الله حملكم، إني والله لا أحلف على يمين، فأرى غيرها خيرا منها إلا كفرت عن يميني، وأتيتُ الذي هو خير**».

وفي رواية البخاري ومسلم نحو هذه التي للنسائي ، وزاد فيها : « فأمر لنا بثلاث ذَود غرِّ الذُّرَى ». وفيها : «**وإني والله إن شاء الله لا أحلف على يمين ثم أرى غيرها خيرا منها ، إلا كفَّرت عن يميني ، وأتيتُ الذي هو خير**». زاد في رواية: « **وأتيتُ الذي هو خير ، وكفرت عن يميني** ».

وفي رواية بأطول من هذا. قال زَهْدَمُ بن مُضَرِّب الْجَرْميّ : « كنا عند أبي موسى ، فدعا بمائدته وعليها لحم دَجاج ، فدخل رجل من بني تَيْم الله ، أحمرُ شبيه بالموالي ، فقال له : هَلُمَّ ، فتلَكَّأ، فقال له : هَلُمّ فإني قد رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يأكل منه ، فقال له الرجل : رأيتُه يأكل شيئا ، فقَذِرتُهُ ، فحلفتُ أن لا أطعَمه ، فقال : هَلُمَّ أحدثك عن ذلك ، [إني] أتيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم في رَهْط من الأشعريين نستحمله ، فقال : **والله لا أحملكم ، وما عندي ما أحملكم عليه** ، فلبثنا ما شاء الله ، فأُتِيَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بنُهْب إبل ، فدعا بنا ، فأمر لنا بخمس ذَوْد غُرِّ الذُّرَى ، قال: فلما انطلقنا ، قال بعضنا لبعض : أغْفَلْنَا رسول الله صلى الله عليه وسلم يمينه ، لا يباركُ لنا ، فرجعنا إليه ، فقلنا : يا رسول

الله ، إنا أتيناك نستحملك ، وإنك حلفت أن لا تحملنا ، ثم حملتنا ، أفنسيت يا رسول الله ؟
قال : « إني والله إن شاء الله لا أحْلف على يمين فأرى غيرها خيرا منها إلا أتيتُ الذي هو خير ، وتحللتها ، فانطلقوا ، فإنما حملكم الله عز وجل ».

وقد أخرج النسائي حديث «الدجاج» مفردا، وهو مذكور في «كتاب الطعام» من حرف الطاء.

9,300- Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Vallahi ben, inşâllâh bir şeye yemin etmem; ama bir şeye yemin eder de sonra onun aksini yapmayı daha hayırlı görürsem, mutlaka yeminimi (bozup) **kefâret verir ve hayırlı olan şeyi yaparım.** –Veya yeminime kefâret verir ve hayırlı olanı yaparım dedi-."[4]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetine göre Hz. Peygamber; **"yeryüzünde herhangi bir şeye yemin eder de sonra aksini yapmayı daha hayırlı görürsem, mutlaka onu yaparım"** dedi.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Eş'arîler heyeti ile birlikte Hz. Peygamber'e gittim, kendisinden bize binit vermesini istiyorduk. O;

"- Vallahi size binit veremem; çünkü verecek bir hayvanım yok" dedi.

Sonra Allah'ın dilediği kadar bir süre bekledik. Bu sırada Hz. Peygamber'e develer getirildi, bize orta yaşlı (2-9 yaş arası) üç deve verilmesini emretti. Yola koyulunca aramızda; *'Allah bize bereket vermez; çünkü Rasûlullah'a (as.) gidip binit istedik, ama O bize binit veremeyeceğine yemin etmişti'* diye konuştuk."

---

4 **Buharî**, Eymân, 1; **Müslim**, Eymân, 3/7-10; **Ebû Davud**, eymân, 17/3276; **Nesaî**, Eymân, 15; Sayd, 32.

Ebû Musa şöyle devam eder:

"Bunun üzerine Hz. Peygamber'e geldik ve durumu kendisine anlattık. Şöyle söyledi:

"- Size develeri ben değil, bilâkis Allah verdi. Vallahi ben, bir şeye yemin eder de, sonra aksini yapmayı daha hayırlı görürsem, mutlaka yeminimi (bozup) **kefâret verir ve o hayırlı olanı yaparım."**

Buharî ve **Müslim**'in rivâyetleri de **Nesaî**'nin bu rivâyeti gibidir. Yalnız; **"beyaz hörgüçlü üç eve"** diye bir ilave vardır. Hz. Peygamber'in cümlesi de;

"- Vallahi ben, inşâllâh yemin etmem; ama bir şeye yemin eder de sonra onun aksini yapmayı daha hayırlı görürsem, mutlaka yeminimi (bozup) **kefâret verir ve hayırlı olan şeyi yaparım"** şeklindedir.

Başka bir rivâyete göre de; **"hayırlı olan şeyi yaparım ve yeminime kefâret veririm"** dedi.

Bundan daha uzun bir rivâyet daha bulunmaktadır. Zehdem b. Mudarrib el-Cermî şöyle anlatıyor:

"Ebû Musa'nın yanında bulunuyorduk. O, sofranın kurulmasını istedi. Sofra getirildi, üzerinde tavuk eti vardı. O sırada Benû Teym kabilesinden bir adam geldi; adam kırmızı tenli ve köleye benzeyen biriydi. Ebû Musa;

"- Buyur!" dedi. Adam (sanki tavuk yemekten) çekinir gibi yaptı. Ebû Musa tekrar;

"- Buyur! Ben Allah Rasûlünün de bundan yediğini gördüm" dedi. Bunun üzerine adam;

"- Ben, tavuğu tiksindiğim bir pisliği yerken gördüm ve bundan dolayı bir daha onu yememeye yemin ettim" dedi. Ebû Musa dedi ki:

"- Gel! Sana bu konuda bir şey anlatayım. Ben, Eş'arî kabilesi heyeti ile birlikte Rasûlullah'a gitmiştim; O'ndan bize binit vermesini istiyorduk. Hz. Peygamber;

"- Vallahi size binit veremem; çünkü verecek hayvanım yok!" dedi. Allah'ın dilediği kadar bir süre bekledik. Bu sırada Rasûlullah'a (as.) ganimet bir deve sürüsü getirildi. Hemen bizi çağırdı ve orta yaşlı (2-9 yaş arası) beyaz hörgüçlü beş deve verilmesini emretti. Yola

koyulunca aramızda; *'Rasûlullah'a (as.) yeminini unutturduk; bu durumda bize bereket verilmez'* diye konuştuk. Hemen döndük ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bize binit vermeni istemek üzere sana gelmiştik, ama sen veremeyeceğine dair yemin etmiştin. Fakat sonra verdin. Yeminini unutmuş muydun, ey Allah'ın Rasûlü?" dedik. Hz. Peygamber de;

"- Vallahi ben, inşâllâh yemin etmem; ama bir şeye yemin eder de sonra onun aksini yapmayı daha hayırlı görürsem, mutlaka hayırlı olan şeyi yaparım ve yeminimi bozarım. Gidin; size develeri ancak Azîz ve Celîl olan Allah vermiştir" buyurdu.

Nesaî, tavuğun zikredildiği bu hadîsi müstakil olarak ayrıca tahric etti. Bu rivâyet de Kitâbu't-Taâm'da geçti.

٩٣٠١ –(م س– تميم بن طرفة الطائي رضي الله عنه) قال : « جاء سائل إلى عديّ بن حاتم يسأله نفقة – أو في ثمن خادم ، أو في بعض ثمن خادم – فقال : ليس عندي ما أعطيك ، إلا درْعي ومِغْفري ، فأكتبُ إلى أهلي أن يعطوكها ، قال: فلم يرْضَ ، فغضب عديّ ، فقال: أما والله لا أُعطيك شيئا ، ثم إن الرجل رَضيَ ، فقال: أما والله لولا أني سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : **مَن حَلَفَ على يمين ، ثم رأى أتقى لله منها فليأت التقوى** ، ما حَنثت في يميني ».

وفي أخرى أن النبيّ صلى الله عليه وسلم قال : « **إذا حَلَف أحدكم على اليمين ، فرأى خيرا منها ، فليكفِّرها ، وليأت الذي هو خير** ». أخرجه مسلم. وأخرج النسائي الرواية الثانية.

وله في أخرى : « **فليأت الذي هو خير ، وليترك يمينه** ».

9,301- Temîm b. Tarafe et-Tâî[5] anlatıyor:

---

[5] **Temîm b. Tarafe et-Tâî el-Kûfî**: ö. 94/713. Kûfeli tâbiîlerdendir. Câbir b. Semüre ve Adiyy b. Hâtim'den rivâyeti vardır. Ondan Simâk b. Harb ve el-Müseyyeb b. Râfi' rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Müslim, Ebû Davud, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

"Bir dilenci Adiy b. Hâtim'e gelip bir hizmetçinin ücreti –veya ücretinin bir kısmı- kadar bir nafaka istedi. Adiy;

"- Zırhım ve miğferimin dışında sana verecek bir şeyim yok! Aileme yazayım da onları sana versinler" dedi. Adam razı olmadı. Bunun üzerine Adiy kızdı ve;

"- Vallahi sana bir şey vermeyeceğim" dedi. Sonra adam razı oldu. O zaman Adiy şöyle söyledi:

"- Eğer Rasûlullah'ın (as.); **'kim bir şeye yemin eder de sonra aksini yapmayı takvâya daha uygun bulursa, takvâya uygun olanını yapsın!'** dediğini duymuş olmasaydım, vallahi yeminimi bozmazdım."[6]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Sizden biri bir şeye yemin ettiği zaman, o şeyden daha hayırlı bir şey görecek olursa, yeminine kefâret versin ve o hayırlı olanı yapsın!"

Bunları **Müslim** tahric etti. İkinci rivâyeti **Nesaî** de tahric etti.

Nesaî'nin başka bir rivâyetine göre; **"...yeminini terk etsin ve hayırlı olanını yapsın!"** dedi.

٩٣٠٢- (س- **أبو الأحوص عن أبيه**) قال : « قلتُ: يا رسول الله ، أرأيتَ ابنَ عَمّ لي ، آتيه أسأله ، فلا يعطيني ولا يَصلني ، ثم يحتاج إليّ فيأتيني فيسألني ، وقد حلفت أن لا أعطيه ولا أَصلَه ؟ فأمرني أن آتيَ الذي هو خيْر وأُكَفِّر عن يميني » أخرجه النسائي.

9,302- Ebû'l-Ahvas, babasından rivâyet ediyor:

Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; amcamın oğlu hakkında ne buyurursunuz? Gidip kendisinden bir şey istiyorum, ama bana vermiyor ve sıla-i rahmin gereğini yapmıyor. Sonra onun bana ihtiyacı oluyor, gelip benden istiyor, bu sefer ben de ona vermemeye ve sıla yapmamaya yemin ettim."

---

[6] **Müslim**, Eymân, 3/15-17; **Nesaî**, Eymân, 16.

Hz. Peygamber bana hayırlı olanı yapmamı ve yeminime kefâret vermemi emretti."[7]

٩٣٠٣- (خ- عائشة رضي الله عنها) قالت: « مَا كانَ أبو بكر يحنث قط في يمين ، حتى نزلت كفارة اليمين ، فلما نزلت حنث إذا رأى غيرها خيرا منها ، وكفر ».

وفي رواية « أن أبا بكر لم يكن يحنث في يمين قط ، حتى أنزل الله عز وجل كفارة اليمين ، فقال : لا أحلف على يمين فرأيتُ غيرها خيرا منها ، إلا أتيتُ الذي هو خير ، وكفَّرتُ عن يميني ».

وفي أخرى « إلا قبلتُ رُخصَةَ الله ، وفعلتُ الذي هو خير ». أخرجه البخاري.

9,303- Hz. Âişe şöyle dedi:

"(Babam) Ebû Bekir, yemin kefâreti ile ilgili âyet nâzil oluncaya kadar hiçbir yeminini bozmadı. Bu âyet indikten sonra, yemininin aksini yapmayı daha hayırlı görürse, yeminini bozar ve kefâret verirdi."[8]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Ebû Bekir asla hiçbir yeminini bozmadı. Azîz ve Celîl olan Allah yemin kefâreti ile ilgili âyeti indirdikten sonra; *'bir şeye yemin eder de sonra aksini yapmayı daha hayırlı görürsem, mutlaka o hayırlı olanı yapar ve yeminime kefâret veririm'* dedi."

Başka bir rivâyete göre de; *"...Allah'ın ruhsatını kabul eder ve hayırlı olanı yaparım"* dedi. Hadîsi **Buharî** tahric etti.

İZAH

Burada **Hz. Âişe**'nin işaret ettiği kefâret âyeti, ***İfk*** hâdisesinden sonra nâzil olan; ***"içinizden bolluk ve genişlik sahibi olanlar, yakınlarına, düşkünlere ve Allah yolunda hicret edenlere yardımdan el çekmesinler!"***[9] âyetidir. Bu âyette geçen ve Türkçe'ye **"el**

[7] **Nesaî** Eymân, 16.
[8] **Buharî**, Eymân, 1.
[9] Nûr, 21.

çekmesinler" diye tercüme ettiğimiz lafız lügatte, **"yemin etmesinler!"** anlamına gelir. Rivâyete göre **Hz. Ebû Bekir**, muhacirlerden yakın akrabası olan **Mistah b. Üsâse**'ye devamlı yardım ederdi; çünkü **Mistah** fakir biriydi. Ama **Hz. Âişe**'ye iftira olayı vuku bulduğunda **Mistah**, bu dedikoduyu yayanlar arasında yer aldı. Bunun üzerine **Hz. Ebû Bekir** bir daha **Mistah**'a yardım etmemeye yemin etmişti. İşte yukarıdaki âyet-i kerîme bunun üzerine nâzil oldu. Âyetin nuzûlünden sonra **Hz. Ebû Bekir**, eskiden olduğu gibi yine yardımcı olmaya devam etti.

٩٣٠٤– (خ م د – عبد الرحمن بن أبي بكر رضي الله عنهما) قال: «إن أصحاب الصُّفَّة كانوا ناسا فقراء، وإن النبي صلى الله عليه وسلم قال مرة: **مَنْ كان عنده طعام اثنين فليذهب بثالث ومن كان عنده طعام أربعة فليذهب بخامس بسادس** – أو كما قال– وإن أبا بكر جاء بثلاثة وانطلق النبي صلى الله عليه وسلم بعشرة قال: فهو وأنا وأبي وأُمي – ولا أدري هل قال: وامرأتي – وخادم [بين] بيتنا وبيت أبي بكر، وإن أبا بكر تعشَّى عند النبي صلى الله عليه وسلم ثم لبث حتى صلى العشاء ثم رجع فلبث حتى تعشى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم – وفي رواية: حتى نَعسَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم – فجاء بعدما مضى من الليل ما شاء الله قالت له امرأته: ما حَبَسَكَ عن أضيافك – أو قالت: ضيفك– ؟ فقال: أو ما عَشَّيتِهِم؟ قالت: أبَوْا حتى تجيء، وقد عَرَضُوا عليهم [فغلبوهم]، قال: فذهبت أنا فاختبأت فقال: يا غُنْثَر، فجدَّع وسَبَّ، وقال: كلوا، لا هنيئا، وقال: والله لا أطعمه أبدا، قال: وايم الله، ما كنا نأخذ من لُقمة إلا رَبَا من أسفلها أكثرَ منها، حتى شَبِعوا، وصارت أكثر مما كانت قبل ذلك ، فنظر إليها أبو بكر ، فإذا هي كما هي، أو أكثر، فقال لامرأته: يا أخت بني فراس، ما هذا ؟ قالت: لا ، وقُرَّة عيني ، لهي الآن أكثر منها قبل ذلك بثلاث مرات ، فأكل منها أبو بكر وقال: إنما كان ذلك من الشيطان – يعني يمينه – ثم أكل منها لقمة ، ثم حملها إلى النبي صلى الله عليه وسلم ، فأصبحت عنده ، قال : وكان بيننا وبين قوم عهد ، فمضى الأجل فتفرقنا اثني عشر رَجُلا، مع كل رجل منهم أناس – والله أعلم كم مع كل رجل؟ – فأكلوا منها أجمعون أو كما قال».

وفي رواية قال: «جاء أبو بكر بضيف له - أو أضياف له - فأمسى عند النبي صلى الله عليه وسلم، فلما جاء، قالت له أُمي: احتُبستَ عن ضيفك - أو أضيافكَ - الليلة، فقال: أما عَشَّيْتِيهمْ؟ فقالت: عرضنا عليه - أو عليهم - فأبوا أو أبي، فغضب أبو بكر، وسَبَّ وجَدَّع، فحلف لا يطعمه، فاختبأت أنا، فقال: يا غنثر، فحلفتْ المرأةُ لا تطعمه فحلف الضيف - أو الأضياف - أن لا يطعمه - أو لا يطعموه - حتى يطعمه فقال أبو بكر: هذه من الشيطان ، فدعا بالطعام فأكل وأكلوا فجعلوا لا يرفعون لقمة إلا رَبَتْ من أسفلها أكثر منها ، فقال : يا أخت بني فراس، ما هذا ؟ فقالت: وقُرَّة عيني إنها الآن لأكثر [منها] قبل أن نأكل ، فأكلوا ، وبعث بها إلى النبي صلى الله عليه وسلم فذكر أنه أكل منها».

وفي أخرى «أن أبا بكر تضيَّفَ رَهْطا فقال لعبد الرحمن: دونك أضيافك فإني منطلق إلى النبي صلى الله عليه وسلم، فأفْرُغْ منْ قراهم قبل أن أجيءَ، فانطلق عبد الرحمن، فأتاهم بما عنده، فقال: اطعَمُوا، فقالوا: أين ربُّ منزلنا ؟ قال: اطعموا، قالوا: ما نحن بآكلين حتى يجيء رب منزلنا ، قال: اقبلوا عنَّا قراكم، فإنه إن جاء ولم تطعموا لَنَلْقَيَنَّ منه، فأبَوْا، فعرفت أنه يجد عليَّ، فلما جاء تَنحَّيت عنه، قال: ما صنعتم؟ فأخبروه فقال: يا عبد الرحمن فسكتُّ فقال: يا غنثر، أقسمتُ عليك إن كنتَ تسمع صوتي لما جئتَ فخرجت فقلتُ: سَلْ أضيافك فقالوا: صدق أتانا به فقال: إنما انتظرتموني والله لا أطْعَمه الليلة فقال الآخرون: والله لا نطعمه حتى تطعمه قال: لم أرَ في الشر كالليلة، وَيْلكم، مالكم لا تقبلون عنا قراكم؟ هات، طعامك فجاء به فوضع يده فقال: بسم الله، الأولى للشيطان فأكل وأكلوا». زاد في رواية «فلما أصبح غدا على النبي صلى الله عليه وسلم فقال: يا رسول الله، بَرُّوا وحَنِثْتُ، قال - وأخبره - فقال: **بل أنت أَبَرُّهم وأخيَرهم** ، قال: ولم تبلغني كفارة». أخرجه البخاري ومسلم.

وفي رواية أبي داود قال : « نزل بنا أضياف لنا ، وكان أبو بكر يتحدث عند رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال: لأرجعنَّ إليكَ حتى تفرغ من ضيافة هؤلاء ، ومن قراهم ، فأتاهم بقراهم، فقالوا: لا نطعمه حتى يأتي أبو بكر ، فجاء فقال : ما فعل أضيافكم ؟ أفرغتم من قراهم ؟ قالوا: لا ، قلتُ : قد أتيتهم بقراهم ، فقالوا : لا نطعمه حتى يجيء ، فقالوا : صدق ، قد أتانا به ، فأبينا حتى تجيء ، قال: فما منعكم ؟ قالوا : مكانك ، قال: فوالله لا أطعمه الليلة

، قال: فقالوا : ونحن ، والله لا نطعمه حتى تطعمه ، قال : ما رأيتُ في الشر كالليلة قط ، قرّبوا طعامكم ، قال : فقرب طعامهم ، ثم قال : بسم الله ، فطعم وطعموا ، فأُخبرتُ أنه أصبح ، فغدا على النبي صلى الله عليه وسلم فأخبره بالذي صنع وصنعوا فقال : **بل أنت أبرهم وأصدقهم**». زاد في رواية قال: «**ولم يبلغني كفارة**».

9,304- Abdurrahman b. Ebî Bekir anlatıyor:

"Suffe ashâbı fakir insanlardı. Bir gün Hz. Peygamber;

"- Evinde iki kişilik yemeği bulunan (bu adamlardan) **üçüncü bir kişiyi daha alsın! Dört kişilik yemeği olan da beşinci, altıncı bir kişiyi daha alsın!"** dedi. Veya bunun gibi bir şey söyledi. Bunun üzerine (babam) Ebû Bekir, eve üç kişi getirdi. Hz. Peygamber ise on kişiyi götürmüştü."

Abdurrahman şöyle devam etti:

"Evde ben, babam, annem vardı. –Râvî (Ebû Osman), karım da vardı dedi mi hatırlamıyorum, diye ekledi-. Bir de bizim evin ve Ebû Bekir'in evinin işlerine bakan hizmetçi vardı. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in yanında akşamı kıldı. Sonra yatsı namazı kılınıncaya kadar orada kaldı. Sonra döndü ve Hz. Peygamber akşam yemeğini yeyinceye kadar bekledi. –Bir rivâyette "akşam yemeğini yeyinceye kadar" anlamına gelen '*teaşşâ*' fiili yerine '*nease*' fiili kullanılır, ki bu da Hz. Peygamber uyuyuncaya kadar bekledi anlamına gelir-. Sonra Allah'ın dilediği kadar bir süre geçince eve geldi. Karısı ona;

"- Konuklarının –veya konuğunun dedi- yanında bulunmaktan seni alıkoyan nedir?" diye sordu. Ebû Bekir;

"- Yoksa onlara akşam yemeğini vermedin mi?" dedi. Karısı;

"- Sen gelmeden yemeye razı olmadılar; yemek kondu ama yemediler" karşılığını verdi.

Abdurrahman şöyle devam eder:

"Bu konuşma üzerine ben (babamın beni azarlamasından korkarak) saklandım. Babam;

"- Ey ahmak!" diye seslendi ve bağırıp çağırdı. Sonra da;

"- Yeyin, boğazınızda kalsın!" dedi ve arkasından da;

"- Vallahi ben bu yemekten asla yemeyeceğim" diye yemin etti.

Abdurrahman şöyle dedi:

"Vallahi biz, her aldığımız lokmanın altından yemeğin daha da çoğaldığını gördük. Nihayet herkes doydu, ama yine de yemek sofrada ilk konduğu zamandakinden daha çok olarak duruyordu. Sonra Ebû Bekir sofraya baktı ve yemeğin aynı şekilde, hatta daha da fazla olarak durduğunu görünce, karısına;

"- Ey Firâs oğullarının kızkardeşi! Bu nedir?" dedi. O da;

"- Gözümün nuruna yemin ederim ki, yemek şimdi ilk zamandakinden üç misli daha fazladır" dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir de o yemekten yedi ve o yemeği yemeyeceğine dair yaptığı yemini kastederek;

"- O yemin şeytandan kaynaklandı" dedi. Müteâkiben bir lokma yedikten sonra yemeği alıp Hz. Peygamber'e götürdü. Yemek orada sabaha kadar durdu."

Abdurrahman rivâyetini şöyle tamamladı:

"Bizimle bir kavim arasında bir anlaşma vardı ve bunun süresi sona ermişti (ve adamlar Medîne'ye gelmişlerdi). Onları on iki guruba ayırdık. Her gurupta kaç kişi olduğunu ancak Allah bilir. Onların da hepsi bu yemekten yediler."

(Râvî Ebû Osman, bu rivâyeti bu şekilde naklettikten sonra), Abdurrahman buna benzer lafızlarla rivâyet etti, dedi.[10]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyete göre Abdurrahman şöyle dedi:

"Ebû Bekir misafir –veya misafirler- getirdi, kendisi ise akşama kadar Hz. Peygamber'in yanında kaldı. Eve gelince, annem;

"- Bu gece misafirini –veya misafirlerini- ihmâl ettin" dedi. Babam;

"- Yoksa akşam yemeklerini vermedin mi?" diye sordu.

"- Verdik, ama yemeyi kabul etmediler" cevabını verdi. Bunun üzerine Ebû Bekir kızdı, bağırıp çağırdı ve asla o yemeği

[10] **Buharî**, Mevâkît, 41; Menâkıb, 25; Edeb, 87-88; **Müslim**, Eşribe, 32/176-77; **Ebû Davud**, Eymân, 14/3270-71.

yemeyeceğine yemin etti. Ben de (azarlayacağından korkarak) saklandım. O ise;

"- Ey ahmak neredesin?" diye seslendi. Babamın yemini üzerine karısı da, misafirler de, Ebû Bekir yemedikçe o yemeği yemeyeceklerine yemin ettiler. Bunun üzerine Ebû Bekir;

"- Bu yemin şeytandan kaynaklandı" dedi ve yemeği istedi; hem kendisi yedi hem de diğerleri yediler. Onların aldıkları her lokmanın arkasından yemek azalmıyor, aksine daha da çoğalıyordu. Yemek bitince babam, karısına hitâben;

"- Ey Firâs oğullarının kızkardeşi, bu ne hâl?" dedi. O da;

"- Gözümün nuruna yemin olsun ki, herkes yediği halde o şimdi ilk konulduğu zamandakinden daha fazladır" dedi.

Sonra yemeği alıp Hz. Peygamber'e götürdü."

Sonra râvî onların da bu yemekten yediklerini söyledi.

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Ebû Bekir, bir gurup insanı misafir etmişti. Oğlu Abdurrahman'a;

"- Misafirlerinle ilgilen, ben Hz. Peygamber'in yanına gidiyorum. Ben gelmeden yemeklerini yedir!" dedi. Abdurrahman evdeki yiyecekleri getirdi ve;

"- Buyurun, yeyin!" dedi. Misafirler;

"- Evin sahibi nerede?" diye sordular. Abdurrahman yine;

"- Buyurun, yeyin!" diye ısrar etti. Onlar ise;

"- Evin sahibi gelmeden yemeyiz" dediler. Abdurrahman;

"- İkramımızı kabul edin! Eğer sizler yemek yemeden babam da gelecek olursa, bizi azarlar" diye ısrar etti ise de, yine yemediler.

Abdurrahman der ki:

"Bu durumda babamın beni azarlayacağını anladım; bu yüzden babam gelince ben bir köşede gizlendim. Babam;

"- Ne yaptınız?" diye sorunca, durumu kendisine anlattılar. Hemen;

"- Ya Abdurrahman!" diye seslendi. Ben cevap vermedim. Bu sefer;

"- Ey ahmak! Senin üzerine Allah'a yemin ediyorum ki, eğer sesimi duyuyorsan mutlaka gelmelisin!" dedi. Bunun üzerine ortaya çıktım ve hemen;

"- (Benim suçum yok) işte konuklar, onlara sor!" dedim. Onlar da;

"- Doğru söylüyor, o bize yemeği getirdi ama biz yemedik" dediler. Bunun üzerine Ebû Bekir;

"- Siz sadece beni beklediğiniz için yemediniz öyle mi? Madem öyle, vallâhi ben de bu gece asla yemek yemeyeceğim" diye yemin etti. Bu sefer diğerleri de;

"- Sen yemezsen, vallâhi biz de yemeyiz!" dediler. O zaman Ebû Bekir;

"- Böyle kötü bir gece görmedim. Yazık size!.. Neden ikrâmımızı kabul etmiyorsunuz?" dedi, sonra Abdurrahman'a;

"- Getir yemeği!" dedi. Abdurrahman da yemeği getirdi, önüne koydu. Ebû Bekir;

"- Bismillâh! İlk sözüm (yemeyeceğime dair ettiğim yemin) şeytandandır" dedi. Sonra hem kendisi yedi, hem de misafirler yediler.

Başka bir rivâyette şu ilâve vardır:

"Sabah olunca Ebû Bekir Hz. Peygamber'e gitti ve (durumu anlatarak);

"- Ey Allah'ın Rasûlü; onlar yeminlerinde sadık kaldılar, ama ben yeminimi bozmuş oldum" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Bilâkis, onların en sâdık ve en hayırlı olanı sensin" buyurdu.

Râvî; "bundan dolayı Ebû Bekir'in kefâret verdiğine dair bir bilgi bana ulaşmadı" dedi. Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Misafirlerimiz gelmişti. Babam Ebû Bekir de Rasûlullah'ın (as.) yanında konuşuyordu. Bana;

"- Sen bunların ziyafetini tamamlayıncaya kadar ben yanına dönmeyeceğim" dedi. Ben de misafirlerin yemeklerini getirdim. Ama onlar;

"- Ebû Bekir gelmeden yemeyiz" dediler. Sonra babam gelince;

"- Misafirlerinizi ne yaptınız? Yemeklerini yedirdiniz mi?" diye sordu. Onlar hemen;

"- Hayır!" dediler. Ben ise;

"- Yemeklerini getirmiştim, ama; *'Ebû Bekir gelmeden yemeyiz'* dediler" diye konuştum. Onlar da;

"- Doğru söylüyor; yemeği getirdi ama sen gelmeden yemek istemedik" dediler. Babam;

"- Neden?" diye sorunca;

"- Senin konumundan (Hz. Peygamber nezdindeki mevkiinden) dolayı" dediler. Bunun üzerine;

"- Vallâhi bu gece ben de o yemeği yemeyeceğim" diye yemin etti. O zaman misafirler;

"- Biz de!.. Vallâhi sen yemedikçe biz de yemeyiz" dediler. Bunun üzerine Ebû Bekir;

"- Böyle kötü bir gece asla görmedim" dedi. Müteâkiben;

"- Getirin yemeğinizi!" dedi. Yemek getirildi. Ebû Bekir;

"- Bismillâh!" diyerek yedi, misafirler de yediler.

Râvî der ki:

"Bana haber verildiğine göre, Ebû Bekir sabahleyin Hz. Peygamber'e gitti, kendi yaptığını ve misafirlerin yaptıklarını anlatı. Hz. Peygamber de;

"- Bilâkis sen yeminine onlardan daha sâdık ve daha itâatkârsın" buyurdu.

Bir rivâyette de râvînin; "Ebû Bekir'in kefâret verdiğine dair bir bilgi bana ulaşmadı" dediği ilâve edilir.

İZAH

Her ne kadar **Hz. Ebû Bekir**'in yemin kefâreti ödediğine dair bir bilgi yoksa da, yeminini bozan insanın kefâret vermesi gerektiğinde şüphe yoktur. Daha hayırlı olan bir şeyi yapmak için dahi olsa yemin bozulursa, kefâreti ödenir.

٩٣٠٥- (د- **سعيد بن المسيب** رحمه الله) : « أن أخوين من الأنصار كان بينهما ميراث ، فسأل أحدهما أخاه القسمةَ ، فقال له الآخر : إن عُدتَ تسألني القسمة ، فكلّ مالي

في رتاج الكعبة ، فعاد يسأله ، فأتى عمر ، فقال له : إن الكعبة لغنية عن مالك ، كفّر عن يمينك ، وكلّم أخاك ، سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : **لا يمين عليك ، ولا نذر في معصية الرب ، ولا في قطيعة الرحم ، ولا فيما لا تملك** ». أخرجه أبو داود.

9,305- Saîd b. el-Müseyyeb anlatıyor:

"Ensâr'dan iki kardeş arasında bir miras meselesi vardı. Kardeşlerden biri, diğerinden mirası taksim etmesini istedi. Öbürü de;

"- Eğer bir daha mirası taksim etmemi istersen, bütün malım Kâbe'ye adak olsun!" diyerek yemin etti. Kardeşi yine taksim etmesini istedi. Bunun üzerine adam Hz. Ömer'e gitti, durumu anlattı. Hz. Ömer;

"- Kâbe'nin senin malına ihtiyacı yok. Binâenaleyh yeminine kefâret ver ve kardeşinle konuş! Çünkü ben Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim" dedi:

"Rabbine isyanda, sıla-i rahmi kesmekte ve mâlik olmadığın şeylerde ne yemin olur, ne de adak!"[11]

İZAH

Bu rivâyet, sened açısından munkatı'dır; çünkü **Saîd b. el-Müseyyeb, Hz. Ömer**'i dinlememiştir. Ancak hadîs manası itibariyle sahîhtir.

Hadîs, adak için kullanılan lafızların yemin maksadıyla kullanılması halinde, bunun adak değil yemin kabul edileceğine delil kabul edilmiştir. Dolayısıyla bozulması halinde yemin kefâreti yeterlidir. İzahına çalıştığımız hadîste malını Kâbe'ye adayan kişi, aslında malı taksim etmeyeceğine yemini kastetmektedir. **Hz. Ömer** de ona yeminini bozup yemin kefâreti vermesini tavsiye etmiştir.

٩٣٠٦- (د س- عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **لا نَذْرَ ولا يمين فيما لا يَملك ابن آدم ، ولا في معصية ، ولا في قطيعة رحم**

[11] **Ebû Davud**, Eymân, 15/3272.

، ومن حلف على يمين فرأى غيرها خيرا منها فَلْيَدَعْها ، ولْيَأْتِ بالذي هو خير ، فإن تَرْكَها كفارتها ». أخرجه أبو داود، ووفي رواية النسائي فرقه في موضعين، فذكر النذر وحده ، واليمين والرجوع فيها وحده.

9,306- Amr b. Şuayb, babası vasıtasıyla dedesinden rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Âdemoğlunun mâlik olmadığı şeyde, ma'siyette ve sıla-i rahmi kesmek konusunda adak da olmaz, yemin de!.. Kim bir şeye yemin eder de sonra aksini yapmayı daha hayırlı görürse, yeminini bıraksın ve hayırlı olanı yapsın! Şüphesiz o fiili terk etmesi, yeminin kefâretidir."[12]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetinde hadîs ikiye bölünmüştür; adakla ilgili kısmı tek başına, yemin ve yeminden dönmekle ilgili kısmı da ayrıca rivâyet edilmiştir.

İZAH

Burada, şimdiye kadarki rivâyetlerden tamamen farklı bir husustan söz edilmektedir. Önceki rivâyetlerde yeminin bozulup hayırlı olanın yapılması, ama yemin için de kefâret verilmesi emrediliyordu. Burada ise, o fiili yapmamanın yemin için kefâret olacağından söz edilmektedir. Rivâyetin devamında **Ebû Davud**; "Hz. Peygamber'den gelen bütün hadîslerin; **'yeminden dolayı kefâret ödesin!'** şeklinde olduğunu" söylemektedir. **Münzirî** de bu rivâyetin sabit olmadığını söylemektedir.

---

[12] **Ebû Davud**, Eymân, 15/3274; **Nesaî**, Eymân, 15, 17.

الفصل السابع

في أحاديث متفرقة

النية

VII- MÜTEFERRİK HADÎSLER

1*- NİYET

٩٣٠٧- (م د ت- أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**اليمين على نية المستحلف** ». وفي رواية قال : « **يمينك على ما يصدقك به صاحبك** ». أخرجه مسلم. وأخرج أبو داود والترمذي الثانية.

9,307- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle söyledi:

"Yeminde esas olan, yemin verenin niyetidir."[1]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre şöyle dedi:

"Senin yemininde esas olan, arkadaşının seni tasdik ettiği şeydir."

Bunları **Müslim** tahric etti.

İkinci rivâyeti **Ebû Davud** ve **Tirmizî** de tahric ettiler.

İZAH

Burada hukuk açısından yapılan yeminlerle ilgili bir ölçü getirilmektedir. Buna göre esas olan yemin verenin niyetidir. Yemin eden insan birtakım hileler ve kelime oyunları yapabilir, asıl niyetini farklı tutabilir; dolayısıyla muteber olan onun niyeti ve kelime oyunları değil, yemin veren kişinin niyetidir. Ancak insan, kendisine hiç yemin verilmeden, iddiasını te'yîd için kendiliğinden yemin edecek olursa, bu durumda kendi niyeti esastır. Hemen hemen bütün İslâm hukukçuları da bu konuda hemfikirdir.

---

[1] **Müslim**, 4/20-21; **Ebû Davud**, Eymân, 8/3255; **Tirmizî**, Ahkâm, 19/1354.

اللغو

2*- LAĞİV

٩٣٠٨- (خ ط د- عائشة رضي الله عنها) قالت : « أُنزلت هذه الآية (لا يؤاخذكم الله باللغو في أيمانكم) [المائدة: ٨٩] في قول الرجل: لا والله ، بلَى والله ». أخرجه البخاري والموطأ.

وفي رواية أبي داود في اللغو في اليمين ، قالت عائشة : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «هو قول الرجل في بيته : كلا والله ، وبلَى والله ». ورواه أيضا عنها موقوفا.

9,308- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Şu ***'Allah sizi yeminlerinizdeki lağivden dolayı muâheze etmez'***[2] âyeti, **'Hayır vallâhi!.. Evet vallâhi!..'** diye yemin eden bir adam hakkında nâzil olmuştur."[3]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Muvatta** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyetinde ise, yeminde lağiv başlığı altında Hz. Âişe'nin Rasûlullah'tan (as.) naklen şöyle söylediği kaydedilir:

"O, bir adamın evinde söylediği; *'hayır vallâhi!.. evet vallâhi!..'* gibi sözleridir."

Ebû Davud bunun mevkûf olarak rivâyet edildiğini de kaydetti.

İZAH

Metinde de görüldüğü üzere bu hadîs hem merfû, hem de mevkûf olarak rivâyet edilmiştir.

Hanefî mezhebine göre üç çeşit yemin vardır:

1- Yemin-i ğamûs: Bile bile yalan yere yapılan yemindir. Buna yemin-i kâzibe ve yemin-i fâcire de denir. Bu yeminin kefâreti yoktur. Büyük günahlardandır. Sadece affetmesi için Allah'a tövbe edilir.

---

[2] Mâide, 89.

[3] **Buharî**, Eymân, 1; **Muvatta**, Eymân, 5/9; **Ebû Davud**, Eymân, 7/3254.

2- Yemin-i mün'akıde: Gelecekle ilgili bir iş için yapılan yemindir. Bu yemin, bir şeyi yapmak veya yapmamak için yapılır. Yemine konu olan şey yapılırsa mesele kalmaz, yapılmazsa kefâret ödenir. Bunun kefâreti âyette belirtildiğine göre; bir köle âzâd etmek veya on fakiri sabahlı-akşamlı doyurmak veya onları giydirmek, buna gücü yetmeyince de üç gün oruç tutmaktır.[4]

3- Yemin-i lağiv: Doğru olduğu zannıyla yapılan, ama gerçekte yanlış olan yemindir. Yukarıdaki âyette görüldüğü üzere bu tür yeminlerin sorumluluğu yoktur. Dolayısıyla ne kefâret, ne de tövbe gerekir.

İzahına çalıştığımız hadîste yemin-i lağiv konusunda farklı bir tarif yapılmaktadır. Buna göre yemin-i lağiv; insanın düşünmeden **"vallahi şöyle... billahi böyle..."** diyerek yaptığı yeminlerdir. Kanâatimizce hadîste bir tanım değil, örnekleme yapılmaktadır. Dolayısıyla gerek insanın normal konuşma düzeninde kasıtsız yaptığı yeminler ve gerek zann-ı gâlibe göre yapılan yeminler bu kategoriye girer. Kaldı ki o kişiye dünyada verilecek başka bir ceza da yoktu.

التورية

3*- TEVRİYE

٩٣٠٩- (د- **سويد بن حنظلة** رضي الله عنه) قال : « خرجنا نريدُ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ومعنا وائل بن حُجْر ، فأخذه عدوٌّ له ، فتحرَّج القومُ أن يَحلفوا ، وحلفتُ أنه أخي ، فَخلّوا سبيله ، فأتينا رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فأخبرته أن القوم تحرجوا أن يحلفوا ، وحلفت أنا أنه أخي ، فقال: **صدقت ، المسلم أخو المسلم** ». أخرجه أبو داود.

9,309- Süveyd b. Hanzale[5] anlatıyor:

---

[4] Mâide, 89.

[5] **Süveyd b. Hanzale**: Sahabîdir. Hz. Peygamber'den sonra **Kûfe**'de oturdu. Hadîsi **Ebû Davud** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

"Rasûlullah'a (as.) gitmek üzere yola çıktık. Aramızda Vâil b. Hucr da vardı. Vâil'i bir düşmanı yakaladı. Birlikte olduğumuz insanlar (onu kurtarmak için) yemin etmeyi günah saydılar, ama ben onun kardeşim olduğuna yemin ettim. Bunun üzerine düşmanı onu serbest bıraktı. Neticede Rasûlullah'a (as.) geldik. Hz. Peygamber'e arkadaşlarımın yemin etmekten çekindiklerini, bana gelince, onun benim kardeşim olduğuna yemin ettiğimi söyledim. Hz. Peygamber;

"- Doğru söylemişsin; müslüman müslümanın kardeşidir" buyurdu.[6]

İZAH

Tevriye; edebî sanatlardan biridir. Asıl maksadını gizleyerek söylenen söze denir. Hadîste görüldüğü üzere **Süveyd**, o benim kardeşimdir diye yemin etmiş, Hz. Peygamber de kardeşliğin sadece kan bağından ibaret olmadığını, din kardeşliğinin de bir kardeşlik çeşidi olduğunu söyleyerek bunun yalan yemin olmadığına hükmetmiştir. Burada bir tevriye söz konusudur. Çünkü kardeş deyince, öncelikle kan bağına bağlı kardeşlik akla gelir. Ancak burada bir müslümanı düşmanının elinden kurtarmanın söz konusu olduğunu da unutmamak gerekir.

Buna benzer tevriyeli yeminler konusu, fukaha arasında da tartışılmıştır. Daha önce işaret edildiği üzere mahkemede hâkime veya arabulucu bir heyete karşı yemin ederken insanın kendi niyeti değil, kendisine yemin teklif eden hâkimin veya heyetin niyeti esastır. Ancak kendisine yemin teklif edilmediği halde insanın kendiliğinden yaptığı yeminlerde, kendi niyeti esastır. Yalnız bu tür yeminlerle başkasının hakkını almak söz konusu ise, bu asla câiz değildir. Bu hüküm, sadece yeminine bir hak taalluk etmediği durumlar için söz konusudur.

Bu hadîsi **İbrahim b. Abdül'a'lâ**, ninesinden rivâyet etmektedir. Ancak ninesinin kim olduğu belli değildir. Dolayısıyla hadîs, senedi itibariyle meçhûldür.

---

[6] **Ebû Davud**, Eymân, 8/3256.

الإخلاص

4*- İHLÂS

٩٣١٠- (د- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) «أنَّ رجلين اختصما إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم، فسأل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم المدعي البينة، فلم يكن له بينة، فاستحلَفَ المطلوب، فحلف بالله الذي لا إله إلا هو ما فعلتُ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: بلَى، قد فعلت، ولكن الله غفر لك بإخلاص قول: لا إله إلا الله».
أخرجه أبو داود.

9,310- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edilmiştir:

"İki adam davalarını arzetmek üzere Hz. Peygamber'e gittiler. Rasûlullah (as.) davacıdan delil istedi, ama adamın bir delili yoktu. Bunun üzerine davalıya yemin teklif etti. Adam da **'ben yapmadım'** diye kendisinden başka ilâh olmayan Allah adına yemin etti. Hz. Peygamber ise;

"- Evet, sen yaptın! Ama *'lâ ilâhe illallâh'* sözünün ihlâsı sebebiyle Allah seni bağışladı" buyurdu.[7]

İZAH

Hadîsin devamında **Ebû Davud**; "bu hadîsten Hz. Peygamber'in kefâret vermeyi emretmediği murad edilir" der.

Bu rivâyette davalının yalan yere yemin ettiği anlaşılmaktadır. Muhtemelen Hz. Peygamber'e bunu Cebrâîl haber vermiş olmalıdır. Bu mealde **Ahmed b. Hanbel**'in *Müsned*'inde de bazı rivâyetler bulunmaktadır.[8] O rivâyetlerde Hz. Peygamber'e işin gerçeğini Cebrâîl'in haber verdiği belirtilmektedir. Daha önce de kaydettiğimiz gibi bile bile yalan yere yapılan yemin büyük günahlardan olmakla birlikte, onun dünyevî bir cezası yoktur. Yalan yere yeminin kefâretinin olmaması, önemsizliğinden değil, kefâretle

---

[7] **Ebû Davud**, Eymân, 16/3275.

[8] Bkz., **Müsned**, I, 253, 288; II, 68, 70, 118.

bağışlanamayacak derecede büyük bir günah olduğundan dolayıdır. Bundan dolayı Allah'ın kendisini affetmesi için tövbe etmek gerekir. Yukarıdaki rivâyette Hz. Peygamber, tevhîd inancının esası olan *"lâ ilâhe illallâh"* sözünün hatırına o insanın bağışlandığını söylemektedir.

اللجاج

5*- YEMİNDE ISRAR

٩٣١١ - (خ م- أبو هريرة رضي الله عنه) أن النبيّ صلى الله عليه وسلم قال: « نحن الآخرون السابقون» وقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « لأن يَلجَّ أحدكم بيمينه في أهله آثَمُ له عند الله من أن يُعطي كفارته التي افترض الله عليه ». أخرجه البخاري ومسلم.

وللبخاري قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «مَن استَلَجَّ في أهله بيمين فهو أعظم [إثمًا] ليبر ، يعني الكفارة».

9,311- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber;

"Bizler (dünyaya) **son gelen ümmetiz, ama** (cennete girmekte) **en önde yer alacak olanlarız"** dedi, sonra şöyle devam etti:

"Sizden birinin âilesi için yemin edip bu yemininde ısrar etmesi, Allah katında, yeminini bozup Allah'ın farz kıldığı kefâretini vermesinden daha büyük günahtır."[9]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etmiştir.

Buharî'nin bir rivâyeti de şöyledir:

"Kim âilesi için yaptığı yeminde inat ederse, o, temize çıkmaktan –yani kefâret vermekten- **daha büyük bir günah işlemiş olur."**

---

[9] **Buharî**, Eymân, 1; **Müslim**, Eymân, 6/26.

İZAH

Âilesi için yaptığı yeminden maksat; âilesi veya yakınları ile konuşmayacağına, onlara ilgi göstermeyeceğine, hiçbir iyilikte bulunmayacağına dair yaptığı yemindir. Daha önce defalarca söylendiği üzere hayır ve iyilik yapmamak üzere yemin etmemek gerekir. Şayet insan böyle bir yemin yapmak zorunda kalacak olursa, bu yeminde ısrar ve inat etmemek gerekir. Aksine yemini bozup kefâret vermek icabeder. Böyle yapmayıp yeminde ısrar etmek, daha büyük bir günahtır. Özellikle âile efrâdına karşı böyle bir tavrı sürdürmek, mü'minin yapacağı bir iş değildir. Binâenaleyh insan, bir kere yemin edebildim, yeminimde de durmak zorundayım gibi bir gerekçe ile inadını sürdürmemelidir.

الفصل الثامن

في الكفارة

VIII- YEMİN KEFÂRETİ

٩٣١٢- (ط- نافع مولى ابن عمر) أن عبد الله بن عمر كان يقول: « مَنْ حَلَفَ بيمين فوكّدها، ثم حنث، فعليه عتق رقبة، أو كسوة عشرة مساكين، ومن حلف بيمين فلم يؤكدها، ثم حنث، فعليه إطعام عشرة مساكين، لكل مسكين مُدّ من حنطة، فمن لم يجد فصيام ثلاثة أيام ».

وفي رواية « أن ابن عمر كان يُكفر عن يمينه بإطعام عشرة مساكين، لكل مسكين مُدّ من حنطة، وكان يعتق المرار، إذا وكّد اليمين ». أخرجه الموطأ.

9,312- İbn Ömer'in âzâdlısı Nâfi anlatıyor:

"Abdullah b. Ömer şöyle diyordu:

"Kim bir şeye defalarca yemin eder de sonra bozarsa, kefâret olarak ya bir köle âzâd etmesi veya on fakiri giydirmesi gerekir. Kim bir şeye tekitsiz olarak (sadece bir defa) yemin eder de sonra bozarsa, kefâret olarak on fakiri doyurması gerekir. Her fakir için asgari bir müdd buğday verir. Buna gücü yetmezse, üç gün oruç tutar."[1]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"İbn Ömer, yemine kefâret olarak on fakiri doyuruyor, her biri için de bir müdd buğday harcıyordu. Bir şey için defalarca yemin ettiğinde ise birkaç köle birden âzâd ediyordu."

Hadîsi **Muvatta** tahric etti.

İZAH

Daha önce de kaydettiğimiz üzere yemin kefâreti, âyet-i kerîmede şöyle sıralanmaktadır:

---

[1] **Muvatta**, Eymân, 8/12.

"Bozduğunuz yeminin kefâreti; kendi âilenize yedirdiklerinizin ortalamasından olmak üzere on fakiri doyurmak veya onları giydirmek veya bir köleyi âzâd etmektir. Buna imkânı olmayan da üç gün oruç tutar."[2]

Bu âyette insanların imkânlarına göre bir ölçü getirilmektedir: Bir günde on fakiri doyurmak; veya on fakiri giydirmek; veya bir köle âzâd etmek. Dördüncü olarak da üç gün oruç tutmaktır. Âyete göre insan bu cezalar arasında muhayyerdir. Kendi durumuna göre hangisini uygun bulursa, o cezayı verir. Yalnız burada insanın dürüst olma zorunluluğu da vardır. Dolayısıyla bu cezalar arasında seçim yaparken, onların en kolay olanını değil, kendi durumunu dürüstçe değerlendirerek seçmelidir.

Âyet her ne kadar cezayı seçim hakkını insanın kendisine bırakıyor ise de, **İbn Ömer** farklı bir tavır sergilemektedir. Yukarıdaki rivâyette görüldüğü üzere o, cezayı daha da ağırlaştırmaktadır. Muhtemelen **İbn Ömer** burada ya fakirlerin mefaatini daha çok düşünmekte, ya da defalarca yemin ettiği halde yemininde durmayan insanın daha ağır bir cezayı hakkettiği kanâatini taşımaktadır. Böylece o, âyetteki cezayı kaldırıp değiştirmemekte, sadece en ağırını uygulamayı hedef almaktadır. Şüphesiz bu, **İbn Ömer**'in kişisel kanâatidir. Hatta ikinci rivâyette görüldüğü gibi **İbn Ömer**, bir şey için defalarca yemin edilmesi halinde yemin adedince kölenin âzâd edilmesi gerektiği kanâatindedir. Bu konuda esas olan şüphesiz âyetin hükmüdür. Âyetin hükmünün esas olduğuna, yani söz konusu cezaları tercih hakkının insanın kendisine ait olduğuna dair ulemanın da icmâı vardır.

Hadîste **"defalarca"** diye tercüme ettiğimiz ***"tevkîd"*** kelimesini Nâfi, bir şeye defalarca yemin etmek diye izah eder. **Bâcî**; bununla yemin sırasında **"ilâh, rahmân, alîm..."** gibi Allah'ın sıfatlarından birkaçını peşpeşe söylemenin kastedilmiş olabileceğini söyler.

---

[2] Mâide, 89.

٩٣١٣- (خ م ت د س- أبو هريرة رضي الله عنه) أن النبيّ صلى الله عليه وسلم قال : «مَنْ حَلَفَ منكم ، فقال في حَلفه: باللات والعُزّى ، فليَقل: لا إله إلا الله، ومن قال لصاحبه: تعال أقامِرْكَ ، فليتصدق ». قال أبو داود : « يعني بشيء ». وقال مسلم : هذا الحرف – يعني قوله : « [تعال] أقامرك فليتصدق » لا يرويه أحد غير الزهري ، قال: وللزهري نحو [من] تسعين حرفا يرويه عن النبي صلى الله عليه وسلم لا يشاركه فيه أحد ، بأسانيد جياد. أخرجه الجماعة إلا الموطأ.

9,313- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Sizden kim; *'lât ve uzzâ adına!'* diyerek yemin edecek olursa, hemen peşinden *'lâ ilâhe illallâh'* desin! Kim, arkadaşına; *'gel kumar oynayalım'* diyecek olursa, bu sözden dolayı bir sadaka versin!"[3]

RİVÂYETLER

Ebû Davud, hadîste zikredilen sadaka için "yani bir şey versin" diye ekledi.

Müslim'in rivâyetinde şöyle bir ifade bulunmaktadır:

"Şu *''gel kumar oynayalım'* sözünü, Zührî'den başka kimse rivâyet etmedi. Zührî'nin Hz. Peygamber'den rivâyet ettiği doksan kadar hadîs vardır ki, bunları kimse güzel ve sağlam isnâdlarla rivâyet etmiş değildir." Hadîsi **Muvatta** dışındaki kaynaklar rivâyet etti.

İZAH

Bilindiği üzere **lât** ve **uzzâ**, câhiliye döneminin putlarıdır. Alışkanlık sâikıyla bunlar adına yemin edilecek olursa, bu yemin putlara ta'zîmi ifâde edeceğinden dolayı hemen istiğfâr etmek gerekir. Aslında böyle bir yeminin hükmü yoktur, kefâret de

---

[3] **Buharî**, eymân, 5; Tefsîr, 53; Edeb, 74; İsti'zân, 52; **Müslim**, Eymân, 2/5; **Tirmizî**, Nuzûr, 17/1545; **Ebû Davud**, Eymân, 4/3247; **Nesaî**, Eymân, 11.

gerekmez. Ama bunun bilinçli olarak değil, hatâen söylediğini göstermek için de hemen kelime-i tevhîdin getirilmesi icabeder. Böylece hem yapılan hataya kefâret yerine geçmiş, hem de istiğfâr edilmiş olur.

٩٣١٤- (س- سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه) قال : « كُنا نذكر بعض الأمر ، وأنا حَديثُ عهد بالجاهلية ، فحلفتُ باللات والعزى ، فقال لي أصحابُ رسول الله صلى الله عليه وسلم : [بئس] ما قُلتَ ، ائْتِ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فأخْبِرْه ، فإنا لا نراك إلا قد كَفَرْتَ ، فلقيتُه فأخبرته ، فقال : قل : لا إله إلا الله وحده - ثلاث مرات - وتعوّذ بالله من الشيطان الرجيم - ثلاث مرات - واتْفُلْ عن شمالك - ثلاث مرات - ولا تَعُدْ له».

وفي أخرى قال : « حلفْتُ باللات والعزى ، فقال لي أصحابي : بئسما قلت ، قلت هُجْرا ، فأتيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فذكرتُ ذلك له، فقال: قل: لا إله إلا الله وحده لا شريك له ، له الملك ، وله الحمد ، وهو على كل شيء قدير ، وانْفُثْ عن يسارك - ثلاثا - وتعوذ بالله من الشيطان الرجيم ، ثم لا تَعُدْ ». أخرجه النسائي.

9,314- Sa'd b. Ebî Vakkas anlatıyor:

"Bizler bazı emirleri müzakere ediyorduk. O sırada ben, câhiliyeden henüz çıkmıştım. Konuşurken (ağız alışkanlığı olarak) lât ve uzzâ adına yemin ettim. Bunun üzerine Rasûlullah'ın (as.) ashâbı;

"- Ne kötü söyledin! Hz. Peygamber'e git ve durumunu anlat! Çünkü bizim kanâatimize göre sen küfre girmiş oldun" dediler. Ben de Hz. Peygamber'e gidip durumu anlattım. O bana sadece;

"- Üç defa *lâ ilâhe illallâh* de! Üç defa da (*eûzu billâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm*) **taşlanan şeytandan Allah'a sığın! Üç defa sol tarafında tükür ve bir daha da böyle söyleme!"** buyurdu.[4]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyete göre Sa'd şöyle dedi:

"Lât ve uzzâ adına yemin etmiştim. Arkadaşlarım bana;

---

[4] **Nesaî**, Eymân, 12.

"- Ne kötü söz söyledin! Ne çirkin bir hezeyan!.." dediler. Ben hemen Hz. Peygamber'e gidip durumu anlattım. Bana şöyle dedi:

"- *Allah'tan başka ilâh yoktur. O tektir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'na mahsustur. O her şeye kadirdir,* de ve üç defa sol tarafına üfle! Taşlanan şeytandan da Allah'a sığın ve bir daha da böyle söz söyleme!"

Hadîsi **Nesaî** tahric etti.

كتاب اللواحق

KİTÂBU'L-LEVÂHIK: 9,315-9,523

بسم الله الرحمن الرحيم

كتاب اللواحق

هذا كتاب يتضمن أحاديث في معان متفرقة ، مشتركة ومنفردة ، لم يمكن إدخالها في التقفية إلا بتعسف ، فرأينا أن نفردها من الحروف ، ونجعل لها كتابا واحدا مفردا ، ينقسم إلى فصول وأنواع ، أوردنا الأحاديث فيها ، وهي أربعة فصول:

الفصل الأول

في أحاديث مشتركة بين آداب النفس

وهي عشرة أنواع:

نوع أول

131- KİTÂBU'L-LEVÂHIK

Bu bölümde herhangi bir konuya ancak zorlama ile sokulması mümkün olabilen müteferrik, müşterek ve münferit manaları muhtevi hadîsler bulunmaktadır. Bu yüzden bu hadîsleri ayrı bir yerde toplamayı ve onlar için tek bir bölüm yapmayı, bu bölümü de fasıllara ve nevilere ayırmayı uygun gördük ve bölümü dört fasla ayırdık.

I- NEFİS TERBİYESİ İLE İLGİLİ MÜŞTEREK HADÎSLER

1- MÜ'MİNİN ALLAH'A KARŞI DURUMU[1]

[1] **"Nefis Terbiyesi İle İlgili Müşterek Hadîsler"** ana başlığı altında verilen bu tâlî başlıkları **İbnu'l-Esîr**, sadece **"Birinci nevi... İkinci nevi..."** diye on kısma ayırdı, ancak herhangi bir başlık koymadı. Yukarıda görülen başlıklar ise, kaydedilen hadisler göz önüne alınarak tarafımızdan konulmuştur.

٩٣١٥- (ت- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « كنتُ رَديفَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال لي: يا غلام ، احفظ الله يَحْفَظْك ، احفظ الله تَجدْهُ تُجاهَكَ- أو قال: أمَامَك - تعَرَّف إلى الله في الرَّخاء يَعْرِفْكَ في الشدة، إذا سألتَ فاسأل الله، وإذا استعنت فاستَعِنْ بالله، فإن العباد لو اجتمعوا على أن ينفعوك بشيء لم يكتبه الله لَكَ، لم يَقْدِرُوا على ذلك، ولو اجتمعوا على أن يضروك بشيء لم يكتبه الله عليك، لم يقدروا على ذلك، جفَّت الأقلام، وطُويت الصحف، فإن استطعت أن تعمل لله بالرضى في اليقين فافعل، وإن لم تستطع ، فإن في الصبر على ما تكره خيرا كثيرا، واعلم أن النصر مع الصبر، [وأن] الفرج مع الكرب، وأن مع العسر يسرا، ولن يغلب عُسْرٌ يُسْرَين ».

هذا الحديث ذكره رزين ، ولم أجده في واحد من الأصول الستة ، إلا ما أخرجه الترمذي ، وهذا لفظه. قال : « كنتُ خَلْفَ رسول الله صلى الله عليه وسلم يوما، فقال لي: يا غلام، إني أعلّمك كلمات، [احفظ الله يحفظك]، احفظ الله تَجدْهُ تُجاهَك، إذا سألت فاسأل الله، وإذا استعنت فاستَعِنْ بالله، واعلم أن الأمة لو اجتمعت على أن ينفعوك بشيء لم ينفعوك إلا بشيء قد كتبه الله لك، وإن اجتمعوا على أن يضروك بشيء لم يضروك إلا بشيء قد كتبه الله عليك، رُفِعَت الأقلام، وجَفَّت الصُّحف ». هذا القدر أخرج منه الترمذي ، إلا أن الحديث بطوله قد جاء مثله أو نحوه في « مسند أحمد بن حنبل » رحمة الله عليه.

9,315-Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) terkisinde idim. Bana şöyle dedi:

"- Çoçuk! Allah'ı koru ki, Allah da seni korusun! Allah'ı koru ki, O'nu karşında –bir rivâyette önünde- **bulasın! Bollukta kendini Allah'a tanıt ki, sıkıntılı döneminde Allah da seni tanısın! Bir şey istediğinde, sadece Allah'tan iste! Yardım talep ettiğinde de sadece Allah'tan dile! Çünkü bütün insanlar, Allah'ın senin için takdir buyurmadığı bir konuda sana fayda vermek üzere bir araya gelseler bile, asla buna güçleri yetmez. Kezâ Allah'ın takdir etmediği bir konuda sana zarar vermek için bir araya gelseler buna**

da güçleri yetmez. Kalemler kurudu, sayfalar dürüldü... Eğer tam bir yakîn içinde ve gönül rızasıyla Allah için amel etmeye gücün yeterse, bunu yap! Şayet buna gücün yetmezse, şüphe yok ki hoşlanmadığın şeylere karşı sabırlı olmakta da pek çok hayır vardır. Şunu da bil ki, zafer sabırla, rahatlık sıkıntıyla beraberdir, zorluğun yanında da kolaylık vardır. Hiç şüphe yok ki bir zorluk, iki kolaylığı yenemez."[2]

RİVÂYETLER

Rezîn'in zikrettiği bu rivâyeti Kütüb-ü Sitte'de bulamadım. Yalnız **Tirmizî**'de bir bölümü yer almaktadır.[3] **Tirmizî**'nin lafzı da şöyledir:

"Bir gün Rasûlullah'ın (as.) arkasında bulunuyordum. Bana şöyle dedi:

"- Çocuk! Sana birkaç söz öğreteceğim: ***Allah'ı koru ki, Allah da seni korusun! Allah'ı gözet ki, O'nu karşında bulasın! Bir şey istediğinde, sadece Allah'tan iste! Yardım talep ettiğinde de sadece Allah'tan dile! Şunu bil ki, bütün ümmet, sana bir fayda vermek için toplansa, ancak Allah'ın senin için takdir buyurduğu kadar fayda verebilirler. Kezâ sana bir konuda zarar vermek için toplansalar, ancak Allah'ın senin için takdir ettiği bir zararı verebilirler. Kalemler kurudu, sayfalar dürüldü..."***

Tirmizî, hadîsin sadece bu kadarını tahric etti. Ancak hadîs bütünüyle **Ahmed b. Hanbel**'in *Müsned*'inde rivâyet edilmiştir.[4]

---

[2] Tirmizî, Kıyâmet, 59/2516.

[3] Ayrıca bkz., **Ahmed b. Hanbel,** *Müsned,* I, 293, h., 2669; I, 303, h., 2763; **Makdisî,** *Ehâdîsu'l-Muhtâre,* X, 22, h., 12; X, 25, h., 15; **Ebû Ya'lâ,** *Müsned,* IV, 430, h., 2556; **Ali b. el-Ca'd,** *Müsned,* 494, h., 3445; **Mu'cemu'l-Kebîr**, XI, 178, h., 11419; XI, 223, h., 11560; XII, 238, h., 12988; **Hennâd**, *Zühd,* I, 304, h., 1095; **Yahya b. Mande,** *Esâmî Erdâfi'n-Nebî,* , 25; **İbn Receb,** *Câmiu'l-Ulûm ve'-Hikem,* 173.

[4] Bu rivâyet için bkz., **Ahmed b. Hanbel,** *Müsned,* I, 307, h., 2804; **Keşfu'l-Hafâ**, I, 366, h., 993; II, 420, h., 2808; **Hilyetu'l-Evliyâ**, I, 314; **Nevâdiru'l-Usûl**, I, 242; **Kudâî,** *Müsned,* I, 434, h., 745; **Mu'cemu'l-Kebîr**, XI, 123, h., 11243; **Ebû Ya'lâ,** *Mu'cem,* 101, h., 96; **Makdisî,** *Ehâdîsu'l-Muhtâre,* X, 23-24, h., 13-14.

İZAH

Tirmizî'de hasen-sahîh olarak rivâyet edilen bu hadîs, kütüb-ü sitte'de başka bir yerde bulunmamasına rağmen, diğer pek çok kaynakta rivâyet edilmiştir. Bu rivâyetlerin önemli bir kısmının isnâdı zayıftır. Ama **Tirmizî**'nin rivâyeti bu illeti izâle etmektedir.

Son derece câmialı olan ve çok güzel sözler ihtivâ eden bu hadîsi **İbn Receb**, cevâmiu'l-kelim bir hüviyet taşımasından dolayı **Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem** adlı eserine almıştır. Bu hadîsi ayrıca **Nûru'l-İktibâs fî Vasiyyeti İbn Abbâs** adlı müstakil bir çalışmasında uzun uzun şerh etmiştir. Bu şerhin kısa bir özetini de **Câmiu'l-Ulûm**'una almıştır. Önemine binâen burada onu özetleyerek sunmak istiyorum:

"Bu hadîs, son derece önemli vasiyetleri ve dinin en önemli meseleleri hakkında küllî kaideleri ihtivâ ermektedir. Hatta bazı âlimler; **'bu hadîsi düşündüğümde dehşete kapıldım, nerdeyse aklımı kaçıracaktım. Bu hadîsi bilmeyen ve onun manasını iyi anlamayan kimselere yazıklar olsun!'** demişlerdir. Bu hadîsin şerhi olarak yazdığım büyük bir cüz'ün kısa bir özetini buraya kaydediyorum:

Hadîste geçen *"Allah'ı koru!"* sözünün anlamı şudur: Allah'ın koyduğu sınırları, O'nun haklarını, emirlerini ve yasaklarını koru! Bunları korumak da, ancak O'nun emirlerine uymak, yasaklarından kaçınmak ve koyduğu sınırları tecavüz etmemekle olur. İşte bunlara uygun davrananlar, Allah'ın koyduğu sınırları muhafaza edenlerdir. Böyle kişileri de Yüce Allah; ***"işte çok tövbe eden ve çok koruyan herkes için vaad edilen şey budur!"***[5] âyetiyle övmektedir. Bu âyetteki ***"hafîz"***, yani "**koruyan**" lafzı, Allah'ın emirlerini koruyan diye tefsir edilmiştir. Korunması gereken şeylerin en başında da namaz gelmektedir. Yüce Allah bir âyette; ***"namazları koruyun!"***[6] buyurmakta, başka bir âyette de bunları; ***"onlar namazlarını korurlar"***[7] diye övmektedir. Hz. Peygamber de; **"...kim namazları**

---

[5] Kaf, 32.

[6] Bakara, 238.

[7] Mü'minûn, 9; Meâric, 34; En'âm, 92.

korursa, Allah onu cennete sokacağına ahdetmiştir"[8] buyurmaktadır. Başka bir rivâyette de; "**...bu namazlar kıyâmet günü onun için nûr, burhan ve cehennemden kurtuluş vasıtası olur"**[9] buyurur.

Kur'ân-ı Kerîm'de korunması emredilen şeylerden biri de "**yeminler**"dir. **Mâide** sûresinde *"yeminlerinizi koruyunuz!"*[10] buyurulur.

Hadîslerde ise, kafanın ve midenin korunması emredilmektedir. Hz. Peygamber; **"Allah'tan gerçekten hayâ etmek, kafayı ve içindekini, mideyi ve içindekini korumakla olur"**[11] buyurmaktadır. **"Kafayı ve içindekini korumak"** da, aklı, gözü, kulağı ve dili haramlardan korumak demektir. **"Mideyi ve içindekini korumak"** ise, kalbin, cinsiyet uzvunun ve mideye giren lokmanın haramdan korunması demektir. Nitekim Yüce Allah kalbin korunması konusunda; ***"biliniz ki Allah, içinizdekini bilir; öyleyse sakınınız!"***[12] buyurmaktadır. Daha kapsamlı bir âyette de; ***"şüphesiz ki kulak, göz ve kalp, hepsi sorguya çekilecektir"***[13] buyurur. Dinin ve cinsiyet organının korunması konusunda da Hz. Peygamber; **"İki çenesi arasındaki uzvu ile iki bacağı arasındaki uzvunu koruyan, cennete girer"**[14] buyurmuştur. Bu manada Yüce Allah da; ***"Mü'minlere söyle: Gözlerini** (haramdan) **sakınsınlar ve namuslarını korusunlar!"***[15], ***"Namuslarını koruyan erkekler ve kadınlar ...için Allah büyük bir***

---

[8] Bkz., **Muvatta**, Salâtu'l-Leyl, 14; **Ebû Davud**, Salât, 9; Vitir, 2; **Nesaî**, Salât, 6; **İbn Mâce**, İkamet, 194; **Dârimî**, Salât, 208, 257; **Ahmed b. Hanbel**, *Müsned*, I, 46; II, 362; IV, 244; V, 315, 317, 319, 322, 367.

[9] **Dârimî**, Rikak, 13; **Ahmed b. Hanbel**, *Müsned*, II, 129.

[10] Mâide, 89.

[11] **Tirmizî**, Kıyâmet, 25.

[12] Bakara, 235.

[13] İsrâ, 36.

[14] **Buharî**, Rikak, 23; Hudûd, 19; **Muvatta**, Kelâm, 11; **Tirmizî**, Zühd, 60.

[15] Nûr, 31.

mükâfat ve mağfiret hazırlamıştır"[16] ve *"Onlar namuslarını korurlar"*[17] buyurmakta ve bu insanları övmektedir.

Hadîsteki ***"Allah seni korur"*** cümlesi ise; Allah'ın hakkına riâyet edeni Allah korur demektir. ***"Bana verdiğiniz sözü tutun ki, ben de sözümü tutayım"***[18], ***"Beni zikredin ki, ben de sizi zikredeyim"***[19] *ve* ***"Siz Allah'a yardım ederseniz, O da size yardım eder"***[20] âyetlerinde görüldüğü gibi, cezâ amel cinsindendir; ne yapılırsa, onun karşılığı görülür. Allah'ın, kulunu koruması iki şekilde olabilir:

1- Sağlığını, âilesini ve malını muhafaza etmek gibi dünya maslahatına ait şeylerini korumasıdır. Bu konuda Yüce Mevlâ; ***"onun için Allah'ın emriyle, kendisini önünden ve arkasından koruyan izleyicileri vardır. İnsanlar kendilerini değiştirmedikçe, Allah kimseyi değiştirmez"***[21] buyurmaktadır. Hatta insanın sâlih biri olmasından çocuğunun da yararlanacağı, ***"o duvar, kasabada yaşayan iki yetim çocuğa aitti ve altında da hazine gömülüydü. Onların babası ise sâlih biri idi"***[22] âyetinde ifâde edilmektedir. Altında hazine gömülü olan ve yıkılmak üzere bulunan duvarı, çocuklar mallarından olmasınlar diye **Hızır** (as.) eliyle düzeltmiş, yıkılmasını önlemişti; çünkü o çocukların babası sâlih biri idi. **Saîd b. el-Müseyyeb** de, çocuğuna; **"senin korunman için daha çok namaz kılıyorum"** demiş ve sonra bu âyeti okumuştu. Seleften bazıları da; **"ben Allah'a isyân ettiğimi, hizmetçimin ve hayvanımın huysuzluk yapmasından anlıyorum"** demişlerdir.

2- Allah'ın kulunu korumasının diğer bir şekli de, yaşarken de ölürken de onun dinini ve imanını her türlü şüphe ve sapıklıktan korumasıdır. Allah âdeta kulu ile kötülük arasına girer ve onu cehennemlik olmaktan korur. Nitekim bir âyette; ***"şüphesiz Allah,***

---

[16] Nisâ, 34.
[17] Mü'minûn, 5; Meâric, 29.
[18] Bakara, 40.
[19] Bakara, 152.
[20] Muhammed, 7.
[21] Ra'd, 11.
[22] Kehf, 82.

kişi ile kalbi arasına girer"[23] buyurur. **Hz. Yusuf**'un içinde de, kendisine âşık olan kadına karşı bir arzu uyanınca, Allah onu engellemiş ve bunu da ***"biz ihlâslı kullarımızdan kötülük ve ahlâksızlığı işte böyle çeviririz"***[24] âyetiyle açıklamıştır.

"Allah'ı koru ki, O'nu her zaman karşında bulasın!" cümlesi ile aynı manaya gelen pek çok âyet de vardır. Bir âyette; ***"hiç şüphesiz Allah, sakınanlarla ve iyilerle beraberdir"***[25] buyurulur. **Hz. Musa** ve **Harun, Firavun**'a giderlerken, onlara; ***"korkmayın! Şüphesiz ben, her şeyi işiterek ve görerek sizinle beraber olacağım"***[26] demişti. **Hz. Musa**, inananlarla birlikte **Mısır**'dan kaçtığı sırada, **Firavun** ordusu ile onları takibe koyulmuş ve yakalayacak derecede de yaklaşmıştı. **Hz. Musa**'nın yanındakiler; **"işte yakalandık demişlerdi. Musa ise; *'Hayır, asla! Rabbim benimle beraberdir, bana mutlaka bir çıkış yolu gösterecektir'* demişti."**[27] Ve neticede denizler **Musa**'ya yol vermişti. Allah seninle beraberse, kimden korkacaksın?! Ama Allah'ı karşına alırsan, seni kim kurtaracak?! Hicret sırasında mağarada saklandıkları sırada, yakalanacaklarından büyük endişeye kapılan **Hz. Ebû Bekir**'e; ***"üzülme! Allah bizimledir"***[28] diye teselli etmiş ve; **"üçüncüleri Allah olan iki kişiyi sen ne sanıyorsun!"**[29] demişti. İşte Allah'ın hukukunu gözeten insanları, Allah da her yerde böyle korur.

"Bollukta kendini Allah'a tanıt ki, sıkıntılı döneminde Allah da seni tanısın!" cümlesindeki "**tanıtma**" iki şekilde olur: Biri Allah'ın varlığını ve birliğini ikrar ve tasdik edip O'na iman etmektir. Bu, avâmmın kendilerini tanıtma şeklidir. İkincisi ise havâssın kendilerini tanıtma şeklidir. Bu da kalbin her şeyden kesilip bütünüyle Allah'a meyletmesidir. **"Allah'ın kullarını tanıması"** da iki şekilde olur:

---

[23] Enfâl, 24.
[24] Yusuf, 24.
[25] Nahil, 128.
[26] Tâhâ, 46.
[27] Şuarâ, 61-62.
[28] Tevbe, 40.
[29] **Buharî**, Fedâilu's-Sahâbe, 2; Tefsir, 9/9.

1- Genel olarak tanıması, yani gizli ve açık her şeylerini bilmesidir. Nitekim bu konuda; *"insanı biz yarattık ve biz, nefsinin ona ne vesveseler verdiğini de biliriz"*[30] ve *"o sizi topraktan yaratırken de, annelerinizin rahminde saklı bulunduğunuzda da sizinle ilgili her şeyi bilir"*[31] buyurulmaktadır.

2- Özel olarak tanıması, yani kulunu sevmesi, onu kendine yaklaştırması ve duasını kabul etmesidir. Nitekim bir kutsî hadîste; **"kulum bana nâfilelerle yaklaşır, o kadar ki ben onu severim. Ben onu sevince de, onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden bir şey isterse veririm. Bir şeyden bana sığınırsa kendisini korurum"**[32] buyurulur.

Hâsılı bolluk ve rahatlık döneminde Allah'a itâate devam edene, Yüce Allah da sıkıntı dönemlerinde kendisine yardımcı olur. Nitekim **Hz. Yunus**'u balığın karnından böyle kurtardı. *"Eğer o, Allah'ı tesbih edenlerden olmasaydı, insanların tekrar diriltilecekleri güne kadar balığın karnında kalırdı."*[33] Başka bir âyette de; *"Allah'tan korkanlara, Allah mutlaka bir çıkış yolu gösterir"*[34] buyurulmaktadır. **İbn Abbas** bu âyeti; **"dünya ve âhirete âit bütün belalardan kurtarır"** diye açıklamaktadır. **"Rabbimiz Allah'tır diyen ve istikamet üzere olanlara melekler gelir ve *'korkmayın, üzülmeyin!'* derler"**[35] âyetini **Zeyd b. Eslem**; **"melekler onun ölümü sırasında ve kabrinde gelip kendisini cennetle müjdelerler"** diye tefsir etmektedir.

Her ne kadar **Firavun** boğulacağını anlayınca **"Musa'nın Allah'ına inandım"** dedi ise de, Yüce Mevlâ; *"şimdi mi? Bundan önce sen isyan eden ve fesat çıkaranlardan idin"*[36] buyurmuş ve rahatlık döneminde Allah'ı tanımamanın acı sonucunu kendisine

---

[30] Kaf, 16.
[31] Necm, 32.
[32] **Buharî**, Rikak, 38.
[33] Saffât, 143-144.
[34] Tevbe, 67.
[35] Fussılet, 30.
[36] Yunus, 91.

tattırmıştı. Yüce Allah mü'minleri de; *"Allah'ı unutanlar gibi olmayın!"*[37] diye ikaz etmektedir.

"Bir şey istediğinde, sadece Allah'tan iste!.." cümlesi, **Fâtiha** sûresindeki *"yalnız sana kulluk eder ve yalnız senden yardım isteriz"* âyetine dayanmaktadır. Yüce Mevlâ; *"Allah'ın fazlından isteyiniz!*[38] âyetiyle de kendisinden istenmesini emretmektedir. **Hz. Ebû Bekir, Ebû Zer, Sevbân** gibi ashâb, Rasûlullah'a(as.), Allah'tan başka kimseden bir şey istememek üzere bîat etmişler, hatta kamçısı veya devesinin yuları düşecek olsa, kimseden onu kendisine vermesini istemeyecek derecede ileri gitmişlerdi.[39] Hz. Peygamber; **"Allah'ın fazlından isteyin, çünkü Allah kendisinden istenmesinden hoşlanır"**[40] ve **"Allah'tan istemeyene Allah gazap eder"**[41] buyurmuştur.

İstemek, bir ihtiyaç ve tezellül ifâdesidir. Aynı zamanda kendisinden istenen zâtın gücünü-kudretini ve üstünlüğünü kabullenmektir. İşte ihtiyacını sadece Allah'a arz etmek, sadece O'na muhtaç olduğunu ve sadece O'nun üstünlüğünü itiraf etmek anlamına gelir. Zaten insanın taleplerini karşılamaya Allah'tan başka kimsenin gücü yetmez. Nitekim Yüce Rabbimiz; *"eğer Allah sana bir zarar vermek isterse, kendisinden başka kimse onu gideremez; ve eğer sana bir iyilikte bulunacak olursa, unutma ki O, her şeyi yapmaya kadirdir"*[42] ve *"Allah'ın insanlar için açacağı rahmet kapısını kimse kapatamaz; O'nun kapattığını da kimse açamaz"*[43] buyurmaktadır. Sultanın kapısına gidip yüz suyu dökmeyi alışkanlık haline getiren birine, **Vehb b. Münebbih** şöyle demişti:

"- Bu yaptığından utanmıyor musun? Kapısını yüzüne kapatan, zenginliğini senden gizleyip fakirlik izhar eden birinin

---

[37] Tevbe, 67.

[38] Nisâ, 32.

[39] **Müslim**, Zekât, 108; **Ebû Davud**, Zekât, 27; **İbn Mâce**, Cihâd, 41.

[40] **Tirmizî**, Daavât, 115.

[41] **Tirmizî** Daavât, 24.

[42] En'âm, 17.

[43] Fâtır, 2.

kapısına koşuyor, ama gece gündüz kapısını sana açan, zenginliğini izhar eden ve *'iste vereyim'* diyen zatın kapısına gitmiyorsun!"

İnsan, gerek dini ve gerek dünyası için bütün ihtiyaçlarını tek başına karşılamak ve kendisine zarar veren şeylere de tek başına karşı koymak gücüne sahip değildir. Bu konuda kendisine Allah'tan başka yardım etme gücüne sahip kimse de yoktur. Allah'ın yardımından yüz çevirip başkasının yardımına sığınan kişiyi de Allah onunla başbaşa bırakır.

"Kalemler kurudu, sahifeler dürüldü" cümlesi de evrendeki her şeyin kaderi Allah tarafından çok önceden yazılmış ve bu defter de kapatılmıştır anlamına gelir. Allah; ***"gerek yeryüzünde meydana gelen her olay ve gerek sizin başınıza gelen her musibet, mutlaka daha önce Kitab'a yazılmıştır"***[44] buyurmaktadır. İnsanın başına gelen her şey, işte bu takdirin sonucudur. Hiç kimsenin bu defteri değiştirme gücü yoktur. ***"Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh"*** cümlesinde, tahvil ve değiştirme gücünün sadece Allah'ta olduğu belirtilmektedir.

Yeryüzünde meydana gelen her olay, Allah tarafından ezelde takdir edildiğine ve kimsede bunu değiştirecek bir güç bulunmadığına göre, insanın bu takdire rıza göstermesi ve sadece Allah'a dayanıp O'ndan yardım istemesi gerekir.

"Hoşlanmadığın şeye sabretmekte pek çok hayır vardır..." cümlesi, Allah'ın takdiri gereği başına gelen bütün musibetlere sabredecek olursan, bu sabır ve teslimiyet sana pek çok hayır kazandıracaktır anlamındadır. Buradaki **"yakîn içinde"** ifâdesi, bir olay eğer senin için takdir edilmişse mutlaka başına geleceğini, şayet takdir edilmemişse asla gelmeyeceğini kesin olarak bilip inanmak demektir. Buna göre kul, kaza ve kadere böyle inanarak amel etmeli, buna gönülden rıza göstererek işine bakmalıdır. Ama eğer rıza göstermeye gücü yetmezse, hiç değilse sabır göstermelidir; şüphesiz bu sabırda da pek çok hayır vardır. Buna göre kaza ve kader karşısında mü'minin iki derecesi vardır:

---

[44] Hadîd, 22. Ayrıca bkz., Tevbe, 51; Âli İmrân, 154.

1- Kaza ve kadere tam bir teslimiyet ve rıza hâlidir. Bu husus; *"Allah'ın izni olmadan insanın başına hiçbir musibet gelmez. Kim Allah'a inanırsa, Allah onun kalbini doğruya yöneltir"*[45] âyetinde ifâde edilmektedir. Kul, başına gelen her şeyin Allah'tan geldiğini bilir ve gönül rızası ile ona teslim olur. Hz. Peygamber; **"Allah bir kavmi severse, onlara belâ verir; buna rıza gösterenden Allah da razı olur, buna buğz edene Allah da buğz eder"**[46] buyurur. **"Mü'minin durumu hayret vericidir, çünkü onun bütün işi hayırdır. Mü'minden başka kimsenin böyle bir şansı yoktur. Eğer mü'mine sevindirici bir şey gelirse, şükreder ve bu kendisi için hayra vesile olur. Şayet kötü bir şey gelecek olursa da sabreder, bu da onun için hayra vesile olur"**[47] buyurur.

2- Bunun ikinci derecesi de, kaza ve kadere rıza göstermeye sabredemeyen, ama belalara karşı sabredenlerdir. İşte bu sabırda da pek çok hayır vardır. Nitekim Yüce Mevlâ; *"ancak sabredenlerin mükâfatları hesapsız şekilde verilecektir"*[48] ve **"başlarına bir musibet geldiğinde; *'biz Allah'a âitiz, ve muhakkak O'na döneceğiz'* diyerek sabredenleri müjdele! Onlar için Rablerinin nimetleri ve lütfu vardır"**[49] buyurmaktadır.

Hasan-ı Basrî şöyle der: **"Sabır ile rıza arasında fark vardır. Sabır; insanın acı duymakla birlikte kendini tutması, kin ve nefret duymaması ve o belânın geçmesini temenni etmesidir. Rıza ise; kaza ve kadere karşı insanın gönlünün açılması, içinin genişleyip rahatlaması, acı duysa bile acının zevâlini temenni etmeyi düşünmemesidir. Ama *yakîn* duygusunun vesile olduğu bir rahmetle bu rıza, insanın kalbindeki acıyı hafifletir. Rıza kuvvetlendikçe, acı hissi tamamen zâil olur."**

Bu cümlenin hemen peşinden gelen *"bil ki zafer, sabırla kazanılır"* ifâdesi de, önceki cümleyi tamamlamaktadır. Muhtelif

[45] Teğâbun, 11.
[46] **Tirmizî**, Zühd, 57; **İbn Mâce**, Fiten, 23.
[47] **Müslim**, Zühd, 64.
[48] Zümer, 10.
[49] Bakara, 155-157.

âyet ve hadîslerde, insanın gerek kendi nefsî arzularına ve gerek düşmanlarına karşı başarı sağlamak için en güçlü silah olarak sabır tavsiye edilmekte ve zafer de sabra bağlanmaktadır.

Rivâyetin sonunda da; *"rahatlığın sıkıntı ile, kolaylığın zorlukla beraber olduğu ve hiçbir zaman bir zorluğun iki kolaylığı yenemeyeceği"* belirtilmektedir. Sıkıntının arkasından ferahlamak konusunda Kur'ân-ı Kerîm'de bu anlamda pek çok âyet vardır. Bunlardan birkaçını meâlen kaydedelim:

"O, insanlar bütün ümitlerini yitirdikten sonra yağmuru indiren ve böylece rahmetini sergileyendir"[50]

"O, kullarından dilediğinin üzerine yağmuru yağdırıp onları sevince boğar. Halbuki ondan kısa bir süre önce bütün ümitlerini yitirmişlerdi."[51]

"Peygamberler ümitlerini kaybettikleri ve yalancılıkla damgalandıklarını gördükleri bir sırada, bizim yardımımız onlara ulaştı."[52]

"Sizden öncekiler gibi sıkıntı çekmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Onların başına öyle sıkıntılar ve darlıklar geldi ve öylesine sarsıldılar ki, Peygamber ve yanındaki mü'minler de; **'Allah'ın yardımı ne zaman?'** ***diye feryat ediyorlardı."***[53]

Allah, Peygamberlerinin çektiği sıkıntılara ve onları bu sıkıntılardan nasıl kurtardığına dair pek çok örnek vermiştir. **Hz. Nûh**'u ve yanındakileri tufandan, **Hz. İbrahim**'i ateşten ve oğlunu kurban etmekten, **Hz. Musa**'yı ve ümmetini denizde boğulmaktan, **Hz. Eyyub**'u hastalık sıkıntısından, **Hz. Yunus**'u balığın karnından, **Hz. Muhammed**'i de mağarada yakalanmaktan kurtarması ve **Bedir, Uhud, Ahzab, Huneyn** gibi çeşitli savaşlarda zafer ihsan etmesi bu örneklerden birkaçıdır.

Sonra Allah, her zorluğun yanında iki kolaylık yaratmıştır. Bu husus **İnşirâh** sûresinde belirtilmektedir. Hz. Peygamber de; **"bir**

---

[50] Şûrâ, 28.

[51] Rûm, 48-49.

[52] Yusuf, 110.

[53] Bakara, 214.

güçlük, asla iki kolaylığı yenemez"[54] buyurur. Talak sûresinde de; *"Allah, zorluktan sonra kolaylık verecektir"*[55] buyurulmaktadır. Bir hadîs-i şerifte de; **"zorluk eğer bir deliğe girecek olsa, kolaylık da mutlaka gelir, aynı deliğe girer ve onu oradan çıkarır"**[56] buyurulur.

Rahatlık ve kolaylığın, zorluk ve sıkıntı ile beraber bulunmasının hikmeti şudur: Zorluk ve sıkıntı insanı bunalttığı, insan tam bir ümitsizlik ve çaresizlik içersine düştüğü zaman, işte ancak o zaman kalbini sadece Allah'a bağlayabilmektedir. İşte gerçek Allah'a tevekkül de, insanın kalbini sadece Allah'a bağlamasıdır. Yüce Allah da; *"kim Allah'a tevekkül ederse, Allah ona yeter"*[57] buyurmaktadır. İşte bütün ihtiyaçların sadece Allah'a arz edilmesinin en önemli sebebi budur."[58]

٩٣١٦- (ت- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يوما لأصحابه : « **مَنْ يأخُذْ [عَنّي] هؤلاء الكلمات فيعمل بِهِنّ ، أو يُعَلِّمَ مَنْ يَعْمَلُ بِهِنَّ ؟** قال أبو هريرة ، فقلتُ : أنا يا رسولَ الله ، فأخذ بيدي وَعَدَّ خَمْسا ، فقال : **اتَّقِ المحارِمَ تَكُنْ أعبدَ الناسِ ، وارضَ بما قسم الله لك تكن أغنى الناس ، وأحْسِنْ إلى جارِكَ تَكُنْ مُؤْمِنا ، وأحِبَّ للناس ما تحب لنفسك تكن مُسْلِما ولا تكثر الضحك ، فإن كثرة الضحك تُميت القلب** ». أخرجه الترمذي.

9,316- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre bir gün Rasûlullah (as.) ashâbına şöyle dedi:

"- Kim benden şu sözleri alır ve onlarla amel eder veya amel edecek birine öğretir?" diye sordu. Ebû Hureyre dedi ki:

---

[54] **Muvatta**, Cihâd, 6.

[55] Talâk, 7.

[56] Bkz., **Müstedrek**, II, 280, h., 3010; **Şuabu'l-İman**, VII, 206, h., 10012; **Ali b. el-Ca'd**, *Müsned*, I, 169, h., 1099; **Abdullah b. Mübârek**, *Zühd*, 34, h., 133; **Keşfu'l-Hafâ**, II, 195-96; **Feyzu'l-Kadîr**, V, 318; **İbn Kesîr**, *Tefsîr*, IV, 526; **Taberî**, *Tefsîr*, XXX, 236.

[57] Talak, 3.

[58] **İbn Receb el-Hanbelî**, *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 173-188'den özetlenerek.

"- Ben, ey Allah'ın Rasûlü" diye söyledim. Bunun üzerine Hz. Peygamber elimi tuttu ve şu beş şeyi saydı:

"Haramlardan sakın, insanların en çok ibâdet edeni olursun.

Allah'ın sana ayırdığı hissene razı ol, insanların en zengini olursun.

Komşuna iyilik yap, mü'min olursun.

Kendin için istediğini şeyi başkaları için de iste, müslim olursun.

Bir de çok gülme; çünkü çok gülmek, kalbi öldürür."[59]

٩٣١٧- (أبوهريرة رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « أَمَرَنِي رَبِّي بِتِسْعٍ : خَشْيَةِ الله في السِّرِّ والعلانية ، وكلمة العدل في الغضب والرضى، والقصد في الفقر والغنى، وأن أَصِلَ مَنْ قَطَعَنِي ، وأعطي مَنْ حَرَمَنِي ، وأَعْفُوَ عَمَّنْ ظَلَمَنِي ، وأن يكون صَمْتِي فِكْرًا ، ونُطْقِي ذِكْرًا ، ونظري عبرة ، وآمرُ بالعُرْف ، وقيل: بالمعروف ».

أخرجه...

9,317- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Rabbim bana dokuz şey emretti:

1- Gizli ve açık her durumda Allah'tan korkmayı,

2- Kızgın ve hoşnut iken de âdil söz söylemeyi,

3- Fakirlik ve zenginlik hâlinde tutumlu olmayı,

4- Benimle ilgisini kesene sıla yapmamı,

5- Beni mahrum bırakana vermemi,

6- Bana haksızlık yapanı affetmemi,

7- Susuşumun tefekkür olmasını,

8- Konuşmamın zikir olmasını,

9- Bakışımın ibret olmasını,

10- Ma'rûfu emretmemi."[60]

---

[59] **Tirmizî**, Zühd, 2/2305.

[60] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu rivâyet, muhtemelen **Rezîn**'in ilavesidir. Muhakkık **Abdülkadir Arnavut**, bu rivâyetin ilk üç cümlesini **Taberânî**,

İZAH

Rivâyetin başında **"dokuz şey"** denmesine rağmen, on şey zikredilmektedir. Ayrıca hadîsin isnâdı ve kaynağı konusunda sağlıklı bir bilgi bulunmamaktadır. Rivâyetin son cümlesi hariç tamamını **Kurtubî, Tefsir**'inde, **Sehl b. Abdullah**'ın sözü olarak zikretmektedir.[61] Yalnız bu rivâyette, bunları Allah'ın **Hz. Musa**'ya **Tûr-i Sînâ**'da söylediği belirtilmektedir. Burada da hadîsin isnâdına ve kaynağına işaret edilmemektedir. **Kudâî,** *Müsned*'inde hadîsin ilk üç cümlesini **Enes** ve **Ebû Hureyre**'den, son üç cümlesini de **İbn Âişe**'nin, babasından rivâyeti şeklinde kaydetmektedir.[62] İlk üç cümle başka bazı kaynaklarda da zikredilmektedir.[63] Son üç cümle *Mîzânu'l-İ'tidâl* ve *Lisânu'l-Mîzân*'da da zikredilmektedir.[64] Ancak bu rivâyet, Muhammed b. Zekeriyâ'dan nakledilmektedir. Her ne kadar **İbn Hibbân,** Muhammed b. Zekeriya'yı *Sikat*'ına almışsa da, hadîsçiler nazarında zayıf biridir. Hatta **Dârekutnî,** onun hadîs uydurduğunu söylemektedir. Kaldı ki **İbn Hibbân** da onun için **"sikalardan rivâyet ederse hadîsine itibar edilir"** demektedir.

٩٣١٨- (**علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) قال : « وجدنا في قائم سيف رسول الله صلى الله عليه وسلم : **اعفُ عمَّنْ ظَلَمَكَ ، وَصلْ مَنْ قَطعَكَ ، وأحْسنْ إلى من أساءَ إليك ، وقُلِ الحقَّ وَلَوْ عَلَى نَفْسكَ** ». أخرجه...

9,318- Hz. Ali şöyle dedi:

Mu'cemu'l-Evsat'ında **Enes**'ten, **Beyhakî** de *Şuabu'l-İman*'ında **Ebû Hureyre**'den rivâyet ettiğini, ikinci üç cümlesini de **Bezzâr, Tebrânî** ve **Hâkim**'in **Ebû Hureyre**'den, **Ahmed b. Hanbel** ve **Hâkim**'in **Ukbe b. Âmir**'den, **Taberânî**'nin, **Muâz b. Enes**'ten, *Mu'cemu'l-Evsat*'ta **Hz. Ali**'den ve **Bezzâr**'ın da **Ubâde b. Sâmit**'ten rivâyet ettiklerini, ondan sonraki cümleleri ise herhangi bir kaynakta bulamadığını söylemektedir. (Bkz., Câmiu'l-Usûl, XI, 688, dipnot, 1).

[61] **Kurtubî,** *Tefsîr*, VII, 346.

[62] **Kudâî,** *Müsned*, I, 213-15, h., 324, 325, 326, 327; II, 189, h., 1159.

[63] Bkz., **Nevâdiru'l-Usûl,** , II, 7, 12; **Tabakatu'l-Muhaddisîn bi Isbahân**, II, 60, 330; **Keşfu'l-Hafâ**, II, 167, 381, h., 1998, 2662..

[64] **Mîzânu'l- İ'tidâl**, VI, 151 ve **Lisânu'l-Mîzân**, V, 168. **Muhammed b. Zekeriyâ** maddesi

"Rasûlullah'ın (as.) kılıcının kabzasında şu yazıyı bulduk:

"Sana zulmedeni affet! Senden ilgiyi kesene sıla yap! Sana kötülük yapana sen iyilik yap! Kendi aleyhine bile olsa, hakkı söyle!"[65]

٩٣١٩- (**زيد الخير**) قال لرسول الله صلى الله عليه وسلم : « يا رسول الله ، لَتُخْبِرَنِّي: ما علامة الله فيمن يريد ، وما علامته فيمن لا يريد ؟ قال لي : **كيف أصبحتَ يا زيد؟** قلتُ : أصبحتُ أحبُّ الخيرَ وأهله ، وإن قدرتُ عليه بادَرْتُ إليه ، وإن فَاتَنِي حزِنْتُ عليه ، وَحَنَنْتُ إليه ، قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **فتلك علامة الله فيمن يريد ، ولو أرادكَ لغيرها لَهَيَّأكَ لها** ». أخرجه...

9,319- Zeyd el-Hayr, Hz. Peygamber'e;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; (hayrını) istediği ve istemediği kişiler hakkında Allah'ın koyduğu alâmetin ne olduğunu bana mutlaka anlatmalısın!" dedi. Hz. Peygamber;

"- Bu geceyi nasıl sabahladın, ya Zeyd?" diye sordu.

"- Hayrı ve hayır ehlini severek sabahladım; eğer gücüm yeterse mutlaka ben de onu yapıyorum. Ama yapamazsam, üzülüyorum ve onu yapmayı daha çok istiyorum" dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- İşte, istediği kişiler hakkında Allah'ın koyduğu alâmet de budur. Eğer senin için başka bir şey murad etseydi, mutlaka seni ona hazırlardı" buyurdu.[66]

---

[65] Bu rivâyet de **Rezîn**'in ilavesidir.

[66] Bunu da **Rezîn** tahric etmiştir. Hadîs, **Taberânî**, X, 202, h., 10464; **İbn Ebî Âsım**, ***es-Sünne***, I, 181, h., 414; **Ukaylî**, ***Duafâ***, I, 146, madde, 179; **Hilyetu'l-Evliyâ**, I, 376; IV, 109 ve **Mecmau'z-Zevâid**, VII, 194'de de rivâyet edilmiştir. Ancak hadîs zayıftır.

نوع ثان

2- İTİDALİ PRENSİP EDİNMEK

٩٣٢٠- (ط د- عبد الله بن عباس رضى الله عنهما) أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «القصد والتُّؤدة وحُسْنُ السَّمْتِ: جزء من خمسة وعشرين جزءا من النبوة ».
أخرجه الموطأ.

وفي رواية أبي داود : أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « إنَّ الهَدْيَ الصَّالِحَ [والسَّمْتَ الصالِحَ] والاقتصاد : جزء من خمسة وعشرين جزءا من النبوة ».

9,320- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"İtidâl, teennî ve güzel davranış, Peygamberliğin yirmi beş cüz'ünden biridir."[67]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Sâlih hal ve gidiş, sâlih davranış ve itidâl, Peygamberliğin yirmi beş cüz'ünden biridir."

İZAH

Muvatta'da belâğat tarîkıyla ve mevkûf olarak rivâyet edilen bu hadîs, **Ebû Davud**'da merfû olarak nakledilmektedir.

Burada Peygamberlerin de vasfı olan insan şahsiyeti ile ilgili üç özellik zikredilmektedir. Yani bu hasletler, Peygamberlerin de vasıflarıdır ve Peygamberler, ahlâkî faziletler açısından insan cinsinin en kâmil örnekleridirler. Dolayısıyla insanlar da kâmil bir şahsiyet sahibi olmaları için bu türlü üstün ahlâkî nitelikleri hâiz olmaları gerekir.

---

[67] **Muvatta**, Şiir, 5/17; **Ebû Davud**, Edeb, 2/4776.

"**İtidâl**" diye tercüme ettiğimiz "***kasd***" veya "***iktisâd***" kelimesi, ifrat ve tefritten kaçınarak orta yolu benimsemek anlamına gelir. "**Teennî**" de, her türlü söz ve hareketlerinde ölçülü, vakarlı, ağır başlı ve mülâyim olmaktır. **"Güzel davranış"** diye tercüme ettiğimiz "***hüsnü's-samt***" ibâresi, aynı zamanda görüntüsü ve elbisesi güzel olmak manasına da gelir.

Bundan sonra gelecek olan hadîste, bu vasıfların Peygamberliğin yirmi dört cüz'ünden biri olduğu ifade edilmektedir. Her şeyden önce burada sayıyı tahdit gayesi güdülmemiş, teksir manası kastedilmiş olmalıdır. Sonra burada râvîlerin yanılmış olmaları da mümkündür.

٩٣٢١- (ت- عبد الله بن سَرْجِس رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «السَّمْتُ الحسَنُ والتؤدة والاقتصاد: جزء من أربعة وعشرين جزءا من النبوة ». أخرجه الترمذي.

9,321- Abdullah b. Sercis'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Güzel davranış, teenî ile hareket ve itidâl, Peygamberliğin yirmi dört cüz'ünden biridir."[68]

٩٣٢٢- (ت- أبو أيوب الأنصاري رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «أربَع مِنْ سُنَنِ المُرسَلين: الحياء ، والتَّعطُّرُ ، والنكاح ، والسواك ». أخرجه الترمذي.

9,322- Ebû Eyyub el-Ensârî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Dört şey, Peygamberlerin sünnetlerindendir: Hayâ, güzel koku sürünmek, nikâh ve misvâk kullanmak."[69]

---

[68] **Tirmizî**, Birr, 66/2010.
[69] **Tirmizî**, Nikâh, 1/1080.

İZAH

Buradaki **"sünnet"** ifâdesi ile, bütün Peygamberler tarafından benimsenen ve ümmetlerine tavsiye edilen şeyler anlaşılmalıdır. Burada zikredilen şeyler de insanın temizliği, iffeti, kısaca ahlâkî nitelikleri ile ilgili hususlardır.

Ancak bu rivâyetin senedinde yer alan **Ebû'ş-Şimâl** meçhul bir râvîdir, bu itibarla hadîs zayıftır. Fakat aynı konuda **Hz. Osman, Hz. Âişe, Sevbân, İbn Mes'ûd, Câbir** ve **Abdullah b. Amr**'dan gelen rivâyetlerin de bulunduğunu kaydeden **Tirmizî**, hadîsin hasen-garib olduğunu söylemektedir.

نوع ثالث

3- HİLM VE TEENNÎ

٩٣٢٣- (ت- **سهل بن سعد** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**الأناة من الله ، والعَجَلَة من الشيطان** ». أخرجه الترمذي.

9,323- Sehl b. Sa'd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Teennî Allah'tan, acelecilik şeytandandır."[70]

İZAH

Teennînin Allah'tan olması, Yüce Mevlâ'nın teennî ile hareket edilmesini arzu etmesi, alelacele ve düşünmeden hareket edilmesinden hoşlanmaması manasına gelir. Çünkü düşünmeden acele hareket, insana ciddi yanlışlıklar yaptırır. Aceleciliğin şeytandan olması da, insanın düşünmeden hareket etmesinden şeytanın hoşnut olduğu anlamına gelir; zira şeytanın amacı insana yanlış yaptırmaktır. Hiç şüphesiz ki yanlışlıklar, düşünmeden yapılan hareketlerin sonucunda ortaya çıkar.

---

[70] **Tirmizî**, Birr, 66/2012.

Ancak bu rivâyet de zayıftır; çünkü senedinde **Abdülmüheymin b. Abbas** bulunmaktadır. Bu zat, hafıza yönünden zayıf bir râvîdir. **Tirmizî** de hadîsin garib olduğunu söylemektedir.

٩٣٢٤- (ت- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال لأشجِّ عبد القَيْس: « **إنَّ فيكَ خَصْلتين يُحبهما الله: الحلم والأناة** ». أخرجه الترمذي.

9,324- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (as.), Abdülkays (kabilesinin reisi) Eşecc'e şöyle dedi:

"Sende Allah'ın sevdiği iki haslet var: yumuşaklık ve teennî."[71]

İZAH

Abdülkays kabilesi, **Mekke** fethinden az önce Hz. Peygamber'e bir heyet göndererek Müslüman olduklarını bildirmişlerdi. Bu heyetin başında da lakabı **Eşecc** olan **Münzir b. Âiz** vardı. **Münzir**'in yanağında bir kılıç yarası olduğu için kendisine **Eşecc** lakabı verilmişti. Kabile **Bahreyn**'de **Hecer** mevkiinde otururdu. Meşhur şair **Kuss b. Sâide** de bu kabiledendi. Bu kabilenin Müslüman olmasını sağlayan olay da hayli ilginçtir:

Kabile reisi **Münzir b. Âiz**'in damadı **Münzir b. Hayyân**, ticaret maksadıyla **Medîne**'ye gelmiş, Hz. Peygamber'le görüşmüş, bu sırada Rasûlullah (as.) ona, kabilesinin ileri gelenlerini isim isim sayarak hallerini sormuştu. Bundan fevkalâde etkilenen **Münzir b. Hayyân** da hemen Müslüman olmuştu. Sonra memleketine döneceği sırada Hz. Peygamber ona, kabilesine hitaben bir mektup vermişti. Ancak **Münzir**, kabilesinin bunu nasıl karşılayacağını kestiremediği için mektubu açıklamadı. Fakat kendisi Müslüman olduğu için de namazını gizlice kılıyordu. Bir gün karısı onu namaz kılarken görünce, hemen durumu babasına anlatıyor, babası da olayı tahkîk ediyor, bu esnada Hz. Peygamber'in gönderdiği mektup da ortaya çıkıyor. Bunun üzerine kabile reisi **Eşecc** de Müslüman oluyor ve bir heyetle **Medîne**'ye gidip Rasûlullah'la (as.) görüşüyor. İşte bu

---

[71] **Tirmizî**, Birr, 66/2011.

görüşmede Hz. Peygamber ona yukarıda geçen sözü söylüyor. Bunun üzerine **Eşecc** de; **"beni, kendisinin sevdiği iki hasletle yaratan Allah'a hamdolsun!"** diyor.

"Yumuşaklık" diye tercüme ettiğimiz ***"hilm"*** kelimesine **Nevevî** akıl manasını vermektedir. Bu da aklını kullanmak, düşünerek, ölçerek-biçerek hareket etmek anlamına gelir. Ancak bu kelimenin esas anlamı, yumuşak davranmak, sertlik, kabalık ve bağnazlıktan kaçınmaktır.

٩٣٢٥- (د- مطر بن عبد الرحمن الأعتق) قال : حدثني أم أبان بنت الوازع بن زارع ، عن جدها زارع - وكان في وفد عبد القيس - قال : « وفدنا على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فجعلنا نتبادر من رواحلنا ، فنُقبِّل يدَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ورجله ، وانتظر المنذرُ الأشجُّ ، حتى أتى عَيْبَتَه ، فلبس ثوبيه ثم أتى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إنَّ فيكَ خُلَّتين يحبهما الله: الحلم ، والأناة** ، فقال: يا رسول الله أنا أتخلَّقُ بهما ، أم الله جَبَلَني عليهما ؟ قال : **بل الله جبلك عليهما** ، قال : الحمدُ لله الذي جَبَلني على خلتين يحبهما الله ورسوله ». أخرجه أبو داود.

9,325- Matar b. Abdurrahman el-A'nak[72] anlatıyor:

"Bana Vâzi' b. Zâri'in kızı Ümmü Ebân[73], dedesi Zâri'den[74] –ki dedesi Abdülkays heyetinde idi- şöyle rivâyet etti:

"Heyet olarak Rasûlullah'a (as.) gelmiştik. Hemen binitlerimizi bırakıp Hz. Peygamber'in elini-ayağını öpmeye gittik. Münzir el-

---

[72] **Ebû Abdurrahman, Matar** b. **Abdurrahman el-Anezî el-Basrî el-A'nak**: Basralı güvenilir râvîlerdendir. Ebû'l-Âliyye ve Hasan el-Basrî'den rivâyeti vardır. Kendisinden Ebû Davud et-Tayâlisî ve Kuteybe b. Saîd rivâyet eder. Sikadır; hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[73] **Ümmü Ebân bint el-Vâzi' b. Zâri' el-Abdiyye**: Hanım tâbiîlerdendir. Dedesi Zâri' sahabî idi ve Hz. Peygamber'in ellerini ve ayaklarını öptüğü rivâyet edilir. Babasından ve dedesinden rivâyet eder. Kendisinden Matar b. Abdurrahman rivâyette bulunur.

[74] **Ebû'l-Vâzi', Zâri' b. Âmir el-Abdî**: Sahabîdir. Abdülkays heyeti ile birlikte Hz. Peygamber'e gelip İslâm'ı kabul etmişti. Kendisinden, torunu Ümmü Ebân rivâyet etti. Hz. Peygamber'den sonra **Basra**'da oturdu.

Eşecc ise bekledi, önce eşyasını aldı, temiz elbiselerini giydi, sonra Rasûlullah'ın (as.) yanına geldi. Hz. Peygamber ona;

"- **Sende Allah'ın sevdiği iki haslet vardır: hilm ve teennî"** dedi. **Münzir**;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu huyu ben mi kazandım, yoksa Allah beni bu huyla mı yarattı?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- **Bilâkis Allah senin o huyla yarattı"** buyurdu. Bunun üzerine **Münzir**;

"- Beni Allah ve Rasûlünün sevdiği iki hasletle yaratan Allah'a hamd olsun!" dedi.[75]

٩٣٢٦- (د- سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**التؤدة في كل شيء ، إلا في عمل الآخرة** ». أخرجه أبو داود.

9,326- Sa'd b. Ebî Vakkas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Teennî her işte güzeldir, yalnız âhiretle ilgili işler müstesnâ!"[76]

İZAH

Daha önce belirtildiği üzere teennî, düşünerek, hesap ederek, yavaş hareket etmektir. Her konuda hesap-kitapla hareket etmekle insan yanlış yapmaktan kurtulur. Ancak yukarıdaki hadîste âhirete ait ameller bundan istisnâ edilmekte, o konuda teennî ile hareket edilmemesi tavsiye edilmektedir. Çünkü her şeyden önce âhirete müteallik işlerde doğru-yanlış hesabı yapılmaz, Allah'ın emri olan her şeyin mutlak doğru olduğundan şüphe edilmez. Öyleyse bu konuda hesap-kitap yapmanın da anlamı olmaz. Zira hesap-kitap, ancak doğruluğu veya yanlışlığı kesin olarak bilinemeyen işler için

---

[75] **Ebû Davud**, Edeb, 161/5225

[76] **Ebû Davud**, Edeb, 11/4810. Sened açısından zayıf bir hadîstir.

yapılır. Kaldı ki Yüce Allah, âhirete âit ameller konusunda yarış yapılmasını da emretmektedir.[77]

Yalnız burada, herhalde âhirete âit amellerin alelacele yapılması kastedilmemiştir. Aksine aksatılmaması ve terk edilmemesi kastedilmiştir.

نوع رابع

4- ALLAH ADINA BİRŞEY İSTEYENE YARDIM ETMEK

٩٣٢٧- (د س- **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**مَنِ استَعَاذَ بالله فأعيذوه ، وَمَن سأل بالله فأعطوه ، وَمَنْ دعاكُم فأجيبوه ، وَمَنْ صَنَعَ إلِيكم معروفا فكافئوه، فإن لم تجدوا ما تكافئوه فادْعُوا له حتى تَرَوْا أنكم قد كافأتموه**». أخرجه أبو داود والنسائي.

9,327- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Allah adına (size) **sığınan kişiyi koruyun! Allah adına isteyene verin! Sizi davet edenin davetini kabul edin! Size iyilik yapana aynı şekilde karşılık verin! Eğer karşılık verecek bir şey bulamazsanız, bari kendinizi karşılık vermiş hissedinceye kadar ona dua edin!"**[78]

İZAH

Burada **"Allah aşkına"** herhangi bir talepte bulunan kişinin arzusunu yerine getirmek tavsiye edilmektedir. Burada yapılan iş, tamamen Allah rızası içindir ve dolayısıyla sevabı büyüktür. Allah rızasını hiç dikkate almamak, asla bir mü'minin vasfı değildir.

---

[77] Bkz., Bakara, 148; Hadîd, 21; Enbiyâ, 80.

[78] **Ebû Davud**, Zekât, 38/1672; **Nesaî**, Zekât, 72.

٩٣٢٨- (د- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «مَن استعاذ بالله عز وجل فأعيذوه ، ومَنْ سَأل بوجه الله عز وجل فأعطوه ».

وفي رواية « مَن سألكم بالله ». أخرجه أبو داود.

9,328- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Azîz ve Celîl olan Allah adına (size) **sığınan birini koruyun! Azîz ve Celîl olan Allah adına isteyene** –bir rivâyette Allah için sizden isteyene- **verin!"**[79]

نوع خامس

5- ALLAH'A KARŞI HÜSN-Ü ZAN BESLEMEK

٩٣٢٩- (م د- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «لا يَموتَنَّ أحدكم إلا وهو يُحْسِنُ الظن بالله تعالى ». أخرجه مسلم.

وفي رواية أبي داود قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول قبل موته بثلاث : «لا يَموتَنَّ أحدكم إلا وهو يُحْسِنُ الظن بالله ».

9,329- Cabir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Hiçbiriniz, sakın Allah'a hüsn-ü zan içinde olmaktan başka bir şekilde ölmesin!"[80]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyetine göre Cabir şöyle dedi:

"Vefatından üç gün önce Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

[79] **Ebû Davud**, Edeb, 117/5108.

[80] **Müslim**, Cennet, 19/81; **Ebû Davud**, Cenâiz, 17/3113.

"Hiçbiriniz, sakın Allah'a hüsn-ü zan içinde olmaktan başka bir şekilde ölmesin!"

İZAH

Allah'a hüsn-ü zannın manası; O'nun rahmetini ve lütfunu ümit etmektir. Özellikle ölüm sırasında insanın zaten yapacağı başka bir şey kalmadığı için gönlünü tamamen Allah'a vermeli, O'na yalvarmalı, O'un kereminden ümitvar olmalı ve O'nun affına ve merhametine sığınmalıdır. Nitekim bundan sonra gelecek olan hadîste Yüce Allah, kuluna, o kendisini nasıl zannetti ise öyle muamele edeceğini haber vermektedir. Buna göre kul da, Allah'ın kendisini af ve merhametle karşılayacağı ümidini kuvvetle muhafaza etmesi gerekir.

İnsanların Allah'a karşı böyle bir ümit hâlinde olmalarını te'yîd eden başka rivâyetler de vardır. Bir rivâyette Hz. Peygamber; **"Allah onları niyetleri üzere diriltir"**[81] buyurmuş, başka bir rivâyette; **"her kul hangi hâl üzere öldü ise o şekilde diriltilir"**[82] demiş, diğer bir rivâyette de; **"Allah onları içlerinde taşıdıkları** (niyetleri) **ile diriltir"**[83] buyurmuştur. Biraz sonra gelecek olan hadîste de Allah'a hüsn-ü zan beslemenin, aynı zamanda güzel bir ibadet olduğu belirtilmektedir. Bu rivâyet de hüsn-ü zannın önemini ortaya koymaktadır.

Hüsn-ü zan, aynı zamanda insanın yaptıklarından tövbe etmesine ve kötülüklerden vazgeçmesine de vesile olabilir.

٩٣٣٠- (خ م ت- أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **قال الله عز وجل : أنا عند ظن عبدي بي** » أخرجه البخاري ومسلم. وزاد مسلم والترمذي « **وأنا معه إذا دعاني**».

[81] **Buharî**, Savm, 6; Buyû', 49; **Müslim**, Fiten, 8; **Ebû Davud**, Mehdi, 11; **Tirmizî**, Fiten, 10.

[82] **Müslim**, Cennet, 83.

[83] **Tirmizî**, Fiten, 2; **İbn Mâce**, Fiten, 30.

9,330- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), Azîz ve Celîl olan Allah'ın şöyle buyurduğunu söyledi:

"Ben, kulumun beni zannettiğine göreyim."[84]

RİVÂYETLER

Bu, **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetidir.

Bu hadîs **Müslim** ve **Tirmizî**'nin rivâyetlerinde; **"Kulum bana dua ettiğinde ben onunla beraber olurum"** cümlesi de eklenmiştir.

٩٣٣١- (د ت- أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « حُسن الظن من حُسْنِ العبادة». أخرجه أبو داود. وعند الترمذي « إن حسن الظن بالله من حسن العبادة ».

9,331- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"(Allah'a) **hüsn-ü zan, güzel ibâdetlerdendir."**[85]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Şüphesiz Allah'a hüsn-ü zan, güzel ibâdetlerdendir.

نوع سادس

6- GÜZEL AHLÂK VE TAKVÂ

٩٣٣٢- (م ت- النواس بن سمعان رضي الله عنه) قال : « سألتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم عن البر والإثم ؟ فقال : البِرُّ: حُسْنُ الخُلُق ، والإثم : ما حَاكَ في الصَّدْرِ ،

---

[84] **Buharî**, Tevhîd, 35; **Müslim**, Zikir, 1; **Tirmizî**, Zühd, 51/2385.

[85] **Ebû Davud**, Edeb, 89/4993; **Tirmizî**, Daavât, 132.

وكَرِهتَ أن يَطَّلِعَ عليه الناس منك ». أخرجه مسلم والترمذي. وللترمذي أيضا « أن رجلا سأل النبي صلى الله عليه وسلم... » الحديث.

9,332- Nevvâs b. Sem'ân'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'a (as.) '**iyilik**' ile '**günah**' olan şeyi sordum. Şu cevabı verdi:

"İyilik, güzel ahlâktır. Günah ise, vicdânını rahatsız eden ve insanların onu öğrenmesini istemediğin şeydir."[86]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

Tirmizî'nin ayrıca, "bir adam Hz. Peygamber'e sordu..." diye başlayan başka bir rivâyeti de vardır.

İZAH

"İyilik" diye tercüme ettiğimiz ***"birr"*** kelimesi, iyiliğin en üst makamı, en kıymetli olanı, âdeta zirvesi anlamına gelir. Nitekim Kur'ân- Kerîm'de; ***"sevdiğiniz şeylerden infâk etmedikçe birr'e ulaşamazsınız"***[87] buyurulmaktadır. İnsanın yaptığı her türlü hayır, hatta âilesine yaptığı harcamalar bile sadaka olarak kabul edilirken, ***"birr"*** makamına ulaşabilmenin, ancak en çok sevdiği malını infâk etmesiyle mümkün olacağı belirtilmektedir. İzahına çalıştığımız hadîse göre işte bu ***"birr"*** makamı, tamamen güzel ahlâkın eseridir.

"Vicdanını rahatsız eden" diye tercüme ettiğimiz ibarenin tam karşılığı **"göğsünü tırmalayan"**dır. Bundan maksat da, insanın içinde bir kuşku, rahatsızlık ve endişe duygusunun uyanmasıdır. Bu itibarla bu şekilde tercümeyi uygun bulduk.

Hadîs, günah konusunda insana çok güzel ve pratik bir ölçü vermektedir. Buna göre insanın içini rahatsız eden, kuşku uyandıran ve başkalarının öğrenmesini istemediği her şey günahtır. Zaten insan, ancak güzel olmayan davranışlarını başkalarının öğrenmesini istemez.

---

[86] **Müslim**, Birr, 5/14; **Tirmizî**, Zühd, 52/2389.

[87] Âli İmrân, 92.

٩٣٣٣- (ت- أبو ذر الغفاري رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «اتّقِ الله حيثما كنتَ ، وأتْبِعِ السَّيِّئةَ الحسَنةَ تَمْحُهَا ، وخالقِ الناسَ بخُلُقٍ حسن».

وعن معاذ نحوه. أخرجه الترمذي.

9,333- Ebû Zer el-Ğifârî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Nerede olursan ol, Allah'tan kork! Her kötülüğün arkasından bir iyilik yap ki, o kötülüğü silsin! Bir de insanlara karşı güzel ahlâklı ol!"[88]

İZAH

Hiçbir güç insanın davranışlarını, daima Allah'ın kontrolünde ve gözetiminde olduğunu bilmesi ve her yaptığından hesap vereceği endişesini yüreğinde hissetmesi kadar kontrol edemez. Hiçbir kanun insanın kötü davranışlarını, Allah'a ve âhirete iman kadar engelleyemez. Çünkü hiçbir güç, her insanın peşine bir polis takamaz. Taksa bile polis, insanın her şeyini bilemez, göremez. Zaten polis insana ancak dışardan baskı yapabilir, insanın kalbini ve niyetlerini bilmesi asla söz konusu değildir. Kaldı ki, polis de neticede insandır. Dolayısıyla polisin insanı kontrolü, her açıdan eksiktir.

Buna mukabil Allah korkusunun, ve her yaptığından âhirette mutlaka hesap vereceği inancının kalplere yerleşmesi, polisi insanın içine yerleştirmek anlamına gelir. Yani insanın vicdanı, kendi polisi haline gelir. Böyle bir insanın bile bile bir kötülüğe kalkışması, en nâdir görülebilecek olaylardandır.

Hadîsin ikinci cümlesinde, beşer hâli gereği bir kötülük yapan insana, onu düzeltme imkânı da verilmektedir. Hemen o kötülüğün peşinden yapılan bir iyilik, o kötülüğün silinmesini sağlayacağı ifâde edilmektedir.

---

[88] **Tirmizî,** Birr, 55/1987.

٩٣٣٤- (ت- أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « سُئل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن أكثر ما يُدْخِل الناسَ النار؟ قال : **الفَمُ والفرج** ، وسُئل عن أكثر ما يُدْخِلُ الناس الجنة ، قال: **تقوى الله ، وحسن الخُلقُ** ». أخرجه الترمذي.

9,334- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:
"Rasûlullah'a (as.);
"- İnsanları en çok neyin cehenneme soktuğu?" soruldu.
"- Ağız ve cinsiyet uzvu" dedi. Sonra;
"- İnsanları cennete sokan amelin ne olduğu?" soruldu.
"- Allah'tan korkmak ve güzel ahlâktır" buyurdu.[89]

İZAH

Hadîs son derece kısa olmasına rağmen, çok kıymetli ve özlü bir bilgi vermektedir. Buna göre insan, en çok iki uzvunun işledikleri yüzünden cehenneme girer. Bunlardan biri "**ağız**"dır. "**Ağız**"dan anlaşılması gereken, öncelikle **dil**'dir. Gerçekten dünyada da, âhirette de insanın başına gelen sıkıntıların en başta gelen sebebi, dili yüzünden işledikleridir. Çünkü her türlü olayın ilk hareket noktası dildir. En aşırı, ağır ve gayri meşru sözlerin telaffuz vasıtası da dildir. Ayrıca **"ağız"** aynı zamanda yeme organıdır. Bu itibarla kazancı ve yediği helal yoldan olmayan insan, mutlaka başkalarına zulmetmiş, haklarına tecavüz etmiştir. Şüphesiz bu da onun cehenneme girmesine sebep olan hususlardandır.

İnsanın cehenneme girmesine sebep olan uzuvlardan ikincisi olan **cinsiyet uzvu**'nun tahribatı, sadece cinsî temasla sınırlandırılmamalıdır. Elbette zinâ en ciddi ahlâksızlıktır, ama daha önemlisi nesillerin bozulmasına da yol açmasıdır. Ayrıca cinsî arzular yüzünden pek çok cinayet de işlenmekte, pek çok haksızlık da yapılmaktadır.

Dikkat edilirse burada sözü edilen her iki uzuv da, daha çok insanlarla ilişkilerde kullanılan uzuvlardır. Buna karşılık insanın cennete girmesini sağlayacak olan iki husustan biri **takvâ**, yani

---

[89] **Tirmizî**, Birr, 62/2004.

insanın Allah'a karşı tavrı ile alâkalı iken, öbürü de **güzel ahlâk**, yani yine insanlarla olan ilişkisi gösterilmektedir.

٩٣٣٥- (أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « سُئل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : أيُّ المؤمنين أفضل ؟ قال: أحسَنُهُم خُلُقًا ، قيل : فأيُّ المؤمنين أكْيَسُ ؟ قال : أكثرهم للموت ذِكْرًا ، وأحسَنُهُم له استعدادا قبل أن ينزل به ، أولئك هم الأكياس ». أخرجه...

9,335- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'a (as.);

"- Mü'minlerin en faziletlisi kimdir?" diye soruldu.

"- Ahlâkı en güzel olanıdır" buyurdu. Sonra;

"- Mü'minlerin en akıllısı kimdir?" diye soruldu.

"- Ölümü daha çok hatırlayan ve ölüm gelip çatmadan hazırlığını iyi yapanlar, işte en akıllıları onlardır" buyurdu.[90]

٩٣٣٦- (أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قيل : « يا رسول الله ، مَنْ أكرم الناس؟ قال : أتقاهم ». أخرجه...

9,336- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"- Ey Allah'ın Rasûlü, insanların en kerîmi kimdir?" diye soruldu.

"- En müttakî olanıdır" buyurdu.[91]

٩٣٣٧- (ت- سمرة بن جندب رضي الله عنه) قال : إن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «الحسَبُ: المال ، والكرم: التقوى ». أخرجه الترمذي.

---

[90] Bunu **Rezîn** ilâve etmiştir. Hadîs **İbn Mâce**, Zühd, 31/4259'da da rivâyet edilmiştir. Bu rivâyet, senedi açısından zayıftır. Çünkü râvîlerden **Ferve b. Kays** meçhul biridir, ayrıca ondan rivâyet eden **Nafi b. Abdullah** da rivâyeti kabul edilmeyen biridir.

[91] Bu rivâyet de **Rezîn**'in ilavesi olarak kaydedilmiştir. Ancak bu rivâyeti **Buharî**, Enbiyâ, 8, 19; Menâkıb, 1; Tefsîr, 12/2 ve **Müslim**, Fedâil, 44/168'de zikredilmektedir.

9,337- Semüre b. Cündüb'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Haseb maldır, kerem ise takvâdır."[92]

İZAH

Burada **Haseb** kelimesi, insanın toplum içinde kazandığı sosyal değer anlamında kullanılmaktadır. Bu değer bazen soyu-sopu itibariyle babadan gelir, bazen de mal-mülk itibariyle kazanılır. İşte burada maddeye dayalı olarak kazanılan **haseb** söz konusu edilmektedir. Ama toplumda kazanılan bu değer, Allah katında her zaman geçerli olmayabilir. Bu itibarla Allah katında da değerli olan **takvâ**'yı kazanmaya çalışmalıdır.

Kerem, fazilet ve bol hayır anlamına gelir. Hadîste bunun ancak takvâ ile elde edilebileceği belirtiliyor.

Ancak bu rivâyetin de isnâdı zayıftır. Fakat **Tirmizî** hadîsin hasen-garîb-sahîh olduğunu söylemiştir.

٩٣٣٨- (ط- **مالك [عن يحيى بن سعيد]**) قال : بلغني أن عمر رضي الله عنه كان يقول : «كَرَمُ المؤمن: تقواه، ودينه: حسبه، ومروءته: خُلُقه ، والجرأة والجبن: غرائز يَضَعُها الله حيث شاء ، فالجبان: يفرّ عن أبيه وأمه ، والجريء: يقاتل عمن لا يؤوب به إلى رحله ، والقتل: حَتْف من الحتوف ، والشهيد: مَن احتسب نَفْسَهُ على الله ». أخرجه الموطأ.

9,338- İmam Mâlik, Yahya b. Saîd'den rivâyet ediyor:

"Bana ulaştığına göre Hz. Ömer şöyle diyordu:

"Mü'minin fazileti takvâsıdır; dini şerefidir; insanlığı da ahlâkıdır. Cesaret ve korkaklık, Allah'ın, dilediği kişilerin içine koymuş olduğu bir tabiattır. Korkak, babasından ve annesinden bile kaçar; cesur ise hiçbir menfaat beklemeden hayatını hiçe sayarak savaşır. Öldürülmek, netice itibariyle ölüm çeşitlerinden biridir. Ama şehîd, kendisini Allah yolunda feda edendir."[93]

---

[92] **Tirmizî**, Tefsîr, 49/3271.

[93] **Muvatta**, Cihâd, 15/35. Rivâyetin senedi munkatı'dır.

İZAH

İstiklâl şâirimiz merhum **M. Âkif Ersoy**'un;

Ne irfandır veren ahlâka yükseklik, ne vicdandır,
Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundandır

beytinde ifâde ettiği gibi, insanlardaki ahlâkî faziletlerin kaynağı Yüce Allah'tır. Her şeyden önce insanı bazı niteliklerle yaratan O'dur. Sonra fazileti ve iyiliği kendilerine öğretmek üzere kitaplar ve Peygamberler de göndermiştir. Sonra da insanlara bütün yaptıklarının hesabını mutlaka soracağını haber vermiştir. İşte bütün bunların arkasında Yüce Mevlâ vardır ve bunlar da, insanın faziletleri tanımasına ve aksine davranışlardan kaçınmasına yeterlidir.

Hadîse göre Allah katında insanın şerefi de belli bir ırka ve soya mensup olmasında aranmaz, mensup olduğu dinde aranır. İnsanın övgüye değer bütün vasıfları da, onun ahlâkında bulunur.

Cesaret ve korkaklık, çalışmakla kazanılamayan fıtrî bir tabiattır. Eğitim, ancak bu tabiatı geliştirip öne çıkarır. Nitekim korkak insan, en çok sevdiği varlık olan ana babasından bile kaçar, onlar uğruna bile mücadele edemez. Halbuki cesur kişi hiç korkmadan, hayatını hiçe sayarak, hatta hiçbir menfaat da beklemeden mücadeleye atılır. Zira ölümden korkmanın hayata faydası yoktur. Zaten öldürülmek de, ölüm çeşitlerinden biridir. Şüphesiz sürünerek ölmektense, ayakta ölmek daha şereflidir.

نوع سابع

7- İYİ İNSANIN VASFI

٩٣٣٩- (ت- **أبو بكرة** رضي الله عنه) أنَّ رجلا قال: «يا رسول الله، أيُّ الناس خير؟ قال: مَن طال عمره، وحَسُنَ عمله، قال: فأيُّ الناس شرٌّ؟ قال: مَن طال عُمره، وساء عمله». أخرجه الترمذي.

9,339- Ebû Bekre'den rivâyet edildiğine göre bir adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; insanların en hayırlısı kimdir?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- Ömrü uzun ve ameli güzel olandır" buyurdu.

"- Peki insanların en kötüsü kimdir?" diye sorunca da;

"- Ömrü uzun ve ameli kötü olandır" dedi.[94]

٩٣٤٠- (ت- عبد الله بن بسر رضي الله عنه) أنَّ أعرابيا قال : « يا رسول الله ، مَنْ خَيْرُ الناس؟ قال : مَنْ **طال عمره ، وحَسُنَ عمله** ». أخرجه الترمذي.

9,340- Abdullah b. Büsr'den rivâyet edildiğine göre bir bedevî;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; insanların en hayırlısı kimdir?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- Ömrü uzun ve ameli güzel olandır" buyurdu.[95]

٩٣٤١- (ت- أبو هريرة رضي الله عنه) : « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم وَقَفَ على ناس جُلُوس ، فقال: **ألا أُخبركم بخيركم من شَرِّكم** ؟ قال : فسكتوا ، فقال ذلك ثلاث مرات ، فقال رجل: بلى، يا رسول الله ، أخبرنا بخيرنا من شرنا ، فقال : **خيركمْ مَنْ يُرجَى خيره ، ويُؤمَن شره ، وشركم من لا يُرْجَى خيره ، ولا يؤمن شره** ». أخرجه الترمذي.

9,341- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Bir gün Rasûlullah (as.), oturmakta olan insanların başında durdu ve;

"- Size en iyinizin ve en kötünüzün kim olduğunu haber vereyim mi?" dedi. İnsanlar sustular. Hz. Peygamber aynı şeyi üç defa tekrarladı. Nihayet bir adam;

"- Buyur ey Allah'ın Rasûlü!" dedi. Rasûlullah (as.) bize en iyimizin ve en kötümüzün kim olduğunu şöyle haber verdi:

---

[94] **Tirmizî**, Zühd, 22/2330.

[95] **Tirmizî**, Zühd, 21/2329.

"- Sizin iyiniz, kendisinden iyilik beklenen ve kötülüğünden emin olunandır. Sizin kötünüz de, kendisinden iyilik beklenmeyen ve kötülüğünden de emin olunmayandır."[96]

نوع ثامن

8- ŞÜKÜR, SABIR, TEVAZU, AF VE TASADDUK

٩٣٤٢- (ت- عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « خَصلتان مَن كانتا فيه كتبه الله شاكرا صابرا ، ومَن لم تكوْنا فيه ، لم يكتبه الله لا شاكرا ولا صابرا : مَن نظر في دينه إلى من هو فوقه ، فاقتدى به ، ونظر في دنياه إلى من هو دونه ، فحَمِدَ الله على ما فَضّله به عليه ، كتبه الله شاكرا صابرا ، وَمَن نظر في دينه إلى مَن هو دُونه ، ونظر في دنياه إلى من هو فوقه ، فأَسِفَ على ما فاته منه ، لم يكتبه الله لا شاكرا ولا صابرا». أخرجه الترمذي.

9,342- Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Kimde iki haslet bulunursa, Allah onu *'şükreden'* ve *'sabreden'* olarak yazar. Ama kimde o iki haslet bulunmazsa, Allah onu şükreden ve sabreden olarak yazmaz:

1- Dinde kendisinden üstün olana bakıp ona uymak,

2- Dünyada kendisinden aşağı olana bakıp Allah'ın kendisine verdiği üstünlüğe hamd etmek.

İşte Allah bu insanı *'sabreden'* ve *'şükreden'* olarak yazar. Ama dinde kendisinde aşağı olana ve dünyada da kendisinden üstün olana bakan ve aynı nimetleri elde edemediğine üzüleni ise, Allah şükreden ve sabreden olarak yazmaz."[97]

---

[96] **Tirmizî**, Fiten, 76/2263.

[97] **Tirmizî**, Kıyâmet, 58/2512.

İZAH

İnsanın üstün niteliklere ulaşabilmesi için, hayır ve fazilette kendisinden üstün olan kişilere bakıp onlara uymak için gayret göstermesi gerekir. Zira hayır ve fazilet önderlerinin vasıflarına sahip olabilmek, ancak onlar gibi olmaya çalışmakla mümkün olabilir.

İhtiras ve çıkarcılık anlayışı, fazilet değildir. Dünyevî çıkarları itibariyle daha iyi imkânlara sahip olanlara bakıp, onlar gibi olamamaktan üzüntü duymak, insanda ihtiras duygusunu uyandırabilir ve bu duygu kendisini yanlış davranışlara sevk edebilir. Kaldı ki mal-mülk, makam-mevki, faziletin mutlak ölçüsü de değildirler. Bundan dolayı geniş imkânlara sahip olamamaktan çok fazla üzüntü duymamak, Allah'ın taksimine razı olmak gerekir. Nitekim Yüce Mevlâ da; *"elde edemediğiniz imkânlara üzülmeyiniz, elinize geçen nimetlerle de şımarmayınız!"*[98] buyurmaktadır.

Bu rivâyetin senedinde bulunan **Müsennâ b. Sabbâh**, hayatının sonuna doğru aklı karıştığı için zayıf bir râvîdir.

٩٣٤٣- (م ط ت- أبو هريرة رضي الله عنه) أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : «

ما نقصت صدقة من مال ، وما زاد الله عبدا بعفو إلا عزا ، وما تواضع عبد إلا رفعه الله

.«

أخرجه الترمذي ومسلم عن العلاء بن عبد الرحمن عن أبيه عن أبي هريرة.

وأخرجه الموطأ: أنه سمع العلاء بن عبد الرحمن يقول: «**ما نقصت صدقة من مال**... الحديث». وقال مالك في آخره : لا أدري ، أيرفع هذا الحديث إلى النبي صلى الله عليه وسلم ، أم لا؟

9,343- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

[98] Hadîd, 23.

"Sadaka malı eksiltmez. Allah, bir insanın affedici olmasıyla onun ancak şerefini arttırır. Tevazu gösteren kulu Allah mutlaka yüceltir."[99]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** ve **Müslim,** Alâ b. Abdurrahman ve babası tarîkıyla Ebû Hureyre'den rivâyet ederler.

Muvatta'da ise **Mâlik**, Alâ b. Abdurrahman'ın; **"sadaka malı eksiltmez..."** diye söylediğini işitti diyerek aynı hadîsi rivâyet eder. Sonunda da **Mâlik** şöyle der:

"Bu hadîs Hz. Peygamber'e ref' edildi mi, edilmedi mi bilmiyorum."

نوع تاسع

9- DOĞRULUK, YUMUŞAK HUYLULUK VE KİBİR

٩٣٤٤- (ت- **عقبة بن عامر** رضي الله عنه) قال : قلت : « يا رسول الله ، ما النجاة ؟ قال : **أَمْسِكْ عليك لسانَكَ ، ولْيَسَعْكَ بَيْتُكَ ، وابْكِ على خطيئتك** ». أخرجه الترمذي.

9,344- Ukbe b. Âmir'den rivâyet edilmiştir:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; (cehennemden) kurtuluş nasıl olur?" diye sordum.

"- Dilini tut! Evini genişlet ve hatalarına göz yaşı dök!" buyurdu.[100]

٩٣٤٥- (ط- **مالك بن أنس** رحمه الله) قال : « بلغني: أنه قيل لِلُقْمان الحكيم: ما بلغ بك ما نرى ؟ - يريدون الفضل - قال : **صِدْقُ الحديث ، وأداء الأمانة ، وتَرْكِي ما لا يعنيني** ». أخرجه الموطأ. وزاد في رواية : « **والوفاء بالوعد** ».

---

[99] **Müslim**, Birr, 19/69; **Muvatta**, Sadaka, 2/12; **Tirmizî**, Birr, 82/2029.

[100] **Tirmizî**, Zühd, 60/2406.

9,345- Mâlik b. Enes'ten rivâyet edilmiştir:

"Bana rivâyet edildiğine göre, sahip olduğu fazileti kastederek Lokman el-Hakîm'e[101];

"- Sende gördüğümüz bu fazilete ne ile ulaştın?" denildi.

"- Doğru sözlü olmak, emanete riâyet etmek ve beni ilgilendirmeyen şeyleri terk etmekle" dedi. Bir rivâyette **"sözümde durmakla"** diye de ekledi.[102]

٩٣٤٦- (ت- **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**ألا أخبركم بمن يحرم على النار، وبمن تحرم عليه النار؟ على كل قريب هين سَهْل**». أخرجه الترمذي.

9,346- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kendisi cehennem ateşine, cehennem ateşi de kendisine haram kılınan kişiyi size haber vereyim mi? (İnsanlara) **yakın, yumuşak huylu ve kolaylık gösteren her kişi!.."**[103]

٩٣٤٧- (ت- **ثوبان** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **مَن مات وهو بريء من الكبر والغُلول والدَّين: دخل الجنة** ».

وفي رواية « **مَن فارَقَ الروحُ الجسدَ وهو بريء من ثلاث : الكبْر ، والغُلول ، والدَّين : دخل الجنة** ». أخرجه الترمذي.

9,347- Sevbân'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

---

[101] **Lokman el-Hakîm**: İsminin Lokman b. Bâûrâ olduğu rivâyet edilir. Kimliği ve yaşadığı dönem hakkında farklı rivâyetler vardır. Bir rivâyete göre Hz. Eyyub'un teyzesinin veya kız kardeşinin oğludur. Hz. Davud döneminde yaşadığı da söylenmiştir. İsrâil oğulları arasında kadılık yapmıştı.

[102] **Muvatta**, Kelâm, 7/7. Belâğat yoluyla rivâyet edilen bu hadîsin senedi munkatı'dır.

[103] **Tirmizî**, Kıyâmet, 45/2488.

"Kibirden, milletin malını zimmetine geçirmekten ve borçtan uzak olarak ölen insan, cennete girer."[104]

İZAH

"Milletin malını zimmetine geçirmek" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı *"ğulûl"*dur. Bu kelime daha çok ganimet malından çalmak anlamında kullanılır. Ancak kamuya ait her nevi malı zimmetine geçirmek, çalmak ve sû-i istimalde bulunmak da bu kapsamda düşünülmelidir.

نوع عاشر

10- MÜ'MİNİN BAZI VASIFLARI

٩٣٤٨- (ت- أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «لا حَلِيمَ إلا ذو عَثْرة ؛ ولا حكيم إلا ذو تَجْرِبة ». أخرجه الترمذي.

9,348- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kusur etmeyen *halîm,* tecrübesi olmayan da *hakîm* olamaz."[105]

İZAH

Halîm; yumuşak ve ağırbaşlı davranmaktır. Bu, bir olgunluk ifadesidir. İnsan bu olgunluğa, hata yapa yapa ulaşır. Dolayısıyla halîm kişi, kusur işlemeyen biri demek değildir. Aksine işlediği kusur, onun ders almasını sağlamakta, ona fayda vermektedir. Çünkü hata ettiğinde affedilmenin kıymetini, ancak hata edenler bilirler. Bu bakımdan hata edenleri bağışlamanın önemini de en iyi onlar anlar.

Hakîm; hikmetli söz söyleyen, söylediklerinden ibret alınan kişi demektir. Hikmetli söz söyleyebilmek de, belli bir kafa yapısına sahip

---

[104] **Tirmizî**, Siyer, 21/1572-73.
[105] **Tirmizî**, Birr, 86/2033.

olmanın yanında hiç şüphesiz çok geniş bir hayat tecrübesini de gerektirir. Bu tecrübe de, gerek kendi şahsında ve gerek başkalarında meydana gelen olaylardan ders çıkarmasını ve bu sayede de ders alınacak sözler söylemesini sağlar.

٩٣٤٩- (ت- **حذيفة وابن مسعود** رضي الله عنهما) قالا : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**لا يكُنْ احَدُكُمْ إمَّعَة ، يقول: أنا مع الناس ، إن أحْسَنَ الناسُ أحسنتُ ، وإن أساءوا أسأتُ ، ولكن وَطِّنُوا أنفسكم إن أحسن الناسُ أن تُحْسِنُوا ، وإن أساءوا أن لا تظلمُوا** ».

أخرجه الترمذي عن حذيفة وحده، وقال فيه: «**لا تكونوا إمَّعَة** » فجمع. والأول : ذكره رزين.

9,349- Huzeyfe ve İbn Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Sakın sizden biri; *'ben insanlara tâbiyim, insanlar iyilik yaparlarsa ben de iyilik yaparım, onlar kötülük yaparlarsa ben de kötülük yaparım'* diyen kararsız ve şahsiyetsiz bir kişiliğe sahip olmasın! Sizler, insanlar iyilik yaparlarsa karşılığında iyilik yapmak, şayet onlar kötülük yaparlarsa da haksızlık yapmamak üzere kişiliğinizi tespit ediniz!"[106]

RİVÂYETLER

Tirmizî bunu sadece **Huzeyfe**'den; "şahsiyetsiz olmayınız!.." şeklinde tahric etti.

İlk rivâyeti ise **Rezîn** tahric etti.

İZAH

Burada kendi davranışlarını başkalarının yaptıklarına tabi kılan kişiliksiz bir karakter tasvir edilmektedir. Onun iyilik ve kötülükte bile kendine özgü bir ölçüsü yoktur. Hep başkalarına uymakta,

[106] **Tirmizî**, Birr, 63/2007.

başkalarını taklit etmekte ve onlar gibi davranmaktadır. Halbuki bir mü'minin kendine özgü değerleri ve sâbit bir kişiliği olmalıdır. Bu kişilik de herkesin tavrına göre değişik bir renge bürünmemelidir.

٩٣٥٠- (ت- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « ذُكِرَ رجل عند النبي صلى الله عليه وسلم بعبادة واجتهاد ، وذُكر آخر برِعَة ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **لا يُعدَلُ بالرعة شيء** » أخرجه الترمذي.

9,350- Cabir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'in yanında bir adamın ibâdet ve ictihâdından, başka bir adamın da takvâsından söz edildi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Hiçbir şey takvâya denk olamaz!"[107]

٩٣٥١- (ت- حذيفة بن اليمان رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**لا ينبغي للمؤمن أن يُذلَّ نفسَهُ** ، قالوا: **كيف يذل نفسه ؟ قال : يتعرض من البلاء لما لا يطيق**». أخرجه الترمذي.

9,351- Huzeyfe b. el-Yemân'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.);:

"Bir mü'mine, kendini küçük düşürmesi yakışmaz" dedi. Halk;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; insan kendini nasıl küçük düşürebilir?" diye sordular.

"- Gücünün yetmediği bir belâya karşı kendini öne atarak" dedi.[108]

٩٣٥٢- (ت- معاوية بن أبي سفيان رضي الله عنهما) أنه كتب إلى عائشة « أن اكتبي إلي كتابا تُوصيني فيه ، ولا تُكثري عليّ ، فكتبت عائشة إلى معاوية: سلام عليك ، أما

---

[107] **Tirmizî**, Kıyâmet, 60/2519. Senedi zayıf bir hadîstir.

[108] **Tirmizî**, Fiten, 67/2254. Bu rivâyetin de senedi zayıftır, zirâ râvîlerden **Ali b. Zeyd b. Cüd'ân** zayıf biri olarak bilinmektedir.

بعد ، فإني سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : مَنِ التمَسَ رِضَى الله بِسَخَطِ الناس ، كفاه الله مُؤونة الناس ، ومَنِ التمَسَ رِضى الناس بسخط الله ، وكَلَهُ الله إلى الناس ، والسلام عليك ». أخرجه الترمذي.

9,352- Muâviye b. Ebî Süfyân, Hz. Âişe'ye;

"Bana tavsiyelerini yaz, fakat çok fazla şey de yazma!" diye bir mektup gönderdi. Bunun üzerine Hz. Âişe şunu yazdı:

"Selâm sana! Sadede gelecek olursak, ben Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Kim, insanları gücendirmek pahasına da olsa Allah'ın rızasını ararsa, insanların yol açtığı dertlere karşı Allah ona yeter. Kim ki Allah'ı kızdırmak pahasına da olsa insanların rızasını ararsa, Allah da onu insanların eline bırakır. Selâm sana!"[109]

٩٣٥٣- (د ت- أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «المُؤمنُ غِرٌّ كريم ، والفاجر خَبٌّ لئيم ». أخرجه أبو داود والترمذي.

9,353- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Mü'min saftır, kerîmdir; fâcir ise hilekârdır, alçaktır."[110]

İZAH

"Saf" diye tercüme ettiğimiz ***"ğirr"*** kelimesi, tecrübesiz, kötülük bilmeyen, kalbi temiz, hile bilmez, herkese karşı hüsn-ü zan besleyen gibi manalara gelir. Buradaki **"saf"** sözcüğünü, dilimizde anlaşıldığı şekilde bön ve geri zekâlı anlamında değil, **temiz kişi** anlamında düşünülmelidir. Cümlenin sonundaki "**hilekâr**"ın zıddı olarak anlaşılmalıdır.

"Kerîm" de; çok cömert, çok affeden, güzel ahlâklı manasına gelir.

---

109 **Tirmizî**, Zühd, 64/2414.

110 **Ebû Davud**, Edeb, 6/4790; **Tirmizî**, Birr, 41/1964.

"Fâcir" ise, âsi ve günahkâr anlamına gelir.

٩٣٥٤- (خ م د- أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال :

«المُؤمنُ لا يُلسَعُ مِنْ جُحْرٍ واحد مرتين». وفي رواية : «لا يُلدَغُ المؤمنُ من جُحْرٍ مرتين».

أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود.

9,354- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Mü'min, bir delikten iki defa ısırılmaz."[111]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyete göre de; **"mü'min, bir delikten iki defa sokulmaz"** dedi.

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

Bu hadîsin vurûd sebebi olarak şöyle bir olay rivâyet edilir:

İslâm'ı ve Hz. Peygamber'i hicveden ve müşrikleri de Müslümanların aleyhine sürekli tahrik eden **Ebû İzzet** adında bir şâir vardı. Bu şâir, **Bedir** savaşında esir alınır ve bir daha Müslümanların aleyhine hiciv yazmayacağına söz vererek serbest bırakılır. Ama sonra yine hiciv söylemeye devam eder. **Uhud** savaşında tekrar esir alınır. Bu sefer de bir daha İslâm'ın aleyhine hiciv yazmamak kaydıyla serbest bırakılmasını talep edince, Hz. Peygamber; **"Mü'min bir delikten iki defa ısırılmaz"** buyurdu.

Hz. Peygamber bu sözle, Müslüman'ın sürekli aldatılamayacağını, her seferinde oyuna getirilemeyeceğini ifade etmek istemiştir. Verdiği söze binâen ona bir defa güvenildi, ama o verdiği sözde durmadı ve yine hicve devam etti; artık bundan sonra vereceği hiçbir sözün önemi yoktur. Çünkü mü'min, sürekli aldatılan,

---

[111] **Buharî**, Edeb, 83; **Müslim**, Zühd, 12/63; **Ebû Davud**, Edeb, 34/4862.

gâfil biri değildir. Aksine akıllı, uyanık, önünü gören biridir, öyle olmalıdır.

٩٣٥٥- (ت- أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم :
« رَغِمَ أنفُ رجل دخل عليه رمضان ، ثم انْسَلَخَ ولم يُغْفَرْ له ، ورَغِمَ أنفُ رجل أدْرَكَ أبويه أو أحدَهما وهما حيّ ولم يدْخلاهُ الجنة ، ورَغِمَ أنفُ رَجُلٍ ذُكرتُ [عنده] ولم يُصلِّ عليّ ».
أخرجه الترمذي، وهذا لفظه: قَدَّمَ الصلاة على النبي ثم الصوم وبعده الوالدين، وقال في حديثه: «ورَغِمَ أنف رجل أدرك عنده أبواه الكِبَر فلم يُدْخلاه الجنة». قال الراوي: وأظنه قال: «أو أحدهما».

9,355- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Ramazan gelip geçer de günahlarını affettiremeyen insanın burnu yerlerde sürünsün! Anne babasının veya ikisinden birinin sağlığına yetişip de (onlara gerekli hizmeti yaparak) **cennete girmeyi sağlayamayan çocuğun burnu yerlerde sürünsün! Yanında benim adım zikredildiği halde bana salavât getirmeyen insanın da burnu yerlerde sürünsün!"**[112]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî** tahric etti. Ancak **Tirmizî**'de önce Hz. Peygamber'e salavât cümlesi, sonra oruç ve sonra da anne baba ile ilgili cümle sıralanmıştır. Ayrıca ikinci cümle de; "**anne-babasının ihtiyarlığına yetişip de** (onlara gerekli hizmeti yaparak) **cennete girmeyi sağlayamayan çocuğun burnu yerlerde sürünsün!**" dedi ve sonra da râvî; "zannediyorum '**veya ikisinden birine yetişirse...**' dedi" diye ekledi.

---

[112] **Tirmizî**, Daavât, 101/3545.

İZAH

"Burnu yerlerde sürünsün" cümlesi; Türkçe'mizde ne hâli varsa görsün, Allah canını alsın gibi manalara gelir.

٩٣٥٦- (م د- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) أن رَجُلا قال : « يا رسول الله ، أين أبي ؟ قال: **في النار** ، فلمَّا قفَّى دعاه فقال : **إن أبي وأباك في النار** ». أخرجه مسلم وأبو داود.

9,356- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Bir adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; acaba babam nerededir?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- Cehennem'de" dedi. Bunun üzerine adam dönüp gidiyordu ki, Hz. Peygamber kendisini çağırdı ve;

"- Benim babam da, senin baban da Cehennem'dedir" buyurdu.[113]

İZAH

Bu son cümle, özellikle Hz. Peygamber'in babasının cehennemlik olduğu ifâdesi, çok tartışılan bir meseledir. Ulemanın ekserisi, Hz. Peygamber'in anne-babasının mü'min oldukları kanaatindedir. Bunu da, onların fetret devri mü'minlerinden oldukları, veya **Hz. İbrahim**'in **Hanîf** dinine mensup oldukları, veyahut da diriltilerek Hz. Peygamber'e iman etmelerinin sağlanmış olabileceği şeklinde izah ederler.

٩٣٥٧- (خ م س- أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : **«رأى عيسى رَجُلا يَسْرق ، فقال له: أسرقتَ ؟ قال: كلا ، والذي لا إله إلا هو ، فقال عيسى: آمنت بالله ، وكَذَّبْت عيني** ». أخرجه البخاري ومسلم والنسائي.

---

[113] **Müslim**, İman, 88/347; **Ebû Davud**, Sünnet, 18/4718.

9,357- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Hz. İsa, bir adamın hırsızlık yaptığını görmüş ve ona;

"- Hırsızlık mı yapıyorsun?" diye sormuştu. O da;

"- Kendisinden başla ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki, asla!" demişti. Bunun üzerine İsa;

"- Allah'a iman ettim ve gözümü yalanladım" demişti.[114]

٩٣٥٨- **(مالك بن أنس)** قال : بلغني أن رجلا من بعض الفقهاء كتب إلى ابن الزبير رضي الله عنه يقول: «ألا إن لأهل التقوى علامات يُعرفون بها، ويُعَرِّفونها من أنفسهم: مَن رَضِيَ بالقضاء ، وَصَبَرَ على البلاء وشكر على النعماء ، وصَدَقَ في اللسان ، ووفَّى بالوعد والعهد ، وتلا لأحكام القرآن ، وإنما الإمام سُوق مِنَ الأسواق ، فإن كان من أهل الحق حَمَلَ إليه أهلُ الحق حقهم ، وإن كان من أهل الباطل حمل إليه أهل الباطل باطلهم ». أخرجه...

9,358- Mâlik b. Enes anlatıyor:

"Bana haber verildiğine göre fukahadan biri, İbnu'z-Zübeyr'e şöyle bir mektup yazdı:

"Bilin ki, takvâ ehlinin birtakım alâmetleri vardır; onlar bu alâmetlerle bilinirler ve onlar da bu alâmetleri bilirler. Bu alâmetler de;

1- Kazaya razı olmak,

2- Belâya sabretmek,

3- Nimetlere şükretmek,

4- Sözünde doğru olmak,

5- Vadine ve ahdine vefâ göstermek,

6- Kur'ân'ın ahkâmını takip etmektir.

İmam ancak çarşılardan biri gibidir; eğer o hak ehlinden ise, hak ehli haklarını ona getirirler, şayet bâtıl ehlinden ise bâtıl ehli de bâtıllarını ona getirirler."[115]

---

[114] **Buharî**, Enbiyâ, 48; **Müslim**, Fedâil, 40/149; **Nesaî**, Kudât, 37.

[115] Bu rivâyet, **Rezîn**'in ilavesidir. Yaklaşık aynı ifadelerle **Hilye**, I, 336 ve **İbnu'l-Cevzî**, ***Sıfatu's-Safve*** (thk., Mahmud Fâhûrî), I, 768-9'da da rivâyet edilmiştir.

İZAH

Ebû Nuaym ve **İbnu'l-Cevzî**'nin rivâyetlerine göre **İmam Mâlik** bunu **Vehb b. Keysan**'dan rivâyet etmektedir. **İmam**'ın çarşıya benzetilmesi ile devlet yönetimi arasında bir ilişki kurulmuştur. Eğer devleti yöneten hak ehlinden biri ise, hak ehli devamlı kendisine yardımcı olur ve o da insanlara hak ve adaletle muamele eder. Şayet bâtıl ehlinden ise, bu sefer etrafını bâtıl ehli kuşatır ve o da insanlara karşı hak ve adaletten uzak davranır. Nitekim çarşı esnafı da, çarşıya nasıl bir mal getirilirse, insanlara onu satarlar.

الفصل الثاني

في أحاديث مشتركة بين آفات النفس

وهي ثلاثة عشر نوعا:

نوع أول

II- NEFSİN ÂFETLERİ İLE İLGİLİ MÜŞTEREK HADÎSLER

1- KIYÂMET GÜNÜ ALLAH'IN KONUŞMAYACAĞI KİŞİLER[1]

٩٣٥٩- (خ م د س- أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**ثلاثة لا يُكلّمهم الله يوم القيامة ، ولا ينظر إليهم ، ولا يزكيهم ، ولهم عذاب أليم: رَجُل على فَضْل ماء بفَلاة يمنعه من ابن السبيل - زاد في رواية: يقول الله : اليومَ أمْنَعُك فَضْلي ، كما مَنَعْتَ فضلَ ما لم تعمل يَداك - ورَجُل بايَعَ رجُلا سلْعَة بعد العصر ، فحَلف له بالله لأخذها بكذا وكذا ، فصدّقه ، وأخذها وهي على غير ذلك ، ورجل بايَعَ إماما لا يبايعُهُ إلا للدنيا ، فإن أعطاه منها ما يريد ، وفى له ، وإن لم يُعْطه ، لم يَفِ له** ».

وفي رواية : « **فإن أعطاه منها رضي ، وإن لم يُعط منها سَخَط** ». وفي رواية نحوه ، وقال : «**رجل حَلَف على سلْعَة لقد أُعْطِي بها أكثر مما أُعْطِيَ وهو كاذب ، ورجل حلف على يمين كاذبة بعد العصر ليقتطع بها مال امرئ مسلم ، ورجل منع فَضْل ماء ، فيقول الله**

---

1 **"Nefsin Âfetleri İle İlgili Müşterek Hadîsler"** ana başlığı altında verilen bu tâlî başlıkları **İbnu'l-Esîr**, sadece **"Birinci nevi... İkinci nevi..."** diye on üç kısma ayırdı, ancak herhangi bir başlık koymadı. Yukarıda görülen başlıklar ise, kaydedilen hadisler göz önüne alınarak tarafımızdan konulmuştur.

له : اليوم أمنعُك فضلي كما منعت فضل ما لم تعمل يداك ». أخرجه البخاري ومسلم والنسائي.

وفي رواية أبي داود قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « ثلاثة لا يكلمهم الله يوم القيامة : رَجُل منعَ ابن السبيل فضل ماء عنده ، ورجل حلف على سلعة بعد العصر – يعني كاذبا – ورجل بايع إماما ، فإن أعطاه وَفَى له ، وإن لم يعطه لم يف ». وفي أخرى له بمعناه ، وقال : « ولا يزكيهم ، ولهم عذاب أليم، وقال في السلعة: [بالله] لقد أُعْطِيَ بها كذا وكذا ، فصدّقه الآخر فأخذها».

9,359- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Üç kişi vardır ki, kıyâmet günü Allah onlarla konuşmaz, onların yüzlerine bakmaz ve onları temize çıkarmaz. Hem onlar için çok acı bir azap vardır:

1- Çölde fazla suyu bulunduğu halde ondan yolculara vermeyen, -bir rivâyette, kıyâmet günü Yüce Allah da ona, *'kendi elinle üretmediğin halde suyun fazlasını başkalarına vermediğin gibi bugün ben de senden lütfumu esirgiyorum'* der-,

2- İkindiden sonra birine ticaret malını satarken onu şu kadara aldığını söyleyerek Allah adına yemin eden ve böylece müşteriyi inandırıp malı almasını sağlayan, halbuki gerçek bunun aksine olan,

3- İmam'a sadece dünya menfaati için bîat eden adam; eğer İmam ona istediği dünyalığı verirse vefa gösteren, vermeyince de vefa göstermeyen."[2]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette son cümle; **"Eğer İmam ona verirse razı olur, vermezse kin tutar"** şeklindedir.

[2] **Buharî**, Şurb, 2, Hiyel, 12; **Müslim**, İman, 46/173; **Ebû Davud**, Buyû', 62/3474-75; **Nesaî**, Buyû', 6.

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Yalan olduğu halde malına onun verdiği fiyattan daha fazlasının verildiğine yemin eden adam; bir Müslüman'ın malını elinden almak için ikindiden sonra yalan yere yemin eden adam ve suyunun fazlasını başkasına vermeyen adam. Yüce Allah ona; ***'kendi elinle üretmediğin halde fazla suyunu başkasına vermediğin gibi ben de bugün sana lütfumu vermiyorum'*** **buyurur."**

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Üç kişi vardır ki, kıyâmet günü Allah onlarla konuşmaz:

1- Yanında fazla suyu olduğu halde onu yolcuya vermeyen,

2- İkindiden sonra ticaret malını satmak için yalan yere yemin eden,

3- İmam'a bîat eden, ama İmam kendisine (dünyalık) **verirse vefa gösteren, vermeyince de vefa göstermeyen adam."**

Ebû Davud'un aynı manadaki başka bir rivâyetinde de; **"onları temize çıkarmaz ve onlar için acı bir azap vardır"** ilavesinden sonra, ticaret malı konusunda da; **"bu mala şu kadar para verdim diye Allah adına yemin eden ve müşteriyi inandırıp onu almasını sağlayan adam"** denir.

İZAH

Kıyâmet günü Allah'ın bir insanla konuşmaması, Yüce Mevlâ'nın rahmetini ve kurtuluşu ifâde eden ilâhî hitaptan mahrum olmayı ifâde eder. Şüphesiz böyle bir âkubet, bir insan için son derece büyük bir felâkettir.

"Bakmama"sı, ona merhametle muamele etmemesi ve ondan yüz çevirmesidir.

"Tezkiye etmemek" de, onu günahtan temizlememek anlamına gelir.

Bu rivâyette o büyük felakete maruz kalacak olan üç kişiden söz edilmektedir. Bundan sonraki rivâyetlerde de görüleceği üzere aynı âkıbetle yüzyüze gelecek başkaları da vardır.

Hadîsin ilk bölümünde sahip olduğu suyun fazlasını başkalarına vermeyen kişiden söz edilmektedir. Bilindiği üzere su, canlılar için en çok hayatî önemi hâiz olan bir ihtiyaç maddesidir. İşte hayatî önemde bir konu için bile elindeki fazlalığı başkasından esirgeyene, Allah da lütfunu esirgeyecektir.

İkinci cümle, yalan yeminle malını satan insanla ilgilidir. Hiç şüphe yok ki yalan yemin, en büyük günahlardandır. Burada ise fazla olarak yalan yeminle başkasını aldatmak ve onun hakkını yemek söz konusudur. Bu itibarla vebâli daha da büyüktür. Hadîste **"ikindiden sonra"** diye bir zaman diliminden söz edilmektedir. Muhtemelen bu ifâde ile belli bir zaman dilimini kayıtlamak gayesi güdülmemiştir; ikindiden sonra herkes bir an önce işini bitirip evine gitmeye hazırlandığı bir telaş zamanı olduğu, bir an önce eldeki malın bitirilmeye çalışıldığı ve bundan dolayı daha çok o sırada yeminler edildiği için kullanılmıştır.

Kıyâmet günü büyük felâkete uğrayacak olanların üçüncüsü de, başına geçirdiği kişilere sadece çıkarı için destek ve oy veren, sadakatini şahsî çıkar ve menfaat esasına dayandıranlardır. Böyle bir hareket, sadece ahdi bozmak ve bir kişiye haksızlık yapmak değil, bütün toplumun huzurunu bozmak neticesini doğurur.

٩٣٦٠ – (م د ت س– **أبو ذر الغفاري** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **ثلاثة لا يكلمهم الله يوم القيامة ، ولا ينظر إليهم ، ولا يزكيهم ، ولهم عذاب أليم** ، قال: فقرأها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ثلاث مرات ، فقلتُ : خابوا وخَسِرُوا ، مَنْ هُم يا رسول الله ؟ قال : **المُسْبِلُ ، والمنّان ، والمنفقُ سِلْعَتَهُ بالحلف الكاذب** ». أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي.

وزاد أبو داود في بعض طرقه : « **والمنان الذي لا يُعطي شيئا إلا مِنَّة** ».

وفي رواية النسائي « **المُسْبِلُ إزارهُ ، والمَنفِّقَ سلعتَه بالحلف الكاذب ، والمنان عطاءه** ».

وفي أخرى له « **والمنان بما أعطى ، والمسبل إزاره ، والمنفق سلعته بالحلف الكاذب** ».

9,360- Ebû Zer el-Ğifârî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Üç kişi vardır ki, kıyâmet günü Allah onlarla konuşmaz, onların yüzlerine bakmaz ve onları temize çıkarmaz. Hem onlar için çok acı bir azap vardır."

Rasûlullah (as.) bu cümleyi üç defa tekrarladı. Bunun üzerine ben;

"- Mahvoldular, hüsrana uğradılar!.. Onlar kimdir ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordum:

"- Eteğini sarkıtan, yaptığı iyiliği başa kakan ve ticaret malına yalan yeminle sürüm sağlayanlar" buyurdu.[3]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Müslim, Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etti.

Hadîsin bazı tarîklerinde **Ebû Davud**'un şöyle bir ilavesi vardır: **"Başa kakan, yani verdiği her şey için minnet altında bırakan."**

Nesaî'nin rivâyeti de; **"eteğini sarkıtan, yalan yeminle ticaret malına sürüm sağlayan ve yaptığı iyiliği başa kakan"** şeklindedir.

Nesaî'nin başka bir rivâyetine göre de; **"Verdiğini başa kakan, eteğini sarkıtan ve yalan yeminle ticaret malına sürüm sağlayan"** dedi.

İZAH

Burada da başka üç sınıf insandan söz edilmektedir. Bunlardan biri, az önceki hadîste de geçtiği gibi yalan yeminle malını satmaya çalışan insan, diğeri yaptığı iyiliği başa kakan, üçüncüsü de kibir ve gösteriş olsun diye elbisesinin eteklerini yerlerde sürükleyen kişidir. Burada yasağın illeti, sadece elbisenin yerde sürüklenmesi değil, kibirdir. Özellikle insanların avret mahallerini örtmek için bile doğru dürüst bir şey bulamadıkları bir dönemde, bazı insanların lüks

[3] **Müslim**, İman, 46/171; **Ebû Davud**, Libâs, 28/4087-88; **Tirmizî**, Buyû', 5/1211; **Nesaî**, Buyû', 5.

kumaşlara bürünerek eteklerini de yerlerde sürüklemesinin, kibirden daha ciddi sonuçları ve mahzurları da vardır.

٩٣٦١- (م س- أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «ثلاثة لا ينظر الله إليهم يوم القيامة ولا يزكيهم ولهم عذاب أليم: شيخ زان، ومَلك كذاب، وعائل مستكبر».

أخرجه مسلم. وعند النسائي: «ثلاثة لا يكلمهم الله يوم القيامة: الشيخ الزاني، والعائل المزْهُوُّ، والإمام الكذاب». وفي رواية قال: « أربعة يبغضُهُم الله : البيّاعُ الحلاف ، والفقير المختال ، والشيخ الزاني ، والإمام الجائر».

9,361- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Üç kişi vardır ki, kıyâmet günü Allah onların yüzlerine bakmaz ve onları temize çıkarmaz. Hem onlar için çok acı bir azap vardır:

1- Zina eden yaşlı adam,

2- Yalancı devlet başkanı,

3- Kibirli fakir."[4]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti ise şöyledir:

"Üç kişi vardır ki, kıyâmet günü Allah onlarla konuşmaz:

1- Zina eden yaşlı adam,

2- Kendini beğenmiş fakir,

3- Yalancı devlet başkanı."

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Allah şu dört kişiye buğz eder:

1- Çok yemin eden satıcı,

2- Böbürlenen fakir,

---

[4] **Müslim**, İman, 46/172; **Nesaî**, Zekât, 77.

3- Zina eden yaşlı adam,

4- Zâlim devlet başkanı."

İZAH

Burada sözü edilen fiillerin hepsi, herkes için haramdır. Ama bazı kişiler vardır ki, konumu itibariyle bazı fiiller kendisine hiç yakışmamaktadır. Mesela yaşını başını almış olduğu halde zina eden kişiler ve fakir olduğu halde kibirlenen insanlar böyledir. Ama bu asla gençlerin zina etmelerinin ve zenginlerin kibirlenmelerinin haram olmadığı şeklinde anlaşılmamalıdır.

Devlet başkanı ise, bütün milletin gözünde güven ve itimat âbidesi olmalıdır. Bu itibarla yalan söylemesi asla mazur görülemeyecek olan kişidir. Zira onun yalanı, bütün milleti zarara uğratır, zulme ve haksızlığa yol açar.

٩٣٦٢- (س- عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «ثلاثة لا ينظر الله إليهم يوم القيامة: العاقّ لوالديه، والمرأة المترجِّلة، والديوث، وثلاثة لا يدخلون الجنة: العاق لوالديه، والمدمن للخمر، والمنان بما أعطى». أخرجه النسائي.

9,362- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Üç kişi vardır ki, kıyâmet günü Allah onların yüzlerine bakmaz:

1- Anne-babasına âsi olan,

2- Erkekleşen kadın,

3- Deyyus.

Şu üç kişi de cennete giremez:

1- Anne-babasına âsi olan,

2- İçkiye müptelâ olan,

3- Yaptığı iyiliği başa kakan."[5]

---

[5] Nesaî, Zekât, 69.

İZAH

Kadının erkekleşmesi; kılık-kıyafeti ve davranışlarıyla erkeğe benzemeye çalışmasıdır. Erkeğin kadınlaşması da, aynı yasak kapsamına girer.

Deyyus; karısını kıskanmayan, hatta onu tezgahlayan adamdır.

٩٣٦٣- (س- عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: « لا يَدخل الجنة منَّان ، ولا عاق ، ولا مُدْمِن خمر ». أخرجه النسائي.

9,363- Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Yaptığı iyiliği başa kakan, (ana-babaya) **âsi olan ve içkiye müptelâ olan cennete giremez."**[6]

٩٣٦٤- (خ- أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « قال الله تعالى: ثلاثة أنا خصْمُهم يوم القيامة: رجل أعطى بي ثم غدَر ، ورجل باع حرّاً ثم أكل ثمنه ، ورجل استأجر أجيرا فاستوفى منه العمل ، ولم يُوفه أجْرَه ». أخرجه البخاري.

9,364- Ebû Hureyre, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini rivâyet ediyor:

"Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Ben, kıyâmet günü şu üç kişinin hasmıyım:

1- Benim adıma veren, ama sonra cayan,

2- Hür bir adamı satıp parasını yiyen,

3- Bir işçi tutup işini yaptıran, ama ücretini ödemeyen."[7]

---

[6] **Nesaî**, Eşribe, 46.

[7] **Buharî**, Buyû', 106.

نوع ثان

2- DİLİNE VE ŞEHVETİNE HÂKİM OLMAK

٩٣٦٥- (خ ت- سهل بن سعد الساعدي رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «مَنْ يَضْمَنْ لي ما بين رجليه، وما بين لَحْييه أَضْمَنْ له الجنة». أخرجه البخاري والترمذي.

9,365- Sehl b. Sa'd es-Sâidî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İki bacağı arasındaki uzvu ile iki çenesi arasındaki uzvunu (haramdan koruyacağını) **garanti edene, ben de cenneti garanti ederim."**[8]

İZAH

Burada işaret edilen iki uzuv, dil ve cinsiyet organıdır. İstenen de bunların haramlardan korunmasıdır. Ancak bu ifâdede, onların tabiî fonksiyonlarını yerine getirmeleri de düşünülmelidir.

Burada sözü edilen iki uzuv, insanın işlediği haramlara en çok vasıta olan organlardır. Bu itibarla bu haramlardan korunan kişinin, cennete girmesi ümit edilir.

٩٣٦٦- (ت- أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « مَنْ وَقَاهُ الله شرَّ ما بين لحييه ، وشر ما بين رجليه ، دخل الجنة ». أخرجه الترمذي.

9,366- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Allah, kimi, iki çenesi arasındaki uzvunun şerrinden ve iki bacağı arasındaki uzvunun şerrinden korursa, o insan cennete girer."[9]

---

[8] **Buhârî**, Rikak, 23; Hudûd, 19; **Tirmizî**, Zühd, 60/2408.

[9] **Tirmizî**, Zühd, 60/2409.

٩٣٦٧- (ط- **عطاء بن يسار** رحمه الله) أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **مَنْ وَقَاهُ الله شرَّ اثنتين وَلَجَ الجنة** ، فقال رجل: يا رسول الله ، ألا تخبرنا ؟ فسكت رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فأعاد رسولُ الله صلى الله عليه وسلم مقالته ، فقال الرجل : ألا تخبرنا يا رسول الله ؟ ثم قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم مثل ذلك أيضا ، ثم ذهب الرجل يقول مثل مقالته الأولى، فأسكته رجل إلى جنبه، قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **مَنْ وَقَاهُ الله شرَّ اثنتين وَلَجَ الجنة: ما بين لحييه وما بين رجليه، ما بين لحييه، وما بين رجليه [ما بين لحييه، وما بين رجليه]**». أخرجه الموطأ.

9,367- Atâ b. Yesâr'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.); **"Allah kimi, iki uzvun kötülüğünden korursa, o insan cennete girer"** buyurdu. Bir adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; (o iki uzvu) bize haber vermez misin?" diye sordu. Hz. Peygamber sustu, ama biraz sonra yine aynı sözü söyledi. Adam yine;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; (o iki uzvu) bize haber vermez misin?" diye sordu. Sonra Rasûlullah (as.) yine aynı sözü söyledi. Müteâkiben aynı adam, yine aynı sözü söylemeye davranmıştı ki, yanındaki adam onu susturdu. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Allah kimi, iki uzvun kötülüğünden korursa, o insan cennete girer: İki çenesi arasındaki uzvu ile iki bacağı arasındaki uzvu! İki çenesi arasındaki uzvu ile iki bacağı arasındaki uzvu! İki çenesi arasındaki uzvu ile iki bacağı arasındaki uzvu!"[10]

٩٣٦٨- (أبو برزة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **إنَّ أكثرَ ما أخافَ عليكم شهواتُ الغي ، وبُطونكم ، وفروجكم ، ومُضلاتُ الفتن** ». أخرجه...

9,368- Ebû Berze'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

[10] **Muvatta,** Kelâm, 5/11.

"Sizin adınıza en çok korktuğum şey, sapık şehvetler, mideleriniz, cinsiyet uzuvlarınız ve bir de fitnelerin sapıtmalarıdır."[11]

نوع ثالث

3- ZİNÂKÂR, HIRSIZ VE İÇKİ İÇENİN İMANI

٩٣٦٩- (خ م د ت س - أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**لا يزني الزَاني حين يزني وهو مؤمن ، ولا يسرق السارق حين يسرق وهو مؤمن ، ولا يشرب الخمر حين يشربها وهو مؤمن** - قال: يعني أبا بكر الراوي عن أبي هريرة- وكان أبو هريرة يلحق معهن - **ولا ينتهب نُهْبَة ذات شَرف يرفع الناس إليه فيها أبصارهم حين ينتهبها وهو مؤمن** ».

وفي رواية مثله ، وأسقط منها قوله : « **ذاتَ شرف**» وأسقط في أخرى «**يرفع الناس إليه فيها أبصارهم** ».

وزاد في أخرى «**ولا يَغلّ أحدكم حين يَغُلّ وهو مؤمن ، فإياكم إياكم**». أخرجه البخاري ومسلم.

وفي رواية لمسلم زيادة - بعد قوله: «**حين يشربها وهو مؤمن**» - «**والتوبة [معروضة] بَعدُ**» لم يزد. وأخرج النسائي الأولى والثانية ، وأخرج هو وأبو داود رواية مسلم.

وعند الترمذي قال: «**لا يزني الزاني وهو مؤمن، ولا يسرق وهو مؤمن، ولكن التوبة معروضة**». وللنسائي أيضا قال : « **لا يزني الزاني وهو مؤمن ، ولا يسرق وهو مؤمن ، ولا**

[11] **Rezîn**'in ilavesidir. Hadîs **Ahmed b. Hanbel,** ***Müsned***, IV, 420, 423; **Bezzâr**, IX, 292, 308, h., 3844; **Mu'cemu's-Sağîr**, I, 309, h., 511; **Terğîb ve Terhîb**, I, 44, h., 81; III, 101, h., 3248; **Hilyetu'l-Evliya**, II, 32; **Mecmau'z-Zevâid**, I, 88; VII, 306'da da rivâyet edilmiştir.

يشرب الخمر وهو مؤمن... وذكر رابعة فسيتبها ، فإذا فعل ذلك ، فقد خلع رِبْقة الإسلام من عنقه ، فإن تاب تاب الله عليه ».

9,369- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Zinâ eden insan, mü'min olarak zinâ etmez. Hırsız da mü'min olarak hırsızlık yapmaz. İçki içen de, mü'min olduğu halde onu içmez."

Hadîsi Ebû Hureyre'den rivâyet eden Ebû Bekir dedi ki:

"Ebû Hureyre bu sözlere, **'halkın göz diktiği kıymetli bir şeyi insanların gözleri önünde yağma eden kişi, bu işi mü'min olarak yapmaz'** cümlesini de katıyordu."[12]

RİVÂYETLER

Buna benzer başka bir rivâyette **"kıymetli"** kelimesi yer almaz.

Başka bir rivâyette de; **"İnsanların göz diktiği"** cümlesi yoktur.

Bir diğer rivâyette ise; **"sizden biri, mü'min olduğu halde ganimet malını aşırmaz. Sakının!.. Sakının!.."** cümlesi ilave edilir.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** rivâyet etti.

Müslim'in başka bir rivâyetinde; **"...mü'min olarak içki içmez"** cümlesinden sonra; **"ama sonra tövbe arz olunmuştur"** cümlesi ziyâde edilir.

Nesaî de ilk ve ikinci rivâyeti tahric etti.

Nesaî ve **Ebû Davud** ayrıca **Müslim**'in rivâyetini de tahric ederler.

Tirmizî'de ise; **"İnsan mü'min olarak zina etmez, mü'min olarak hırsızlık yapmaz. Fakat tövbe arz olunmuştur"** şeklindedir.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

---

12 **Buharî**, Mezâlim, 30; Eşribe, 1; Hudûd, 1, 20; **Müslim**, İman, 24/100-105; **Ebû Davud**, Sünnet, 16/4689; **Tirmizî**, İman, 11/2625;

"İnsan mü'min olarak zinâ ermez, mü'min olarak hırsızlık yapmaz ve mü'min olarak içki içmez..."

Râvî der ki:

"Dördüncü bir şey daha söyledi, ama ben onu unuttum. Sonra şöyle devam etti:

"Bunları yapan, boynundan İslâm halkasını çıkarıp atmış olur. Fakat tövbe ederse, Allah tövbesini kabul eder."

İZAH

"Mü'min olarak yapmaz..." cümleleri, bazılarına göre imandan çıkar demektir. Bu fiili yaparken iman kendisinden ayrılır, sonra o fiilden vazgeçince iman tekrar kendisine döner. Ulemanın büyük çoğunluğuna göre ise bu hadîs, imanın kemâli ondan zâil olur anlamındadır. Yani kâmil mü'min bunları yapmaz demektir. Hz. Peygamber'in, ifâdeyi güçlendirmek ve etkisini arttırmak için zaman zaman böyle bir üslubu benimsediği bilinmektedir.

Bile bile inkârın dışında hiçbir günah, insanı imandan çıkarmaz. Ulemanın icmâı ile de sâbittir ki, haram işleyenler, kâfir olmazlar, imanlarını kaybetmezler. Kur'ân-ı Kerîm'de; ***"Allah, kendisine ortak koşulmasını affetmez, ama bunun dışındaki günahları dilediği kişilerden affeder"***[13] buyurulmaktadır. Bu manada pek çok hadîs de vardır. Kaldı ki Allah insandan günahsızlık istememiştir; günah işlemesi, ama sonra bu günahları affedecek yüce bir kudretin varlığını bilip ondan af dilenmesi istenmiştir. Zaten Allah'ın hiç günah işlemeyen başka yaratıkları vardır. İnsanın konumu ve fonksiyonu ise onlardan çok farklıdır.

Bu ifâdeyi, böyle şeyler mü'minin kârı değildir, ona yakışır şeyler değildir diye de anlayabiliriz.

Bazıları da buradaki iman ile hayâ duygusunun kastedildiğini söylerler. Buna göre de, eğer o insan Allah'tan utansaydı bu işleri yapamazdı demektir. Binâenaleyh ondan çekilip alınan, hayâ duygusudur.

---

[13] Nisâ, 48, 116.

"Tövbe arz olunur" ifâdesi, affedilmeleri için önlerine tövbe konmuştur, tövbe edip bu vebâlden kurtulma şansları vardır anlamındadır.

"İslâm halkası"ndan maksat, İslâm'ın güzelliği ve hikmetidir. Müslüman olan insan, sanki İslâm etiketini de boynuna takmış gibidir. İslâm ahkâmına uyduğu müddetçe bu etiket üzerinde kalır, ama aykırı düştükçe etiket zarar görür.

٩٣٧٠- (خ س- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**لا يزني الزاني حين يزني وهو مؤمن ولا يشرب الخمر حين يشربها وهو مؤمن ولا يسرق حين يسرق وهو مؤمن**».

قال ابن عباس: « تفسيره : يُنزَع منه الإيمان ، لأن الإيمان نَزِه ، فإذا أذنَبَ العبد فارقه ، فإذا نزع عاد إليه هكذا ، - وشبَّك بين أصابعه ، ثم فرَّقها ». أخرجه البخاري. وزاد النسائي « **ولا يقتل وهو مؤمن** ».

9,370- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Zinâ eden insan, mü'min olarak zinâ etmez. İçki içen de, mü'min olduğu halde onu içmez. Hırsız da mü'min olarak hırsızlık yapmaz."

İbn Abbas şöyle dedi:

"Bu sözün tefsiri şudur: O sırada iman kendisinden çekilip alınır. Çünkü iman, temizdir; kul günah işleyince iman onu terk eder. İman ondan çekildiği zaman, sonra şu şekilde tekrar kendisine döner." Bu sırada İbn Abbas, parmaklarını birbirine geçirdi, sonra ayırdı.[14]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetinde de; **"mü'min olduğu halde kimseyi öldürmez"** ilavesi vardır.

---

[14] **Buharî**, Hudûd, 7, 21; **Nesaî**, Kasâme, 47.

İZAH

Câmiu'l-Usûl'de **Nesaî**'nin ilavesi olarak kaydedilen cümle, **Buharî**'de de yer almaktadır.

Ayrıca hadîsin son kısmındaki ifâde **Buharî**'de şöyle geçmektedir:

"İkrime şöyle dedi: "Ben İbn Abbas'a;

"- Bu günahları işlerken insandan iman nasıl çekilip alınmaktadır?" diye sordum. İbn Abbas;

"- İşte böyle!" diyerek önce parmaklarını birbirine geçirdi, sonra çözdü ve;

"Bu günahı işleyen kişi tövbe ederse, iman tekrar kendisine döner" dedi ve bu dönüşü de yine parmaklarını birbirine geçirerek;

"- İşte böyle döner!" diye gösterdi.

٩٣٧١- (د ت – أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **إذا زنى الرجل خرج منه الإيمان ، وكان عليه كالظّلة ، فإذا أقلع رجع إليه الإيمان** ».

أخرجه أبو داود.

وفي رواية الترمذي «**خرج منه الإيمان ؛ وكان فوق رأسه كالظلة فإذا خرج من ذلك العمل عاد إليه الإيمان**». قال محمد الباقر : تفسيره : يخرج من الإيمان إلى الإسلام.

9,371- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İnsan zinâ ettiği zaman kendisinden iman çıkıp bir bulut gibi üzerinde durur. Bundan vazgeçince de iman yine kendisine döner."[15]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti. **Tirmizî**'nin rivâyeti de şöyledir:

"...Kendisinden iman çıkar ve bir bulut gibi başının üzerinde durur. O işten ayrılınca da iman tekrar kendisine döner."

---

[15] **Ebû Davud**, Sünnet, 16/4690; **Tirmizî**, İman, 11/2625.

Bu hadîsin tefsiri hakkında Muhammed Bâkır; "yani imandan çıkıp İslâm'a girer" dedi.

İZAH

Bu bölümde geçen hadîsler, sözü edilen fiiller işlendiğinde insandan imanın ayrılacağı konusunda birbirini te'yîd etmektedirler. Bu rivâyette ise, imanın o fiil süresince ayrıldığı, sonra o fiil sona erince yine insana döndüğü belirtilmektedir. Bir önceki rivâyette de bu manaya gelen ifâdeler yer almaktaydı. İzahına çalıştığımız rivâyette **Ebû Cafer el-Bâkır,** farklı bir izah getirmektedir. Buna göre iman insandan ayrılmakta, ama insan yine Müslüman olarak kalmaya devam etmektedir. Yani insan imandan çıksa bile İslâm'dan çıkmamaktadır.

نوع رابع

4- RİYÂ VE GÖSTERİŞ

٩٣٧٢- (خ م- جندب بن عبد الله رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «مَن سَمَّعَ سَمَّعَ اللهُ به ، وَمَنْ يرائي يرائي اللهُ به ». أخرجه البخاري ومسلم.

9,372- Cündüb b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kim (yaptığını) **herkese duyurursa, Allah da onun** (iç yüzünü) **herkese duyurur. Kim** (yaptığını) **teşhir ederse, Allah da onun** (kusurlarını) **teşhir eder."**[16]

---

[16] **Buharî**, Rikak, 36; **Müslim**, Zühd, 5/48.

İZAH

Mutlak ifâdeler kullanılan bu rivâyet, çok farklı şekillerde anlaşılmaya müsait bir hadîstir. **Hattâbî** bunu **"ihlâs"** ile açıklar. Ona göre hadîsin anlamı şudur: *"Kim ihlâssız bir iş yapar ve gayesi de sadece insanlar onu görsünler ve duysunlar olursa, kendisine aynı şekilde karşılık verilir. Yani Allah da onun iç yüzünü teşhir eder, gizli niyetlerini ortaya çıkararak kendisini rezil eder."*

Bazılarına göre hadîs; *kim insanların ayıplarını ifşâ ve teşhir ederse, Allah da onun ayıplarını teşhir eder* anlamına gelir.

Kim kendisinin yapmadığı hayırlı bir işi kendine nispet ederse, Allah onun yalanını ortaya çıkarır ve kendisini rezil eder manası da verilmiştir.

Şöyle de izah edilmiştir: *Kim yaptığı işle bir makam elde etmek ve insanlar katında değer kazanmak murad etmiş, Allah rızasını kastetmemişse, Allah bu işi o insanlar arasında söz olarak dolaştırır ve artık âhirette onun sevabı yoktur.*

"Allah onu işittirir" ifadesiyle, *onun iç yüzünü bütün kötülüğüyle teşhir edeceği* murad edilmiştir.

"Allah onu teşhir eder" ifadesi de, *Allah insanlara, bu adamın o işi kendi rızası için değil, onlara gösteriş olsun diye yaptığını gösterir,* anlamına gelir.[17]

Muhtemelen burada, Allah rızası için değil her şeyi gösteriş olsun, insanlardan saygı görsün ve değeri artsın diye yapan insanlar kastedilmekte, onların bu şöhret arzularının dünyada gerçekleşeceği, ama âhirette içyüzlerinin bütün çıplaklığı ile ortaya konacağı ve bu yaptıklarından da bir hayır elde edemeyecekleri murad edilmektedir. Bunun ile birlikte hadîsin, *insanların kusurlarını teşhir edenin kusurlarını Allah da kıyâmet günü teşhir eder* anlamına gelmesi de kuvvetle muhtemeldir.

٩٣٧٣- (م- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال :
« **مَنْ سَمَّعَ سَمَّعَ الله به ، ومَن رَاءَى رَاءَى الله بِهِ** ». أخرجه مسلم.

---

[17] Bkz., **İbn Hacer**, XIII, 137-8.

9,373- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kim (yaptığını) **herkese duyurursa, Allah da onun** (iç yüzünü) **herkese duyurur. Kim** (yaptığını) **teşhir ederse, Allah da onun** (kusurlarını) **teşhir eder."**[18]

٩٣٧٤- (ت- **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**مَنْ يُرَائي يرائي الله به ، وَمَنْ يُسَمِّعْ يسمع الله به** ». أخرجه الترمذي.

9,374- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kim (yaptığını) **teşhir ederse, Allah da onun** (kusurlarını) **teşhir eder. Kim** (yaptığını) **herkese duyurursa, Allah da onun** (iç yüzünü) **herkese duyurur."**[19]

٩٣٧٥- (ت- **جرير بن عبد الله** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**مَنْ لا يَرْحَمِ النّاسَ لا يرحمه الله** ». أخرجه الترمذي.

9,375- Cerîr b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"İnsanlara merhamet etmeyene Allah da merhamet etmez."[20]

---

[18] **Müslim**, Zühd, 5/47.
[19] **Tirmizî**, Zühd, 48/2381.
[20] **Tirmizî**, Birr, 16/1922.

نوع خامس

5- ZULÜM VE CİMRİLİK

٩٣٧٦- (م) - جابر بن عبد الله رضي الله عنهما أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «اتقوا الظلم ، فإن الظلم ظلمات يوم القيامة ، واتقوا الشحّ ، فإن الشحّ أهلك من كان قبلكم ، حملهم على أن سفكوا دماءهم واستحلّوا محارمهم». أخرجه مسلم.

9,376- Cabir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Zulümden sakının! Zirâ zulüm, kıyâmet gününde zulmetler haline gelecektir. Cimrilikten de sakının! Çünkü cimrilik sizden öncekileri helâk etmiş, onları birbirlerinin kanını dökmeye ve haramları helâl saymaya sevk etmiştir."[21]

İZAH

"Zulmetler" ifâdesi, karanlıklar manasına hamledilmiştir. Buna göre kıyâmet günü mü'minlerin nûru önlerinde, arkalarında ve yanlarında parlayıp dururken, zalimler karanlıklar içersinde kalacaklar ve yollarını bulamayacaklar demektir. **Nevevî** bu kelime ile kıyâmetin şiddet ve dehşetinin kastedilmiş olabileceğini belirtir.

Bu hadîs, kıyâmet gününde insanın başına gelecek olan bütün zulmetlerin ve felâketlerin, insanın dünyada iken irtikâb etmiş olduğu zulümlerin neticesi olduğu şeklinde de anlaşılabilir.

Cimriliğin helâk sebebi olarak gösterilmesi ise, hadîste de belirtildiği üzere insanları kan dökmeye, hak ve adâletten ayrılmaya, helal olup olmadığına aldırmadan ihtirasla mal toplamaya sevk ettiği içindir. Kaldı ki bir âyette de; *"Kendisini cimrilikten koruyan kimse kurtulmuştur"*[22] buyurulmaktadır. Başka bir âyette de; *"Cimrilik eden, kendisini müstağni gören ve o güzel kelimeyi yalanlayan*

---

[21] **Müslim**, Birr, 15/56.

[22] Teğâbun, 16.

kimseye, güçlüğe götüren yolları kolaylaştırırız. Helâk olduğunda ise, malı kendisine fayda vermez"[23] buyurulur.

٩٣٧٧- (خ م ت- عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «الظلم ظُلمات يوم القيامة». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي.

9,377- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Zulüm, kıyâmet günü zulmetler haline gelecektir."[24]

٩٣٧٨- (د- أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «شَرّ ما في الرجل: شُحّ هالِع، وجُبن خالع». أخرجه أبو داود.

9,378- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İnsanda bulunan huyların en kötüsü, aşırı cimrilik ve şiddetli korkudur."[25]

نوع سادس

6- BAŞKASINA ZARAR VE SIKINTI VERMEK

٩٣٧٩- (ت- أبو بكر الصديق رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «ملعون مَنْ ضارَّ مُؤْمنا، أو مَكَرَ به». أخرجه الترمذي.

9,379- Hz. Ebû Bekir'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Bir mü'mine zarar veren veya ona hile yapan kişi lanetlenmiştir."[26]

---

[23] Leyl, 8-11.
[24] **Buharî**, Mezâlim, 8; **Müslim**, Zühd, 15/57; **Tirmizî**, Birr, 83/2030.
[25] **Ebû Davud**, Cihâd, 22/2511.

٩٣٨٠- (ت- أبو صرمة رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « مَنْ ضارّ مؤمنا ضارّ الله به ، ومَنْ شاقّ شاقّ الله عليه ». أخرجه الترمذي.

9,380- Ebû Sırma'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kim bir mü'mini zarara uğratırsa, Allah da onu zarara uğratır. Kim bir mü'mine sıkıntı verirse, Allah da ona sıkıntı verir."[27]

٩٣٨١- (خ- أبو تميمة [الهجيمي] رحمه الله) قال : « شهدتُ صفوانَ وأصحابه وجُنْدَب يوصيهم ، فقالوا: هل سمعتَ من رسول الله صلى الله عليه وسلم شيئا ؟ قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : مَنْ سَمّعَ سَمّعَ الله به يوم القيامة ، ومَنْ شاقّ شاقّ الله عليه يوم القيامة ، فقالوا: أوْصِنَا ، فقال: إن أولَ ما يُنْتِنُ من الإنسانِ بَطْنُه ، فمَن استطاعَ أن لا يأكل إلا طيبا فليفعل ، ومَنْ استطاعَ أن لا يَحُول بينه وبين الجنة ملءُ كفٍّ مِنْ دمٍ أهْراقه فليفعل». أخرجه البخاري.

9,381- Ebû Temîme el-Hüceymî anlatıyor:

"Ben, Cündüb (b. Abdullah'ın) Safvân (b. Muharriz) ve arkadaşlarına tavsiyelerde bulunduğu sırada yanlarında idim. Onlar;

"- Sen, Rasûlullah'dan (as.) bir şey duydun mu?" diye sordular. Cündüb de;

"- Ben, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu duydum" dedi:

"Kim (yaptığını) herkese duyurursa, Allah da kıyâmet günü onun (iç yüzünü) herkese duyurur. Kim başkasına meşakkat verirse, Allah da kıyâmet günü ona meşakkat verir."

Bunun üzerine yanındakiler;

"- Bize başka tavsiyelerde de bulun!" dediler. Bu sefer Cündüb şöyle dedi:

---

[26] **Tirmizî**, Birr, 27/1941. Hadîsin senedi zayıftır.

[27] **Tirmizî**, Birr, 27/1940. Bu hadîsin senedi de zayıftır.

"- İnsanın ilk çürüyen uzvu, karnıdır. Binâenaleyh sadece helâl lokma yemeğe kimin gücü yeterse, bunu mutlaka yapsın! Kimin de bir avuç kadar bile olsa döktüğü kan yüzünden cennetle arasına engel koymamaya gücü yeterse, o da bunu mutlaka yapsın!"[28]

İZAH

Safvân b. Muharriz, Basralı meşhur tâbiîlerdendir. **Cündüb b. Abdullah el-Becelî** de ünlü sahabîlerdendir.

Yukarıdaki olay, **İbnu'z-Zübeyr** fitnesinde cereyan etmiştir. **Cündüb**, elini bir damla bile olsa insan kanına bile bulaştırmamak gerektiğini bundan dolayı tavsiye etmektedir.

Rivâyetin bu son cümlesinin mevkûf olduğu görünmektedir. Ancak cümlenin yapısı merfû olduğu izlenimini de vermektedir. Nitekim **Taberânî**'de merfu olarak zikredilmektedir. Zaten insanın ilk çürüyen uzvunun karnı olduğu ifâdesinin başka türlü izahı hayli zordur.

نوع سابع

7- AZGINLIK, TEVÂZU VE SILA-İ RAHİM

٩٣٨٢- (د ت- **أبو بكرة** رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **مَا مِنْ ذنب أجدر أن يُعَجَّل [الله] لصاحبه العقوبة في الدنيا ، مع ما يدّخر له في الآخرة: مثل البَغْي ، وقطيعة الرحم** ». أخرجه الترمذي وأبو داود. وزاد رزين « **وذلك لأن الله تعالى يقول : (إِنَّمَا بغْيُكم على أنفسكم) [يونس :٢٣] »**.

9,382- Ebû Bekre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

---

[28] **Buharî**, Ahkâm, 9.

"Hiçbir günah, Yüce Allah'ın âhirette vereceği ceza yanında, dünyada iken de hemen ceza vermesini gerektiren, azgınlık ve sıla-i rahmi kesmek gibi değildir."[29]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** ve **Ebû Davud** tahric etti.

Rezîn, buna şu cümleyi de ilave etti:

"Çünkü Yüce Allah; *'Sizin azgınlığınız ancak kendi aleyhinizedir'*[30] **buyurdu."**

İZAH

Bağy kelimesi, azgınlık, taşkınlık, zulmetmek, isyan etmek, haksızlık yapmak gibi manalara gelir. Âhiretten önce dünyada da hemen cezalandırılacağı belirtilen **bağy** ve **sıla-i rahmi kesmek**, tamamen insanların birbirlerine yönelik kusurlarıdır. Bu itibarla insan hakları konusunda yapılan yanlışlıklar, cezası dünyada ve âhirette çekilecek olan sorumluluğu en ağır günahlardandır.

٩٣٨٣- (د- عياض بن حمار رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «[إنّ الله] أوحَى إليَّ: أن تَواضَعُوا حتى لا يبغي أحد على أحد، ولا يفخَر أحد على أحد». أخرجه أبو داود.

9,383- Iyâd b. Hımâr'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Yüce Allah bana; *'Mütevazi olmanızı, kimsenin kimseye zulmetmemesini ve kimsenin kimseye karşı böbürlenmemesini'* **vahyetti."**[31]

---

[29] **Ebû Davud**, Edeb, 51/4902; **Tirmizî**, Kıyâmet, 57/2511.

[30] Yunus, 23.

[31] **Ebû Davud**, Edeb, 48/4895.

نوع ثامن

8- CİMRİLİK, HİLE, İSRÂF VE TEKEBBÜR

٩٣٨٤- (ت- أبو بكر الصديق رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «النار قريبة من كل خَبّ بخيل منّان».

وفي رواية : « لا يدخل الجنة خَبّ ولا بخيل ولا منان ». أخرج الترمذي الرواية الثانية.

9,384- Ebû Bekr es-Sıddîk'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Cehennem, hilebaz, cimri ve yaptığı iyiliği başa kakan her insana yakındır."[32]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyet şöyledir:

"Hilebaz, cimri ve yaptığı iyiliği başa kakan insan cennete giremez."

Bu ikinci rivâyeti **Tirmizî** tahric etti.

٩٣٨٥- (خ س- عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « كلوا ، وتصدّقوا ، والبَسُوا ، في غير إسراف ولا مَخيلة ». أخرجه النسائي. وأخرجه البخاري في ترجمة باب.

9,385- Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Yeyiniz, tasadduk ediniz ve giyininiz! Fakat bunları yaparken kibre ve israfa kaçmayınız!"[33]

---

[32] **Tirmizî**, Birr, 41/1963. Hadîs, râvîlerden **Ferkad es-Sebehî** sebebiyle zayıftır.

[33] **Buharî**, Libâs, 1, bâb başlığında; **Nesaî**, Zekât, 66. **Buharî**'nin ta'lîkan kaydettiği bu rivâyeti, **Ebû Davud et-Tayâlisî** ve **el-Hâris b. Ebî Üsâme** *Müsned*'lerinde vasletmişlerdir.

İZAH

Yiyip-içmek ve giyinip-kuşanmak konusunda insan, elindeki imkânları rahatça kullanabilmelidir. Allah'ın verdiği nimetleri kullanmakta cimrilik göstermemelidir. Bu nimetlerden hem kendisi ve hem âilesi istifâde etmeli, hatta yakın çevresi bile bundan faydalanabilmelidir. Bu nimetlerin meşru şekilde harcanmasında cimri davranmak, iyi Müslümanlık olarak görülmemelidir. Ancak bu konuda itidâl ve orta yoldan da sapılmamalı; eldeki imkânlar ne israf yoluyla hebâ edilmeli ve ne de başkalarına karşı tekebbür aracı olarak kullanılmalıdır.

٩٣٨٦- (خ- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « كُلْ ما شئت ، والْبَسْ ما شئت، ما أخطأتْكَ اثنتان : سَرَف ، ومَخِيلة ». أخرجه البخاري في ترجمة باب.

9,386- Abdullah b. Abbas'ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

"İstediğini ye ve istediğini giy! Ancak bunlar, sakın seni israf ve tekebbür gibi iki hataya düşürmesin!"[34]

نوع تاسع

9- VESVESE

٩٣٨٧- (د- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال: جاء رجل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: «يا رسول الله إن أحدَنا يجد في نفسه - يُعَرِّضُ بالشيء - لأن يكون حممة أحبّ إليه من أن يتكلم به فقال: **الله أكبر، الله أكبر، الحمد لله الذي ردّ كيده إلى الوسوسة**». أخرجه أبو داود.

---

[34] **Buharî**, Libâs, 1. **Buharî**'nin bâb başlığında ta'lîkan kaydettiği bu rivâyeti de **İbn Ebî Şeybe** *Musannaf*ında, **Dîneverî** *el-Mücâlese*'sinde vasletmişler, ayrıca **Abdurrezzak** ve **Taberî** de bu manada bir rivâyeti tahric etmişlerdir.

وفي رواية قال أبو زُمَيْل : قلت لابن عباس : « ما شيء أجده في صدري؟ قال: ما هو؟ قلتُ : والله لا أتكلم به ، فقال لي: شيء من شك ؟ وضحك ، ثم قال: ما نجا من ذلك أحد حتى أنزل الله (**فإن كنت في شك مما أنزلنا إليك فاسأل الذين يقرؤون الكتاب من قبلك**) [يونس: ٩٤] ثم قال: إذا وجدت شيئا من ذلك في نفسك، فقل: **هو الأول والآخر، والظاهر والباطن، وهو بكل شيء عليم**». أخرجه أبو داود.

9,387- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

"Bir adam Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bazen içimizde (öyle kötü) şeyler hissediyoruz ki, onu söylemektense, yanıp kömür haline gelmek daha hoşumuza gider" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Allahu ekber! Allahu ekber! (Şeytanın veya nefsin) **hilesini vesveseye çeviren Allah'a hamd olsun!"** dedi.[35]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Başka bir rivâyette Ebû Zümeyl şöyle anlatır:

"İbn Abbas'a dedim ki:

"- İçimde hissettiğim düşüncenin hükmü nedir?"

"- O nasıl bir şeydir?" diye sordu.

"- Vallahi onu söyleyemem!" dedim. Bana;

"- İçinde şüphe ile ilgili bir şey mi hissediyorsun?" dedi ve güldü. Sonra da şöyle söyledi:

"- Vallahi ondan hiç kimse kurtulamadı ve nihayet Allah; ***'Eğer sana indirdiğimiz şeyin*** *(doğruluğundan)* ***hâla şüphede isen, senden önce*** *(vahyedilmiş olan)* ***kitapları okuyanlara sor!'***[36] âyetini indirdi. Binâenaleyh gönlünde seni şüpheye düşüren bir şey hissettiğin zaman; ***'O, hem evveldir, hem âhir!.. Hem zâhirdir, hem bâtın!.. O her şeyi bilir'***[37] de!"

---

[35] **Ebû Davud**, Edeb, 118/5110, 5112.

[36] Yunus, 94.

[37] Hadîd, 3.

Bunu da **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

Hiç şüphe yok ki her insanın gönlüne, söylemeyi bile doğru bulmadığı pek çok fikir gelir. **Vesvese** adı verilen bu düşünceleri önlemek mümkün değildir. Çünkü bu düşünceler irâdî değildir. Daha çok şeytandan neş'et eden kuruntulardır.

Daha önce geçen bir hadîste; **"vesvesenin açık iman olduğu"**[38] belirtilmekte idi. Bu hadîs, bizzat vesvesenin iman olduğunu değil, imanın sebebi ve alâmeti olduğunu ifâde etmektedir. Vesvese olduğu için iman var olmuş değil, insanda iman olduğu için vesvese var olmuştur. Hakikatte vesvese şeytandan gelir. Şeytan ise, ancak aldatamadığı kişilere vesvese verir, onların temiz imanlarını lekelemeye çalışır. Kâfire ise istediği gibi gelir ve istediğini yaptırır. Binâenaleyh kâfir için vesveseye gerek yoktur.

Yukarıda geçen âyet-i kerîmede; ***"eğer sana indirdiğimiz şeylerden kuşku duyarsan, senden evvel kitap okuyanlara sor"*** buyurulmakta idi. Bu âyetin Hz. Peygamber hakkında nâzil olduğu rivâyet edilmiştir. Buna göre, Rasûlullah'ın (as.) da vesveseden tamamen sâlim olmadığı anlaşılır. Öyleyse vesvese, her insanın maruz kalabileceği en tabii bir olaydır. Hiç kimse kendisini tam anlamıyla ondan kurtaramaz. Bununla birlikte vesvese imana zarar veremez. Nitekim bir hadîs-i şerifte; **"bizzat söylemedikleri veya fiilen yapmadıkları takdirde gönüllerinden geçirdikleri şeylerden dolayı Allah ümmetimi muâheze ermez"**[39] buyurulmuştur.

Vesveseden kurtulmanın yolu, onu aklından kovmaya, unutmaya çalışmaktır. Ondan Allah'a sığınmaktır. O konuda münakaşa ve muhâkemeden kaçınmaktır. Çünkü vesveseyi tartışmak, onun yerleşmesine sebep olur. Yukarıdaki rivâyette **İbn Abbas** da, vesveseyi defetmek için **Hadîd** sûresinin üçüncü âyetini okumayı tavsiye etmektedir. Başka bir âyette de; ***"eğer şeytan***

---

[38] Bkz., hadîs no; 33.

[39] **Buharî**, Itk, 6; Talak, 11; Eymân, 15; **Müslim**, İman, 58/201-202; **Ebû Davud**, Talak, 15; **Tirmizî**, Talak, 8; **Nesaî**, Talak, 22; **İbn Mâce**, Talak, 14, 16.

tarafından sana bir ifsâd vâki olursa, hemen Allah'a sığın!"[40] buyurulmaktadır.

نوع عاشر

10- YALAN RÜYA

٩٣٨٨- (خ د- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « مَنْ تَحَلَّمَ بِحُلْمٍ لَمْ يَرَهُ: كُلِّفَ أن يَعْقِدَ بين شعيرتين ، ولَنْ يفعل ، ومَن استمع إلى حديث قوم وهم له كارهون، صُبَّ [في] أذنيه الآنك يوم القيامة، ومَنْ صَوَّرَ صُورَةً عُذِّبَ ، وكُلِّفَ أن يَنْفُخَ فيها الروح ، وليس بنافخ». أخرجه البخاري.

قال سفيان: وصله لنا أيوب ، وفي رواية عن ابن عباس قوله بنحوه. وأخرجه أبو داود ، قال : «مَنْ صَوَّرَ صورة ، وَمَنْ تحلّم ، ومَن استمع ». [وأخرجه البخاري تعليقا] بعقب حديث ابن عباس [المذكور].

9,388- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kim görmediği bir rüyayı gördüm diye iddia ederse, (kıyamet günü) **iki arpayı birbirine düğümlemeye zorlanır, ama bunu yapamaz. Kim, bir cemaatin işitilmesini istemediği sözlerini dinlemeye çalışırsa, kıyâmet günü kulaklarına erimiş kurşun dökülür. Kim de bir sûreti resmederse, azaba uğratılır ve o sûrete can vermeye zorlanır, ama veremez."**[41]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Râvî Süfyan (b. Uyeyne); "Bu hadîsi bize Eyyub vasletti" dedi.

---

[40] A'râf, 200.

[41] **Buharî**, Tabîr, 45; **Ebû Davud**, Edeb, 96/5024. Hadîsin yalan rüya ile ilgili kısmı, **Tirmizî**'de **Hz. Ali**'den de merfû olarak (Rüya, 7); diğer iki cümle de **İbn Abbas**'dan yine merfû olarak (Libâs, 19) tahric etmiştir.

Başka bir rivâyette de bu hadîs İbn Abbas'ın sözü olarak nakledilir.

Ebû Davud da hadîsi; **"Kim bir sûreti resmederse..., kim bir rüya görürse..., kim kulak verirse..."** şeklinde tahric etti.

Bunu **Buharî** de, **İbn Abbas**'ın mezkür hadîsinin arkasından muallak olarak zikretmiştir.

İZAH

Bu hadîs muhtelif şekillerde rivâyet edilmiştir. **Buharî**'de verilen bilgiye göre **İbn Abbas**'dan merfû ve mevkûf olarak, **Ebû Hureyre**'den de mevkûf olarak tahric edilmiştir.

"İki arpa tanesini birbirine bağlamak", insanı yapamayacağı bir işe zorlamaktan kinâyedir ve ona azap etmek anlamına gelir. Şüphesiz uyanık birinin yalan söylemesi de haramdır. Çünkü böyle bir yalan, zulüm ve haksızlıklara yol açabilmekte; bazen birinin canına, bazen de malına zarar verebilmektedir. Ama yalan rüya konusunda böyle ağır bir cezanın öngörülmesi, muhtemelen rüyanın nübüvvetten bir cüz olması ile ilgilidir. Buna göre yalan rüya, bir anlamda Allah'a yalan isnad etmek demektir. Çünkü o rüyayı kendisine Allah göstermektedir.

Hadîste yasaklanan ikinci konu da, başkalarını dikizlemek, sözlerini öğrenmeye çalışmak, gizli hallerini araştırmaktır.

Resim hakkındaki ifâde ise, şirkten sakındırmak amacına matuftur. Özellikle İslâm'ın ilk dönemlerinde tevhidi korumak ve insanları şirkten uzaklaştırmak amacıyla ağır ifâdeler kullanılmıştır. Ama zamanla tevhîd yerleşip şirk endişesi ortadan kalkınca, bu cezalar tedricî olarak hafifletilmiştir.

٩٣٨٩- (خ- أبو هريرة رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **مَنْ تحلَّمَ بحُلم لم يره كُلِّف أن يعقد بين شعيرتين...** » الحديث. أخرجه البخاري.

9,389- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Kim görmediği bir düşü gördüm diye yalan söylerse, kendisine iki arpayı birbirine bağlaması teklif edilir..."[42]

٩٣٩٠- (خ- واثلة بن الأسقع رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**إنَّ من أعظم الفرَي: أن يَدَّعِي الرجلُ إلى غير أبيه ، أَو يُرِيَ عَيْنَيْه مَا لَمْ تَرَ ، أو يقول على رسول الله ما لم يَقُلْ** ». أخرجه البخاري.

9,390- Vâsile b. el-Eska'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Yalanın en büyüğü, insanın babasından başkasına (mensubiyet) **iddia etmesi veya** (rüyasında) **görmediği şeyi iki gözüne göstermeye kalkışması veya Allah Rasûlü'nün söylemediği bir şeyi O'na nispet etmesidir."**[43]

نوع حادي عشر

11- İNTİHAR, BEDDUA VE BAŞKASINI TEKFÎR

٩٣٩١- (خ م ت د س- أبو قلابة) أن ثابت بن الضحاك رضي الله عنه أخبره : أنه بايَعَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم تحت الشجرة ، وأنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **مَنْ حَلَفَ على يمين بملة غير الإسلام كَاذبا متعمدا ، فهو كما قال ، ومَنْ قتل نفسه بشيء عُذِّبَ به يوم القيامة ، ولَيْسَ على الرجل نَذر فيما لا يملك** ».

زاد في رواية: «**ولَعْنُ المؤمن كقتله، ومَنْ رَمَى مُؤْمنا بكفر فهو كَقتله، ومَنْ ذَبَحَ نفسه بشيء ذُبحَ به يوم القيامة**».

وزاد في أخرى «**وَمَن ادَّعَى دعوى كاذبة ليتكثّر بها ، لم يزده الله إلا قلَّة**».

---

[42] **Buharî**, Tabîr, 45, ta'lîkan.
[43] **Buharî**, Menâkıb, 4.

أخرجه البخاري ومسلم. وفي رواية الترمذي: أن النبيّ صلى الله عليه وسلم قال : «
ليس على المرء نذر فيما لا يملك ، ولاعنُ المؤمن كقاتله ، ومَن قذفَ مؤمنا بكفر فهو كقاتله ، ومَنْ قتل نفسه بشيء عذبه الله بما قتل [به] نفسه يوم القيامة ».
وأخرج أبو داود والنسائي رواية البخاري ومسلم إلى قوله : « **فيما لا يملك** ».

9,391- Ebû Kılâbe'den, Sâbit b. ed-Dahhâk'ın kendisine, Rasûlullah'a (as.) ağacın altında bîat ettiğini haber verdiği ve bu sırada da şöyle buyurduğunu söylediği rivâyet edilmiştir:

"Kim bile bile ve yalan olarak İslâm'dan başka bir din üzerine yemin ederse, o kimse, dediği gibidir. Kim de kendisini bir şeyle öldürürse, kıyâmet günü kendisine o şeyle azap edilir. İnsanın mâlik olmadığı bir şeyi adak yapması muteber değildir."[44]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette şu ziyade vardır:

"Mü'mine lanet okumak, onu öldürmek gibidir. Kim bir mü'mini küfürle itham ederse, onu öldürmüş gibidir. Kim de kendisini bir şeyle keserse, kıyâmet günü de o şeyle kesilir."

Başka bir rivâyette de şu fazlalık vardır:

"Her kim malını çok göstermek için yalan bir iddiada bulunursa, Allah onun malına sadece azlık verir."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Kişinin mâlik olmadığı bir şeyi adaması muteber değildir. Mü'mini lanetleyen, onu öldüren gibidir. Kim bir mü'mini küfürle itham ederse, o da onu öldüren gibidir. Her kim kendini bir şeyle öldürürse, Allah da kıyâmet günü ona, kendisini öldürdüğü o şeyle azap eder."

---

[44] **Buharî**, Eymân, 7; Cenâiz, 84; Edeb, 44, 73; **Müslim**, İman, 47/176; **Tirmizî**, İman, 16/2636; **Ebû Davud**, İman, 9/3257; **Nesaî**, Eyman, 5.

Ebû Davud ve **Nesaî** de hadîsi **"...mâlik olmadığı bir şeyi adak yapması muteber değildir"** cümlesine kadar olan kısmı tahric ettiler.

İZAH

Bu rivâyetteki ifâdeleri, mübalağa olarak düşünmek ve suçun büyüklüğünü göstermek manasına hamletmek gerekir. Çünkü bir insana lanet okumanın onu öldürmek gibi olmadığı açıktır. Kezâ küfürle itham da onu öldürmek anlamına gelmez. Kaldı ki hukukî olarak da dünyada böyle bir ceza öngörülmemiştir. Bu itibarla hadîs, basit ve önemsiz gibi görülen yukarıdaki hususları küçümsememek gerektiğini, neticeleri itibariyle onların önemli kusurlar olduğunu belirtmeyi amaçlamaktadır.

Hadîste sayılan hususların hepsinin aynı derecede olmadığı da açıktır. Meselâ insanın kendini öldürmesi değil, ölümü temenni etmesi bile dinde meşrû görülmemiştir. İslâm'dan başka bir din üzerine yemin etmek de, o dini İslâm'dan daha çok önemsediğini gösterir. Çünkü insan, en çok neye değer veriyorsa, onun adına yemin eder.

İnsanın mâlik olmadığı ve mâlik olma güç ve imkânına da sahip olmadığı bir şeyi adamasının anlamsız olduğu da açıktır.

نوع ثاني عشر

12- ADÂLETSİZLİK, HIRSIZLIK, ZİNÂ GİBİ SUÇLARIN DÜNYEVÎ NETİCESİ

٩٣٩٢- (ط- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : « ما ظهر الغلول في قوم [قط] إلا ألقى الله في قلوبهم الرعب ، ولا فشا الزنا في قوم إلا كَثُرَ فيهم الموت ، ولا نقص قومٍ المكيالَ والميزان إلا قُطِعَ عنهم الرزق ، ولا حَكَمَ قَوْم بغير حَقّ إلا فشا فيهم الدم ، ولا خَتَرَ قوم بالعهد إلا سُلِّطَ عليهم العدوّ». أخرجه الموطأ.

9,392- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Bir millette devlet malını zimmetine geçirmek zuhûr ederse, Allah onların kalplerine korku salar. Bir millette zinâ yaygınlaşırsa, orada ölümler çoğalır. Bir millet ölçü ve tartıda hile yaparsa, onlardan rızık kesilir. Bir millet haksız hükümler verirse, aralarında kan (davaları) yaygınlaşır. Bir millet ahdinden dönerse, başlarına düşman musallat edilir."[45]

İZAH

Bu rivâyet, **İbn Abbas**'dan mevkûf olarak **Muvatta**'da belâğat tarîkıyla nakledilmektedir, dolayısıyla isnâdı munkatıdır. Ancak **Münzirî, Taberânî** ve diğerlerinin bunu Rasûlullah'a (as.) ref' ettiklerini söylemektedir.[46] **İbn Abdülberr** de bunun mevsûl olarak rivâyet edildiğini, hadîste zikredilen hususların asla reyle bilinemeyecek şeyler olduğunu söylemekte ve hadîsin merfû olduğuna işaret etmektedir.

٩٣٩٣- (خ- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «أبغضُ الناس إلى الله ثلاثة: مُلْحِد في الحرم ، ومُبْتَغٍ في الإسلام سُنّة الجاهلية ، ومُطّلب دَم امرئ بغير حق لِيُهْرِيق دَمَهُ». أخرجه البخاري.

9,393- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Şu üç sınıf insan, Allah'ın en çok buğz ettiği kişilerdir:

1- Harem dahilinde haktan sapan,

2- İslâm'da da câhiliyet âdetini arayan,

3- Kanını dökmek için bir adamdan haksız yere kan davasına kalkışan."[47]

İZAH

"Haktan sapan" diye tercüme ettiğimiz *"mülhid"* kelimesi, sapık, doğru yoldan ayrılan, zulmeden, haksızlık yapan manalarına

---

[45] **Muvatta**, Cihâd, 13/26.

[46] Bkz., **et-Terğîb ve't-Terhîb**, II, 358.

[47] **Buharî**, Diyât, 9.

gelir. Bu işin **Harem-i Şerîf**'te yapılması ise, şüphesiz daha büyük bir vebâldir.

Câhiliyet âdetini aramak, onu ortaya çıkarıp ihya etmeye çalışmak ise, İslâm'a savaş açmak demektir. Bu itibarla Allah'ın buğz ve nefretine sebeptir.

Haksız yere kan talebi de, insanlar arasında zulme, düşmanlığa ve haksızlıklara yol açar.

Bu hadîste zikredilen üç şeyden ikisi, tamamen canlılara, özellikle de insanlara karşı yapılan haksız davranışlarla ilgilidir. **"Câhiliyet âdetini aramak"**, her ne kadar genelde İslâm'a karşı açılan bir mücadele anlamına geliyorsa da, aynı zamanda insanlara karşı yapılan haksızlıkları da içermektedir. Çünkü câhiliye döneminin temel vasfı, zulüm ve haksızlıktı.

Bu ve benzeri rivâyetler dikkate alındığında, Allah'ın en çok nefret ettiği kişilerin, başkalarına karşı haksız tasarruflarda bulunan insanlar olduğu anlaşılır.

٩٣٩٤- (خ م د- المغيرة بن شعبة رضي الله عنه) قال وَرَّاد : كتب معاوية إلى المغيرة : «أن اكْتُبْ لي بشيء سمعتَه مِنَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم فكتب إليه: سمعتُ النبي صلى الله عليه وسلم يقول : **إنّ الله كَرِهَ لكم ثلاثا : قيل وقال ، وإضاعة المال ، وكثرة السؤال** ».

وفي رواية : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **إنّ الله حرّم عليكم عقوق الأمّهات ، ووأد البنات، ومَنعا وهات، وكره لكم قيل وقال، وكثرة السؤال، وإضاعة المال**». أخرجه البخاري ومسلم.

ولمسلم بنحوه إلا أنه قال: «وحرّم عليكم رسول الله صلى الله عليه وسلم» ولم يقل: «**إنّ الله حرَّمَ عليكم**». وله في أخرى: أن المغيرة كتب إلى معاوية: «سلام عليك، أما بعد، فإني سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: **إنّ الله حرم ثلاثا، ونهى عن ثلاث: حرم عقوق الوالد، ووأد البنات، ولا وهات، ونهى عن ثلاث: عن قيل وقال ، وكثرة السؤال، وإضاعة المال**». وأخرج أبو داود نحوه

9,394- Muğîre b. Şube'nin (kâtibi) **Verrâd** anlatıyor:

"Muâviye, Muğîre'ye; 'Bana Hz. Peygamber'den duyduğun bir hadîsi yaz!' diye bir mektup gönderdi. Muğîre de, ona; 'Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim' diye yazdı:

"Allah sizin şu üç şeyi yapmanızı hoş görmedi:

1- Dedikodu,

2- Malı zâyi etmek,

3- Çok soru sormak."[48]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Allah sizlere, annelere (ve babalara) **itâatsizlik etmeyi, kız çocuklarını diri diri toprağa gömmeyi, verilmesi gerekeni vermemeyi ve alınması gerekmeyeni almayı haram kıldı. Ayrıca dedikoduyu, çok soru sormayı ve malı zâyi etmeyi de sizin için hoş görmedi."**

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in buna benzer başka bir rivâyetinde de; "Allah size haram kıldı" yerine, "Rasûlullah (as.) size haram kıldı" ifadesi yer alır.

Yine **Müslim**'in diğer bir rivâyetine göre de; Muğîre, Muâviye'ye şöyle yazmış:

"Selâm sana! Konumuza gelince, ben Rasûlullâh'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Allah size üç şeyi haram kıldı, üç şeyi de yasakladı:

1- (Anne ve) **babaya itâatsizlik etmeyi,**

2- Kız çocuklarını diri diri toprağa gömmeyi,

3- Verilmesi gerekeni vermeyip alınması gerekmeyeni almayı haram kıldı.

Ayrıca şu üç şeyi de yasakladı:

1- Dedikoduyu,

2- Çok soru sormayı,

3- Malı zâyi etmeyi."

---

48 **Buharî**, Zekât, 53; Edeb, 6; **Müslim**, Akdıye, 5/12-14.

Ebû Davud da hadîsi bunun gibi rivâyet etti.[49]

İZAH

"Malı zâyi etmek"; servetini gereksiz yere telef etmek, israf edip tüketmektir. Şüphesiz ki servet, Allah'ın insanlara bir lütfudur. Her türlü servetin nihaî sahibi Allah'tır. Çünkü âyette; ***"yerlerin ve göklerin mirası Allah'a âittir"***[50] buyurulmaktadır. Yüce Allah, servet nasip ettiği insanlara bazı sorumluluklar da yüklemiştir. Yüklediği sorumluluğun başında da, bu servetin insanlığın faydasına olacak şekilde kullanılması gelir. Bunun yolu da tasadduk ve hayır-hasenatın yanında iş yerleri açmak, çeşitli yatırımlarla insanlara faydalı olmak gelir. Servetin gereksiz yere telef edilip tüketilmesi ise, Yüce Mevlâ'nın izin vermediği ve meşrû görmediği haksız ve çirkin bir davranıştır.

"Verilmesi gerekeni vermeyip alınması gerekmeyeni almak" cümlesinde de; genel bir ifâde ile yapılması gerekeni yapmamak ve yapılmaması gerekeni yapmak kastedilmektedir. Devlete veya insanlara karşı yapması gerekeni yapmamak ve vermesi gereken borcunu vermemektir. Buna mukabil hakkı olmayan veya kendisine ait olmayan şeyleri istemektir.

نوع ثالث عشر

13- MUHTELİF AHLÂKÎ HADÎSLER

٩٣٩٥- (م د- **هشام بن حكيم بن حزام**) قال : « مررتُ بالشام على أناس من الأنباط قد أقيموا في الشمس وصُبَّ على رؤوسهم الزيت ، فقلتُ : ما هذا ؟ قيل : يُعَذَّبون في الخراج ، فقلت: أما إني سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : **إن الله يُعَذِّبُ الذين يُعذِّبُونَ في الدنيا** ». وفي رواية قال : أشهد لَسَمِعْتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : «

---

[49] Musannıf bu hadîsi **Ebû Davud**'un da tahric ettiğini belirtmiş, ancak **Ebû Davud**'un matbu nüshasında hadîs bulunamamıştır.

[50] Âli İmrân, 180; Hadîd, 10.

إنّ الله يُعذِّبُ الذين يعذّبون [الناس] في الدنيا ». قال : وكان أميرهم يومئذ : عمير بن سَعد ، وكان على فلَسْطين ، فدخلت عليه فحدثته ، فأمر بهم ، فخلُّوا. أخرجه مسلم.

وفي رواية أبي داود «أن هشام بن حكيم وَجَدَ رجُلا [وهو] على حمص يُشمِّسُ ناسا من القبط في أداء الجزية فقال ما هذا؟ إني سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: إنّ الله يعذّبُ الذين يعذّبون الناس في الدنيا». ولمسلم أيضا هذه الرواية وقال : « وجد رجُلا وهو على حمص يُشمّسُ ناسا من النَّبط [في أداء الجزية]... وذكر الحديث ».

9,395- Hişâm b. Hakîm b. Hizâm anlatıyor:

"**Şam**'da **Enbât**'tan bir gurup insanın yanına gitmiştim; bu insanlar kızgın güneş altında dikilmiş, başlarının üzerinden de yağ dökülüyordu:

"- Bu ne hâldir?" diye sorunca;

"- Haraç yüzünden cezalandırıldılar" diye söylendi. Bunun üzerine ben; "Rasûlullah'ın (as.); **'Hiç şüphe yok ki Allah, dünyada insanlara azap edenlere azap edecektir'** buyurduğunu işittim" dedim.[51]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Hişâm; "Şehâdet ederim ki ben Rasûlullah'ın (as.); **'Hiç şüphe yok ki Allah, dünyada insanlara azap edenlere azap edecektir'** buyurduğunu işittim" dedi.

Bir rivâyette de şu ilave yer alır: "O dönemde onların Filistin Emîri Umeyr b. Sa'd[52] idi. Ben hemen onun huzuruna girdim ve kendisine bu hadîsi söyledim. Bunun üzerine Emîr, onların serbest bırakılmalarını emretti."

---

[51] **Müslim**, Birr, 33/117-119; **Ebû Davud**, Harâc, 32/3045.

[52] **Umeyr b. Sa'd b. Ubeyd b. en-Numan b. Kays el-Evsî el-Ensârî**: Kendisi ve babası sahabîdirler; babası Bedir ehlindendi. Umeyr, **Suriye**'nin fethine katıldı. Hz. Ömer döneminde **Şam** ve **Humus** valiliği yaptı. Hz. Osman tarafından azledildi. Sonra **Filistin**'e göçtü. Sahâbe arasında zühdü, takvâsı ve fazileti ile meşhurdu. Kendisinden oğlu Abdurrahman ve Ebû Talha el-Havlânî rivâyet etti. Rivâyetleri **Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edildi. **Filistin**'de vefat etti.

Bunları **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyetine göre ise; Hişâm b. Hakîm, **Humus**'ta Kıptîlerden bir gurup insanı cizye ödemeleri için güneşin altında tutan Valiyi görmüş ve ona;

"- Bu ne hâldir?" diye sormuş, sonra da "ben Rasûlullah'ın (as.); **'Hiç şüphe yok ki Allah, dünyada insanlara azap edenlere azap edecektir'** buyurduğunu işittim" demişti.

Bu rivâyet **Müslim**'de; "**Humus**'ta Nebtîler'den bir gurup insanı cizye ödemeleri için güneşin altında tutan Valiyi görmüştü..." şeklindedir.

İZAH

Kıptî, Mısırlılara, daha çok da orada yaşayan çiftçilere denir. **Nebt** veya **Enbât** ise; acem fellahları için kullanılır. Olay **Humus**'ta cereyan ettiğine göre, **Nebtîler** ifâdesinin daha doğru olması gerekir; çünkü **Humus**'ta **Kıptîler** değil, **Nebtîler** yaşıyorlardı.

٩٣٩٦- (خ- أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « إنكم لتعملون أعمالا هي أدق في أعينكم من الشَّعَر، كنا نَعُدّها على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم من المُوبقات، يعني المهلكات». أخرجه البخاري.

9,396- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Sizler öyle işler yapıyorsunuz ki, size göre bunlar kıldan daha önemsizdir. Halbuki Rasûlullah (as.) döneminde biz onları, helâk edici şeylerden sayıyorduk."[53]

٩٣٩٧- (ت- واثلة بن الأسقع رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**لا تُظهر الشَّماتة لأخيك فيعافيَهُ الله ويبتليك** ». أخرجه الترمذي.

9,397- Vâsile b. el-Eska'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

---

[53] **Buharî**, Rikak, 32.

"Kardeşinin (başına gelen belâdan dolayı) **sevince kapılma! Sonra Allah onu bu belâdan kurtarır da senin başına salar."**[54]

٩٣٩٨- (د- **أبو الدرداء** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم :

« **حُبُّكَ الشيءَ يُعْمِي ويُصِمّ** ». أخرجه أبو داود.

9,398- Ebû'd-Derdâ'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Bir şeyi (aşırı) **sevmen, seni kör ve sağır edebilir."**[55]

İZAH

Bu hadîsin isnâdı zayıftır.[56] Çünkü senedindeki râvîlerden **İbn Ebî Meryem**, hadîsçiler nazarında zayıf biridir. Hadîsi **Ahmed b. Hanbel** merfû ve mevkûf olarak rivâyet etmiştir.[57]

Zayıflığına rağmen bu rivâyetin ifâde ettiği husus, hiç şüphesiz hayatın bir gerçeğidir. Gerçekten aşırı sevgi ve aşırı nefret, bazen insanın doğruları görmesine mani olabilmektedir. Halbuki Müslüman, dengeli bir insan olmalıdır; hiçbir şeyin aşırısına özenmemelidir. Sadece söz ve fiilde değil, duygularda bile bir denge aranmalıdır. Çünkü duygular, insanın davranışlarını da etkilemekte ve onlara yön vermektedir. Binâenaleyh aşırı sevgi ve bağlılık insanı kör ve sağır edebileceği gibi, aşırı nefret ve düşmanlık da insanı zulme ve haksızlığa sevk edebilir.

٩٣٩٩- (د- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال :

« **إنَّ الشيطان يجري من ابن آدم مجرى الدم** » أخرجه أبو داود.

---

[54] **Tirmizî**, Kıyâmet, 54/2506.

[55] **Ebû Davud**, Edeb, 125/5130.

[56] Hadîs hakkında yapılan güzel bir değerlendirme için bkz., **Keşfu'l-Hafâ**, I, 410, h., 1095.

[57] Bkz., **Müsned**, V, 194, h., 21740; VI, 450, h., 27588.

9,399- Enes b. Mâlik'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Şeytan, Âdemoğlunun kan damarlarında dolaşır."[58]

İZAH

Bu cümleden maksat, şeytanın insana damarlarındaki kan gibi nüfûz etmesidir. Bunun anlamı da, şeytanın vesvese ve iğvâsının, insanın kalbine ve beynine bile nüfûz edecek derecede yaygın ve etkili olduğudur.

Yüce Allah insandan farklı olarak Melek ve Şeytan diye iki varlık daha yaratmıştır. Melek iyiliğin, şeytan da kötülüğün temsilcisidir. Zaman zaman içimizde uyanan kötü fikirlerin şeytanın saptırması sonucu, güzel düşüncelerin de meleklerin ilhâmı eseri olmaları muhtemeldir. Çünkü iyi ve kötüye, hayır ve şerre vesile olan bu iki varlıktır.

٩٤٠٠- (ط- **مالك بن أنس** رحمه الله) بلغه أن أم سلمة رضي الله عنها قالت: «يا رسول الله، [أَ] نَهْلِكُ وفينا الصالحون؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **نعم، إذا كَثُرَ الْخَبَثُ**» أخرجه الموطأ.

9,400- Mâlik b. Enes'e ulaşan bir rivâyete göre Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'e şöyle sordu:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; içimizde sâlih kişiler de bulunduğu halde bizler helâk edilir miyiz?"

"- Evet, zinâ yaygınlaşınca" diye cevap verdi.[59]

---

[58] **Ebû Davud**, Sünnet, 18/4719.

[59] **Muvatta**, Kelâm, 9/22.

İZAH

Bu rivâyetin de isnâdı munkatı'dır ve **Ümmü Seleme**'den sağlam bir senedi bilinmemektedir. Ama aynı hadîs, **Zeyneb bint Cahş**'dan sahîh bir senedle rivâyet edilmektedir.[60] Bu hadîsi **Süfyân b. Uyeyne, Zührî** vasıtasıyla, hepsi de Hz. Peygamber'in âile efrâdı olan dört kadından da rivâyet etmektedir. Bu kadınlardan ikisi Rasûlullah'ın (as.) zevcesi olan **Ümmü Habîbe** ile **Zeyneb bint Cahş**'tır; diğer ikisi de Hz. Peygamber'in üvey kızları **Zeyneb bint Ümmü Seleme** ile **Habîbe bint Ümmü Habîbe**'dir.

Hadîste geçen *"habes"* kelimesini, ulemanın ekserisinin kanâatine uyarak biz de **"zinâ"** diye tercüme ettik. Zaten zinâ, pek çok kötülük ve ahlâksızlığın da ana sebebidir. Buna göre zinânın yaygınlaşması ve dünyada zinâ mahsûlü insanların çoğalması, insanlığın helâk sebeplerinden biridir. Bir topluma ilâhî bir ceza gelecek olursa, iyi-kötü ayırımı olmadan o toplumda yaşayan her insan bundan zarar görür; çünkü iyiler de o kötülüğü önlemedikleri için kusurludurlar. Ama sonra herkes kendi ameline göre diriltilip hesaba çekilir.

"İçimizde sâlih kişiler de bulunduğu halde bizler helâk edilir miyiz?" sorusu, muhtemelen Kur'ân-ı Kerîm'de geçen; ***"sen onların arasında bulunurken, Allah onlara azap etmez. Onlar istiğfâr ederlerken de Allah kendilerini cezalandıracak değildir"***[61] âyetinden dolayı sorulmuş olmalıdır. Çünkü bu âyete göre, içinde sâlih kişilerin bulunduğu bir topluma ilâhî bir cezanın gelmeyeceği zannediliyordu.

٩٤٠١ – (د– **أبو هريرة** رضي الله عنه) أن النبيّ صلى الله عليه وسلم قال : « **لَيْسَ مِنَّا مَنْ خَبَّبَ امرأة على زوجها ، أو عبدا عَلَى سَيِّده** ». أخرجه أبو داود.

9,401- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

---

[60] **Buharî**, Enbiyâ, 7; Fiten, 4, 28; **Müslim**, Fiten, 1/1.

[61] Enfâl, 33.

"Kadını kocasına karşı, köleyi de efendisine karşı kışkırtan bizden değildir."[62]

٩٤٠٢- (أبو هريرة رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: « ألا أنبئكم بشراركم؟ الذي يأكل وحده ، ويَجْلِدُ عبده ، ويمنع رفده » أخرجه...

9,402- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Size, en kötülerinizi haber vereyim mi? Yemeğini tek başına yiyen, kölesini döven ve yardımını esirgeyenler!"[63]

İZAH

"Yemeğini tek başına yiyen" cümlesi ile cimrilik yapan ve kimseye hayrı dokunmayan kişiler kastedilmiştir.

---

[62] **Ebû Davud**, Talâk, 1/2175; Edeb, 135/5170.

[63] Bunu **Rezîn** tahric etti. Hadîs **Ebû Ümâme** ve **İbn Abbas**'tan merfû olarak iki ayrı isnâdla rivâyet edilmiştir, ama her iki isnâd da zayıftır. Bkz., **Taberânî,** VIII, 245; **Taberî,** *Tefsîr*, XXX, 278; **İbn Kesîr,** *Tefsîr*, IV, 543; **Kurtubî,** *Tefsîr*, XX, 160; **Mecmau'z-Zevâid**, VII, 142; **Mecrûhîn**, I, 212.

الفصل الثالث

في أحاديث مشتركة في آفات اللسان

وفيه ثمانية أنواع:

نوع أول

III- DİLİN ÂFETLERİ İLE İLGİLİ MÜŞTEREK HADÎSLER

1- DİLİ MUHAFAZA[1]

٩٤٠٣- (ت- أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) يرفعه قال : « إذا أصبح ابن آدم ، فإن الأعضاء كلّها تستكفي اللّسان ، فتقول: اتّق الله فينا، فإنما نحن بك إن استقمت استقمنا وإن اعوججت اعوججنا». أخرجه الترمذي. وأخرجه أيضا ولم يرفعه ، وقال : وهو أصح.

9,403- Ebû Saîd el-Hudrî, merfû olarak şu hadîsi rivâyet etmiştir: **"İnsanoğlu sabaha erince, bütün uzuvları** ***dil*****'e yalvararak;** ***'bizim hakkımızda Allah'tan kork! Zira biz sana bağlıyız; sen doğru olursan biz de doğru oluruz, sen şaşırırsan biz de şaşırırız'*** **derler."**[2]

İZAH

Hiç şüphesiz ki insanın en çok koruması gereken uzvu, dilidir. Çünkü en büyük kötülük, **dil** ile yapılanıdır. Kaldı ki ağızdan çıkan sözler de büyük ölçüde insanı bağlamakta ve insan o sözlere göre hareket etmek zorunda kalabilmektedir. Zaten el ve başka uzuvlarla

---

[1] **"Dilin Âfetleri İle İlgili müşterek Hadîsler"** ana başlığı altında verilen bu tâlî başlıkları **İbnu'l-Esîr**, sadece **"Birinci nevi... İkinci nevi..."** diye sekiz kısma ayırdı, ancak herhangi bir başlık koymadı. Yukarıda görülen başlıklar ise, kaydedilen hadisler göz önüne alınarak tarafımızdan konulmuştur.

[2] **Tirmizî**, Zühd, 60/2407. **Tirmizî**, merfû ve mevkûf olarak tahric ettiği bu rivâyetin mevkûf şeklinin daha sahîh olduğunu söylemektedir.

yapılan kötülüklerin başlangıcında da mutlaka **dil** vardır. İşte yukarıdaki hadîs de buna işaret etmektedir. Ancak hadîste geçen "**uzuvların konuşması**" meselesi, muhtemelen mecazî bir anlamda söylenmiştir. Bütün uzuvların faaliyetlerinin **dil**'e bağlı olduğu ve insanın, büyük ölçüde ağzından çıkan sözlere göre hareket ettiği anlamında kullanılmıştır.

٩٤٠٤- (ت- **سفيان بن عبد الله الثقفي**) قال : قلت : « يا نبي الله ، حدِّثني بأمر أعتصم به ، قال: **قل** : ربي الله ، **ثم استقم** ، قال : قلتُ : يا رسول الله ، ما أخوفَ ما تخاف عليَّ؟ فأخذ بلسان نفسه، ثم قال : **هذا** ». أخرجه الترمذي.

9,404- Süfyân b. Abdullah es-Sekafî anlatıyor:

"- Ey Allah'ın elçisi! Bana, sımsıkı sarılacağım bir şey söyle!" dedim.

"- ***Rabbim Allah'tır*****, de ve sonra da dosdoğru ol!"** buyurdu. Ben tekrar;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; benim hakkımda en çok korktuğunuz şey nedir?" diye sordum. Hemen dilini tuttu, sonra da;

"- **İşte bu!"** dedi.[3]

٩٤٠٥- (ط- **أسلم مولى عمر**) « أن عمر دخل يوما على أبي بكر الصديق وهو يَجْبِذُ لسانه ، فقال عمر: مَهْ؟ غفر الله لك ، فقال له أبو بكر: إنَّ هذا أوردني الموارد ». أخرجه الموطأ.

9,405- Hz. Ömer'in âzâdlısı Eslem'den rivâyet edilmiştir:

"Bir gün Ömer, Hz. Ebû Bekir'in yanına girdi. O sırada Ebû Bekir, dilini çekiyordu. Hz. Ömer;

"- Ne yapıyorsun? Allah seni affetsin!" dedi. Hz. Ebû Bekir de;

"- Bu beni sıkıntıya soktu!" dedi.[4]

---

[3] **Tirmizî**, Zühd, 60/2410.

[4] **Muvatta**, Kelâm, 5/12.

نوع ثان

2- GEREKSİZ SÖZLERDEN KAÇINMAK

٩٤٠٦- (ت- أبو هريرة رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « مَنْ كَانَ يؤمنُ بالله واليوم الآخر ، فليقل خيرا أو ليَصْمُتْ ». أخرجه الترمذي.

9,406- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Allah'a ve âhiret gününe inanan, ya hayır söylesin, ya da sussun!"[5]

٩٤٠٧- (ت- عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: « من صمت نجا ». أخرجه الترمذي.

9,407- Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kim (kötü sözlerden) **dilini tutarsa, kurtulur."**[6]

٩٤٠٨- (ت [ط]- أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «من حسن إسلام المرء: تركه ما لا يعنيه». أخرجه الترمذي [عن أبي هريرة، وأرسله عن علي بن الحسين، وأرسله [أيضا] الموطأ عن علي بن الحسين أن رسول الله صلى الله عليه وسلم... الحديث.

9,408- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İnsanın gereksiz sözleri terk etmesi, Müslümanlığının güzelliğindendir."[7]

---

[5] **Tirmizî**, Kıyâmet, 50/2500.

[6] **Tirmizî**, Kıyâmet, 50/2501. Hadîs sened açısından zayıftır, **Tirmizî** de garîb olduğunu söylemiştir. Ancak şevâhidi vardır.

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî,** Ebû Hureyre'den tahric etti. Aynı zamanda Ali b. el-Hüseyin'den mürsel olarak da rivâyet etti. **Muvatta** da Ali b. el-Hüseyin'den mürsel olarak tahric etti.

İZAH

"Gereksiz sözler" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı **"mâlâyânî"**dir. Bu kelime, gereksiz, faydasız ve fuzuli söz söylemek ve böyle bir iş yapmak demektir. Bu kelimenin hem söz ve hem de davranışlarla ilgili olduğu düşünülmelidir. Bununla birlikte sözle ilgili anlamı daha ağırlıklıdır. Hadîste yasaklanan da, hem söz, hem de fiil olarak gereksiz ve faydasız hareketlerdir.

٩٤٠٩- (ت- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « توفي رجل ، فقال رجل آخر - ورسول الله صلى الله عليه وسلم يسمع - : أَبْشِرْ بالجنة ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **ما يدريك؟ لعله تكلم بما لا يعنيه ، أو بَخِل بما لا يُغْنيه**». أخرجه الترمذي.

9,409- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Bir adam ölmüştü. Başka bir adam da, Rasûlullah'ın (as.) işiteceği bir şekilde;

"Cennet sana mübarek olsun!" dedi. Hz. Peygamber;

"- Nereden biliyorsun? Belki de o, lüzumsuz laflar etmiştir veya kendisine gerekmeyecek şekilde cimrilik yapmıştır" buyurdu.[8]

٩٤١٠- (خ م ط ت- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **إنَّ العبد ليتكلّم بالكلمة مِنْ رضوان الله لا يُلْقي لها بالاً ، يرفعه الله بها في الجنة ، وإن العبد ليتكلم بالكلمة من سَخَط الله لا يُلْقي لها بالاً ، يهوي بها في جهنم**».

[7] **Muvatta,** Hüsnu'l-huluk, 1/3; **Tirmizî,** Zühd, 11/2317.
[8] **Tirmizî,** Zühd, 11/2316.

أخرجه البخاري. وفي رواية الموطأ نحوه ولم يقل: «من رضوان الله» ولا «من سخط الله».

وفي رواية للبخاري ومسلم: «إن العبد ليتكلم بالكلمة ما يتبيّن فيها، يزلّ بها في النار أبعد ما بين المشرق والمغرب». وفي رواية الترمذي «إنّ الرجل ليتكلم بالكلمة لا يرى بها بأسا يهوي بها سبعين خريفا في النار».

9,410- Ebû Hureyre'den, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim dediği rivâyet edilmiştir:

"Kul, Allah'ın rızasına uygun, fakat kendisinin hiç de önemsemediği öyle bir söz söyler ki, Allah bu söz sebebiyle onun cennetteki makamını yükseltir. Bazen de kendisinin hiç önemsemediği, ama Allah'ın sevmediği öyle bir söz söyler ki, bu yüzden cehenneme düşer."[9]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Muvatta'nın rivâyeti de buna benzemektedir, yalnız **"Allah'ın rızasına uygun"** ve **"Allah'ın hoşlanmadığı"** sözleri yoktur.

Buharî'nin başka bir rivâyeti ile **Müslim**'in rivâyeti de; **"kul, manasını düşünmeden öyle bir söz söyler ki, bu söz sebebiyle cehennemde doğu ile batı arası kadar uzak bir derinliğe düşer"** şeklindedir.

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"İnsan bir söz söyler ve onda bir beis görmez, ama o söz yüzünden cehennemde yetmiş yıl dibe doğru düşer."

٩٤١١- (ط ت- بلال بن الحارث المزني رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: « إنّ الرجل ليتكلم بالكلمة من رضوان الله ، ما كان يظن أن تبلغ ما

[9] **Buharî**, Rikak, 23; **Müslim**, Zühd, 6/49-50; **Muvatta**, Kelâm, 2/6; **Tirmizî**, Zühd, 10/2314.

بلغت ، يكتب الله له بها رضوانه إلى يوم يلقاه ، وإن الرجل ليتكلم بالكلمة من سخط الله ما كان يظن أن تبلغ ما بلغت ، يكتب الله له بها سخطه إلى يوم يلقاه ». أخرجه الموطأ والترمذي.

9,411- Bilâl b. el-Hâris el-Müzenî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İnsan bazen Allah'ın rızasına uygun öyle bir söz söyler ki, o sözün nereye kadar ulaşabileceğini hiç düşünmez; Yüce Allah da bu söz sebebiyle kendisiyle karşılaşacağı güne kadar ona rızasını yazar. Bazen de Allah'ın kızacağı öyle bir söz söyler ki, o sözün nereye kadar gidebileceğini hiç düşünmez; Yüce Allah da bu söz sebebiyle onunla karşılaşacağı güne kadar kendisine kızgınlığını yazar."[10]

٩٤١٢- (د- بريدة بن الحصيب رضي الله عنه) أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «لا تقولوا للمنافق سيِّد ، فإنه إن يَكُ سيدا فقد أسخطتم الله عز وجل ». أخرجه أبو داود.

9,412- Bureyde b. el-Husayb'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Münâfıka *'seyyid'* demeyin! Çünkü o *'seyyid'* olursa, Azîz ve Celîl olan Allah'ı kızdırmış olursunuz."[11]

İZAH

Burada bir insana **"seyyid"**, yani **"efendi"** denmesi yasaklanmamaktadır. **"Seyyid"** kelimesi, efendi anlamına geldiği gibi, bir milletin reisi, ulusu, önderi, rehberi anlamına da gelir. Bu hadîste de o manada kullanılmış olmalıdır. Yani bir İslâm toplumunun, münafık birini başlarına geçirmeleri Allah'ı kızdırır denmektedir. Çünkü Müslümanlar, münafığa hiç de lâyık olmadığı

[10] **Muvatta**, Kelâm, 2/5; **Tirmizî**, Zühd, 12/2319.
[11] **Ebû Davud**, Edeb, 83/4977.

bir pâye vermektedirler. Verdikleri bu pâye ile de onun huzurunda eğilir, ona karşı saygı ve zaaf gösterirler ve ona itâat ederler. Bir mü'minin, bir münafığın ve yalancının karşısında eğilmesi ve ona itâat etmesi ise güzel bir şey değildir. Çünkü bu itâat, kendisini dinen meşrû olmayan bir hayata sürükler.

İbnu'l-Esîr bu rivâyeti, eğer münâfık sizin önderiniz olursa, sizin durumunuz ondan da aşağı olduğu anlamına gelir, bu da Allah'ı kızdırır ve sizin hâlinizden memnun olmaz diye açıklamaktadır.

Bu hadîs bu bölüme, yalanın, münafığın en bâriz vasfı olması sebebiyle alınmış olmalıdır.

٩٤١٣- (ت- أم حبيبة رضي الله عنها) قالت : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **« كُل كلام ابن آدم عليه ، لا لَه ، إلا أمر بمعروف ، أو نهي عن منكر ، أو ذكر الله ».**

أخرجه الترمذي.

9,413- Ümmü Habîbe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Âdemoğlunun söylediği her söz, onun lehine değil aleyhinedir; yalnız ma'rûfu emretmesi, münkerden men etmesi veya Allah'ı zikretmesi (sırasında söyledikleri) **müstesnâ!"**[12]

İZAH

Bu rivâyet, mübalağa manasına hamledilmelidir. Yoksa hadîste zikredilen üç şeyin dışında, insanın söylediği her sözden muâheze edileceği manası çıkar ki, böyle bir şey asla doğru değildir. Maksat gereksiz, faydasız ve bilgisizce yapılan konuşmaların zarara yol açabileceği ve bunun da insana vebâl yükleyeceği için bu türlü sözleri alışkanlık haline getirmekten kaçınmaktır.

---

[12] **Tirmizî**, Zühd, 62/2412.

نوع ثالث

3- GÜZEL SÖZLERLE İNSANLARI KANDIRMAK

٩٤١٤– (ت– عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**إنَّ الله يبغض البليغ من الرجال الذي يَتَخَلَّلُ بلسانه كما تتخلل البقرة**».

أخرجه الترمذي.

9,414- Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Yüce Allah, sığırların dilleriyle yalandıkları gibi, dilleriyle yalanan belâğatçıdan hoşlanmaz."[13]

İZAH

"Yalanmak" diye tercüme ettiğimiz ***"tahallul"*** kelimesi; diliyle yemek veya belâğatını göstermek için dilini dişlerinin arasında evirip çevirmek manasına gelir. **İbnu'l-Esîr** bunu, güzel konuştuğunu göstermek için avurdunu çatlata çatlata konuşmak, sığırın otları ağzına doldurduğu gibi kelimeleri ağzına doldurmak diye açıklar. Burada maksat; hayra hizmet amacı taşımayan, gereksiz ve zorlama olarak fesahat ve belâğat gösterisine kalkışan, laf cambazlığı yapan, lügat paralayan ve bunu da geçim vasıtası hâline getiren insanlardır. Hiç şüphesiz ki burada mutlak olarak güzel söz, edebî kelâm, fasîh ve belîğ konuşma zemmedilmemektedir. Çünkü bizzat Kur'ân-ı Kerîm, insanların benzerini söylemekten âciz kaldıkları bir belâğat şaheseridir. Hz. Peygamber de insanların en güzel, en edebî ve en fasîh konuşanı idi. Dolayısıyla belâğat ve edebiyat, mutlak olarak kötülenemez. Aksine burada böyle sözlerle zihinleri çelmek, insanları etkileyip meşrû olmayan hedeflere yöneltmek kötülenmektedir. Şüphesiz ki bu tür konuşmalarda yalan çokça bulunduğu gibi, riyâ ve gösteriş de ana gâyelerden biridir.

---

[13] **Tirmizî**, Edeb, 72/2853.

Bu rivâyette hayvanların otla beslendiği gibi, o insanların da laf cambazlığı ile beslendikleri şeklinde bir teşbihten de söz edilebilir.

٩٤١٥- (د- عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**إنَّ الله يبغض البليغ البَذيء ، الذي يتخلل الكلام بلسانه تخلّل الباقرة بلسانها الكلأ**».

وفي رواية «**إنَّ الله يبغض البليغ من الرجال الذي يتخلل بلسانه ، كما تتخلل الباقرة بلسانها**». أخرج أبو داود الرواية الثانية.

9,415- Abdullah b. Mes'ûd'dan[14] rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Yüce Allah, sığırların otları dilleriyle toplayarak evirip çevirdikleri gibi, kelimeleri diliyle evirip çeviren edepsiz belâğatçıyı sevmez."[15]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Yüce Allah, sığırların dilleriyle yalandığı gibi, diliyle yalanan belâğatçıyı sevmez."

Bu ikinci rivâyeti **Ebû Davud** tahric etti.

٩٤١٦- (د- أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**مَنْ تعلّم صَرْفَ الكلام ليَسْتَبي به قلوبَ الرجال - أو الناس - لم يقبل الله منه صَرْفاً ولا عدلاً**». أخرجه أبو داود.

---

[14] **Câmiu'l-Usûl**'de bu hadîsin sahâbî râvîsi **Abdullah b. Mes'ûd** olarak gösterilmektedir. **Ebû Davud**'da ise sadece **Abdullah** diye geçmekte, ama **Ebû Davud** bunun **Abdullah b. Amr b. el-Âs** olduğunu söylemektedir. Buna göre bu hadîs, bir önceki hadîsin farklı bir rivâyetinden ibarettir. Zaten mana itibariyle de aralarında fark yoktur.

[15] **Ebû Davud**, Edeb, 94/5005.

9,416- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kim, erkeklerin –veya insanların- **gönüllerini kendine bağlamak için güzel konuşmayı öğrenirse, Allah onun ne farzını ve ne de nâfilesini kabul eder."**[16]

İZAH

"Farzını ve nâfilesini" diye tercüme ettiğimiz ***"sarfen ve adlen"*** kelimeleri, tövbe ve fidye anlamına da gelir. Her iki mana da mübalağa manasına hamledilmelidir. Çünkü bir günah, yapılan bir ibâdetin iptâline sebep olmaz; aksine bir hayır, işlenen bir günahın affına vesile olabilir. Daha önce de söylendiği gibi maksat, insanları kandırmak amacıyla laf ebeliği yapmanın meşrû olmadığıdır. Çünkü bu tür sözlere yalan ve riyâ mutlaka karışır. Güzel sözle insanları etkilemeye çalışmanın meşrû görülmemesi, şüpheli bâtılın insanlara telkini ile ilgilidir. Yoksa Kur'ân-ı Kerîm, baştan başa güzel sözden ibarettir. Hatta insanların benzerini söylemekten âciz kaldıkları bir edebî şaheserdir.

Öyleyse burada yasaklanan, bâtılın güzel sözlerle süslenerek insanların kandırılmaya çalışılmasıdır. Çünkü bu yolla bâtılın hak, hakkın bâtıl gibi gösterilmesi söz konusudur. Güzel sözün insanları etkilediği de, asla inkâr edilemez. Nitekim Hz. Peygamber de, güzel sözün sihir gibi büyüleyici bir etkiye sahip olduğunu söylemektedir.

٩٤١٧- (م د- عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**هَلَكَ المُتَنطِّعُون** - قالها ثلاثا ». أخرجه مسلم وأبو داود.

9,417- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber üç defa şöyle dedi:

"Gösteriş amacıyla laf cambazlığı yapanlar, helâk oldular."[17]

---

[16] **Ebû Davud**, Edeb, 94/5006.

[17] **Müslim**, İlim, 4/7; **Ebû Davud**, Sünnet, 6/4608.

İZAH

"Gösteriş amacıyla laf cambazlığı yapanlar" diye tercüme ettiğimiz ***"tanattu'"*** kelimesi; fesahat ve belâğat göstererek konuşmak anlamına gelir. Bu tür konuşmalarda gösteriş ve kalpleri çelmeye çalışmak asıl gâyedir. Bunu **Nevevî**; avama karşı konuşurken lügat parçalamak, lügatın ve i'rabın inceliklerine dalarak gereksiz teferruata girmek şeklinde izah eder. **Münâvî** de; kendisini ilgilendirmeyen konularda aşırıya kaçmaktır, der. Bazılarına göre bir âlimi istediği fetvâyı vermeye zorlamak; bazılarına göre dinde aşırı gitmek; bazılarına göre de vukûu nâdir meseleleri sormaktır.

٩٤١٨- (خ ط د ت- عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : « قدم رجلان من المشرق في زمان رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فخطبا ، فعجب الناس لبيانهما ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **إنَّ من البيان لَسحرًا - أو إن من بعض البيان لَسحرًا** ».

أخرجه البخاري وأبو داود ، وأرسله مالك عن زيد بن أسلم.

وأخرجه الترمذي [وقال] : « فعجب الناس من كلامهما ، فالتفت إلينا رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وقال : **إن من البيان لَسحرًا ، أو إن بعض البيان سحر** ».

9,418- Abdullah b. Ömer anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) zamanında doğudan iki adam gelmişler ve hitâbede bulunmuşlardı. İnsanlar onların güzel konuşmalarına hayran kalmışlardı. Rasûlullah (as.) da;

"Muhakkak ki beyanda –veya bazı beyanlarda- **büyüleyicilik vardır"** demişti.[18]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Ebû Davud** tahric etti.

Mâlik de onu Zeyd b. Eslem'den mürsel olarak rivâyet etti.

---

[18] **Buharî**, Tıp, 51; **Muvatta**, Kelâm, 3/7; **Ebû Davud**, Edeb, 94/5007; **Tirmizî**, Birr, 81/2028.

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"...İnsanlar onların konuşmalarına hayran kalmışlardı. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) bize döndü ve; **"Muhakkak ki beyanda** – veya bazı beyanlarda- **büyüleyicilik vardır"** dedi.

نوع رابع

4- İNSANLARLA MÜCADELE VE HUSÛMET

٩٤١٩- (د- **أبو أمامة الباهلي** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**أنا زعيم ببيت في رَبَض الجَنَّة لمن ترك المراء وإن كان مُحقا ، وببيت في وَسَط الجنة لمن ترك الكذب وإن كان مازحا ، وببيت في أعلى الجنة لمن حَسَّنَ خُلُقَهُ** ». أخرجه أبو داود.

9,419- Ebû Ümâme'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Haklı bile olsa (insanlarla) **mücadeleyi terk edene cennetin kenarında, şaka dahi olsa yalanı terk edene cennetin ortasında, ahlâkı güzel olana da cennetin en üstünde bir köşk verileceğine ben kefilim."**[19]

٩٤٢٠- (ت- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **مَنْ تَرَكَ المراء وهو مبطل ، بُنِيَ له بيت في رَبَض الجنة ، وَمَنْ تَرَكَ المراء وهو مُحق ، بني له بيت في وسط الجنة ، وَمَنْ حَسَّنَ خلقه بني له بيت في أعلاها** ».

أخرجه الترمذي ، وهذا لفظه : « **مَنْ تَرَكَ الكذب وهو باطل ، بني له في رَبَض الجنة ، وَمَنْ تَرَكَ المراء وهو مُحق ، بني له في وسطها ، وَمَنْ حَسَّنَ خلقه ، بني له في أعلاها**».

---

[19] **Ebû Davud**, Edeb, 7/4800.

9,420- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kim (insanlarla) **mücadeleyi terk ederse, ki o zaten bâtıldır, onun için cennetin kenarında bir köşk yaptırılır. Kim haklı olduğu halde** (insanlarla) **mücadeleyi terk ederse, onun için cennetin ortasında bir köşk yaptırılır. Kim ahlâkını güzelleştirirse, onun için de cennetin en üstünde bir köşk yaptırılır."**[20]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî** tahric etti. **Tirmizî**'nin lafzı şöyledir:

"Kim yalanı terk ederse, ki o zaten bâtıldır, onun için cennetin kenarında bir köşk yaptırılır. Kim haklı olduğu halde (insanlarla) **mücadeleyi terk ederse, onun için cennetin ortasında bir köşk yaptırılır. Kim ahlâkını güzelleştirirse, onun için de cennetin en üstünde bir köşk yaptırılır."**

٩٤٢١- (ت- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «كفى بك إثْماً : أنْ لا تزال مُخاصِماً ». أخرجه الترمذي.

9,421- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Husûmeti devam ettirmen, sana günah olarak yeter."[21]

٩٤٢٢- (ت- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «لا تُمَارِ أخَاكَ ، ولا تُمَازِحْهُ ، ولا تَعِدْهُ موعداً فتُخْلِفَه ». أخرجه الترمذي.

9,422- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kardeşinle mücadele etme, onunla alay etme ve ona yerine getiremeyeceğin bir söz de verme!"[22]

---

[20] **Tirmizî**, Birr, 58/1993.

[21] **Tirmizî**, Birr, 58/1994. Sened açısından zayıf bir hadîstir.

[22] **Tirmizî**, Birr, 58/1995. Bu rivâyet de zayıftır.

نوع خامس

5- SÖZÜN AHLÂKA VE EDEBE UYGUN OLMASI

٩٤٢٣- (د س- **أبو بكرة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**لا يَقُولَنّ أحدكم : إنِي قمت رمضان كلّه ، وصُمْته [كُلَّه]** ، قال: فلا أدري: أكَرِهَ التَّزكية أو [قال]: لابُدّ من نَوْمة أو رَقْدة ». أخرجه أبو داود والنسائي.

9,423- Ebû Bekre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Sakın sizden biri, *'Ramazan* (*gecelerinin*) *tamamını ihyâ ettim ve* (*gündüzlerinin de*) *tamamında oruç tuttum'* demesin!"

(Râvî Hasan-ı Basrî) dedi ki:

"Hz. Peygamber bu sözüyle insanın nefsini tezkiye etmekten hoşlanmadığını mı söylemek istedi, yoksa istirahat da, veya uyumak da gerekir mi demek istedi bilmiyorum."[23]

İZAH

Hadîsi **Ebû Bekre**'den nakleden **Hasan-ı Basrî**'nin de işaret ettiği gibi, Rasûlullah (as.), ya kendini tezkiyeden kaçınmak gerektiğini, yahut da insanın hep ibâdete değil, istirahata da ihtiyacı olduğunu belirtmek gayesiyle yukarıdaki sözü söylemişti. İnsanın kendini tezkiye etmesi, riyâ, tekebbür ve kendini beğenme illetine yol açabilir. Ayrıca yirmi dört saat boyunca insanın zamanını hep ibâdetle geçirmesi de mümkün olmadığı, araya mutlaka başka şeylerin de girmiş olacağı için, böyle bir söz doğru da değildir. Binâenaleyh bu söze aynı zamanda yalan da karışmış bulunmaktadır. Sonra vücûdun uykuya ve dinlenmeye de ihtiyacı vardır. İbâdet amacıyla dahi olsa vücûdun bu ihtiyacını göz ardı etmek de meşrû değildir. Kaldı ki, tutulan oruçların ve kılınan namazların Allah tarafından kabul

---

[23] **Ebû Davud**, Savm, 47/2415; **Nesaî**, Sıyâm, 6.

edileceği garantisi kimsede yoktur. Binâenaleyh **"bütün Ramazanı ihyâ ettim"** sözü, tam olarak gerçeği de yansıtmamaktadır.

٩٤٢٤- (خ م- سهل بن حنيف رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «لا يَقولَنّ أحدكم: خَبُثَتْ نفسي، ولكن ليقل: لَقِسَتْ نفسي». أخرجه البخاري ومسلم.

9,424- Sehl b. Huneyf'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Sizden biri; ***'habuset nefsî'*** (nefsim pis oldu) **demesin! Ama** ***'lakıset nefsî'*** (nefsim kötü oldu) **desin!"**[24]

İZAH

"Pis" diye tercüme ettiğimiz ***habis*** kelimesi, hissen ve aklen murdar, pis ve nahoş olan şeydir. Temizin zıddıdır. İnsana nispet edildiğinde alçak, dalgacı, hilekâr anlamına gelir.

"Kötü" diye tercüme ettiğimiz ***Laks*** ise, kusur, ayıp demektir. Bu iki kelime arasında, esasta çok büyük bir fark yoktur, ama lafız olarak **habis** daha kaba ve çirkin bir sözdür. Hz. Peygamber burada, insanın başkaları hakkında olduğu gibi bizzat kendisi hakkında kullandığı sözlerin edebe ve ahlâka uygun olması ve kulağa hoş gelen sözcüklerin seçilmesi gerektiğini ifâde etmektedir. Edep açısından Türkçe'de kullandığımız **"kenefe gideceğim"** sözü ile **"abdest bozacağım"** sözü arasındaki fark, bunun bir örneğidir. Binâenaleyh hiçbir halde insan, kötü sözü ağzına almamalı, çirkin sözü alışkanlık haline getirmemelidir.

٩٤٢٥- (د- عائشة رضي الله عنها) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «لا يقولَنّ أحدكم: جاشتْ نفسي، ولكن ليقل: لقِسَت نفسي». أخرجه أبو داود.

[24] **Buharî**, Edeb, 100; **Müslim**, Elfâz, 4/17; **Ebû Davud**, Edeb, 84/4978.

9,425- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Sizden biri; *'câşet nefsî'* (nefsim bulandı) **demesin, ama** *'lakıset nefsî'* (nefsim kötü oldu) **desin!"**[25]

٩٤٢٦- (ط- **مالك بن أنس عن يحيى بن سعيد**) : « أن عيسى بن مريم عليه السلام لَقِيَ خنزيرا على الطريق ، فقال له : **انْفُذْ بسلام** ، فقيل له : تقول هذا لخنزير؟ فقال عيسى: **إني أخاف أن أُعَوِّد لساني النطق بالسوء**». أخرجه الموطأ.

9,426- Mâlik b. Enes'in Yahya b. Saîd'den rivâyet ettiğine göre; bir gün Hz. İsa yolda domuza rastlamış ve ona;

"- Selâmetle yoldan çekil!" demiş. Bunun üzerine kendisine;

"- Bunu şu domuza mı söylüyorsun?" denilmiş, Hz. İsa da;

"- Ben, dilimin kötü söze alışmasından korkarım" demiş.[26]

İZAH

Bu rivâyet zayıftır, çünkü isnâdı munkatı'dır. Bununla birlikte her konuda edebe ve nezakete uygun söz söylemek gerektiğini gösteren güzel bir anlamı vardır. **Hz. İsa**'nın bir taraftan domuza, selâmetle yoldan çekil, git, benden sana zarar gelmez derken, diğer yandan **"hınzır"** kelimesini ağzına almaması, bunu da kötü söz kullanmayı alışkanlık haline getirmemek gerekçesine bağlaması dikkate değer görülmelidir.

٩٤٢٧- (د- **عائشة** رضي الله عنها) قالت: «كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا بلغه عن الرجل شيء لم يقل: ما يقول فلان؟ ولكن يقول: **ما بال أقوام يقولون كذا وكذا؟**» أخرجه أبو داود.

9,427- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

[25] **Ebû Davud**, Edeb, 84/4979.

[26] **Muvatta**, Kelâm, ¼.

"Rasûlullah'a (as.), bir adamdan (menfi) bir söz ulaştığı zaman; **'falancı ne demiş?'** diye incelemezdi. Bilâkis; **'insanlara ne oluyor ki, şöyle şöyle diyorlar'** derdi."[27]

İZAH

Burada da insanların kusurlarını teşhir etmemek, ayıplarını yüzlerine vurmamak gerektiği ifâde edilmektedir. nitekim Hz. Peygamber kimseyi ismen ayıplamaz, gördüğü bir kusuru ise, "**insanlara ne oluyor ki, şöyle şöyle diyorlar?... şöyle şöyle yapıyorlar?..**" diyerek genele teşmil eder, böylece cemiyetin ortasında kimsenin küçük düşmesine fırsat vermezdi.

نوع سادس

6- LAFI UZATMAKTAN KAÇINMAK

٩٤٢٨- (د- أبو ظبية) : أن عمرو بن العاص قال يوما ، وقام رجل فأكثر القول : لو قصد لكان خيرا [له] ، سمعتُ النبي صلى الله عليه وسلم يقول : « لقد رأيتُ - أو أُمرت - أن أتجوز في القول ، فإن الجواز هو خير ». أخرجه أبو داود.

9,428- Ebû Zıbye'den[28] rivâyet edildiğine göre; adamın biri bir gün ayağa kalkıp (konuşmuş ve) sözü çok uzatmıştı. Bunun üzerine Amr b. el-Âs; "o, sözünde biraz iktisat yapsaydı, kendisi için daha hayırlı olurdu. Çünkü ben Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim" dedi:

"Ben, sözü kısa tutmayı uygun gördüm –veya öyle emrolundum-. **Şüphesiz sözün gereğinden fazlasından kaçınmak daha hayırlıdır."**[29]

---

[27] **Ebû Davud**, Edeb, 6/4788.

[28] **Ebû Zıbye el-Kelâî es-Selefî el-Humsî**: Humuslu tâbiîlerdendir. Muâz b. Cebel ve Amr b. el-Âs'tan rivâyeti vardır. Kendisinden Muhammed b. Sa'd ve Şehr b. Havşeb rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[29] **Ebû Davud**, Edeb, 94/5008. Hadîsin isnâdı zayıftır.

٩٤٢٩- (ت- عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «لا تُكثر الكلام بغير ذكر الله، فإن كثرة الكلام بغير ذكر الله عز وجل قسْوَة للقلب، وإن أبعد الناس من الله: القاسي القلب». أخرجه الترمذي.

9,429- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Allah'ı zikretmek dışında fazla sözden kaçının! Çünkü Azîz ve Celîl olan Allah'ın zikri dışındaki fazla söz, kalbe katılık verir. İnsanların Allah'a en uzak olanı da kalbi katı olanlardır."[30]

نوع سابع

7- NESEBE SÖVMEK

٩٤٣٠- (م- أبو مالك الأشعري رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «أربع في أُمتي من أمر الجاهلية ، لا يتركونهن : الفخر في الأحساب ، والطعن في الأنساب ، والاستسقاء بالنجوم ، والنياحة ، وقال: النائحة إذا لم تتُبْ قبل موتها ، تُقام يوم القيامة وعليها سِرْبال من قَطِران ، ودرْع من جَرَب ». أخرجه مسلم.

9,430- Ebû Mâlik el-Eş'arî'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Ümmetimde câhiliye âdetlerinden kalma dört şey vardır ve insanlar bunları terk edemeyeceklerdir:

1- Asâletle övünmek,

2- Soya-nesebe hakaret etmek,

3- Yıldızlardan yağmur dilemek,

4- Ölünün arkasından feryat etmek."

Sonra Hz. Peygamber şöyle devam etti:

---

30 **Tirmizî**, Zühd, 61/2411.

"Ölüye matem tutan kadın eğer ölmeden tövbe etmezse, kıyâmet günü üzerine katrandan bir elbise ve uyuzlu bir gömlek olduğu halde ayağa kaldırılır."[31]

İZAH

"Asâlet" diye tercüme ettiğimiz ***"haseb"*** kelimesi, soy itibariyle asâleti ifâde ettiği gibi, mal-mülk, makam ve mevki gibi maddî ve dünyevî şeylere sahip olmaktan dolayı var sayılan bir pâye ve şeref anlamında da kullanılır.

Matem tutan kadına kıyâmette katrandan bir elbise giydirileceği ifâdesi, muhtemelen matem tutanların siyah giyinmeleri ile ilgili teşbihî bir ifâdedir.

Zikredilen câhiliye âdetlerini Müslümanların terk edemeyecekleri ifâdesi, tam olarak bunlardan kurtulamayacaklar anlamındadır. Çünkü insanın yapısında bunlara uygun bir hâsse vardır. Yapılması gereken, böyle güzel olmayan huylarını izâle edip daha güzel davranışları alışkanlık haline getirmeye çalışmaktır.

٩٤٣١- (خ- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « خلال من خلال الجاهلية: الطعن في الأنساب ، والنياحة - ونسي الراوي الثالثة - وقال سفيان ، ويقولون: إنها الاستسقاء بالأنواء». أخرجه البخاري.

9,431- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

"Şunlar, câhiliye hasletlerindendir: Nesebe sövmek ve ölünün arkasından feryat etmek."

(Râvî Ubeydullah) üçüncüsünün ne olduğunu unuttu. Süfyan şöyle dedi:

"İnsanlar, (üçüncüsünün) yıldızlardan yağmur dilemek olduğunu söylüyorlar."[32]

---

[31] **Müslim**, Cenâiz, 10/29.

[32] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 27.

٩٤٣٢- (ت م - أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «أربع في أمتي من أمر الجاهلية، لن يَدَعَهَا الناس: النياحة، والطعن في الأنساب ، والعَدْوَى: أجْرَب بعير ، فأجرب مائة بعير ، من أجْرَبَ البعير الأول؟ والأنْواء : مطرنا بنوء كذا وكذا ». أخرجه الترمذي.

وفي رواية مسلم قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « اثنتان في الناس هُمَا بهم كفر : الطعن في النسب ، والنياحة على الميت ».

9,432- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Dört şey ümmetimde, câhiliye âdetlerindendir ve insanlar onları (tam olarak) **terk edemeyecekler:**

1- Ölüye feryat etmek,

2- Nesebe sövmek,

3- Bulaşıcılık; bir deve uyuz olur ve o da uyuzu yüz deveye bulaştırır. Acaba ilk deveye uyuzu kim bulaştırdı?

4- Yıldızlar; insanlar ***'şu şu yıldız sayesinde yağmura kavuştuk'*** **derler."**[33]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Müslim'in rivâyeti de şöyledir:

"Şu iki şey insanlarda küfürdür: Nesebe sövmek ve ölüye feryat etmek."

İZAH

Bu rivâyette câhiliye dönemine âit geleneklerden olduğu belirtilen **"bulaşıcılık"** konusu ile ne kastedildiği çok açık değildir. Muhtemelen insanlar bütün hastalıkların sadece bulaşma yoluyla ortaya çıktığını ve bunda ilâhî takdirin hiç rolü olmadığını düşünmekte idiler. Hz. Peygamber de bulaşıcılığın rolünü inkâr

---

[33] **Müslim**, İman, 30/121; **Tirmizî**, Cenâiz, 23/1001.

etmemekle birlikte, her konuda Allah'ın takdirinin esas olduğunu vurgulamak istemiştir. Aynı cümlenin sonundaki; **"develer madem ki bulaşma yoluyla uyuz oluyorlar, öyleyse ilk deveye uyuzu kim bulaştırdı?"** sorusunun sorulması da bunu te'yîd etmektedir. Ayrıca aynı rivâyette insanların yağmuru da yıldızlara bağladıkları belirtilmektedir; bu da onların, ilâhî irâdenin etkinliğini düşünmediklerini göstermektedir. İşte Hz. Peygamber burada, dünyada meydana gelen bütün olaylarda ilâhî irâdenin mutlak etkin olduğunu, Allah'ın hiçbir olaydan habersiz ve gâfil olmadığını söylemektedir.

نوع ثامن

8- KONUŞMAKLA İLGİLİ MÜTEFERRİK HADÎSLER

٩٤٣٣- (خ م ط د ت- عائشة رضي الله عنها) « أنَّ رجلا استأذنَ على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فلما رآه قال: **بئس أخو العشيرة- و بئس ابن العشيرة** - فلما جلس تطلّق [النبي صلى الله عليه وسلم] في وجهه ، وانبسط إليه فلما انطلق قلت: يا رسول الله، حين رأيتَ الرجل قلت له كذا وكذا، ثم تطلّقت في وجهه وانبسطتَ إليه؟ فقال: **يا عائشة متى عَهِدْتيني فَحَّاشا؟ إنَّ مِنْ شرِّ الناس عند الله منزلة يوم القيامة: من تركه الناس اتِّقاء شره»**.

وفي رواية : « استأذن رجُل على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : **ائذنوا له بئس أخو العشيرة – أو ابن العشيرة** ، فلما دَخَلَ ألان له في الكلام].... وذكر نحوه ».

وفي أخرى «**بئس أخو القوم وابن العشيرة هذا** ». أخرجه البخاري ومسلم والموطأ والترمذي.

وعند أبي داود : « **إنَّ مِنْ شِرارِ النّاس الذين يُكْرَمُونَ اتقاء ألسنتهم** ».

وعند الترمذي وأبي داود أيضا : « **مَنْ تركه الناس – أو وَدَعَهُ الناس – اتقاء فُحْشه** ».

وفي أخرى لأبي داود نحوه ، وقال في آخرها : « فلما دَخَلَ انبسطتَ إليه ؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **إنَّ الله لا يُحب الفاحش المتفحش** ».

9,433- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Bir adam Rasûlullah'ın (as.) huzuruna girmek için izin istemişti. Hz. Peygamber (uzaktan) adamı görünce;

"Aşiretin ne kötü kardeşi –veya aşiretin ne kötü oğlu-!" dedi. Sonra adam gelip oturunca, Hz. Peygamber ona güler yüz gösterdi ve kendisiyle ilgilendi. Sonra adam gidince, ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Adamı görünce şöyle şöyle dediniz, ama sonra kendisine güler yüz ve ilgi gösterdiniz" dedim. Cevaben buyurdu ki:

" Ya Âişe! Sen beni ne zaman kaba ve çirkin söz ve davranış hâlinde gördün? Kıyâmet günü insanların Allah katında en kötü konumda olanı, kötülüğünden sakınmak için insanların kendisini terk ettikleri kişidir."[34]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre;

"Bir adam Rasûlullah'ın (as.) huzuruna girmek için izin istemişti. Hz. Peygamber;

"- Ona izin verin!" buyurdu, hemen arkasından da; **'Aşiretin ne kötü kardeşi**! –veya aşiretin ne kötü oğlu-' dedi. Adam içeri girince de, Hz. Peygamber ona yumuşak sözler söyledi..."

Sonra hadîs aynı şekilde devam eder.

Başka bir rivâyete göre de, Hz. Peygamber; **"Kavmin ne kötü kardeşi ve aşiretin ne kötü oğlu bu adam!"** dedi.

Bunları **Buharî, Müslim, Muvatta** ve **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti ise şöyledir:

---

[34] **Buharî**, Edeb, 38, 48; **Müslim**, Birr, 22/73; **Muvatta**, Hüsnu'l-Huluk, ¼; **Ebû Davud**, Edeb, 6/4791-93; **Tirmizî**, Birr, 59/1996.

"Sözlerinden sakınıldığı için kendilerine saygı gösterilenler, insanların en kötülerindendirler."

Tirmizî ve **Ebû Davud**'un başka bir rivâyeti de; **"İnsanların, ahlâksızlığından sakınarak kendisini terk ettikleri** –veya bıraktıkları- **kişi..."** şeklindedir.

Ebû Davud'un buna benzer bir rivâyetinin son kısmı da şöyledir: "Adam içeri girince, Hz. Peygamber kendisine ilgi gösterdi ve; **"Şüphesiz Allah çirkin söz ve fiili sevmez"** dedi.

İZAH

Fâhiş; sözde, fiilde ve sıfatta aşırı olmak anlamına gelir. Ama daha çok sözde aşırılık için kullanılır.

Mütefahhiş ise; aşırılığı bile bile yapmak ve bunu itiyat haline getirmektir.

Buharî şârihi **Davûdî** ise, *fâhiş*'i kötü söz söyleyen, *mütefahhiş*'i de insanları güldürmek için kötü iş yapandır diye açıklar.[35]

Hadîste Hz. Peygamber'e geldiği söylenen kişinin kim olduğu açık değildir. Ulemanın ekserisine göre **Uyeyne b. Hısn el-Fezârî** idi. Nitekim **Abdülğanî b. Saîd** ve **İbn Beşküvâl,** *el-Mübhemât* adlı eserlerinde bu hadîsin rivâyeti sırasında, gelen adamın **Uyeyne b. Hısn** olduğunu açıkça kaydederler. Gerek Hz. Peygamber'in sağlığında ve gerek vefatından sonra, **Uyeyne**'nin imanının zayıflığına delalet eden pek çok davranışının görülmesi de bu kanâati te'yîd eden bir unsur olarak görülmüştür. Nitekim **Hz. Ebû Bekir** döneminde irtidat etmiş, Müslümanlarla savaşmış ve esir alınmıştı. Sonra tekrar Müslüman olmuş ve **Hz. Ömer** döneminde bazı fetihlere katılmıştı.

Başka bir rivâyete göre de gelen kişi **Mahreme b. Nevfel** idi.

Gelen kişinin, **Uyeyne** ve **Mahreme**'den başka biri olduğu, ama **Mahreme**'nin huysuz ve dili kötü biri olduğu için, **Uyeyne**'nin de

---

[35] Bkz., **İbn Hacer**, XII, 68.

imanı zayıf biri olduğu için onların isminin öne çıktığı da söylenmiştir.[36]

Bu rivâyette Hz. Peygamber'in, aynı kişiye karşı iki farklı tavrı görülmektedir. Önce **"ne kötü biri!"** demiş, ama sonra yanına gelince kendisine yumuşak davranmıştır. Rasûlullah (as.), **"ne kötü biri!"** sözünü, onun gerçek hüviyetini bildiği için söylemiş olması muhtemeldir. Yanındakilere de onun gerçek kimliğini göstermek ve böylece ona aldanmamalarını sağlamak istemiş olabilir. Hatta **Uyeyne**'nin bilâhare irtidat etmesi göz önüne alınarak, bu sözün nübüvvet alâmetlerinden olduğu da söylenmiştir.

Yanına geldiğinde Hz. Peygamber'in ona ilgi göstermesi de, onun kalbini kazanmak ve kabilesinin Müslüman olmasını sağlamak arzusuna hamledilir. Çünkü **Uyeyne, Benû Fezâre** kabilesinin reisi idi. **Kadı Iyâz, Kurtubî, Nevevî** ve **İbn Battâl** bu kanâattedirler. Hz. Peygamber'in ona yumuşak davranmasının, kendi güzel ahlâkının eseri olduğu veya onun kötülüğünden sakınmak için böyle davrandığı da ihtimal dahilindedir. **Hâris b. Ebî Üsâme**'nin tahric ettiği bir rivâyette, Hz. Peygamber'in; **"O, münafık biridir, bundan dolayı ona nâzik davrandım. Çünkü başkalarını bana karşı kışkırtmasından endişe ediyorum"** dediğini **İbn Hacer** kaydeder.[37]

Hadîs, fasık ve kötü olduğu bilinen kişiye gıybet etmenin caiz olduğuna delildir.

٩٤٣٤- (م د س- عدي بن حاتم رضي الله عنه) « أَنَّ رَجُلاً خَطَبَ عند رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : مَنْ يُطِع الله ورسولَه فقد رشَد ، ومن يَعْصِهما فقد غوَى ، فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم : **بئس الخطيب أنت ، قل: وَمَنْ يَعْصِ الله ورسوله** ».

أخرجه مسلم.

---

[36] **İbn Hacer**, XII, 161.
[37] Bkz., **İbn Hacer**, XII, 161.

وفي رواية أبي داود « أنَّ خطيبا خطب عند النبي صلى الله عليه وسلم ، فقال : من يُطع الله ورسوله ، ومن يعصهما ، فقال : قم – أو قال: اذهب – بئس الخطيب أنت ».

وأخرج النسائي قال : تَشَهَّدَ رجُلان عند النبي صلى الله عليه وسلم فقال أحدهما : مَنْ يُطع الله ورسولَه فقد رشد ، ومن يعصهما [فقد غوى] ، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « بئس الخطيب أنت »

9,434- Adiyy b. Hâtim'den rivâyet edilmiştir:

"Bir adam Hz. Peygamber'in yanında insanlara hitap etmiş ve;

"Kim Allah'a ve Rasûlüne itâat ederse, doğru yolu bulmuş olur. Kim de o ikisine âsi olursa, sapıtmış olur" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) ona;

"- Ne kötü hatipsin sen! ***'Kim Allah'a ve Rasûlüne âsi olursa'*** **diye söyle!"** buyurdu.[38]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti. **Ebû Davud**'un rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber'in huzurunda bir hatip konuşmuş ve;

"Kim Allah'a ve Rasûlüne itâat ederse... kim o ikisine isyan ederse..." diye söylemişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Kalk! –Veya git!-. **Ne kötü hatipsin sen!"** buyurdu.

Nesaî'nin rivâyeti ise şöyledir:

"İki adam Rasûlullah'ın (as.) huzurunda şehâdet getirdi, biri;

"Kim Allah'a ve Rasûlüne itâat ederse, doğru yolu bulmuş olur. Kim de o ikisine âsi olursa, sapıtmış olur" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) ona;

"- Ne kötü hatipsin sen!" buyurdu.

---

[38] **Müslim**, Cuma, 13/48; **Ebû Davud**, Edeb, 85/4981; **Nesaî**, Nikâh, 40.

İZAH

Hz. Peygamber **"o ikisi"** diye Allah ve Rasûlünü bir zamirde zikrettiği için o kişiyi tenkit etmiştir. Çünkü iki şeyin bir zamirde toplanması, ancak eşit olan şeyler için söz konusu olabilir. Dolayısıyla Allah ve Rasûlünün bir zamirde toplanması uygun değildir. Tertibe uygun şekilde önce Allah'ın ismi, sonra da Rasûlünün ismi zikredilmelidir. Burada tevhîdi korumak ve Allah'ın yanına asla başka birini koymamak konusunda çok ince bir hassâsiyet görülmektedir.

٩٤٣٥- (د- **حذيفة** رضي الله عنه) قال : قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : « **لا تقولوا : ما شاء الله وشاء فلان ، ولكن قولوا : ما شاء الله ثمّ شاء فلان** ». أخرجه أبو داود.

9,435- Huzeyfe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Sakın *'Allah'ın istediği ve falanın istediği şey'* diye söylemeyin! Ama *'Allah'ın istediği, sonra da falanın istediği şey'* deyin!"[39]

İZAH

Burada da önceki hadîste duyulan hassâsiyetin başka bir örneği görülmektedir. O da, aynı cümlede Allah'a başka bir şahsı **"ve"** ile atıfta bulunmamaktır. Çünkü bu durumda da bir eşitlik ve yakınlık akla gelebilir. Halbuki **"sonra"** sözcüğü ile atıfta bulunulursa, böyle bir müsavat ihtimali kalmaz.

٩٤٣٦- (م ط د- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**إذا سمعتم الرجل يقول : هلك الناس ، فهو أهلكُهُمْ** ». أخرجه مسلم والموطأ وأبو داود.

---

[39] **Ebû Davud**, Edeb, 84/4980.

قال أبو إسحاق : سمعته بالنصب والرفع ، ولا أدري أيّهما قال ، فسّره مالك : إذا قال ذلك مُعْجبا بنفسه ، مُزْريا بغيره ، فهو أشدّ هلاكا منهم ، لأنه لا يدري سرائر الله في خَلقه ، وأما إذا قاله وهو يرى نفسه معهم ، وهو لنفسه أشدّ احتقارا منه لغيره ، فلا بأس به.

9,436- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Bir adamın *'insanlar helâk oldu'* dediğini duyarsanız, bilin ki kendisi onların en helâk olanıdır."[40]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Müslim, Muvatta** ve **Ebû Davud** tahric etti.

Ebû İshak[41] şöyle dedi:

"Bu hadîsteki ***'ehleke'*** fiilinin üstünlü ve ötreli olarak okunduğunu işittim, ama Hz. Peygamber'in hangisini söylediğini bilmiyorum. Mâlik bunu şöyle tefsir etti:

"Bu sözü insan, kendi nefsini beğenerek, başkalarını ise hor görerek söylediği zaman, o gerçekten insanların en helâk olanıdır. Çünkü Allah'ın, mahlûkatı hakkındaki esrârını kimse bilemez. Fakat insan bu sözü, kendisini de diğer insanlarla birlikte düşünerek ve kendi nefsini başkalarından daha hakîr görerek söylerse, bunda beis yoktur."

İZAH

Hadîste geçen ***"ehleke"*** fiili iki şekilde okunmuştur. Biri ***"ehlekühum"*** şeklinde; buna göre cümle; **o, insanların en helâk olanıdır** demektir. **Humeydî,** meşhur olan şeklin, ***"ehlekühum"*** olduğunu söylemektedir. **Hattâbî**'ye göre bu söz, insanların ayıplarını ve kötülüklerini dile dolayan, onları kötülemek ve kendisini üstün tutmak niyetiyle **"insanlar helâk oldu"** diyen kişiler hakkında söylenmiştir. Çünkü bu sözle insan, başkalarını ayıplama,

---

[40] **Müslim**, Birr, 41/39; **Muvatta**, Kelâm, ½; **Ebû Davud**, Edeb, 85/4983.

[41] **Ebû İshak, İbrahim b. Süfyan b. Süleyman b. Ebî Bekir ez-Ziyâdî:** ö. 246/863. Dil ulemasındandır. Nahivci, lügatçi, edib ve şairdi. Muhtelif eserler kaleme almıştı. **Müslim**'in *Sahîh*'inin râvîlerindendir.

gıybet etme ve kendini üstün görme günahını da yüklenmekte ve böylece onun hâli diğer insanlardan daha kötü bir durum arz etmektedir. Bundan dolayı o, insanların en helâk olanıdır.

Diğer bir okuyuşa göre de kelime, *"ehlekehum"* şeklindedir. Buna göre cümle; **o, insanları helâk etmiştir** demek olur. İnsan başkaları hakkında böyle konuşmakla, onların Allah'ın rahmetinden ümit kesmelerine ve daha çok günaha ve isyana dalmalarına yol açtığı için, gerçekten onların helâk olmalarına sebep olmuş olur.

٩٤٣٧- (د- أبو قلابة) قال: قال أبو مسعود رضي الله عنه لأبي عبد الله -أو قال أبو عبد الله لأبي مسعود- ما سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول في « **زعموا**» قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**بئس مطية الرجل**». أخرجه أبو داود، وقال: أبو عبد الله: حذيفة.

9,437- Ebû Kılâbe'den rivâyet edildiğine göre; Ebû Mes'ûd, Ebû Abdullah'a –veya Ebû Abdullah, Ebû Mes'ûd'a-;

"- Rasûlullah'ın (as.), *'demişler ki'* sözü hakkında ne söylediğini duydun?" diye sordu. O da;

"- Rasûlullah'ın (as.) *'o, insanın ne kötü vasıtasıdır!'* dediğini işittim" diye cevap verdi.

Ebû Davud dedi ki: "Ebû Abdullah'dan maksat, Huzeyfe'dir."[42]

İZAH

"Demişler ki" diye tercüme ettiğimiz *"zeamû"* sözcüğü, zan ifâde eden bir kelimedir. İnsanın bu şekilde söylemiş olduğu şeyde, kesin ve sağlam bir bilgiye sahip olmadığını, tahmine ve rasgele duyduğu sözlere dayalı olarak konuştuğunu gösterir. Bu ilke hadîse uyarlandığında, rivâyetin mutlaka senede dayalı olması, ancak gerekli dikkat ve titizlik gösterildikten sonra rivâyet edilmesi gerektiği neticesi çıkar. **"Duydum ki... denildi ki..."** gibi kesin bir tespite dayanmayan rivâyetlere güvenilmemesi gerekir.

---

42 **Ebû Davud**, Edeb, 80/4972.

Münzirî, bu rivâyetin zayıf olduğunu imâ eder. **Ebû Mes'ûd ed-Dımaşkî**'nin, *el-Etrâf* adlı eserinde, **Ebû Kılâbe**'nin, **Ebû Mes'ûd** ve **Ebû Abdullah**'ı dinlemediğini kaydettiğini belirtir.

٩٤٣٨- (ت- معاذ بن جبل رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **مَنْ عَيَّرَ أخاه بذنب لم يمت حتى يعمله** ». قال أحمد : مِنْ ذنب قد تاب منه. أخرجه الترمذي.

9,438- Muâz b. Cebel'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kim, kardeşini işlediği bir günahtan ötürü ayıplarsa, kendisi de aynı günahı işlemeden ölmez."

Ahmed b. Hanbel; *"tövbe ettiği bir günahtan ötürü (ayıplarsa)"* dedi[43]

İZAH

Bu rivâyette ahlâkî bir ilkeden söz edilmektedir. Kimse, başkasının yaptığı bir hatadan dolayı sevinmemeli, bu yüzden onu ayıplayıp gözden düşürmeye çalışmamalıdır. Çünkü gün gelir, aynı hatayı kendisi de yapabilir.

Tirmizî bu hadîsin garîb olduğunu ve senedinin muttasıl olmadığını söylemektedir.

٩٤٣٩- (خ م- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: « **كل أمتي معافى إلا المجاهرون ، وإن من المجاهرة - وفي أخرى: وإن من الإجهار- أن يعمل الرجل بالليل عملا ، ثم يُصبح وقد ستره الله ، فيقول: يا فلان ، عملْتُ البارحة كذا وكذا ، وقد بات يستره ربه ، فيُصْبِحُ يَكْشِفُ سِتْرَ الله عنه** ». أخرجه البخاري ومسلم.

---

[43] **Tirmizî**, Kıyâmet, 53/2505.

9,439- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

"Açıktan günah işleyenler müstesnâ, bütün ümmetim affa mazhar olacaktır. Açık açık günah işlemenin –veya açıklamanın- **çeşitlerinden biri de, insanın geceleyin bir iş yapması, sonra da Allah onu** (insanlardan) **örttüğü halde, sabah olunca;** ***'ey arkadaş, ben dün gece şöyle şöyle işler yaptım'*** **demesidir. Rabbi onun yaptıklarını örterek gecelemesini sağlamıştı, ama o sabah olunca Allah'ın örtüsünü açıyor."**[44]

İZAH

Hiç şüphe yok ki günahın gizlisi de, aşikâre yapılanı da kötüdür ve cezayı gerektirir. Ama gizli yapılan bir günahın zararı, sadece onu işleyenle sınırlı kalır, başkalarına zararı dokunmaz. Çünkü başkalarının bu işten haberi yoktur. Buna mukabil, açıktan kötülük yapmak veya yaptığı kötülüğü gerine gerine ilan etmek, bir anlamda onu reklam etmektir. Bu da yaptığı ahlâksızlığı sosyalleştirmek demektir. Böyle bir davranış, kötülükten hiç haberi olmayan insanlara bu işin nasıl yapılacağını öğretmek ve onları bu kötülüğe teşvik etmek anlamına gelir. İnsan başlangıçta kötülükten uzak durur, ama herkesin onu yaptığını görür ve duyarsa, dünyanın akıllısı ben miyim, ben de aynı şeyi yapayım diye düşünmeye başlar.

Şüphesiz herkes aynı derecede güçlü bir irâdeye sahip değildir. Kötülüğü reklam etmekten kaçınmak, daha çok zayıf irâdeli kişileri korumak amacına matûftur. Yüce Allah gizli ve açık yapılan her şeyi en ince detayına varıncaya kadar bilmesine rağmen; ***"Allah, haksızlığa uğrayanlar müstesnâ, kötülüğün sözle açıklanmasından hoşlanmaz"***[45] buyuruyor. Sadece zulme uğrayan kişi hakkını aramak için kendisine yapılan kötülüğü açıklayabilirler. Başkalarının böyle bir şeye hakları yoktur. Sadece hukukî açıdan yeterli miktarda şahit tarafından olay görülmüşse, onlar da adâletin yerine gelmesi için bunu söyleyebilirler. Bunun dışında kötülüğü açıklamanın; hem

---

[44] **Buharî**, Edeb, 60; **Müslim**, Zühd, 8/52.

[45] Nisâ, 148.

hukukun işletilememesi ve hem de kötülüğün alenîleştirilmesi açısından doğru değildir.

İnsanın, işlediği günahı açıklamasında, Allah'a bir meydan okuma havası da vardır. İşte bundan dolayı Rasûlullah (as.), bu açıklamanın Allah katında, işlenen günahtan daha kötü bir iş olduğunu söylemektedir. Bundan dolayı onların affa lâyık olmadıklarını belirtmektedir. Dünyada işlediği kötülüğü teşhir edenlerin âkıbeti, herhalde âhirette de teşhir edilmeleridir.

Hiç şüphe yok ki günah kişiyi alçaltır; binâenaleyh alçaklığın iftihar konusu hâline getirilmemesi gerekir.

٩٤٤٠- (د- عوف بن مالك الأشجعي رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**لا يَقُصّ إلا أمير ، أو مأمور ، أو مختال**». أخرجه أبو داود.

9,440- Avf b. Mâlik el-Eşcaî'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

"Ancak Devlet Başkanı veya (onun tayin ettiği) **memur veya büyüklük taslayan biri halka kıssa anlatır."**[46]

İZAH

Hattâbî, İbnu'l-Esîr, Aliyyu'l-Karî ve **Sindî**'ye göre, **"kıssa anlatır"** diye tercüme ettiğimiz " يَقُصّ " kelimesinden maksat, hutbe okumak, halka vaaz ve nasihatte bulunmaktır. Hutbe okumak, devlet başkanının aslî görevidir; insanlara gerekli ikazları yapmak, nasihatler vermek onun aslî görevlerinin en başında gelenidir. Onun tayin ettiği memur da, bu görevi onun adına yürütür.

Bu görev, o iki sınıfın aslî işidir; ama bir de kendilerini bu iş için yetkilendiren kişiler vardır. Onlar makam, güç ve imkân peşinde koşan insanlardır. Onların böyle bir aslî görevleri olmaması bir tarafa, devlet başkanı tarafından da kendilerine böyle bir yetki ve izin verilmiş de değildir. Kaldı ki onlar, bu yolla halkın başına geçmek ve böylece güç ve imkân kazanmayı da düşünebilirler. Veya

[46] **Ebû Davud**, İlim, 13/3665.

kendilerinde büyüklük vehmettikleri için böyle yapabilirler. Yahut bulunduğu muhitte bazı kişiler tarafından ortaya çıkarılır, ama diğer insanların onu istemedikleri için insanlar arasında düşmanlığa yol açabilirler. İşte bundan dolayı devletin yetki vermediği birinin, kendi kendini yetkilendirmesi, sosyal tesânüd açısından da uygun değildir.

Bu rivâyetteki **"büyüklük taslayan"** kelimesi ile, ilmî ehliyeti olmayan insanların kastedilmiş olması muhtemeldir.

٩٤٤١- (أسامة [بن زيد] رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: **«لا تَسْتَعْجِلُوا بالْبَلِيَّة قبل نزولها ، فإنّكم إن فعلتم لن يزال فيكم مَنْ يقول فيُسَدِّد وإن لم تفعلوا تشتَّتْ بكم السبل هاهنا وهاهنا »**. أخرجه...

9,441- Üsâme b. Zeyd'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Belâ gelmeden önce, onu istemekte acele etmeyin! Çünkü eğer bu (söylediğime) **uyarsanız,** (belâ gelince) **içinizde konuşan ve doğru söyleyen insanlar eksik olmaz. Fakat uymazsanız, yollarınız şöyle şöyle dağılır."**[47]

٩٤٤٢- (د- **بريدة** رضي الله عنه) قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: **«إنَّ من البيان سحْرا ، وإن من العلم جَهلا ، وإن من الشعر حكما ، وإن من القول عيالا»**. فقال صعصعة بن صوحان : صَدَق رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أما قوله : « **إنَّ من البيان سحرا**» فالرجل يكون عليه الحق ، وهو ألْحَنُ بحجته من خصمه فيقلب الحق ببيانه إلى نفسه -لأن معنى «**السحر**» قلبُ الشيء في عين الإنسان ، وليس بقلب الأعيان ألا ترى أن البليغ يمدَح إنسانا حتى يصرف قلوبَ السامعين إلى حب الممدوح ثم يَذُمّه حتى يصرفها إلى بغضه.

---

[47] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu rivâyeti **Rezîn** ilave etmiştir. Buna benzer bir rivâyeti **Dârimî**, Mukaddime, 17/116 ve **Beyhakî**, *el-Medhal ilâ's-Süneni'l-Kübra*, 227, h., 298'de tahric etmişlerdir.

وأما قول رسول الله صلى الله عليه وسلم : « وإنّ من العلم جهلا » فهو تكلف الرجل ما لا يعلم ، فَيُجَهِّلُهُ عند غيره. وأما قوله : « وإن من الشعر حكما » فهي هذه المواعظ والأمثال التي يتعظ الإنسان بها. وأما قوله : « وإن من القول عيالا » فَعرضُكَ كلامَكَ وحديثَكَ على من لا يريده ، وعلى مَن ليس من شأنه [ولا يريده].

وقد نهى عن ذلك رسول الله صلى الله عليه وسلم بقوله : « لا تُحَدِّثوا الناس بما لا يعلمون» وبقوله : « لا تُعطوا الحكمة غيرَ أهلها فتظلموها ، ولا تمنعوها أهلها ، فتظلموهم » قال : وقد ضُرِبَ لذلك مَثل : أنه « كتعليق اللآلي في أعناق الخنازير». أخرجه أبو داود.

9,442- Büreyde'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Muhakkak ki beyanın bir kısmı sihir, ilmin bir kısmı cehâlet, şiirin bir kısmı hikmet, sözün bir kısmı da yüktür."

Sa'saa b. Sûhân dedi ki:

"Rasûlullah (as.) doğru söylemiştir. O'nun, **'beyanın bir kısmı sihirdir'** sözünün anlamı şudur: İnsan, davasında haklı olmadığı halde delilini hasmından daha güzel bir ifâde ile ortaya koyar ve böylece bu güzel beyanıyla o hakkı kendine çeker. Çünkü ***'sihir'***in manası, bir şeyi insanın gözünde ters yüz etmektir, o şeyin kendisini (veya gözleri) ters yüz etmek değildir. Görmüyor musun, belâğatla konuşan biri, bir kişiyi öyle övüyor ki, dinleyenlerin kalpleri övülen o kişiyi sevmeye başlıyor. Yine birini öyle zemmediyor ki, insanlar ona buğz etmeye başlıyor.

Rasûlullah'ın (as.), **'ilmin bir kısmı cehâlettir'** sözünün manası da; insanı bilmediği bir konuda zorlamak ve böylece başkalarının yanında onun cehâletini ortaya koymaktır.

'Şiirin bir kısmı hikmettir' sözü ise; insanların öğüt ve ibret aldığı mev'izeler ve mesellerdir.

'Sözün bir kısmı da yüktür' cümlesinin anlamı da; sözünü ve hadîsini istemeyen ve bu işin ehli olmayan kişilere söylemendir."

Rasûlullah[48] (as.); **'insanlara bilmedikleri şeyleri rivâyet etmeyin!'**[49] ve **'hikmeti ehil olmayana vermeyin, ona zulmetmiş olursunuz; onu ehil olandan da men etmeyin, ona da haksızlık etmiş olursunuz'**[50] sözü ile bütün bunları yasakladı. Buna **'domuzların boynuna inci takmak gibidir'**[51] darb-ı meseli ile misâl getirilmiştir."[52]

İZAH

"Bir kısım beyanın sihir" olması, güzel konuşmanın insanları etkilemesi anlamındadır. Fesâhat, belâğat, zekâ ve talâkatın bir bütünü olan **"beyan"**ın, hiç şüphesiz büyüleyici bir gücü vardır. Hadîsteki bu ifâdenin hem medih, hem de zem anlamında kullanılmış olması mümkündür. Sözün hakka matûf olması halinde medih, bâtılı hedef alması itibariyle de zem anlamındadır.

"İlmin bir kısmı cehâlettir" cümlesi, insanlara zarar verecek bilgiler hakkındadır. Yahut insanın ilmiyle amel etmemesi sebebiyle ilmi terk etmenin cehâlet sayılması anlamındadır. Veyahut da bir âlimin, bilmediği bir konuda hüküm vermesidir.

"Sözün bir kısmı yüktür" cümlesinde **"yüktür"** diye tercüme ettiğimiz **"ıyâl"** kelimesini **İbnu'l-Esîr,** ***en-Nihâye'***sinde, işin ehli olmayan ve dinlemek istemeyen birine konuşmak, diye açıklamaktadır. Kendisiyle konuşmanın bir işe yaramayacağı kişilerle konuşmaktır; fayda vermemesi de, o işten anlamaması ve

[48] Bu son paragraf **Ebû Davud**'da yer almamaktadır.

[49] Bu söz **Buharî**, İlim, 50'de; **"İnsanlara tanıyıp bildikleri şeyleri rivâyet edin; Allah ve Rasûlünün yalanlanmasını arzu eder misiniz?"** şeklinde **Hz. Ali**'nin sözü olarak zikredilmektedir.

[50] Muhakkık **Şuayb Arnavut**, bu sözün merfû olmadığını, ama manasının sahih olduğunu söylemektedir.

[51] **İbn Mâce**, Mukaddime, 17/224'de; **"ehil olmayan insanların yanına ilim bırakan kişi, domuzların boynuna cevher, inci ve altın gerdanlıklar takan adama benzer"** lafzıyla, ancak zayıf bir isnâdla zikredilmektedir.

[52] **Ebû Davud**, Edeb, 95/5012.

umursamamasından dolayıdır. Böyle birine laf anlatmanın imkânı yoktur, söylenen sözler yük ve külfet olmaktan öteye gidemez.

Bu rivâyetin isnâdı zayıf görülür. Çünkü râvîlerden **Ebû Temîle Yahya b. Vâdıh el-Ensârî**'yi her ne kadar **Yahya b. Maîn** ve **Ebû Hâtim er-Râzî** sika saymışlarsa da, **Buharî** onu zayıf görmüştür.

Ebû Davud tarafından rivâyet edilen bu hadîsin son paragrafı **Ebû Davud**'un *Sünen*'inde yer almamaktadır. Muhtemelen musannıf bunu **Rezîn**'den almıştır.

٩٤٤٣- (د ت- جابر بن سليم) قال : « أتيتُ المدينة ، فرأيتُ رَجُلا يَصْدُرُ الناس عن رأيه ، لا يقول شيئا إلا صَدَرُوا عنه، قلتُ: من هذا؟ قالوا: هذا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، قال : فقلتُ : عليكَ السلام يا رسول الله - مرتين - فقال : **لا تَقُلْ : عليك السلام ، فإن ذلك تَحِيَّة الميت ، قل: السلام عليك** ، قلتُ: أنت رسول الله؟ قال: **أنا رسولُ الله الذي إن أصابك ضُرٌّ ، فدعوته كَشَفَهُ عنك ، وإن أصابَكَ عامُ سَنَة ، فدعوته أَنْبَتَهَا لك ، وإن كنت بأرض قَفْرٍ ، أو فَلاة ، فَضلَّتْ راحلَتُكَ ، فدعوتَهُ ردّها عليك**، قلتُ: اعْهَدْ إليَّ ، قال : **لا تَسُبَّنَّ أحدا** ، قال : فما سَبَبْتُ بعد ذلك حُرّا ولا عبدا ، ولا شاة ولا بعيرا ، قال: **ولا تَحْقِرَنَّ شيئا من المعروف ، وأنْ تُكَلِّمَ أخاكَ وأنت مُنْبَسِط إليه بوَجْهِكَ ، فإن ذلك من المعروف ، وارفع إِزارَكَ إلى نِصْفِ الساق ، فإنْ أَبَيْتَ فإلى الكعبين ، وإيَّاكَ وإِسْبالَ الإزار فإنها من المخيلة ، وإن الله لا يُحبُّ المخيلة ، وإن امرُؤ شَتَمَكَ أو عَيَّرك بما يَعْلَمُ فيك فلا تُعَيِّرْهُ بما تعلم فيه ، يكن وَبَال ذلك عليه** ». أخرجه أبو داود وأخرج الترمذي منه حديث السلام لا غير وهو مذكور في كتاب الصحبة من حرف الصاد.

9,443- Câbir b. Süleym anlatıyor:

"Medîne'ye gitmiştim, orada bir zât gördüm, insanlar onun görüşüne uyuyorlardı. Adam ne söylese, insanlar ona dönüyordu. Bunun üzerine;

"- Kim bu adam?" diye sordum.

"- Bu, Allah'ın Rasûlüdür" dediler. Ben hemen kendisine iki defa;

"- Sana selâm (aleyke's-selâm) ey Allah'ın Rasûlü!" dedim. O ise cevâben;

"- ***Sana selâm*** *(aleyke's-selâm)* **deme! Çünkü bu, ölülerin selâmıdır. Sen** ***'selâm sana'*** *(es-selâmu aleyke)* **diye söyle!"** dedi. Ben kendisine;

"- Sen Allah'ın Rasûlü müsün?" diye sordum.

"- **Ben, sana bir zarar geldiğinde kendisine yalvarıp sıkıntını gideren; bir kıtlığa marûz kaldığında kendisine duâ edip senin için ekini bitiren; ıssız bir arazide veya bir çölde bineğini kaybettiğin zaman, kendisine duâ edip sana bineğini geri veren Allah'ın Rasûlüyüm"** dedi. Bunun üzerine ben;

"- Bana emrini söyle!" dedim.

"- **Sakın kimseye sövme!"** buyurdu. Ondan sonra ben, ne hür bir kişiye, ne bir köleye, ne bir koyuna ve ne de bir deveye asla sövmedim. Sonra Hz. Peygamber şöyle devam etti:

"- **Marûf bir şeyi sakın küçümseme! Din kardeşinin yüzüne gülümseyerek konuşman bile marûf şeylerdendir. Eteğini baldırının ortasına kadar kaldır; eğer bunu yapamıyorsan, topuğuna kadar indir! Ama onu uzatıp yerde sürüklemekten sakın! Çünkü bu, kibir alâmetidir; şüphesiz Yüce Allah kibri sevmez. Biri, sende gördüğü bir kusurdan dolayı sana hakaret etse veya seni ayıplasa bile, sen onda gördüğün bir kusurdan dolayı kendisini ayıplama! Çünkü onun vebâli kendisine âittir."**[53]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Tirmizî de hadîsin sadece **"selâm"** ile ilgili olan kısmını tahric etti. **Tirmizî**'nin bu rivâyeti daha önce Kitabu's-Sohbet bölümünde geçmişti.[54]

[53] **Ebû Davud**, Libâs, 28/4084; **Tirmizî**, İsti'zân, 28/2721-22.

[54] Bkz., hadîs no; 4858.

İZAH

Daha önce de söylediğimiz gibi selâmda esas olan, "**selâm**" lafzının önce, "**ismin**" sonra zikredilmesidir. Hz. Peygamber, insanlara hep bu şekilde selâm vermiştir. Hatta mezarlığa gittiğinde, kabirdekilere selâm verirken de yine aynı usûle uymuştur. Bu itibarla yaşayanlara verilen selâm ile, ölülere verilen selâm arasında fark yoktur. Hz. Peygamber burada, câhiliyet döneminde var olan bir âdeti tashih etmiştir.

Eğer beddua anlamında bir şey söyleniyorsa, o zaman usûl; ismin önce, beddua lafzının sonra söylenmesidir. Meselâ; "و ان عَلَيْكَ لعنتى الى يوم الدين", *"Muhakkak ki kıyâmet gününe kadar lânetim senin üzerindedir"*[55] âyetinde "**lanet**" kelimesi, "**sen**" zamirinden önce gelmiştir.

Rivâyetin son bölümünde eteklerin yere kadar uzatılması kibir alâmeti olarak gösterilmektedir. Câhiliye döneminde bir insan peştamalının ucunu yerlere kadar uzatır ve onu yerde sürükleyerek dolaşırsa, bu, kibir ve büyüklenme alâmeti olarak telakki edilirdi. Pek çok insanın avret mahallini örtecek bir kumaş parçasını bile bulamadığı bir dönemde, bazı kişilerin elbisesini yerlerde sürükleyecek derecede herkesten farklı bir imkâna sahip olduğunu göstermesi ve böyle bir hava ile ortalıkta dolaşması tekebbür ve büyüklük göstergesidir.

---

[55] Sâd, 78.

الفصل الرابع

في أحاديث متفرقة من كل نوع لايضمها معنى ، ولايحصرها فنٌّ

وهي عشرة أنواع:

نوع أول

IV- TEK KONUYA MÜNHASIR OLMAYIP, ÇEŞİTLİ KONULARI İHTİVA EDEN MÜTEFERRİK HADÎSLER

1- İNSANLAR ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN FARKLI TEZAHÜRLERİ[1]

٩٤٤٤– (ت– **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) قال : « صلَّى بنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يوما صَلاةَ العصر بنهار ، ثم قامَ خطيبا ، فلم يَدَعْ شيئا يكون إلى قيام الساعة إلا أخبرنا به ، حَفِظَه مَنْ حفِظه ، ونسيه من نسيه ، وكان فيما قال : **إن الدنيا خضرة حُلْوة ، وإن الله مُستَخْلِفكم فيها ، فناظر كيفَ تعملون؟ ألا فاتقوا الدنيا ، واتقوا النساء** ، وكان فيما قال : **ألا لا تَمْنَعَنَّ رَجُلا هَيبَةُ الناس أن يقول بحق إذا علمه** ، قال : فبكى أبو سعيد – وقال : قد والله رأينا أشياء فهِبْنا – وكان فيما قال : **ألا إنَّهُ يُنْصَبُ لكلِّ غادر لواء يوم القيامة بقَدْر غَدْرته ، ولا غَدْرة أعظم من غدرة إمام عامَّة ، يُرْكَزُ لواؤه عند أسْته** ، وكان فيما حفظنا يومئذ : **ألا إنَّ بني آدم خُلقوا على طبقات شتَّى ، فمنهم مَنْ يُولَدُ مؤمنا ، ويَحْيَى مؤمنا ، ويموت مؤمنا ، ومنهم مَنْ يُولَدُ مؤمنا ، ويحيى مؤمنا ، ويموتُ كافرا ،**

---

[1] **"Tek Konuya Münhasır Olmayıp Çeşitli Konuları İhtiva Eden Müteferrik Hadîsler"** ana başlığı altında verilen bu tâlî başlıkları **İbnu'l-Esîr**, sadece **"Birinci nevi... İkinci nevi..."** diye on kısma ayırdı, ancak herhangi bir başlık koymadı. Yukarıda görülen başlıklar ise, kaydedilen hadisler göz önüne alınarak tarafımızdan konulmuştur.

ومنهم مَنْ يُولَدُ كافرا ، ويحيى كافرا ، ويموتُ مؤمنا ، ومنهم مَنْ يُولَدُ كافرا ، ويحيى كافرا ، ويموتُ كافرا ، ألا وإن منهم البطيءَ الغضَبِ سريع الفَيء ، والسريع الغضب سريع الفَيء، البطيء الغضب بطيء الفيء، فتلْكَ بتلك ، ألا وإن منهم بطيء الفيء سريع الغضب ، ألا وخيرهم بطيءُ الغضب سريع الفيء ، وشرهم سريع الغضب بطيء الفيء ، ألا وإن منهم حَسَنَ القضاء حسن الطلب ، ومنهم سيء القضاء حَسَنُ الطلب ، ومنهم سيء الطلب حسن القضاء ، فتلك بتلك ، ألا وإن منهم سيء القضاء سيء الطلب ، ألا وخيرهم الحسنُ القضاء الحسنُ الطلب ، وشرّهم سيء القضاء سيء الطلب ، ألا وإن الغضب جَمْرَةٌ في قلب ابن آدم ، أما رأيتم إلى حُمْرَة عينيه ، وانتفاخ أوداجه؟ فمن أحسّ بشيء من ذلك فلْيَلْصَقْ بالأرض ، قال : وجعلنا نلتفت إلى الشمس ، هل بقي من النهار شيء ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : ألا إنه لم يَبْقَ من الدنيا فيما مضى منها [إلا] كما بَقِيَ من يومكم هذا فيما مضى منه ». أخرجه الترمذي.

9,444- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edilmiştir:

"Bir gün Rasûlullah (as.), ikindi namazını bize gündüz vaktinde (erkence) kıldırdı. Namazdan sonra vaaza başladı; kıyâmete kadar meydana gelecek olan hâdiselerden bize haber vermediği bir şey bırakmadı. O'nun söylediklerini ezberleyen ezberledi, unutan da unuttu. Söylediği şeyler arasında şunlar da vardı:

"Şüphesiz dünya yeşildir (câziptir, göz alıcıdır) **ve tatlıdır. Yüce Allah sizi dünyaya** (daha önce geçenlere) **halef olarak göndermiştir; nasıl davrandığınıza bakmaktadır. Dikkatli olun! Dünyadan sakının! Kadınlardan da sakının!"**

Hz. Peygamber şunları da söylemişti:

"Dikkat edin! İnsanlardan duyduğu korku, kimseyi, hak bildiği şeyi söylemesine mani olmamalıdır."

Râvî der ki:

"Bunu söyleyince Ebû Saîd el-Hudrî ağladı ve; *"Vallahi, öyle şeyler gördük ki (hak bildiğimizi söylemekten) korktuk"* dedi.

Rasûlullah (as.) şunları da söylemişti:

"Dikkat edin! Her gaddar kişi için kıyâmet gününde, gaddarlığı ölçüsünde bir bayrak dikilecektir. Kamu yöneticisinin gaddarlığından daha büyük gaddarlık da yoktur. Onun bayrağı da, hemen poposunun yanına dikilecektir."

O gün ezberlediğimiz sözleri arasında şunlar da vardı:

"Dikkat edin! Âdemoğulları, muhtelif tabakalar hâlinde yaratılmışlardır. Onlardan kimisi mü'min olarak doğar, mü'min yaşar ve mü'min olarak ölür. Kimisi mü'min doğar, mü'min yaşar, ama kâfir olarak ölür. Kimisi kâfir doğar, kâfir yaşar, fakat mü'min olarak ölür. Kimisi de kâfir olarak doğar, kâfir yaşar ve kâfir ölür. İnsanlardan bir kısmı çabuk öfkelenmeyen, ama öfkesinden çabuk dönen bir tabiattadır; bazısı da çabuk öfkelenen, ama öfkesinden de çabuk dönen; bazısı da yavaş öfkelenen ve öfkesinden yavaş dönendir. İşte bunlar, birbirlerini dengelemektedir. Bilin ki, insanlardan bir kısmı öfkesinden çabuk döner, ama çabuk da öfkelenir. Şunu da bilin ki, onların en hayırlısı, yavaş öfkelenen ve öfkesinden çabuk dönendir. En kötüsü de çabuk öfkelenen ve öfkesinden geç dönendir.

Dikkat edin! İnsanlardan bir kısmının vermesi de güzeldir, istemesi de güzeldir. Bir kısmının ise vermesi kötü, ama istemesi güzeldir. Bir kısmının ise istemesi kötü, ama vermesi güzeldir. Bunlar da birbirini dengeler. Dikkat edin! Bazısının vermesi de kötüdür, istemesi de kötüdür. Dikkat edin! Onların en hayırlısı, vermesi de güzel, istemesi de güzel olandır. En kötüsü de vermesi kötü, istemesi de kötü olandır.

Dikkat edin! Öfke, Âdemoğlunun kalbinde (hâsıl olan) **bir ateş parçasıdır. İnsanın gözlerinin kızardığını ve boyun damarlarının şiştiğini görmez misiniz? Kim böyle bir şey hissederse, yere yapışsın!"**

Ebû Saîd dedi ki:

"Bu konuşma sırasında biz, acaba gündüzün aydınlığı devam ediyor mu, diye dönüp güneşe bakıyorduk. Sonra Rasûlullah (as.) şöyle söyledi:

"Dikkat edin! Dünyanın geçirdiği ömre oranla geri kalan ömrü, şu gününüzün geçen zamanına nispetle geride kalan zamanı kadardır."[2]

İZAH

Hadîste geçen **"gaddarlık"**la ilgili bölüm, hem yöneticiler ve hem de yönetilenlerle ilgilidir. İnsanlara verdiği sözde durmayan, âdil ve dürüst davranmayan yöneticiler ile, seçtiği yöneticilere itâat etmeyen, sürekli karışıklık ve huzursuzluk çıkarmaya çalışan insanlar hakkındadır. Hadîste geçen **"yöneticinin gaddarlığından daha büyük gaddarlık yoktur"** ifâdesi de dikkate değer görülmelidir. Çünkü güç ve kuvvet onun elindedir. Binâenaleyh zulüm ve haksızlık daha çok ondan beklenir. Onun yaptığı haksızlık daha büyük olur ve daha çok kişiye zarar verir.

Böyle kişiler için **"kıyâmet günü bayrak dikilmesi"**, onun kötülüğünün bütün âleme teşhir edilmesi anlamında kinâî bir lafızdır.

"Âdemoğulları, muhtelif tabakalar hâlinde yaratılmışlardır" cümlesi, böyle bir huy ve tabiata müsait şekilde yaratılmışlardır anlamındadır. Bilâhare insanlar çeşitli etkilerle irâdelerini farklı şekillerde kullanır, değişik cihetlere doğru yönlendirirler.

"Kimisi mü'min olarak doğar" cümlesi de, ya mü'min anne-babadan doğar veya mü'minler diyarında dünyaya gelir anlamındadır; doğuştan mü'min veya kâfir olarak dünyaya gelir demek değildir. Çünkü insan temyiz çağına gelmeden kendisine iman veya küfür izâfe edilemez.

"Vermesi de güzeldir, istemesi de güzeldir" cümleleri de daha çok alacağını istemek ve borç isteyene vermekle ilgili görülmüştür. Alacağını güzellikle istemek, imkânı olmayana süre vermek, hatta mümkünse bağışlamak; buna mukabil borcunu da zamanında vermektir. Bu cümle, kendisinden borç istendiğinde zorluk

---

[2] **Tirmizî**, Fiten, 26/2191. Hadîsin râvîlerinden **Ali b. Zeyd b. Cüd'ân** zayıftır, bununla birlikte **Tirmizî** hadîsin hasen olduğunu söylemiştir.

göstermeden, insanı aşağılamadan, ağır şartlar öne sürmeden vermek anlamına da gelebilir.

"Öfke" ile ilgili bölümde geçen **"yere yapışsın!"** cümlesi, öfkesini dindirsin, büyüklük duygusuna kapılmasın, kimseyi aşağılamasın, hor ve hakîr görmesin, kendisinin de topraktan yaratıldığını hatırlasın demektir.

٩٤٤٥- (م- عياض بن حمار المجاشعي رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال ذاتَ يوم في خطبته : « **ألا إنَّ ربِّي أمَرَني أن أُعَلِّمَكُمْ مَا جَهِلْتُمْ مما عَلَّمني يومي هذا ، كُلّ مال نَحَلْتُه عبدا حلال، وإني خَلَقْتُ عبادي حُنَفاءَ كلّهم ، وإنهم أتَتْهُمُ الشياطين فاجْتَالَتْهم عن دينهم ، وحرمت عليهم ما أحللتُ لهم ، وأمرتْهم أن يُشركوا بي ما لم أُنَزِّلْ به سُلطانا ، وإن الله نظر إلى أهل الأرض ، فمقَتَهم ، عَرَبَهُم وعَجَمهم ، إلا بقايا من أهل الكتاب ، وقال: إنّمَا بَعثْتك لأَبتَلِيَك وأَبتليَ بك، وأنزلْتُ عليكَ كتابا لا يَغسله الماء ، تقرؤه نائما ويقظان ، وإنَّ الله أمرني أَن أُحَرّقَ قُريشا ، فقلتُ : ربِّ إذا يَثلَغوا رأسي ، فيدَعُوهُ خُبْزَة ، قال: استَخرِجهُم كما أخرجوك ، واغْزُهم نُغْنك ، وأنفق فسَنُنفِقْ عليك ، وابعث جَيْشا نبعث خمسة مثله ، وقاتل بمن أطاعك من عصاك ، قال: وأهلُ الجنة ثلاثة: ذو سلطان مُقْسط مُتَصَدّق مُوَفّق ، ورجل رحيم رقيق القلب لكل ذي قُرْبَى [و] مسلم ، وعفيف مُتعفّف ذو عيال ، وأهل النار خمسة : الضعيف الذي لا زَبْرَ له ، الذين هم فيكم تبعا لا يتبعون أهلا ولا مالا ، والخائن الذي لا يَخْفَى له طمع وإن دَقّ إلا خانه ، ورجل لا يصبح ولا يُمسي إلا وهو يخادعك عن أهلك ومالك ، وذكر البخل أو الكذب ، والشِّنْظِير: الفحّاش** ».

زاد في رواية: « **وإن الله أوحى إليّ : أن تواضعُوا حتى لا يَفْخَرْ أحد على أحد ، ولا يبغي أحد على أحد**».

وقال في حديثه : « **وهم فيكم تبعا ، لا يبغون أهلا ولا مالا** ، فقلتُ : فيكون ذلك يا أبا عبد الله؟ قال: نعم ، والله لقد أدركتهم في الجاهلية ، وإنَّ الرجل ليرعَى على الحيِّ ما به إلا وَليدَتهم يطؤها». أخرجه مسلم.

9,445- Iyâd b. Hımâr el-Mücâşiî'den rivâyet edilmiştir:

"Bir gün Rasûlullah (as.) hutbesinde şunları söyledi:

"Şunu iyi biliniz ki, Rabbim, bana öğrettiklerinden sizin bilmediklerinizi bu gün size de öğretmemi emir buyurdu (ve dedi ki):

"Bir kula vermiş olduğum her mal, helâldir. Ben, bütün kullarımı hanîfler olarak yarattım. Ama şeytanlar onlara gelir, kendilerini dinlerinden saptırırlar; benim kendilerine helâl kıldıklarımı, şeytanlar haram ederler ve hakkında hiçbir delil indirmediğim şeyleri bana ortak koşmalarını onlara emrederler."

Yüce Allah, yeryüzü ahâlisine baktı da, ehl-i kitâbın bir kısım bakıyyesi hariç, dünyanın Arap olan ve olmayan halkına öfkelendi ve dedi ki:

"Ben seni ancak imtihan etmek ve seninle de başkalarını imtihan etmek için gönderdim. Sana, suyun yıkayıp (yok edemeyeceği) *ve uyurken de uyanıkken de okuyacağın bir de kitap indirdim."*

Yüce Allah bana, Kureyş'i yakmamı emretti. Ben ise;

"- Ey Rabbim; bu takdirde onlar benim başımı yararlar ve onu bir ekmek kırıntısı hâline getirirler" **dedim. Bunun üzerine;**

"- Onlar seni (vatanından) *çıkardıkları gibi, sen de onları çıkar! Onlara karşı savaş ki, biz de sana yardım edelim. Sen infakta bulun ki, biz de sana infak edelim. Sen bir ordu gönder ki, biz de onun beş misli bir ordu gönderelim. Sana itâat edenlerle beraber, isyan edenlere karşı savaş!"* **buyurdu.**

Sonra şunları söyledi[3]:

"Cennet ehli, üç sınıftır:

1- İktidar ve güç sahibi olduğu halde âdil olan, sadaka veren ve başarılı kılınanlar,

2- Her akrabaya ve her Müslüman'a karşı merhametli ve yumuşak kalpli olanlar,

3- İffetli kalmaya ve çirkinliklerden uzak durmaya çalışan âile sahipleri.

Cehennem ehli ise beş sınıftır:

---

[3] Burada sözün Allah'a mı, yoksa Hz. Peygamber'e mi ait olduğu açık değildir.

1- Aklı olmayan zayıflar. Onlar, aranızda size tâbi haldedirler, hiçbir ehle ve mala tâbi olmazlar.

2- Hırsını gizlemeyen hâinler; bunlar bir kapıyı çalacak olsa, mutlaka yine hâinlik ederler.

3- Malına ve âilene karşı akşam-sabah sürekli seni aldatmaya çalışanlar.

4- (Dördüncü olarak) *cimriliği veya yalancılığı* zikretti.

5- Bir de kötü ahlâklı kimse."[4]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette şöyle bir ilâve vardır:

"Yüce Allah bana, birbirinize karşı mütevâzi olmanızı, o kadar ki kimsenin kimseye karşı övünmemesini ve kimsenin kimseye tecavüz etmemesini emretti."

"**Hiçbir ehle ve mala tâbi olmazlar**" cümlesindeki " يَتْبَعُونَ " (*yetbeûne)* kelimesi, bir rivâyette " يَبْغُونَ " (*yebğûne,* başka bir rivâyette de *yebteğûne)* şeklindedir. Buna göre cümle; **"onlar hiçbir ehli ve malı talep etmezler"** anlamına gelir. Bunun üzerine ben (yani Katâde, Mutarrif b. Abdullah'a);

"- Bu nasıl olur, ya Ebâ Abdullah?" dedim. O da;

"- Vallahi evet. Ben, onların câhiliye dönemindeki (bir kısım âdetlerine) yetiştim. Bir adam bir kabileye çobanlık yapardı da, yanında hiçbir şey olmazdı, sadece onların bir câriyesi olur ve onunla ilişkide bulunurdu" dedi.

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

İZAH

"Bir kula vermiş olduğum her mal, helâldir" cümlesi, Arapların kendilerine haram kıldıkları ***sâibe, vesîle, bahîra, hâmî*** gibi hayvanların gerçekte haram olmadıklarını ifâde gayesiyle söylenmiştir. Bunlar, o insanların haram saymalarıyla haram

---

[4] **Müslim**, Cennet, 16/63-64.

olmazlar demektir. İnsanın sahip olduğu her mal, başkasının bir hakkı karışmadığı müddetçe kendisine helâldir.

"Hanîf", **Hz. İbrahim**'in getirdiği dine denir. Maksat, tevhîd inancına bağlı olan insandır. Bununla Müslümanların, isyandan uzak duranların ve elest bezminde insanların **"evet"** diye cevap vermelerinin kastedildiği de söylenmiştir. Burada ise, hidâyeti kabule müsait bir tabiat kastedilmektedir.

Allah'ın dünyaya bakıp halkına öfkelenmesi olayının, Hz. Peygamber'den önce olduğu tahmin edilmektedir.

İlahî öfkeden istinâ edilen ehl-i kitabın bir kısım bakıyyesinden maksat, dinlerine, tahrife uğramamış aslî hüviyetiyle bağlı kalan insanlardır.

Yüce Allah'ın "**Hz. Peygamber'i imtihan etmesi**"; risâleti tebliğ ve benzeri temel hususlarla ilgilidir. **"O'nunla başkalarını imtihan etmesi"** ise; iman edip etmeyeceklerinin ortaya çıkması anlamındadır. Şüphesiz ki bu imtihan, gerçek durum Allah tarafından bilinsin diye değildir; çünkü Allah, olmuş ve olacak her şeyi bilmektedir ve O, insanları, kendi bildiğine göre değil, onların yaptıklarına göre değerlendirir. Aksine bu imtihan, gerçekler kullar tarafından da bilinsin, görülsün diyedir. Böylece kimseye itiraz imkânı kalmayacaktır.

"Kureyş'i yakmamı emretti" cümlesi, onlarla savaşmaktan kinâyedir.

"Suyun yıkayamayacağı kitap" ifâdesi, asla tahrif edilemeyecek ve ortadan kaldırılamayacak olan kitap anlamındadır. Bundan maksat da Kur'ân-ı Kerîm'dir.

"Uyurken ve uyanıkken okuyacağın" cümlesi ile de; her durumda kolaylıkla okuyabileceğin veya uyku ve uyanıklık hâlinde iken de senin ezberinde kalacak ve korunacak olan denmek istenmiştir.

"Aklı olmayan" diye tercüme ettiğimiz *"lâ zebere"* ibâresi, kendisini gereksiz ve lüzumsuz şeylerden alıkoyacak aklı ve tedbiri olmayan kimse demektir. Buna malı olmayan ve güvenip dayanacağı hiçbir şeyi olmayan manası da verilmiştir.

Cehennemliklerden söz edilirken, özellikle ilk zümrede geçen **"aklı olmayan zayıflar..."** ifâdesi izaha muhtaçtır. Bunların neden cehennemlik sayıldığı konusunda, doyurucu bir bilgiye maalesef ulaşamadık.

٩٤٤٦- (د ت- **أبو أمامة الباهلي** رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول في خطبته في عام حجة الوداع : « **إنَّ الله تبارك وتعالى قد أعطى كل ذي حق حقَّه ، فلا وصية لوارث ، الولد للفراش ، وللعاهر الحجَر ، وحسابهم على الله ، ومن ادَّعى إلى غير أبيه ، أو انْتَمَى إلى غير مواليه ، فعليه لعنة الله التابعة إلى يوم القيامة ، لا تُنفق امرأة من بيت زوجها إلا بإذن زوجها ، قيل: يا رسول الله ، ولا الطعام ؟ قال: ذلك أفضل أموالنا ، وقال: العارية مؤداة ، والمِنْحة مردودة ، والدَّين مقضيّ ، والزعيم غارم**» أخرجه الترمذي، وقد فرّقه في مواضع من كتابه.

وفي رواية أبي داود قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **إنَّ الله قد أعطى كل ذي حق حقَّه ، فلا وصية لوارث ، ولا تنفق امرأة شيئا من بيت زوجها إلا بإذنه** ، قيل : يا رسول الله ، ولا الطعام؟ قال : **ذلك أفضلُ أموالنا** ، [ثم قال] : **العاريَة مؤداة ، والمَنحة مردودة ، والدين مقضي ، والزعيم غارم**».

وزاد رزين- بعد قوله : « **أموالنا** »- قال : « **وعلى اليد ما أخذَتْ حتى تؤديه ، فإن بَخَسك من ائتمنته شيئا ، فهو أمينك ، لم يضمن** ».

9,446- Ebû Ümâme el-Bâhilî'den rivâyet edilmiştir:

"Vedâ haccı yılındaki hutbesinde Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Yüce Allah, her hak sahibine hakkını vermiştir; binâenaleyh vâris için vasiyete gerek yoktur. Çocuk, yatağın (sahibine) **aittir ve zâni için ancak mahrumiyet vardır; hesapları ise Allah'a aittir. Kim kendisini babasından başkasına nispet eder veya efendilerinden başkasına mensup olduğunu iddia ederse, kıyâmet gününe kadar Allah'ın laneti onun üzerine olsun! Bir kadın, kocasının evinden, ancak kocasının izniyle infâk edebilir."**

Kendisine;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; yiyecek de mi (veremez)?" diye soruldu.

"- **Yiyecek, bizim en kıymetli malımızdır"** buyurdu. Sonra şöyle devam etti:

"Âriyet, ödenir. ***Minha,*** **sahibine geri verilir. Borç ödenir. Kefil de** (kefaletinden) **sorumludur."**[5]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti ve hadîsi kitabının muhtelif bölümlerinde parça parça zikretti.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Muhakkak Allah, her hak sahibine hakkını vermiştir; binâenaleyh vâris için vasiyete gerek yoktur. Bir kadın, kocasının evinden, onun iznini almadan bir şey infâk edemez."

Bunun üzerine kendisine;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; yiyecek de mi?" diye soruldu.

"- **Yiyecek, bizim en kıymetli malımızdır"** buyurdu. Sonra şöyle devam etti:

"Âriyet, ödenir. Minha, sahibine geri verilir. Borç ödenir. Kefil de sorumludur."

Rezîn de **"...en kıymetli malımızdır"** cümlesinden sonra, şu ilaveyi yaptı:

"El, aldığı şeyi ödeyinceye kadar o maldan sorumludur. Kendisine bir şeyi emanet verdiğin kişi, şayet sana zarar verirse, o senin güvenilir adamındır, binâenaleyh tazminat ödemez."

İZAH

Minha; Bir hayvanın sütünden veya bir ağacın meyvesinden veya bir tarlanın mahsûlünden yararlanması için muayyen vakte kadar bunları bir başkasına bağışlamaktır. **"Minha, sahibine geri verilir"** cümlesi; onun mülkiyet hakkı asıl sahibine aittir demektir.

[5] **Ebû Davud**, Buyû', 90/3565; **Tirmizî**, Vesâyâ, 5/2120.

Dolayısıyla o maldan yararlanan kişi, yararlanma süresi bitince malı sahibine iade etmekle mükelleftir.

Âriyet; menkul veya gayri menkul bir malın intifa hakkını muvakkat bir süre için bedelsiz olarak ve rucûu kabil olmak kaydıyla başka birine vermektir. Malı verene ***muîr***, alana da ***müsteîr*** denir. ***Müsteîr***, o malın menfaatine bedelsiz mâlik olur ve ***muîr*** bundan kira talep edemez; ama buna mukabil ***muîr*** istediği anda ***müsteîr*** malı iade etmek zorundadır. Ayrıca ***müsteîr***, kendisi istediği zaman da malı sahibine geri verebilir.

"Âriyet ödenir" cümlesi, fukaha tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Mal elde mevcutsa, sahibine geri verileceği konusunda ihtilaf yoktur. İhtilaf, malın telef olması hâlinde ne yapılması gerektiğindedir. Detayda bazı farklılıklar olmakla birlikte bu konuda iki ana görüş vardır:

1- Mal **müsteîr**'in elinde telef olmuşsa, bunda onun kusuru olsun olmasın bedelini ödemesi gerekir. **İbn Abbas, Ebû Hureyre, İmam Şâfiî** ve **Ahmed b. Hanbel**'in bu kanaatte oldukları rivâyet edilir. **Rezîn**'in ilave ettiği **"el, aldığı şeyi ödeyinceye kadar o maldan sorumludur"** cümlesi de bu görüşü te'yîd etmektedir. Bu görüşü savunanlara göre, ***müsteîr*** âriyet malının menfaatine maliktir, dolayısıyla emanet gibi değildir. Bu itibarla hüküm olarak da emanet gibi olmaz. ***Müsteîr***'in onu tazmin etmesi zaruridir.

2- Âriye telef olmuşsa **müsteîr**'e tazminat gerekmez, çünkü âriye, ***müsteîr***'in elinde emanet durumundadır; binâenaleyh şahsen bir kusuru olmadığı müddetçe tazmin etmez. **Hz. Ali, İbn Mes'ûd, Şureyh, İbrahim en-Nehaî, Ebû Hanîfe** ve **Süfyan-ı Sevrî** de bu görüştedirler.

Şevkânî, mal, ***müsteîr***'in hıyâneti sonucu telef olmuşsa, tazmin etmesi gerektiğinde ulemanın ittifak ettiğini belirtir. İhtilaf, ***müsteîr***'in kusuru olmadan malın telef olması durumunda yapılması gereken şeyle ilgilidir.

Hâsılı âriye, icâre, vedîa gibi meşru yollarla ve geçici olarak alınan veya hırsızlık, soygun ve gasp gibi gayri meşru yollarla alınan

malın gerçek sahibine iade edilmesi mutlak gereklidir. Bu konuda daha geniş bilgi için fıkıh kitaplarına başvurulmalıdır.

Rezîn'in ilave ettiği bölümden sadece **"el, aldığı şeyi ödeyinceye kadar o maldan sorumludur"** kısmı **Ebû Davud** ve **İbn Mâce**'de de rivâyet edilmiştir. **"O senin güvenilir adamındır, binâenaleyh tazminat ödemez"** cümlesini de **Ebû Davud** rivâyet etmektedir. **"Kendisine bir şeyi emanet verdiğin kişi, şayet sana zarar verirse"** ibaresi ise, **Kütüb-ü Sitte**'de bulunamamıştır.[6]

"Kadın, kocasının evinden, ancak onun izniyle infâk edebilir" cümlesi de izaha muhtaçtır. Bu konuda **Ebû Süfyan**'ın karısı **Hind**'in; **"Ebû Süfyan cimri biridir; onun haberi olmadan malından harcayabilir miyim?"** sorusuna Hz. Peygamber'in **"marûf ve meşrû ölçüde harcayabilirsin"** şeklinde cevap vermesi, hem daha sahîh bir rivâyettir, hem de pratik hayata daha uygundur. Ayrıca Rasûlullah'ın (as.) hayat boyu tatbikatına daha uygun düşeni de budur. Şüphesiz bu ölçü, kadını da birey haline getirmektedir.

Hadîste temas edilen diğer hususlar da; vâris için vasiyete gerek olmadığı; zina mahsûlü dahi olsa çocuk kimin yatağında doğmuşsa hukuken ona ait olduğu, ama Allah katında bu ahlâksızlığın hesabının mutlaka görüleceği; babasından veya efendilerinden başkasına mensubiyet iddiasının ilahî laneti mûcip olduğudur.

Bu hadîsin senedi zayıf görülmüştür. Çünkü râvîlerden **İsmail b. Ayyâş**'ın tedlis yaptığı bilinmektedir. Ama bunu sadece **İsmail b. Ayyâş** rivâyet etmemiştir, **İbn Hibbân,** ***Sahîh***'inde bunu başka bir senedle de rivâyet etmiştir.

[6] Âriyet konusunda bkz., hadîs no; 5994-5999.

نوع ثان

2- DEHRE SÖVMEK VE ÜZÜME *KERM* DEMEK

٩٤٤٧- (خ م د- أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «لا تُسمُّوا العِنَبَةَ الكَرْم ، ولا تقولوا : خَيْبَةَ الدَّهْرِ ، فإنَّ الله هو الدهر ». أخرجه البخاري.

وفي رواية له ولمسلم قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: « ويقولون: الكرم، إنما الكرم قلب المؤمن». وفي أخرى لمسلم : « لا تُسَمُّوا العنب الكَرْم ، فإن الكرم المسلم ».

وفي أخرى لمسلم: « لا يقولن أحدكم للعنب: الكَرْم ، إنما الكرم الرجل المسلم ».

وفي رواية أبي داود قال: «لا يقولَنَّ أحدكم: الكرم فإن الكرم: الرجل المسلم ولكن قولوا: حدائق الأعناب».

9,447- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Üzüme *kerm* demeyin! *'Kahrolası dehir!'* diye de söylemeyin; çünkü *dehir* Allah'tır."[7]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Buharî'nin diğer bir rivâyeti ile **Müslim**'in bir rivâyeti şöyledir:

"İnsanlar *kerm* diyorlar, halbuki *kerm* ancak mü'minin kalbidir."

Müslim'in başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Üzüme *kerm* demeyin, çünkü *kerm* Müslüman kimsedir."

Müslim'in diğer bir rivâyeti ise şu şekildedir:

---

[7] **Buharî**, Edeb, 101; **Müslim**, Elfâz, 1/1-5; **Ebû Davud**, Edeb, 81/4974. Musannıf işaret etmemiştir, ama hadîsin ikinci cümlesi **Muvatta**, Kelâm 1/3'de de rivâyet edilmiştir.

"Sizden biri üzüme sakın *kerm* demesin! Çünkü *kerm*, ancak Müslüman kişidir."

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Sizden biri üzüme sakın *kerm* demesin! Çünkü muhakkak ki *kerm*, Müslüman kişidir. Ama siz, 'üzümlerin bahçeleri' deyin!"

İZAH

Kerm Arapça'da, özellikle câhiliye döneminde; hem üzüm ve hem de üzümden yapılan şarap için kullanılan bir kelimedir. Bu kelime **kerîm** sıfatı ile aynı kökten gelmektedir. Kerîm ise, cömert ve iyiliksever kişi demektir. Binâenaleyh bu kelime hem üzüm ve şarap anlamında, hem de cömert ve iyi insan anlamında kullanılmakta idi. Âlicenap bir insanın, üzüm veya üzüm şarabı anlamına gelen bir sıfatla küçültülmesi uygun olmadığı gibi, faziletli insanlara ait bir vasfın üzüme ve üzüm şarabına izafe edilmesi de uygun değildir. *Kerem* kökünden gelen bu isim, ancak bir mü'mine lâyıktır. Çünkü Yüce Allah *"en kerîminiz, en müttakî olanınızdır"*[8] buyurmuştur. Bu sıfatı Allah sadece mü'mine tahsis etmiştir. Allah'ın mü'mine vermiş olduğu bir isme, üzüm ve şarap anlamına gelen bir kelimenin ortak olması uygun değildir. Burada üzüme *kerm* denmesini gerçekten yasaklamaktan ziyâde, müttaki Müslüman'a karşı duyulan bir hassasiyet ve gayret söz konusudur. Ayrıca bu kelime şarabın isim olarak kullanılacak olursa, onu içen **kerîm** kişi olur anlamı da çıkabilir. Bunun şarap içmeye teşvik manasına gelebileceğinden dolayı da güzel değildir.

"Kerm, ancak mü'minin kalbidir" cümlesi de, kerem ve cömertliğin karargâhı mü'minin kalbidir anlamındadır. **"Kerm ancak mü'min kimsedir"** cümlesi ise, bu vasfa gerçekten lâyık olan kişi odur, demektir.

"Kahrolası!" diye tercüme ettiğimiz *"haybet"* kelimesi, hüsran ve mahrumiyet demektir.

---

[8] Hucurât, 13.

Dehir kelimesi, mutlak olarak zaman anlamına gelir. Âlemin ezelden ebede kadar olan müddeti anlamında da kullanılır. Araplar bunu gece ve gündüz, insanın başına gelen felaketlerin kaynağı anlamında da kullanıyorlardı. Bütün olayları **dehre** nispet ederler ve dehri hakiki müessir olarak görürlerdi. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de onların **"bizi ancak dehir öldürmektedir"**[9] inancına sahip oldukları belirtilmektedir. Bazıları da sadece kötülükleri dehre nispet eder ve ölüm, ihtiyarlık, malın telef olması gibi bir felaketle karşılaştığında **"kahrolası dehir!"** derlerdi. Bir anlamda bizim **"kahpe felek!"** dediğimiz gibi bir manaya sahiptir.

Dehir kelimesi Kur'ân'da iki yerde geçmektedir. Biri câhiliye müşrikleri ile ilgili olarak ve ***"bizi ancak dehir yok eder"***[10] şeklindedir. Diğeri de mutlak olarak insan hakkında ve ***"insanın üzerinden, henüz kendisinin zikre değer bir varlık olmadığı öyle bir dehir geçti ki!.."***[11] şeklindedir. Bu ikinci âyette ***dehir*** kelimesi, mutlak olarak zaman anlamında kullanılmıştır.

Hadîste dehre sövmenin yasak edilmesi, dehri hakiki fâil, yâni Allah yerine koymaları sebebiyledir. Onlar gerçekte musibetin fâiline sövdükleri için bu küfür, Allah'a râci olmaktadır. Çünkü hakiki fâil Allah'tır.

Hadîste ayrıca dehrin hakiki müessir olduğu akîdesi de yıkılmaktadır. Gerek iyi ve gerek kötü kâinatta cereyan eden bütün olayların hakiki fâili sadece Allah'tır.

"Dehir benim" cümlesi, mecâzî bir ifâdedir. **Hattâbî** bunu, dehrin sahibi, hâlikı ve mutasarrıfı benim diye tefsir etmektedir. Zamanı yaratan, gece ile gündüzü evirip çeviren, bütün varlığın, zamanın ve her türlü olayın kontrol ve tasarrufu sadece Allah'ın elindedir.

---

[9] Câsiye 24.
[10] Câsiye, 24.
[11] İnsan, 1.

٩٤٤٨- (م- وائل بن حُجْر رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « لا تقولوا: الكرم ، ولكن قولوا : العنب وَالحَبَلَة ». أخرجه مسلم.

9,448- Vâil b. Hucr'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"(Üzüme) ***kerm*** **demeyin, ama** ***ıneb*** (üzüm) **ve** ***habele*** (asma) **deyin!"**[12]

نوع ثالث

3- GÖLGELİK AĞAÇLARI KESMEK

٩٤٤٩- (د- عبد الله بن حُبشي رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «مَنْ قَطَعَ سِدْرةً صَوَّبَ الله رأسه في النار ». أخرجه أبو داود.

9,449- Abdullah b. Hubşî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kim sidre ağacını keserse, Allah onun başını cehenneme sokar."[13]

İZAH

Bundan sonraki rivâyette de görüleceği üzere, bu hadîsin devamında **Ebû Davud**'a bunun manası sorulmuş, o da şu cevabı vermiş:

"Sahrada yolcuların ve hayvanların gölgelendiği sidre ağacını gereksiz ve haksız yere kesenin başını Allah cehenneme sokar."

Bu rivâyette, canlıların, özellikle de insanın huzur ve rahatı konusunda gösterilen hassasiyete dikkat edilmelidir. Kesme yasağı, asla adı geçen ağacın önemi ve kutsiyeti ile alakalı değildir. Zaten onun herhangi bir önemi ve kutsiyeti de yoktur. Maksat, insanların sıkıntısız ve rahat bir hayat geçirmelerini sağlamaktır. Hz.

---

[12] **Müslim**, Elfâz, 2/12.

[13] **Ebû Davud**, Edeb, 171/5239.

Peygamber'in bütün amacı dünya ve âhirette insanın mutluluğunu sağlamak idi. Buna karşı her türlü davranışı da, adeta bir cinayet telakki ediyordu. İşte insanların gölgesinden yararlandıkları bir ağacı kesen kişinin cehennemle tehdit edilmesi bunu göstermektedir.

Burada Hz. Peygamber'in doğal çevreyi korumak konusundaki hassasiyeti de gözden ırak tutulmamalıdır.

Bu hadîsin isnâdı zayıftır. Ancak **Beyhakî**'de **Hz. Âişe**'den naklen bunun bir şâhidi rivâyet edilmektedir. Bu rivâyetin de mevsûl mu, mürsel mi olduğu tartışılmış ve mürsel olduğu kabul edilmiştir. Yine **Beyhakî**'de **Bihz b. Hakîm**'in, babası ve dedesi tarîkıyla hasen bir senedle başka bir şâhidi daha vardır. Ayrıca **Cabir b. Abdullah, Zübeyr** ve **Abdullah b. Ebî Şedîde**'den de aynı hadîs rivâyet edilmektedir.[14]

٩٤٥٠- (د- **عروة بن الزبير** رضي الله عنه) يرفع الحديث إلى النبي صلى الله عليه وسلم وذكر نحوه. هكذا أخرجه أبو داود. وسُئل أبو داود عن معنى هذا الحديث ، فقال : هذا الحديث مختصر ، يعني : مَنْ قَطَعَ سِدْرَةً في فَلاة يَستَظِلُّ بها ابنُ السبيل والبهائم عبثا وظُلْما بغير حق يكون له فيها ، صوّب الله رأسه في النار.

9,450- Urve b. Zübeyr, -az önce geçen- hadîsi Hz. Peygamber'e ref' ederek merfû olarak rivâyet etmiştir.[15]

RİVÂYETLER

Bu rivâyeti **Ebû Davud** bu şekilde tahric etti.

Ebû Davud'a bu hadîsin manası soruldu, o da şu cevabı verdi:

"Bu, muhtasar bir rivâyettir. Hadîsin manası şudur: *Çölde yolcuların ve hayvanların gölgelendiği bir sidre ağacını, o ağaçta bir hak ve mülkiyete sahip olmadığı halde gereksiz ve haksız yere onu kesenin başını Allah cehenneme sokar."*

---

[14] Bkz., **Beyhakî**, 139-140, h., 11540-49; **İsâbe**, IV, 127 (Abdullah b. Ebî Şedîde'den bahsederken); **İlelu'l-Mütenâhiye**, II, 656, h., 1090; **Keşfu'l-Hafâ**, II, 126-127; II, 357, h., 2574.

[15] **Ebû Davud**, Edeb, 171/5240. Bu rivâyet de mürseldir.

٩٤٥١- (د- حسان بن إبراهيم) قال : « سألت هشام بن عروة عن قطع السدر - وهو مستند إلى قصر عروة- فقال : ألا ترى هذه الأبواب كلها والمصاريع ؟ إنما هي من سدر عروة - وكان عروة يقطعه من أرضه ، وقال: لا بأس به».

زاد في رواية : فقال: هي -يا عراقيّ- جئتني ببدعة ، قال: قلتُ: إنما البدعة من قبلكم ، سمعتُ من يقول بمكة: « لَعَنَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم مَنْ قطعَ السدر » ثم ساق معناه ، أخرجه أبو داود.

9,451- Hassân b. İbrahim[16] anlatıyor:

"Hişâm b. Urve, Urve'nin köşküne yaslanmış olduğu bir sırada, kendisine sidre ağacını kesmenin hükmünü sordum. Bana;

"- Bütün şu kapıları ve kanatlarını görmüyor musun? Bunların hepsi de Urve'ye ait sidre ağacındandır. Ama Urve onları kendi arazisinden kesmişti" dedi ve sonra da "(kendine ait araziden) kesmekte beis yoktur" dedi.[17]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette Hişâm, Hassân'a;

"- Ey Iraklı! Bana bid'at bir konu getirdin" demiş, Hassân da;

"- Asıl bid'at sizin tarafınızdan meydana geldi. Çünkü ben, *'Rasûlullah (as.) sidre ağacını kesene lanet etmiştir'* sözünü Mekke'de birinden duydum" diyerek aynı hadîsi sevk etmiş.

---

[16] **Ebû Hişâm, Hassân b. İbrahim el-Anezî el-Kûfî el-Kirmanî**: ö. 186/802. Aslen Kûfelidir, ama **Kirman**'da oturmuş ve orada kadılık yapmıştı. Hişâm b. Urve ve Saîd b. Mesrûk'tan rivâyeti vardır. Kendisinden Ali b. el-Medînî ve Saîd b. Mansur rivâyet etti. Fakih muhaddislerdendi. Genelde sika kabul edilir, yalnız Nesaî onun kavi olmadığını söyler. Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[17] **Ebû Davud**, Edeb, 171/5241.

نوع رابع

4- HAYVANLARI DAMGALAMAK

٩٤٥٢- (م د ت- **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم مرَّ عليه حمار قد وُسِمَ في وجهه ، فقال : **لَعَنَ الله منْ وسَمه**».

وفي رواية قال: «نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الضرب في الوجه وعن الوسم في الوجه». أخرجه مسلم. وفي رواية الترمذي قال: «نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الوسم في الوجه والضرب».

وفي رواية أبي داود قال : « مَرَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بحمار قد وُسِمَ في وجهه ، فقال: **أما بلغكم أني لَعنتُ مَنْ وسَم البهيمة في وجهها ، أو ضربها في وجهها؟ فنهى عن ذلك** ».

وفي رواية ذكرها رزين « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم مرَّ بحمار قد وُسِمَ في وجهه ، فأنكر ذلك ، فقال: **لَعَنَ [الله] مَنْ وَسَمَهُ** ، **قال : والله لا أسِمُهُ إلا أقصى شيء من الوجه** ، **فأمر** بحمار له فكُوِي في جاعرتَيْه ، وقال : **لا أسِمُهُ إلا أبعد شيء من الوجه** ، **فهو أول من كواهما ، ونهى عن وسم الوجه وضرب الوجه** ».

9,452- Cabir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), yüzü damgalanmış bir merkebe rastladı. Bunun üzerine;

"Bu hayvanı damgalayana Allah lanet etsin!" buyurdu.[18]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah (as.) yüze vurmayı ve yüzü damgalamayı yasakladı."

Bunları **Müslim** tahric etti. **Tirmizî**'nin rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) yüzü damgalamayı ve yüze vurmayı yasakladı."

Ebû Davud'un rivâyeti ise şöyledir:

---

[18] **Müslim**, Libâs, 29/106-107; **Ebû Davud**, Cihâd, 56/2564; **Tirmizî**, Cihâd, 30/1710.

"Rasûlullah (as.), yüzü damgalanmış bir merkebe rastladı. Bunun üzerine;

"Bir hayvanın yüzünü damgalayana veya onun yüzüne vurana lanet ettiğim size ulaşmadı mı?" buyurdu ve bunları yasakladı.

Rezîn'in rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.), yüzü damgalanmış bir merkebe rastladı ve bunu hoş görmeyerek;

"Onu damgalayana Allah lanet etsin!" buyurdu ve şöyle devam etti:

"Vallahi ben, yüzünden en uzak olan bir yeri müstesnâ, asla onu damgalamam."

Sonra O'nun emri ile, kendi merkebinin kuyruk sokumu tarafındaki iki yan kemiği dağlandı. Sonra yine;

"Vallahi ben, yüzünden en uzak olan bir yeri müstesnâ, asla onu damgalamam" dedi. O, hayvanın kuyruk sokumu tarafındaki iki kemiği ilk defa damgalayan, yüzü damgalamayı ve yüze vurmayı yasaklayandır."

٩٤٥٣- (م- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) أنه قال : « رأى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم حِمَارا مَوْسُومَ الوجه ، فأنكر ذلك ، قال : **فوالله لا أَسِمُهُ إِلا أقصَى شيء من الوجه ، وأمَرَ بِحمَارِهِ فَكُوِيَ في جاعِرَتَيْهِ ، فهو أول من كوى الجاعِرتين** ». أخرجه مسلم.

9,453- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), yüzü damgalanmış bir merkep gördü ve bunu doğru bulmayarak;

"Vallahi ben, yüzünden en uzak olan bir yeri müstesnâ, asla onu damgalamam" dedi.

Sonra O'nun emri ile, kendi merkebinin kuyruk sokumu tarafındaki iki yan kemiği dağlandı. O, hayvanın kuyruk sokumu tarafındaki iki kemiği ilk defa damgalayandır."[19]

---

[19] **Müslim**, Libâs, 29/108.

٩٤٥٤- (خ م د- أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « غَدَوْتُ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم بعبد الله بن أبي طلحة لِيُحَنِّكه ، فرأيتُهُ في يده المِيْسَمُ يَسِمُ إبل الصدقة».

وفي رواية « فغدوت ، فإذا هو في الحائط ، وعليه خَميصة جَوْنِيَّة وهو يَسِمُ الظَّهْر الذي قدم من الفتح ». أخرجه البخاري ومسلم.

وفي رواية أبي داود قال : « أتيتُ النبي صلى الله عليه وسلم بأخ لي ، حين وُلدَ ليحنكه ، فإذا هو في مِرْبَد يَسِمُ غَنَما ، أحسبه قال: في آذانها». وقد تقدم في « كتاب الأسماء » من حرف الهمزة لهذا الحديث روايات طويلة.

9,454- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Abdullah b. Ebî Talha'yı[20], tahnîk yapması için Rasûlullah'a (as.) götürmüştüm. Kendisini, elindeki damgalama âleti ile zekât develerini damgalarken gördüm."[21]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Enes şöyle dedi:

"(Hz. Peygamber'e) gittim, kendisini bostanda buldum; üzerinde **Cevniyye** denilen renkli ve desenli bir elbise vardı ve fetihten gelen develeri damgalıyordu."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Kardeşim dünyaya gelince, tahnîk yapması için Hz. Peygamber'e götürmüştüm. O sırada kendisi, ağılda koyunları damgalıyordu."

---

[20] **Ebû Yahya Abdullah b. Ebî Talha (Zeyd) b. Sehl b. el-Esved el-Ensârî el-Hazrecî:** ö. 84/703. Sahabî âilesinde doğdu, ismini Hz. Peygamber koydu, kendisine dua etti ve tahnîk yaptı. Enes b. Mâlik'in ana bir kardeşidir; zekâsı, dindarlığı ve cesareti ile ünlü olan Ümmü Süleym'in oğludur. Ümmü Süleym, diğer bir çocuğu öldüğü gece ona hâmile kalmıştı. Daha ana karnında iken Rasûlullah'ın (as.) hayır duasına mazhar olmuştu. Kendisinin on çocuğu olmuştu ve bunların hepsi de kurra idi. **Sıffîn**'de Hz. Ali'nin yanında yer almıştı. Rivâyeti **Müslim** ve **Nesaî**'de bulunmaktadır.

[21] **Buharî**, Libâs, 22; Zekât, 69; Zebâih, 35; **Müslim**, Libâs, 30/109-112; **Ebû Davud**, Cihâd, 57/2563.

Râvî dedi ki: "Zannediyorum, kulağını damgalıyordu, dedi."

Bu hadîsin daha uzun rivâyetleri **Kitabu'l-Esmâ** bölümünde geçmişti.[22]

İZAH

Enes b. Mâlik'in Hz. Peygamber'e götürdüğü **Abdullah b. Ebî Talha, Enes**'in anneden kardeşidir.

Tahnîk; hurma gibi tatlı bir şeyin ağızda çiğnenip yumuşatılması, sonra da yeni doğan bebeğin ağzına verilerek tadına varması için damağına sürülmesi işidir. Hz. Peygamber, bazı çocuklara teberrüken bunu yapardı. Çocuğa ilk olarak faziletli insanlar tarafından bir şey tattırılmak suretiyle onun ilerde kâmil bir mü'min olması ümid edilir. Şüphesiz ki bu, sadece bir hayır ve uğur telâkisidir.

Günümüzde yapıldığı gibi, o dönemde de hayvanların birbirine karışmaması düşüncesiyle, vücudunun herhangi bir yerine kızgın bir demirle damga vurulurdu. Bu damga, hayvanın kime ait olduğunun bilinmesini sağlardı. Zekât hayvanlarının damgalanması da, yanlışlıkla alınıp satılmasına mani olmak içindi.

Fukahanın çoğunluğuna göre hayvanları damgalamak câizdir. Yalnız yüzünü damgalamak câiz olmaz. Eğer hayvan damgalanacaksa, kendisine en az acı verecek ve tabiî şeklini bozmayacak bir yerinin, meselâ kuyruk tarafındaki kemiğinin damgalanması uygun olur.

Hanefî fuhakası ise, canlılara ateşle eziyet etmenin haram olduğu fikrinden hareketle, hayvanların dağlanmasını câiz görmez, mekruh addederler.

---

[22] Bkz., hadîs no; 157.

نوع خامس

5 - ÇOCUKLARI, EVLERİ VE YİYECEKLERİ KORUMAK İÇİN ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER

٩٤٥٥- (خ م ط د ت- **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: «**إذا استَجْنَحَ الليل - أو كان جُنحُ الليل - فَكُفُّوا صبيانكم ، فإنَّ الشياطين تنتشر حينئذ ، فإذا ذهب ساعة من العشاء ، فَخَلّوهم ، وأغْلقْ بابك ، واذكر اسم الله ، وأطْفِئ مصباحك ، واذكر اسم الله ، وأوكِ سقاءَك واذكر اسم الله ، وخمّر إناءَكَ ، واذكر اسم الله ، ولو تعْرِضُ عليه شيئا** ». زاد في رواية : « **فإنَّ الشيطان لا يفتحُ بابا مُغْلقا** ».

وفي أخرى « **وأَطْفِئوا المصابيح ، فإن الفُوَيْسقة ربما جرّت الفَتيلة ، فأحرقَت أهلَ البيت** ».

وفي أخرى : « **وخَمِّرُوا الطعام والشراب** ». قال همام : وأحسبه قال : « **ولو بعود** ». أخرجه البخاري ومسلم. ولمسلم « **غَطُّوا الإناء ، وأوكُوا السّقاء ، وأغلقوا الباب ، وأطفئوا السراج ، فإن الشيطان لا يَحُلُّ سقاء ، ولا يفتح بابا ، ولا يكشف إناء ، فإن لم يجد أحدكم إلا أن يَعْرض على إنائه عُودا ، ويذكر اسم الله ، فليفعل فإن الفويسقة تُضْرِمُ على أهل البيت بيتهم** ».

وفي رواية: أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **لا تُرْسِلُوا فواشيكم وصبيانكم إذا غابت الشمس حتى تذهب فَحْمة العشاء فإن الشياطين تنبعث إذا غابت الشمس حتى تذهب فحمة العشاء**».

وفي أخرى: أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **غَطُّوا الإناء ، وأوكُوا السقاء ، فإن في السنة ليلة ينزل فيها وَباء لا يمرّ بإناء ليس عليه غطاء ، أو سقاء ليس عليه وكاء ، إلا نزل فيه من ذلك الوباء**». زاد في رواية : قال الليث : « **فالأعاجم عندنا يتقون ذلك في كانون الأول** ».

وأخرج الموطأ رواية مسلم الأولى إلى قوله : « ولا يكشف إناء ، وذكر الفُوَيْسقة ، وإضرامها النار». وكذلك الترمذي.

وفي رواية أبي داود: أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « أَغْلِقْ بابك ، واذكر اسم الله ، فإن الشيطان لا يفتحُ بابا مُغْلقا ، وأطفِئ مصباحك، واذكر اسم الله، وأوكِ سقاءكَ ، واذكر اسم الله ، وَخَمِّرْ إناءك ، ولو بعود تعرضه عليه واذكر اسم الله ». وله في أخرى بهذا الخبر - وليس بتمامه – وقال : « فإن الشيطان لا يفتح مغَلَقا ، ولا يحلّ وكاء ، ولا يكشف إناء ، وإن الفويسقة تُضْرِمُ على الناس بيتهم ، أو بيوهم». وله في أخرى قال: «واكْفِتُوا صبيانكم عند العشاء» -وفي أخرى: عند المساء - « فإن للجن انتشارا وخطفة».

وأخرج الرواية الثانية التي لمسلم، ولم يذكر «صبيانكم ».

وفي رواية ذكرها رزين قال : « بينما نحن عند رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا بفأرة تَجُرّ فَتيلة، حتى وضَعَتْها بين يديه على طَرَف الحصير ، فأحْرَقَتْهُ ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : إنَّ هذه النار عدوّ لكم ، فإذا نمتُم فأطفئوها عنكم ، فإن الشيطان يَدلّ هذه على مثل هذا ، فتحرق على أهل البيت متاعَهُمْ ».

9,455- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Gecenin karanlığı çöktüğü zaman –veya gece karanlığı olunca- **çocuklarınızı dışarı salmayın! Çünkü o sırada şeytanlar** (etrafa) **yayılırlar. Yatsı vaktini bir müddet geçince, onları serbest bırakın! Besmele ile kapını kapat! Besmele ile lambayı söndür! Besmele ile su kaplarının ağzını ört! Üstüne enlemesine bir şey koymak şeklinde bile olsa, besmele ile tencerelerin ağzını kapat!"**[23]

---

[23] **Buharî**, Bed'u'l-Halk, 11, 16; Eşribe, 22; İsti'zân, 49, 50; **Müslim**, Eşribe, 12/96-101; **Muvatta**, Sıfatu'n-Nebî, 10/21; **Ebû Davud**, Eşribe, 22/3731-34; **Tirmizî**, Et'ıme, 15/1812.

RİVÂYETLER

Bir rivâyette; **"çünkü şeytan, kapalı kapıyı açamaz"** ilâvesi vardır.

Başka bir rivâyette de; **"kandilleri söndürünüz! Çünkü fâsıkçık** (yani fare), **olur ki fitili çeker ve ev halkını yakar"** ifâdesi yer alır.

Başka bir rivâyette de ifâde; **"yiyecek ve içecek kaplarınızı kapatın"** şeklindedir.

Râvî Hemmâm; "zannediyorum, (Atâ); *'bir odun parçası ile dahi olsa'* diye söyledi" dedi.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in başka bir rivâyeti şöyledir:

"Tencereleri örtün, su kaplarının ağzını bağlayın, kapıyı kapatın ve lambayı da söndürün! Çünkü şeytan, su kırbasının bağını çözemez, kapalı kapıyı açamaz, kapların kapağını da açamaz. Şayet sizden biri, kap-kaçağını örtmek için enli bir tahta parçasından başka bir şey bulamasa bile, Allah'ın ismini anarak bunu yapsın! Çünkü fâsıkçık (yani fare), **hane halkının başına evlerini yakabilir."**

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Güneşin batışından yatsının koyu karanlığı gidene kadar hayvanlarınızı ve çocuklarınızı dışarı salmayın! Çünkü şeytanlar, güneşin kavuşmasından yatsının koyu karanlığı gidene kadar etrafa yayılırlar."

Başka bir rivâyete göre de Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Tencereleri örtün ve su kaplarının ağzını bağlayın! Çünkü sene içinde öyle bir gece vardır ki, o gece (yeryüzüne) **veba iner. Eğer üzerinde örtü bulunmayan bir tencere veya ağzı bağlanmayan bir su kabına çatarsa, oraya bu vebadan bir şeyler girebilir."**

Bir rivâyette de Leys şunu ekledi:

"Bizdeki yabancılar, bundan (vebanın inmesinden) Kânun-u Evvel (Aralık) ayında çekiniyorlar."

Muvatta da **Müslim**'in ilk rivâyetini; **"...kapların kapağını da açamaz"** cümlesine kadar tahric etti. Ayrıca **"fâsıkçık"** cümlesini ve yangın çıkarmasını da zikretti. **Tirmizî**'nin rivâyeti de bu şekildedir.

Ebû Davud'un rivâyeti ise şöyledir:

"Besmele ile kapını kapat! Çünkü şeytan, kapalı kapıyı açamaz. Besmele ile lambalarını söndür! Besmele ile su kaplarının ağzını bağla! Enli bir tahta parçasından ibaret olsa bile, besmele ile kaplarının üstünün ört!"

Ebû Davud'un eksik bir rivâyeti de şöyledir:

"Şüphesiz şeytan, kapalı kapıyı açamaz, su kaplarının bağını çözemez ve kapların kapağını açamaz. Muhakkak fâsıkçık, insanların evini –veya evlerini- **başlarına yakar."**

Yine **Ebû Davud**'un diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Yatsı vakti –bir rivâyette akşam olunca- **çocuklarınızı dışarı salmayın! Çünkü cinlerin yayılma ve çarpma zamanı vardır."**

Ebû Davud ayrıca **Müslim**'in ikinci rivâyetini tahric etti, yalnız **"çocuklarınızı"** kelimesini zikretmedi.

Rezîn'in kaydettiği rivâyet de şöyledir:

"Rasûlullah'ın (as.) yanında bulunduğumuz sırada, oradan ansızın bir fare geçti. Fare bir ateş parçasını çekiyordu. Ateşi getirip Hz. Peygamber'in önüne ve hasırın kenarına koydu. Ateş hasırı yaktı. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Şüphesiz bu ateş sizin düşmanınızdır; uyurken onu söndürün! Çünkü şeytan, böyle şeyler yapması için buna (fareye) **yol gösterir de hane halkının eşyalarını yaktırır."**[24]

İZAH

Değişik yollarla rivâyet edilen bu hadîste evlerin ve çocukların her türlü zarardan korunması konusunda alınması gereken tedbirlerle ilgilidir. Hırsızlık ve tecavüzden korunmak için geceleyin kapıların kapatılması, yangından korunmak için gece yatarken

---

[24] **Rezîn**'in bu ilavesi, benzer ifadelerle **Buharî** ve **Müslim**'de de zikredilmektedir.

lambanın ve ateşin söndürülmesi, yemeklerin ve suların korunması ve temiz olarak muhafazası için kapların ağzının kapatılması bu tedbirlerden bir kısmıdır. Kapların ağzını kapatmak sadece yiyecek maddelerini korumak için değil, zararlıların taşıdığı mikroplardan korumak için de gereklidir. Nitekim hadîste buna işaret edilmektedir.

Şeytanın kapalı kapıyı açamayacağı ve tencere kapaklarını kaldıramayacağı ifadesinin hakiki anlamda kullanılmış olması zayıf bir ihtimaldir, bunlar muhtemelen mecazî ifadelerdir. Şeytanın kapalı kapıyı açamaması, tencerenin kapağını kaldıramaması mümkün değildir. Binâenaleyh hadîste, fare gibi zararlıların bunları yapamayacağı belirtilmek istenmekte, bunun için de bütün zararların kaynağı olan şeytan lafzı kullanılmaktadır.

Veba ile ilgili ifadenin de gerçek anlamda kullanılmış olması zayıf bir ihtimâldir. **Leys**'in; **"bizdeki yabancılar, bundan** (vebanın inmesinden) **Kânun-u Evvel** (Aralık) **ayında çekiniyorlar"** cümlesi bunun hakiki manada kullanıldığını te'yîd etmektedir. Fakat Hz. Peygamber'in bu sözle, tozların ve mikropların bulaşmasını kastetmiş olması daha makûl gözükmektedir.

Küçük çocukların geceleyin sokağa çıkarılmaması da yine aynı koruma amacına dayanmaktadır. Özellikle gece aydınlatmasının olmadığı ve sokakların da geniş, düzgün ve oynamaya müsait olmadığı eski dönemlerde küçük çocukların hem düşmek, yuvarlanmak gibi sebeplerle fizikî olarak ve hem de karanlık ve korku gibi sebeplerle ruhî olarak zarar görmeleri kaçınılmazdır. **"Küçükleriniz"** diye tercüme ettiğimiz kelimenin karşılığı olarak hadîste **"sabîleriniz"** sözcüğü kullanılmaktadır. Bu da zararın mahiyeti konusunda bir kanaat meydana getirmektedir.

Bununla birlikte hadîsteki **"cinler-şeytanlar akşamleyin yayılırlar..."** ifadesinin, hakiki anlamda kullanılmış olması da muhtemeldir. Hadîste bunun için belli bir zaman dilimine işaret edilmesi ve özellikle **"akşamla yatsı arası"** bunlardan sakınılması gerektiğinin belirtilmesi, cümlenin hakiki manada kullanılmış olduğu ihtimalini te'yîd etmektedir.

٩٤٥٦- (د- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « جاءت فأرة فأخذت تَجُرّ الفتيلة ، فجاءت بها فألقتها بين يدي رسول الله صلى الله عليه وسلم على الْخُمْرَة التي كان قاعدا عليها ، فأحرقت منها مثل موضع درهم فقال: **إذا نمتم فأطفئوا سُرُجَكُمْ ، فإن الشيطان يدلّ مثل هذه على هذا فَتُحْرِقَكُمْ** ». أخرجه أبو داود.

9,456- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Bir fare, bir ateş fitilini çekerek geldi, o fitili Rasûlullah'ın (as.) önüne, oturduğu örtünün üzerine koydu. Ateş, örtünün bir dirhem büyüklüğünde bir kısmını yaktı. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Yatarken kandillerinizi söndürünüz! Zira şeytan, böyle şeyler yapması için böyle (zararlılara) **yol gösterir ve sizi yaktırır."**[25]

٩٤٥٧- (خ م- أبو موسى الأشعري رضي الله عنه) قال : « احْتَرَقَ بيت على أهله في المدينة من الليل ، فلما حُدِّثَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بشأنهم قال : **إن هذه النار عدوّ لكم ، فإذا نمتم فأطفئوها عنكم** ». أخرجه البخاري ومسلم.

9,457- Ebû Musa'l-Eş'arî şöyle dedi:

"**Medîne**'de bir ev, hane halkının üzerine yanmıştı. Onların durumu Rasûlullah'a (as.) anlatılınca, Hz. Peygamber;

"Muhakkak bu ateş sizin düşmanınızdır; binâenaleyh yatarken onu söndürünüz!"[26]

٩٤٥٨- (خ م ت د- عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «**لا تتركوا النار في بيوتكم حين تنامون** ». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي وأبو داود.

---

[25] **Ebû Davud**, Edeb, 173/5247.

[26] **Buharî**, İsti'zân, 49; **Müslim**, Eşribe, 12/101.

9,458- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Uyurken evinizde ateş bırakmayın!"[27]

٩٤٥٩- (د- علي بن عمر بن الحسين بن علي) أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**أَقِلُّوا الخروجَ بَعْدَ هَدْأَةِ الرِّجْلِ، فإنَّ للَّه عز وجل دوابَّ يَبُثُّهُنَّ في الأرض في تلك الساعة**».

وفي رواية: «**فإنَّ لله عز وجل خَلْقًا**». قال أبو داود: «ثم ذكر نُبَاحَ الكلب والْحَمير» نحو حديث قبله، وزاد في حديثه: قال ابن الهاد: وحدثني شُرَحبيل الحاجب عن جابر بن عبد الله عن رسول الله صلى الله عليه وسلم مثله. والحديث الذي أحال عليه أبو داود: هو عن جابر، وهذا لفظه:

قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**إذا سمعتم نُبَاحَ الكلاب ونَهيق الحمير بالليل فتعوذوا بالله، فإنَّهن يَرَوْنَ مَا لا تَرَوْنَ**».

9,459- Ali b. Ömer b. el-Hüseyin b. Ali'den[28] rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"El-ayak çekildikten sonra dışarı çıkmayı azaltın! Çünkü Azîz ve Celîl olan Allah'ın, o saatlerde yeryüzüne yayılan bazı canlıları vardır."[29]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette; **"Azîz ve Celîl olan Allah'ın, bazı yaratıkları"** denmektedir.

Ebû Davud şöyle dedi:

---

[27] **Buharî**, İsti'zân, 49; **Müslim**, Eşribe, 12/100; **Tirmizî**, Et'ıme, 15/1813; **Ebû Davud**, Edeb, 173/5246.

[28] **Ali b. Ömer (b. Ali) b. el-Hüseyin b. Ali b. Ebî Talib el-Hâşimî**: Medînelidir, Hz. Hüseyin'in torunlarındandır. Babasından rivâyet eder. Kendisinden Yezîd b. el-Hâd ve Cafer b. İbrahim rivâyet etti. Hadîsi azdır, rivâyetleri itibar için alınır.

[29] **Ebû Davud**, Edeb, 115/5103-4.

"Sonra köpeğin ulumasını ve merkebin anırmasını, yukarıdaki hadîs gibi zikretti. Bu rivâyette şu ziyâde de vardır:

"İbnu'l-Hâd[30] dedi ki: "Bana Şurahbîl el-Hâcib[31], Cabir b. Abdullah vasıtasıyla Rasûlullah'dan (as.) bu hadîsin mislini rivâyet etti."

Ebû Davud'un Câbir'den rivâyet edildiğini söylediği hadîsin lafzı şöyledir:

"Geceleyin eşeklerin anırdığını ve köpeklerin uluduğunu duyarsanız, hemen Allah'a sığının! Çünkü onlar, sizin görmediklerinizi görmektedirler."

İZAH

Münzirî bu hadîsi zayıf görmektedir. Çünkü her şeyden önce **Ali b. Ömer b. el-Hüseyin b. Ali**, sahabî değildir, bu itibarla hadîs munkatı'dır. O, bunu babasından rivâyet etmektedir. Sonra râvîlerden **Saîd b. Ziyâd** zayıftır, diğer râvî **Şurahbîl b. Sa'd el-Ensârî** de, rivâyeti delil olarak kullanılamayan biridir. Bununla birlikte hadîs, pek çok kaynakta muhtelif senedlerle rivâyet edilmiştir.[32]

---

30 **Ebû Abdullah Yezîd b. Abdullah b. Üsâme b. el-Hâd el-Leysî el-Medînî**: ö. 139/756. Medîneli küçük tabiîlerdendir. Sika muhaddislerdendir. Zührî ve Ebû Seleme b. abdurrahman'dan rivâyet eder. Kendisinden İmâm Mâlik, İbn Uyeyne ve Leys b. Sa'd rivâyette bulunur. Hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. **Medîne**'de vefat etti.

31 **Ebû Sa'd, Şurahbîl b. Sa'd el-Hatmî el-Ensârî el-Medenî:** ö. 123/741. Medîneli tâbiîlerdendir. İbn Ömer ve Cabir b. Abdullah'tan rivâyeti vardır. Kendisinden Yezîd b. el-Hâd ve Asım el-Ahvel rivâyet etti. Megaziyi iyi bilirdi. Ancak muhaddisler nazarında zayıf biridir. Hayatının sonlarına doğru da ihtilata uğramıştı.

32 Bkz., **Ma'mer b. Raşid,** *Câmi'*, XI, 46; **İbn Ebî Şeybe,** *Musannaf*, VI, 101, h., 29806; **Edebu'l-Müfred**, 422-23, h., 1233-35; **İbn Hibbân,** *Sahîh*, XII, 326, h., 5517; **Ahmed b. Hanbel,** *Müsned*, III, 306, h., 14322; III, 355, h., 14872; **Ebû Ya'lâ,** *Müsned*, IV, 155, h., 2221; IV, 210-11, h., 2327; XI, 187, h., 6296; **Abd b. Humeyd,** *Müsned*, I, 333, 1108; I, 350, h., 1157; **Nesaî,** *Amelu'l-Yevm ve'l-Leyle*, 523, h., 942; a.mlf., *Sünenu'l-Kübra*, VI, 233, h., 10778; **Müstedrek**, IV, 316, h., 7762; **Ukaylî,** *Duafâ*, II,20, h., 436; **el-Kâmil**, II, 447, **İlelu'l-Mütenâhiye**, II, 717; **İbn Abdülberr,** *Temhîd*, XII, 181; **Mecmau'z-Zevâid**, X, 145; **Mevâridu'z-Zem'ân**, I, 489, h., 1996.

نوع سادس

6- İNSANLAR DÜNYA İŞLERİNİ PEYGAMBERLERDEN DAHA İYİ BİLİRLER

٩٤٦٠- (م- طلحة بن عبيد الله رضي الله عنه) قال : « مَرَرْتُ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم بقَوْمٍ على رؤوس النخل ، فقال : ما يصنع هؤلاء؟ قالوا : يُلْقحُونه ، يجعلون الذَّكَر في الأنثى فتلْقَح ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : ما أظن يُغني ذلك شيئا ، فأُخْبِرُوا بذلك ، فتركوه ، فأُخْبِرَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بذلك ، فقال : إن كان ينفعهم ذلك فلْيَصْنَعُوهُ ، فإني إنما ظننت ظَنّا ، فلا تُؤاخذُوني بالظَّنِّ ، ولكن إذا حَدَّثتكم عن الله بشيء فخذوا به ، فإني لن أكذبَ على الله ». وفي رواية : « فإن الله لا يُخْلفُ وَعْدَهُ ». أخرجه مسلم.

9,460- Talha b. Ubeydullah anlatıyor:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte hurmaların tepelerine çıkmış bir kısım adamlara rastlamıştık. Hz. Peygamber;

"- Bu adamlar ne yapıyorlar?" diye sordu. Yanındakiler;

"- Hurmaları aşılıyorlar; erkeğin (kalemini) dişiye koyuyorlar, böylece hurma aşılanmış oluyor" diye cevap verdiler. Bunun üzerine;

"- Bunun fayda sağlayacağını sanmam" dedi.

Hz. Peygamber'in bu sözü onlara haber verilince, insanlar aşılama işini bıraktılar. Onların bu tutumu Rasûlullah'a (as.) haber verilince, Hz. Peygamber;

"- Eğer bunun bir faydası varsa, yapsınlar! Ben sadece bir zanda bulundum; zanla söylediğim bir sözden dolayı beni muâheze etmeyin! Ama size Allah'tan gelen bir şeyi söylersem, onu alın! Çünkü ben, Allah'a asla yalan isnâd etmem" buyurdu.[33]

---

[33] **Müslim**, Fedâil, 38/139.

RİVÂYETLER

Bir rivâyette **"Şüphesiz Allah va'dinden dönmez"** ilavesi vardır. Hadîsi **Müslim** tahric etti.

٩٤٦١- (م- **رافع بن خديج** رضي الله عنه) قال: « قدمَ نبي الله صلى الله عليه وسلم المدينة - وهم يأبُرُون النخل - فقال: **ما تَصْنَعُون؟** قالوا: كنا نَصْنَعُهُ، قال: **لعلكم لو لم تفعلوا لكان خيرا**، فتركوه، فَنَفَضَتْ -أو قال: فنقصت- قال: فَذَكَرَ ذلك له، فقال: **إنما أنا بَشَر، إذا أمَرْتُكُمْ بشيء من دينكم فخذوا به، وإذا أمرتكم بشيء من رأيي فإنما أنا بشر**». أخرجه مسلم.

9,461- Râfi' b. Hadîc anlatıyor:

"Hz. Peygamber Medîne'ye geldiğinde, halk hurmaları aşılıyordu. Bunu gören Hz. Peygamber;

"- **Ne yapıyorsunuz?"** diye sordu.

"- Biz bunu hep yaparız" dediler. Rasûlullah'ın (as.);

"- **Bunu yapmasanız belki de sizin için daha hayırlı olurdu"** demesi üzerine, insanlar aşılamayı terk ettiler. Ama hurma o yıl döküldü –veya eksik oldu-. Bu durum Hz. Peygamber'e haber verilince;

"- **Ben ancak bir insanım. Size dininizle ilgili bir şey emredersem, onu alın! Ama kendi reyimle bir şey emredecek olursam, bilin ki ben de ancak bir insanım"** buyurdu.[34]

٩٤٦٢- (م- **أنس وعائشة** رضي الله عنهما) « أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم مرَّ بقومٍ يُلَقِّحُونَ، فقال: **لو لم تفعلوا لَصَلُحَ**، قال: فخرج شيصا، قال: فمرَّ بهم، فقال: **ما لنخلكم؟** فقالوا: قلت كذا وكذا، قال: **أنتم أعلم بأمر دنياكم**». أخرجه مسلم.

9,462- Enes ve Âişe'den'den rivâyet edilmiştir:

---

[34] **Müslim**, Fedâil, 38/140.

"Hz. Peygamber hurma ağaçlarını aşılayan bir guruba rastladı ve;

"**- Bunu yapmasanız daha iyi olurdu"** dedi.

O yıl hurmalar verimsiz ve kötü oldu. Sonra Hz. Peygamber yine onlara rastlayınca;

"**- Hurmalarınıza ne oldu böyle?"** diye sordu. Onlar da;

"- Sen böyle böyle söylemiştin" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"**- Siz dünya işlerinizi benden iyi bilirsiniz"** buyurdu.[35]

İZAH

Hz. Peygamber'in biri **Rasûl**, diğeri de **beşer** olmak üzere iki vasfı vardır. **Rasûl** vasfı ile bütün söyledikleri, bütün mü'minleri bağlayıcıdır. Çünkü bu vasıfla söyledikleri, ilahî vahiyle irtibatlıdır. Hadîste de ifâde edildiği üzere bunlar daha çok din ile ilgili hususlardır. Binâenaleyh O'nun dine dair söyledikleri mutlaka kabul edilmesi ve aksi düşünülmemesi gereken emirlerdir.

Beşer vasfı ile söyledikleri ise, daha çok yaşadığı dönemin kültürü ve gelenekleri çerçevesinde söylemiş olduklarıdır. Bunlar din olmadığı gibi, başkalarının hukukunu haleldar eden şeyler de değildirler. Binâenaleyh temel ilkeler korunmak kaydıyla değişen kültür ve geleneklere uyum sağlamanın dine zarar veren bir tarafı yoktur. Zaten bu konu, Peygamberlerin görev alanı ile ilgisi de yoktur. Tarım ve ziraatta ilerlemeyi, teknolojide zirveye yükselmeyi sağlamak, insanları tıp, felsefe, biyoloji, fizik, kimya, matematik vb. alanlarda eğitmek onların görevleri değildir. Peygamberlerin ana görevi, dinî ahkâmı eksiksiz tebliğ etmektir. Hz. Peygamber de Allah'ın son ve ekmel dini olan İslâm'ı eksiksiz tebliğ etmiş ve görevini lâyıkıyla yerine getirmiştir. Hak ve adâlet ilkesine titizlikle uymak kaydıyla dünya hayatlarını tanzim etmek, refaha ve ileri bir medeniyet seviyesine ulaşmaya çalışmak da insanların görevidir.

---

[35] Müslim, Fedâil, 38/141.

Dolayısıyla Hz. Peygamber'in; **"siz dünya işlerinizi benden iyi bilirsiniz"** sözü, değişen ve gelişen bilim, teknoloji, kültür, medeniyet ve gelenekle ilgili olmalıdır.

نوع سابع

7- HOROZUN ÖTMESİ, EŞEĞİN ANIRMASI, KÖPEĞİN ULUMASI

٩٤٦٣- (خ م د ت - أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**إذا سمعتُم صياحَ الدِّيَكَة فَسَلُوا الله من فَضْله ، فإنها رَأَتْ مَلَكا ، وإذا سمعتم نَهِيقَ الحمار فتعوّذُوا بالله من الشيطان ، فإنها رأتْ شيطانا** ». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي وأبو داود.

9,463- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Horozun öttüğünü duyduğunuz zaman, Allah'ın lütuf ve kereminden isteyiniz! Çünkü horoz, o sırada bir meleği görmüştür. Merkebin anırmasını işittiğinizde ise, şeytandan Allah'a sığınınız! Çünkü o sırada merkep, şeytanı görmüştür."[36]

İZAH

Horoz öterken duâ etmenin tavsiye edilmesi, hadîste de belirtildiği üzere, o sırada meleklerin orada bulunmasıdır. Muhtemelen melekler, yapılan duâya da **"Âmîn"** diyeceklerdir. Bu da duâların kabulü ümidini arttırır.

Horozların uzun ve kısa gecelerde, fecirden önce ve sonra hiç şaşırmadan periyodik olarak ötmeleri, bir tesadüf eseri olmayıp

[36] **Buharî**, Bed'u'l-Halk, 15; **Müslim**, Zikir, 20/82; **Ebû Davud**, Edeb, 115/5102; **Tirmizî**, Daavât, 57/3459.

onların ilâhî bir irâde tarafından uyarıldıklarını göstermektedir. Bu durum da yukarıdaki hadîsi te'yîd etmektedir.

Eşeğin anırması sırasında da şeytanın varlığı söz konusu olduğuna göre, o sırada yapılması en uygun olan şey, şeytandan Allah'a sığınmaktır. Âyet-i kerîmede; *"seslerin en çirkini eşeklerin sesidir"*[37] buyurulması da dikkate değerdir.

٩٤٦٤- (د- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «إذا سمعتم نُبَاح الكلاب، ونَهيق الحمر بالليل، فتعوذوا بالله، فإنهم يَرَوْن ما لا ترون». أخرجه أبو داود.

9,464- Cabir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Geceleyin eşeklerin anırdığını ve köpeklerin uluduğunu duyarsanız, hemen Allah'a sığının! Çünkü onlar, sizin görmediklerinizi görmektedirler."[38]

نوع ثامن

8- SADECE ZİRÂATÇİLİK, ZİLLETE YOL AÇAR

٩٤٦٥- (د- عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال: سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «إذا تبايعتم بالعِينَة، وأخذتم أذناب البقر، ورضيتم بالزرع، وتركتم الجهاد، سلّط الله عليكم ذُلاّ لا ينْزِعُهُ عنكم حتى ترجعوا إلى دينكم». أخرجه أبو داود.

9,465- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

"*Îne* yoluyla alış-veriş yapar, sığırların peşine takılır ve ziraatçılığa razı olup cihâdı terk ederseniz, Allah size zilleti

---

[37] Lokman, 19.

[38] **Ebû Davud**, Edeb, 115/5103.

musallat kılar. Tekrar dininize dönmedikçe de bu zilleti sizden kaldırmaz."[39]

İZAH

Îne; bir alış-veriş çeşididir. Daha çok veresiyeye benzeyen bu alış-verişin şekli konusunda ne Hz. Peygamber'den ve ne de ashâb-ı kirâmdan bize ulaşan herhangi bir bilgi yoktur. Bilahare bu alış-verişin şekli ve mahiyeti konusunda fukaha tarafından çok farklı tanımlar yapılmış ve buna bağlı olarak da değişik görüşler; hem mezhepler arasında ve hem de aynı mezhebe bağlı fukaha arasında birbirinden farklı içtihatlar ortaya çıkmıştır. Bu itibarla bu konunun detayı için fıkıh kitaplarına başvurulmalıdır. Yalnız şu kadarını söyleyelim ki, bu alış-verişte karşı tarafın bir zararı söz konusudur.

Bu hadîste ticaret, ziraat ve hayvancılığın zemmedildiği anlaşılmamalıdır. Aksine pek çok hadîste bu işler de övgüye değer bulunmuştur. Burada esas olarak cihâdın, yani yüce değerler uğruna mücadele etmenin ihmal edilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Mücadele zamanında da menfaat kavgasına girişmenin zillete yol açacağını belirtmektedir.

İnsanın hayatta uğruna mücadele edeceği, fedakârlıkta bulunacağı ve gerektiğinde canını ortaya koyabileceği bir takım kutsal değerleri mutlaka olmalıdır. Bu değerlere sahip olmayan insanın zillete dûçar olması kaçınılmazdır. Elinden bütün değerleri alınsa bile umursamayan insanın zillete düşmesinden daha tabii ne olabilir? İnsan kendi ulvî değerlerine ne kadar sıkı sarılır ve bu uğurda ne kadar mücadeleyi göze alırsa, izzet ve şerefi de o nispette artar. Bu mücadelede mağlup olsa bile, düşmanın da saygısını kazanır. İslâm'ın izzeti de, hiç şüphesiz cihâdı, yani hak yolda mücadeleyi bırakmamakla sağlanır. Bu aynı zamanda insanların da izzet ve şerefini arttırır. Nitekim hadîsin sonunda, bu zilletten kurtulmanın yolu olarak da tekrar dine dönmek gerektiği ifâde edilmektedir.

---

[39] **Ebû Davud**, Buyû', 56/3462.

٩٤٦٦- (خ- أبو أمامة الباهلي رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم - ورأى سكّةً أو شيئا من آلة الحرث - يقول: «لا يدخل هذه بيتَ قوم إلا أدخله الله الذّلّ». أخرجه البخاري.

9,466- Ebû Ümâme el-Bâhilî'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) sapan ve diğer bir ziraat aletini görünce, şöyle söylediğini duydum:

"Bunun girdiği bir eve, Allah mutlaka zilleti de sokar."[40]

İZAH

Ziraatçılık, ne Allah ve ne de Hz. Peygamber tarafından yasaklanan ve hor görülen bir meslek değildir. Kur'ân-ı Kerîm'de; ***"toprağa ektiğiniz tohumu düşündünüz mü? Onu büyütüp yeşerten siz misiniz, yoksa biz miyiz? Dileseydik onu kuru bir çöpe döndürürdük"***[41] buyurulmakta, Hz. Peygamber'den de ziraatin lüzumu ve önemi konusunda pek çok hadîs rivâyet edilmiştir. Nitekim **Buharî**'de bu konuda ***Kitabu'l-Hars ve'l-Müzâraa*** adıyla özel bir bölüm yer almaktadır.

Bu hadîsteki **"ziraat âletinin girdiği eve zillet de girer"** cümlesi ile ne kastedildiği açık değildir. Şârihler de, kendilerinin yaşadıkları dönemin uygulamalarına göre farkı izahlar yaparlar. **İbnu't-Tîn** bu hadîsi, Hz. Peygamber'in gelecekle ilgili olarak verdiği haberler cümlesinden sayar ve zulüm ve haksızlığın daha çok zirâatçilere yapıldığını söyler.

Bazılarına göre bu sözle, devletin araziden alacağı vergi kastedilmiştir. Çünkü onlar, bir taraftan âile efradının geçimini sağlamaya çalışırken, öte yandan sahip olduğu araziden dolayı devlete de haraç ve öşür gibi vergiler vermek zorundadırlar, bu itibarla da sıkıntıya mahkûmdurlar. Bazılarına göre ise bu hadîs, kendini tamamen zirâate verip başka hiçbir şeyle ilgilenmeyen ve gözü bir şey görmeyenler hakkındadır. **Buharî** şârihi **Davûdî**'ye göre

[40] **Buharî**, Hars, 2.
[41] Vâkıa, 63-65.

de, düşman kapıya dayandığı halde hâla ziraatle uğraşan ve askerliğe ilgi duymayanlar hakkındadır.

Günümüz dünyasında ise, nüfusunun çoğunluğu ziraatle uğraşan ülkelerin, geri kalmış üçüncü dünya ülkeleri olduğu herkesin bildiği bir hakikattir. Zirâatle uğraşan ülkeler zilletle, açlık ve sefaletle boğuşurken, gelişmiş ve sanayileşmiş ülkeler refahın ve dünya hâkimiyetinin zirvesinde keyif sürmektedirler. Bu açıdan bakıldığında hadîsin, asırlar öncesinden gerçeğin tam kendisini ifâde ettiği görülecektir. Zirâat, kıt kanâat belki insanın karnını doyurmakta, ama asla ilerleyip refaha ulaşmasına imkân vermemektedir. Hatta zirâatin iptidâî âletlerle yapıldığı yerlerde, insanın karnı bile doymamaktadır.

نوع تاسع

9- HZ. PEYGAMBER'İN MEKTUP YAZMA ŞEKLİ

٩٤٦٧- (م ت- أنس بن **مالك** رضي الله عنه) « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كتب إلى كِسْرَى ، وإلى قيصر ، وإلى النجاشي ، وإلى كُلِّ جبار عَنيد يدعوهم إلى الله ، وليس بالنجاشي الذي صلّى عليه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ».

وفي رواية مثله وليس فيه قوله: «وليس بالنجاشي الذي صلى عليه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم». أخرجه مسلم.

وفي رواية الترمذي : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كَتَبَ قَبْلَ موته » وذكر الحديث.

9,467- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber (İran Şahı) Kisrâ'ya, (Bizans İmparatoru) Kayser'e, (Habeş Hükümdarı) Necâşî'ye ve bütün inatçı zâlimlere

mektup yazarak onları Allah'a davet etti. Yalnız buradaki Necâşî, Rasûlullah'ın (as.) namazını kıldığı Necâşî değildir."[42]

RİVÂYETLER

Buna benzer başka bir rivâyette; "buradaki Necâşî, Rasûlullah'ın (as.) namazını kıldığı Necâşî değildir" cümlesi yoktur.

Bunları **Müslim** tahric etti.

Tirmizî'de ise aynı hadîs; "Rasûlullah (as.), ölmeden önce... yazdı" diye rivâyet edilir.

İZAH

Hz. Peygamber **Hudeybiye Musalahası** ile **Mekke** müşriklerini bir sulh antlaşması çerçevesinde emniyete aldıktan sonra, bütün insanlığa gönderilen son Peygamber sıfatıyla çevre devletlerin yöneticilerine İslâm'a davet mektupları gönderdi. Yukarıdaki hadîste de buna işaret edilmektedir. Hz. Peygamber'in İslâm'a davet mektubu gönderdiği liderler, yukarıda zikredilenlerden ibaret değildir. Hadîste **"bütün inatçı zâlimlere"** ifâdesiyle işaret edildiği üzere büyük devletlerin yöneticilerinden başka önemli kabile şeflerine de davet mektupları göndermişti. Bütün bu mektupları **Muhammed Hamidullah** müstakil bir kitapta toplamıştır.[43]

٩٤٦٨- (خ د- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم « كتبَ إلى قيصر ، فقال : **إن توليت فعليك إِثْمُ اليَرِيسِيين** ». أخرجه البخاري.

هو طرف من الحديث الطويل الذي تقدم في « كتاب النبوة » من حرف النون.

وفي رواية أبي داود أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم كتب إلى هرقل : « **من محمد رسول الله ، إلى هِرَقْلَ عظيم الروم: سلام على من اتبع الهدى** ».

---

[42] **Müslim**, Cihâd, 27/75; **Tirmizî**, İsti'zân, 23/2716.

[43] Bkz., *Mecmûatu Vesâikı's-Siyâsiyeti li'l-Ahdi'n-Nebevî ve'l-Hilâfeti'r-Râşide*, **Prof. Dr. Muhammed Hamidullah**, 1383/1969, Beyrut.

وفي أخرى : أن أبا سفيان أخبره ، قال : « فدخلنا على هرقل ، [فأ]جلسنا بين يديه ، ثم دعا بكتاب رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فإذا فيه : بسم الله الرحمن الرحيم ، من محمد رسول الله إلى هرقل عظيم الروم: سلام على من اتّبع الهدى ، أما بعد ».

9,468- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), Kayser'e yazdığı mektupta; **'eğer İslâm'ı kabulden yüz çevirirsen, çiftçilerin günahı da senin boynunadır'** dedi."[44]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Bu hadîs, daha önce **Kitabu'n-Nübüvvet**'te geçen uzun bir hadîsin kısa bir parçasıdır.[45]

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber, (Bizans İmparatoru) Hirakl'a; **'Allah'ın Rasûlü Muhammed'den (as.), Rumların lideri Hirakl'a! Doğru yola uyanlara selâm olsun!'** diye yazdı."

Başka bir rivâyete göre de (o sırada ticaret amacıyla Şam'da bulunan) Ebû Süfyan, İbn Abbas'a şöyle anlatmış:

"Hirakl'ın huzuruna girdik. Bizi önünde oturttu, sonra Rasûlullah'ın (as.) mektubunu istedi. Mektupta şöyle yazıyordu:

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Allah'ın Rasûlü Muhammed'den (as.) Rumların lideri Hirakl'a! Doğru yola uyanlara selâm olsun! Gelelim asıl konuya..."

İZAH

"Çiftçiler" diye tercüme ettiğimiz ***"yerîsiyyûn"*** veya ***"erîsiyyûn"*** kelimesi fellâh, tarlada çalışan çiftçi anlamına gelir. Bunun Şam dilinde bir kelime olduğu rivâyet edilir. Bundan maksat, **Bizans** halkıdır. Çünkü o dönemde halkın çok büyük bir kesimi, tarlada

---

[44] **Buharî**, Cihâd, 99; **Ebû Davud**, Edeb, 128/5136.

[45] Bkz., hadîs no; 8842

çalışarak maîşetini sağlıyordu. Ayrıca önemli bir kesimi de köle olarak yine tarlada çalışmak zorunda idi. Bu insanlar câhil idiler, ilimden ve dinden haberdar değillerdi, her konuda tamamen sultanlarına tâbi ve bağlı idiler. Bundan dolayı Sultan onlara istediği dini kabul ettirebilirdi. Hz. Peygamber'in, mektupta **"çiftçilerin günahı da senin boynunadır"** demesinin sebebi de muhtemelen budur.

٩٤٦٩ – (خ– **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم «بعث بكتابه إلى كِسرَى ، فلما قرأه كسرى مزّقه – فحَسِبْتُ أن سعيد بن المسيب – قال : فدعا عليهم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أن يُمَزَّقُوا كُلَّ مُمَزَّق** ». أخرجه البخاري.

9,469- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber Kisrâ'ya da mektup göndermişti. Kisrâ mektubu okuyunca, hemen yırtıp parçaladı. –Zührî dedi ki: Zannediyorum İbnu'l-Müseyyeb şöyle dedi-: Rasûlullah (as.) onlara **'paramparça olsunlar'** diye beddua etti."[46]

٩٤٧٠ – (د– **العلاء بن الحضرمي** رضي الله عنه) قال : « كان عاملَ النبي صلى الله عليه وسلم على البحرين ، وكان إذا كَتبَ إليه يبدأ بنفسه ». أخرجه أبو داود.

9,470- el-Alâ' b. el-Hadramî'den rivâyet edildiğine göre; "kendisi Hz. Peygamber'in Bahreyn'deki zekât memuru idi. Rasûlullah (as.) ona mektup yazdığında, söze önce kendi ismi ile başlardı."[47]

---

46 **Buharî**, İlim, 8.

47 **Ebû Davud**, Edeb, 127/5134-35. Hadîsin senedi zayıftır.

نوع عاشر: متفرق

10- MÜTEFERRİK HADÎSLER

٩٤٧١- (خ م- أسامة بن زيد رضي الله عنهما) « أَنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم رَكِبَ على حمار عليه إكاف ، تحته قَطيفة فَدَكيَّة ، وأردفَ أُسامة بن زيد وراءه ، يعود سَعْدَ بن عُبَادَة في بني الحارث بن الْخَزْرج ، وذلك قبل وَقْعة بَدْر ، قال: فسار حتى مَرَّ بمجلس فيه عبد الله بن أُبَيِّ بنُ سَلُول ، وذلك قبل أن يُسْلِمَ عبد الله بن أبي ، وإذا في المجلس أخلاط من المسلمين والمشركين عَبَدَة الأوثان واليهود ، وفي المسلمين عبد الله بن رَوَاحَة ، فلما غَشِيَت المجلسَ عَجاجَةُ الدابَّة ، خَمَّر عبد الله بن أبيّ أنْفه بردائه ، ثم قال: لا تُغَبِّروا علينا ، فسلَّم رسول الله صلى الله عليه وسلم عليهم ، ثم وقف ، فنزل فدعاهم إلى الله ، وقرأ عليهم القرآن ، فقال له عبد الله بنُ أبي بن سلول : أيها المرء ، إنه لا أحسنَ مما تقول ، إن كان حقا فلا تُؤْذنا به في مجالسنا ، وارجعْ إلى رَحْلك ، فمن جاءَكَ فاقْصُصْ عليه ، فقال عبد الله بن رواحة: بلى يا رسول الله ، فَاغْشَنا به في مَجالسنا ، فإنا نُحِبُّ ذلك ، فاستَبَّ المسلمون والمشركون واليهود ، حتى كادوا يتثاورون ، فلم يزل النبي صلى الله عليه وسلم يُخَفِّضُهم حتى سكَنُوا، ثم ركب النبي صلى الله عليه وسلم دابته، فسار حتى دخل على سعد بن عُبادة ، فقال له النبي صلى الله عليه وسلم : **أيْ سعدُ ، ألم تسمعْ إلىّ ما قال أبو حُباب** ؟ - يريد عبد الله بن أبي - قال : **كذا وكذا** ، فقال سعد بن عبادة : يا رسول الله ، اعفُ عنه واصفح ، فوالذي أنزل عليك الكتاب ، لقد جاء الله بالحق الذي أُنزل عليك ، ولقد اجتمع أهلُ هذه البُحيرة على أن يُتوِّجُوهُ ، فيُعَصِّبُوهُ بالعصابَة، فلما أَبى الله ذلك بالحق الذي أعطاك الله، شَرِقَ بذلك فذلك الذي فَعَلَ به ما رأيتَ فعفا عنه رسول الله صلى الله عليه وسلم، وكان النبي وأصحابه يعفونَ عن المشركين وأهل الكتاب، كما أمرهم الله، ويصبرون على الأذى، قال الله تعالى: (**وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الذين أُوتوا الكتابَ مِنْ قبلكم وَمِنَ الذين أَشْرَكُوا أذى كثيرا، وإن تَصْبِرُوا وتتقوا فإن ذلك مِنْ عَزْمِ الأمور**) [آل عمران:١٨٦] وقال الله تعالى: (**وَدَّ كثير من أهل الكتاب لو يَرُدُّونكم مِنْ بَعْدِ إيمانكم كُفَّارا ، حَسَدا مِنْ عِنْدِ أنفسهم، مِنْ بعد ما تبين لهم**

الحق، **فاعفوا واصفَحُوا حتى يأتِيَ الله بأمره، إن الله على كل شيء قدير)** [البقرة: ١٠٩] وكان النبي صلى الله عليه وسلم يتأوَّل في العفو ما أمره الله به حتى أَذنَ الله له فيهم، فلما غزا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم [بَدْرا]، فقَتَلَ الله فيها مَنْ قَتَلَ مِنْ صناديد كفار قريش، وقَفَلَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وأصحابُه منصورين غانمين، معهم أسارَى من صَناديد الكفار وسادَةَ قريش، قال ابن أُبَيّ بنُ سلول ومَنْ مَعَهُ من المشركين عَبَدَةَ الأوثان: هذا أمر قد تَوجَّه، فبايَعوا لرسول الله صلى الله عليه وسلم على الإسلام، فأسلموا». أخرجه البخاري، ولمسلم نحوه، وهذا أتم.

9,471- Üsâme b. Zeyd'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), üzerinde semer bulunan bir merkebe bindi. Altında Fedek mamûlü bir kadife vardı. Üsâme b. Zeyd'i de arkasına aldı. Hâris b. el-Hazrec mahallesinde oturan Sa'd b. Ubâde'yi ziyarete gidiyordu. Bu olay, Bedir savaşından önce olmuştu. Hz. Peygamber yola koyuldu, bir müddet sonra yolda, aralarında (münafıkların reisi) Abdullah b. Übeyy b. Selûl'ün de bulunduğu bir guruba rastladı. Abdullah b. Übeyy, o sırada henüz Müslüman olmamıştı. Cemaatin içinde Müslümanlar, putperest müşrikler ve Yahudiler karışık halde idiler. Müslümanlar arasında Abdullah b. Revâha da vardı. Rasûlullah'ın (as.) bindiği merkebin kaldırdığı toz onlara ulaşınca, Abdullah b. Übeyy elbisesinin eteğiyle burnunu kapattı, sonra da;

"- Bizi toza bulama!" dedi. Rasûlullah (as.) onlara selâm verdi, sonra da durdu; merkepten inip onları Allah'a davet etti ve kendilerine Kur'ân okudu. Bunun üzerine Abdullah b. Übeyy b. Selûl;

"- Ey adam! Senin söylediklerinden daha güzel bir şey yok! Şayet söylediklerin hak ise, yine de bu sözlerle bizim meclisimizi rahatsız etme! Evine dön, sana gelen olursa, bunları ona anlat!" dedi. Abdullah b. Revâha hemen müdahale ederek;

"- Evet, ey Allah'ın Rasûlü! Sen, bizim meclislerimizi şereflendir! Çünkü biz bunu arzu ediyoruz" dedi. Bunun üzerine Müslümanlar, müşrikler ve Yahudiler arasında karşılıklı bir tartışma başladı.

Neredeyse birbirleriyle dövüşeceklerdi. Hz. Peygamber ise onları yatıştırmaya çalıştı ve nihayet sükûnete erdiler. Sonra Hz. Peygamber merkebine bindi, yola koyuldu ve Sa'd b. Ubâde'ye gitti. Hz. Peygamber Sa'd'a;

"- **Ey Sa'd! Ebû Hubâb'ın** –Abdullah b. Übeyy'i kastediyor- **ne söylediğini duydun mu?"** diyerek; **"şöyle şöyle söyledi"** diye anlattı. Bunun üzerine Sa'd b. Ubâde şunları söyledi:

"- Onu affet ve bağışla, ey Allah'ın Rasûlü! Sana Kitabı indiren Allah'a yemin ederim ki, Allah, sana indirilen hakkı gönderdiği sırada, bu belde halkı ona taç giydirmek ve (sultanlara mahsus olan) sarığı sarmak konusunda ittifak etmişlerdi. Yüce Allah sana verdiği hak ile (onun sultanlığını) engelleyince, bu onun boğazına durdu. İşte gördüğün şeyi ona yaptıran budur!"

Bunun üzerine Rasûlullah (as.) onu bağışladı. Hz. Peygamber ve ashâbı, Allah'ın emri üzere müşrikleri ve kitap ehlini zaten bağışlıyorlar ve onların verdiği eziyetlere sabrediyorlardı. Yüce Allah şöyle buyurmuştu:

"Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve müşriklerden pek çok incitici sözler işiteceksiniz. Ama eğer sabreder ve takvâya sarılırsanız, şüphesiz bu, azîmle sarılmaya değer işlerdendir."[48]

"Kitap ehlinden pek çoğu, kıskançlıklarından dolayı sizi, iman ettikten sonra tekrar küfre döndürmek istiyorlar. Hakikat kendileri için apaçık ortaya çıktıktan sonra bile... Bununla birlikte siz, Allah'ın emri gelinceye kadar onları bağışlayın ve hoş görün! Muhakkak ki Allah her şeye kadirdir."[49]

Hz. Peygamber, Allah'ın emretmiş olduğu bu **'affı'**, Allah kendisine onlarla (savaşmak için) izin vereceği zamana kadar diye te'vîl ediyordu. Ama Rasûlullah (as.) **Bedir** savaşına gidince, bu savaşta Allah, Kureyş'in önde gelenlerinin canını aldı. Rasûlullah (as.) ve ashâbı da zafer ve ganimetle, yanlarına da Kureyş'in efendilerini ve ileri gelenlerini esir alarak döndüler. O zaman Abdullah b. Übeyy ve yanında bulunan putperest avânesi;

---

[48] Âli İmrân, 186.
[49] Bakara, 109.

"Bu, İslâm'ın yüzünü gösterdiği ve talihinin döndüğü gündür!" dediler ve Rasûlullah'a (as.) İslâm olmak üzere bîat ederek Müslüman oldular."[50]

٩٤٧٢- (خ م- أنس بن مالك رضي الله عنه) قال: قيل لرسول الله صلى الله عليه وسلم: «لو أتيت عبد الله بن أُبيّ؟ قال: فانطلق إليه، وركب حمارا، وانطلق المسلمون - وهي أرض سَبِخَة - فلما أتاه النبي صلى الله عليه وسلم قال: إليك عنّي فوالله لقد آذاني نَتْنُ حمارك فقال رجل من الأنصار: والله لحمار رسول الله صلى الله عليه وسلم أطيبُ ريحا منك، قال: فغضِبَ لعبد الله رَجُل من قومه، وغضب لكل واحد منهما أصحابه، قال: فكان بينهم ضَرْب بالجريد وبالأيدي وبالنعال، فبلَغنا أنه نزل فيهم (**وإن طائفتان من المؤمنين اقتتلوا**...) الآية [الحجرات: ٩]». أخرجه البخاري ومسلم.

9,472- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'a (as.);

"- Abdullah b. Übeyy'e gidip konuşsanız?" diye ricâ edilmişti. Hz. Peygamber de bir merkebe binip ona doğru gitti. Müslümanlar da gittiler. O, çorak bir yerde oturuyordu. Hz. Peygamber oraya varınca, Abdullah;

"- Git burdan! Merkebinin pis kokusu, vallahi beni rahatsız etti" dedi. bunun üzerine Ensâr'dan biri;

"- Vallahi Rasûlullah'm (as.) merkebi, senden daha güzel kokuyor" diye karşılık verdi. Abdullah'ın kabilesine mensup biri, bu söze kızdı. Her iki tarafa mensup kişiler de karşılıklı olarak birbirlerine kızdılar. Aralarında hurma dalları, elleri ve ayakkabılarıyla bir kavga başladı. Bize haber verildiğine göre; ***"mü'minlerden iki taife kavgaya tutuşurlarsa aralarını yatıştırın!..."***[51] âyeti, bu olay üzerine onlar hakkında nâzil oldu."[52]

---

[50] **Buharî**, Cihâd, 127; Tefsîr, 3/15; Merdâ,15; Libâs, 98; Edeb, 115; İsti'zân, 20; **Müslim**, Cihâd, 40/116.

[51] Hucurât, 9.

[52] **Buharî**, Sulh, 1; **Müslim**, Cihâd, 40/117.

٩٤٧٣- (د- لقيط بن صبرة رضي الله عنه) قال : « كنتُ وافد بني الْمُنْتَفِق - أو في وَفْدِهم - إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : فلما قدِمْنا لم نُصَادِفْهُ في منزله ، وصادَفْنا عائشةَ أمَّ المؤمنين ، فأمَرَتْ لنا بخزيرة - وفي رواية: بعَصيدة - فصُنِعَتْ لنا ، قال : وأُتينا بقناعٍ - ولم يُقِمْ قتيبةُ القِنَاع، والقناع: طبق فيه تمر - فلم نَنْشَبْ أن جاء رسول الله صلى الله عليه وسلم يتقلَّع ، يتكفَّأ ، فقال : **هل أصبتم شيئا ؟ - أو أمِرَ لكم بشيء** - قلنا : نعم يا رسول الله ، قال: فبينا نحن [مع رسول الله صلى الله عليه وسلم] جُلُوس ، إذ دَفَع الراعي غنمه إلى الْمَراح ، ومعه سَخْلة تَيْعَرُ ، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **ما وَلَّدْت يا فلان ؟** قال: بَهْمَة ، قال : **اذْبحْ لنا مكانَها شاة** ، ثم قال : **لا تَحْسِبَنَّ - ولم يقل: تَحْسَبَنَّ - أنّا من أجْلكَ ذبحناها ، لنا غنم مائة ، لا نُريد أن تزيد ، فإذا وَلَّدَ الرَّاعي بَهْمة ذَبَحْنا مكانَها شاة** ، قال : قلتُ : يا رسول الله ، إن لي امرأة ، وإن في لسانها شيئا - يعني البَذاء - قال : **طلقها [إذا]** ، قال : قلتُ : إن لها صحبة ، وإن لي منها ولدا ، قال : **فعِظْها ، فإن يَكُ فيها خَيْر فستفعل ، ولا تضرب ظَعينتك كضربك أُميَّتك** ، فقلت : يا رسول الله ، أخبرني عن الوضوء ؟ قال : **أسبغ الوضوء ، وخَلِّلْ بين الأصابع ، وبالغ في الاستنشاق ، إلا أن تكون صائما** ».

أخرجه أبو داود ، وقال: ورواه ابن جُريج ، وقال فيه : « **إذا توضأت فتمضمض** ».

وأخرج أيضا طرفا يسيرا منه في « كتاب الحروف » قال لقيط: « كنتُ وافد بني المنتفق - أو في وفد بني المنتفق - إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم... فذكر الحديث ، فقال - يعني النبي صلى الله عليه وسلم : **لا تَحْسِبَنَّ - ولم يقل : لا تَحْسَبَنَّ** ». أراد أبو داود من هذا الطرف: كسر سين « **تَحْسِبَنَّ** » وفتحها.

9,473- Lakît b. Sabra'dan rivâyet edilmiştir:

"Müntefik oğullarının Rasûlullah'a (as.) gönderdiği elçisi –veya gönderdiği heyet içinde- idim. **Medîne**'ye gelince, Hz. Peygamber'i evinde bulamadık, evde mü'minlerin annesi Hz. Âişe'yi bulduk. Âişe bizim için ***hazîre*** veya ***asîde*** (yemeği) hazırlanmasını emretti. Hemen yemek hazırlandı. Bir de ***kınâ'*** getirildi.

Râvî Kuteybe ***kınâ'*** sözcüğünü söylemedi. ***Kınâ',*** içinde hurma bulunan bir tabaktır.

Derken Rasûlullah (as.), sağ tarafına doğru kaykılarak eve geldi ve hemen;

"- **Bir şey bulabildiniz mi?** –Veya sizin için bir şeyler hazırlanması emredildi mi?-" diye sordu. Biz;

"- Evet, ey Allah'ın Rasûlü" dedik. Rasûlullah'la (as.) birlikte oturduğumuz sırada, bir çobanın, Hz. Peygamber'in koyunlarını ahıra götürdüğünü gördük. Yanlarında bir de meleyen bir kuzu vardı. Hz. Peygamber çobana;

"- **Ne doğurttun, ya fulan?"** diye sordu. Çoban da;

"- Dişi bir yavru" dedi. Hz. Peygamber;

"- **Öyleyse onun yerine bize bir koyun kes!"** buyurdu ve (Lakît'e);

"- **Sakın bunu senin için kestiğimizi sanma!"** diye ekledi. Bunu söylerken de "**sanmak**" fiilini "***tehsebenne***" diye değil, "**sin**" harfinin esresi ile "***tehsibenne***" diye telaffuz etti. Sonra şöyle devam etti:

"- **Bizim yüz davarımız var, bu miktarın daha da artmasını istemiyoruz. Bu yüzden ne zaman çoban bir yavru doğurtursa, onun yerine bir koyun keseriz."**

Bunun üzerine ben dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; benim bir karım var. Onun dilinde bir sorun var. –Yani dilinin bozuk olduğunu kastediyor-."

Hz. Peygamber;

"- **Öyleyse boşa onu!"** dedi. Ben;

"- Ama onun sohbeti iyidir, ayrıca ondan çocuğum da var" deyince;

"- **Ona nasihat et! Eğer kendisinde bir hayır görürsen, buna devam edersin. Sakın karını, köleni döver gibi dövme!"** buyurdu. Ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bana abdestten bahset!" dedim.

"- **Abdesti güzelce al! Suyu parmaklarının arasına kadar geçir! Eğer oruçlu değilsen, suyu burnuna bolca çek!"** buyurdu.[53]

[53] **Ebû Davud**, Tahâret, 56/142-144; Hurûf, 1/3973.

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Ebû Davud, bunu İbn Cüreyc'in de rivâyet ettiğini, onun rivâyetinde; **"abdest alırken ağzına da su ver!"** cümlesinin de yer aldığını söyledi.

Ebû Davud, Kitabu'l-Hurûf bölümünde de bu hadîsin kısa bir bölümünü şu şekilde tahric etti:

"Lakît şöyle dedi:

"Ben, Müntefik oğullarının Rasûlullah'a (as.) gönderdiği elçisi – veya Benû Müntefik heyetinin içinde- bulunuyordum." Sonra Lakît, hadîsi zikretti... Rivâyetinde, Hz. Peygamber'in (zannetmek anlamına gelen fili) "***tehsebenne***" şeklinde değil "***tehsibenne***" diye telaffuz ettiğini söyledi.

Ebû Davud rivâyetin sadece bu kısmını zikretmekle, mezkür fiildeki **"sin"** harfinin kesreli ve üstünlü olarak telaffuz edilebileceğini göstermek istedi.

İZAH

Hz. Peygamber'in **Lakît**'e; **"Sakın bu koyunu senin için kestiğimizi sanma!"** demesi, misafiri minnet altına sokmamak ve onu mahçup etmemek içindir.

Hazîre; su, kuşbaşı et ve undan yapılan bir yemek; **Asîde** de yağ ve undan yapılan, içinde et bulunmayan bir yemektir.

٩٤٧٤– (د س– خالد بن معدان رحمه الله) قال : « وَفَدَ المِقدام بن مَعْدِي كَرِبَ وعَمرو بن الأسود ، ورجُل من بني أسَد ، من أهلِ قِنَّسْرين إلى معاوية بن أبي سفيان ، فقال معاوية للمقدام : أعلمتَ أن الحسَن بن علي تُوُفِّي ؟ فرجّع المقدامُ ، فقال له فلان : أَتَعُدُّها مصيبة ؟ قال المِقدام : ولِمَ لا أراها مصيبة وقد وضعه رسول الله صلى الله عليه وسلم في حَجْره ، فقال: **هذا منّي ، وحُسَيْن من عَليّ** ؟ قال الأسَديّ : جَمْرَة أطفأها الله ، فقال المقدام: أما أنا فلا أبرَح اليوم حتى أُغْيظَكَ ، وأُسْمِعَكَ ما تكره ، ثم قال : يا معاوية ، إن أنا صَدَقْتُ فَصَدِّقني ، وإن أنا كذبت فكذبني ، قال: أفعل ، قال: أنْشُدُك بالله ، هل سمعت رسولَ

الله صلى الله عليه وسلم نَهَى عن لُبْسِ الذهب؟ قال: نعم ، قال: فأنشدك الله ، هل تَعْلَم [أن] رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن لبس الحرير؟ قال : نعم ، قال : فأنشدك الله ، هل تعلم [أن] رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن لُبْسِ جلود السباع ، والركوب عليها ؟ قال : نعم ، قال المقدام : فوالله، لقد رأيتُ هذا كلَّه في بيتك يا معاوية، فقال معاوية: قد علمتُ أني لن أنجُوَ منك يا مقدام، قال خالد: فأمر معاوية للمقدام بما لم يأمر به لصاحبيه، وفرض لابنه في المئتين ففرقها المقدامُ على أصحابه، ولم يُعْطِ الأسديُّ لأحد شيئا مما أخذ، فبلغ معاوية ذلك فقال: أما المقدام: فرجل كريم، بَسَط يده، وأما الأسدي: فرجل حَسَنُ الإمساك لشيئه».

أخرجه أبو داود.

واختصره النسائي قال : « وفَدَ المقدام بن كرب على معاوية ، فقال: أنشدك الله ، هل تعلم أن رسول الله صلى الله عليه وسلم نَهَى عن لبس جلود السباع ، والركوب عليها ؟ قال : نعم ».

وفي أخرى له: أن المقدام قال: «نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الحرير والذهب ومياثر النُّمور».

9,474- Hâlid b. Ma'dân anlatıyor:

"Mikdâm b. Ma'dîkerib, Amr b. el-Esved ve Benû Esed kabilesinden Kınnesrînli bir adam, Muâviye b. Ebû Süfyan'a gittiler. Muâviye, Mikdâm'a;

"- Biliyor musun, Ali'nin oğlu Hasan öldü" dedi. Mikdâm, hemen istircâ' getirdi (*innâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn*, dedi). Bunun üzerine biri, Mikdâm'a;

"- Hasan'ın ölmesini bir musîbet mi sayıyorsun?" diye sordu. Mikdâm da;

"- Niçin musîbet saymayayım? Allah'ın Rasûlü onu kucağına almış ve; **'Bu (Hasan) bendendir (bana benziyor), Hüseyin ise Ali'dendir (Ali'ye benziyor)'** buyurmuştu" dedi.

Bunun üzerine Esed kabilesinden olan adam;

"- O bir ateşti, Allah onu söndürdü" dedi. Mikdâm da (Muâviye'ye) şöyle dedi:

"- Ben bugün sana nasihat etmeden ve hoşlanmayacağın bazı şeyleri sana söylemeden buradan ayrılmayacağım" dedi ve şöyle devam etti:

"- Ya Muâviye! Eğer ben doğruyu söylersem, beni tasdik et! Şayet yalan söylersem, beni yalanla!"

Muâviye;

"- Peki, olur" dedi. O zaman Mikdâm şöyle dedi:

"- Allah için doğru söyle; Rasûlullah'ın (as.) altın takılar kuşanmayı yasakladığını duydun mu?"

"- Evet."

"- Allah aşkına doğru söyle; Rasûlullah'ın (as.) ipek giysiler giymeyi yasakladığını biliyor musun?"

"- Evet."

"- Allah adına doğru söyle; Rasûlullah'ın (as.) yırtıcı hayvanların derilerini giyinmeyi ve onların üzerine oturmayı yasakladığını biliyor musun?"

"- Evet."

O zaman Mikdâm sözünü şöyle bağladı:

"- Vallahi bütün bunları ben senin evinde gördüm, ya Muâviye!"

Muâviye de ona;

"- İyice anladım ki, senin elinden kurtulamayacağım, ya Mikdâm!" dedi.

Hâlid b. Ma'dân, rivâyetine şöyle devam eder:

"Muâviye, diğer iki arkadaşına verilmesini emretmediği pek çok şeyin Mikdâm'a verilmesini emretti ve ayrıca oğluna da Hazine'den iki yüz dirhem tahsis etti. Mikdâm, aldığı hediyeleri, hemen arkadaşlarına dağıttı. Esed kabilesinden olan adam ise, aldığı hediyeden kimseye bir şey vermedi.

Onların böyle yaptıkları Muâviye'ye haber verilince, şunları söyledi:

"Mikdâm çok cömert bir insandır, bu yüzden elini açıp dağıttı. Esedli ise malını iyi tutabilen biridir."[54]

---

[54] **Ebû Davud**, Libâs, 43/5131; **Nesaî**, Fera' ve Atîra, 7. Hadîsin râvîlerinden **Bakıyye b. el-Velîd** müdellistir, bu hadîsi de an'ane yoluyla rivâyet etmiştir.

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Nesaî de kısa bir parçasını rivâyet etti:

"Mikdâm b. Ma'dîkerib, Muâviye'ye gitti ve ona;

"- Allah aşkına doğru söyle; Rasûlullah'ın (as.) yırtıcı hayvanların derilerini giyinmeyi ve onların üzerine oturmayı yasakladığını biliyor musun?" dedi. Muâviye de;

"- Evet" diye karşılık verdi.

Nesaî'nin diğer bir rivâyetine göre de Mikdâm şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) ipekli giymeyi, altın takılar takmayı ve ipek yastık ve eğerler kullanmayı yasakladı."

İZAH

Yukarıdaki rivâyette, **Hz. Ali**'nin vefatından sonra İslâm dünyasında baş gösteren siyasî mücadeleye ait bir sahneden söz edilmektedir. Bir kısım insanlar **Hz. Hasan**'ın vefatını bir şans ve kurtuluş gibi görürken, bazıları da acı bir kayıp olarak telakki ediyordu. **Hz. Muâviye** de, hiç şüphesiz bunu büyük bir şans olarak görenlerdendi. Ancak onun **Mikdâm**'a karşı tavrına ve sergilediği yumuşak tutuma baktığımızda, insanlara hoşgörü ile bakan iyi bir siyasetçi olduğunu görürüz.

Burada ayrıca meşhur sahabî **Mikdâm**'ın da nasıl bir kişiliğe sahip olduığu görülmektedir.

٩٤٧٥- (د- عبد الله بن عمرو [بن الفغواء] الخزاعي عن أبيه) قال : « دعاني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وأراد أن يبعثني بمال إلى أبي سفيان إلى مكة لِيُقَسِّمه في قريش بعد الفتح ، فقال : **التمس صاحبا** ، فجاءني عمرو بن أمية الضَّمْري ، فقال: بَلَغَنِي أنك تريد الخروج إلى مكة ، وتلتمس صاحبا ؟ قلت : أجَلْ ، قال: فأنا لك صاحب ، فجئت رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقلت : قد وجدت صاحبا، قال: **مَنْ** ؟ قلتُ : عمرو بن أمية [الضمري] ، قال : **إذا هبطت بلادَ قومه فاحْذَرْهُ** ، **فإنه قد قال** : **القائل أخوك البكريُّ لا تأمَنْهُ** ، قال : فخرجنا ، حتى إذا كنا بالأبواء ، قال : إني أُريد حاجة إلى قومي بوَدَّان فتَلَبَّثْ لي

قليلا ، قلتُ : راشدا ، فلما [ولّى] ذكرت قول رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فَشَدَدْتُ على بعيري ، حتى خرجتُ أوضِعُهُ ، حتى إذا كنتُ بالأصافر إذا هو يُعارِضُني في رَهْط، قال : وأوضَعْتُ فسبقته ، فلما رأى أن قدْ فُتُّه انصرفوا ، وجاءني فقال: كانت لي إلى قومي حاجة، قال: قلتُ: أجل، ومضينا حتى قدمنا مكة ، فدفعت المال إلى أبي سفيان». أخرجه أبو داود.

9,475- Abdullah b. Amr b. el-Feğvâ' el-Huzâî[55], babasından[56] şöyle rivâyet ediyor:

"Rasûlullah (as.), **Mekke** fethinden sonra beni çağırdı; Kureyş'e dağıtılmak üzere bir miktar malla birlikte beni **Mekke**'ye, Ebû Süfyan'a göndermek istiyordu. Bana;

"- Kendine bir arkadaş bul!" dedi.

Yanıma Amr b. Umeyye ed-Damrî geldi ve bana;

"- Mekke'ye gitmek istediğini ve bir arkadaş aradığını duydum" dedi. Ben de;

"- Evet" dedim.

"- Ben sana arkadaş olurum" deyince, Hz. Peygamber'e gittim ve;

"- Kendime arkadaş buldum" dedim.

"- Kimi buldun?" diye sorunca;

"- Amr b. Umeyye ed-Damrî'yi" dedim.

"- Onun kabilesinin yurduna varınca, ona karşı uyanık ol! Çünkü söyleyen biri; *'Bekrî olan kardeşine* (bile) *güvenme!'* diye söylemiş" buyurdu.

Yola çıktık. **Ebvâ**'ya gelince Amr;

"- Benim, Veddân'da kabilemle biraz işim var, beni burada biraz bekle!" dedi. Ben de;

"- Yolun açık olsun!" dedim. O ayrılınca, Rasûlullah'ın (as.) sözünü hatırladım ve hemen devemi hareket ettirdim ve sür'atle

---

[55] **Abdullah b. Amr b. el-Feğvâ' b. Ubeyd el-Huzâî**: Tâbiîlerdendir.Babası sahabîdir. Babasından rivâyeti vardır. Kendisinden İsa b. Ma'mer rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[56] **Amr b. el-Feğvâ' b. Ubeyd b. Amr el-Huzâî**: Sahabîdir. Alkame'nin kardeşidir. Kendisinden oğlu Abdullah rivâyet etmiştir.

oradan ayrıldım. ***Esâfir*** mevkiine gelince, Amr'ın bir gurup adamla birlikte karşıdan geldiğini gördüm. Devemi daha da hızlandırdım ve onları geçtim. Onların hedefi olmaktan kurtulduğumu anlayınca, yanındakiler geri döndüler. Bilâhare Amr yanıma geldi ve yine;

"- Kabilemle bir işim vardı" dedi. Ben de;

"- Evet" dedim.

Birlikte yolumuza devam ettik ve **Mekke**'ye ulaştık. Ben, (Hz. Peygamber'in gönderdiği) malı Ebû Süfyan'a teslim ettim."[57]

İZAH

Şüphesiz insanlara güven duyulmalıdır. Ama sınırsız bir güven, bazen insanı zarara sokabilir. Dolayısıyla bir ihtiyat payı daima olmalıdır. Hz. Peygamber'in; "***Bekrî olan kardeşine*** *(bile)* ***güvenme!***" sözü, işte bu ihtiyat payını ifâde etmektedir. Nitekim bunun doğruluğu da anlaşılmıştır.

Muhtemelen Hz. Peygamber, Mekkelilere gönderdiği malın, o insanlar tarafından gasp edileceğinden endişe duyuyordu.

Ebvâ, Medîne'ye 23 mil mesafede bir köydür.

Veddân, Cuhfe'ye yakın köyler topluluğudur.

Münzirî, bu rivâyetin zayıf olduğunu söylemektedir. Sebebi de, senedinde **Muhammed b. İshak b. Yesâr**'ın bulunmasıdır.

٩٤٧٦- (خ- عائشة رضي الله عنها) قالت : « أسلمتْ امرأة سوداء لبعض العرب ، وكان لها حِفْش في المسجد ، قالت: فكانت تأتينا ، فَتحَدّثُ عندنا ، فإذا فرغَتْ من حديثها قالت :

وَيومُ الوِشاحِ من تعاجيب رَبِّنا على أنه من بلْدَةِ الكفرِ أنجاني

فلما أكثرت ، قالت لها عائشة : وما يومُ الوِشاح ؟ - وفي رواية : فقلتُ لها : ما شأنك ؟- قالت: خَرَجَتْ جُوَيْرِيَة لِبَعْضِ أهلي وعليها وشاح من أَدَم ، فسقط منها ، فانحطّت عليها الحُدَيّا - وهي تَحْسِبُهُ لحما - فأخذتْهُ ، فاتَّهموني ، فعذبوني ، حتى بَلَغُوا من أمري أنهم طلبوا

[57] **Ebû Davud**, Edeb, 34/4861. Rivâyetin senedi zayıftır.

فِي قُبُلِي ، فبينا هُمْ حَوْلِي ، وأنا في كرْبِي ، إذ أقبلت الحُدَيَّا ، حتى وازَتْ رؤوسنا ، ثم ألقَتْه ، فأخذوه ، فقلت لهم : هذا الذي اتهمتموني به ، وأنا منه بريئة ؟ ». أخرجه البخاري.

9,476- Hz. Âişe anlatıyor:

"Araplardan siyah bir kadın Müslüman olmuştu. Bu kadının mescidde küçük bir odası vardı. Kadın bize gelir ve yanımızda konuşurdu. Konuşmasını bitirdiği zaman da şu beyti söylerdi:

"Vuşâh günü, Rabbimin acâip işlerindendir. Zira bu olay, beni o küfür beldesinden kurtarmıştır."

Kadın bu beyti çok tekrar edince, Âişe kendisine;

"- Vuşâh günü nedir?" diye sordu.

(Bir rivâyette Hz. Âişe; "ben ona; *'o gün sana ne oldu ki?'* diye sordum" dedi).

Kadın şöyle anlatmış:

"Âilemden birinin bir kız çocuğu, boynunda inciler dizilmiş deriden bir gerdanlık olduğu halde dışarı çıkmıştı. Kızcağız gerdanlığı düşürdü. Hemen bir çaylak gelip onu kapıp gitti. Çaylak onu et parçası sanmıştı. İnsanlar beni (hırsızlıkla) itham ettiler ve bana işkence yaptılar. Bu konuda o kadar ileri gittiler ki, gerdanlığı benim ön tarafımda (cinsiyet organımda) bile araştırdılar. Onların beni kuşattığı ve benim de keder içinde bunaldığım bir sırada, birden o çaylak çıkageldi, tam başımızın üstünde dolanmaya başladı. Sonra da gerdanlığı yere attı. İnsanlar hemen onu aldılar. Bunun üzerine ben;

"- *İşte beni suçladığınız şey! Halbuki ben, hırsızlık yapmaktan berî idim"* dedim.[58]

İZAH

Vuşâh veya **vişâh;** Arap kadınlarının zinet eşyası olarak taktıkları bir gerdanlıktır. Bir meşin parçasının üzerine inci ve benzeri mücevherlerin iki sıra halinde dizilerek yapılan bir süs eşyasıdır.

---

[58] **Buharî**, Salât, 57; Menâkıbu'l-Ensâr, 26.

"Âilemden birinin bir kız çocuğu vardı..." diye üçüncü şahıs olarak işaret edilen kız çocuğu, muhtemelen sözü edilen kadının kendisidir.

Bir rivâyette bu kadının yeni evlenmiş biri olduğu ve yıkanmak için gerdanlığını çıkardığı belirtilir.

٩٤٧٧- (خ م- همام بن منبه) قال : حدثنا أبو هريرة رضي الله عنه أحاديث ، منها
قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **اشترى رجل ممن كان قبلكم عَقَارا من رجل**
، فوجد الذي اشترى العقارَ في عقاره جرّة فيها ذهب ، فقال له الذي اشترى العقار: خُذْ
ذهبَكَ عنّي ، إنما اشتريتُ العقار ولم أبتعْ منك الذهب ، فقال بائع الأرض: إنما بعتُك
الأرضَ وما فيها ، فتحاكما إلى رجُل ، فقال الذي تحاكما إليه : ألكُما ولد ؟ فقال أحدهما
: لي غلام ، وقال الآخر: لي جارية ، فقال: أنكحُوا الغلامَ الجارية ، وأنفقوا عليهما منه ،
وتصدقوا ». أخرجه البخاري ومسلم.

9,477- Hemmâm b. Münebbih'ten[59] rivâyet edilmiştir:

"**Ebû Hureyre** bize bazı hadîsler rivâyet etmişti. Onlardan biri de şudur:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Sizden önce yaşayanlardan biri, diğerinden bir arazi satın almıştı. Malı satın alan kişi, orada altın dolu bir küp buldu. Satana gidip;

"- Bu küpü al! Çünkü ben senden sadece o tarlayı satın almıştım, altını almamıştım" **dedi. Satan da;**

[59] **Ebû Ukde, Hemmâm b. Münebbih b. Kâmil el-Yemânî es-San'anî el-Ebnâvî:** 40-101?/660-719? Aslen İranlıdır; Kisra'nın **Yemen**'e gönderdiği İranlıların soyundan geldiği için kendisine de el-Ebnâvî nisbesi verilmişti. Ebû Hureyre'nin talebesi ve hadîs ilminde yapılan en eski te'lifin sahibidir. Tahsil için **Medîne**'ye gitmiş ve orada, yine aslen Yemenli olan Ebû Hureyre'den hadîs dinlemiştir. Çeşitli savaşlara da iştirak etmiş ve bu arada bulduğu eski kitapları kardeşi için satın almıştır. Ebû Hureyre'nin rivâyet etmiş olduğu ve ***es-Sahîfetu's-sahîha*** diye meşhur olan 140 hadîsi muhtevi sahifesi, meşhur talebesi Ma'mer b. Râşid tarafından eksiksiz olarak rivâyet edilmiştir. **Yemen**'in başkenti **San'a**'da vefat etmiştir. Ölüm tarihi ihtilaflıdır.

"- Ben sana o yeri, içindekilerle birlikte satmıştım" **diyerek kabul etmedi. Sonunda bir adamın hakemliğine başvurdular. Hakemliğine başvurulan kişi, onlara;**

"- Sizin çocuğunuz var mı?" **diye sordu. Biri;**

"- Evet, benim bir oğlum var" **dedi. Diğeri de;**

"- Benim de bir kızım var" **dedi. bunun üzerine hâkim;**

"- O erkekle bu kızı evlendirin, bu malı da onlara harcayın ve tasadduk edin!" **diye hükmetti."**[60]

٩٤٧٨- (خ- أبو بردة بن أبي موسى [الأشعري]) قال : قال [لي] عبد الله بن عمر : « هل تدري ما قال أبي لأبيك ؟ قال : قلتُ: لا ، قال: فإن أبي قال لأبيك : يا أبا موسى ، هل يَسُرّك أن إسلامنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم، وهجرتنا معه ، وجهادنا معه ، وعلمنا كُلّه معه: بَرَدَ لنا ، وأنّ كلّ عمل عملنا بعده : نجونا منه كَفافا ، رأسا برأس ؟ فقال أبوك لأبي: لا والله ، قد جاهدنا بعد رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وصلينا، وصمنا، وعملنا خيرا كثيرا ، وأسلم على أيدينا بَشَر كثير ، وإنا لنرجو ذاك ، قال أبي : لكني أنا ، والذي نفس عمر بيده: لَوَدِدْتُ أن ذلك بَرَد لنا ، وأن كل شيء عملناه بعده نجونا منه كفافا رأسا برأس ، فقلت: إن أباك والله كان خيرا من أبي». أخرجه البخاري.

9,478- Ebû Berze b. Ebî Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edilmiştir:

"Abdullah b. Ömer bana;

"- Benim babam, senin babana ne dedi biliyor musun?" diye sordu.

"- Hayır, bilmiyorum" dedim.

"- Benim babam, senin babana;

"- Ya Ebâ Musa! Rasûlullah'ın (as.) yanında İslâm'a girmemiz, O'nunla birlikte hicret etmemiz, O'nun yanında cihâd etmemiz ve O'nunla beraber yaptığımız bütün amellerimiz bizim için sâbit kalsa, O'ndan sonra yaptığımız bütün amellerimiz de (günahlarımız ve amellerimiz) başabaş eşit gelip kurtulsak, bu seni sevindirir mi?" demişti. Bunun üzerine baban da babama;

---

[60] **Buharî**, Enbiyâ, 50; **Müslim**, Akdıye, 11/21.

"- Vallahi hayır! Çünkü bizler Rasûlullah'dan (as.) sonra da cihâd ettik, namaz kıldık, oruç tuttuk ve pek çok hayırlı işler yaptık. Pek çok insan da bizim elimizde Müslüman oldu. Biz, şüphesiz bu amellerin sevâbını da umuyoruz" dedi. O zaman babam;

"- Ama ben, Ömer'in hayatı elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Hz. Peygamber'le birlikte yaptığımız amellerin bizim için sâbit kalmasını, ama O'ndan sonra yaptığımız bütün amellerimizin de başabaş müsavi gelerek kurtulmamızı çok arzu ederim" dedi.

Bunun üzerine ben, İbn Ömer'e;

"- Şüphesiz senin baban, vallahi benim babamdan daha hayırlı idi" dedim.[61]

İZAH

Bu rivâyette **Hz. Ömer'le Ebû Musa'l-Eş'arî** arasında yapılan bir konuşma nakledilmektedir. Bunu **Hz. Ömer**'in oğlu **Abdullah, Ebû Musa**'nın oğlu **Ebû Burde**'ye anlatmış, o da bunu rivâyet etmiştir.

Burada **Hz. Ömer**, sadece Rasûlullah'la (as.) birlikte yaptığı amellerin kendisine kâr kalmasını, bunların sevabının verilmesini, O'ndan sonra yaptıklarının ise günahlarına denk gelip sorumluluktan kurtulmayı çok arzu ettiğini, bu amellerin sevabını beklemediğini söylemektedir. **Ebû Musa** ise, bunu yeterli görmemekte, çünkü Hz. Peygamber'den sonra da pek çok hayırlı işler yaptığını, pek çok insanın Müslüman olmasını sağladığını, binâenaleyh bunların da sevabını beklediğini ifade etmektedir. Şüphesiz burada **Hz. Ömer**'in, günahlarından duyduğu endişe ve korku göze çarpmaktadır. İnsanın hatalarına karşı duyduğu endişe ve korku, şüphesiz af ve bağışlanma ümidine sahip olmaktan daha hassas bir anlayıştır.

٩٤٧٩- (خ م ت- **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **تجدون الناس كإبل مائة ، لا يوجد فيها راحلة** ».

---

[61] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 45.

وفي رواية « إنما النَّاسُ كالإبل المائة ، لا تجد فيها راحلة ». أخرجه البخاري ومسلم ، وأخرج الترمذي الثانية. وله في أخرى مثله ، وزاد: «ولا تجد فيها إلا راحلة».

9,479- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"İnsanları yüz develik bir kervan gibi görürsünüz, ama neredeyse içinde işe yarar bir deve bile bulamazsın!"[62]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"İnsanlar ancak yüz develik bir kervan gibidirler, ama içinde işe yarar bir deve bile bulamazsın!"

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. İkincisini **Tirmizî** tahric etti.

Tirmizî'nin bunan benzer bir rivâyeti daha vardır. Bu rivâyette; **"İçinde işe yarar ancak bir deve bulabilirsin"** ilavesi vardır.

İZAH

Râhile; binmek ve yük için seçilen iyi cins deveye denir.

Burada temsilî bir ifade kullanılmaktadır. Kendi dar kalıplarından sıyrılıp insanlığa faydalı olacak kişilerin çok nâdir olduğu gerçeği vurgulanmaktadır. İnsanların sıkıntılarını gidermeyi vicdan zevki haline getiren, her konuda kendisine güvenilebilen, herkese dost olabilen, seven ve sevilen insan sayısı pek enderdir. Bu fazilet erleri insanlığın kemâline işarettir, ama ne yazık ki sayıları çok azdır.

Kalabalıklar çoğu kere doğru olanın ve insanlığın hizmetini hedef almazlar. Her zaman akla uygun bir davranışı da gaye edinmezler. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de *"eğer yeryüzündeki insanların çoğuna uyarsan, seni Allah yolundan saptırırlar"*[63]

---

[62] **Buharî**, Rikak, 35; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 60/232; **Tirmizî**, Emsâl, 7/2872-73.

[63] En'âm, 116.

buyurulmaktadır. Yine Kur'ân'da *"insanların çoğunun bilmeden hareket ettikleri"*[64] ifâde edilmektedir.

İşte bu durum hadîste, yüz develik bir sürüde işe yarar bir deve bulmanın bile zor olduğu ifadesiyle dile getirilmektedir.

٩٤٨٠- (خ- خارجة بن زيد رضي الله عنه) : « أن أم العلاء - امرأة مِنَ الأنصار - بايعت النبي صلى الله عليه وسلم ، أخبرته : أنه اقْتُسِمَ المهاجرون قُرعة ، فطار لنا عثمان بن مَظْعون ، فأنزلناه في أبياتنا ، فَوَجِعَ وجَعَهُ الذي تُوُفِّي منه ، فلما توفي وغُسِّل وكفِّن في أثوابه ، دخل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فقلت : رحمة الله عليك أبا السائب ، فشهادتي عليك : لقد أكرمك الله ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **وما يدريك أن الله أكرمَهُ** ؟ فقلت: بأبي أنت وأمّي يا رسول الله ، فمن يكرمه الله؟ فقال : **أمّا هو فقد جاءه اليقين ، والله إنِي لأرجو له الخير ، والله ما أدري - وأنا رسول الله - ما يُفعَلُ بي** ؟ قالت : فوالله لا أُزكِّي أحدا بعده أبدا يا رسول الله ».

زاد في رواية قالت : « وأُريتُ لعثمان في النوم عَينا تَجري ، فجئتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فذكرت ذلك له ، فقال : ذلك عمله ».

وفي رواية قالت : « فأحْزنَني ذلك ، فنِمْتُ ، فرأيتُ لعثمان عينا تجري ». أخرجه البخاري.

9,480- Hârice b. Zeyd'den rivâyet edilmiştir:

"Ensâr'dan, Hz. Peygamber'e bîat eden Ümmü'l-Alâ adında bir kadın, Hârice'ye haber verdiğine göre;

"Muhâcirler, kura ile (Ensâr'a) taksim edilmişlerdi. Osman b. Maz'ûn da bizim âilemize düşmüştü. Biz de onu evlerimizde misafir ettik. Ama Osman bir süre sonra ölümü ile neticelenen hastalığına yakalandı. Ölünce de yıkandı ve kendi elbisesi ile kefenlendi. Sonra Rasûlullah (as.) geldi. O sırada ben (Osman için);

[64] Bkz., Bakara, 13; A'râf, 131; Yunus, 55; Yusuf, 21, 40, 68; Nahil, 75, 101; Neml, 61; Kasas, 57; Rum, 6, 30; Lokman, 25; Sebe, 28, 36; Zümer, 49; Ğâfir, 57; Duhan, 39; Tur, 47.

"- Allah'ın rahmeti üzerine olsun, ya Ebâ's-Sâib! Benim senin hakkındaki şehâdetim şudur: Vallahi, Allah sana lütuf ve keremde bulunmuştur" diyordum. Bunu duyan Hz. Peygamber;

"- Allah'ın ona ikrâmda bulunduğunu nereden biliyorsun?" dedi. Ben de;

"- Anam-babam sana fedâ olsun, ey Allah'ın Rasûlü! Yüce Allah (buna ikrâm etmezse) başka kime ikrâm eder?" dedim.

O zaman Rasûlullah (as.) şunları söyledi:

"- Muhakkak ki ölüm ona gelmiştir. Vallahi, ben de onun için hayır ümit ediyorum. Ama ben Allah'ın Rasûlü olduğum halde, Allah'ın bana nasıl muâmele edeceğini vallahi bilmiyorum."

Bunun üzerine Ümmü'l-Alâ şöyle söyledi:

"- Vallahi, bundan sonra asla kimseyi tezkiye etmem, ey Allah'ın Rasûlü!"[65]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Ümmü'l-Alâ'nın şöyle dediği ilave edilir:

"Bana rüyamda Osman'ın akan bir kaynağa sahip olduğu gösterildi. Hz. Peygamber'e gidip rüyamı anlattım Bana; *'o, Osman'ın amelidir'* dedi."

Başka bir rivâyete göre de Ümmü'l-Alâ şöyle demiş:

"Osman'ın ölümünden dolayı çok üzülmüştüm. Gece uyuduğumda Osman'ın akan bir kaynağa sahip olduğunu gördüm."

Bunları **Buharî** tahric etti.

İZAH

Bu olayı anlatan **Ümmü'l-Alâ**, hadîsin râvîsi **Hârîce b. Zeyd**'in annesidir.

Osman b. Maz'ûn, 14. kişi olarak İslâm'a giren meşhur sahâbîlerdendir. Künyesi **Ebû's-Sâib**'dir. Önce **Habeşistan**'a, sonra **Medîne**'ye hicret etmiş, **Bedir** savaşına katılmış, hicretin ikinci yılında da vefat etmişti.

---

[65] **Buharî**, Cenâiz, 3; Şehâdât, 30; Menâkıbu'l-Ensâr, 46; Ta'bîr, 13, 27.

Osman, son derece fakir biriydi; bundan dolayı kefen bulunamamış, elbisesiyle kefenlenmişti. Vefatı sırasında Hz. Peygamber onun cesedine kapanmış, yüzünü öpmüş ve mübarek gözlerinden yaşlar boşanmıştı.

Ümmü'l-Alâ'nın, **Osman**'ı tezkiye etmesine Hz. Peygamber'in tepki göstermesi, insanların gaybı bilemeyeceğini, kendisinin ebedî kurtuluşa ereceği konusunda kimsenin bir garantisi olmadığını vurgulamak içindi. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de de Hz. Peygamber'in; **"ben, bana ve size nasıl muâmele edileceğini bilemem"**[66] demesi emredilmektedir. Hz. Peygamber'in hadîsteki sözü de, bu âyetin gereğidir. **Fetih** sûresindeki; ***"Allah senin geçmiş ve gelecek bütün günahlarını bağışlayacak, üzerindeki nimetini tamamlayacak ve seni dosdoğru yola hidâyet buyuracaktır"***[67] âyeti ise, daha sonra nâzil olmuştur.

٩٤٨١- (م- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال لهم : «**مَنْ يصعد الثنيَّة ثَنيَّة المرار، فإنه يُحطُّ عنه ما حُطَّ عن بني إسرائيل** ، قال : فكان أولَ مَنْ صَعِدَها خيلُنا ، خيل بني الخزرج، ثم تتامَّ الناسُ ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **وكلكم مغفور له ، إلا صاحبَ الجمل الأحمر** ، فأتيناه ، فقلنا: تَعالَ ، يستغفرْ لك رسول الله ، فقال: والله ، لأن أجدَ ضالَّتِي أحبُّ إليَّ من أن يستغفر لي صاحبُكم ، قال: وإذا هو ينشد ضَالَّةً [له] ». أخرجه مسلم.

9,481- Cabir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) onlara şöyle demiş:

"- Murâr tepesine kim çıkar? Ondan, İsrâil oğullarından affedilen kadar günahı affedilecek..."

Câbir der ki:

"Oraya ilk çıkan, bizim Benû Hazrec'in atlıları oldu. Sonra insanlar peşpeşe oraya geldi. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

[66] Ahkaf, 9.
[67] Fetih, 2.

"- Hepiniz mağfiret edildiniz; yalnız şu kızıl devenin sahibi hariç!" dedi.

Biz hemen o adamın yanına gittik ve;

"- Gel! Allah'ın Rasûlü, senin için de mağfiret dilesin!" dedik. Ama adam;

"- Vallahi yitiğimi bulmayı, arkadaşınızın benim için istiğfâr etmesinden daha çok isterim" dedi.

O, kaybolan hayvanını arayan biriydi."[68]

İZAH

"Kızıl devenin sahibi"nin **Ced b. Kays** olduğu rivâyet edilir. Bu zat, münafıklardan biri imiş.

Murâr; Hudeybiye yakınlarında, çıkılması çok zor bir tepenin adıdır.

٩٤٨٢- (د- عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **تَدُورُ رَحَى الإِسلام لخمس وثلاثين - أو ستّ وثلاثين ، أو سبع وثلاثين - فان يَهْلِكُوا فسبيلُ مَنْ هَلَك ، وإن يَقُم هم دينهم ، يَقُمْ لهم سبعين عاما** ، قال : قلت : [أ] ممَّا بقي ، أو مما مضى؟ قال : **مما مضى** ». أخرجه أبو داود.

9,482- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İslâm değirmeni 35 veya 36 veya 37 yıl döner. Eğer insanlar helâk olurlarsa, (daha önce) **kendilerini helâk edenlerin yolunu tutmuş oldukları içindir. Ama dinlerini ayakta tutarlarsa,** (İslâm değirmeni) **yetmiş yıl daha ayakta kalır."**

Ben dedim ki:

"- Bu (yetmiş yıl), geçen (37 sene ile) birlikte mi, yoksa ondan sonra mı başlayacak?"

"- Onunla birlikte" dedi.[69]

---

[68] **Müslim**, Münâfikîn, 1/12.

[69] **Ebû Davud**, Fiten, 1/4254.

İZAH

İsnâdı sahîh olan bu rivâyetin anlamı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.

"İslâm değirmeni" sözü; ulemanın ekserisine göre, dinin aslî hüviyetiyle devamı anlamındadır. **Hattâbî** ve **Beğavî**'ye göre ise maksat, savaştır. Çünkü Araplar "**değirmen**" sözcüğü ile, daha çok savaşı kastederlerdi.

İkinci bir ihtilaf noktası da; **"insanlar helâk olurlarsa..."** diye başlayan cümledir. Bu konuda da iki görüş vardır: Ulemanın çoğunluğuna göre; Müslümanlar dinlerini tebdil, tağyir ve tahrif ettikleri için daha önce bu yüzden kendilerini helâk eden insanların yoluna girmiş ve onlar da kendilerini helâk etmiş olurlar demektir. **Hattâbî** ise; savaşı terk ederlerse, daha önce bu yüzden helâk olanların yoluna girmiş olurlar demektir, diyor.

Ancak burada "**helâk**" sözcüğünün, gerçek anlamda kullanılmamış olması da muhtemeldir. Bununla insanları helâke ve zaafa götüren sebepler murad edilmiş olabilir. Bu sebeplerin en başında geleni de, insanlığın huzur ve mutluluğu için gönderilen İslâm'ın âdil hükümlerinden uzaklaşıp hurafelere ve sapık cereyanlara kapılmaktır.

Hadîste geçen senelerle ilgili olarak **İbnu'l-Esîr** şu açıklamayı yapar:

"Hz. Peygamber bu sözü, vefatına beş veya altı yıl kala söylemiştir. Bu beş veya altı yıllık süre, otuz yıl süren Râşid Halifeler dönemine eklenecek olursa, toplam 35 veya 36 yıl eder. Eğer bu ***'otuz beş yıl'*** *hicretten itibaren başlatılacak olursa, Hz. Osman'ın muhasara edildiği yıla kadar olan bir zamanı kapsar.* ***'Otuz altı'*** *rakamı esas alınırsa Cemel vakasına kadar,* ***'otuz yedi'*** *esas alınırsa da Sıffîn savaşına kadar olan zamanı gösterir."*[70]

---

[70] Bkz., **Câmiu'l-Usûl**, XI, 782.

٩٤٨٣- (د- سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه) عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : «إنِّي لأرجو أن لا يُعجِزَ اللهَ أُمَّتِي عند ربِّها : أن يؤخِّرَهُم نصفَ يوم ، قيل لسعد : وكم نصف يوم؟ قال: خمسمائة سنة ». أخرجه أبو داود.

9,483- Sa'd b. Ebî Vakkas, Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet ediyor:

"Ben ümit ediyorum ki, Allah ümmetimi, Rabbinin huzurunda yarım gün gecikmeye (sabretmekten) **âciz bırakmayacaktır."**

Sa'd'a;

"- Yarım gün ne kadardır?" diye soruldu.

"- Beş yüz yıldır" dedi.[71]

İZAH

Burada kıyâmet günü hesap için insanların **Mevkıf**'de tutulmalarından söz edilmektedir. Orada uzun süre tutulmak, insanlara cehennem azabı kadar sıkıntılı ve ıstıraplı gelir. Yukarıdaki hadîste Hz. Peygamber, İslâm ümmetinin orada sadece yarım gün tutulacağını ve Allah'tan da bunun için ümmetine tahammül gücü vereceğini ümit ettiğini söylemektedir.

Ebû Davud şerhi **Avnu'l-Ma'bûd**'da, bu hadîs; *"ümmetimin zenginleri, kıyamet günü daha önce cennete girmiş olan fakirlere kavuşmak üzere Mevkıf'de beş yüz yıl beklemekten âciz değildirler"* diye yorumlanır.

Bazı eski âlimler ise hadîsi, kıyametin beş yüz yıl zarfında kopacağı, **İslâm**'ın hâkimiyetinin beş yüz yıl süreceği gibi farklı şekillerde yorumlamışlardır. Hadîsi rivâyet eden **Ebû Davud** da, bunu kıyâmetin kopması ile ilişkilendirmektedir. Bu yorumların isabetli olmadığı, tarihî bir gerçek olarak önümüzdedir.

Sa'd b. Ebî Vakkas da, âhiretteki yarım günün, dünyadaki beş yüz yıla denk olduğunu söylemektedir. Bu konuda onun delili, muhtemelen Hac sûresindeki; ***"bilin ki, Rabbiniz katında bir gün, sizin hesabınızla bin yıl gibidir"***[72] âyeti ile, **Secde** sûresindeki;

[71] **Ebû Davud**, Melâhim, 18/4350.
[72] Hac, 47.

"göklerden yere kadar bütün mevcudatı O düzenleyip yönetir. Sonunda tümü, sizin hesabınızla bin yıl süren bir günde (yargılanmak üzere) O'na yükselir"[73] âyetidir.

٩٤٨٤- (د- أبو ثعلبة الخشني رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «لَنْ يُعْجِزَ الله هذه الأمة مِنْ نصف يوم». أخرجه أبو داود.

9,484- Ebû Sa'lebe el-Huşenî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Allah bu ümmeti, yarım gün (beklemeye sabretmekten) **âciz bırakmaz."**[74]

٩٤٨٥- (عيسى بن واقد) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: « إذا كانت سنة ثمانين ومائة، فقد أحللت لأمتي العُزوبَةَ، والترهُّب في رؤوس الجبال ». أخرجه...

9,485- İsa b. Vâkıd'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Hicrî 180 yılı geldiği zaman, ümmetime bekârlığı ve dağların başında ruhbanlığı helâl kılardım"[75]

İZAH

Rezîn tarafından tahric edildiği söylenen bu rivâyetin İslâm'ın temel ölçüleriyle bağdaştırılması da mümkün değildir. Her şeyden önce niçin 180 yılı? Bunun cevabı yoktur. Sonra âyetlerde ve pek çok sahîh hadîste evlenmeye teşvik edilirken ve Hz. Peygamber, dinini iyi yaşamak için evlenmeyeceğini söyleyen ashâbına; **"evlenmek benim sünnetimdir; benim sünnetimden ayrılan benden değildir"** buyururken, aynı Peygamber tarafından bekârlığın tavsiye edilebileceğini düşünmek nasıl makûl olabilir? Kur'ân-ı Kerîm de, Hz. Peygamber de ruhbanlığı yasaklarken, aynı Peygamber'in dağ

---

[73] Secde, 5.

[74] **Ebû Davud**, Melâhim, 18/4349.

[75] Bunu **Rezîn** tahric etmiştir.

başlarında ruhban hayatı yaşamayı tavsiye edeceği düşünülebilir mi? İslâm, dağ başındaki çoban için değil, yeryüzündeki merkezî hayatı tanzim için gönderilen bir dindir. Eğer fitne ve kötülüğün yaygınlaşması gibi bazı gerekçeler ileri sürülecek olursa, bilmek lazımdır ki hiçbir fitne ve kötülük, Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemdekinden daha büyük olamaz.

Ayrıca bu rivâyeti Hz. Peygamber'den nakleden **İsa b. Vâkıd**'ın kim olduğu da bilinmemektedir. Sahâbe arasında böyle bir isme tesadüf edemedik. Kaldı ki mezkür hadîsi herhangi bir kaynakta bulmak da mümkün olmamıştır.

٩٤٨٦- (خ- مهدي بن ميمون) قال : سمعتُ أبا رجاء العطاردي رضي الله عنه يقول : «كُنَّا في الجاهلية نعبد الحَجَرَ ، فإذا وجدنا حَجَرا هو أخير منه ألقيناه وأخذنا الآخر ، فإذا لم نجد حَجَرا جمعنا جَثْوَةً مِنْ تراب ، ثم جئنا بالشاة فَحَلْبنا عليه ، ثم طُفنا به ، فإذا دخل شهر رجب ، قلنا: مُنَصِلُ الأسِنَّة ، فلا ندع رُمْحا فيه حديدة ولا سهما فيه حديدة إلا نزعناه وألقيناه [شهر رجب]. قال مهدي: وسمعتُ أبا رجاء يقول: « كنتُ يومَ بُعث رسول الله صلى الله عليه وسلم غلاما أرعى الإبل على أهلي ، فلما سمعنا بخروجه فرَرْنَا إلى النار ، إلى مسيلمة الكذاب ». قال الحميدي: إنما روى البخاري هذا الحديث ليعرِّف أن العطاردي ممن أدرك الجاهلية ؛ وأنه لم يُسلم في أول الإسلام.

9,486- Mehdî b. Meymûn'dan[76] rivâyet edilmiştir:

"Ebû Recâ el-Utâridî'nin şöyle söylediğini işittim:

"Câhiliyette biz, taşlara tapardık. Taptığımız taştan daha güzelini bulunca, onu atar, diğerini alırdık. Taş bulamayınca da bir miktar toprak alır (tümsek haline getirir), sonra davarı getirip o toprağın üzerine sağardık ve sonra da orayı tavaf ederdik. Receb ayı gelince

[76] **Ebû Yahya, Mehdî b. Meymûn el-Ezdî el-Mi'velî el-Basrî**: ö. 172/788. Basralı sika muhaddislerdendir. Hasan el-Basrî ve Muhammed b. Sîrîn'den rivâyet etmiş, kendisinden Müsedded ve Yahya'l-Kattân rivâyette bulunmuştu. Sikadır; hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

de; *'okların demirini çıkaralım'* derdik. Receb ayında demiri olan bir mızrak ve ok bırakmayıp hepsini çıkarırdık."

Râvî Mehdî şöyle dedi:

"Ebû Recâ'nın şöyle söylediğini duydum:

"Rasûlullah'ın (as.) Peygamber olarak gönderildiği zaman, ben âilemin develerini güderdim. O'nun nihaî zaferini duyunca, bizler ateşe ve yalancı Peygamber Müseylime'ye kaçtık."[77]

İZAH

Ebû Recâ, Temîm kabilesinin bir kolu olan **Benû Utârid**'e mensuptur. Bu kabile, yalancı Peygamber **Müseylime**'ye tabi olmuştu. **Ebû Recâ**, Hz. Peygamber'in sağlığında Müslüman olmuş ise de, O'nu görmek bahtiyarlığına ulaşamamıştı.

"**Okların demirini çıkarmak**"tan maksat, savaş ve çatışmaya son vermektir.

Bu rivâyet, câhiliye döneminde insanların nelere tapındıklarını göstermesi açısından önemlidir.

٩٤٨٧- (خ- **عمرو بن ميمون الأودي**) قال الحميدي : حكى أبو مسعود -يعني الدمشقي - أن للبخاري في الصحيح حكاية من رواية حصين عنه قال : « رأيتُ في الجاهلية قردة اجتمع عليها قِردَة قد زنت ، فرجموها ، فرجمتها معهم ».

كذا حكى أبو مسعود ، ولم يذكر في أي موضع قد أخرجه البخاري من كتابه ، فبحثنا عنه فوجدناه في بعض النسخ - لا في كلها - قد ذكره في أيام الجاهلية ، وليس في رواية النعيمي عن الفِربْري أصلا شيء من هذا الخبر في القردة ، ولعلها من المقحمات التي أُقحمت في كتاب البخاري.

والذي قال البخاري في « التاريخ الكبير »: عن عمرو بن ميمون قال: « رأيتُ في الجاهلية قردة اجتمع عليها قِردَة ، فرجموها فرجمتها معهم ». وليس فيه « قد زنت ».

[77] **Buharî**, Meğâzî, 71.

فإن صحت هذه الزيادة ، فإنما أخرجها البخاري دلالة على أن عمرو بن ميمون قد أدرك الجاهلية ، و لم يبال بظنه الذي ظنه في الجاهلية ، هذا لفظ الحميدي في كتابه.

9,487- Amr b. Meymûn şöyle dedi:

"Câhiliye döneminde ben, zinâ etmiş olan bir maymunun üzerine birçok maymunun toplandığını ve onu taşladıklarını gördüm. Ben de onlarla birlikte o maymunu taşladım."[78]

RİVÂYETLER

Humeydî dedi ki:

"Ebû Mes'ûd ed-Dımaşkî, bunu, Hasîn'in Amr b. Meymûn'dan rivâyeti olarak **Buharî**'nin *Sahîh*'inde yer aldığını söyledi. Ancak bu rivâyetin, **Buharî**'nin eserinin neresinde bulunduğunu belirtmedi. Araştırdık ve onu **Buharî**'nin bazı nüshalarında –hepsinde değil- *'Câhiliyet Günleri'* ile ilgili bâbda yer aldığını gördük. en-Nuaymî'nin[79] Firabrî'den[80] rivâyetinde, bu haberin maymunlarla ilgili sözün hiçbir aslı yoktur. Belki de bu, **Buharî**'nin kitabına sokulan ilavelerdendir."

Buharî, *Tarîhu'l-Kebîr*'inde, Amr b. Meymûn'un şöyle dediğini kaydetti:

"Câhiliye döneminde ben, bir maymunun üzerine birçok maymunun toplandığını ve onu taşladıklarını gördüm. Ben de onlarla birlikte o maymunu taşladım."

Görüldüğü gibi burada **"zina etmiş olan"** ibaresi yoktur. Eğer bu ilave sahîh ise, **Buharî** bunu ancak, Amr b. Meymûn'un câhiliye

---

[78] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 27.

[79] **Ebû Hâmid, Ahmed b. Abdullah b. Nuaym b. el-Halîl en-Nuaymî es-Serahsî**: ö. 386/996. Buharî'nin *Sahîh*'ini rivâyetiyle ma'rûf muhaddislerdendir. Aslen Serahslıdır, ama **Herat**'ta oturmuştur. Sahîh'i Muhammed b. Yusuf el-Firebrî'den rivâyet etmişti. Kendisinden Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî ve İbn Ebî'l-Fevâris rivâyet etti. **Herat**'ta vefat etti.

[80] **Ebû Abdullah, Muhammed b. Yusuf b. Matar b. Salih el-Firebrî:** 231-320/845-932. Ceyhun ile Buhara arasında bulunan Firebr köyünde dünyaya geldi. Buharî'nin talebesidir, onun *el-Câmiu's-Sahîh*'inin râvîsidir. *Sahîh*'i bizzat müellifinden; ilki 251/865, ikincisi 253/867, üçüncüsü de 255/869'de olmak üzere üç defa dinlemişti. Kendisinden de Küşmîhenî ve es-Serahsî rivâyet ettiler. Sika muhaddislerdendir.

dönemine yetiştiğine delâlet etsin diye tahric etmiştir, onun câhiliye dönemi ile ilgili zannına aldırmış değildir."

Bu, **Humeydî**'nin, kitabındaki lafzıdır.

İZAH

Bu hikâyenin aslını **el-İsmailî, Absî b. Hıttân** kanalıyla **Amr b. Meymûn**'dan daha geniş şekilde rivâyet etmiştir. Buna göre **Amr** kısaca şöyle dedi:

"Ben Yemen'de âileme ait bir koyun sürüsü içerisinde yüksek bir yerde otururken, birden oraya bir maymun geldi, yanında da başka bir maymun vardı. Bu iki maymun çiftleşti. Sonra başka maymunlar geldiler, o maymunu bir çukura koyarak taşladılar."[81]

Bu rivâyet üzerine **İbnu't-Tîn;** *"belki de bu maymunlar, daha önce sûretleri maymuna çevrilen insanların soyundan geliyorlardı"* dedi, ama hemen arkasından da **Müslim**'de geçen; **"sûretleri değiştirilenlerin soyu yoktur"**[82] hadîsini kaydederek bunun mümkün olmadığını söyledi.

İbn Abdülberr, dinî ahkâmla mükellef olmayan hayvanlara zinâ fiilinin isnâd edilmesinin ve hayvanlara had cezası uygulanması fikrinin ilim adamları tarafından reddedildiğini kaydeder. Hemen arkasından da; *"eğer bu rivâyet gerçek ise, muhtemelen o maymunlar, cin tâifesinden idiler; çünkü cinler sorumluluk sahibidirler"* der. Bazı âlimler de bu görüntünün, gerçek bir zinâ ve had cezası anlamına gelmediğini, **Amr b. Meymûn**'a öyle gelmiş olabileceğini, dolayısıyla bundan hayvanların da mükellef tutulduğu sonucunun çıkmayacağını söylerler.

Humeydî'nin, bu rivâyetin **Buharî**'de geçtiğini sadece **Ebû Mes'ûd ed-Dımaşkî**'nin *el-Etrâf* adlı eserinde zikrettiğini söyleyerek, bunun **Buharî**'ye yapılan bir ilave olduğunu iddia etmesine ise **İbn Hacer**, şiddetle karşı çıkar. Gerekçe olarak da, pek çok kaynakta bu

[81] Bkz., **İsâbe**, V, 154, **Amr b. Meymûn** maddesi; **İbn Hacer**, VII, 547; **Feyzu'l-Kadîr**, VI, 143..

[82] **Müslim**, Kader, 7/32-33.

rivâyetin yer almış olduğunu bizzat gördüğünü söyler.[83] Bu meyanda **Ebû Mes'ûd ed-Dımaşkî**'ye ilaveten **el-İsmailî** ile **Ebû Nuaym**'ın *Müstahrec*'lerinde ve **Ebû Zer el-Herevî**'nin, üç güvenilir hocası vasıtasıyla **Firabrî**'den yaptığı rivâyeti kaydeder. **İbn Hacer**'e göre, gerçi **Nesefî** nüshasında bu rivâyet de, hatta bundan sonraki rivâyette de yer almamaktadır; ama sadece bu nüshaya bakarak bunların **Firabrî**'den rivâyet edilmediğini söylemek doğru olmaz. Çünkü **Nesefî** nüshasında bulunmayan pek çok hadîs, **Firabrî** tarafından rivâyet edilmiştir. Dolayısıyla **Nesefî**'nin kaydetmediği bir hadîs, **Buharî**'nin başka bir nüshasında rivâyet edildiğinde, bunun **Buharî**'ye yapılan bir ilave olduğunu düşünmek ilmî açıdan da doğru değildir.[84]

Bu rivâyeti değerlendiren **İbn Kuteybe**, *"maymunun zinâ ettiği ve bundan dolayı recm edildiği"* ifâdesinin, sadece **Amr b. Meymûn**'un kişisel kanâatinden ibaret olduğunu, bunun da kesin ve bağlayıcı bir özelliği olamayacağını söylemektedir. Çünkü bir hayvanın zinâ ettiği ve bundan dolayı recm edildiği iddiasının tahminden başka bir dayanağı olamaz; zira hayvanın dile gelip böyle bir şeyi söylemesi mümkün değildir.[85]

Münâvî, Ebû Ubeyde'nin *Kitabu'l-Hayl*'da, **Evzâî** tarîkıyla şu rivâyeti kaydettiğini zikreder:

"Bir sıpa, annesiyle çiftleştirilmek istenmiş, ama hayvan buna yanaşmamıştı. Bunun üzerine sıpa bir eve sokuldu, eşeğin üzerine de bir elbise örtüldü ve tekrar aşmaya zorlandı. Sıpa annesinin sırtına çıkıp onu koklayınca hemen tanıdı ve inip dişleriyle cinsel âletini kopardı."[86]

---

[83] **Amr b. Meymûn**'un bu sözü için ayrıca bkz., **Buharî**, *Tarihu'l-Kebîr*, VI, 367; **el-İstîâb**, III, 1205, **Amr b. Meymûn** maddesi; **İsâbe**, V, 154, **Amr b. Meymûn** maddesi; **Tehzîbu'l-Kemâl**, XXII, 265, **Amr b. Meymûn** maddesi; **Ebû'l-Velîd el-Bâcî**, *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh*, II, 779, **Nuaym b. Hammâd** maddesi. **Kurtubî**, *Tefsîr*, I, 441;

[84] Bkz., **İbn Hacer**, VII, 548. Benzer değerlendirmeler için bkz., **Aynî**, XVI, 299-300; **Kastalânî**, VIII, 361.

[85] Bkz., **Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadîs**, 255-56.

[86] **Feyzu'l-Kadîr**, VI, 143.

Şüphesiz ki bu türlü rivâyetleri ihtiyatla karşılamak gerekir. Çünkü bunlar, tarih boyunca bilinenlere aykırıdır. Ama bazen hayvanlardan da böyle acâip davranışların görülmesi mümkün olabilir. Fakat bu asla bir ölçü olamaz. Nitekim **Buharî** de bu rivâyeti, zinâ eden hayvanlar hakkında da had cezası uygulandığını göstermek için değil, câhiliye döneminde müşahede edildiği söylenen bir olayı nakletmek amacıyla ve **"Câhiliye Günleri"** başlığı altında zikretmiştir.

٩٤٨٨– (خ م– **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**فُقِدَت أُمّةٌ من بني إسرائيل ، لا يُدرَى ما فعَلَتْ ؟ وإني لا أُراها إلا الفأرَ ، [ألا ترونَها] إذا وُضِعَ لها ألبانُ الإبل لم تشرب ، وإذا وضع لها ألبان الشاء شربت؟** قال أبو هريرة : فحَدَّثتُ كعبا بهذا ، فقال: أنتَ سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يقوله؟ قلت: نعم – فقال لي مرارا–: فقلتُ : [أ] أقرأ التوراة؟». أخرجه البخاري ومسلم.

9,488- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İsrâil oğullarından bir millet yok olmuştu. Onların ne yaptıkları bilinmiyor. Ben onların, fareden başka bir hayvana çevrildiklerini sanmıyorum. Görmez misiniz, farelere deve sütü konulunca içmezler, ama koyun sütü konulduğunda içerler."

Ebû Hureyre dedi ki:

"Ben bu hadîsi Kâ'b'a anlattım. O;

"- Gerçekten sen Rasûlullah'ın (as.) böyle söylediğini duydun mu?" dedi. Ben de;

"- Evet" dedim. Kâ'b bana aynı soruyu tekrar tekrar sordu. Ben de;

"- Sana Tevrat'ı mı okuyorum? (Hz. Peygamber'den işittiğimi söylüyorum)" dedim.[87]

---

[87] **Buharî**, Bed'u'l-Halk, 15; **Müslim**, Zühd, 11/61.

İZAH

Bu rivâyette, işledikleri günahlar yüzünden **İsrâil** oğullarından bazı kişilerin sûretlerinin değiştirildiğinden söz edilmektedir. Hz. Peygamber de, bunların fare sûretine çevrilmiş olabileceğini söylemektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, küstahça isyanda diretenler hakkında, iki yerde *"aşağılık maymunlar olun!"*[88] diye hükmedildiği, bir yerde de; *"Allah'ın lanetlediği ve gazap ettiği o kişilerden bazısının maymun ve domuz sûretine çevrildiği"*[89] belirtilmektedir. Bazı müfessirler âyetteki **"maymun ve domuz"** benzetmesini, ahlakî bir çöküntü, bedenen değil rûhen maymun ve domuz gibi olmaları şeklinde yorumlamışlar ise de, ekseriyet bunu hakîki manasına hamletmişlerdir.

Şüphesiz her şey Allah'ın kudreti dahilindedir. İnsanın maymundan evrimleşerek bu hale geldiği teorisinin bazı çevrelerde ısrarla iddia edildiği günümüzde, ilahî bir ceza olarak geçmişte en azından belli bir âsîler gurubu için bunun tersinin vukûunu düşünmek de mümkündür.

Hâsılı sûret değiştirme işi, ister hakikat ister mecâz olsun geçmiş ümmetlerde vukû bulmuştur. Hadîste de buna işaret edilmektedir.

İzahına çalıştığımız hadîste, geçmişte sûretleri değiştirilen bazı kişilerin soyundan söz edilmektedir. Ancak **Müslim**'de geçen; **"sûretleri değiştirilenlerin soyu yoktur"**[90] hadîsi, bu rivâyete aykırı düşmektedir. Muhaddislerin ekserisi bu aykırılığı, Hz. Peygamber önce onların neslinin devam ettiğini düşünmüş, ama bilâhare devam etmediği kendisine vahyedilmiştir diyerek telife çalışırlar. Eğer böyle bir telif doğru kabul edilecek olursa, izahına çalıştığımız hadîsin doğru bir bilgi ürünü olmadığı anlaşılır. Fakat hiç şüphe yok ki böyle bir te'lîf şekli, tartışmaya açıktır.

Farelerin deve sütü içmemeleri konusu da, Yahudilere deve sütü ve etinin haram edildiği ile izah edilir.

---

[88] Bakara, 65; A'râf, 166.

[89] Mâide, 60.

[90] **Müslim**, Kader, 7/32-33.

Hadîste sözü edilen **Kâ'bu'l-Ahbâr**, Yahudi âlimlerinden biri olduğu için, **Ebû Hureyre**; **"sana Tevrat'ı mı okuyorum?"** diye ta'rîzde bulunmuştur. Şüphesiz bu söz, **Ebû Hureyre**'nin **Tevrat**'a ve isrâilî rivâyetlere bakışını bir nebze de olsa aksettirmektedir. **Kâ'bu'l-Ahbâr,** Hz. Peygamber dönemine yetişmiş, ama **Hz. Ebû Bekir** veya **Hz. Ömer** zamanında Müslüman olmuştu.

٩٤٨٩- (أم سلمة رضي الله عنها) : « أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم سمّى الفأرة **فُويسقة** ، وقال : ما أُراها **إلا** من **المسوخ** ، **فإنها إذا جُعِلَ** لها ألبان **الإبل لم تَشرب** ، وإذا **جُعِلَ** لها ألبانُ **الشاء شَرِبَتْ** ». أخرجه...

9,489- Ümmü Seleme'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) fareye, '*fuveysika*', yani fâsıkçık adını vermişti. Onun için şöyle demişti:

"Onun, daha önce sûreti değiştirilenlerden olduğunu sanıyorum. Çünkü ona deve sütü verilince içmiyor, ama koyun sütü verilince içiyor."[91]

٩٤٩٠- (عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال : قيل لرسول الله صلى الله عليه وسلم : «القِرَدَةَ والخنازير: هي مما مُسِخ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إنّ الله لم يُهْلِكْ** قوما **[أو يعذب قوما] فيجعل** لهم نسلا ، وإن **القردة والخنازير** كانت **قبل ذلك** ».

أخرجه...

9,490- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'a (as.);

"- Maymun ve domuz, sûreti değiştirilen canlılardan mıdır?" diye soruldu.

"- Yüce Allah bir kavmi helâk etti mi, artık onu neslini devam ettirmez. Maymun ve domuz ise, daha önce de vardı" dedi.[92]

---

[91] Bu rivâyeti **Rezîn** tahric etmiştir.

[92] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu hadîs, **Müslim**, Kader, 7/32'de rivâyet edilmektedir.

İZAH

Burada açıkça ifâde edilmektedir ki, maymun, domuz gibi hayvanlar, geçmişte sûretleri değiştirilen insanların nesli değildirler. Çünkü Allah, helâk ettiği bir kavmin neslini devam ettirmez. Aynı ölçü, hiç şüphesiz fareler için de geçerlidir. Bu itibarla, eğer insanlar geçmişte ilahî bir ceza olarak gerçekten bedenen bir değişime uğramışlarsa, bunun bugün mevcut olan hayvanlarla ilgisi yoktur. Şayet bu değişim maddî değil de ruhî ve manevî alanda meydana gelmişse, aynı şekilde değişime uğramış insanların günümüzde de fazlasıyla bulunduğunu, hatta bunların geçmişle mukayese edilemeyecek derecede bir yoğunluk arz ettiğini söylemek mümkündür.

٩٤٩١- (د- عائشة رضي الله عنها) قالت : « قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **هل رُئيَ** –أو كلمة غيرها- **فيكم المُغرِّبون**؟ قلت : وما المُغرِّبون؟ قال : **الذين يشترك فيهم الجن** ». أخرجه أبو داود.

9,491- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber bana;

"- Aranızda muğarribler görüldü –veya bu manada bir kelime kullandı- **mü?"** diye sordu. Ben;

"- Muğarribler nedir?" deyince;

"- Kendilerine cinlerin katıldığı kişilerdir" buyurdu.[93]

İZAH

Muğarrib; garip düşen, aslından uzaklaşan demektir. Bundan maksat insanın kendi kökünden ve soyundan uzaklaşması, hallerinin garipleşmesidir. Hadîste bunların, cinlere karışarak insanî kökünden uzak düşen ve kendilerinden anormal davranışlar sâdır olan insanlar oldukları belirtilmektedir.

---

[93] **Ebû Davud**, Edeb, 116/5107. Sened açısından zayıf bir hadîstir.

Bir insana cinler musallat olursa, ona meşrû olmayan pek çok şey yaptırabilirler. En azından bu konuda onda ciddi bir arzu uyandırırlar.

٩٤٩٢- (د ت س - عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: « مَنْ سَكَنَ البادية جَفَا ، ومَن اتَّبَعَ الصَّيْدَ غَفَلَ ، ومن أتى أبواب السلطان افْتَتَنَ ».

أخرجه الترمذي والنسائي. وعند أبي داود « ومن أتى السلطان افْتُتِنَ ».

وفي أخرى [من حديث أبي هريرة]: « ومن لزم السلطان افتتن ، وما ازداد عبد من السلطان دُنُوّاً إلا ازداد من الله بعدا ».

9,492- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Bâdiyede yaşayan kaba, av peşinde koşan da gâfil olur. Sultan kapılarına dadanan da fitneye dûçar olur."[94]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

Ebû Davud'da son cümle; **"Sultana giden fitneye düşer"** şeklindedir.

Ebû Hureyre'den gelen diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Sultanın yanında olan fitneye düşer. Kul Sultana yaklaşmayı arttırdıkça Allah'tan uzaklaşmayı da arttırır."

---

[94] **Ebû Davud**, Sayd, 4/2859-60; **Tirmizî**, Fiten, 69/2256; **Nesaî**, Sayd, 24. Bu rivâyet de zayıftır, hadîs için **Tirmizî** hasen-garîb demiştir.

İZAH

Bâdiye; çöl demektir. Ova, kır ve köy de bu kapsamda düşünülebilir. Genel anlamda bunu medenî hayattan uzak olmak diye anlamak gerekir.

Hz. Peygamber ve ashâbı, bedevîlerin son derece kaba ve görgüsüz insanlar olduklarını bilirlerdi. O kadar ki bir bedevî, Hz. Peygamber'in ve insanların huzurunda Mescid-i Nebî'de abdest bozacak kadar insanî ve medenî hasletlerden uzak olduğunu gözler önüne seriyordu. Onlar hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de de; ***"bedevîler, küfür ve nifak bakımından çok daha şiddetlidirler"***[95] buyurulmaktadır. Hatta Yüce Allah, onların **"iman ettik"** demelerini bile doğru bulmamakta, **"teslim olduk"** demelerini daha uygun görmektedir.[96]

Hadîs ayrıca, coğrafyanın ve meslekî meşguliyetin insan karakteri üzerindeki etkisine işaret etmektedir.

٩٤٩٣- (م- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **يوشكُ إن طالَتْ بك مدة – : أن ترى قوما في أيديهم مثلُ أذناب البَقَرِ ، يَغْدُون في غَضَبِ الله ، ويَرُوحُون في سَخَطِ الله**».

وفي رواية: **إن طالت بك مدة : أوشَكْتَ أن ترى قوما يَغْدُونَ في سخط ، ويروحون في لَعْنَته ، في أيديهم مثل أذناب البقر** ». أخرجه مسلم.

9,493- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (as.) ona şöyle demiş:

"Eğer ömrün uzun olursa, ellerinde sığır kuyruğu gibi (kamçılar) **bulunan bazı insanları muhtemelen görürsün. Onlar, Allah'ın gazabına uğramış olarak sabahlar ve Allah'ın azabını hak etmiş olarak akşamlarlar."**[97]

---

[95] Tevbe, 97.

[96] Hucurat, 14.

[97] **Müslim**,Cennet, 13/53-54.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Eğer ömrün uzun olursa, Allah'ın gazabına uğramış olarak sabahlayan ve Allah'ın azabını hakketmiş olarak akşamlayan bazı insanları muhtemelen görürsün; onların ellerinde sığır kuyruğu gibi (kamçılar) **vardır."**

Bunları **Müslim** tahric etmiştir.

İZAH

"Ellerinde sığır kuyruğu gibi kamçılar bulunan..." ifadesi, insanları silah ve dipçik zoruyla sevk ve idare eden kişilere hamledilmiş ve bunun da **Emevîler** döneminde gerçekleştiği, bu itibarla hadîsin mucizevî bir anlam taşıdığı ileri sürülmüştür. **Emevîler** döneminde ashâb-ı kirâmdan ve önde gelen din âlimlerinden pek çoğunun işkence ve hakaretlere maruz kaldıkları bilinen bir vâkıadır. Ama hadîste bunun kastedildiği açık değildir. Aynı zulüm ve haksızlıklar, hemen hemen tarihin her döneminde görülmüştür.

٩٤٩٤- (م- أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **صِنفَانِ من أهل النار ، لم أرهما: قومٌ معهم سِياط كأذناب البقر ، يَضْرِبُون بها الناس ، ونساء كاسيات عاريات ، مُميلات مائلات ، رؤوسهنّ كأسْنِمَةِ البُخْتِ [المائلة] ، لا يدخلن الجنة ، ولا يجدن ريحها ، وإن ريحها لتوجد من مسيرة كذا وكذا»**. أخرجه مسلم.

9,494- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cehennem ehlinden iki sınıf vardır ki, ben onları görmedim: Biri, yanlarında bulunan sığır kuyrukları gibi kamçılarla insanları dövenler; diğeri de giyinik fakat çıplak olan, yoldan çıkan ve kırıtarak yürüyen kadınlar! Onların başları, eğilmiş deve hörgücü gibidir. Onlar asla cennete giremez, onun kokusunu dahi

alamazlar. Halbuki cennetin kokusu, şu kadar ve şu kadar mesafeden duyulur."[98]

İZAH

Kâsiyât; giyinik kadınlar anlamına gelir. ***Âriyât*** da çıplak kadınlar demektir. Bu ifâdeden maksat; elbise giymiş, ama vücudunun bütün hatları belli olan, yahut içini gösterecek şekilde şeffaf elbise giyen, yahut da giyinmiş olmakla birlikte vücûdunun önemli bölümü çıplak olan kadınlardır.

İbnu'l-Esîr, ***Kâsiyât***'ın, Allah'ın nimetlerine bürünmüş, ***Âriyât***'ın da şükürden âciz kalmış manasında kullanıldığını da kaydeder.

Mümîlât; kırıtarak yürüyen, baştan çıkaran, başkalarını da kendisi gibi olmaya meylettiren kadınlar demektir.

Mâilât da; meyleden kadınlar anlamına gelir. Maksat; Allah'a itâatten meyledip ayrılan, harama meyleden, yahut kibirle salınarak yürüyen kadınlardır.

٩٤٩٥- (د- سمرة بن جندب رضي الله عنه) « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نَهَى أن يُقدَّ السَّير بين إصبَعَين ». أخرجه أبو داود.

9,495- Semüre b. Cündüb'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), derinin, iki parmak arasında dilimlenmesini yasakladı."[99]

İZAH

Burada deri işi ile uğraşan insanların, deriyi iki parmağı arasına koyup kesmelernin doğru olmadığı ifade edilmektedir. Çünkü yapılacak küçük bir hata, elini kesmesine sebep olabilir.

Buradan hareketle her meslek erbabının, koruyucu tedbirleri öncelikle alması gerektiği neticesine varılır.

---

[98] **Müslim**, Libâs, 34/125.

[99] **Ebû Davud**, Cihâd, 74/2589. Sened açısından zayıf bir rivâyettir.

٩٤٩٦- (د- عائشة رضي الله عنها) قالت : « ما سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يَنسُبُ أحدا إلا إلى الدِّين ». أخرجه أبو داود.

9,496- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Ben Rasûlullah'ın (as.), kimseyi dinden başka bir şeye nispet ettiğini duymadım."[100]

İZAH

Tarih boyunca insanların, sahibi veya mensubu olmakla iftihar ettikleri çok değişik şeyleri olmuştur. Kimisi milletiyle, kabilesiyle, kimisi zenginliği ile, kimisi sanatıyla, kimisi de rengiyle övünmüştür.

Hz. Peygamber de inançları, değer ölçüleri, ahlâkı ve davranış tarzları ile yepyeni bir insan tipi vücûda getirmek istiyordu. Hiç şüphesiz ki bu anlayışın merkezinde din bulunmakta idi. İşte yukarıdaki hadîste, Hz. Peygamber'in merkez değer olarak dini aldığı, mensup olmakla övünülecek tek değerin din olduğu ifâde edilmektedir.

Ancak bu rivâyetin senedi munkatı'dır.

٩٤٩٧- (خ- حزن [بن أبي وهب] رضي الله عنه) قال : « جاء سَيْلٌ في الجاهلية ، فكسا ما بين الجَبَلين » قال سفيان : كان عمرو بن دينار يقول: حدثنا سعيد بن المسيب عن أبيه عن جده حزن [بن أبي وهب]... وذكر هذا الخبر ، ويقول: إن هذا الخبر له شأن. أخرجه البخاري.

9,497- Hazn b. Ebî Vehb şöyle dedi:

"Câhiliye döneminde bir sel meydana gelmiş ve bu sel iki dağın arasını doldurmuştu."

Süfyân (b. Uyeyne);

---

[100] **Ebû Davud**, Edeb, 86/4987.

"Bize Saîd b. el-Müseyyeb, babası kanalıyla dedesi Hazn b. Ebî Vehb'den şöyle tahdîs etti..." diyerek bu sözü zikretti ve; *"bu haberin meşhur (bir hikâyesi) vardır"* dedi.[101]

İZAH

Buradaki **"iki dağ"**dan maksat, **Kâbe**'nin yanında bulunan iki tepedir. Rivâyete göre sel, **Mekke**'nin yukarısındaki kayalıklar üzerinden gelmiş ve insanlar suların **Kâbe**'ye de gireceğinden korkmuşlardı. Hemen **Kâbe**'yi korumak için tedbir almaya başlamışlardı. Bu maksatla **Kâbe**'nin üstüne ilk çıkan kişi müşriklerin önde gelenlerinden **Velîd b. Muğîre** imiş. Yukarıdaki rivâyette işaret edilen sel, işte budur.

٩٤٩٨- (خ- المغيرة [بن مقسم الضبي] رحمه الله) قال: « احتلمت وأنا ابن ثنتي عشرة سنة». أخرجه البخاري في ترجمة باب.

9,498- el-Muğîre b. Miksem ed-Dabbî[102] şöyle dedi:

"Ben, on iki yaşında iken ihtilâm oldum."[103]

İZAH

Buharî' bu ifâdeyi, bâb başlığında muallak olarak zikretmiş ve bununla da çocukların bulûğ çağını ve asıl önemlisi de şahitliklerinin hangi yaşta kabul edileceğini göstermek istemiştir. Aşağıda yine muallak olarak zikredilen **Hasan b. Salih**'in sözü de aynı gaye ile alınmıştır.

İbn Hacer, Amr b. Âs ile oğlu **Abdullah** arasında da on iki yıllık bir zaman dilimi bulunduğu rivâyet edilmiştir, der.[104]

---

[101] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 26.

[102] **Ebû Hişâm, el-Muğîre b. Miksem ed-Dabbî el-Kûfî**: ö. 136/753. Kûfeli muhaddislerdendir. Şa'bî, Ebû Vâil ve İbrahim en-Nehaî'den rivâyeti vardır. Kendisinden Şu'be, Sevrî ve Süleyman et-Teymî rivâyet eder. Hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilen büyük fakîhlerdendi. Ancak tedlis ve irsâl yapmakla müttehemdi.

[103] **Buharî**, Şehâdât, 18, ta'lîkan.

[104] **İbn Hacer**, V, 610.

٩٤٩٩- (خ- الحسن بن صالح) قال : « أدركت جارة لنا جَدَّة ، بنتُ إحدى وعشرين سنة». أخرجه البخاري في ترجمة باب.

9,499- el-Hasan b. Sâlih[105] şöyle dedi:

"Yirmi yaşında nine olan komşu bir kadına yetiştim."[106]

٩٥٠٠- (خ- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « قرأ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فيما أُمِرَ ، وسكَتَ فيما أُمِرَ (وما كان ربك نَسيًا) [مريم: ٦٤] و (لقد كان لكم في رسول الله أسوة حسنة) [الأحزاب: ٢١]». أخرجه البخاري.

9,500- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Hz. Peygamber (namazda) emrolunduğu yerde açıktan okudu, emrolunduğu yerde de sustu (içinden okudu). Yüce Allah; ***'senin Rabbin unutkan değildir'***[107] **ve** ***'sizler için Allah'ın Rasûlü'nde pek güzel bir örnek vardır'***[108] buyurdu."[109]

٩٥٠١- (خ د- أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « ما أُوتيكم من شيء ، ولا أمنعكموه ، إن أنا إلا مأمور ، أضعُ حيث أُمرْتُ ».

وفي رواية « أنا قاسم ، أضعُ حيث أُمرْتُ ». أخرجه البخاري وأبو داود.

[105] **Ebû Abdullah, el-Hasan b. Salih b. Hayan es-Sevrî el-Bekîlî el-Hemdânî el-Kûfî:** ö. 168/785. Âlim, fakîh muhaddislerdendir. Asım b. Behdele ve Simâk b. Harb'den rivâyet etmiş, kendisinden Vekî ve İbn Mübarek rivâyette bulunmuştu. İbadetine son derece düşkün olmasına rağmen **"zalim birinin arkasında Cuma kılınmaz"** diyerek Cuma kılmaz, hatta cihada da gerek görmezdi. Bu yüzden Süfyan es-Sevrî ona münafık derdi. Zâide de insanları ondan rivâyet etmekten men ederdi. Bid'at ehlinden biri olarak kabul edilirdi. **Zeydiye**'nin kollarından **Salihiye**'nin kurucusudur. Bununla birlikte sika biriydi.

[106] **Buharî**, Şehâdât, 18, ta'lîkan.

[107] Meryem, 64.

[108] Ahzâb, 21.

[109] **Buharî**, Ezân, 105.

9,501- Ebû Hureyre'nin rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Ben size bir şeyi emrediyor veya sizi bir şeyden men ediyorsam, bilin ki ben sadece memurum; bana emredileni yapıyorum."[110]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre; **"ben taksim ediciyim, vermem emredilen yere veriyorum"** dedi. Hadîsi **Buharî** ve **Ebû Davud** tahric etti.

٩٥٠٢- (ت س- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عبدا مأمورا ، ما اختصّنا دون الناس بشيء ، إلا بثلاث : **أمرَنا أن نُسْبِغ الوضوء ، وأن لا نأكل الصدقة ، وأن لا نُنْزِيَ حِمَارا على فرس** ». أخرجه الترمذي والنسائي.

9,502- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) memûr bir kuldu. Diğer insanlardan ayrı olarak şu üç şeyi sadece bize (ehl-i beyte) mahsus kıldı:

1- Abdesti tam ve doğru olarak almamızı,

2- Sadaka yemememizi,

3- Merkebi ata aşırmamamızı emretti."[111]

İZAH

Burada zikredilen üç şeyin sadece ehl-i beyte ait olması, gerçeğe uygun değildir. Çünkü;

1- "Abdesti tam almak"; sadece ehl-i beytin değil, bütün insanların uyması gereken bir husustur. Abdestin farzına, vâcibine ve sünnetine riâyet etmek, bütün insanları ilgilendirir. Ancak **İbn Abbas**'ın bu emri kendilerine mahsus olarak algılamış olması

---

[110] **Buharî**, Humus, 7; **Ebû Davud**, Harac, 13/2949.

[111] **Tirmizî**, Cihâd, 23/1701; **Nesaî**, Tahâret, 105. Aynı rivâyet daha geniş olarak **Ebû Davud**, Salât, 127/808'de de rivâyet edilmiştir.

muhtemel olduğu gibi, bu emrin ehl-i beyt için vücûb, diğer insanlar için ise müstahab ifâde etmesi de mümkündür. Ehl-i beytin dinî hayat konusunda daha dikkatli ve daha hassas olmaları da kastedilmiş olabilir.

2- "Sadaka yememek" konusu ise Hz. Peygamber âilesine tahsis edilen bir hüküm olduğuna şüphe yoktur. Bu konuda başka rivâyetler de vardır. Sadaka insanların kiridir, Peygamber âilesine insanların kirini yemek yakışmaz.

3- "Merkebi ata aşırmama" emrinin sebebi açık olmakla birlikte bunun ehl-i beyte tahsisi açık değildir. Bilindiği üzere merkebin ata aşmasıyla katır dünyaya gelir. Katır ise hiçbir konuda at kadar faydalı bir hayvan değildir. Daha faydalı olanı elde etmek mümkün iken daha az faydalı olanı kazanmaya çalışmanın, insanın çıkarına olmadığı açıktır. Yasağın ana sebebi budur.

Bu yasağın hükmüne gelince, bunun haram olmadığına şüphe yoktur. Çünkü her şeyden önce Kur'ân-ı Kerîm'de; ***"binmeniz için atları, katırları, merkepleri yaratan O'dur"***[112] buyurularak, katırın varlığı ve meşrûiyeti ortaya konmaktadır. Ayrıca bizzat Hz. Peygamber'in katır kullandığı ve ona bindiği de bilinmektedir. Kullanılması ve binilmesi helâl olan bir hayvanı yetiştirmenin de helâl olacağı tabiîdir. Katır yetiştirmek haram veya mekruh olsaydı, onu kullanmanın ve ona binmenin de haram veya mekruh olması gerekirdi. Bu durumda buradaki yasağın sadece belli bir sebebe bağlı olarak muvakkat bir zaman için getirilen bir tedbir olması gerekir.

Bazıları bu yasağın ehl-i beyt için haram, diğer insanlar için mekruh hükmünde olduğunu iddia ederler.

Sadece ehl-i beyte tahsîs edilen bu yasağın sebebi konusunda **Tahavî**'nin *Müşkilu'l-Âsâr*'da verdiği bilgiye göre; o sırada Hz. Peygamber'in kabilesi olan Benû Hâşim'de at azdı, Rasûlullah (as.) da atın çoğalmasını arzu ediyordu. Bu sebeple Hz. Peygamber bu yasağı koymuştu. Bu durumda at cinsi belli oranda çoğalınca, yasağın da kalkmış olması gerekir. **Tahavî**, bu yasağın Benû Hâşim hakkında bile tahrim için olmadığını özellikle belirtir.

[112] Nahl, 8.

Ebû Davud şerhi *Avnu'l-Ma'bûd*'da, bu rivâyette asıl maksadın, Peygamber âilesine hiçbir konuda diğer insanlardan farklı bir statü verilmediğini ve onlar için asla özel bir hüküm konmadığını göstermek olduğuna dikkat çekilir. Nitekim burada zikredilen üç şeyin ikisi de onlara mahsus değil, bütün insanlar içindir.

Tirmizî şerhi *Tuhfe*'de de, bu rivâyetin Şiîlerin ehl-i beyte bazı özel imtiyazlar ve bilgiler verildiği, bu meyanda özellikle hilâfet konusunda bazı sırlar verildiği şeklindeki iddialarına çok belîğ bir cevap teşkil ettiğine işaret edilir. **İbn Abbas**, bu üç şeyin dışında kendilerine özel bir bilgi verilmediğini net bir ifâde ile dile getirmektedir. Bu konudaki bir suâle **Hz. Ali** de, Kur'ân ve bir de kılıcının kabzasında taşıdığı bir hadîs sahifesi dışında kendisinde özel hiçbir bilgi bulunmadığı cevabını vermişti.

٩٥٠٣- (د- عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال : « كان نبي الله صلى الله عليه وسلم يحدثنا عن بني إسرائيل ، حتى يصبح ، ما يقوم إلا إلى عُظْم صلاة ».

أخرجه أبو داود.

9,503- Abdullah b. Amr b. el-Âs şöyle dedi:

"Allah'ın elçisi bazen bize sabahlara kadar Benû İsrâil kıssalarını anlatırdı. Namazın büyüğü (sabah namazı) vakti girene kadar sohbetten kalkmazdı."[113]

İZAH

Bilindiği üzere geçmiş ümmetlere ait bazı kıssalar, ibret alınması için Kur'ân-ı Kerîm'de de zikredilirler. Hz. Peygamber de **Cebrâil** (as.) tarafından kendisine bildirilen bazı kıssaları ashâbına anlatmıştır. Bunları anlatmasının gayesi de, insanların ibret almalarıdır.

"Sabaha kadar" ifâdesini, yatsıdan sabah vaktine kadar diye anlamak doğru olmaz. Çünkü Hz. Peygamber'in yatsıdan sonra evine

---

[113] **Ebû Davud**, İlim, 11/3663.

gidip yattığı bilinmektedir. Ashabı da aynı şeyi yapardı. Muhtemelen burada teheccüd namazından sabah namazına kadar olan zaman dilimi kastedilmiştir.

٩٥٠٤- (د- علقمة بن عبد الله عن أبيه) قال : « نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن تُكسر سكّةُ المسلمين الجائزة بينهم ، إلا من بأس ». أخرجه أبو داود.

9,504- Alkame b. Abdullah[114], babasından şöyle rivâyet ediyor:

"Rasûlullah (as.), Müslümanlar arasında tedavülde olan sikkenin, bir kusuru olmadan kırılmasını yasakladı."[115]

İZAH

Sikke; madenî paranın üzerine işlenen nakış veya yazıdır. Müslümanlar da paraların üzerine genellikle "**Allah**" lafzını yazarlardı.

Sikkelerin kırılıp atılmasının yasak edilmesini **Hattâbî** ve **İbnu'l-Esîr**, üzerinde **"Allah"** lafzının yazılmış olmasına bağlarlar. Bazılarına göre ise sebep, malın telef olmasıdır. Bu yasağı, hilekârlığı önleme gayesine hamledenler de vardır.

Hadîste ancak kusurlu paraların kırılıp atılması emredilmektedir. Buradaki **"kusur"** ile de, hileli sahte paralar kastedilmiştir.

٩٥٠٥- (ت- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « قال رجل لرسول الله صلى الله عليه وسلم : أَعْقِلُها وأتوكَّلُ ، أو أُطْلِقُها وأتوكّلُ ؟ قال : **اعقلْها وتوكل** » أخرجه الترمذي. وقال : قال عمرو بن علي ، قال يحيى : هذا عندي حديث منكر.

---

[114] **Alkame b. Abdullah b. Amr b. Hilâl el-Müzenî el-Basrî**: ö. 100/718. Basralı tâbiîlerdendir. Babası sahabî idi. Babasını ve İbn Ömer'i dinlemiş, kendisinden Abdülmelik b. Habîb ve Ebû İmrân el-Cevnî rivâyet etmişti. Sikadır; hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[115] **Ebû Davud**, Buyû', 50/3449. Senedi zayıf bir hadîstir.

9,505- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Bir adam (Zuheyr b. Râfi') Rasûlullah'a (as.);

"- (Devemi) bağlayayım da mı tevekkül edeyim, yoksa onu serbest bırakıp da tevekkül mü edeyim?" diye sordu. Hz. Peygamber de;

"- Onu bağla, sonra tevekkül et!" buyurdu.

Amr b. Ali'den rivâyet edildiğine göre Yahya; *"bu, bence münker bir hadîstir"* dedi.[116]

٩٥٠٦ – (د– إبراهيم [النخعي]) قال : أراد الضحاك بن قيس أن يستعمل مسروقا ؟ فقال له عُمارة بن عُقبة [بن أبي مُعَيْط] : أتستعمل رَجُلا من بقايا قَتَلَة عثمان ؟ فقال له مسروق : حدثنا عبد الله بن مسعود– وكان في أنفسنا موثوق الحديث – « أن رسول الله صلى الله عليه وسلم لما أراد قتل أبيك ؟ قال : مَنْ للصِّبْيَة ؟ فقال : النار » وقد رَضيتُ لك ما رَضيَ لك رسولُ الله صلى الله عليه وسلم. أخرجه أبو داود.

9,506- İbrahim en-Nehaî anlatıyor:

"Dahhâk b. Kays, Mesrûk'a resmî bir görev vermek istemişti. Umâre b. Ukbe b. Ebî Muayt[117] da, ona;

"- Hz. Osman'ın katillerinin kalıntısı olan bir adama görev mi vereceksin?" diye ta'rîzde bulundu.

Bunun üzerine Mesrûk şunları söyledi:

"- Nazarımızda güvenilir biri olan Abdullah b. Mes'ûd'un bize haber verdiğine göre, Rasûlullah (as.) senin babanı öldürmek istediği zaman, baban;

"- Sabilerime kim bakacak?" demişti. Hz. Peygamber de;

"- Ateş!" cevabını vermişti. Allah Rasûlü'nün senin için razı olduğu şeye ben de razıyım."[118]

---

[116] **Tirmizî**, Kıyâmet, 60/2517.

[117] **Umâre b. Ukbe b. Ebî Muayt el-Kuraşî el-Emevî**: Sahabîdir. Kardeşi Velid'le birlikte fetih günü müslüman olmuştu. Hz. Peygamber'den sonra **Kûfe**'de ikamet etti.

[118] **Ebû Davud**, cihâd, 128/2686.

İZAH

Umâre'nin babası **Ukbe b. Ebî Muayt,** azılı **Mekke** müşriklerindendir. Hz. Peygamber **Kâbe**'de namaz kılarken, secdeye vardığı sırada mübarek başının üzerine deve işkembelerini yığan adamdır. Rasûlullah'a (as.) eziyet etmekten büyük zevk alırdı. Neticede kendisi de **Bedir**'de esir alınmış ve elleri-ayakları bağlanarak öldürmüştü.

"Çocuklarıma kim bakacak?" sorusuna Hz. Peygamber'in **"ateş!"** diye cevap vermesi; ya kimse bakmayacak ve onlar da helâk olacaklar anlamındadır, ya da sen asıl kendini bekleyen ateşi düşün, geridekileri düşünme, Allah onlara da rızkını verecektir demektir.

٩٥٠٧– (خ– طارق بن شهاب) أنا أبا بكر [الصديق رضي الله عنه] قال لوفد بُزَاخَة : «تتبعون أذناب الإبل ، حتى يُرِيَ الله خليفة نبيِّه صلى الله عليه وسلم والمهاجرين أمرا يَعْذِرونكم به».

هذا طرف من حديث طويل أخرجه الحميدي في كتابه عن [أبي] بكر البرقاني ، ولم يخرِّج البخاري منه إلا هذا الطرف لا غير ،

والحديث هو: قال : « جاء وفد بُزاخة – من أسد وغطفان – إلى أبي بكر رضي الله عنه ، يسألونه الصلح ، فخيَّرهم بين الحرْب المُجْلية ، والسِّلم المخزية فقالوا: هذه المجلية قد عرفناها ، فما المخزية ؟ قال: نَنْزِع منكم الْحَلْقة والكُرَاع ، ونَغْنَم ما أصبنا منكم ، وتردّون علينا ما أصبتم منا ، وتَدُونَ لنا قتلانا ، وتكون قتلاكم في النار ، وتتركُونَ أقواما يتبعون أذنابَ الإبل ، حتى يُرِيَ الله خليفةَ رسول الله صلى الله عليه وسلم والمهاجرين أمرا يَعْذِرُونَكُمْ به ، فعرَضَ أبو بكر ما قال على القوم ، فقام عمر بن الخطاب رضي الله عنه فقال:

قد رأيتَ رأيا ، وسنُشير عليك ، أما ما ذكرتَ مِنَ الحرب المجلية ، والسلم المخزية : فنعم ما ذكرتَ ؟ و ما ذكرت: نَغْنم ما أصبناه منكم ، وتردون ما أصبتم منا: فنعم ما ذكرت؟ وأما ما ذكرتَ تَدُونَ قتلانا ، وتكونُ قتلاكم في النار ، فإن قتلانا قاتلت ، فقُتلت على أمر الله ، أُجورها على الله ، ليس لها ديَات ، فتتابعَ القوم على ما قال عمر ».

9,507- Tarık b. Şihâb'dan rivâyet edildiğine göre; Hz. Ebû Bekir, Buzâha heyetine;

"- *(Bundan böyle) sizler, Allah, Peygamberinin halifesine ve Muhacirlere sizi mazûr sayacak bir iş gösterene kadar çöllerde, develerin kuyruklarında yaşarsınız"* dedi.[119]

RİVÂYETLER

Bu, **Humeydî**'nin, Ebû Bekr el-Berkanî'den tahric ettiği uzun bir hadîsin kısa bir parçasıdır. **Buharî**, bu uzun rivâyetin sadece bu kadarını tahric etmiştir. Hadîsin tamamı şöyledir:

"Buzâha –Esed ve Ğatafân kabileleri- heyeti Hz. Ebû Bekir'e gelmişler, sulh istiyorlardı. Onları, kendilerini (mallarıyla birlikte) sürgüne gönderecek olan bir savaşla rezil ve rüsvay edecek olan bir barış arasında muhayyer bıraktı. Onlar da;

"- O sürgünü biliyoruz, ama rezillik nedir?" diye sordular. Hz. Ebû Bekir de şu cevabı verdi:

"- *Sizden silahlarınızı ve atlarınızı alırız. Sizden ele geçirdiğimiz her şeyi de ganimet sayarız. Ama bizden aldıklarınızı geri verirsiniz. Bizim ölülerimiz için de diyet ödersiniz. Sizin ölüleriniz ise ateştedirler. Ayrıca Allah, Rasûlünün halifesine ve Muhacirlere, sizi mazur görmelerini sağlayacak bir işi gösterene kadar, develerin kuyruğuna yapışan bir millet olarak terk edilirsiniz."*

Hz. Ebû Bekir, bu sözleri o insanlara teklif olarak söylemişti. Hemen Hz. Ömer kalktı ve dedi ki:

"- Benim bir fikrim var, bunu sana söyleyeceğim: ***'Sürgün edici savaş ve rezil edici barış'*** konusunda söylediklerin, çok güzel şeyler! ***'Sizden aldığımızı ganimet sayarız ve sizin bizden aldıklarınızı da iâde edersiniz'*** şeklindeki sözün de gayet güzel! Fakat ***'bizim ölülerimiz için diyet ödersiniz, sizin ölüleriniz ise ateşe girer'*** sözüne gelince, şüphesiz bizim ölülerimiz, Allah'ın emri üzerine savaşıp ölmüşlerdir. Onların mükâfatı Allah'a âittir. Binâenaleyh onların diyetleri olmaz."

---

[119] **Buharî**, Ahkâm, 51.

Râvî der ki:
"Bunun üzerine insanlar, Hz. Ömer'in dediğine uydular."

İZAH

Buharî'nin çok kısa olarak eserine aldığı ve maksadı ifâdeye de kâfi gelmeyen bu rivâyet, aynı isnâdla **Ebû Bekr el-Berkanî** tarafından *Müstahrec*'de tahric edilmiştir. **Buharî** şârihi **İbn Battâl,** bu senedin **Süfyan-ı Sevrî** kanalıyla gelen başka bir vechini de geniş olarak zikreder.

Buzâhe; **Esed**, ve **Ğatafân** kabilelerinin müşterek adıdır. Bu kabileler, Hz. Peygamber'in vefatını müteakip İslâm'dan dönmüşler ve sahte peygamber **Tuleyha b. Huveylid el-Esedî**'ye uymuşlardı. Neticede **Halid b. Velid**, yalancı peygamber **Müseylime**'nin işini bitirdikten sonra onların üzerine yürüdü ve onları da mağlup etti. İşte bunun üzerine bu kabileler tövbe ederek Halife **Hz. Ebû Bekir**'e bir heyet göndermişler; Halife'den özür diliyor, bağışlamasını istiyorlardı. **Hz. Ebû Bekir** de onların durumu hakkında gerekli istişareyi yaptıktan sonra, çölde bedevî hayatını yaşamaya dönmelerine hükmetti.

"Sizin ölüleriniz ateştedir" sözü, onlara diyet vermeyiz anlamında kullanılmıştır.

"Develerin kuyruğunda yaşarsınız" veya **"develerin kuyruna yapışan bir millet olarak terk edilirsiniz"** cümlesi de; çöllerde deve çobanlığı ile ömür geçirirsiniz demektir. Çünkü ellerinden silah ve mühimmatları alınmış, yoksul ve mağlup olarak çöle düşen insanın bulacağı bir deve ile geçimini sağlamaktan başka çaresi yoktur.

٩٥٠٨– (خ– **حذيفة بن اليمان** رضي الله عنهما) قال : « جاء السَّيِّد والعاقب – صاحبا نَجْران – إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، يريدان أن يَلاعِنَاه ، فقال أحدهما لصاحبه : لا تفعل ، والله لئن كان نبيًا فلاعنَا لا نُفْلِح نَحْنُ ولا عَقِبُنا مِنْ بعدنا ، قالا : إنَّا نُعطيك ما سألتنا ، وابعث معنا رجلا أمينا ، ولا تَبْعَثْ مَعَنَا إلا أمينا ، فقال : **لأبْعَثَنَّ معكما رجلا أمينا حَقَّ أمين ، حق أمين ، حَقَّ أمين** ، فاستشرف لها أصحاب رسول الله صلى الله

عليه وسلم ، فقال: **قم يا أبا عبيدة [بن الجرّاح]** ، فلما قام ، قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **هذا أمين هذه الأمة**». أخرجه البخاري بطوله. وقد أخرجه هو ومسلم والترمذي، وقد تقدم [في «كتاب الفضائل »] في فضل أبي عبيدة [رضى الله عنه].

9,508- Huzeyfe b. el-Yemân anlatıyor:

"Necrân'ın iki reisi Seyyid ve Âkıb, mülâane yapmak üzere Hz. Peygamber'e, geldiler. Onlardan biri, diğerine;

"- Bunu yapma! Vallahi, şayet o gerçekten Peygamber ise ve bize de lanette bulunursa, ne bizler ve ne de bizden sonraki neslimiz iflah olur!" dedi. Neticede Hz. Peygamber'e gelip;

"- Sana istediğin şeyi vereceğiz, bize emîn bir adam ver! Emîn olmayan birini sakın verme!" dediler. Hz. Peygamber de;

"- Size emîn, gerçekten emîn, hakkıyla emîn bir adam vereceğim" buyurdu. Bu söz üzerine Rasûlullah'ın (as.) ashâbı, (bu vasfa sahip kişi olarak seçilmek için) başlarını uzatarak kendilerini göstermeye başladılar. Neticede Hz. Peygamber;

"- Kalk, ya Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh!" dedi. Ebû Ubeyde kalkınca da;

"- İşte bu ümmetin emîni budur" buyurdu.[120]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** geniş olarak tahric etti.

Aynı rivâyeti **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** de tahric etmişlerdir. Bu rivâyet de **Kitabu'l-Fedâil**'de geçmişti.[121]

İZAH

Necrân, Yemen yakınında bir yerdir. **Âkıb** ve **Seyyid** de, Necranlıları temsilen Hz. Peygamber'e gelen heyetin üyelerindendi. Hepsi de ülkesinin eşrafından olan bu heyet, hicretin dokuzuncu yılında **Medine**'ye gelmişti. Heyet, Hz. Peygamber tarafından mescidde misafir edilmişti

---

[120] **Buharî**, Fedâilu Ashâbi'n-Nebî, 21; Megâzî, 72; Ahbâru'l-Âhâd, 1.

[121] Bkz., hadîs no; 6542.

Rasûlullah (as.) onları İslâm'a davet etti ise de kabul etmediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, haklı olduğunuza inanıyorsanız gelin lanetleşelim, dedi. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de; ***"seninle mücadele eden olursa, de ki: Öyleyse gelin çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağırıp toplanalım. Sonra da, Allah'ın laneti yalancılar üzerine olsun diye duâ edelim!"***[122] buyurulmaktadır. İşte Hz. Peygamber yaptığı o teklif üzerine kızı **Fatıma** ile torunları **Hasan** ve **Hüseyin**'i çağırır. O'nun kararlılığını gören heyet mensupları; "v**allahi, şayet o gerçekten Peygamber ise ve bize de lanette bulunursa, ne bizler ve ne de bizden sonraki neslimiz iflah olur!"** diyerek buna yanaşmadılar. Yukarıdaki rivâyet de bu lanetleşme olayına işaret edilmektedir.

٩٥٠٩– (–**زيد بن أسلم** رحمه الله) قال: « جاء كعب إلى عمر فوقف بين يديه ، فاستخرج من تحت يده مصحفا، قد تَشَرَّمَتْ حواشيه ، فقال: يا أمير المؤمنين ، في هذا التوراة ، أفأقرؤها ؟ فسكت طويلا ، فأعاد كعب مرتين أو ثلاثا ، قال له عمر: إن كنت تعلم أنها التوراة التي أنزلت على موسى يوم طور سيناء ؟ فاقرأها آناء الليل والنهار، وإلا فلا، فراجعه كعب فلم يزده على ذلك ». أخرجه...

9,509- Zeyd b. Eslem'den rivâyet edilmiştir:

"Kâ'b (el-Ahbâr), Hz. Ömer'e gelip huzuruna dikildi, koltuğunun altından kenarları parçalanmış bir kitap çıkardı ve dedi ki:

"- Ey mü'minlerin Emîri! Bu Tevrat'ta (yazılanı) okuyayım mı?"

Hz. Ömer uzun süre sustu. Sonra Kâ'b aynı soruyu iki veya üç defa tekrarladı. O zaman Hz. Ömer kendisine;

"- Eğer o Tevrat'ın, Tûr-i Sînâ gününde Hz. Musa'ya indirilen kitap olduğunu biliyorsan, gece gündüz onu oku! Aksi halde hayır!" dedi.

Kâ'b, bu konuda Hz. Ömer'e tekrar tekrar başvurdu ise de Hz. Ömer başka bir şey söylemedi."[123]

---

[122] Âli İmrân, 61.

[123] Bu rivâyet de **Rezîn**'in ilavesidir.

٩٥١٠- (د- عامر بن شهر) قال : « كنتُ عند النجاشي ، فقرأ ابن له آية من الإنجيل ، فضحكتُ ، فقال: أتضحَكُ من كلام الله عز وجل؟ ». أخرجه أبو داود.

9,510- Âmir b. Şehr şöyle dedi:

"Necâşî'nin huzurunda bulunuyordum. Çocuklarından biri, İncil'den bir âyet okumuştu da, ben gülmüştüm. Bunun üzerine bana;

"- *Azîz ve Celîl olan Allah'ın kelamına gülüyor musun?*" diye çıkıştı.[124]

٩٥١١- (خ م- أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **«لو تابَعني [عَشَرَةٌ من اليهود لم يبق على ظهرها يهودي إلا أسلم».**

وفي رواية : « **لو آمن [بي] عشرة من اليهود لآمن [بي] اليهود** ». أخرجه البخاري ومسلم.

9,511- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Şayet Yahudilerden on kişi bana uysaydı, yeryüzünde Müslüman olmadık Yahudi kalmazdı."[125]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre de; **"şayet Yahudilerden on kişi bana iman etseydi, bütün Yahudiler iman ederdi"** dedi.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İZAH

Bilindiği üzere Hz. Peygamber **Medîne**'ye geldiğinde, orada üç büyük Yahudi kabilesi yaşıyordu. Bunlar da **Kaynuka, Nadîr** ve **Kureyzâ** kabileleri idi.

Bu hadîsteki, **"on kişi"** ifadesi ile, kim olduğu belli olan on kişi mi, yoksa sıradan on kişi mi kastedildiği açık değildir. Yahudilerden

---

[124] **Ebû Davud**, Sünnet, 22/4736. Bu rivâyetin de senedi zayıftır.

[125] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 52; **Müslim**, Münâfikîn, 3/31.

on'dan fazla kişinin Müslüman olduğu bilindiğine göre, muhtemelen belli on kişi kastedilmiştir. Bunlar da o dönemde yaşayan Yahudi liderleri, âlimleri ve insanların peşinden gittikleri kişilerdir. **İbn Hacer** Yahudi liderlerine örnek olarak **Benû Nadîr**'den **Ebû Yâsir b. Ahteb**, kardeşi **Huyey b. Ahteb, Kâ'b b. el-Eşref** ve **Râfi' b. Ebî'l-Hukayk; Benû Kaynuka**'dan **Abdullah b. Huneyf, Fenhâs** ve **Rifâa b. Zeyd; Benû Kureyza**'dan da **Zübeyr b. Bâtıyâ, Kâ'b b. Esed** ve **Samuel b. Zeyd**'in isimlerini zikreder ve **"eğer bu Yahudi liderleri Müslüman olsalardı Yahudiler de onlara uyarak Müslüman olacaklardı"** der.[126]

Yahudi âlimlerine gelince, **Abdullah b. Selâm** dışında onlardan Müslüman olan biri bilinmemektedir.

İbn Hacer, Yahya b. Sellâm'ın *Tefsîr*'inde yazdığına göre; bu hadîs hakkında **Kâ'bu'l-Ahbâr**; *"onlar on değil, on iki kişidir"* demiş, delil olarak da ***"onlardan on iki kişiyi nakîb gönderdik"***[127] âyetini göstermiş ve **Ebû Hureyre** de buna itiraz etmemiş.[128]

Rivâyete göre Hz. Peygamber **Medîne**'ye geldiğinde, **Huyey b. Ahteb**'in kardeşi **Ebû Yâsir b. Ahteb** ve **Meymûn b. Yâmîn** gibi bazı Yahudi liderleri Hz. Peygamber'le görüştükten sonra kabilesine gidip; **"beni dinleyin, bu adam beklediğimiz Peygamberdir!"** demişler, fakat Yahudiler onları dinlememişler ve Hz. Peygamber'e iman etmeye yanaşmamışlar.

٩٥١٢- (د- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **تكون إبل للشياطين ، وبيوت للشياطين ، فأما إبل الشياطين ، فقد رأيتها ، يخرج أحدكم بنَجيبات معه قد أسْمَنها ، فلا يعلو بعيرا منها ، ويمرّ بأخيه قد انقطع به فلا يحمله ، وأما بيوت الشياطين ، فلم أرها** [كان سعيد يقول: لا أُراها] إلا هذه الأقفاص التي يستُرُ الناس بالديباج ». أخرجه أبو داود.

[126] **İbn Hacer**, VII, 695.
[127] Mâide, 12.
[128] Bkz., **İbn Hacer**, VII, 696.

9,512- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Şeytanlara âit develer ve onlara âit evler vardır. Şeytanlara âit develere gelince, ben onları gördüm: Sizden biri (yedeğinde) **besili seçkin develeriyle birlikte yola çıkar, bunlardan hiç birine binmez, yolda bîtap düşmüş bir kardeşine rastlar, onu da bindirmez.** (İşte şeytanlara âit develer bunlardır). **Şeytanlara âit evlere gelince, ben onları, insanlar tarafından kullanılan ipeklerle örtülmüş kafeslerden** (develerin sırtına konulan hevdeclerden) **başka bir yerde görmedim.** –Râvî Saîd (b. Übeyy) bu cümleyi; **'ben onların, insanlar tarafından kullanılan ipeklerle örtülmüş kafesler olduğunu zannediyorum'** şeklinde rivâyet etmiştir-."[129]

İZAH

Bu rivâyet mecazî bir anlam taşımaktadır. Gerçek anlamda şeytanın evi ve devesi bahis konusu değildir. İnsanların, özellikle de ihtiyaç sahibi kişilerin yararlanamadığı ev, binek gibi şeyler, hiçbir değer ifade etmezler. Aksine insanlar arasında kin, kıskançlık ve düşmanlığa yol açtığı için kötülüğe sebep olurlar. İşte bunun için onlar hakkında; **"şeytana ait ev ve deve"** şeklinde aşağılayıcı bir ifade kullanılmıştır.

٩٥١٣ ـ (م د- عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**ما تَعُدُّونَ الرَّقُوبَ فيكم؟** قلنا: الذي لا يولد له ، قال: **ليس ذلك بالرقوب ، ولكنه الرجل الذي لم يُقدِّم من ولده شيئا** ، **قال : فما تعدون الصُّرَعة فيكم ؟** قلنا: الذي لا يصرعه الرجال ، قال : **ليس بذاك ، ولكنه الذي يملك نفسه عند الغضب** ». أخرجه مسلم. وأخرج أبو داود ذكر « **الصُّرَعة** » وحدها ، دون « **الرقوب** ».

وزاد رزين قال : « **فما تعدون المفلس فيكم؟** قلنا : من لا مال له ، قال : **ليس بذلك ، ولكنه الذي يأتي يوم القيامة بحسنات ، ويأتي قد ظَلَمَ هذا ، وشتم هذا ، وأخذ مال هذا**

[129] **Ebû Davud**, Cihâd, 62/2568.

، وليس هناك دينار ولا درهم ، فيعطوْن من حسناته ولا يَفي ، فيؤخذ من سيئاتهم فيطرح عليه ».

وفي رواية مختصرا : « ليس بذلك ، إنما المفلس الذي يُفلسُ يوم القيامة ».

9,513- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber;

"- Aranızda *'Rakûb'* kime dersiniz?" diye sordu. Biz de;

"- Çocuğu olmayan adama" dedik. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- O Rakûb değildir. Rakûb, dünyaya gelen çocuklarından birini (kendinden) **önce** (âhirete) **göndermeyendir"** dedi. Sonra;

"- Aranızda pehlivan kime dersiniz?" diye sordu.

"- Kimsenin kendisini yenemediği adama" dedik.

"- Pehlivan o değildir; asıl pehlivan, kızınca nefsine mâlik olandır" buyurdu.[130]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud hadîsin sadece "**pehlivan**" kısmını tahric etti.

Bu rivâyete **Rezîn** de şu ilaveyi yaptı:

"- Aranızda kime müflis dersiniz?"

"- Malı kalmayana."

"- O müflis değildir. Asıl müflis; kıyâmet günü güzel amellerle gelen, ama aynı zamanda şuna haksızlık yapmış, buna küfretmiş, ötekinin malını almış olarak gelir. Orada ne dirhem, ne de dinar geçerlidir. Binâenaleyh onun iyilikleri alınıp ötekilere verilir, ama bunlar yine de borçlarını ödemeye yetmez, bu sefer ötekilerin kötülükleri alınıp bunun sırtına vurulur."

Muhtasar bir rivâyet de; **"müflis ancak kıyâmet günü iflas edendir"** şeklindedir.

---

[130] **Müslim**, Birr, 30/106; **Ebû Davud**, Edeb, 3/4779.

٩٥١٤– (م–) أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « ليست السَنَةُ بأن لا تُمْطَروا ، ولكن السنة أن تُمطَروا وتُمْطَرُوا ، ولا تُنبِتُ الأرضُ شيئا ». أخرجه مسلم.

9,514- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kıtlık, yağmurun yağmaması ile değildir. Asıl kıtlık, bol bol yağmur yağdığı halde yerin bir şey bitirmemesidir."[131]

İZAH

Malûm olduğu üzere genel kanaat, bir bölgeye yağmur yağmamasının kıtlığa yol açacağı şeklindedir. Şüphesiz bu kanaat kısmen doğrudur. Ama Yüce Allah çok az yağmur yağan bölgelerde yaşayan canlıların rızıklarını bir şekilde vermekte olduğu da herhalde inkâr edilemez. Bununla birlikte sürekli yağışların yol açtığı tahribatın doğurduğu kıtlık, hiç şüphesiz yağmursuzluğun yol açtığı kıtlıktan çok daha fazladır. Çünkü seller bir taraftan her şeyi yakıp yıkarken, diğer taraftan yine de ayakta kalan bir şey varsa onları da çürütür. Günümüzde yer yer görüldüğü gibi, bir takım zehirli teknolojik atıkların yağmurlar vasıtasıyla her tarafa yayılması ve toprağın içine kadar işleyip tamamen çoraklaştırması da ayrı bir kıtlık sebebidir. Hiç şüphesiz bunlar, kıtlığın en büyüğüdür. Bu durumda Yüce Mevlâ'dan daima her şeyin hayırlı ve faydalı olanını istemek gerekir.

٩٥١٥– (م–) أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : قال أبو بكر بعد وفاة رسول الله صلى الله عليه وسلم لعمر: « انطلق بنا إلى أمِّ أيْمَنَ نزورها كما كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يزورها ، فلما انتهينا [إليها] بَكَتْ ، فقالا لها : ما يبكيك ؟ أمَا تعلمين أن ما عند الله

---

[131] **Müslim**, Fiten, 15/44.

خير لرسوله ؟ فقالت : ما أبكي أن لا أكون أعلم أن ما عند الله خير لرسوله ، وإنما أبكي أن الوحي انقطع من السَّماء ، فهيَّجتهُمَا على البكاء ، فجعلا يبكيان معها ». أخرجه مسلم.

9,515- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) vefatından sonra Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'e;

"- Gel, Ümmü Eymen'e gidelim; Rasûlullah'ın (as.) onu ziyaret ettiği gibi biz de kendisini ziyaret edelim" dedi. Yanına gittiklerinde Ümmü Eymen ağladı. Kendisine;

"- Neden ağlıyorsun? Rasûlullah'ın (as.) Allah katındaki makamının çok daha hayırlı olduğunu bilmiyor musun?" diye sordular. Cevaben;

"- Rasûlullah'ın (as.) Allah katındaki makamının çok daha hayırlı olduğunu bilmediğim için ağlıyor değilim. Ancak ben, gökten vahyin kesildiğine ağlıyorum" dedi. Bu söz üzerine her ikisi de heyecanlanıp onunla birlikte ağlamaya başladılar."[132]

٩٥١٦- (ت- **مُطَرِّف بن عبد الله بن الشخير عن أبيه**) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: « **مُثِّلَ ابنُ آدم وإلى جنبه تسعٌ وتسعُونَ منيَّةً ، فإن أخْطَأتْه المنايا وقع في الهَرَمِ حتى يَمُوتَ**». أخرجه الترمذي.

9,516- Mutarrif b. Abdullah b. eş-Şihhîr'in, babasından rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Âdemoğlu, yanında (öldürücü nitelikte) **doksan dokuz belâ bulunan bir şeye benzer. Eğer bu belâları atlatırsa, bu sefer bunaklığa düşer ve neticede yine ölür."**[133]

٩٥١٧- (م س- **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**كانت امرأة من بني إسرائيل قصيرة تمشي بين امرأتين طويلتين** ،

[132] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 18/103.

[133] **Tirmizî**, Kader, 14/2150.

فاتَّخذتْ قدمَيْنِ مِنْ خشب ، وخاتمًا من ذهب [مغلق] مُطْبَق ، ثم حَشَتْهُ مِسْكًا ، وهو أطيب الطيب». أخرجه مسلم.

وزاد رزين « فمرّت بين امرأتين ، فلم يعرفوها ، فقالت بيدها هكذا - ونفض شعْبه بيده ».

وأخرج النسائي منه ذكر اتّخاذها الخاتم. و لم يذكر قصرها ومشيها بين المرأتين.

9,517- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle dediğini işittim:

"İsrâil oğullarından kısa boylu bir kadın vardı, uzun boylu iki kadının arasında yürüyordu. Kadın, odundan yapılmış iki ayak, bir de altından mamûl ağzı kapaklı ve örtülü bir yüzük edinmişti. Sonra bu yüzüğün içine misk doldurmuştu. Misk, kokuların en güzelidir."[134]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Rezîn şu ilaveyi yaptı:

"Sonra bu kadın, o iki uzun kadının arasına geçti de insanlar onu tanıyamadılar. Kadın, eliyle şöyle bir işaret yaptı."

Bu işareti anlatmak için râvî Şu'be, elini hareket ettirip silkeledi.[135]

Nesaî de hadîsin sadece **"yüzük edinme"** ile ilgili kısmını tahric etti, kadının kısalığından ve iki kadın arasındaki yürüyüşünden söz etmedi.

٩٥١٨- (**عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : « بينما رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يسير لَيْلًا في بعض أسفاره ، إذ سمع حاديا - أو قال : سمع قوم حادية - فساروا نحو الصوت ، فقال لهم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **ممن القوم؟** قالوا : منْ مُضَر ، قال :

---

[134] **Müslim**, Elfâz, 5/18-19.

[135] Musannıfın **Rezîn**'e izâfe ettiği bu ilave **Müslim**'de de yer almaktadır; Elfâz, 5/18.

ونحن من مُضَر – قال عكرمة : قال ابن عباس: فبلغ بالنسبة ليلتئذ إلى مُضَر – فقال شيخ منهم لرسول الله صلى الله عليه وسلم – وهو لا يعرفه – من أي مُضَر أنت؟ مِنْ إلياس ، أم من الناس؟ قال : **من إلياس** ، فقال : مِنْ مُدْرِكة ، أو طابخة؟ قال : **من مدركة** ، قال : ثم ممّن؟ قال : **من خزيمة** ، قال : ثم ممن؟ قال : **من كنانة** ، قال : ثم ممن ؟ قال : **من النضر** ، قال : ثم ممن ؟ قال : **من مالك** ، قال : ثم مِمّنْ ؟ قال : **من فِهْر** ، قال: ثم ممَّن ؟ قال : **من غالب** ، قال : ثم مِمّن ؟ قال : **من قُصَي** ، قال : ثم مِمّن ؟ قال : **من عبد مناف** ، قال : من أيها ؟ قال : **من هاشم** ، قال : ثم من أيهم ؟ قال : **من بني عبد المطلب** ، قال: فمن أيهم ؟ قال : **ابن عبد الله** ، قال : فما اسمك ؟ قال : **محمد** ، قال : فأنتَ رسول الله ؟ قال : **نعم**، فسَلَّموا عليه، قال ابن عباس : ثم قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لولا الحُداءُ ما اجتمعنا ، أتدرون ما كان أصل هذا الحداء؟** قالوا : لا ، قال : **فإن جَدَّكم مضر قال لغلامه : اجمع الإبل ، فكانه أبطأ، فضرب يده بعصا فكسرها ، فجعل الغلام يتبع الإبل يجمعها وهو يصيح : وايداه ، والإبل تُسرِعُ الاجتماع لصوته ، فجعل سيِّده يقول : نعم وأبيك ، قل : وايداه** ، فجعلوا يضحكون تعجبا ، ورَسُولُ الله صلى الله عليه وسلم يتبسَّمُ ». أخرجه...

9,518- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Hz. Peygamber bir seyahati esnasında geceleyin yol alırken, birden şarkılarla develeri sürenlerin –veya şarkı ile deve süren bir kavmin- seslerini duydu. Birlikte sese doğru gittiler. Rasûlullah (as.) onlara;

"- Hangi millettensiniz?" diye sordu.

"- Mudar kabilesindeniz" dediler. Hz. Peygamber;

"- Biz de Mudar kabilesindeniz" dedi.

İkrime'nin söylediğine göre İbn Abbas; "Hz. Peygamber Mudar'a dayanmak için nesebini ona bağladı" demiş.

"İçlerinden yaşlı olanı, hiç tanımadığı Hz. Peygamber'e;

"- Sen hangi Mudar'dansın? İlyas'dan mı, yoksa en-Nâs'dan mı?" diye sordu. Hz. Peygamber de;

"- İlyas'dan" diye cevap verdi. Adam tekrar şöyle sordu:

"- Müdrike'den mi, yoksa Tâbiha'dan mı?"

"- Müdrike'den."

"- Sonra kimlerden?"

"- Huzeyme'den.

"- Sonra kimlerden?"

"- Kinâne'den."

"- Sonra kimlerden?"

"- Nadr'dan."

"- Sonra kimlerden?"

"- Mâlik'ten."

"- Sonra kimlerden?"

"- Fihr'den."

"- Sonra kimlerden?"

"- Ğâlib'den."

"- Sonra kimlerden?"

"- Kusayy'dan."

"- Sonra kimlerden?"

"- Abdimenâf'dan."

"- Sonra hangisinden?"

"- Hâşim'den."

"- Sonra hangilerinden;

"- Abdülmuttalib oğullarından."

"- Hangilerinden?"

"- Abdullah'ın oğluyum."

"- İsmin ne?"

"- Muhammed."

"- Sen Allah'ın Rasûlü müsün?"

"- Evet."

Bunun üzerine Hz. Peygamber'e selâm verdiler."

İbn Abbas dedi ki:

"Sonra Rasûlullah (as.) şöyle söyledi:

"- Şarkılı deve sürücüleri olmasaydı toplanamazdık. Bu şarkılı deve sürücüleri hikâyesinin aslı nedir, biliyor musunuz?"

"- Hayır!" dediler. O zaman Hz. Peygamber şunları söyledi:

"Atanız Mudar, hizmetçisine;

"- Develeri topla!" **diye emretmişti. Hizmetçi bunu yapmakta sanki gecikmiş, bu yüzden değnekle eline vurarak elini kırmıştı. Bunun üzerine hizmetçi;**

"- Vay elim!!!" **diye bağırarak develeri takibe ve onları toplamaya başlamış. Develer de onun sesine doğru koşarak gelmişlerdi. Efendisi de;**

"- Evet, baban hakkı için *'Vay elim!!!'* diye bağır!" demişti.

Bunun üzerine insanlar hayretle gülmeye başladılar, Rasûlullah (as.) da tebessüm etti."[136]

٩٥١٩- (خ ت- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : قال النبي صلى الله عليه وسلم : «**نعمتان مَغْبُون فيهما كثير من الناس: الصحة ، والفراغ** ». أخرجه البخاري والترمذي.

9,519- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"İnsanların çoğu şu iki nimet konusunda aldanmıştır: Sağlık ve boş vakit."[137]

٩٥٢٠- (خ م- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : « قَدِمَ مُسيلمة الكذاب على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم [المدينة] ، فجعل يقول: إن جَعَل لي محمد الأمرَ [من] بعده تَبِعْتُه ، وقَدِمَ المدينةَ في بَشَر كثير من قومه ، فأقبل إليه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، ومعه ثابت بن قيس بن شَمَّاس ، وفي يد رسول الله صلى الله عليه وسلم قِطعةُ جَرِيد ، حتى وقف على مسيلمة في أصحابه ، فقال : **لو سألتني هذه القطعة ما أعطيتكها ، ولن تَعْدُوَ أمر الله فيكَ ، ولئن أدبَرْتَ لَيَعْقِرَنَّكَ الله ، وإني لأراك الذي أريتُ فيك [ما أُريتُ ، وهذا ثابت يُجِيبُك عنّي** ، ثم انصرف عنه] ، قال ابن عباس : فسألتُ عن قول رسول الله صلى الله

---

136 Bunu **Rezîn** tahric etti. Bazı versiyonları için bkz., **İbn Sa'd**, I, 21-22; **Beyhakî**, *Sünen*, X, 228.

137 **Buharî**, Rikak, 1; **Tirmizî**, Zühd, 1/2304.

عليه وسلم : **إنك الذي أُريتُ فيه ما أُريت؟** فأخبرني أبو هريرة : أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : **بينما أنا نائم رأيتُ في يدَيَّ سِوَارَيْنِ من ذهب ، فأَهَمَّني شأنهما ، فأُوحي إليَّ : أن انفُخْهما فنفختهما ، فطارا ، فأوَّلتهما: كذّابَيْن يخرجان من بعدي ، فكان أحدهما: العَنْسي صاحب صنعاء ، والآخر : مسيلمة ، صاحب اليَمامة** ».

وفي رواية عبيد الله بن عبد الله بن عتبة ، قال : « بلغنا أن مسيلمة الكَذّاب قدم المدينَة ، فنزل في دار بنت الحارث ، وكانت أختُها تحته ، وهي بنت الحارث بن كُريز ، أمُّ عبد الله بن عامر ، فأتاه رسول الله صلى الله عليه وسلم ومعه ثابت بن قيس بن شمّاس، وهو الذي يقال له : خطيب الأنصار ، وفي يد رسول الله صلى الله عليه وسلم قضيب ، فوقف يُكلّمه ، فقال له مسيلمة: إن شئتَ خلّيتَ بيننا وبين الأمر ، ثم جعلته لنا من بعدَك ، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لو سألتني هذا القضيب ما أعطيتكَهُ ، ولن تَعْدوَ أمرَ الله [فيكَ] ، ولئن أَدْبَرْتَ لَيَعْقِرَنَّكَ الله ، وإني لأراك الذي أُريتُ فيه ما أُريتُ ، وهذا ثابت بن قيس وسَيُجيبُكَ عنّي** ، فانصرف رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، قال عبيد الله : سألتُ ابن عباس عن قول رسولِ الله صلى الله عليه وسلم **الذي أُريتَ فيه ما أُريتُ** ، فقال ابن عباس: ذُكِرَ لي - وفي رواية: أخبرني أبو هريرة... وذكر الحديث - وفي آخره: أحدهما العَنْسي الذي قتله فيروز باليمن ، والآخر : مسيلمة ».

وفي رواية : قال عبيد الله: « سألتُ ابن عباس عن رؤيا رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ قال: **بينا أنا نائم أُريتُ أنه وُضع في يدي سواران من ذهب ، فقطعتهما وكرهتهما ، فأُذن لي ، فنفختهما، فطارا ، فأوّلتهما كذابَيْن يَخْرُجَان ، فقال عبيد الله : أحدهما العنسي الذي قتله فيروز باليمن ، والآخر: مسيلمة الكذاب** ». أخرجه البخاري ومسلم.

9,520- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Yalancı Müseylime, Hz. Peygamber döneminde **Medîne**'ye geldi ve;

"- Eğer Muhammed (as.) bu işi kendisinden sonra bana bırakırsa, O'na tâbi olurum" diye konuşmaya başladı. Sonra kabilesinden kalabalık bir gurupla birlikte tekrar **Medîne**'ye geldi. Hz. Peygamber,

yanında Sâbit b. Kays b. Şemmâs varken onunla karşılaştı. Rasûlullah'ın (as.) elinde bir dal parçası vardı. Arkadaşları arasında oturan Müseylime'nin yanına geldi ve;

"- **Eğer benden şu dal parçasını bile isteseydin, onu da sana vermezdim. Sen asla, Allah'ın senin hakkındaki takdîrinden kurtulamazsın. Yüz çevirecek olursan, Allah mutlaka senin hesabını görür. Senin, durumu bana gösterilen adam olduğundan şüphem yok. İşte bu adam Sâbit'tir; benim adıma sana cevap verecektir"** buyurdu. Sonra da oradan ayrıldı.

İbn Abbas dedi ki:

"Rasûlullah'ın (as.); '**Senin, durumu bana gösterilen adam olduğundan şüphem yok**' sözünün ne anlama geldiğini sordum. Ebû Hureyre bana dedi ki:

Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Rüyamda elimde iki altın bilezik gördüm. Bu iki bileziğin durumunu önemsemiştim. Bana; *'onlara üfle!'* **diye vahyedildi. Ben de üfledim, bilezikler uçup gittiler. Ben o iki bileziği, benden sonra ortaya çıkacak olan iki yalancı diye yorumladım. Bunlardan biri San'a'nın sahibi olan el-Ansî, diğeri de Yemâme'nin sahibi Müseylime'dir."**[138]

RİVÂYETLER

Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'nin rivâyeti de şöyledir:

"Bize, yalancı Müseylime'nin **Medîne**'ye gelip Hâris'in kızının evine gittiği –ki onun kızkardeşi kendi karısıydı-[139] haber verilmişti. Hz. Peygamber, yanında Sâbit b. Kays b. Şemmâs olduğu halde oraya gitti. Sâbit, kendisine **'Ensârın hatîbi'**[140] denen adamdır. Hz. Peygamber'in elinde bir çubuk vardı. Müseylime ile konuşmaya başladı. Müseylime O'na;

"- İstersen şu işle (peygamberlikle) aramızı boşalt, sonra onu senden sonra bize tahsîs et!" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

---

138 **Buharî**, Menâkıb, 25; Megâzî, 71, 72; Tevhîd, 29; **Müslim**, Rüya, 4/21.

139 **Câmiu'l-Usûl**'deki bu cümle, **Buharî**'de; **"Hâris'in kızının evine gitti, ki kendi karısı da Hâris b. Küreyz'in kızı idi"** şeklindedir.

140 Bu ibâre **Buharî**'de **"Rasûlullah'ın hatîbi"** şeklindedir.

"- Eğer benden şu çubuğu bile istemiş olsan, onu dahi sana vermem! Sen asla, Allah'ın senin hakkındaki takdîrinden kurtulamazsın. Yüz çevirecek olursan, Allah mutlaka senin hesabını görür. Senin, durumu bana gösterilen adam olduğundan şüphem yok. İşte bu adam Sâbit b. Kays'tır; benim adıma sana cevap verecektir" dedi ve oradan ayrıldı.

Râvî Ubeydullah dedi ki:

"İbn Abbas'a, Rasûlullah'ın (as.); '**senin, durumu bana gösterilen adam olduğundan şüphem yok**' sözünün ne anlama geldiğini sordum. İbn Abbas; 'bana söylendiğine göre... –bir rivâyette de Ebû Hureyre;'nin bana haber verdiğine göre-' diyerek (rüya hakkındaki) aynı hadîsi zikretti. Sonunda da; *'biri Yemen'de Fîruz tarafından öldürülen el-Ansî, diğeri de Müseylime'dir'* dedi."

Diğer bir rivâyette ise Ubeydullah şöyle dedi:

"İbn Abbas'a Rasûlullah'ın (as.) rüyasını sordum. Hz. Peygamber şöyle demiş:

"Rüyamda elime iki altın bilezik konulduğunu gördüm. Onlardan korktum[141] **ve hoşlanmadım. Sonra bana izin verildi de onlara üfürdüm. Bilezikler hemen uçup gittiler. Ben o iki bileziği, ortaya çıkacak olan iki yalancı diye yorumladım."**

Ubeydullah dedi ki:

"Onlardan biri Yemen'de Fîruz tarafından öldürülen el-Ansî, diğeri de yalancı Müseylime'dir."

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İZAH

Bilindiği gibi altın bilezik, erkekler için hem haramdır, hem de erkeklerin kullanması mutat olmayan takılardandır. Bu itibarla Hz. Peygamber bu bilezikleri olmaması gereken bir yerde görmeyi "**yalancılıkla**", kendine ait olmayan bir şeyi iddia edecek adamla yorumlamıştır. Bu, "**kendine âit olmayan şey**" de, bileziklerin

---

[141] **Câmiu'l-Usûl**'de " فقصمتهما ", yani; "**onları kırdım**" şeklinde zaptedilen bu kelime **Buharî**'de; "ففظعتهما ", yani "**onlardan korktum**" şeklindedir. Biz de tercümeyi **Buharî**'deki aslına göre yaptık.

takıldığı Hz. Peygamber'e verilen "**peygamberlik**" nimetidir. İşte o insanlar, kendilerine verilmediği ve onlara âit olmadığı halde bu "**peygamberlik**" nimetini iddiaya kalkacaklardı. Hz. Peygamber'in üflemekle bileziklerin uçup gittiğini görmesi de, bu iddianın değersizliğini, çabuk yok olup gideceğini ifâde eder. Nitekim bu da gerçekleşmiştir.

Müseylime, Benû Hanîfe kabilesindendir ve kabilesinden on yedi kişilik bir heyeti ile birlikte **Medîne**'ye gelmişti. Peygamberlik davasına ortaklık talep etti. Kendisi **Hz. Hamza**'yı şehîd eden **Vahşî** tarafından ve aynı silahla öldürüldü.

Esved el-Ansî, Yemen'in **San'a** şehrinde ortaya çıkıp peygamberlik iddiasına kalkmıştı. Kapısında da bin muhafız bulundururdu. Bu yüzden **Fîrûz**, duvarı delerek onun yanına girmiş ve kendisini öldürmüştü. **Esved**'in, Hz. Peygamber'in vefatından bir gün önce öldürüldüğü, bilahare durumun **Halife Hz. Ebû Bekir**'e ulaştırıldığı rivâyet edilir.

٩٥٢١- (د- سلمة بن **نعيم بن مسعود الأشجعي** عن أبيه) قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم قال – حين قرأ كتاب مُسَيْلمة إليه – للرسل : « **فما تقولان أنتما؟** قالا : نقول كما قال ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **[أما والله]** ، **لولا أن الرسل لا تُقْتَلُ لضَرَبْتُ أعناقكما** ». أخرجه أبو داود.

9,521- Seleme b. Nuaym b. Mes'ûd el-Eşcaî, babasından şöyle rivâyet ediyor:

"Müseylime'nin mektubunu okuduğunda Rasûlullah'ın (as.) elçilere;

"- Sizler ne diyorsunuz?" dediğini işittim. Elçilerin ikisi de;

"- Biz de onun dediği gibi diyoruz" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"- Vallahi, elçiler öldürülmez (ilkesi) **olmasaydı, sizlerin boynunu vururdum"** dedi.[142]

[142] **Ebû Davud**, Cihâd, 116/2761.

İZAH

Müseylime'nin mektubunu Hz. Peygamber'e getiren elçilerin, **İbnu'n-Nevvâha** ve **İbn Üsâl** olduğu rivâyet edilir.

Hz. Peygamber'in **"öldürürdüm"** kelimesini, her ne kadar onların irtidat etmiş olduklarından dolayı kullandığı kabul edilmekte ve dolayısıyla irtidat edenlerin dinen öldürülmesi gerektiği neticesine varılmakta ise de, Rasûlullah'ın (as.) bu ifâdeyi dinî bir hükmü belirtmek için kullanmadığı açıktır. Tehdit anlamında böyle söylemiş olabileceği gibi, başlatılan isyan hareketinin önünü kesmek için bunu gerekli görmüş de olabilir. Çünkü söz konusu irtidat, bir siyasî talepte de bulunmakta, dolayısıyla isyan ve savaş başlangıcı anlamına gelmektedir.

٩٥٢٢- (د- **عبد الله بن عمرو بن العاص** رضي الله عنهما) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول - حين خرجنا معه إلى الطائف ، فمررنا بقبر- فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**هذا قبر أبِي رِغَال ، وكان بهذا الحَرمِ يَدْفَعُ عنه ، فلما خرج أصابته النقْمة التي أصابت قومه بهذا المكان ، فَدُفِنَ فيه ، وآية ذلك: أنه دُفِنَ مَعَهُ غُصْن من ذهب ، إن أنتم نَبَشْتُمْ عنه أصبتموه ، فابتدرهُ الناسُ ، فاستخرجوا الغُصْنَ**». أخرجه أبو داود.

9,522- Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'le birlikte **Tâif**'e gidip mezarlığa uğradığımızda, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Bu, Ebû Riğâl'in[143] **kabridir. Kendisi Harem sayesinde belâlardan korunurdu. Ama oradan çıkınca,** (daha önce) **kabilesine gelen belâ, bu yerde ona da geldi ve buraya gömüldü. Bunun** (ona âit olduğunun) **delili, kendisiyle birlikte buraya altından bir dalın da gömülmüş olmasıdır. Eğer burayı açarsanız, o dalı yanında bulursunuz."**

---

143 **Ebû Riğâl**: ö. 570. Kâbe'yi yıkmaya gelen Ebrehe'ye kılavuzluk eden adamdır. Tâiflidir. Ebrehe'yi **Mekke** yakınlarına kadar götürdüğü ve orada aniden öldüğü rivâyet edilir. Kabri lanetlenir ve taşlanırdı.

Bunun üzerine insanlar oraya üşüştüler ve o dalı çıkardılar."[144]

İZAH

Ebû Riğâl'in kim olduğu bilinmemektedir. Hakkında birbirinden çok farklı şeyler söylenmekte, ama bunların bilgi değeri bulunmamaktadır. Belki en dikkat çekici olanı, onun **Semûd** kavminden olduğu ve **Harem**'de bulunduğu sırada **Semûd**'un başına gelen belâlardan masûn kaldığı, ama oradan çıkınca **Semûd**'la aynı âkıbete uğradığı rivâyetidir. Diğer bir rivâyete göre de **Salih** Peygamber'in vergi memuru imiş ve insanlara zulmedip mallarını alırmış. Bir gün bir sürü sahibine gidip onun sütlü koyununu almış, çoban ise o koyunun sütü ile yetim kalan bebeğini beslediğini söyleyerek diğer bütün koyunları almasını, ama o sütlü koyunu bebeğine bağışlamasını ricâ etmesine rağmen kabul etmeyince kendisini öldürmüş. Sonra durumu **Salih** Peygamber'e haber vermiş, o da **Ebû Riğâl**'e lanet etmiş.

"**Dal**" diye tercüme ettiğimiz "***ğusn***" kelimesinden maksat, muhtemelen altın bir asâ olabilir.

Bu rivâyetin senedinde yer alan **Büceyr b. Ebî Büceyr**, mechul bir râvîdir, bu itibarla hadîs zayıftır.

٩٥٢٣- (د- **علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) قال : « كان آخرَ كلام رسول الله صلى الله عليه وسلم : **الصلاةَ ، الصلاةَ ، اتقوا الله فيما ملكت أيمانكم** ». أخرجه أبو داود.

9,523- Ali b. Ebî Tâlib şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) son sözü; **'Namaza dikkat edin! Namaza dikkat edin! Ellerinizin altında bulunanlardan dolayı Allah'tan korkun!'** oldu."[145]

---

[144] **Ebû Davud**, Harâc, 41/3088.

[145] **Ebû Davud**, Edeb, 133/5156.

İZAH

Bu rivâyet, Hz. Peygamber'in insanlara öğüt kabilinden son sözlerini ihtivâ etmektedir. Namazın önemi herkesçe bilinen bir husustur. Hz. Peygamber'in son nefesinde bile namazı zikretmek ihtiyacını duyması, önemini bir kat daha arttırmaktadır.

Burada asıl üzerinde durulması gereken şey, **"ellerinizin altında bulunanlar"** hakkında söyledikleridir. Bundan maksat, öncelikle kölelerdir. Ama bunu genel bir ifâde olarak düşünürsek, insanın emir ve idaresi altında bulunan herkesi kapsar. Dolayısıyla bu ifâde, idâremiz altında bulunan insanlarla ilişkilerimizde, adâleti ve insan haklarını titizlikle korumamız gerektiğini gösterir.

SON SÖZ:

Rabbimizin lütfu ve inâyetiyle **İbnu'l-Esîr**'in ***Câmiu'l-Usûl fî Ahâdîsi'r-Rasûl*** adlı kıymetli eserinin tercüme ve şerhi böylece tamamlandı. Bunu tamamlamayı nasip ettiği için Yüce Rabbimize sonsuz hamdimizi ve şükrümüzü arz ediyor, şanlı Rasûlü sevgili Peygamberimize, O'nun âline, ashâbına ve etbâına da salât ve selâm ediyoruz. Yaptığımız hatalarımızı bağışlamasını Yüce Rabbimizden niyaz ediyoruz. İnsanlığı, Habîbinin yoluna hidâyet buyurmasını temenni ediyoruz.

Ve'l-hamdu lillâhi Rabbi'l-âlemîn.

İNDEKS

Hazırlayan:
Ümit ERKAN

Câmiu'l-Usûl'de geçen bütün başlıkların ve biyografisi verilen şahısların indeksidir. Her maddenin sonundaki rakamlar, hadîs numaralarıdır. MUK. diye işaret edilen maddeler de, eserin Mukaddime bölümünde geçmekte, bunların sayfa numaraları da birinci cildin indeksinde zikredilmektedir.

HADİS NUMARALARINA GÖRE CİLTLER

İNDEKS